KOMMITTÉBETÄNKANDE 1970: A 5

GRUNDSKOLANS LÄROPLANS-KOMMITTÉS BETÄNKANDE II

*

LÄROPLAN FÖR LÄROÄMNENA

HELSINGFORS 1970

Gutachten - Komitee : A 5

Gutachten des Lehrplankomitees für die Grundschule II

Lehrplan für Lehrfächer

in schwedischer Sprache

Helsinki 1970

Georg-Eckert-Institut BS78
1 235 384 1

KOMMITTÉBETÄNKANDE 1970: A 5

GRUNDSKOLANS LÄROPLANS-KOMMITTÉS BETÄNKANDE II

*

LÄROPLAN FÖR LÄROÄMNENA

Georg-Eckert-Institut
für internationale
Schulbuchforschung
Braunschweig
Schulbuchbibliothek
82/2287

HELSINGFORS 1970

Helsingfors 1975. Statens tryckericentral

SF
Z-12(1,75)

TILL STATSRÅDET

Den 22 december 1966 tillsatte Statsrådet grundskolans läroplanskommitté. Kommitténs uppgift var att på basen av Grundskolkommitténs och Skolreformkommissionens betänkande med beaktande av förordningarna rörande skolsystemets grunder och grundskolan klargöra grunderna för grundskolans läroplan och övergångstidens pedagogiska specialfrågor, samt att för grundskolan uppgöra en detaljerad läroplan med beaktande av dess realiseringsmöjligheter i skolor av olika storlek. Kommittén skulle i brådskande ordning uppgöra en närmast för försöksskolor avsedd tillfällig läroplan, som även skulle utgöra grunden för uppgörandet av en slutgiltig läroplan. Vid uppgörandet av läroplaner skulle kommittén så vitt

2335—75/11

möjligt tillvaratagа från forskningsarbete och försöksskolor erhållna resultat och erfarenheter samt vid behov föreslå anordnande av till läroplanerna anslutna skolexperiment.

Till ordförande för kommittén kallade Statsrådet avdelningschefen, skolrådet Urho Somerkivi samt till kommitténs medlemmar skolföreståndare Pehr Back, t.f. skolrådet Lars Frösén, professor Kalevi Heinilä, skolföreståndare Mikko Hirvoila, universitetslektor Kaisa Hälinen, musiklärare Urpo Jokinen, överinspektör Vesa Lyytikäinen, professor L. Arvo P. Poijärvi, överinspektör Jouko A. Räihä, folkskolinspektör Tuomo Saurio, rektor Veli Skarra, bitr. professor Annika Takala, bitr. professor Aimo Turunen, skolrådet Klas Wallin, lärarinnan i huslig ekonomi Leena Wiio och rektor Touko Voutilainen. På vederbörandes begäran beviljade Statsrådet den 26 september 1968 befrielse från kommitténs medlemskap åt skolföreståndare Mikko Hirvoila, som samtidigt ersattes av filosofie magister Jaakko Linnankivi som medlem i kommittén och den 13 mars 1969 åt t.f. skolrådet Lars Frösén.

Den 13 mars 1969 specificerade Statsrådet uppdraget, som kommittén fått, genom att bl. a. besluta, att kommittén skulle ha hela undervisningsplanen färdig till utgången av februari 1970. Den 19 februari 1970 förlängde Statsrådet på kommitténs begäran tiden med en månad eller till den 31 mars 1970.

Vid tillsättandet av kommittén beslöt Statsrådet, att kommitténs ordförande Urho Somerkivi samt medlemmarna Kaisa Hälinen, Vesa Lyytikäinen och Jouko A. Räihä som en arbetsgrupp (och kommitténs sekreterare) skulle bereda de ärenden kommittén skulle behandla och "under år 1967 åtminstone under ett halvt år och vid behov också längre" som befriade från sina egna tjänster koncentrera sig på detta uppdrag. På detta sätt hade arbetsgruppen möjligheter att arbeta dock endast under tiden 16. 1.—31. 5. 1967. Därefter verkade lektor Kaisa Hälinen som sekreterare på heltid 1. 9. 1967—30. 6. 1968 och därtill ordföranden sekreterare den 21. 11. 1968 magister Jaakko Linnankivi samt den 20. 11. 1968 Då arbetsgruppens medlemmar på grund av andra uppdrag senare inte hade möjligheter att verka ens som deltidssekreterare kallade Statsrådet till kommitténs sekreterare den 21. 11. 1968 magister Jaakko Linnankivi samt den 20. 11. 1968 t.f. överinspektör Erkki Paavola, den senare för att skriva utkastet till endast ett kapitel i betänkandet. Det visade sig emellertid att av dessa ingendera kunde åta sig sekreterarens uppdrag på grund av deras huvudtjänster. 15. 1.—31. 5. 1969 verkade bitr. professor Annika Takala som kommitténs sekreterare och 1. 6.—31. 7. 1969 pedagogiedoktor Juhani Karvonen samt fr. o. m. 1. 10. 1969 biträdande professor Erkki Lahdes. Som andra sekreterare har från 1. 2. 1969 verkat filosofie magister Veikko Lepistö. Såsom av det föregående har framgått har sekreterarna växlat jämförelsevis ofta, vilket i någon mån har försvårat kommitténs arbete.

I enlighet med sitt uppdrag uppgjorde kommittén i brådskande ordning en tillfällig läroplan, som man från början av höstterminen började tillämpa i de kommuner, som hade fått tillstånd att samordna sina medborgarskolor och mellanskolor till grundskolans högstadium. Man konfererade och överenskom om försöksverksamhet och dess handledning med berörda avdelning på skolstyrelsen.

Kommitténs ordförande, medlemmar sekreterare och sakkunniga har hållit otaliga föredrag för försöksskolornas lärare på för detta ändamål organiserade studiedagar och vid dessa tillfällen givit handledning för undervisningen i sina respektive ämnens behandling. En del av dem har också i egenskap av skolstyrelsens tjänstemän eller tillfälliga inspektörer besökt skolor och handlett lärarna. Kommittén och dess sakkunniga har tagit del av de rapporter, som samlats om

försöksverksamheten. Kommittén har uppgjort sitt betänkande i två delar, av vilka den första behandlar läroplanens grunder och denna andra del innehåller läroplanerna för de olika ämnena.

Kommittén fick i början av sitt uppdrag till sitt förfogande alla de utlåtanden, som Undervisningsministeriet hade införskaffat om Skolreformkommissionens betänkande (1966: A 12). Under sin verksamhetstid har kommittén erhållit en stor mängd förslag beträffande dess arbete dels från Undervisningsministeriet eller skolstyrelsen, dels direkt från vederbörande organisationer, föreningar eller intressegrupper. En förteckning över dessa förslag ingår som en bilaga i kommitténs I delbetänkande.

Då Statsrådet tillsatte kommittén, avvek man från vedertaget bruk genom att till den kalla sakkunniga, som representerade olika läroämnen enligt följande: rektor Pekka Aukia, folkskollärare Essi Korhonen, filosofie licensiat Kalevi Tamminen och teologie doktor T. P. Virkkunen (ev. luth. religion); folkskolinspektör O. I. Laine, universitetslektor Ossian Leisimo, överlärare Vuokko Raekallio-Teppo och rektor Eero Teerijoki (modersmålet); filosofie magister Mona Linko, överlärare Börje Mattsson och folkskollärare Selim Smeds (modersmålet); skolrådet Olli Sampola, filosofie kandidat Lilja Peussa, lektor Paavo Pääkkönen och överlärare Eine Rönkä (engelska och de andra inhemska språken); överlärare Matti Castrén, t.f. skolrådet Paavo Ruuhijärvi och professor Martti Ruutu (historia och samhällskunskap); folkskolinspektören Esko Korpijärvi, folkskollärare Antti Lappalainen, och högskolelektor Päivi Oinonen (medborgarfärdighet och omgivningslära); magister Teuvo Soljanto, folkskollärare Teppo Mäkelä, rektor Aarne Sipilä och överlärare Eino Tahvonen (geografi och naturalhistoria); t.f. skolrådet Yrjö Juve, högskolelektor Väinö Pajunen, folkskollärare Pirjo Salonen och lektor Matti Tiilikainen (matematik, fysik och kemi); lektor Saida Helenius-Rantanen, folkskollärare Timo Juntto och högskolelektor Osmo Laine (teckning); överinspektör Olavi Pesonen, lektor Eero Polas och magister Kyllikki Röman (musik); handarbetslärare Kerttu Aho, lektor Pirkko Asikainen, folkskollärare Ulla-Maija Kankaanpää, rektor Toivo Laurilehto och överinspektör Kai Nuorivaara (slöjd och handarbete); skolöverläkaren Holger Hultin, gymnastiklärare Siru Koponen, överinspektör Kerttu Larjanko, högskolelektor Yrjö Nora och överinspektör Teemu Saarinen (gymnastik och hälsolära); t.f. överinspektör Rakel Latola och lärarinnan i huslig ekonomi Tellervo Väänänen (huslig ekonomi).

Då Statsrådet inte tillsatte sakkunniga för grundskolans alla läroämnen och då av ovannämnda personer en del inte längre kunde bistå kommittén i granskningsarbetet av läroplanerna för detta betänkande, har kommittén inbegärt expertutlåtanden också av följande personer: biskop Johannes, skolföreståndare Nestor Norppa, lektor Viktor Railas och lektor Dimitri Tarvasaho (ortodoxa) religionen); professor Lauri Honko och folkskollärare Eino Keskinen (sedelära och religionshistoria); t.f. överinspektör Anna-Liisa Karikoski (modersmålet); lektor Nils Hedlund och skolföreståndare Helfrid Olkanen (finska som andra språk); lektor Sinikka Harmia och skolrådet Lars Frösén) (tyska som tredje språk); lektor Helvi Nurminen (franska som tredje språk); överlärare Irina Tammio (ryska som tredje språk); professor Erkki Kuujo (historia); folkskollärare Sirkka-Liisa Keränen (omgivningslära); bitr. professor Pentti Mälkönen och bitr. professor Simo Vihinen (fysik och kemi); överlärare Esko Laulajainen och folkskollärare Olavi Vestelin (naturalhistoria och geografi); lektor Anssi Asunta (teckning); lektor Ruth Henriksson, lektor Karin Ritoniemi och folkskollärare Maire Uotila (textilslöjd); t.f. överinspektör Risto Petäinen (teknisk slöjd); överinspektör

Aimo Juvonen, lektor Leena Jääskeläinen, ped.dr. Juho Korhonen, medborgarskollärare Tarmo Mäki-Kuutti, bitr. professor Pentti Pitkänen och bitr. professor Risto Telama (gymnastik); läraren i huslig ekonomi Ritva Palmén (huslig ekonomi); folkskolinspektör Aarre Kailanpää medborgarskollärare Pentti Punkari och magister Heimo Tuormala (lanthushållning); ekonom Seija Chambers, medborgarskollärare Pertti Inki, medborgarskollärare Paavo Lahdenranta och medborgarskollärare Pekka Leino (maskinskrivning, stenografi och merkantila ämnen); t.f. folkskolinspektör Kalevi Nikki (elevhandledning); samt pedagogiekandidat Sirkka Minkkinen, överinspektör Olavi Nöjd och programchef Pertti Seiskari (massmediafostran).

Helsingfors den 31 mars 1970.

Urho Somerkivi

Pehr Back	Kalevi Heinilä	Kaisa Hälinen
Urpo Jokinen	Jaakko Linnankivi	Vesa Lyytikäinen
L. Arvi P. Poijärvi	Jouko A. Räihä	Tuomo Saurio
Veli Skarra	Annika Takala	Aimo Turunen
Klas Wallin	Leena Wiio	Touko Voutilainen

Erkki Lahdes

Veikko Lepistö

INNEHÅLL

Sida

I TIMPLAN 19

1.1. Utvecklingen av grundskolans timplan 19
1.2. Tillämpning av timplanen 25
1.2.1. Fördelning av veckotimmarna i de gemensamma läroämnena 25
1.2.2. Tillvalsämnenas timantal 26
1.2.3. Specialkurser i läroämnena 27
1.2.4. Tillvalsämnen för de från språkundervisning befriade eleverna .. 27

II ÄIDINKIELI (se Komiteanmietintö 1970: A 5 s. 29—62) 28

III MODERSMÅLET 29

3.1. Mål 29
3.2. Lärostoff 29
3.2.1. Årskurs I 29
3.2.1.1. Läsning, muntlig framställning och skrivning 29
3.2.1.2. Kompletterande anvisningar 30
3.2.2. Årskurs II 30
3.2.2.1. Läsning och muntlig framställning 30
3.2.2.2. Rättskrivning och skriftlig framställning 30
3.2.2.3. Kompletterande anvisningar 31
3.2.2.4. Allmänt för årskurs I—II 31
3.2.3. Årskurs III 31
3.2.3.1. Läsning och muntlig framställning 31
3.2.3.2. Rättskrivning och skriftlig framställning 32
3.2.3.3. Kompletterande anvisningar 32
3.2.4. Årskurs IV 32
3.2.4.1. Läsning och muntlig framställning 32
3.2.4.2. Rättskrivning och skriftlig framställning 33
3.2.4.3. Kompletterande anvisningar 33
3.2.4.4. Allmänt 34
3.2.5. Årskurs V 34
3.2.5.1. Läsning och muntlig framställning 34
3.2.5.2. Rättskrivning och skriftlig framställning 34
3.2.5.3. Kompletterande anvisningar 35
3.2.6. Årskurs VI 36
3.2.6.1. Läsning och muntlig framställning 36
3.2.6.2. Rättskrivning och skriftlig framställning 36
3.2.6.3. Grammatik 36
3.2.6.4. Kompletterande anvisningar 36
3.2.7. Årskurs VII 37
3.2.7.1. Läsning och muntlig framställning 37
3.2.7.2. Rättskrivning och skriftlig framställning 38
3.2.7.3. Grammatik 38
3.2.7.4. Kompletterande anvisningar 38
3.2.8. Årskurs VIII 39
3.2.8.1. Läsning och muntlig framställning 39
3.2.8.2. Skriftlig framställning 39
3.2.8.3. Grammatik 39
3.2.8.4. Kompletterande anvisningar 39

Sida

3.2.9. Årskurs IX ... 40
3.2.9.1. Läsning och muntlig framställning ... 40
3.2.9.2. Skriftlig framställning ... 40
3.2.9.3. Grammatik ... 40
3.2.9.4. Kompletterande anvisningar ... 41
3.3. Metodiska synpunkter ... 41
3.3.1. Läsning och muntlig framställning ... 41
3.3.2. Rättskrivning ... 45
3.3.3. Skriftlig framställning ... 46
3.3.4. Grammatik ... 48
3.3.5. Undervisningen i lågstadiets sammansatta klasser ... 50
3.4. Hjälpmedel vid undervisningen och deras användning ... 50
3.4.1. Audivisuella hjälpmedel ... 50
3.4.2. Klassens böcker ... 51
3.4.3. Läseböckerna ... 52
3.4.4. Arbetsmaterialet ... 52
3.4.5. Studiebesök ... 53
3.5. Modersmålets samverkan med andra ämnen ... 53

IV FÖR ELEVERNA FRÄMMANDE SPRÅKEN ... 55
4.1. Det allmänna målet för språkundervisningen ... 55
4.2. Det för eleven första främmande språket (det andra inhemska språket eller engelska) ... 55
4.2.1. Mål ... 55
4.2.1.1. Lågstadiet ... 55
4.2.1.2. Allmän kurs ... 56
4.2.1.3. Mellankurs ... 56
4.2.1.4. Fördjupad kurs ... 56
4.2.2. Jämförelse av kurser med olika omfattning ... 56
4.2.3. Lärostoff ... 57
4.2.3.1. Ordförråd ... 57
4.2.3.2. Strukturer ... 57
4.2.3.2.1. Engelska språket ... 57
4.2.3.2.2. Svenska språket (i finskspråkiga skolor) ... 60
4.2.3.2.3. Finska språket (i svenskspråkiga skolor) ... 63
4.2.3.3. Ämnesområden ... 65
4.2.4. Översikt av arbetssätten stadie- och kursvis ... 66
4.2.4.1. Lågstadiet ... 66
4.2.4.1.1. Årskurserna III—IV ... 66
4.2.4.1.2. Årskurserna V—VI ... 67
4.2.4.2. Högstadiet ... 67
4.2.4.2.1. Allmän kurs ... 67
4.2.4.2.2. Mellankurs och fördjupad kurs ... 68
4.3. Det för eleven andra främmande språket (engelska eller det andra inhemska språket) ... 69
4.3.1. Mål ... 69
4.3.1.1. Allmän kurs (kort kurs) ... 69
4.3.1.2. Fördjupad kurs (lång kurs) ... 70
4.3.2. Lärostoff ... 70
4.3.2.1. Ordförråd ... 70
4.3.2.2. Strukturer ... 70
4.3.2.2.1. Engelska språket som andra språk ... 70
4.3.2.2.2. Svenska språket som andra språk ... 72
4.3.2.2.3. Finska språket som andra språk ... 74
4.3.2.2.4. Engelska språket som frivilligt läroämne i svenskspråkiga skolor ... 76
4.3.2.3. Ämnesområden ... 76
4.3.3. Översikt av arbetssätten ... 76
4.4. Det för eleven tredje främmande språket ... 77
4.4.1. Mål ... 77

Sida

4.4.2. Lärostoff ... 78
4.4.2.1. Ordförråd ... 78
4.4.2.2. Strukturer ... 78
4.4.2.2.1. Franska språket ... 78
4.4.2.2.2. Tyska språket ... 78
4.4.2.2.3. Ryska språket ... 79
4.4.2.3. Ämnesområden ... 80
4.4.2.4. Arbetssätt ... 80
4.5. Metodiska anvisningar ... 80
4.5.1. Den muntliga eller så kallade boklösa perioden ... 80
4.5.2. Inlärningen av det skrivna språket ... 82
4.5.3. Att bygga undervisningen på läroboken ... 84
4.5.4. Att bygga upp lektionen med hjälp av läroboken på högstadiet .. 86
4.5.5. Inlärning av uttal, intonation och rytm samt utvecklande av talberedskapen ... 88
4.5.6. Den fonetiska skriftens uppgift och användning ... 90
4.5.7. Inlärning av strukturer ... 91
4.5.8. Skriftliga övningar ... 92
4.5.8.1. Flervalsuppgifter ... 93
4.5.8.2. Avskrivning av text ... 93
4.5.8.3. Att välja rätt sats ... 93
4.5.8.4. Diktamensskrivning ... 94
4.5.8.5. Frågeledda uppgifter ... 94
4.5.8.6. Ifyllnadsuppgifter ... 94
4.5.8.7. Transformeringsuppgifter ... 94
4.5.8.8. Förklaring av bilder och bildserier ... 94
4.5.8.9. Fria uppsatser ... 95
4.5.8.10. Reproduktions- eller upprepningsuppgifter ... 95
4.5.8.11. Textförståelse ... 95
4.5.8.12. Situationsbundna språkövningar ... 95
4.5.9. Beaktande av elevernas olika förutsättningar ... 96
4.5.10. Språkundervisningen i sammansatt klass ... 97
4.5.11. Periodsläsning ... 99
4.5.12. Språkundervisningens integrering med andra läroämnen ... 99
4.6. Hjälpmedel vid undervisningen ... 100
4.6.1. Läroböcker ... 100
4.6.2. Bredvidläsningslitteratur ... 102
4.6.3. Ordböcker ... 102
4.6.4. Åskådningsmateriel ... 102
4.6.5. Audivisuella hjälpmedel ... 103
4.7. Bedömning av inlärningsresultaten ... 104
4.7.1. Beaktande av olika sidor av språkkunskapen ... 104
4.7.2. Bedömning av den muntliga språkfärdigheten ... 105
4.7.3. Skriftliga prov ... 105

V MATEMATIK ... 107

5.1. Mål ... 107
5.2. Lärostoff ... 108
5.2.1. Allmän översikt över lärostoffets fördelning på olika årskurser .. 108
5.2.2. Lärostoffet årskursvis ... 110
5.2.2.1. Årskurs I ... 110
5.2.2.2. Årskurs II ... 110
5.2.2.3. Årskurs III ... 110
5.2.2.4. Årskurs IV ... 111
5.2.2.5. Årskurs V ... 111
5.2.2.6. Årskurs VI ... 112
5.2.2.7. Årskurs VII ... 112
5.2.2.8. Årskurs VIII ... 112
5.2.2.9. Årskurs IX ... 113
5.2.3. Skillnader mellan nivågrupperade kurser ... 114

Sida

5.3. Arbetssätt ... 115
5.3.1. Individualiserad undervisning ... 115
5.3.2. Behovet av olika arbetssätt ... 116
5.3.3. Matematiken och övriga läroämnen ... 116
5.3.4. Problem i sammansatta klasser ... 116
5.3.5. Stödundervisning ... 117
5.4. Hjälpmedel vid undervisning och studier ... 117
5.5. Bedömning av inlärningsresultaten ... 118

VI OMGIVNINGSLÄRA ... 119
6.1. Mål ... 119
6.2. Lärostoff ... 119
6.2.1. Omgivningslärans planmässighet ... 119
6.2.2. Tidsplan för undervisningen i omgivningslära ... 121
6.2.3. Huvudpunkterna i lärostoffet för årskurserna I—II ... 121
6.2.3.1. Den levande naturen ... 121
6.2.3.2. Materia och rörelse ... 122
6.2.3.3. Det sociala livet ... 123
6.2.4. Lärostoffet fördelat månadsvis i årskurserna I—II ... 125
6.2.4.1. Årskurs I ... 125
6.2.4.2. Årskurs II ... 127
6.2.5. Växelkurser för årskurserna I—II i en sammansatt klass ... 130
6.2.5.1. Den levande naturen ... 130
6.2.5.2. Materia och rörelse ... 131
6.2.5.3. Det sociala livet ... 132
6.2.6. Lärostoffet för årskurserna III—IV ... 134
6.2.6.1. Årskurs III ... 134
6.2.6.2. Årskurs IV ... 135
6.3. Arbetssätt ... 136
6.3.1. Att bygga på elevernas subjektiva erfarenheter ... 136
6.3.2. Läroboken obehövlig ... 136
6.3.3. Hjälpmedel vid undervisningen ... 137

VII MEDBORGARFÄRDIGHET ... 138
7.1. Mål ... 138
7.2. Lärostoff ... 139
7.2.1. Allmänna synpunkter ... 139
7.2.2. Uppträdande ... 139
7.2.3. Trafikundervisning ... 140
7.2.4. Familjefostran ... 141
7.2.5. Hälsovård ... 142
7.2.6. Förebyggande av olycksfall ... 143
7.2.7. Nykterhetsfostran ... 144
7.2.8. Befolkningsskydd och brandvärn ... 144
7.2.9. Ekonomisk fostran ... 145
7.2.10. Lärostoffet årskursvis ... 145
7.2.10.1. Årskurs III ... 145
7.2.10.2. Årskurs IV ... 146
7.2.10.3. Årskurs V ... 146
7.2.10.4. Årskurs VI ... 146
7.2.10.5. Årskurs VII ... 147
7.2.10.6. Årskurs VIII ... 147
7.2.10.7. Årskurs IX ... 148
7.3. Arbetssätt ... 149
7.3.1. Allmänna synpunkter ... 149
7.3.2. Framställande undervisning ... 149
7.3.3. Undervisningssamtal ... 150
7.3.4. Grupparbete ... 151
7.3.5. Individuellt arbete ... 151

Sida

7.4. Hjälpmedel vid undervisning och studier ... 151
7.4.1. Metoder för åskådlighet ... 151
7.4.2. Skolradio och -television ... 152
7.4.3. Skriftliga hjälpmedel ... 152
7.5. Medborgarfärdighetens samverkan med andra ämnen ... 153

VIII FYSIK OCH KEMI ... 154

8.1. Mål ... 154
8.2. Lärostoff ... 154
8.2.1. Fysik ... 154
8.2.2. Kemi ... 155
8.2.3. Allmänna riktlinjer för undervisningen ... 155
8.2.4. Lärostoffets fördelning på olika årskurser ... 156
8.2.4.1. Årskurs VII ... 156
8.2.4.2. Årskurs VIII ... 156
8.2.4.3. Årskurs IX ... 156
8.2.5. Periodväxling ... 157
8.2.6. Specialkurser i fysik och kemi ... 157
8.3. Anvisningar för undervisningen ... 157
8.3.1. Allmänt ... 157
8.3.2. Inledningskurs för årskurs VII ... 158
8.3.3. Nivåkurser ... 159
8.4. Hjälpmedel vid undervisning och studier ... 159
8.5. Bedömning av inlärningsresultaten ... 160
8.6. Samverkan med andra läroämnen ... 161

IX GEOGRAFI OCH NATURALHISTORIA ... 163

9.1. Mål ... 163
9.1.1. Geografi ... 163
9.1.2. Naturalhistoria ... 163
9.2. Lärostoff ... 164
9.2.1. Allmänna synpunkter ... 164
9.2.2. Det geografiska lärostoffets fördelning på olika årskurser ... 164
9.2.2.1. Årskurs III ... 164
9.2.2.2. Årskurs IV ... 166
9.2.2.3. Årskurs V ... 167
9.2.2.4. Årskurs VI ... 168
9.2.2.5. Årskurs VII ... 169
9.2.2.6. Årskurs VIII ... 169
9.2.2.7. Årskurs IX ... 170
9.2.3. Det naturalhistoriska lärostoffets fördelning på olika årskurser ... 171
9.2.3.1. Årskurs III ... 171
9.2.3.2. Årskurs IV ... 171
9.2.3.3. Årskurs V ... 172
9.2.3.4. Årskurs VI ... 172
9.2.3.5. Årskurs VII ... 172
9.2.3.6. Årskurs VIII ... 173
9.2.3.7. Årskurs IX ... 173
9.2.4. Perioderna i geografi och naturalhistoria ... 173
9.2.5. Specialkurser i geografi och naturalhistoria ... 174
9.3. Arbetssätt ... 175
9.3.1. Allmänt ... 175
9.3.2. Elevcentrerade arbetssätt ... 176
9.4. Hjälpmedel vid undervisning och studier ... 179
9.4.1. Iakttagelser i naturen ... 179
9.4.2. Iakttagelser i skolan ... 180
9.5. Undervisningen i geografi och naturalhistoria och de övriga ämnena ... 183

Sida

X HISTORIA OCH SAMHÄLLSLÄRA ... 184

10.1. Mål ... 184
10.1.1. Historia ... 184
10.1.2. Samhällslära ... 184
10.2. Lärostoff ... 185
10.2.1. Urval och gruppering av det historiska lärostoffet ... 185
10.2.2. Gruppering av lärostoffet i samhällslära ... 187
10.2.3. Lärostoffet i historia årskursvis ... 188
10.2.3.1. Årskurs V ... 188
10.2.3.2. Årskurs VI ... 190
10.2.3.3. Årskurs VII ... 192
10.2.3.4. Årskurs VIII ... 194
10.2.4. Lärostoffet i samhällslära ... 196
10.3. Anvisningar i anslutning till undervisningen ... 197
10.3.1. Centrala principer vid undervisningen i historia och samhällslära ... 197
10.3.2. Lektionsförberedelse ... 199
10.3.3. Samverkan med undervisningen i andra ämnen ... 200
10.4. Bedömning av inlärningsresultaten ... 201

XI DEN EVANGELISK-LUTHERSKA RELIGIONEN ... 202

11.1. Mål ... 202
11.2. Lärostoff ... 202
11.2.1. Allmänt ... 202
11.2.2. Lärostoffet årskursvis ... 203
11.2.2.1. Årskurs I ... 203
11.2.2.2. Årskurs II ... 205
11.2.2.3. Årskurs III ... 207
11.2.2.4. Årskurs IV ... 208
11.2.2.5. Årskurs V ... 209
11.2.2.6. Årskurs VI ... 210
11.2.2.7. Årskurs VII ... 211
11.2.2.8. Årskurs VIII ... 212
11.2.2.9. Årskurs IX ... 213
11.2.2.10. Specialkurs i religion ... 214
11.3. Arbetssätt ... 214
11.3.1. Framställande undervisning ... 214
11.3.2. Elevframställning ... 215
11.3.3. Frågande undervisning ... 215
11.3.4. Undervisningssamtal ... 216
11.3.5. Grupparbete ... 216
11.3.6. Individuellt arbete ... 217
11.3.7. Synpunkter på undervisningen av några stoffenheter ... 217
11.3.7.1. Den inledande undervisningen i religion ... 217
11.3.7.2. Bibelns historiska stoff ... 219
11.3.7.3. Liknelserna ... 220
11.3.7.4. Musikstund ... 220
11.3.7.5. Studiebesök ... 220
11.3.7.6. Etiska frågor ... 221
11.3.7.7. Andra religioner och religiösa samfund ... 221
11.4. Hjälpmedel vid undervisning och inlärning ... 222
11.5. Bedömning av inlärningsresultaten ... 223

XII DEN ORTODOXA RELIGIONEN ... 224

12.1. Mål ... 224
12.2. Lärostoff ... 224
12.2.1. Årskurs I ... 224
12.2.2. Årskurs II ... 225
12.2.3. Årskurs III ... 226
12.2.4. Årskurs IV ... 227

Sida

12.2.5. Årskurs V ... 227
12.2.6. Årskurs VI ... 228
12.2.7. Årskurs VII ... 228
12.2.8. Årskurs VIII ... 229
12.2.9. Årskurs IX ... 230
12.2.10. Läroplan för böner, hymner och andliga sånger ... 230
12.3. Metodiska anvisningar ... 231
12.3.1. Principerna för undervisning i den ortodoxa religionen ... 231
12.3.1.1. Självverksamhet ... 231
12.3.1.2. Individualisering ... 231
12.3.1.3. Socialisation ... 232
12.3.1.4. Livsnärhet ... 232
12.3.1.5. Åskådlighet ... 232
12.3.1.6. Helhetssträvan ... 233
12.3.2. Metodiska anvisningar för olika delområden ... 233
12.3.2.1. Biblisk historia ... 233
12.3.2.2. Kyrkohistoria ... 233
12.3.2.3. Liturgik ... 234
12.3.2.4. Troslära ... 234
12.3.2.5. Religionshistoria ... 234
12.4. Studieplan för den ortodoxa religionsundervisningen ... 235

XIII RELIGIONSHISTORIA OCH SEDELÄRA ... 236
13.1. Mål ... 236
13.2. Lärostoff ... 236
13.2.1. Årskurs I ... 236
13.2.2. Årskurs II ... 237
13.2.3. Årskurs III ... 239
13.2.4. Årskurs IV ... 239
13.2.5. Årskurs V ... 240
13.2.6. Årskurs VI ... 241
13.2.7. Årskurs VII ... 242
13.2.8. Årskurs VIII ... 242
13.2.9. Årskurs IX ... 243
13.3. Anvisningar för undervisningen ... 244

XIV MUSIK ... 246
14.1. Mål ... 246
14.2. Lärostoff ... 246
14.2.1. Musiken som gemensamt ämne ... 246
14.2.1.1. Årskurserna I—II ... 246
14.2.1.2. Årskurserna III—IV ... 247
14.2.1.3. Årskurserna V—VI ... 247
14.2.1.4. Högstadiet ... 247
14.2.2. Musik som tillvalsämne ... 248
14.2.3. Specialkurser i musik ... 248
14.3. Arbetssätt ... 248
14.3.1. Allmänt ... 248
14.3.2. Sång och spel ... 249
14.3.3. Tonbildning ... 252
14.3.4. Gehörsutveckling ... 252
14.3.5. Skapande ... 254
14.3.6. Lyssnande ... 256
14.3.7. Samverkan med andra ämnen ... 257
14.4. Musikklubbar ... 258
14.5. Bedömning av resultaten ... 259
14.5.1. Bedömning av gemensamma prestationer ... 259
14.5.2. Bedömning av individuella resultat ... 259

Sida

XV GYMNASTIK ... 261

15.1. Mål ... 261
15.1.1. Huvudmål ... 261
15.1.2. Sambandet mellan mål, lärostoff och arbetssätt ... 263
15.1.2.1. Målet för fysisk kondition ... 263
15.1.2.2. Möjligheter och impulser till ett bestående gymnastikintresse ... 265
15.1.2.3. Glädje och rekreation ... 265
15.1.2.4. Elevens etiska och sociala utveckling ... 266
15.1.2.5. Elevens estetiska utveckling ... 266

15.2. Lärostoff ... 267
15.2.1. Allmänt ... 267
15.2.2. Lärostoffet årskursvis ... 267
15.2.2.1. Årskurserna I—II ... 267
15.2.2.2. Årskurserna III—IV ... 267
15.2.2.3. Årskurserna V—VI ... 268
15.2.2.4. Årskurserna VII—VIII ... 268
15.2.2.5. Årskurs IX ... 269
15.2.3. Undervisningens uppdelning i perioder ... 270

15.3. Anvisningar för undervisningen ... 271
15.3.1. Grunderna för arbetssätten ... 270
15.3.2. Val av arbetssätt ... 271
15.3.3. De vanligaste arbetssätten ... 272
15.3.4. Organisationsmöjligheter i olika undervisningssituationer ... 273
15.3.5. Effektivt uttnyttjande av redskap och övningsplatser ... 274
15.3.6. Säkerheten vid skolans undervisning i gymnastik ... 275
15.3.7. Självständig övning, tävlingar och spel ... 275
15.3.8. Metodiska anvisningar för olika former av gymnastisk och idrott 276
15.3.8.1. Grundövning ... 276
15.3.8.2. Bollspel ... 277
15.3.8.3. Gymnastik — övningar i sal ... 278
15.3.8.4. Skidlöpning — utförsåkning ... 280
15.3.8.5. Skridskoåkning — isspel ... 281
15.3.8.6. Simning ... 281
15.3.8.7. De lokala förhållandenas inverkan på olika former av gymnastik och idrott ... 282

15.4. Gymnastik- och idrottsklubbar ... 282

15.5. Bedömning av inlärningsresultaten ... 282

XVI TECKNING ... 284

16.1. Mål ... 284
16.1.1. Allmänt ... 284
16.1.2. Målet ur individens synpunkt ... 284
16.1.3. Målet ur samhällets synpunkt ... 285
16.1.4. Målet och hur det kommer till synes i elevernas prestationer ... 286

16.2. Lärostoff ... 287
16.2.1. Teckning som gemensamt ämne ... 287
16.2.2. Teckning som tillvalsämne och specialkurser ... 289

16.3. Metodiska anvisningar ... 289
16.3.1. Skapande sysselsättning som en del av den visuella utbildningen 289
16.3.2. Grunderna i visuell komposition ... 291
16.3.2.1. Visuella grundelement ... 291
16.3.2.2. Samordning av bildmaterialet och bildens uppbyggnad ... 293
16.3.2.3. Grundelementens transformering ... 293
16.3.2.4. Rörelse och tid ... 294
16.3.3. Rummet ... 294
16.3.3.1. Allmänt ... 294
16.3.3.2. Illusoriskt rum ... 294

Sida

16.3.3.3. Verkligt rum ... 296
16.3.3.4. Miljö ... 296
16.3.3.5. Konstruktion och funktion ... 297
16.3.4. Färglära ... 297
16.3.4.1. Färgernas klassificering ... 297
16.3.4.2. Färgernas egenskaper och deras reglering ... 298
16.3.5. Visuell kommunikation ... 299
16.3.5.1. Grader av kommunikation ... 299
16.3.5.2. De visuella symbolernas indelning ... 299
16.3.5.3. Olika sätt att undervisa i skolan ... 300
16.3.6. Kamerakonst ... 300
16.3.7. Konsthistoria ... 302
16.3.7.1. Mål ... 302
16.3.7.2. Lärostoff ... 302
16.3.7.3. Musei- och utställningsbesök ... 303
16.3.8. Problemundervisning ... 303
16.3.8.1. Problemartade uppgifter ... 303
16.3.8.2. Egentliga problem- eller lösningsuppgifter ... 303
16.3.8.3. Problemuppgifter och visuell kommunikation ... 304
16.3.8.4. Bedömning av problemuppgifter ... 304
16.3.9. Grupparbete ... 305
16.3.9.1. Allmänt ... 305
16.3.9.2. Gemensamt utförda uppgifter ... 305
16.3.9.3. Egentligt grupparbete ... 305
16.3.9.4. Bedömning som grupparbete ... 306
16.3.9.5. Grupparbete i teckning och andra läroämnen ... 306
16.4. Arbetsredskap och material ... 307
16.5. Bedömning av inlärningsresultaten ... 308
16.6. Teckningens samverkan med andra ämnen ... 308

XVII SLÖJD ... 311
17.1. Mål ... 311
17.2. Lärostoff ... 312
17.2.1. Slöjdundervisningens delområden ... 312
17.2.2. Småslöjd i årskurserna I—II ... 313
17.2.2.1. Allmänt ... 313
17.2.2.2. Etappmål, material och arbetssätt ... 314
17.2.3. Textilslöjd i årskurserna III—IV ... 315
17.2.3.1. Allmänt ... 315
17.2.3.2. Textilslöjdens lärostoff i årskurserna III—VII ... 316
17.2.4. Teknisk slöjd i årskurserna III—VII ... 320
17.2.4.1. Allmänt ... 320
17.2.4.2. Tekniska slöjdens lärostoff årskurserna III—VII ... 321
17.2.5. Tillvalskurser i slöjd ... 324
17.2.5.1. Tillvalskurser i textilslöjd ... 324
17.2.5.2. Tillvalskurser i teknisk slöjd ... 327
17.2.6. Specialkurser ... 329
17.2.7. Periodundervisning i slöjd ... 330
17.3. Arbetssätt ... 330
17.3.1. Småslöjd ... 330
17.3.2. Textilslöjd ... 331
17.3.3. Teknisk slöjd ... 332
17.3.4. Arbetsskyddsfostran ... 334
17.4. Bedömning av arbetsresultaten ... 335
17.5. Slöjdundervisningen och andra ämnen ... 337
17.5.1. Textilslöjd ... 337
17.5.2. Teknisk slöjd ... 339

XVIII HUSLIG EKONOMI ... 341
18.1. Mål ... 341

Sida

18.1.1. Allmänt ... 341
18.1.2. Delmål ... 341
18.1.2.1. Kostlära ... 341
18.1.2.2. Hemvård ... 342
18.1.2.3. Hemmets ekonomi och konsumentkunskap ... 342
18.1.2.4. Boendets grundproblem ... 343
18.1.2.5. Familjefostran och barnavård ... 343
18.2. Lärostoff ... 343
18.2.1. Allmänna synpunkter ... 343
18.2.2. Lärostoff i huslig ekonomi som gemensamt ämne ... 343
18.2.2.1. Årskurs VII ... 343
18.2.3. Lärostoff i huslig ekonomi som tillvalsämne ... 344
18.2.3.1. Årskurs VII ... 344
18.2.3.2. Årskurs VIII ... 344
18.2.3.3. Årskurs IX ... 345
18.2.4. Specialkurser ... 346
18.2.5. Samverkan med andra läroämnen ... 346
18.3. Undervisningsformer och arbetssätt ... 347
18.4. Hjälpmedel vid undervisning och studier ... 348
18.4.1. Läroböcker och annan skriftlig materiel ... 348
18.4.2. Klassbibliotek i huslig ekonomi ... 348
18.4.3. Audivisuella hjälpmedel ... 349
18.5. Bedömning av inlärningsresultaten ... 349

XIX LANT- OCH SKOGSBRUK MED TRÄDGÅRDSSKÖTSEL ... 350
19.1. Mål ... 350
19.2. Lärostoff ... 351
19.2.1. Lärostoffets indelning i perioder ... 351
19.2.2. Lärostoffet årskursvis ... 353
19.2.2.1. Årskurs VII ... 353
19.2.2.2. Årskurs VIII ... 356
19.2.2.3. Årskurs IX ... 361
19.3. Arbetssätt ... 361
19.4. Hjälpmedel vid undervisning och studier ... 362
19.4.1. Undervisningslokaliteter och deras inredning ... 362
19.4.2. Undervisnings- och arbetsredskap ... 362
19.4.3. Fordon ... 363

XX HANDELS- OCH FÖRSÄLJNINGSLÄRA ... 364
20.1. Mål ... 364
20.2. Lärostoff ... 364
20.2.1. Allmänt ... 364
20.2.2. Lärostoffet årskursvis ... 365
20.3. Arbetssätt ... 366

XXI BOKFÖRING ... 367
21.1. Mål ... 367
21.2. Lärostoff ... 367
21.2.1. Allmänt ... 367
21.2.2. Grundkurs ... 368
21.2.3. Fortsättningskurs ... 368
21.3. Metodiska anvisningar ... 368

XXII MASKINSKRIVNING ... 370
22.1. Mål ... 371
22.2. Lärostoff och metodiska anvisningar ... 371
22.2.1. Allmänt ... 371
22.2.2. Grundkurs ... 371
22.2.3. Fortsättningskurs ... 371

Sida

XXIII STENOGRAFI 372
23.1. Mål 372
23.2. Lärostoff 372
23.2.1. Allmänt 372
23.2.2. Grundkurs 372
23.2.3. Forsättningskurs 373

XXIV ELEVHANDLEDNING 374
24.1. Allmänt 374
24.2. Pedagogisk handledning 375
24.3. Didaktisk handledning 375
24.3.1. Handledning i studieteknik 375
24.3.1.1. Den studietekniska undervisningens anknytning till övriga studier 375
24.3.1.2. Grundskolans lågstadium 376
24.3.1.3. Grundskolans högstadium 378
24.3.2. Handledning i kurs- och ämnesval 379
24.4. Handledning i yrkesvägledning 379
24.4.1. Mål 379
24.4.2. Lärostoff 380
24.4.2.1. Allmänt 380
24.4.2.2. Årskurs VIII 380
24.4.2.3. Årskurs IX 381
24.4.3. Metodiska anvisningar 382

XXV SAMESPRÅKET 384
25.1. Mål 384
25.2. Metodiska anvisningar 384

XXVI INTEGRERING AV LÄROPLANEN 385

Bilaga

Massmediefostran i grundskolan 389

I Timplan

1.1. Utvecklingen av grundskolans timplan

Grundskolans läroplanskommitté gavs först i uppdrag att i brådskande ordning uppgöra en interimistisk läroplan för grundskolan för den försöksverksamhet, som snart skulle inledas. Den interimistiska läroplanen uppgjordes också på mycket kort tid och den togs i bruk i de skolor, som deltog i försöksverksamheten från början av läsåret 1967—68. Den interimistiska läroplanen, som innehöll en kort allmän del samt lärokurser jämte metodiska anvisningar för de olika ämnena, uppgjordes med följande tillfälliga timplan som grund:

Timplan för den interimistiska läroplanen

A. Gemensamma ämnen	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	S:a	
Religion samt sedelära och religionshistoria	2	2	2	2	2	2	1	1	1	15	
Modersmålet	9	9	7	7	6	5	3	3	3	52	
Främmande språk eller det andra inhemska språket (I språk)		2	2	3	3	3	3	(3)	(3)	19	(13)
Matematik	4	4	4	4	4	4	5	4	4	37	
Omgivningslära	4	4								8	
Historia, samhällslära och ekonomikunskap					2	3	2	2	3	12	
Medborgarfärdighet			1	1	2	2	1	1	1	9	
Geografi och biologi			3	3	4	4	2	3	3	22	
Fysik och kemi							2	3	4	9	
Teckning			2	2	2	2	1	1	1	11	
Musik	} 3	} 3	2	2	2	2	1	1	1	14	
Gymnastik	}	}	3	3	3	3	2	2	2	21	
Handarbete/slöjd	2	2	2	2	2	2	2	fl. 1	2	fl. 17	
								g. 2		g. 18	
Huslig ekonomi, fl.								3	3	6	
Huslig ekonomi, g.								3		3	
De gemensamma ämnenas totala timantal	24	24	28	28	32	32	28	26—28 (23—25)		28(25)	

B. Tillvalsämnen	VII	VIII	IX	S:a
Teckning	1	1	1	6
Musik	2	2	2	6
Gymnastik	2	2	2	6
Huslig ekonomi	3	3	3	9
Handarbete, flickor	3	3	3	9
Trä- och metallslöjd, gossar	3	4	3	10
El- och motorlära		4	3	7

Lägenhetsekonomi	3	3	3	9
Handels- och försäljningslära	3	3	3	9
Bokföring	2	2		4
Stenografi		2	2	4
II språket	4	4	4	12
III språket	3	3	3	9

Något annat ämne med litet timantal

En termin eller ett läsår långa specialkurser i olika ämnen, såsom t.ex.

Maskinskrivning
Litteratur
Muntlig framställning
Teater
Specialkurs i biologi
Specialkurs i historia och samhällslära
Astronomiens grunder
Fotografering och smalfilmning
Specialkurs i teckning
Specialkurs i handarbete
Folkdans- och danskurs

C. Stödundervisning, studiehandledning, elevens timme och klubbar

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX
	2	2	2	2	2	2	1—4	1—4	1—4
Elevernas maximala antal veckotimmar	26	26	30	30	34	34	36	36	36

Vid uppgörandet av timplanen var kommittén givetvis tvungen att göra kompromisser mellan olika synpunkter. Divergerande åsikter framkom i synnerhet beträffande de olika ämnenas antal veckotimmar samt om vilka ämnen, som skulle vara gemensamma för alla elever och vilka som skulle hänföras till tillvalsämnena. Kommittén var dock, frånsett dess två svenskspråkiga medlemmar, ense om att man i grundskolan skulle undervisa alla elever i endast ett främmande språk som ett för alla gemensamt (obligatoriskt) ämne — vilket senare skulle bli ett centralt problem. Om detta gavs den dåvarande regeringen och på begäran även riksdagens kulturutskott ett likalydande utlåtande.

Försöksverksamheten med grundskola påbörjades alltså i enlighet med den interimistiska timplanen, varför det bland de gemensamma ämnena fanns endast ett för eleven främmande språk, såsom också den av regeringen till riksdagen avgivna lagpropositionen angående grunderna för skolsystemet förutsatte. I det svar, som riksdagen avlät på regeringens förslag, uttalades likväl att det på högstadiet som gemensamt ämne skulle finnas utom det på lågstadiet påbörjade språket även ett annat för eleverna främmande språk, och att man på högstadiet skulle begränsa antalet veckotimmar i de för alla elever gemensamma ämnena sålunda, att eleverna fortfarande skulle beredas möjlighet också till ämnesval i enlighet med elevernas särskilda begåvning och anlag.

Med anledning av detta gav skolstyrelsen för läsåren 1968—1969 och 1969—1970 en anvisningar till de kommuner, som deltog i försöksverksamheten, att ändra timplanen på högstadiet sålunda, att också det för eleverna andra främmande språket skulle vara ett gemensamt ämne och teckning och musik upptas bland tillvalsämnena. Sålunda hade man i försöksskolorna två olika timplaner.

Med anledning av de utlåtanden riksdagen gav tillsatte undervisningsministeriet en arbetsgrupp för att under tlf. undervisningsrådet Pentti Merenkyläs ledning studera till timplanen hörande frågor. På arbetsgruppens förslag specificerades den

13 mars —69 Grundskolans läroplanskommittés uppdrag så, att läroplanskommittén till utgången av april 1969 skulle uppgöra en sådan ny timfördelning för grundskolan, enligt vilken elevernas totala antal veckotimmar i en sexdagars arbetsvecka skulle vara högst 33—35 och de gemensamma ämnenas antal veckotimmar högst 26—28. I arbetsgruppens betänkande ingick två förslag till timplan.

Med anledning av detta studerade kommittén flere olika alternativa möjligheter och lämnade den 30. 4. 1969 sitt förslag till timplan för läroplanen till Undervisningsministeriet. Utom kommitténs egentliga förslag lämnades till Undervisningsministeriet också ett annat förslag, eftersom detta fick ett anmärkningsvärt understöd inom kommittén.

I kommitténs egentliga förslag var frågan om två för eleven främmande obligatoriska språk — enligt det timplansförslag, som Merenkyläs arbetsgrupp ställt främst — löst sålunda, att båda språken visserligen var placerade bland de gemensamma ämnena, men en del av det andra främmande språkets timmar var överförda till tillvalsämnena. Det andra språkets tillvalsdel skulle de elever, som ämnade övergå till gymnasiet, uppta på sitt studieprogram. Tack vare denna lösning hade man bland de gemensamma ämnena kunnat bibehålla med justerat timantal alla ämnen, som i den interimistiska läroplanen hörde till de gemensamma ämnena. I den timplansmodell, som uppgjordes av en minoritet inom kommittén, var de båda för eleven främmande språken placerade bland de gemensamma ämnena med ett rätt stort antal veckotimmar, vilken lösning gjorde det möjligt att placera teckning, musik och handarbete helt och hållet bland tillvalsämnena på högstadiet.

Undervisningsministeriet ansåg sig icke kunna godkänna kommitténs förslag, utan remitterade ärendet för ny behandling. I motiveringen till att förslaget icke kunde antagas konstaterades, att det för alla elever gemensamma ämnets (i detta fall det för eleven andra främmande språket) olika långa, inbördes valbara kurser icke kan ens delvis ingå i tillvalsämnena, och att om man skulle förfara enligt kommitténs förslag, alla elever (de som ämnar övergå till gymnasiet) icke skulle ha möjlighet att välja tillräckligt antal tillvalsämnen i sina studieprogram.

Då kommittén den 4 juni 1969 avlämnade sitt nya förslag till timfördelning, konstaterade kommittén, att riksdagens uttalande om, att i grundskolan bör ingå två för alla elever obligatoriska främmande språk och att valmöjligheterna bör vara stora, är sinsemellan såtillvida motstridiga, att det förra förutsätter en ökning av de gemensamma ämnenas timantal och det senare åter en minskning, varför uppgörandet av en timplan har visat sig vara en synnerligen svår uppgift.

Också denna gång inlämnades till undervisningsministeriet utom kommitténs egentliga förslag också minoritetens förslag. Timfördelningen är en central fråga vid uppgörandet av läroplaner. Eftersom man i en nära framtid blir tvungen att ge nya direktiv (t. ex. på i kommittébetänkandets I del V kapitel angivet sätt) och då såväl skolnämnder som länsskolmyndigheter måste fatta beslut om dem, är det här motiverat att belysa problematiken vid uppgörandet av timfördelning genom att framföra motiveringarna till de båda timfördelningsförslagen.

I motiveringen till kommitténs egentliga förslag framförs följande synpunkter:

"Principen om tillval är som sådan god, men om man utgår ifrån att alla mellanskolans traditionella teoretiska ämnen är obligatoriska och medborgarskolans och mellanskolans praktiska ämnen är valbara, är lösningen helt säkert inte till fördel för personlighetens utveckling som helhet. Av detta system följer samtidigt en svår arbetssituationen för lärarna i de ämnen, som blir helt valbara. En stor mängd av innehavarna av lärartjänster i s.k. praktiska ämnen måste förr eller senare försättas på indragningsstat, och efter det kan de erbjudas endast tillfälliga

befattningar om ens det. Vid övergångsperioden bör man också beakta lärarsituationen även om det huvudsakligen är fråga om vad barnen studerar.

I den nya skolan kommer säkert i första hand studierna i de två obligatoriska främmande språken att förorsaka skolleda, såsom redan nu i mellanskolan, till vilken eleverna dock gallras. Säkert kommer situationen i detta avseende att bli synnerligen svår, om man också i det andra främmande språket måste uppnå samma resultat som i den nuvarande mellanskolan oberoende av att timantalet för det för eleven första främmande språket tidigare har ökats i den tron, att det skulle förbli det enda obligatoriska. Men om som timantal för det andra språkets långa kurs på högstadiet i finskspråkiga skolor godkännes t. ex. nio, såsom det i kommittébetänkandet är föreslaget, får man ännu en jämförelsevis nöjaktig timplan. Detta förfaringssätt fordrar dock, att man också i mellanskolan minskar timantalet i det för eleven andra främmande språket med sammanlagt c:a tre timmar, eller då det andra främmande språket utgöres av engelska, med fem veckotimmar. I stället kunde man sätta in t. ex. studiehandledning (stödundervisning) eller något annat lättare ämne. En sådan förändring är numera väl motiverad, då det i hela landet går i medeltal c:a 60 % av en årsklass till mellanskolan och på vissa orter t. o. m. en större del. För största delen av eleverna är mellanskolans lärokurs alltför betungande. Detta kan man se av det stora antalet villkor och kvarstannare samt av de växande uttrycken för skolelevernas allmänna missnöje. Å andra sidan kunde man i mellanskolan såväl som i grundskolan erbjuda möjligheter till studier av ett tredje språk åt det elever, som är intresserade och har förmåga därtill. Man bör beakta, att inte heller det andra språkets större timantal, som Undervisningsministeriets arbetsgrupp och också minoriteten i läroplanskommittén föreslagit, gör grundskolans elever likvärdiga med dem, som genomgått mellanskolan, i synnerhet inte i det fall att det första främmande språket utgöres av svenska, varvid skillnaden i engelska språkets timantal skulle bli rentav sex veckotimmar. Om inte mellanskolans veckotimmar minskas, skulle följden åtminstone i detta fall bli den, att svenska språket i allt mindre omfattning skulle väljas som det långa språket. Liksom Undervisningsministeriets arbetsgrupp försökte också kommittén i sitt föregående förslag trygga grundskolelevernas konkurrensmöjligheter genom att placera en del av det andra språkets timantal som tillvalsämne, men detta förfaringssätt har ju nu konstaterats strida mot lagen om grunderna för skolsystemet.

Timplanens tillvalsämnen är uppdelade i två grupper. Bland de ämnen, som obligatoriskt skall erbjudas i varje skola, har placerats endast slöjd och tekniska ämnen. Detta på grund av att de förekommer i så ringa grad bland högstadiets obligatoriska ämnen och för att de för närvarande är så rikligt förträdda främst i medborgarskolan. Utvecklingen av medborgarskolans (och fortsättningsskolans) läroplaner har utvisat, att de har varit väl lämpade och omtyckta ämnen för en betydande del av årsklassen.

Kommittén vill åter i detta sammanhang betona, att inte heller denna timfördelning kan vara långvarig och att man av speciella skäl bör kunna avvika från densamma."

Till sitt förslag till timplan ger kommitténs minoritet följande motivering:

"Timantalet för det för eleven andra främmande språket bör vara sådant, att eleven kan inhämta åtminstone nöjaktiga kunskaper och färdigheter i språket. Denna fordran borde förverkligas speciellt då engelska språket utgör det för eleven andra främmande språket. Då man som andra främmande språk torde komma att studera svenska i de flesta finskspråkiga skolor, bör man vid beräknandet av det andra språkets timantal beakta också det växande nordiska samarbetet även om

inte alla elever som läser svenska, kommer att behöva språkfärdigheten för detta ändamål.

Med tanke på grundskolans övergångsperiod borde timantalet för det för eleven andra främmande språket vara sådant, att de elever, som gått i grundskolan, kan tävla likvärdigt med de elever, som avslutat mellanskolan, om att komma in i gymnasiet och om att besöka detta med framgång. I skolutvecklingens nuvarande skede, synes det inte möjligt att pruta på det föreslagna timantalet för det andra främmande språket utan att äventyra grundskolelevernas nämnda konkurrenskraft, eftersom man icke kan få garantier för att timantalet i mellanskolans motsvarande ämne i detta skede skulle minskas.

Då man under ovannämnda övergångsperiod vill trygga grundskolelevernas tillräckligt goda konkurrensmöjligheter vid mellanskole- och grundskolegångna elevers inträde till gymnasiet, är det nödvändigt att se till att inte enbart timantalet i det andra främmande språket bibehålls tillräckligt stort utan också i de ämnen, som är av betydelse för en framgångsrik studiegång i gymnasiet. Av detta skäl har man från de för alla elever gemensamma ämnena lämnat bort musik, teckning och handarbete och slöjd, vilka icke i samma grad som de s. k. teoretiska ämnena kan anses inverka på framgången i gymnasiet i dess nuvarande form. Likväl har man tagit med huslig ekonomi bland de för alla gemensamma ämnena, eftersom det vid jämförelse med andra avlägsnade ämnen är i en specialställning såtillvida, att det inte ingår i grundskolans undervisningsprogram ens på lågstadiet. Då Undervisningsministeriet bestämde en övre gräns för totalantalet veckotimmar för de för alla elever gemensamma ämnena (26—28 t) skulle det inte av ovannämnda skäl ha varit möjligt att bibehålla i denna kategori alla de läroämnen, som ingick i den interimistiska läroplanen som gemensamma ämnen och dessutom ytterligare införa ett för eleven andra främmande språk.

För att möjliggöra rikliga och för hela landet enhetliga valmöjligheter bland de kvarstående tillvalsämnena musik, teckning, handarbete, slöjd och (i årskurserna VIII och IX) huslig ekonomi har man föreslagit, att valet bland dessa ämnen skulle anordnas på ovan angivet sätt. Det är dock viktigt, att man genom tillräckligt effektiva administrativa åtgärder ordnar tillvalsämnenas värdesättning och de i dessa ämnen undervisande lärarnas ställning ordnas så, att inte tillvalsämnena betraktas som sekundära i förhållande till de gemensamma ämnena — vilket för närvarande tycks vara fallet — samt att ämneslärarens ställning tryggas genom nödiga förordningar angående inrättandet av sådana tjänster och motsvarande åtgärder. Särskilt det obestämda i begreppet tillvalsämne å ena sidan och osäkerheten i den i tillvalsämnen undervisande lärarens ställning å andra sidan förorsakar en hittills skönjbar betänksamhet inför tillvalsämnena. För att på ett ändamålsenligt sätt kunna förverkliga organisationen av tillvalsämnen är det också av vikt att uppgöra smidiga regler för skolans inre verksamhet.

Inte heller denna timplan kan anses långvarig. I stället bör man i mån av möjlighet snarast göra sådana förändringar, som behövs för att öka elevernas trivsel i skolan och avhjälpa en alltför stor psykisk ansträngning".

Då kommitténs förslag inte heller denna gång godtogs specificerade Statsrådet åter den 21 augusti 1969 kommitténs uppdrag genom att bestämma följande timplan, enligt vilken läroplanen i respektive ämne skulle uppgöras.

Då man granskar den av Statsrådet givna timfördelningen finner man den vara ett slags kompromiss mellan Undervisningsministeriets arbetsgrupps förslag och kommitténs och dess minoritets förslag. Den påminner om kommitténs förslag såtillvida att också alla praktiskt- estetiska läroämnen (några dock med ett täm-

ligen anspråklöst antal veckotimmar) har införlivats bland de för alla elever gemensamma ämnena, och om de andra förslagen beträffande timantalet för det andra för eleven främmande språket.

Som det sista skedet i utvecklingen av grundskolans timplan ingår ännu de förslag som framställs i Grundskolans förordningskommittés I delbetänkande. I Förordningskommitténs förslag är bl. a. totalantalet veckotimmar för högstadiets gemensamma ämnen och handledning 20—29 och elevernas totala antal veckotimmar 33—36.

Timplan för grundskolans läroplan

I. Gemensamma ämnen	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	Sammanl.
Religion	2	2	2	2	2	2	1	1	1	15
Omgivningslära	3	3	1	1						8
Modersmålet	9	9	6	6	6	6	3	3	3	51
Första främmande språket			2	2	3	3	3	3	3	19
Andra främmande språket							2/2	2/5	2/5	6/12
Historia, samhällslära					2	2	2	2	2	10
Medborgarfärdighet			1	1	1	1	1	1	1	7
Matematik	4	4	4	4	4	4	4	4	4	36
Fysik, kemi							2	3	3	8
Naturalhistoria, geografi			3	3	4	4	2	3	3	22
Gymnastik	3	3	3	3	3	3	2	2	3	22
Musik			4	4	4	4	1	1		12
Teckning	1	1								11
Slöjd	2	2	2	2	2	2	2			14
Huslig ekonomi							3			3
	24	24	28	28	31	31	28	25/28	25/28	
II. Elevhandledning	1	1	1	1	1	1	1	1	1	9
III. Tillvalsämnen							4—6	4—9	4—9	
	25	25	29	29	32	32	33—35	33—35	33—35	

Förklaringar:

1) I läroplanen för omgivningslära ingår lärostoff, som ansluter sig till naturkunskapen.
2) De för elevhandledning anslagna timmarna användas för pedagogisk och didaktisk handledning samt för yrkesvägledning. I VI årskursen informeras eleverna bl.a. om frågor, som ansluter sig till valet av studieprogram på grundskolans högstadium samt delges grupphandledning. I VIII och IV årskurserna undervisas eleverna i en kurs i yrkesvägledning inom ramen för denna timme.
3) Tillvalsämnen:
   a) Skolan bör som tillvalsämnen erbjuda följande, bland vilka eleverna bör få välja fritt:
      — musik
      — teckning
      — huslig ekonomi
      — textilslöjd, träslöjd, metallslöjd, maskin- och elektricitetslära
   b) För de elever, som på högstadiet studerar ett på lågstadiet påbörjat obligatoriskt språk och en längre kurs av det andra språket, bör dessutom finnas ett valbart tredje språk, enligt huvudregeln franska, tyska, ryska. Det tredje språket kan dock väljas endast i årskurserna VIII och IX.
   c) Inom ramen för de möjligheter skolan kan erbjuda och det för tillvalsämnen anslagna timantalet kan eleverna i enlighet med § 5 och 6 i lagen om grunderna för skolsystemet erbjudas möjligheter att välja även andra ämnen och specialkurser i gemensamma ämnen.
   d) Tillvalsämnen bör varje elev välja i sitt studieprogram i sådan utsträckning, att det totala antalet veckotimmar blir 33—35 veckotimmar.
4) De gemensamma och tillvalsämnenas förhållande kan på speciella grunder ändras årskursvis, förutsatt att de gemensamma ämnenas totalantal inte överstiger 3 × 28 veckotimmar.

5) I den svenskspråkiga grundskolans V och VI årskurs kan som ett frivilligt ämne i läroplanen ingå utom det för eleverna obligatoriska främmande språket ett annat för eleverna främmande språk.

Såvida grundskolförordningen gives i den av skolförordningskommittén föreslagna formen, besluter skolnämnderna och distriktsmyndigheterna om läroämnenas timantal särskilt för varje kommun. Den timfördelning, som använts vid uppgörandet av denna läroplan, liksom även hela läroplanen, är då att anse av rekommenderande natur.

1.2. Tillämpning av timplanen

I den av Statsrådet bestämda timplanen är inte alla frågor beträffande timplanen lösta, utan en del har lämnats öppna för läroplanskommittén att utreda. Detta gäller bl. a. fördelningen av en del ämnens gemensamma veckotimmar och antalet veckotimmar för tillvalsämnena.

1.2.1. Fördelningen av veckotimmarna i de gemensamma läroämnena

I grundskolans två lägsta årskurser har man i timfördelningen tilldelat musik och teckning gemensamt 3 veckotimmar under vartdera året. Enligt kommittén skulle man för undervisning i vartdera ämnet i allmänhet anslå ett lika stort antal veckotimmar, vilket torde gå väl för sig, då undervisningen i dessa ämnen kan anordnas under samma lektion såsom sång och lek i folkskolans lägsta årskurser.

Från och med grundskolans III årskurs är timmarna i musik och teckning förenade. På lågstadiet är det inte nödvändigt att hålla fast vid att det gemensamma timantalet alltid skall fördelas jämnt mellan dessa båda ämnen. T. ex. i växelkurser eller då lärarens specialbegåvning är betydligt bättre i det ena av dessa ämnen, torde man kunna tillåta en uppdelning t. o. m. i förhållande 3:1 till förmån för det ena ämnet. Förhållandet mellan ämnenas veckotimantal kan utjämnas genom att poängtera undervisningen på ett annat klasstadium i det försummade ämnet, t. ex. med hjälp av lärarnas samarbete.

På grund av ämneslärarsystemet torde det i allmänhet vara ändamålsenligt att på högstadiet behålla förhållandet mellan veckotimmarna i musik och teckning oförändrat i båda årskurserna (VII och VIII). Undervisningen i dessa ämnen kan däremot ordnas på flere olika sätt. I vartdera specialfallet borde man få välja den till förhållandena t. ex. till lärarsituationen bäst lämpade lösningen.

En möjlighet är, att anordna undervisningen i musik under höstterminen och i teckning under vårterminen för vartdera läsåret. Då uppstår emellertid svårigheter att utjämna den obalans, som terminernas olika längd förorsakar. En annan möjlighet är att anordna undervisningen så, att båda ämnena upptas i årskurserna VII och VIII växelvis per vecka, så att undervisningen i bägge ämnena pågår till läsårets slut. Sålunda skulle dock de avvikelser från den normala arbetsrytmen, som förorsakas av lovdagar och ferier försvåra organisationen. En tredje möjlighet är att anordna undervisning i det ena ämnet i VII årskursen och i det andra ämnet i årskurs VIII. Geom att kombinera ovannämnda möjligheter att gå tillväga kan ännu flera variationer åstadkommas. Fördelaktigt vore att undervisningen i musik och teckning skulle organiseras periodiskt så, att de med ganska stort tim-

antal skulle ingå i undervisningsprogrammet en bestämd tid och därefter avlägsnas. Också detta förfaringssätt medför dock nackdelar, arbetsorganisatoriska faktorer kan utgöra hinder och åtminstone den fortgående musikundervisningen för anordnandet av skolans fester o. dyl. förutsätter upprätthållandet av en koncentrerad övning.

1.2.2. Tillvalsämnenas timantal

I betänkandet I del (kap. 8.4.3.) har redan nämnts högstadiets ämnesval och antalet veckotimmar i tillvalsämnena.

Enligt kommittén borde undervisningen i tillvalsämnen anordnas med nedannämnda flexibla veckotimmar som grund. Om man använder större och i förhållande till varandra oenhetliga timantal för tillvalsämnena minskas elevernas tillvalsmöjligheter och binder på förhand elevernas ämnesval i det fall, att eleverna är tvungna att välja ett föreskrivet antal tillvalstimmar. Detta måste dock anses nödvändigt av åtminstone två skäl, dels för att arbetsdagen för samma årskurs (ofta för hela skolan) måste sluta vid samma tidpunkt på grund av elevtransporter, dels för att ett mindre totalantal veckotimmar kunde locka eleverna att av sekundära skäl lämna bort från sina studieprogram sådana tillvalsämnen, som skulle vara dem till nytta. Å andra sidan kunde man med tanke på elevernas skoltrötthet rekommendera åtminstone i årskurserna VII och VIII användningen av ett lägre totalantal veckotimmar än maximitalen (35, möjligen 36 vt).

Vid valet av tillvalsämne förbinder sig eleven att studera detta åtminstone under ett läsår. Efter detta kan han antingen fortsätta studierna i samma ämne eller välja ett annat tillvalsprogram.

Tillvalsämnenas läroplaner är uppgjorda enligt det i nedanstående schema föreslagna större veckotimantal. I det fall att man i skolan anordnar undervisningen i tillvalsämnen enligt det lägre timantalet, bör läraren taga detta i beaktande vid genomgången av lärostoffet.

Tillvalsämnenas timantal

A. Ämnen som bör erbjudas

	VII	VIII	IX
Musik	2—3 vt	2—3 vt	2—3 vt
Teckning	2—3 vt	2—3 vt	2—3 vt
Huslig ekonomi	2—3 vt	2—3 vt	2—3 vt
Handarbete	2—3 vt	2—3 vt	2—3 vt
Träslöjd	2—3 vt	2—3 vt	2—3 vt
Metallslöjd	2—3 vt	2—3 vt	2—3 vt
Maskin- och elektricitetslära	2—3 vt	2—3 vt	2—3 vt

B. Ämnen som utöver de tidigare nämnda kan erbjudas

III främmande språket	—	2 vt	2 vt
Lägenhetsekonomi	2—3 vt	2—3 vt	2—3 vt
Maskinskrivning	1—2 vt	1—2 vt	1—2 vt
Stenografi	1—2 vt	1—2 vt	1—2 vt
Bokföring	1—2 vt	1—2 vt	1—2 vt
Handels- och försäljningslära	1—2 vt	1—2 vt	1—2 vt
Samiskt språk	1—2 vt	1—2 vt	1—2 vt

1.2.3. Specialkurser i läroämnena

I den av Statsrådet givna timfördelningen kan specialkurser anordnas endast i de gemensamma ämnena på grundskolans högstadium. Grundskolans förordningskommission har i sitt förslag utvidgat begreppet specialkurs till att omfatta alla läroämnen. Enligt kommittén är denna lösning mera tilltalande även om en specialkurs i något tillvalsämne mindre ofta torde ingå i skolans undervisningsprogram. Däremot har kommissionen begränsat valet av de ämnen, som skolan kunde erbjuda utöver de i alla skolor obligatoriska ämnena så, att man som tillvalsämnen kunde ha t. ex. bokföring och stenografi och som specialkurs endast samiska språket. Enligt läroplanskommittén vore det ändamålsenligt att åtminstone tillsvidare bibehålla dessa ämnen som tillvalsämnen, eftersom de också för närvarande studeras i vissa skolor.

Då tillbudet på specialkurser inverkar begränsande på undervisningen av de egentliga tillvalsämnena, bör inte specialkursernas andel av elevernas studieprogram vara alltför stor.

Skolan borde icke i sitt undervisningsprogram uppta specialkurser, som är kortare än en termin, om man inte samtidigt kan garantera att eleverna efter kursens slut har möjlighet att fortsätta med någon annan valbar specialiseringskurs. Beroende av specialkursernas natur — och då organisationstekniska möjligheter det tillåter — skulle tämligen korta specialkurser dock vara att rekommendera. Med beaktande av den periodiska undervisningens organisation kunde specialkursernas minimilängd vara 16 timmar och maximilängd 66 timmar eller räknade som årsveckotimmar 1/2 vt och 2 vt. Inom dessa gränser kunde också en kurs omfattande 33 timmar eller 1 årsveckotimme komma i fråga. Det är uppenbart att inbördes mycket olika långa kurser skulle förorsaka svåra organisatoriska problem.

1.2.4. Tillvalsämnen för de från språkundervisning befriade eleverna

För de elever, som läser den kortare kursen i det andra främmande språket, är enligt grundskolans timplan antalet veckotimmar för de gemensamma ämnena i årskurserna VIII och IX 3 veckotimmar mindre än för dem, som läser den långa kursen. Detta på grund av kursernas olika omfång. Befrielse från språkundervisningen bör på högstadiet ske i allmänhet just från det andra främmande språkets kortare kurs. Sålunda blir de från språkundervisning befriade elevernas totala antal veckotimmar för de gemensamma ämnena betydligt mindre än för övriga elever. Skillnaden blir ännu större, då en elev befrias från undervisningen i de båda främmande språken. Befrielse från undervisningen i det första främmande språket har då vanligen skett redan på grundskolans lågstadium. Tabellen nedan åskådliggör den inverkan på elevernas studieprogram, som en befrielse från språkundervisningen förorsakar. Tabellen torde utvisa att ordnandet av de från språkundervisningen befriade elevernas studieprogram i vissa fall kan förorsaka problem vid organiserandet av skolarbetet.

I	II	III	IV	V	VI
VII	r	2	0	33—34—35	6— 7— 8
	r+e	3+2	0	33—34—35	9—10—11
VIII	r	2	3	33—34—35	9—10—11
	r+e	3+2	3	33—34—35	12—13—14
IX	r	2	3	33—34—35	9—10—11
	r+e	3+2	3	33—34—35	12—13—14

I = årskurs, II = befriad, r = från II främ. språket, r +e = från båda främ. spr. årsk., III = skillnaden mellan det totala antalet gemensamma ämnen jämfört med de övriga elevernas motsvarande ämnen, IV = skillnaden mellan det II främmande språkets kurser räknad i veckotimmar, V = det totala antalet veckotimmar, VI = tillvalsämnenas och punkternas III—IV summa beroende på vilket totaltimantal man tillämpar i skolan (punkt V).

De från språkundervisningen befriade elevernas totala veckotimantal bör i allmänhet vara lika stort som de övriga elevernas. Därför bör elevernas studieprogram, om språkundervisningen förkortats eller helt och hållet avlägsnats, kompletteras med andra lämpliga ämnen. Detta sker i allmänhet med tillvalsämnen i det fall det är schematekniskt möjligt .Utbudet av tillvalsämnen kunde då ordnas enligt elevmajoritetens önskningar. (Ett fritt ämnesval bör dock alltid erbjudas de elever, vars studieprogram måste kompletteras för att de läser en kortare kurs i det andra främmande språket.)

För de från språkundervisning befriade eleverna kan man inte alltid anordna ett ämnesval enligt deras önskan — bl. a. på grund av ett för litet elevantal. Enligt kommittén borde man för dessa elever anordna undervisning i sådana ämnen, som åtminstone delvis skulle uppväga de nackdelar det medför att avbryta språkstudierna. Sålunda kunde i en sådan elevs studieprogram ingå 1—2 veckotimmar studier i modersmålet per år. Dessa studier skulle dock till innehållet och metod avvika från den vanliga modersmålsundervisningen. Dessutom kunde man erbjuda de från språkundervisningen befriade eleverna, beroende av antalt språktimmar, undervisning också i andra ämnen samt stödundervisning motsvarande högst en årsveckotimme per ämne.

II Äidinkieli (Se Komiteanmietintö 1970:A 5. s. 29—62)

III Modersmålet

3.1. Mål

1. att lära eleverna att *uttrycka sig* naturligt, förståeligt och språkligt korrekt i tal och skrift,
2. att lära eleverna *vid högsläsning läsa* flytande och tydligt innantill och att lära dem *vid tystläsning förstå* innehållet i texten och *utnyttja denna* efter omständigheterna,
3. att lära eleverna aktivt och samtidigt kritiskt *ta ställning till vad de läser, ser och hör,*
4. att ge eleverna *insikt i språkets byggnad och funktion samt nödig ordkunskap* och att bibringa dem kännedom om *grammatikens viktigaste begrepp* och deras betydelse *i praktiska sammanhang,*
5. att utveckla *känslan för modersmålet* och *väcka intresse för* litteraturläsning.
6. Stimulera eleverna till aktivitet och *skapande verksamhet*

3.2. Lärostoff

3.2.1. Årskurs I

3.2.1.1. Läsning, muntlig framställning och skrivning

Principen om ämnets enhet är given. Den grundläggande undervisningen i svenska är en kombination av samtal, övningar i att lyssna, se och tydligt återge, att följa enkla instruktioner; läsning, skrivning och språkliga iakttagelser av varierande art.

De inledande samtalsstunderna. Läraren stimulerar de blyga att våga tala, iakttar hur barnen talar, försöker få de mångordiga att begränsa sig, kontrollerar genom frågor att alla uppfattar, förklarar svårförståeliga ord och antecknar sig till minnes barn med speciella egenheter i sitt tal samt lättare och svårare talfel.

Inlärning av språkljud. Kontroll av att alla elever kan uttala det aktuella ljudet, inlärning av motsvarande bokstavstecken samtidigt. Stora och små bokstäver inlärs. Vokaler och konsonanter i sådan omväxling, att enkla ord kan sammanställas så tidigt som möjligt. — Mot slutet av höstterminen läsning av staplar och korta meningar med ljudenligt stavade ord, textning av motsvarande stora och små bokstäver.

Läsning. Under vårterminen mjuk övergång till enkla prosastycken, enkla dikter med för eleverna välkända motiv. Sagor, dialoger.

Skrivning. Avskrivning. Underskrifter till bilder av djur, blommor eller föremål som är välbekanta; ifyllnadsuppgifter. Synonymer, motsatsord, korta ordförklaringar i syfte att utvidga ordförrådet. Skriv- och talövningarna kan ske i kombination med lek, målning, modellering, klippning och klistring.

Talövningar i anslutning till läsebokens berättelser och bilder, till upplevelser i hemmet och under skolvägen; kan kombineras med frigörande rörelselekar, rytm- och taktrörelser samt sång.

3.2.1.2. Kompletterande anvisningar

Läsning och muntlig framställning

Grupparbete. Enkla dialoger. Talövningar. Olika vardagliga talsituationer, t. ex. låtsashandlande i butik, fingerade telefonsamtal mellan kamrater.

Differentiering. Särskilda övningar för elever med svårigheter. Olika långa hemläxor. Uppgifter av olika svårighetsgrad med bokstavsplattor och läggspel. För goda läsare utvidgande avsnitt i anslutning till läsebokens text. Uppgifter ur bredvidläsningsböcker i klassbiblioteket. Utantilläsning av enkla dikter och barnverser. Uppgifter under "klassens timme", vid skolans fester m.m. Muntlig återgivning av sagor, egna upplevelser, händelser under veckohelgen osv.

Skrivning

Grupparbete. Gemensamt utarbetande av berättelser till bilder, bildserier, om händelser under skoldagen osv.

Diffeerntiering. Extra uppgifter med läggspel, inlärning av svårstavade vanliga ord. Korta kommentarer till bilder och bildserier. Utökning av ordförrådet genom framletande av rimord, synonymer, motsatsord, ord från ett visst sakområde, t. ex. "Hur vi färdas".

3.2.2. Årskurs II

3.2.2.1. Läsning och muntlig framställning

Enkla prosaberättelser, sagor, enkla direkt med motiv från välbekanta områden: hemmet, naturen (välbekanta djur), högtider. Texten förberedd. Tystläsning i begränsad omfattning; kontrollen muntlig, skriftlig eller med läggspel.

Talövningar, främst i anslutning till det lästa. Gott språk, tydlig artikulation eftersträvas men kravet får inte överdrivas. Övning i att aktivt lyssna och uppfatta; kontroll genom snabb utfrågning. Muntlig återgivning av sagor, upplevelser under skolvägen, under veckohelgen. Läsläxan återges med egna ord. Svar med hela satser eftersträvas. Övning i bildläsning. Enkel improvisation i form av lek.

3.2.2.2. Rättskrivning och skriftlig framställning

Rättskrivningen bör omfatta ca 200 ord av språkets vanligaste ord. De icke ljudenligt betecknade orden bör ägnas särskild uppmärksamhet (dock ej rättskrivningsregler). Textning av stora och små bokstäver, samtidigt inövande av de skrivna bokstavsformerna. Meningsbildning med ledning av nyckelord. Uppövning av god handstil, ledig skrivteknik.

Korta berättelser kring välbekanta, vardagliga ämnen; grupprubriker, bildserier, fantasiuppgifter. Berättelser om aktuella händelser med hjälp av stödord och stödmeningar, given inledning. Synonymer och motsatsord. Ordförklaringar med hjälp av bildordlistor och liknande.

3.2.2.3. Kompletterande anvisningar

Läsning och muntlig framställning:

Grupparbete. Dialoger med högst 3—4 deltagare. Dramatisering av läsebokens berättelser under "klassens timme".

Differentiering. Olika långa läsläxor. Uppgifter ur bredvidläsningsböcker. I anslutning till läsebokens text svårare läsestycken för goda läsare. Läsestycken för tyst läsning av olika svårighetsgrad (Se Hjälpmedel vid undervisningen). Individuell tystläsning kontrolleras skriftligt eller med hjälp av läggspel.

Elever med svårigheter ges speciella övningsuppgifter med läggspel och bokstavsplattor.

Uppläsning och utantilläsning av dikter, t. ex. vid skolans fester och "klassens timme".

Skrivning:

Differentiering. Berättelser av olika svårighetsgrad; olika noggranna instruktioner, varierande ämnen. Extra skrivövningar för elever med svårigheter. Arbetshäften med ifyllnadsuppgifter av olika svårighetsgrad.

3.2.2.4. Allmänt för årskurs I—II

Viktigt är att det råder en vänlig, familjär stämning i klassen och ett förtroendefullt förhållande mellan läraren och eleverna. Läraren bör ge sig tid att lyssna till elevernas frågor. Elevernas naturliga lust att meddela sig med sin omgivning (här: läraren) bör ej undertryckas. Uppgifterna borde så långt som möjligt anpassas till varje elevs mognads- och färdighetsnivå. Eleverna bör så ofta som möjligt få känna tillfredsställelsen över att prestera något och överträffa sig själv. På så sätt får de den frimodighet och det självförtroende, vilka är nödvändiga för att de skall vilja utveckla sin färdighet att uttrycka sig i tal och skrift. Lärarens kritik och bedömning bör i så stor utsträckning som möjligt vara elevrelativa, d. v. s. elevens prestation jämförs inte med andra elevers utan med det han—hon själv tidigare har presterat. I synnerhet vid inträdet i årskurs I bör man beakta olikheterna i elevernas mognad och läsfärdighet.

Uppövning till säkerhet i olika talsituationer är synnerligen viktig. Talövningarna är utgångspunkten för hela modersmålsundervisningen. Påbörjas varsamt i årskurs I.

3.2.3. Årskurs III

3.2.3.1. Läsning och muntlig framställning

Läseböcker med text av lämplig svårighetsgrad; korta läsestycken; både prosa och poesi. I anslutning till texterna svårare utvidgande avsnitt. Motiv från områden som står åldersstadiet nära: hemmet, naturen, årets högtider. Sagor och folksagor. — Främst högläsning av förberedd text. Hörbarheten betonas, tydligt och klart uttal övas, dialektala och personliga egendomligheter bortarbetas. Individualiserad tystläsning med rådgivning och kontroll.

Muntliga redogörelser i samband med högläsningen och tystläsningen, likaså utgående från bilder eller situationer. Slarviga ordformer och slang motarbetas. — Avlyssning och återgivning övas. Dramatisering av lämpliga stycken ur läseboken eller klassbiblioteket.

3.2.3.2. Rättskrivning och skriftlig framställning

Den rätta ordbilden innöts. Arbete med självrättande studiekort och rättstavningsspel. Enligt ordfrekvensen vanliga men svårstavade ord. Ifyllnadsövningar: sammansatta ord med en sammansättningsled given. I sammansatta klasser minneskrivning med ledbokstäver. Användning av ordlista, alfabetisk ordning.

Skriftliga uppgifter i anslutning till hög- och tystläsningen eller med ledning av bildserier, nyckelmeningar, given inledning. Berättelser om egna upplevelser, lekar. Fantasiberättelser. — Uppbyggnad och tillbyggnad av meningar, rent praktiskt med konkreta exempel.

3.2.3.3. Kompletterande anvisningar

Läsning och muntlig framställning:

Grupparbete. — Enkla dialoger inövas; framförs som högläsning i klassen eller under klassens egen timme. Beskrivningar och redogörelser: anknytning till orienteringsämnena, t. ex. så att en grupp elever får redogöra för växterna på skolgården, invid skolvägen, för föremål, orsakssammanhang osv.

Differentiering. Olika långa läsläxor, för goda läsare utvidgande avsnitt i anslutning till läsebokens text. Tystläsningen differentierad i fråga om svårighetsgrad och intresseområde, kontroll skriftligt eller med läggspelsuppgifter.

Utantilläsning av dikter, muntlig återgivning av sagor, läsestycken. Någon speciell uppgift från orienteringsämnena, t. ex. redogörelse för en viss ort; upplevelser under en semesterresa med föräldrarna, idrott, radio- och tv-program.

Skrivning och skriftlig framställning:

Grupparbete. Utarbetande av en anspråkslös klasstidning, frågesportuppgifter för klassens timme, utarbetande av ifyllnadsuppgifter för rättskrivningen. Redogörelser i anslutning till läsningen. Utplockande av vissa ord från en vanlig ordlista, synonymer från synonymordlista.

Differentiering. Olika svåra uppgifter med rättstavningsspel och annan individualiserande materiel. Olika slag av ifyllnadsuppgifter. Olika krävande uppgifter från orienteringsämnena (omgivningslära, Finlands geografi, biblisk historia, m. fl.). Individuella uppgifter i anslutning till läsning och muntlig framställning.

Speciella övningar i användning av ordlista; utplocknng av ord från ett bestämt sakområde, t. ex. namn på trafikmedel, bruksföremål i köket, i ladugården, namn på bildelar, traktordelar o.dyl.; i många fall motsvarande uppgifter som i muntlig framställning. Se även *Allmänt för årskurs IV.*

3.2.4. Årskurs IV

3.2.4.1. Läsning och muntlig framställning

Läseböcker med prosa, poesi samt små dialoger. Tilläggsuppgifter i anslutning till texten. Främst högläsning av förberedd text. Nivå- och intressedifferentierad tystläsning, som kontrolleras genom arbetsuppgifter eller med läggspel. Individuell läsning av lämplig bredvidläsningslitteratur, kontrolleras genom muntlig utfrågning. Eleverna bör både vid högläsning och tystläsning läras fästa avseende vid innehållet. Bildiakttagelser jämte muntlig eller skriftlig redogörelse. Övningar i ordkunskap; synonymer och ordfamiljer i begränsad omfattning, an-

tingen genom anknytning till en genomgången text eller övning med arbetsuppgifter.

Fortsatt övning i muntlig redogörelse för innehållet i det lästa. Diskussioner om intressenta frågor, även i mindre grupper. Samverkan med orienteringsämnena, vilkas möjligheter bör utnyttjas. Avlyssning och återgivning av berättelser, radioprogram, bandinspelningar. Dramatisering av lämpliga läsetycken ur boken.

3.2.4.2. Rättskrivning och skriftlig framställning

Innötning av ordbilden, arbetsuppgifter, läggspel, studiekort. Orden enligt frekvens. Olika slag av ifyllnadsuppgifter. Övningar i att använda ort i rätt sammanhang. Sammanställning av sammansatta ord då en led är given. Kännedom om besläktade ord, t. ex. genom tema hos starka verb med konkreta exempel. I sammansatt klass minnesskrivning med ledord och ledbokstäver. Skriftliga uppgifter i anslutning till det lästa, diskussioner, aktuella händelser, episoder ur vardagslivet. Vid behov hjälp med rubrik, även tidningarnas bildserier som utgångspunkt. De stora skiljetecknen. Arbetsuppgifter med ordlista; synonymer, motsatsord. Meningsbildning.

Grammatik

Subjekt, predikat i anslutning till meningen. Substantiv (egennamn). Verb. Adjektiv. Ordklasserna inövas främst genom självrättande studiemateriel, läggspel m. m.

3.2.4.3. Kompletterande anvisningar

Läsning och muntlig framställning:

Grupparbete. — Korta teaterstycken inövas och framförs vid skolans fester eller under klassens timme. Redogörelser i anslutning till läsning, diskussion och orienteringsämnena, t. ex. geografi och naturkunnighet. Gruppdiskussioner.

Differentiering. — Övningar av olika svårighetsgrad, t. ex. vid redogörelse för innehållet i stycken för tystläsning, samt vid grupparbete och muntliga redogörelser av olika karaktär. Nivå- och intressedifferentierad materiel vid tystläsning. Specialuppgifter för elever med starkt intresse för något speciellt orienteringsämne, t. ex. redogörelse för stann- och flyttfåglar, skyddsfärger i naturen, hur djuren samarbetar och liknande.

Rättskrivning och skriftlig framställning:

Grupparbete. — Gemensamt framletande av olika slag av ordgrupper, t. ex. likljudande, men olika tecknade ord; ord olika slag ng-ljud. Gemensam sammanställning av fackord från olika, för eleverna välkända områden, t. ex. chaufförens, jordbrukarens osv. Gemensamma skriftliga redogörelser. Klasstidning.

Differentiering. — Skriftliga uppgifter av olika art och svårighetsgrad; musik, idrott, olika yrken, motiv från orienteringsämnena presenteras mer eller mindre uttömmande. — Utarbetande av ifyllnadsövningar för kamraterna med utgångspunkt från olika ljud i rättskrivningen eller olika slag av ordgrupper från ett intresseområde.

Grammatik:

Grupparbete. — Lagtävlingar i att sätta ihop meningar av givna ord, att söka upp verb eller någon annan ordklass i ett givet stycke, att bilda ord från ett längre ord och liknande.

Differentiering. — Grammatiska övningar (t. ex. uppsökande av ordklasser) av olika svårighetsgrad med hjälp av läggspel och självrättande studiemateriel. — Utförligare om sats och mening samt ordklasserna för intresserade elever.

3.2.4.4. Allmänt

I modersmålet liksom i alla andra ämnen bör man redan från *årskurs III och IV* fästa avseende vid det viktigaste i fråga om *studieteknik, utplockning, gruppering och anteckning (informationsläsning)* av de viktigaste fakta i en text; detta gäller också orienteringsämnena. De tidigare omnämnda arbetsmetoderna inom *modersmålet, t. ex. grupparbete, redogörelse, diskussion och liknande borde jämväl komma* till användning också inom orienteringsämnena. — Tal- och andningsövningar, dramatisering av situationer och skapande dramatik, övning i att uppträda korrekt i vardagssituationer — kontinuerligt till och med årskurs 6, med anpassning till elevernas nivå och med en långsamt skeende fördjupning.

3.2.5. Årskurs V

3.2.5.1. Läsning och muntlig framställning

Lämpliga bredvidläsningsböcker för individuell läsning. Läseböcker med tilläggsuppgifter. Högläsning, oftast förberedd, ibland oförberedd text; krav: tydlighet, god artikulation, god betoning, också vid läsning av poesi. — Nivå- och intressedifferentierad tystläsning; bestämnda ord och fakta söks eller iakttas. Kontroll genom arbetsuppgifter, muntlig och skriftlig utredning eller självrättande materiel. Muntlig återgivning av lärobokens berättelser med egna ord, likaså av korta stycken med saklig text. Samtal t. ex. om radio- och tv-program, aktuella nyheter i tidningspressen. Dialoger och enkla teaterstycken. Bildiakttagelse jämte muntlig eller skriftlig redogörelse. Ordlistor och uppslagsverk. Övning i att uppträda korrekt i vanliga talsituationer (förfrågningar, meddelanden, upplysningar o.dyl.), telefonkultur. — Kontakt med biblioteket.

3.2.5.2. Rättskrivning och skriftlig framställning

Inprägling av ord, grupperade enligt ljud; enkla entydiga regler. Släktord, sammansatta ord, motsatsord, synonymer, böjningsformer i praktisk anslutning till grammatiken, allt i samband med i huvudsak individuella uppgifter och övningar. Alfabetisk ordningsföljd, övningar med ordlista.

Skrivning enligt tidigare principer (årskurs III och IV), även fantasiämnen. Enkla reproduktionsövningar och beskrivningar i anslutning till läsningen. — Styckeindelning, direkt anföring och dess interpunktion, sammanbindning av satser (rent praktiskt).

Grammatik

Räkneord, personliga och possessiva pronomen. Ordböjningens grunder, i sak utan inprägling av ändelser: substantiv, verb, adjektiv (komparation). — Om termerna se *Differentiering.*

Grupparbete. — Dialoger och enkla teaterstycken. Gruppdiskussioner. Talkörer.

3.2.5.3. Kompletterande anvisningar

Läsning och muntlig framställning:

Differentiering. — Berättelser av olika svårighetsgrad. Saklig text varierande med t. ex. djurberättelser och sagor. Utantilläsning av dikter, specialuppgifter vid tystläsning i samband med kontrollen och vid återgivning av lästext eller tystläsningstext. (Se i övrigt föreg. årskurs).

Allmänt

Samverkan med orienteringsämnena. Uppgifter från dem kombineras med läsningen och berättandet. Övning i studieteknik och läxläsning, varvid samarbete äger rum med orienteringsämnena. Diskussioner, större arbetsprojekt med individuella uppgifter och gruppuppgifter.

Rättskrivning och skriftlig framställning:

Grupparbete. — Gemensamt framletande av ordgrupper av olika slag och i olika sammanhang: rättskrivning, ordkunskap, samt klarläggning av ordens betydelse och användning. — Dialoger, enkla teaterstycken, dramatiseringar, med muntligt framförande.

Differentiering. — Övningar av olika slag och svårighetsgrad vid framletande av ordgrupper ur olika svåra texter (lånord, nya ovanliga ord osv.). Olika slag av skriftliga uppgifter och reproduktionsövningar (texter av olika svårighetsdrag, ur olika ämnessfärer). Differentiering av de individuella arbetsuppgifterna i ett arbetsprojekt. — Differentierad användning av ordlista, särskilda grupper av lånord och svåra ord med förklaringar. Specialuppgifter i samband med grammatikens böjningsformer och övningar i ordkunskap.

Allmänt

Elevens gryende förmåga till logisk kombination utnyttjas genom att orden inte mera finns löst grupperade i ordlistor enligt frekvens utan genom att samhörigheten enligt ljud tas i bruk; orden väljs naturligtvis fortfarande enligt frekvens. Endast sådana regler som ger fasta hållpunkter och har få undantag inlärs, i övrigt är det främst fråga om ett resonemang om allmänna tendenser hos ett ljud. — Läsningen och tystläsningen kombineras genom skrivövningar och liknande uppgifter. Samverkan med orienteringsämnena fortsätter, de bör skänka lämpliga ämnen för artiklar. — Arbetsuppgifter av mera omfattande art tas i bruk; de bör innehålla gruppuppgifter, individuella uppgifter, diskussioner, skriftliga och muntliga redogörelser och bilda en helhet genom att de koncentreras kring ett särskilt tema, t.ex. Vår stad, Trafiken, Vår fritid.

Grammatik:

Differentiering. — Analys av olika svårighetsgrad. Självständiga grammatiska uppgifter med olika krav i samband med ordböjningen och beträffande de grammatiska termerna. Vissa teoretiska fakta och uppgifter; en viss fördjupning i samband med tillämpad grammatik i anslutning till lämpliga texter (för särskilt intresserade elever).

Allmänt

Grammatiken bör ha kontakt med läsning och skrivning; böjningsformerna bör komma upp vid rättskrivningen, olika ordformer vid ordförklaringen och övningen i ordkunskap, liksom ordfamiljer med avledda och sammansatta ord, släktord, synonymer osv.

3.2.6. Årskurs VI

3.2.6.1. Läsning och muntlig framställning

Läsebok, helst antologi med lämpliga skönlitterära stycken, avsnitt av svårare karaktär och presentationer av författarna, som kan användas som tilläggsuppgifter vid differentieringen. Orienteringsämnena ger texter med sakprosa. Bredvidläsningslitteratur. Högläsning, förberedda och oförberedda textavsnitt; krav flytande läsning, gott uttal, framhävandet av innehållet genom rätt betoning; detsamma betr. poesin. — Nivå- och intressedifferentierad tystläsning, även längre sammanhängande text. Kontroll dels i form av koncentrat, dels i form av längre skriftliga eller muntliga redogörelser, eller genom framletande av fakta och särskilda uppgifter som kan finnas i texten; självrättande materiel. Övning i aktiv avlyssning och anteckning. Ordlistor, uppslagsverk. — Återgivning av berättelser och textavsnitt inför klassen. Dramatik. Redogörelser för vardagliga företeelser, olika slags verksamhet, uppkomsten och utnyttjandet av föremål; användning av bilder, tabeller, kartor, diagram och liknande. — Ökad biblioteks-kunskap.

3.2.6.2. Rättskrivning och skriftlig framställning

Inprägling av svåra svenska ord och enligt frekvensen vanliga lånord, grupperade enligt ljud. Enkla regler och ordramsor. Böjningsformer i anslutning till grammatiken, ordfamiljer, avledningar, synonymer m.m. Ordförkortningar. Arbetet och övningarna individuella och i anslutning till praktiskt språkbruk.

Skrivning enl. tidigare principer, också fantasiämnen och enkla beskrivningar (jmfr Muntl. framst.). Enkla övningar i ordkunskap och språkiakttagelse. Reproduktionsövningar i nära kontakt med muntlig framställning och tystläsning. Brev, dramatiseringar. — Rubrikens krav och betydelse; enkla dispositionsövningar med given text (berättelser och beskrivningar). Användning av grammatisk kunskap i text i samband med punkt, stor bokstav, enkel kommatering och liknande fall av teknisk färdighet. Utvidgning av direkt anföring.

3.2.6.3. Grammatik

Demonstrativa och viktiga indefinita pronomen, vanliga prepositioner. Substantivets genus, verbets tidsformer. Attribut, objekt. — Inlärning och övning i rent praktiska former t.ex. genom arbetsuppgifter.

3.2.6.4. Kompletterande anvisningar

Läsning och muntlig framställning:

Grupparbete. — Dialoger, teaterstycken, redogörelser; utplockning av fakta, sammandrag av text (i samband med orienteringsämnena och tystläsningsupp-

gifterna). Klasstidning. Gruppdiskussion kring företeelser i läseboken eller i orienteringsämnena.

Differentiering. — Tystläsningsuppgifter, varierande i fråga om styckets art eller i fråga om själva uppgiften, undersökningen och svårighetsgraden. Muntlig framställning av olika slag; t.ex. recitation av dikter och prosa med varierande texter. Specialuppgifter för olika framträdanden i klassen eller skolan. Bredvidläsning och tystläsning med uppgifter anpassade för särskilda elever.

Allmänt

Kontakt med orienteringsämnena, fortsatt utnyttjande av dessa ämnens textunderlag och fakta i modersmålet, mera framhävt i den mån elevernas utveckling ger möjligheter därtill. — Samarbete med språken med hänsyn till grammatikens termer och praktiska bruk. — I läsningen kan tänkas individuell förberedelse för uppläsning och recitation i etapper: hemuppgift, läsning i klass med kritik, ny personlig genomgång med handledning av läraren, ny uppläsning.

Rättskrivning och skriftlig framställning:

Grupparbete. — Utplockning av ord och sammanställande av dem i ordgrupper, hänförande sig till olika intresseområden, förklaringar av ord och uttryck och exempel på deras användning. Dramatik. Klasstidning. Enkla intervjuer.

Differentiering. — Uppgifter av olika svårighetsgrad gällande ord och ordgrupper av olika slag, böjningsformer m.m. Varierande ifyllnadsövningar och -uppgifter. — Berättelser och redogörelser av varierande art. Uppgörande av ordförteckningar för ett särskilt intresseområde och å andra sidan skriftliga berättelser på basen av färdiga ordförteckningar. — Avancerad användning av grammatisk kunskap i text. Bestämningarnas uppgift som stilmedel (t. ex. attributet gör skildringen levande, ökar åskådligheten och detaljskärpan), en utredning av tidsbegreppet i text. Prepositionerna kontra kasus (jämf. med finskan) osv. — Om samverkan med övningsämnena se muntl. framst.

Grammatik:

Differentiering. — Olika stark fördjupning av grammatiska fakta, t. ex. ordböjningen och bestämningarna. Olika grad av satsanalys. Teori om ordböjningen, ändelser, böjningsschema. Specialbehandling av attributen. Jämförelse mellan de olika språken. Självständigt arbete med individualiserande materiel.

3.2.7. Årskurs VII

3.2.7.1. Läsning och muntlig framställning

Antologi, innehållande poesi och prosa eller några lämpliga böcker i klassupplagor. Högläsning och tystläsning i huvudsak enligt årskurs VI, dock med anpassning efter elevernas nivå. Referat, arbetsuppgifter, fortsatt övning i att använda ordlistor och uppslagsverk. Språkliga iakttagelser, t. ex. beträffande detaljbeskrivningen, stildrag, bilder och liknelser. Fördjupning av innehållet genom diskussion.

Redogörelser för vardagliga företeelser, hobbyverksamhet o.dyl. Redogörelser i anknytning till läsestyckena eller orienteringsämnena. Referat, dramatisering, fri berättelse om egna upplevelser. Enkla intervjuer. Övning i att demonstrera och redovisa.

3.2.7.2. Rättskrivning och skriftlig framställning

Lånordens stavning och betydelse. Ordlista för kontroll av stavningen. Övning i att förstå ord och placera dem i rätt sammanhang. — Interpunktionsövningar, de återstående skiljetecknen.

Utarbetande av berättelser, beskrivningar och referat i anslutning till läsningen, orienteringsämnena och till händelser och företeelser i samhället. Enkla intervjuer. Reproduktionsövningar, koncentrat och anteckningsövningar i anknytning till vanlig text, tidningsartiklar, radio- och tv-program. Disposition; inledning, kapitelindelning, avslutning. (Dispositions- och stolpteknik.). Även övningar med färdigt material. Kommenterande text till bilder.

3.2.7.3. Grammatik

Adverb, relativa pronomen, konjunktioner. Verbets tidsformer. Huvudsats och bisats. Predikativ, enkelt adverbial. Enkel satsanalys.

3.2.7.4. Kompletterande anvisningar

Läsning och muntlig framställning:

Grupparbete. — Dialoger, teaterstycken. Uppgifter, där det gäller att utnyttja facklitteratur och uppslagsverk. Diskussioner i grupp.

Differentiering. — Nivådifferentierade texter. Specialuppgifter, t.ex. så att flere elever hemma läser var sitt avsnitt av olika längd och svårighetsgrad i en bok och sedan redogör för det lästa inför klassen. Olika svåra arbetsuppgifter i anslutning till texterna. — Fri läsning med individuell rådgivning. Recitation vid fester o.dyl.

Allmänt

Ökad tystläsning. Diskussion av innehållet i läsestyckena. Kombination med orienteringsämnena för muntlig redogörelse. Bibliotekstimmar. Läsningens olika mål beaktas vid olika slag av texter (högläsning, recitation, information, upplevelse, snabbläsning), dock utan för stark schematisering.

Rättskrivning och skriftlig framställning:

Grupparbete. — Dramatisering. Klasstidning. Skriftliga redogörelser av olika slag, t. ex. litterära rapsodier (även muntl. framst.).

Differentiering. — Elever med specialintressen bereds möjligheter till mera självständiga skriftliga redogörelser.

Utvidgad kurs i lånordens stavning och betydelse. Olika svåra övningar i att förse bilder med text. Olika svåra uppgifter i rättskrivning, ordkunskap och språkiakttagelse.

Allmänt

Samverkan med övningsämnena, som ger material till verksamhet inom modersmålets olika grenar. Kombination med läsningen och den muntliga framställningen så att eleverna får läsa mönsterartiklar och göra iakttagelser om uppställning, innehåll, disposition m.m. Muntlig framställning utnyttjas som förberedelse för skriftlig framställning.

Grammatik:

Differentiering. — Olika svårighetsgrad för satsanalys och språkriktighetsövningar. Differentierande arbetsuppgifter för praktisk tillämpning av grammatiken. — Specialuppgifter, där ordklasserna (speciellt pronomen, konjunktioner) grundligare utnyttjas. Verbböjningen fördjupas. De särskilda attributen. Svårare satsanalys med fördjupning av predikativ och adverbial.

3.2.8. Årskurs VIII

3.2.8.1. Läsning och muntlig framställning

Läsebok i antologiform, innehållande berättelser ordnade enligt ämnesområden samt alternativt några hela verk kursoriskt. Stilistiska frågor, stilskillnader, betydelseskiftningar. Diskussion om innehållet. Bredvidläsning med redogörelse efteråt. Ett (enklare) skådespel på skiva eller band. — Tidningsläsning, tidningens uppställning (olika slag av artiklar, deras stil och innehåll). Övning i kritik av kortare artiklar och klassificering av stilarter. — Övning i ordkunskap, varvid bl. a. beaktas ord, som möter i tidningar, radio och tv. — I anslutning till litteraturläsningen referat och utredning av händelseförlopp. — Fortsatt övning i redovisningsteknik (dvs. användning av kartor, tabeller osv.).

3.2.8.2. Skriftlig framställning

Uppgifter från orienteringsämnena. Skriftlig framställning i anslutning till film, radio, tv och tidningar. Redogörelser för verksamheten av olika slag och för konkreta handlingssituationer. Intervjuer. Betydelsen av dispositionen poängteras. Anteckningsövningar, referat av lästa eller upplästa texter. Koncentrat av längre texter. Skrivning, utgående från stolpar.

3.2.8.3. Grammatik

Interrogativa pronomen och adverb. Subjunktioner, interjektioner. Verbböjning i aktiv och passiv, finita och infinita former. Adverbial, objektiv, agent. — Ordbildning. Satsanalys. Korta definitioner och praktisk tillämpning främst i fråga om språkriktighet.

3.2.8.4. Kompletterande anvisningar

Läsning och muntlig framställning

Grupparbete. — Dialoger, teaterstycken, olika slag av muntliga redogörelser. Arbetsprojekt, utgående från läsebokens ämnesområden med muntliga och skriftliga uppgifter.

Differentiering. — Fri läsning med individuell rådgivning i anslutning till det som läses i klassen. Fördjupning och komplettering av elever som satt sig mera in i ett speciellt ämne. Olika långa texter och olika svåra arbetsuppgifter i anslutning till texten. — Recitationsövningar för intresserade elever.

Allmänt

Muntlig framställning i anslutning till det lästa (speciellt de längre verken), föredrag, redogörelser, författarpresentationer, referat, utredningar av detaljfrågor, t. ex. sjötermer, klädedräkt.

Skriftlig framställning:

Grupparbete. — Om arbetsprojekt, se muntlig framställning! Skriftlig dramatisering.

Differentiering. — Självständiga skriftliga redogörelser för specialintressen eller i anslutning till läsebokens och de lästa verkens text. Se årskurs VII, uppgifterna dock anpassade efter åldersstadiet.

Utökad kurs i ordkunskap.

Allmänt

Fortsatt samverkan med orienteringsämnena och den muntliga framställningen. Större vikt än tidigare läggs på framställningens reda och klarhet.

Grammatik:

Differentiering. — Olika svårighetsgrad för satsanalys och språkriktighetsövningar, varvid meningens byggnad och verbböjningen fördjupas, likaså användningen av objektiv, adverbial, agent.

3.2.9. Årskurs IX

3.2.9.1. Läsning och muntlig framställning

En lämplig antologi, innehållande skönlitterära texter, ordnade enligt författarnas litterära grepp på ämnet. Några hela verk kursoriskt. Fri litteraturläsning jämte kontroll. — Tidningar, sakprosa. — Några originaltexter på danska och norska jämte ljudband. I samband med läsningen diskussion och stiljämförelser. — Massmedias teknik och budskap, reklamens, mål och medel. Dagstidningar, som företräder olika partier. Olika slag av tidningar, deras språk, innehåll, sätt att behandla ämnet.

Muntlig framställning jämför årskurs VIII. Mötes- och diskussionsteknik. Dramatik, ett längre teaterstycke kan inövas. Skådespel på band eller skiva. Intervjuer. Övning i att uppträda korrekt i olika talsituationer. Redovisningsteknik som i klass VIII.

3.2.9.2. Skriftlig framställning

Sakliga, rätt omfattande utredningar och undersökningar i artikelform jämte fri framställning. Avfattande av praktiska skrivelser, ifyllning av blanketter och liknande. Enkla protokoll och inledningsanföranden i anslutning till diskussionsteknik. — Referat, recensioner, diskussionsreferat.

3.2.9.3. Grammatik

Sammanfattande översikt av det tidigare lästa. Språkriktighet: kongruens, ordföljd, pronomens användning, direkt och indirekt anföring, finlandismer. Språkets utveckling. Tillämpning i konkreta språksituationer.

3.2.9.4. Kompletterande anvisningar

Läsning och muntlig framställning

Grupparbete. — Arbetsprojekt, utgående från antologins litterära gruppe-ringar, muntliga och skriftliga uppgifter. — Presentation av litterära verk och deras författare, möjligen analys. — Förberedelse för diskussion.

Differentiering. — Olika slag av uppgifter i samband med litteraturläsningen. Verk av varierande svårighetsgrad för genomläsning och presentation. — Varierande uppgifter vid diskussion och för föredrag. — Specialarbeten för presentation och föredragsunderlag, såväl skönlitteratur som sakprosa.

Skriftlig framställning

Grupparbete. — Jämför ovan: den muntliga framställningen.

Differentiering. — Olika svåra uppgifter vid utredning och undersökning. Varierande ämnesrubriker, varierande uppgifter för läskontroll (skriftlig). Kurs av olika svårighetsgrad och omfattning beträffande blanketter, protokoll och praktiska skrivelser. Olika krävande referat och recensioner. — Specialuppgifter i skriftlig form i samband med uppgifterna här ovan.

Grammatik:

Differentiering. — Olika svårighetsgrad för satsanalys och språkriktighets-övningar. Fördjupning av olika moment inom språkriktigheten samt specialuppgifter i samband med övningar. Specialkurs och övningar i fråga om satsmotsvarigheter.

3.3. Metodiska synpunkter

3.3.1. Läsning och muntlig framställning

Läsningen är modersmålets centrala gren. Dess ställning bör klart framträda i skolarbetet. Läsningens uppgifter är två: eleven skall lära sig att med felfritt uttal läsa upp en text innantill så tydligt, att hans åhörare inte behöver anstränga sig att lyssna till honom, och så klart, att de fattar innehållet; eleven skall vid tystläsning av en text förstå innehållet och vid behov kunna extrahera sådant som vid olika tillfällen är nödvändigt. Under högläsningen bör klassen i allmänhet vara samlad och inte delad i grupper. Läsningen skapar gemenskap och skänker en gemensam estetisk eller etisk upplevelse, i synnerhet i högre årskurs. De rent praktiska kraven beträffande läsningen gäller ju alla, likaså de redovisningar och redogörelser, som sammanhänger med tystläsningen. Svaga elever bör naturligtvis få separat undervisning och övning, men de goda elevernas specialuppgifter bör komma hela klassen till del. *Vid högläsning och redovisning för tystläsningens olika uppgifter kan eleverna uppträda framför klassen.*

Tystläsningen ger i allmänhet möjlighet till individualisering av undervisningen. Eleverna kan tilldelas uppgifter av olika slag. Materialet bör vara nivå- och intressedifferentierat. Vid lämpligt val får varje elev arbeta med text av optimal svårighetsgrad, varvid bl.a. de goda eleverna har möjlighet till en betydande fördjupning i ämnet. Den tysta bredvidläsningen skänker dels djupare kunskap i litteraturen, dels väcker den och bevarar intresset för läsning över huvud.

I samband med läsningen bör ordförrådet aktiveras och ökas genom att man vid lämpliga tillfällen anknyter till textens ord och berör ordfamiljer, ordgrupper och intresseområden. Redan på ett tidigt stadium skall eleven lära sig använda ordlista. Vid behandlingen av orden bör man anknyta till rättskrivningen och grammatiken (sammansättningar, avledda ord, ordböjningar osv.). Ordbehandlingen får dock inte göra våld på texten och leda till ständig sönderplockning av den; dessutom lämpar sig vissa texter, t.ex. på grund av sitt innehåll inte för ordförklaring. Särskilt lämpliga texter ger däremot sakprosan. Också orienteringsämnena bör beakta möjligheterna att berika elevernas ordförråd. På ett senare stadium har läsningen även som uppgift att skänka eleven estetik njutning, att ställa honom inför etiska problem, att låta honom lära känna människorna och sig själv genom kontakt, med författares tankar, åsikter och beskrivningar inom skönlitteraturen samt skapa intresse för litteraturläsning. Eleven bör lära sig att läsa på olika sätt beroende på ändamålet med läsningen, vilket kan vara t.ex. att söka reda på någon detalj, få en överblick av texten eller en grundlig inlärning av den. — Det framgår som en tydlig följd av ovanstående att läsningen måste erbjuda eleverna dels sakprosa, dels berättelser och skildringar av olika slag, dels verklig skönlitteratur från vårt eget land och andra länder. Den muntliga framställningen skall bibringa eleverna förmåga att uttrycka sig klart och naturligt så att han kan göra sig förstådd i olika situationer. Framtiden kräver av honom att han skall kunna framföra korta föredrag, delta i utredningar och samtal, diskussioner och demonstrationer. Skolan skall därför lära honom berätta om och beskriva olika händelseförlopp och förhållanden, redogöra för handlingar och skeenden, demonstrera föremål och verksamhet, framföra korta anföranden och förklara bilder, kartor eller planscher. Av grundläggande betydelse är de otvungna fria samtalen i lägre årskurs som högre upp i skolan kan övergå i ordnade diskussioner, samt övningarna i olika talsituationer. Den dramatiska framställningens roll för frigörandet av individen och talet bör också observeras.

Ett av de fundamentala kraven på läsundervisningen under det första skolåret är att den grund som läggs blir fast och säker. Varje övningsmoment bör vara fullt inarbetat innan ett nytt påbörjas. Så bör t.ex. uttalet av språkljuden (ljudningen) ske så mjukt och intensivt, att klangerna blir fullt klara; om nödvändigt bör ljudens talmotoriska läge påvisas med hjälp av spegel. Det har visat sig att det bästa resultatet uppnås om vokalerna och sådana konsonanter som går att hålla ut (l, s, n, v, m, m. fl.) får gå före explosiverna (b, t, k, d, m. fl.). Nybörjarens fundamentala svårighet med sammanläsningen av bokstäver till ord, korta vokaler, konsonantanhopningar, bestämd form och dubbeltecknat medljud är andra exempel på moment, som kräver särskild uppmärksamhet. Stoffet för läsundervisningen under det första skolåret är vanligen så enkelt och oftast åtföljd av bilder, att den sakliga uppfattningen inte vållar några svårigheter, men redan under det andra skolåret bör kontrollen av sakuppfattningen gå parallellt med träningen av den tekniska färdigheten. I detta avseende är det individuella behovet av handledning och övning starkt varierande. Bredvidläsningsböcker av olika slag och svårighetsgrad måste därför finnas att tillgå i varje klass.

Modersmålsundervisningen under de två första skolåren är av grundläggande betydelse inom läsningen och den muntliga framställningen. Den tredje årskursen bör därför användas till att befästa och utveckla de tidigare vunna färdigheterna så att eleverna genast från början får rätta uttals- och läsvanor. Olika slag av uttalsegenheter bör nu omsorgsfullt bortarbetas. Läraren bör använda diagnostiska prov för att fastslå elevernas läsfärdighet samt arten och graden av deras even-

tuella svårigheter. Vid svårare fall bör talpedagog anlitas. Alldeles särskilt bör betonas tydligt uttal av orden och meningarna samt hörbar läsning överhuvud, allt detta med tanke på att ett slarvigt läsesätt hämnar sig i framtiden, icke minst i rättskrivningen. En metodiskt lugn och grundlig arbetsgång bör iakttas, stora svårigheter kan uppstå om man forcerar läsningen. Utgående från det nämnda är det naturligt att tonvikten måste ligga på högläsningen, emedan tystläsningen inte ger samma möjlighet till kontroll av uttalet och följaktligen överdrivet använd kan skapa dåliga läsvanor. Dessutom är eleverna ännu inte mogna för det väsentliga i tystläsningen, att lära sig att på egen hand plocka ut betydelsefulla fakta ur en text. — Högläsningen bör i regel vara förberedd, emedan den förberedda läsningen befrämjar en god betoning och pausering samt en rätt uppfattning av innehållet. — Vid oförberedd högläsning, som bör förekomma i sparsam utsträckning, bör texterna vara lätta och svårighetsgraden stegras med försiktighet. En stegring bör dock förekomma för att uppöva en viss frejdighet inför en obekant text. Den oförberedda läsningen befrämjar, rätt utförd, en snabb tolkning av ordbilden. — För prosan ställs småningom allt större krav på tydlighet, god artikulation och förmåga att få fram innehållet, för poesin god betoning och inlevelse, vid läsning av dialoger och enkla teaterstycken eftersträvas naturlig samtalston. — Tystläsningen bör alltid utövas under kontroll av något slag, eljes får eleverna mycket tidigt en oriktig inställning till denna form av läsning. I tredje årskursen är det naturligt att tänka sig en redogörelse för innehållet, något som ju också kan kombineras med högläsningen, såsom ett slags förövning till läxläsningen i olika orienteringsämnen. För fjärde årskursen bör dessa redogörelser så ofta som möjligt anknyta till orienteringsämnena. Tystläsningen kan i årskurs V bedrivas något intensivare med tonvikten på övning i studieteknik, här lika med läxläsning.

Bredvidläsning och fri läsning med individuellt val av läseböcker; gärna bör eleverna på något sätt t.ex. på läskort avge rapport om den lästa boken. Helst borde också lärare genom diagnostiska prov av elevernas läsförmåga avgöra vilket slag av läsning som bäst lämpar sig för var och en. Härvid har man hjälp av förteckningar över böcker grupperade enligt läsbarhetsindex (Lix).

Tendensen i högstadiet blir dels ökade krav på högläsningen, så att det konstnärliga småningom framträder, särskilt i poesiläsning, dels ökad plats för tystläsningen, vilket dock för med sig starkare, mera meningsfylld kontroll och större krav på att detta slag av läsning på ett ändamålsenligt sätt smälter ihop med läsundervisningen över huvud. Styckena i läseboken skall behandlas på olika sätt: genom högläsning eller genom kortare moment av tystläsning, genom diskussion, som underlag för redogörelse av eleverna, som källa till ordkunskap osv. Variationen är här betydelsefull, dessutom erbjuder läsestyckena i vanligaste fall direkt olikartade angreppsmetoder och aktiveringsformer. För att intensifiera högläsningen kan t.ex. den metoden anlitas, att eleverna får en text eller en dikt att förbereda hemma, varefter de vid en första uppläsning får kritik av klassen och läraren och på basen av denna kritik avslipar läsningen för ett nytt framträdande. Vid läsning av oförberedd text måste man vara försiktig med kritiken och kravet på framhävande av innehållet, den flytande framställningen och uttalet. På högstadiet kan högläsningen redan gestalta sig till en estetisk upplevelse, varjämte den bidrar till att skapa en social situation, vilket ju tystläsningen inte kan. Medan den dramatiska framställningen tidigare varit rätt enkel till sin konstruktion, kan man från årskurs VII börja kräva större inlevelse samt att eleverna kan sina roller utantill.

Den muntliga framställningen har i princip hela tiden gått ut på att eleverna skall framföra sina andraganden fritt. Också på högstadiet, då den muntliga framställningen kan bli mera krävande är det skäl att forda, att den aldrig blir uppläsning från ett papper, utan att den antingen hålls fritt eller endast med stöd av stolpar. Föredragen liksom högläsningen bör i allmänhet kritiseras av en utsedd kritiker, varefter de övriga eleverna och läraren tillägger sina synpunkter. I synnerhet läraren bör vara försiktig i sin kritik och om möjligt framhäva prestationernas positiva sidor. Bedömningen bör i så stor utsträckning som möjligt vara elevrelativ.

Systemet med storklass kunde med fördel användas vid litteraturundervisningen, t.ex. då det gäller att skissera upp bakgrunden till ett verk, som skall studeras, vid författarpresentationer, som inledning till studiet av en litterär riktning och liknande. Detta gäller även besök av författare och uppläsningar.

De längre verken i årskurs VIII och IX leder redan till litteraturstudium och inte endast till litteraturläsning. Det är betydelsefullt att man inte läser alla dikter i Fänrik Stål, utan endast dem som eleverna har möjlighet att förstå, och att eleverna får den rätta uppfattningen om Runebergs inställning till kriget. Dikterna skall inte läsas efter ett och samma schema, variation är nödvändig; olika dikter kräver dessutom olika behandlingssätt. — Prosaarbeten skall inte "läsas" igenom högt från pärm till pärm, utan det mesta genomgås antingen som tystläsning eller "halv" tystläsning, varvid man tar fasta på vad de kan skänka eleverna. Den kan användas vid individuella övningar, grupparbeten och större arbetsprojekt. Till den goda förberedelsen av läsningen hör t.ex. en presentation av författaren, vilket kan ske i form av ett elevföredrag. I samband med genomgången av de olika styckena i antologierna krävs ibland en snabb uppskissering av innehållet i utelämnade avsnitt för att bakgrunden skall vara klar. Diskussionen om innehållet är mycket viktig, likaså möjligheterna för eleverna att komma med längre yttranden och personliga reflektioner. Man bör anknyta samtalen till elevernas egen föreställningsvärld och på så sätt hjälpa dem till att förstå sig själva liksom den värld de lever i, varvid den sociala aspekten är mycket betydelsefull. Tidningsläsningen är också viktig. Den kan ge anledning till anknytning till aktuella företeelser i tiden och inom samhället. Ordförklaringarna kombineras med ordkunskap och språkiakttagelser; de stilistiska särdrag, som framhävs och studeras (bilder, symboler, detaljbeskrivningar, episoder och liknande) bör anknytas till skrivövningar. Man bör dock akta sig för att peta sönder texten genom alltför noggrant detaljstudium. Den muntliga framställningen bör kombineras med läsningen genom t.ex. kapitel- och berättelsereferat, redogörelser för enskilda händelser och företeelser i en bok, utredning av någon detaljfråga, såsom sjötermerna i Mälarpirater, bokrecensioner och dramatiseringar av lämpligt textstoff samt vid redovisning av individuella uppgifter och grupparbeten.

Något som i samband med den muntliga framställningen bör övas skoltiden igenom är förmågan att uppträda korrekt och utan ängslan i olika talsituationer. Dessa övningar, som påbörjas på lågstadiet, avslipas på högstadiet. Hit hör också uttals- och andningsövningar samt skapande dramatik. De allmänna diskussionerna och gruppdiskussionerna kan väl vara ledda av eleverna själva. De bör lära eleverna diskussionsteknik, förmåga att ledigt föra fram sin åsikt samt att respektera andras argument och tolerera annorlunda tänkande. Övningarnas svårighetsgrad kan variera mycket allt från att ta emot och lämna enkla meddelanden till mera krävande uppgifter som t.ex. att ta kontakt med blivande

arbetsgivare. Eleverna bör också lära sig svara korrekt i telefon, att göra klara förfrågningar och de upplysande svar.

Vid läsningen, i synnerhet tystläsningen, bör samverkan vara stark med orienteringsämnena, som dels skall lämna stoff för läsning, muntlig framställning och olika slags övningar inom modersmålet, bl.a. för differentiering. Dessa skall utnyttja modersmålets metoder inom egen undervisning. Som enskilda uppgifter för de andra ämnena kan omnämnas uppsökandet av särskilda fakta, ordbehandling, följandet av huvudlinjen i en skildring, anteckningar, rubricering av avsnitt, bildläsning, utsättandet av bildtexter, jämförelser mellan texter eller mellan textinnehåll och bild. Texter med specialinnehåll, som modersmålsundervisningen använder för nivå- och intressedifferentierad tystläsning, kunde med fördel utnyttjas inom orienteringsämnena. Tidningsläsningen ger osökt kontakter med samhällsläran. Övning i och inlärning av läs- och studieteknik blir för modersmålet och orienteringsämnena en gemensam uppgift. Kan med fördel behandlas i storklass.

Eleverna bör lära sig att stå i kontakt med och uppfatta inte bara det skrivna ordet utan också det talade. Han bör kunna följa med diskussioner och föredrag, lära sig att anteckna stödord och stolpar samt återge det väsentligaste som sagts i ett föredrag, muntligt eller skriftligt med hjälp av dessa stolpar. Han bör också kunna göra mera omfattande anteckningar och få fram särskilda uppgifter. Som lämpliga avlyssningsobjekt kan nämnas föredrag av andra elever, diskussioner och anföranden i radio eller tv. Ljudband kan användas med stor framgång, eftersom de ger möjlighet att upprepade gånger återge samma text. Härvid kan eleverna komplettera sina egna anteckningar men också inse vilka fel han gjort och sålunda uppöva sin teknik. Kontakt med andra skolämnen blir här inte bara en möjlighet utan uppenbart ett behov och en nödvändighet.

3.3.2. Rättskrivning

Rättskrivningen mål att lära barnen rätt stava orden i svenska språket är betydelsefullt bl.a. så till vida att många människor anser dålig rättskrivning vara tecken på dålig uppfostran. Huvudtanken vid undervisningen är att så tydligt som möjligt inprägla varje ordbild i elevens medvetande, varvid både auditiva, visuella och motoriska hjälpmedel används: orden skall uttalas rätt, synas rätt skrivna på tavlan, stavas och skrivas av eleverna.

Målning, klippning, klistring, modellering och annan manuell sysselsättning uppövar handmotoriken för skrivningen. Vid inträdet i skolan har många elever ännu inte någon klar höger- eller vänsterhänthet. Under taktfull ledning kan en stor del av de indifferenta lära sig skriva med höger hand medan hos andra en klar vänsterhänthet snart framträder, som inte utan risk för psykiska störningar kan bortarbetas. Även sittställningen, pennhållningen och handens motorik över huvud varierar starkt, vilket leder till att varje barn från början utbildar sin egen "handstil". — Den första skrivundervisningen går parallellt med inlärningen av nya bokstavsformer, varvid både stora och små bokstäver textas. Uppfattningen av de olika stavelserna i ordet underlättas, om vokaler och konsonanter textas med olika färger. — Så snart som möjligt i årskurs 1 bör skrivningen få ett meningsfyllt innehåll. Att skriva rätt namn under bilder av djur, blommor och välbekanta föremål är roande och anknyter på ett naturligt sätt till omgivningsläran. Korta meddelanden till hemmet ang. läxor, lovdagar, fester och föräldramöten kan ge osökt anledning att diskutera formella detaljer såsom stor bokstav, skiljetecken och överskrift. — Den första fria skrivningen som rättas endast med

största varsamhet och i omedelbar personlig kontakt mellan lärare och elev omväxlar under de två första årskurserna med avskrivningsövningar och korta uppgifter i anknytning till orienteringsämnena — i årskurs I och II — främst omgivningsläran. De flesta barn i dessa årskurser vill illustrera sina skriftliga alster, vilket de givetvis bör få göra, emedan från deras synpunkt teckningen berättar lika mycket som texten.

Även om man utgår från ordfrekvensen på lågstadiet — och delvis — på mellanstadiet, är det dock skäl att sällan använda ordlistor med fristående ord och s. k. blockskrivningar; vid behandlingen måste orden placeras in i sina sammanhang för att få någon mening. Senare kan det gemensamma ljudet dock användas som memoreringshjälp och här kommer in enstaka betydelsefulla ordramsor: tjäder, tjäle osv. Allmänna rättstavningsregler har ringa betydelse annat än vid gruppe-ringen av ord, de hjälper blott litet rättskrivningen och används knappast av eleverna. Enkla, koncisa och undantagslösa specialregler bör utnyttjas, t. ex. "n skrivs alltid enkelt framför d och t". Ordens släktskap, ordfamiljer, sammansatta ord, avledda ord, böjningsformer, släktskapsregler, allt har betydelse åtminstone för den reflekterande eleven, när det gäller att avgöra hur ett ord skrivs. Här är det mycket lätt att åstadkomma samarbete mellan modersmålets olika grenar: också inom läsningen kommer ordbehandlingen fram, och ordböjningen och avledningen inom grammatiken har direkt kontakt med ett ords olika former och ordens släktskap. Dessa omständigheter måste uppmärksamt iakttas vid undervisningen. I samband med den skriftliga framställningen bör eleverna också läras att göra upp egna förteckningar över svåra ord, i synnerhet sådana som ständigt skrivs orätt; rättskrivningsförmågan är ju ofta synnerligen individuell. — Lånord och främmande ord kan sättas in på ett rätt tidigt stadium, beroende på frekvensen, och i samband med förklaringarna samt genom ordgrupper och liknande kan rättskrivningen kraftigt bidraga till att öka ordförrådet. Här ges många möjligheter till individuell verksamhet. De främmande orden skall inte bara förklaras utan eleverna skall också visa, att de kan sätta in dem i ett sammanhang. Vid bedömningen bör främst tas hänsyn till elevens tidigare framsteg.

Rättskrivningarna får inte vara för långa, så att de verkar tröttande, inte heller skall de vimla av svåra ord. Om man å andra sidan gett en viss ordgrupp som läxa, kan man fordra, att eleverna skall kunna skriva dessa ord rätt, då de placeras in i en lämplig skrivning.

Diktamensskrivningen bör träda i bakgrunden. Eleven skall främst genom egna övningar av varierande art stifta bekantskap med orden och ordbilden. Lämpliga är ifyllnadsövningar, användning av självrättande material, läggspel och liknande.

3.3.3. Skriftlig framställning

Den skriftliga framställningens mål är främst att lära eleverna uttrycka sig klart och redigt på vanlig sakprosa i skriftliga förklaringar, anvisningar, sakutredningar, artiklar och undersökningar samt avfatta praktiska skrivelser och använda nödiga blanketter. De bör lära sig undvika de vanligaste feltyperna och i mån av möjlighet använda vissa stilmedel, som kan liva upp texten, detta främst i halvt litterära sammanhang eller i framställningar av ovanlig karaktär. — Den skriftliga framställningen bör stå i nära kontakt med orienteringsämnena, som kan skänka stoff av olika slag för vanliga utredningar och sakuppsatser men

också specialämnen för differentiering. Inom orienteringsämnena bör skriftliga uppgifter av olika slag, från korta anteckningar till artiklar och uppsatser allmänt tas i bruk.

I årskurserna I och II är en uppdelning av skrivundervisningen i rättskrivning och skriftlig framställning varken nödvändig eller möjlig. På detta stadium är det fråga om ett skriftligt berättande, som självfallet lider av formella brister. Läraren står följakligen här inför uppgiften att småningom bygga upp en formell säkerhet och samtidigt bevara den spontana lusten att berätta i ord och bild.

I början är den muntliga framställningen den viktigaste och den skriftliga utgör endast komplement till den — men redan nu framkommer det betydelsefulla kravet, att muntlig och skriftlig framställning skall gå hand i hand. Det kan vara fråga om en trevlig muntlig skildring, som kan anses värd att nedskrivas, en förklaring till en bild, som senare skrivs under bilden, en enkel dramatisering osv. Skrivningen bör i övrigt vara fri i ordets egentliga bemärkelse: inte fasta rubriker, behandlade vid särskilda fristående skrivningstillfällen, utan uppgifter, fritt eller mera konkret associerande till vardagslivet, skolhändelser, orienteringsämnena, behandlade läsuppgifter eller böcker och liknande. Berättelserna skall också syssla med det självupplevda eller hämta näring ur fantasin; dock får inte enbart fantasiämnen förekomma.

I årskurs IV kan motiven bli mera krävande, men i huvudsak följs samma principer. Det viktigaste språkliga som övas är meningen, punkten och satssammanfogningen. Enformig början av mening påtalas, men i övrigt inskränker sig korrigeringen till rättskrivningsfelen och utsättande av punkt samt styckeindelningen i grova drag.

Årskurs V för med sig en större variation av uppgifterna, varvid fortfarande fantasiämnen skall förekomma. Den rätta uppfattningen av styckeindelningen intensifieras och dessutom tas reproduktionsövningarna i skrivningens tjänst. I följande årskurs (VI) kan man redan gå in på rubrikens betydelse, på enkel disposition och på inledning och avslutning, samtidigt som vissa beskrivningar och utredningar kan förekomma. Här är det skäl att kombinera med läsningen och granska hur ett läsestycke är uppbyggt. Därigenom kommer man automatiskt över till dispositionsfrågan. Detta kompletteras med direkta rubriceringsövningar, varvid läsestyckets avsnitt får var sin rubrik. Också i övrigt bör kontakt finnas mellan läsning och skrivning, så att vissa framställningar leder till behandling av sådant som någon berättelse skildrat. Det självupplevda är fortfarande huvudmotivet, dock i litet mera krävande form; fantasiuppgifter och reproduktionsövningar förekommer.

I årskurs VII utökas kombinationen av läsningen till att eleverna ibland får stifta bekantskap med en mönsteruppsats och ur den dra nödiga konklusioner beträffande uppställning, innehåll, disposition mm. Disponeringen omfattar nu enkla typuppsatser, och ämnena gäller enkel berättelse eller enkel beskrivning av sådant som hör till elevernas egen intressefär eller sådant som de läst i realämnena. Reproduktionsövningarna utökas med enkla referat av dikt eller berättelse, varvid läraren först måste presentera exempel. — Den muntliga framställningen åter kommer in i bilden vid dramatisering av lämplig text eller så, att en arbetsuppgift, t.ex. beskrivningen av en fågel, först kan komma upp som en berättelse — en föredragsuppgift. Föredragen granskas och kritiseras och alla elever får på så sätt värdefull hjälp för skriftlig framställning. Ofta glider vid redovisningar muntlig och skriftlig framställning in i varandra.

I följande årskurs (VIII) blir uppsatsämnena mera reellt betonade för att i årskurs IX övergå till utredningar och undersökningar. Fortfarande finns kvar kravet på kontakt med läsningen och orienteringsämnena samt med den muntliga framställningen, särskilt i samband med arbetsprojekt och redovisningar. Om man kan uppehålla kontakten med elevernas eget jag i skildringen är det bra; en beskrivning av ett land i anknytning till geografin kan mycket väl tänkas i form av en resa, som eleven själv företagit, vid en historisk händelse han själv har varit ögonvittne till osv. Referat och klara redogörelser av olika slag är betydelsefulla. Kontakten med läsningen bör också framkomma så att de språkliga iakttagelser som gjorts, överflyttas på uppsatsskrivningens område. I årskurs IV betonas särskilt den logiska utredningsförmågan, den följdriktiga framställningen och dispositionen. Här behandlas också praktiska skrivelser och blanketter av olika slag. Behandlingen av alla dessa specialområden inom modersmålet kunde i årskurs VII—IX med fördel inledas med lektion i storklass.

Både i årskurs VII och VIII bör eleverna vänjas vid att göra anteckningar i form av stödord och stolpar och att sedan med hjälp av dessa anteckningar återge sina berättelser i muntlig eller skriftlig form. Anteckningarna kan göras t. ex. i samband med exkursioner, föredrag, avlyssning av radio och tv, men också vid den individuella tysta läsningen bör eleverna vänjas att anteckna väsentliga fakta och huvudpunkten för att sedan kunna göra referat och koncentrat av det lästa. — Olika slag av redogörelser och arbetsbeskrivningar kan utökas med bildmaterial. Bilderna bör då förses med text, som eleverna själva sätter ihop. Också i andra sammanhang kan författandet av bildtexter användas som övningsuppgift.

I årskurs V och VI bör man gå försiktigt fram vid uppsatsrättningen: styckeindelningen och någon enstaka betydande feltyp kan tas upp till behandling. Det eleverna lärt i grammatiken och genom språkiakttagelser inom olika grenar (rättskrivning, läsning) bör alltid beaktas vid korrigeringen. I årskurs VII upptas dessutom slarviga språkformer, satsfel o.dyl. I årskurs VIII utvidgas kritiken till att omfatta fel mot dispositionen, satskonstruktion, ordval, avvikelse från rubrik och därmed jämförbara fel. Under en lektion upptas endast ett par feltyper. I årskurs IX behandlas oklara uttryck, fel mot språkriktighet, ordvalörer, rubriken, sammanhanget m.m. Exempel på goda utredningar eller avsnitt kan uppläsas i alla klasser. I högre årskurser kan eleverna själva rätta sina fel med ledning av lämpliga anvisningar.

3.3.4. Grammatik

Det väsentligaste som grammatikundervisningen skall skänka eleverna är kännedom om språkets byggnad och funktion, de viktigaste grammatiska termerna och begreppen för framtida bruk inom modersmålet och inom de främmande språken. Samtidigt skall eleverna få ett visst begrepp om uppbyggandet av en sats, en mening och av språket i sin helhet.

Vid grammatikundervisningen bör läraren ta hänsyn till att många elever har svårt att förstå grammatiska sammanhang, som ofta kan förefalla alltför abstrakta. Därför bör t.o.m. på högstadiet grammatiska termer användas med stor försiktighet och undervisningen göras så praktisk som möjligt. Eleverna bör genom egna språkliga iakttagelser fås att dra slutsatser om språkets delar och deras samverkan. Eleverna borde hela tiden förstå den nytta de har av undervisningen i språklära. På högstadiet kan undervisningen i främmande språk ge en del

elever ett nytt motiv för studiet av det egna språkets grammatik, då de får möjligheter att göra jämförelser mellan svenskan och det främmande språket. Allt grammatikstudium bör ha stark anknytning till det praktiska. Eleverna bör inhämta och inöva sin kunskap främst genom självverksamhet: arbete med självinstruerande och självrättande materiel.

Grammatiken får inte bli självändamål. Utantilläsning av regler eller definitioner nyttar inte till något. Allt måste framställas så att eleverna förstår vad det är fråga om. I enstaka fall kan de ungas förmåga att lära sig något utantill tas till hjälp, om man kan dra nytta av det under ett senare stadium. Ej heller satsanalysen får bli självändamål, uppgifterna skall inte vara svåra och invecklade utan sådana att de visar den företeelse, som skall behandlas, på ett enkelt sätt. Eftersom eleverna i årskurs III knappast kan ha större möjligheter att förstå grammatikens sanningar och inte heller är i behov av dem på detta stadium, bör man börja med grammatiken tidigast i årskurs IV samt slå ut den över de övriga årskurserna. Till en början sysslar man med de grammatiska begreppen i behovs- och kontaktföljd, men i årskurs IX är det skäl att företa en repetition i systematisk form. Sista årskursen kan ägnas språkriktighet på den grund, som grammatiken nu skapat. Mogna och intresserade elever bör ges möjlighet till en fördjupad kurs i grammatik, som då också innebär grundligare kännedom om den grammatiska terminologien. — De andra grenarna av modersmålet bör anknyta till grammatiken; så inom rättskrivningen: ordböjningsformerna; inom uppsatsen: språkfelen, meningsbyggnaden, de olika bestämningarnas uppgift och plats; inom läsningen: ordfamiljer, ordbehandling.

Mellan modersmålet och de andra språken bör kontakten vara intim, så de hjälper varandra i grammatiska frågor och språkiakttagelse. Men modersmålet kan inte uppfattas som de andra språkens tjänare, utan måste få ta upp sin grammatik på rätt sätt och i rätt tid och inte i olämplig följd och omfattning eller för tidigt.

Trots att modersmålet delas i flera olika grenar bör man ändå alltid minnas att bevara ämnets enhet. Någon skarp gräns får inte dras mellan ämnets olika moment. Särskilt i samband med större arbetsprojekt kommer de flesta av modersmålets grenar i användning. Skrivningen kan ofta kombineras med läsning och muntlig framställning. Rättskrivningsfrågor kan ofta behandlas i samband med grammatiken. Ökandet av ordförrådet och utvecklandet av språkkänslan iakttas vid alla olika aspekter av ämnet. Av modersmålets olika grenar bör dock läsningen skolan igenom inta en central ställning i undervisningen. Genom läsningen ökas elevernas ordförråd och känslan för språk och stil uppövas. Därigenom påverkas förmågan att uttrycka sig i tal och skrift. Förmågan att få ut det väsentliga ur en text är ju en förutsättning för framgångsrikt skolarbete överhuvudtaget. I synnerhet genom tyst läsning kan elevernas läsförståelse uppövas, likaså sakminnet och förmågan att snabbt få överblick även en text. Grundkursen bör kunna omfattas av alla elever och ge stoff för allmän sysselsättning under lektionerna. Om utökat stoff är av nöden, kan differentieringsuppgifterna tillgripas. De är samtidigt avsedda för de elever, som redan absolverat grundkurser och behöver sysselsättning. Någon bestämd gräns mellan dem som skall syssla med grundkursen och dem som skall tilldelas differentieringsuppgifter kan inte dras, lika litet som det alltid kan avgöras, vilka som ytterligare kan behöva tilläggsuppgifter.

3.3.5. Undervisningen i lågstadiets sammansatta klasser

De vanligaste slagen av sammansatta klasser på lågstadiet blir I—II, III—IV, V—VI och III—VI. *)

Då en rätt stor del av undervisningen i modersmålet består av individuellt arbete med uppgifter i tyst läsning, rättstavning, ordkunskap, grammatik och skriftlig framställning, kan arbetet i en sammansatt klass i allmänhet ordnas så att en avdelning arbetar tyst medan den andra har högläsning, muntlig framställning, diskuterar eller undervisas av läraren.

Sammansatt klass I—II. Samtal, övningar i att lyssna och återge, högläsning och muntlig undervisning ges under halva lektionen åt den ena klassen, medan den andra arbetar tyst med spel och annan individualiserande materiel i läsning, rättstavning och bildläsning eller med skrivövningar och korta skriftliga berättelser (åk. II). Omvänt under lektionens andra hälft.

Sammansatt klass III—IV. Den ena klassen ges uppgifter i tyst läsning, i skriftlig framställning; arbete med skrivövningar och individualiserande materiel för rättstavning, ordkunskap, bildiakttagelse och grammatik (åk. IV) medan den andra har högläsning, diskussion, muntlig framställning, övning i avlyssning och återgivning och annan muntlig undervisning.

Sammansatt klass V—VI. Växelkurser i högläsning, muntlig framställning, rättskrivning och grammatik, varvid båda klasserna har samma grundkurs. I tyst läsning följs respektive årskurs. De nivådifferentierande uppgifterna i läsning, rättstavning, ordkunskap och grammatik samt olika uppgifter i skriftlig framställning utnyttjas för att ge eleverna i båda klasserna arbete av lämplig svårighetsgrad.

Sammansatt klass III—VI. Årskurserna III—IV och årskurserna V—VI arbetar som två skilda grupper, så att den ena helt eller delvis arbetar tyst medan den andra helt eller delvis har muntliga övningar eller muntlig undervisning. För övrigt ordnas arbetet som i övriga klasskombinationer.

Ovanstående gäller i tillämpliga delar även andra slag av sammansatta klasser.

3.4. Hjälpmedel vid undervisningen och deras användning

3.4.1. Audivisuella hjälpmedel

Alla audivisuella hjälpmedel kan användas vid modersmålsundervisningen men vissa av dem är särskilt betydelsefulla. Dessa borde finnas i tillräckligt antal exemplar, helst ett för varje klassrum, medan andra borde finnas lätt tillgängliga och lätt transportabla i materialrummet. Klassrummet behöver bandspelare, småbildsprojektor, arbetsprojektor och skrivspelare samt radio. Ett grundligt förarbete måste alltid utföras för att utnyttjandet av hjälpmedlen skall gå smidigt.

Magnetofonen — bandspelaren är oumbärlig; den kan och bör användas i de mest olika situationer. — Ex. Läsning. Ett stycke som eleverna skall läsa högt finns inläst på band (t.ex. av läraren). Eleverna läser och jämför sin läsning med bandtexten. Även elevernas läsning tas på band. Eleverna över sig, läser ånyo, och kan jämföra sin tidigare läsning med den nya, inövade osv. — Uttal

*) I de läroämnen, där växelkurser förekommer, läses den första växelkursen under de läsår, som börjar med ett udda årtal (t.ex. 1971—72) och den andra växelkursen under de läsår, som börjar med ett jämnt årtal (t.ex. 1972—73).

av enskilda ljud, upptagning av intervjuer, fingerade radioreferat, repliker vid dramatisering recitation är exempel på andra användningsmöjligheter. — Muntlig och skriftlig framställning. Eleverna lyssnar till ett föredrag på band, gör anteckningar eller stolpar, återger föredraget med stöd av dessa. Metoden är densamma som vid ett vanligt elevföredrag, men har den fördelen att materialet kan väljas och varieras: dessutom vänjer sig eleverna att lyssna till en apparat, vilket är viktigt i radions och televisionens tidevarv.

Skolradio och -tv. Programmen bör förberedas tillräckligt grundligt: förhandsuppgifter, anvisningar och upplysningar är nödvändiga. Programmen bör tas upp på band för att kunna utnyttjas vid lämpligt tillfälle.

Arbetsprojektorn ger god möjlighet att åskådliggöra arbetsmetoder t. ex. vid behandling av formulär eller arbete med texter; utplockning, understreckning, analys, dispositions- och stolpövning. Skisser och sammandrag i punkter görs upp i förväg och förevisas jämsides med den muntliga undervisningen. Text och bilder kan snabbt växla, tas om flere gånger; utmärkt vid repetition. Eleverna kan använda arbetsprojektorn för att åskådliggöra sina muntliga redogörelser.

Stillbilder ger möjlighet till beskrivning och övning i att iaktta bilder. De skänker större variation än bokens bilder, de kan också väljas efter situationen. De har ofta ett mycket bättre utförande än planscher. Genom dem fås samverkan med orienteringsämnena. Detsamma gäller

Film eller ljudbild, men de kräver större förberedelser och fås inte lika lätt att smälta in i arbetsrytmen. De tar också mera tid i anspråk vid själva visningen och kan bli svåra att smälta. Filmerna t. ex. borde vara rätt korta, och de får inte bli självändamål, utan måste alltid utnyttjas på ett eller annat sätt vid undervisningen: till diskussion, fria samtal, skriftlig och muntlig redogörelse eller specialuppgifter för enskilda eller grupper.

Gammafonskivor med musik och sång, dramatik samt med författaruppläsningar kan användas på olika stadier, främst dock på högstadiet. De kan ofta komma som lämplig illustration till det som omtalas, i synnerhet om man behandlar en särskild författare eller något som han skrivit. Ett oeftergivligt krav är att eleverna har tillgång till själva texten, eljest kan de ha mycket svårt att följa med vad författaren säger eller med diktarens ord om den sjungs. — Mycket, ibland hela uppspelningen, går förlorad om inte ett grundligt förarbete har gjorts.

För grannspråksundervisningen är antingen ljudband eller grammofonskivor med motsvarande texter oumbärliga. Läraren kan inte ersätta dem, emedan få har det rätta uttalet. Ett omfattande lyssnande till själva orden och uttalet är här en av grundförutsättningarna för att målet, förstående, uppfattningen av själva språket skall nås.

Flanellografen är mycket lämplig på lågstadiet. Den kan ge åskådliga bilder och framställningar, men den ger också möjlighet till att stimulera fantasin genom sin stilisering av situationen.

3.4.2. Klassens böcker

Klassens böcker bör omfatta dels ett handbibliotek dels bredvidläsningsböcker.

Handbiblioteket bör innehålla uppslagsverk, lexika, ordböcker, ordlistor, nya typer av konversationslexikon, bildböcker, populärvetenskapliga illustrerade verk, bildordböcker och synonymordböcker. Alla behövs för grupparbetet, differentieringen, den dagliga verksamheten på olika områden, t. ex. vid muntlig och skriftlig framställning. Böckerna måste finnas i tillräckligt antal, vissa böcker i 10—15

exemplar, t. ex. ordlistor och vissa uppslagsverk. Finns det för få av dem, så avstannar arbetet inom vissa avsnitt eller enskilda grupper med oro och olust som följd. Böcker av detta slag är synnerligen viktiga som hjälpmedel vid fostrandet av eleven, han vänjs med deras hjälp till självständigt arbete, nya självständiga arbetsmetoder, självstudier och samarbete med andra.

Bredvidläsningsböckerna bör väljas efter stadiet: roliga, lättlästa, spännande, skönliterära; barnböcker, ungdomsböcker, vuxenlitteratur med lättläst text och förståeligt innehåll. De är liksom handböckerna nödvändiga för differentiering samt som sysselsättning för elever som redan fullgjort sina uppgifter. Också av dem måste det finnas ett tillräckligt antal, dock inte så många exemplar som handböckerna. — Sådana bredvidläsningsböcker, som används vid själva undervisningen och inte individuellt måste däremot finnas i upplagor som motsvarar antalet elever i klassen, eljest är klasstudium av dem omöjligt. De skall omfatta såväl sakprosa som berättelse och skönlitteratur.

3.4.3. Läseböckerna

I anslutning till kursplanerna för de olika årsklasserna har redan klarlagts hurudana de böcker bör vara, som används vid högläsningen och som underlag för arbetet och de litterära diskussionerna i högstadiet.

Materialet för den nivå- och intressedifferentierade tystläsningen kunde lämpligen tänkas ha formen av häften, där varje häfte skulle innehålla berättelser från ett visst intresseområde och av en viss svårighetsgrad. Användningen förutsätter att elevernas läsfärdighet mäts med diagnostiska prov.

3.4.4. Arbetsmaterialet

Främst av allt måste det finnas läroböcker av ny typ, kombinerande med arbets- och övningsböcker. Det bör innehålla material för arbete under lektionerna med hela klassen gemensamt, för grupparbete, för självständig individuell verksamhet och för differentiering. Utan dem är den nya skolans undervisnings- och uppfostringsmål svåra, rent av omöjliga att nå, ty den nya skolans nya metoder kräver denna typ av böcker. De bör innehålla gemensamt arbetsmaterial för alla modersmålets grenar, utom läsningen, som kräver sina särskilda böcker, och gärna sammanföra dem i gemensamma uppgifter. I vissa fall måste dock enskilda uppgifter för olika grenar förekomma. — Exempel på innehållet. Ifyllnadsövningar (gäller rättskrivning, grammatik och ordkunskap); ordlistor och ordstaplar, synonymer (gäller rättskrivning, skrivövningar, ordkunskap, ordförklaringar, användning av ordlista och uppslagsverk); bildserier (gäller skriftlig och muntlig framställning, beskrivning och ordkunskap).

Arbetsböckerna bör också innehålla grammatiska uppgifter, uppgifter för analys av olika svårighetsgrad, språkriktighetsövningar, texter med ovanliga svenska eller främmande ord, ämnen för skriftlig redogörelse och andra skrivuppgifter, stommar till teaterstycken, stolp- och dispositionsövningar eller ord och meningar som underlag för berättelse (skriftlig eller muntlig framställning).

På högstadiet behövs *blanketter,* modeller för praktiska skrivelser, protokoll och liknande. På lågstadiet behövs åter *bokstavsplattor, bokstavskort* och *läggspel.*

Ytterligare kan tänkas fristående *ordlistor* eller *förteckningar* för olika ändamål, förteckning över finlandismer med förklaringar och motsvarande riktiga

uttryck samt övningsuppgifter och liknande; särskilda böcker med dialoger och små teaterstycken m.m.

Läraren behöver lärarhandböcker och -handledningar, idéuppslag, särskilda aktiveringsblad att utdelas bland eleverna, och lärarexemplar av läroböckerna. Vidare behövs studieplaner, tillräckligt detaljerade för att kunna tjäna som stomme och underlag för undervisningen och dess uppbyggnad under de olika lektionerna samt under ett helt läsår. Färdigt utarbetade förslag till samarbetsuppgifter mellan modersmålet och orienteringsämnena och olika uppslag till kontaktmöjligheter är behövliga.

Stödundervisningen behöver m. m. talband, läskort, lämpligt utvalda texter för specialövningar och liknande.

3.4.5. Studiebesök

I modersmålsundervisningen kan exkursioner användas endast i begränsad utsträckning. Dock kan här lätt en kombination med orienteringsämnena ske, emedan exkursioner som företas i samband med undervisningen i andra ämnen kan ge uppslag till skriftliga och muntliga redogörelser och dylikt.

Lämpliga mål för studiebesök, som direkt gagnar modersmålet är t. ex. bibliotek och tryckerier. Eleverna bör ju lära sig att utnyttja allmänna bibliotek, att få klart för sig hur de är uppställda osv. Att se hur en tidning kommer till är också nyttigt och lärorikt, i synnerhet som tidningar mer än tidigare kommer att utnyttjas i undervisningen. — Vidare kan man besöka orter med litterär anknytning, t. ex. Runebergs hem, Kuddnäs i Nykarleby osv. Också teaterbesök kan göras. Då klassen gör teaterbesök, bör läraren omsorgsfullt förbereda eleverna, så att de kan få ut det mesta möjliga av den pjäs de ser.

3.5. Modersmålets samverkan med andra ämnen

Modersmålet bör redan på ett tidigt stadium samverka med övriga skolämnen, särskilt orienteringsämnena. Samverkan kan med fördel inledas i årskurs I och II (omgivningslära), utvidgas i årskurs III. Den kan gagna modersmålet genom att tillföra det nytt stoff och orienteringsämnena genom att bredda basen för deras behandling och skänka dem arbetsmetoder av varierande slag. Därigenom avlastas pressen på modersmålet, som intar en central plats på skolschemat och vid undervisningen, men inte har kunnat beredas motsvarande antal lektioner.

Orienteringsämnena skänker olika slag av stoff för både muntlig och skriftlig framställning vid sidan av det som framkommer genom läseböckerna och vid litteraturstudiet. I högstadiet bör vissa uppsatsämnen ha direkt kontakt med det som läses inom orienteringsämnena och intresserade elever skall ha tillfälle att under modersmålslektionerna hålla föredrag och demonstrationer från sådana fackområden som de specialiserat sig på. Men också på lågstadiet kan orienteringsämnena bidra till att bredda basen för modersmålet inom grupparbetet och vid differentieringen. Till en början är det lämpligast med samverkan med omgivningslära och medborgarfärdighet, senare utnyttjas historia, religion, naturkunskap och geografi.

Orienteringsämnena bör utnyttja modersmålets arbetsmetoder vid lämpliga tillfällen och i görlig mån, dels för att få variation i skolarbetet, dels för att befrämja elevernas utveckling i grundskolan och dels för att befästa och inöva det

som framförts inom modersmålet. Här kan förslagsvis nämnas grupparbete, föredrag, demonstrationer och redogörelser, artiklar, koncentrat och referat, utplockning av fakta, ordförklaringar och bildläsning. Särskilt betydelsefullt är ett samarbete kring undervisningen i rätt läxläsning och studieteknik, anpassad efter elevernas olika utvecklingsnivå. Också orienteringsämnenas hjälpmedel bör utnyttjas av modersmålet, dels för att öka samverkan, dels för att bredda basen för modersmålets arbetsmetoder. De bredvidläsningsböcker, som orienteringsämnena använder, bör tas i modersmålets tjänst liksom läroböckerna samt olika slag av uppslagsböcker. De erbjuder underlag för olika slag av muntlig och skriftlig framställning.

Samverkan med de för elever främmande språken bör vara intim, språkiakttagelser bör förmedlas mellan modersmålet och de andra språken och likheter och skillnader påpekas. Allt bör till en början ske på rent praktisk grund, senare kan också teoretisk jämförelse äga rum, i synnerhet vid uppgifter för differentiering. De olika språken bör stödja varandra. Det som tidigare tagits upp inom ett språk bör på ett effektivt sätt utnyttjas inom ett annat. Detta förutsätter att språklärarna och modersmålsläraren har nära kontakt med varandra. I den mån språkundervisningen tenderar till att bli starkt grammatikbetonad, får detta dock inte leda till att för stora krav ställs på modersmålets grammatikundervisning. Modersmålet kan och bör inte lägga upp sin undervisning i grammatik utgående från hur det skall betjäna de andra språken. Detta gäller särskilt låg- och mellanstadiet, där grammatikundervisningen i modersmålet bör vara rent praktisk och anpassa sig efter modersmålets krav. Så t. ex. är det på intet sätt nödvändigt att börja syssla med grammatiska frågor i modersmålet före årskurs IV.

IV De för eleverna främmande språken

4.1. Det allmänna målet för språkundervisningen

Språkundervisningen i grundskolan bör omfatta en så enhetlig lärokurs, att den språkfärdighet som därmed uppnåtts är användbar och utgör en fast grund för de på grundskolan följande studierna.

Målet för språkundervisningen är att oberoende av lärokurs och -nivå inlära alla delfärdigheter i språkundervisningen, så att eleven, sedan hela lärokursen genomgåtts, kan *inom gränserna för det centrala lärostoffet*

— förstå tal i normalt tempo
— själv göra sig muntligt förstådd
— läsa text och förstå innehållet och
— åtminstone i någon mån använda språket även skriftligt.

Därtill är målet att skapa en *positiv attityd* till att nyttja språket och att studera det, så att eleverna inom ramen för det tillägnade språkstoffet utan blygsel och tvekan använder språket och genom fortsatta studier försöker upprätthålla och utveckla den språkfärdighet de uppnått i grundskolan.

Språkundervisningen bör *stöda den etiska, sociala och estetiska fostran,* som närmare behandlas i den allmänna målen för grundskolan.

För att lära sig förstå bl. a. de för ett språk typiska uttrycken bör eleverna få *upplysningar om förhållandena och livet i det land, vars språk de studerar.*

4.2. Det för eleven första främmande språket (det andra inhemska språket eller engelska)

4.2.1. Mål

4.2.1.1. Lågstadiet

Målet för språkundervisningen på lågstadiet är

— att vänja eleven vid att förstå det talade språket och att därvid reagera rätt,
— att skapa en grund för riktiga talvanor; vid sidan av gott uttal, god intonation och talrytmik strävar man till att utveckla elevens lust och förmåga att använda språket i sitt eget tal på ett för språket naturligt sätt (idiomatiskt),
— att vänja eleven vid att förstå en mycket lätt text och
— att i någon mån öva språket skriftligt.

Vid strävan att förverkliga detta mål bör ord- och strukturförrådet berikas så, att största delen av det inlärda, även det som inlärs aktivt, behärskas muntligt.

I alla förhållanden, men alldeles särskilt beträffande lärokursens omfattning och det aktiva skriftliga språkbruket, måste man i språkundervisningen taga hänsyn till elevernas olika förutsättningar.

4.2.1.2. *Allmän kurs*

Allmänna kursens mål är att elev, som genomgått denna, *inom ramen för kursen* kan

- — förstå tal som behandlar vanliga företeelser, så att åtminstone huvudinnehållet uppfattas, då talet framförs normalt tempo och med tydligt uttal,
- — själv begripligt uttrycka sig i tal i enkla vardagliga situationer, åtminstone i korta frågor och svar,
- — förstå lätt text och
- — i någon mån använda språket även skriftligt, t. ex. i korta meddelanden

4.2.1.3. *Mellankurs*

Målet för mellankursen är att elev, som genomgått denna, *inom ramen för kursen* kan

- — förstå ett i normalt tempo hållet tal, som behandlar vanliga företeelser så att eleven förstår det väsentliga innehållet,
- — själv nyttja språket muntligt, därvid ha ett nöjaktigt uttal och använda enkla uttryck i frågor och svar samt vid samtal om vanliga företeelser,
- — förstå lätt text vid läsning och
- — göra sig själv nöjaktigt förstådd även skriftligt, t. ex. i enkla redogörelser och korta brevliknande framställningar.

4.2.1.4. *Fördjupad kurs*

Den fördjupade kursens mål är att elev, som genomgått denna, *inom ramen för kursen* kan

- — väl förstå tal i normalt tempo,
- — själv jämförelsevis flytande tala språket med gott uttal och därvid använda vanliga uttryck och vanliga konstruktioner,
- — utan möda och med god förståelse läsa ganska lätt text även kursoriskt och
- — ganska väl uttrycka sig skriftligt.

4.2.2. Jämförelse av kurser med olika omfattning

I den allmänna kursen begränsar man sig till ett ganska litet men aktivt ordförråd, till inlärningen av de mest typiska uttrycken och de väsentligaste strukturerna och speciellt till att dessa behärskas muntligt. Avseende bör fästes i synnerhet vid sådana ord och uttryck, som ansluter sig till praktiska situationer.

Mellankursen och den *fördjupade kursen* skiljer sig från den allmänna kursen däri, att den utöver det grundordförråd, som är gemensamt med den allmänna kursen, inlärs andra ord och strukturer, bl. a. sålunda att till samma ämnesområden hörande ord och uttryck samt strukturer behandlas grundligare och fördjupat. Utöver lärokursens omfattning finns det även i kursernas målsättning en *kvalitativ* differens, så att man i mellankursen och den fördjupade kursen strävar till en bättre prestationsnivå på språkkunskapens alla delområden än i den allmänna kursen.

På motsvarande sätt skiljer sig den fördjupade kursen från mellankursen däri, att den omspänner en större lärokurs, varmed man vill uppnå en högre prestationsnivå än i mellankursen. Därutöver fästes i den fördjupade kursen särskild uppmärksamhet vid det kursoriska läsesättet, så att en elev, som genomgått denna kurs, ohämmat och ganska snabbt skall kunna läsa och förstå t.o.m. större framställningar på studiespråket.

4.2.3. Lärostoff

4.2.3.1. Ordförråd

I årskurserna III och IV föreslås att 200—250 ord inlärs per år och i årskurserna V och VI på samma sätt 2 00—300 ord. Av denna ordmängd borde det finnas ungefär 200 nya ord om året i de för alla elever gemensamma normaltexterna, medan det antal, som överskjuter denna mängd, kan ingå i tilläggstexter för de elever, som förmår inhämta mera.

På högstadiet föreslås att i allmänna kursen inlärs 100—200 nya ord per år, i mellankursen på samma sätt 400—500 ord och i den fördjupade kursen 500—600 nya ord.

Omfattningen av det föreslagna ordförrådet blir sålunda:

	allmän kurs	mellankurs	fördjupad kurs
a) aktivt ordförråd	1 000—1 500	2 000—2 500	2 500—3 000
b) passivt ordförråd ..... (utöver det aktiva)	200— 400	400— 700	500—1 000

Med maximitalen avses hela det ordförråd, som finns i läroböckerna.

Orden och uttrycken bör vara sådana, som allmänt nyttjas i nuspråket, så att man har praktisk nytta av att lära sig dem.

Då ordförrådet utvidgas, bör man taga hänsyn till klassens och den enskilda elevens förutsättningar, så att det åtminstone inte på lågstadiet och i allmänna kursen på högstadiet krävs ett fastställt ordförråd, som eleven måste behärska för att kunna fortsätta språkstudierna. Å andra sidan bör man ge elever och klasser, som snabbare gör framsteg, möjlighet att t. ex. med tilläggstexter bekanta sig med ett större ordförråd t. ex. i det andra inhemska språket på tvåspråkiga orter.

4.2.3.2. Strukturer

Förutom strukturernas placering dels på låg-, dels på högstadiet är förslaget inte avsett att ange deras behandlingsordning, emedan det i många fall kan finnas

flera lika goda alternativ och valet mellan dem kan överlåtas åt läroboksförfattarna eller lärarna.

För lågstadiet är förslaget avsett att ange *maximimängden av de strukturer, som skall behandlas*. En del av dem kan placeras i tilläggstexter för mera avancerade elever eller till en början kan man blott sträva därhän, att alla elever förstår de strukturen, som finns i normaltexterna och som används i diskussionerna under lektionerna, fastän en del av eleverna inte genast skulle kunna använda alla strukturer aktivt.

För högstadiet är förslaget avsett att ange vilka strukturer, som bör behandlas i alla tre kurserna, och vilka som bör behandlas blott i mellankursen eller den fördjupande kursen. Ifall det för någon struktur inte är särskilt nämnt, behandlas samma sak i olika kurser sålunda att i den allmänna kursen upptas endast de mest frekventa fallen, i mellankursen något fler tillämpningar och i den fördjupade kursen blir behandlingen något grundligare.

För inlärningen av strukturerna finns anvisningar i samband med förslagen till arbetssätt.

4.2.3.2.1. Engelska språket

Lågstadiet:

Substantiven:
- — bestämd och obestämd artikel (de viktigaste omständigheterna i bruket av artikel)
- — bruket av obestämd form vid ämnesnamn utan artikel
- — singularis och pluralis på *-s* och *-es*
- — de allra vanligaste oregelbundna pluralformerna (t. ex. *men, women, feet, teeth, children, people, money)* såsom glosor i ordförrådet
- — genitiven på *-s* och inledningsvis *of*-genitiven, den senare i ett litet senare skede

Adjektiven:
- — bruket av positivformen som predikativ och attribut
- — de oregelbundna komparationsformerna och deras bildande med hjälp av suffix
- — några av de vanligaste oregelbundna komparationsformerna (såsom *good, better, best; many, (much), more)* som glosor i ordförrådet
- — *as* och *than* i jämförelse
- — förstärkningsorden *very* och *much*

Adverben:
- — några av de vanligaste adverben som glosor i ordförrådet

Räkneorden:
- — grundtal och ordningstal
- — angivande av klockslag, ålder (datum) och pris

Pronomen:
- — *there is, there are*
- — de personliga pronominas subjekt- och objektformer
- — de adjektiviska possessivpronomina
- — närmast som glosor i ordförrådet: demonstrativpronomina *this, these, that, those*
- — interrogativpronomina *what, who, whose, which* och frågeorden *why*, och *how*
- — indefinita pronomina *other, every, some, all* samt de som

ändas på *-body* och *-thing*
— det relativa pronominet *who* i texten förekommande *which* och *that*

Verben:
— pågående presens
— aktiv indikativ presens och imperfekt av de regelbundna och allra vanligaste oregelbundna verben
— *to be going to*
— imperativ
— hjälpverben *can, may* och *must*

Konjunktionerna:
— de vanligaste samordnande och underordnande konjunktionerna (t. ex. *and, or, but, when, that, because, as* och *than)* som glosor i ordförrådet

Prepositionerna:
— de vanligaste prepositionerna, i synnerhet de som uttrycker rum och tid (t.ex. *about, after, at, before, behind, beside, between, by, from, for, in, in front of, on, over, round, to, under, whit)* såsom glosor i ordförrådet med anslutning till de mest typiska uttrycken och med förklaring av deras betydelse helst med hjälp av bilder och skapande verksamhet

Satslära:
— den normala ordföljden i jakande och nekande påståendesats och direkt frågesats
— adverbialets (ss. *always, never, often, usually)* vanligaste placering i satsen
— objektets och inledningsvis objektivets plats i satsen

Högstadiet:

Substantiven:
— närmast i mellankursen och den fördjupade kursen: bruket av artiklarna och utelämnande av dem, de vanligaste fallen
— artiklarnas placering
— *of*-genitiven
— mellankursen och den fördjupade kursen: några substantivs numerus (t. ex. *fish, sheep, fruit, means, wages, police, advice, business, income, information, luggage, news)*

Adjektiven:
— bildandet av de regelbundna komparationsformerna med *more* och *most*
— mellankursen och den fördjupade kursen: adjektivets användning som substantiv
— mellankursen och den fördjupade kursen: bruket av några adjektiv, endast som predikativ eller attribut
— adjektivets stödord *one*

Adverben:
— adverbens bildande med ändelsen *-ly*
— några adverb som har adjektivform (såsom *fast, low, straight, hard, right, wrong)* som glosor i ordförrådet
— mellankursen och den fördjupade kursen: bildandet och bruket av adverbens jämförelseformer

Räkneorden:
— mer om grund- och ordningstalens användning

Pronomen:
— de substantiviska possessivpronomina; behärskas passivt i allmänna kursen, i övriga kurser även aktivt
— reflexivpronomina (i allmänna kursen blott i de allra vanligaste uttryckena som glosor i ordförrådet)
— mer om demonstrativa, interrogativa, indefinita och relativa pronomina; i allmänna kursen blott de allra vanligaste fallen, i övriga kurser något fördjupat
— mellankursen och den fördjupade kursen: determinativpronomina; i mellankursen blott de vanligaste fallen

Verben:
— aktiv indikativ perfekt och pluskvamperfekt
— särskilt i mellankursen och den fördjupade kursen: futurum
— flera oregelbundna verb
— de modala eller ofullständiga hjälpverben; i mellankursen och den fördjupade kursen också deras motsatser
— infinitiven med *to*-partikeln och utan den
— mellankursen och den fördjupade kursen: konditionalis; konjunktiven i villkorssatser
— mellankursen och den fördjupade kursen: huvudpunkterna i bildandet och användningen av passiv, närmast i satser utan agent
— mellankursen och den fördjupade kursen: *-ing*-formens användning bl.a. tillsammans med verb och prepositioner

Konjunktionerna:
— mer om bruket av på lågstadiet inlärda konjunktioner. Närmast i mellankursen och den fördjupade kursen även några andra konjunktioner (ss. *both-and, either-or, still, yet, however, for, while, before, till, after, since, as if, though, unless)*

Prepositionerna:
— mer om bruket av de i lågstadiet inlärda prepositionerna
— särskilt i mellankursen och den fördjupade kursen: den vanligaste användningen av följande prepositioner: *above, across, among, during, around, below, down, into, near, out of, past, through, till, towards, up, whitout*

Satslära:
— mer om användningen av objektiv (utan och med prepositionerna *to* och *for)* och om dess plats i satsen; i allmänna kursen blott de vanligaste uttrycken, i mellankursen något utvidgat, i den fördjupade kursen flera fall
— adverbialets plats i satsen, i den allmänna kursen blott de mest typiska fallen närmast såsom glosor
— rak och omvänd ordföljd, i allmänna kursen med hjälp av några mycket typiska exempel, i de övriga kurserna något fördjupat, t. ex. med direkt och indirekt frågesats

4.2.3.2.2. Svenska språket (i finskspråkiga skolor)

Lågstadiet:

Substantiven:
— obestämd och bestämd form
— obestämda artikeln
— några vanliga ords användning i obestämd form utan artikel

— till olika deklinationer hörande substantivs regelbundna böjning i singularis och pluralis: av de oregelbundna eller annars speciella formerna endast de allra vanligaste såsom *händer, städer, tänder, böcker, fötter, ögon, öron, bröder, män, länder*
— genitiven på *-s;* det på genetiven följande substantivets form

Adjektiven:
— positivformens användning som predikativ
— inledningsvis: positivformens användning som attribut i obestämd form
— några av de vanligaste komparationsformerna som glosor i ordförrådet

Adverben:
— den positiva *t*-formens nyttjande som adverb, närmast som glosa i ordförrådet
— de viktigaste pronominaladverben (*där, här, var, dit, hit, vart*) som glosor i ordförrådet

Räkneorden:
— grundtal och ordningstal
— angivande av klockslag, ålder (datum) och pris

Pronomen:
— personliga pronominas grund-, objekt- och genitivformer
— possessivpronomina och de efter dem följande substantivens form
— reflexivpronomina närmast som glosor i ordförrådet (tillsammans med några vanliga reflexiva verb)
— demonstrativpronomina *den* (som substantiviskt), *den här, den där, sådan*
— interrogativpronomina *vem, vad, vilken, hurdan*
— indefinitpronomina *man, all, båda, någon, någonting, ingen, ingenting, många, annan, varje, hela, själv*
— relativpronominet *som* (inledningsvis)
— bruket av obestämd form efter några pronomina *(många elever, hurdan bok)* närmast som glosor i ordförrådet eller passivt

Verben:
— aktiv indikativ presens och imperfekt av svaga och de allra vanligaste starka verben
— hjälpverden *kan, måste får, vill, ska (ll)*
— imperativ: 2. person sing. och plur.

Konjunktionerna:
— de vanligaste samordnande och underordnande konjunktionerna (såsom *och, eller, men, för; att, då när)* närmast som glosor i ordförrådet

Prepositionerna:
— de vanligaste, i synnerhet de som uttrycker rum och tid (t. ex. *av, bakom, efter, från, framför, förbi, genom, i, med, nära, om, (om)kring, på, till, under, ur, vid, över)* i lätta satser såsom glosor i ordförrådet, anslutande sig till typiska uttryck, betydelsen helst belyst med bilder och skapande verksamhet

Satslära:
— den normala ordföljden i huvudsats av jakande, nekande och frågande karaktär
— omvänd ordföljd under inverkan av predikatets attribut i början av satsen, inledningsvis

Högstadiet:

Substantiven:
- — mer om substantivens böjning i singularis och pluralis
- — mer om obestämda formens användning utan artikel, i allmänna kursen närmast med begränsning till artnamn och ord, som används som predikativ och som anger yrke, i mellankursen och i den fördjupade kursen också i prepositionsuttryck, i fördjupade kursen därtill bruket av abstrakta substantivens obestämda form
- — bruket av bestämd form förutsatt av adjektivattributet utan bestämd fristående artikel, i den allmänna kursen blott de vanligaste uttrycken (såsom *femte klassen, andra våningen),* i övriga kurser något grundligare och mera utvidgat
- — mellankursen och den fördjupade kursen: egennamnens genus
- — mellankursen och den fördjupade kursen: egennamnens substantivattribut
- — den fördjupade kursen: prepositionsuttryck som motsvarighet till genitiv

Adjektiven:
- — mer om positivformens nyttjande såsom attribut i obestämd och bestämd form
- — bildandet av de regelbundna och vanliga oregelbundna komparationsformerna med suffix och bruket av komparativ och superlativ som predikativ och attribut
- — *som och än* i jämförelseuttryck
- — särskilt i mellankursen och i den fördjupade kursen: bildandet av komparationsformerna med *mera* och *mest*
- — mellankursen och den fördjupade kursen: adjektivens substantiviska bruk
- — den fördjupade kursen: absolut superlativ

Adverben:
- — adverbens bildande och bruk
- — mellankursen och den fördjupade kursen: adverbens komparationsformer
- — adverb, som i användningen avviker från finska språket och uttrycker rum i tillsammens med vissa verb (såsom verben *bli, bygga, finna, glömma, gömma, hitta, lägga, lämna, stanna, ställa, sätta sig, söka)*

Pronomen:
- — mer om personliga, possessiva, reflexiva, demonstrativa, interrogativa, indefinita och relativa pronomina
- — *hans-sin*

Verben:
- — aktiv indikativ perfekt och pluskvamperfekt samt närmast i mellankursen och den fördjupade kursen futurum
- — mer om hjälpverbens använling
- — närmast i mellankursen och den fördjupade kursen: motsvarigheter till finska språkets konditionalis; de vanligaste fallen (t. ex. villkorssatser)
- — bruket av infinitiv med och utan ordet *att* (de vanligaste fallen)
- — passivens motsvarighet i *man* + aktiv form

— bildandet och bruket av passiv närmast i satser utan agent: i den allmänna kursen *s*-passiv (åtminstone i text), i mellankursen *s*- och *bli*-passiv, i den fördjupade kursen *s*-, *bli*- och *vara*-passiven.
— presens och perfekt particip; i den allmänna kursen närmast som glosor i ordförrådet, mera systematisk i övriga kurser

Konjunktionerna:
— mer om bruket av konjunktionerna, som inlärts på lågstadiet. Närmast i mellankursen och den fördjupade kursen även några andra konjunktioner (såsom *samt, utan, både-och, antingen-eller, varken-eller, för att, förrän, innan, medan, sedan, tills, om, fast (än), eftersom)*

Prepositionerna:
— mer om bruket av de på lågstadiet inlärda prepositionerna
— särskilt i mellankursen och den fördjupade kursen t. ex. de vanligaste fallen av följande prepositioner: *bland, före, hos, längs, mellan, mot, ovanför, sedan, för-sedan*
— tids- och rumbestämningar med hjälp av preposition och utan denna
— prepositionsuttryck som ansluter sig till de vanligaste verben och adjektiven

Satslära:
— ordföljden i huvud- och bisats, i den allmänna kursen blott de vanligaste fallen
— rörliga bestämningar; i den allmänna kursen endast *inte* och *aldrig*, i mellankursen och i den fördjupade kursen grundligare, i den fördjupade kursen bl. a. *ingen* + objekt
— objektivet utan preposition och med denna
— närmast i mellankursen och den fördjupade kursen: indirekta frågesatser

4.2.3.2.3. Finska språket (i svenskspråkiga skolor)

Lågstadiet:

Substantiven och övriga nomenord:
— nominativ i singularis och pluralis
— genitiven, partitiven, inre och yttre lokalkasus, i singularis
— essiv och translativ, i singularis (de mest frekventa fallen)
— stadieväxling

Adjektiven:
— positivformen som attribut och predikativ

Adverben:
— bildandet av adverb med suffixet *-sti* och övriga vanliga adverb

Suffixen:
— *-ko, -kö, -kin, -kaan, -kään*

Pronomen:
— personliga pronomina
— possessivpronomina och i samband med dem possessivsuffixen
— demonstrativpronomina *tämä, tuo, se, nämä, nuo, ne*
— interrogativpronomina *kuka, mikä*
— indefinitpronomina *joka, jokainen, joku, jokin, kukaan, mikään, eräs, itse, kaikki, molemmat, moni*
— relativpronomina *joka, mikä* (inledningsvis)

Räkneorden:
— grundtalen och ordningstalens nominativformer samt i samband därmed angivande av årtal, klockslag och pris
— aktiv indikativ presens och imperfekt; jakande och nekande formerna

Verben:
— aktiv imperativ singularis 2 person; jakande och nekande formerna
— 1. infinitiven och dess bruk t. ex. *saada, voida, osata* och *tahtoa* tillsammans med verb
— av de verb som används opersonligt *täytyy, pitää, (ei tarvitse)*

Konjunktionerna:
— de vanligaste samordnande och underordnande konjunktionerna (såsom *ja, tai, vai, eli, mutta, vaan, sen tähden, siis, että, kun, kuin, koska, jos, vaikka)* inläres i textsammanhanget som vanliga ord, inte i form av ordgruppsförteckning

Post- och prepositionerna:
— mot svenska språkets prepositionsuttryck svarande konstruktioner och de vanligaste post- och prepositionerna i finska språket (såsom *alla, kanssa, jälkeen, luona, vieressä, keskellä, edessä, takana, lähellä, yli, ohi (tse), välissä, ympärillä, varten ennen, ilman)* inlärs i anslutning till uttryck, inte i form av förteckning

Satslära:
— ordföljden i jakande och nekande påståendesats samt i direkt och frågande sats
— objektets kasus

Högstadiet:

Substantiven och övriga nomen:
— mer om användningen av de tidigare inlärda kasusformerna och pluralis
— abessiv, komitativ och instruktiv i den allmänna kursen främst som exempel i anslutning till texten; i mellankursen och den fördjupade kursen grundligare
— i mellankursen och den fördjupade kursen därtill: i samband med pluralböjningen betonas särskilt nomen med stammar på *-e* och *-i* som slutar på *i*.
— i den fördjupade kursen betonas böjningen av substantiv, som avletts med *-uus* och *-yys*

Adjektiven:
— bildandet och bruket av komparationsformerna
— adjektiv bildade med slutändelserna *-ton, -tön, -maton, -mätön*
— i mellankursen och den fördjupade kursen jämförelsekonstruktion utan ordet *kuin*

Adverben:
— bildandet och bruket av adverbens komparationsformer

Pronomen:
— mer om de på lågstadiet undervisade pronominas bruk
— om interrogativpronomina ytterligare: *kumpi*
— i mellankursen och den fördjupade kursen om indefinitpronomina ytterligare: *kumpikin, kumpikaan, jompikumpi, kukin*

Suffixen:
— mer om tilläggspartiklarna

Räkneorden:
— mer om bruket av grund- och ordningstal

Verben:
— aktiv indikativ perfekt och pluskvamperfekt, jakande och nekande formerna
— i allmänna kursen aktiv imperativ 2. person; jakande och nekande formerna; i mellankursen aktiv imperativ, alla personformerna och i den fördjupade kursen detsamma grundligare
— aktiv konditionalis perfekt; jakande och nekande former
— om 3. infinitiven inessiv-, elativ- och illativformerna, de mest frekventa fallen; i mellankursen därtill exempel på adessiv- och abessivformerna, i den fördjupade kursen grundligare
— 1. och 2. participet blott attributivt, i de vanligaste uttrycken, i mellankursen och den fördjupade kursen mera fördjupat
— modal-, temporal-, particip-, agent- och finalkonstruktioner blott med syfte att förstå texten, i mellankursen även strävan till att aktivt behärska de enklaste fallen, i den fördjupade kursen grundligare

Mellankursen och den fördjupade kursen:
— aktiv potentialis som exempel i anslutning till texten, grundligare i den fördjupade kursen
— passiv indikativ presens, imperfekt, perfekt och pluskvamperfekt, de jakande och nekande formerna
— 1. infinitiven i konstruktioner som används opersonligt och i sammanhang med verbet *antaa*

I den fördjupade kursen:
— passiv konditionalis presens och perfekt, de jakande och nekande formerna
— 2. infinitivens instruktiv och inessiv
— participialkonstruktionen i samband mer verben *näkyä, näyttää, kuulua* och *tuntua*
— 4. infinitiven som verbalsubstantiv

Konjunktionerna:
— mer om det på lågstadiet undervisade bruket av konjunktionerna

Post- och prepositionerna:
— mer om post- och prepositionerna samt postpositionerna också som suffixiala

Satslära:
— mer om objektets kasus
— tidsadverbialen

I mellankursen och den fördjupade kursen:
— subjektets kasus, utom nominativen de vanligaste partitivfallen

4.2.3.3. Ämnesområden

För att man skall kunna uppnå en verklig kommunikations- och språkfärdighet måste språkstoffet anslutas till olika livsområden och övningar, om möjligt tillämpas i praktiska situationer. Därför framställs i det följande ett förslag till ämnesområden. Med förteckningen åsyftas inte att strängt uppdraga en gräns för det, som skall eller inte skall behandlas i grundskolans språkundervisning. De flesta

områden går att behandla i olika skeden av språkstudierna, med beaktande av elevernas ålder, deras intressen och språkundervisningens integrering med andra ämnen.

Uttryck som ansluter sig till samtal: Att hälsa och ta farväl. Att bjuda och begära. Att tacka och att be om ursäkt.

Människan: Barnen och de vuxna. Familjen och släkten. Vännerna och kamraterna. Kroppsdelarna. Hälsa och sjukdom. Klädseln.

Hemmet och den närmaste omgivningen: Byggnaderna och rummen. Boendet. Arbeten i hemmet. Dagens värv. Måltiderna, rätterna och bordsvanorna; livsmedlen.

Arbetet och sysslorna: Skolan och skolgången. Olika affärer, inköp; besök i butiken. Att skriva brev, att besöka posten. Att använda telefonen, telegrafen. Mynt, bankbesök, valuta. Apoteksbesök, medicinerna, läkarna och sjukhuset. Yrken. Industrin och produktionen. Tekniken.

Fritiden och intressena: Älsklingsdjuren och leksakerna samt lekarna. Motion och friluftsliv, utfärder. Teater och filmer. Televisionen och radion. Tidningarna och böckerna; bibliotek, Samlande och hobby. Klubbar och föreningar. Musik och teckning. Semester.

Att resa: Kommunikationsmedlen, trafiken, resvana. Turismen. Att bo och att äta under resorna (restaurang och hotell).

Naturen: Landsbygden och staden. Växter. Djur. Vår miljö och dess skyddande.

Tid och väderlek: Veckodagarna, månaderna, årstiderna. Seder och bruk som ansluter sig till olika årstider och fester. Luften och vädret.

Människan och samhället: Vårt eget land och omvärlden. Länder, folk och språk (särskild uppmärksamhet ägnas de länder, vars språk studeras). Människan som samhällsmedlem, nationen och mänskligheten. Kärleken till nästan och ansvarskänsla.

4.2.4. Översikt av arbetssätten stadie- och kursvis

4.2.4.1. Lågstadiet

4.2.4.1.1. Årskurserna III och IV

Undervisningen inleds med hör- och talövningar. Syftet med dessa övningar är att småningom vänja eleverna vid att tala språket och att rätt intonera samt att förstå det talade språket, ävensom att de i sina svar, frågor och diskussioner använder språket i form av lätta, korta satser inom ramen för ett mycket enkelt och begränsat ordförråd. Detta ordförråd ökas genom åskådlighet, en långsam inlärningstakt och riklig användning av tidigare inlärda ord och uttryck, så att det inlärda språkstoffet varaktigt inpräglas.

Småningom går man också till det skrivna språket. Genom bruket av mycket enkla texter vänjs eleverna att förstå det språkstoff, som de tidigare lärt sig blott muntligt. Med hjälp av riklig övning strävar man till att uppnå ett gott uttal och god intonation i den lästa texten. Småningom vänjs eleverna också vid att skriva studiespråket. Det är likväl inte skäl att i ett alltför tidigt skede göra skriftliga anteckningar.

Vid studiet av det andra inhemska språket (särskilt av det finska språket i svenskspråkig skola på tvåspråkig ort) då eleverna redan före språkstudierna börjar har lärt sig att åtminstone i någon mån förstå och kanske också att använda

nämnda språk, bör undervisningen redan i början anpassas efter elevernas språkkunskaper. Speciellt vid inledningen av studierna kan man förfara annorlunda än ovan är beskrivet. Men därvid bör också hänsyn tas till de elever, som inte alls kan språket.

Det lärostoff, som för de centrala strukturerna praktiskt skall inläras, inövas i huvudsak med hjälp av mönster (*patterns*). När en förklaring likväl är nödvändig, bör den utformas så enkel och tydlig som möjligt. Man bör underlätta förståelsen med klara exempel och för inpräglingen är det nödvändigt att grundligt öva tillämpningen, t. ex. med hjälp av muntlig drill.

Elevernas olika förutsättningar beaktas med tilläggsstoff i form av nivågrupperade uppgifter för högpresterande elever och med hjälp av gruppindelning inom undervisningsgruppens ram.

Lektionerna görs levande och mer omväxlande med för åldern lämpliga sånger, lekar, tävlingar och dramatiseringar.

4.2.4.1.2. Årskurserna V och VI

Övningarna i att lyssna, samtala och läsa fortsättes långsamt i anslutning till en text, som blir svårare men som fortfarande är tämligen enkel. Ordförrådet utökas i huvudsak genom iakttagelse och inlärningstakten är fortfarande mycket långsam, och tidigare inlärda ord och uttryck samt strukturer används fortgående, så att det inlärda språkstoffet varaktigt inpräglas.

Särskild vikt fästs vid att utveckla beredskapen att tala, vid uttalet, intonationen och den rätta rytmiken.

Genom att använda mönster, tydliga och enkla förklaringar samt riklig övning, t.ex. drillövningar, vilka mycket väl kan kombineras med inövningen av det övriga språkstoffet, inlärs strukturer, som är anslutna till språkstoffet, och som är centrala ur praktisk nyttjande-synpunkt.

Skrivövningarna är nära anslutna till den muntliga undervisningen och till den lästa texten. Lämpliga övningsformer är t. ex. avskrivnings-, diktamens-, kompletterings- och transformeringsuppgifter, frågeledda övningar, bildbeskrivningar och korta uppsatser. Eleverna skall instrueras i och vänjas vid att använda en enspråkig ordbok som hjälpmedel, då de utför de skriftliga uppgifterna.

Elevernas olika förutsättningar beaktas med hjälp av till lärostoffet anslutna nivågrupperade uppgifter, för de högpresterande eleverna i form av tilläggsstoff samt med hjälp av gruppindelning inom undervisningsgruppen. Orienteringen i tilläggsmaterialet kan delvis ske genom extensiv läsning.

Lektionerna göres levande och omväxlande med för åldern lämpliga sånger, lekar, tävlingar och dramatiseringar.

4.2.4.2. Högstadiet

4.2.4.2.1. Allmän kurs

Undervisningen inleds med repetition av huvudpunkterna i det språkstoff, som behandlats på lågstadiet. Detta kan ske genom att använda för eleverna kända ord, uttryck och strukturer i nya texter, men också i andra sammanhang. Syftet med repetitionen är att reaktivera åtminstone den centrala delen av det tidigare inlärda och på samma gång försäkra sig om att en undervisningsgrupp, som består

av elever från olika klasser och skolor, har en gemensam bas för fortsatta språkstudier.

Övningarna i att lyssna, samtala och läsa fortsättes i anslutning till texter med långsamt stigande svårighetsgrad. I någon mån förekommer också kursorisk läsning av lätta texter. Ordförrådet utökas långsamt genom iakttagelse men även genom att i ur satssammanhanget förklara betydelsen av nya ord och uttryck eller genom lättförstådda förklaringar på det språk som studeras. Motsvarigheterna i modersmålet begränsas till ett minimum och till dem går man blott, om övriga möjligheter inte visar sig användbara vid behandlingen av en viss text eller en del därav. I texten förekommande nytt språkstoff aktiveras med stöd av ett omfattande, mångsidig övning. Speciell uppmärksamhet ägnas ord och uttryck med anslutning till det praktiska livet.

Eleverna vänjs att i allmänhet utan hjälp av tryckt text förstå tal i normalt tempo, som behandlar vardagliga företeelser. Man strävar till att utveckla deras uttal och intonation samt talberedskap, så att de åtminstone i någon mån muntligt förmår använda språket inom ramen för det språkstoff, som de tillägnat sig.

På lågstadiet behandlade strukturer repeteras i anslutning till annan undervisning och därtill inlärs de strukturer, som hör till den allmänna kursens lärokurs, och är nödvändiga att behärska ur språkbrukets synpunkt. Inlärningen sker i huvudsak med stöd av mönster och exempel. Då en förklaring eller regel är av nöden, måste den utformas mycket enkel och klar. Tillämpnings- och drillövningar måste förekomma rikligt och ges kontinuerligt.

Till den muntliga undervisningen och den lästa texten ansluter sig även lätta skriftliga övningar. Övningsformer är t. ex. flervals-, diktamens-, kompletterings- och transformeringsuppgifter, frågeledda övningar, korta referat och uppsatser (t. ex. med ledning av en bild eller ett givet ämne). Eleverna bör instrueras i och vänjes vid att använda ordbok och vissa mönster som hjälpmedel vid lätta skriftliga uppgifter såsom t.ex. att skriva korta meddelanden.

Undervisningen görs levande och omväxlande med lämpliga sånger, tävlingar o. dyl.

4.2.4.2.2. Mellankurs och fördjupad kurs

Undervisningen inleds med repetition av det på lågstadiet behandlade språkstoffet. Syftet är att reaktivera det tidigare inlärda och sålunda säkerställa, att en undervisningsgrupp, som består av elever från skilda klasser och skolor, har en gemensam basis för de fortsatta språkstudierna. Repetitionen kan ske så, att man använder för eleverna till största delen kända ord, uttryck och strukturer i för dem förövrigt nya texter, och i andra sammanhang. Samtidigt utökas ord- och strukturförrådet i anslutning till de i huvudsak kända orden och uttrycken.

Övningarna i att lyssa, samtala och läsa fortsätter med efter hand svårare texter. Ordförrådet utökas både med iakttagelse och genom att förklara nya ords och uttrycks betydelse med stöd av satssammanhanget eller med ordförklaringar på studiespråket. Motsvarigheterna på modersmålet ges i minsta möjliga mån och endast, då andra möjligheter visar sig oändamålsenliga. Det i texten förekommande nya språkstoffet aktiveras med stöd av en omfattande, mångsidig övning.

Eleverna vänjs att utan den tryckta texten förstå tal i normalt tempo. Deras uttal och intonation samt talberedskap utvecklas så, att de kan använda språket muntligt utan blygsel och tvekan inom ramen för det tillägnade språkstoffet.

De på lågstadiet behandlade strukturerna repeteras i anslutning till den övriga inlärningen. Därtill inlärs andra till lärokursen hörande, för språkets nyttjande viktiga strukturkomponenter i huvudsak med hjälp av mönster och exempel. Förklaringar och regler, som anses nödvändiga, måste utformas tillräckligt enkla och klara. Särskilda tillämpningsövningar såsom drillövningar användes rikligt.

Vid sidan av texter, som behandlas intensivt, arbetas i båda kurserna i stigande grad med extensiv läsning med hjälp av lämpliga, ganska lätta texter. Eleverna i mellankursen vänjs vid att i grupper och enskilt, muntlighet men och även skriftligt besvara frågor anslutning till det lästa samt att muntligt redogöra för det de läst. I den fördjupade kursen bedrives extensivt läsning med lämpliga bearbetade och även obearbetade texten i rätt stor utsträckning. Syftet med denna övning är att vänja eleverna i den fördjupade kursen vid att fritt och ganska snabbt förstå innehållet i en text, och att läsa också ganska omfattande framställningar på studiespråket. I anslutning till den extensiva läsningen bör i den fördjupade kursen förekomma övningar i att muntligt och skriftligt besvara frågor i anslutning till det lästa, att muntligt och skriftligt redogöra för text som eleverna läst i grupp och enskilt samt gruppsamtal.

Till den muntliga inlärningen och till den lästa texten ansluter sig även särskilda skriftliga övningar. Som övningsformer användes t. ex. flervals-, diktamens-, kompletterings- och transformeringsuppgifter, frågeledda övningar, förklarings- och upprepningsuppgifter i anslutning till den hörda eller lästa texten samt situationsbetingade övningar, redogörelser, skildringar och övriga skrivningar. Däremot är inte översättningsuppgifter som övningsform lämpliga på grundskolstadiet.

Eleverna instrueras i och vänjs vid att använda en- och tvåspråksordböcker som hjälpmedel vid utförandet av skriftliga uppgifter.

Undervisningen göres levande och omväxlande med lämpliga sånger, tävlingar, språklekar och andra uppgifter.

4.3. Det för eleven andra främmande språket (engelska eller det andra inhemska språket)

4.3.1. Mål

4.3.1.1. Allmän kurs (kort kurs)

Målet för den allmänna kursen eller korta kursen i det för eleven andra främmande språket är att elev, som genomgått denna kurs, *inom ramen för det i språkkursen mest centrala ord- och strukturförrådet* kan

— förstå ett tal, som behandlar de vanligaste företeelserna så att det väsentligaste innehållet uppfattas, då talet framförs med tydligt uttal,
— själv muntligt använda språket och göra sig förstådd, åtminstone i frågor och svar, och
— förstå en lätt text.

Därtill övas i någon mån språkets användning i skrift.

Särskild uppmärksamhet ägnas sådana ord och uttryck, som hör till de vanligaste vardagliga situationerna.

En viktig strävan i kursen är att skapa en positiv attityd speciellt till språkets muntliga användning och till fortsatta studier i språket. Den allmänna kursen

borde dessutom koordinera med fördjupade kursen i samma språk så, att en elev, om han så önskar, senare kan läsa in kursskillnaden mellan den allmänna och den fördjupade kursen.

4.3.1.2. Fördjupad kurs (lång kurs)

Målsättningen för den fördjupade kursen eller långa kursen i det för eleven andra främmande språket är densamma som för mellankursen i det för eleven första främmande språket eller att elev som genomgått denna kurs *inom ramen för lärokursen kan*

— förstå huvudinnehållet i tal, som framförs i normalt tempo och behandlar vardagliga företeelser,
— själv nyttja språket muntligt, uttala det tillfredsställande och använda enkla uttryck i frågor och svar samt i samtal om vardagliga företeelser,
— läsa lätt text och
— göra sig själv tillfredsställande förstådd även skriftligt, t.ex. i enkla redogörelser och i korta, brevliknande framställningar.

4.3.2. Lärostoff

4.3.2.1. Ordförråd

I det för eleven andra främmande språkets allmänna eller korta kurs föreslås, att ung. 200—300 ord per år inlärs eller sammanlagt 700—900 ord, av vilka 400—500 ord borde behärskas aktivt. I den fördjupade eller långa kursen föreslås analogt, att under första året inlärs ung. 250—350 ord och därefter ung. 500—600 ord per år eller sammanlagt ung. 1 500 ord, av vilka 1 000—1 300 ord borde behärskas aktivt.

Med maximital avses omfattningen av det ordförråd, som förekommer i läroböcker och övriga texter. Likväl bör för högpresterande elever beredas möjlighet till lära in ett större ordförråd, t. ex. med hjälp av tilläggstexter.

De inlärda orden och uttrycken bör vara sådana,som allmänt användes i nuspråket, så att man har praktisk nytta av att lära in dem.

4.3.2.2. Strukturer

Även om man för båda kurserna fastställt, att samma strukturer skall inläras, behandlas de i den långa kursen grundligare än i den korta kursen.

4.3.2.2.1. Engelska språket som andra språk

Den allmänna kursen (kort kurs)	*Den fördjupade kursen* (lång kurs) (utöver allmänna kursens lärostoff)
Substantiven	
Bestämd och obestämd artikel (grundfakta om bruket av artikel)	Artikeln plats
Bruket av några vanliga tingords obestämda form utan artikel	Bruket av artikel och dess utelämnande i några vanliga fall

Den allmänna kursen (kort kurs)	*Den fördjupade kursen* (lång kurs) (utöver allmänna kursens lärostoff)
Singularis och pluralis på *-s* och *-es*	Några substantivs numerusformer (se det första språkets strukturer, högstadiet)
De allra vanligaste oregelbundna pluralformerna (se det första språkets strukturer, lågstadiet) genitiven på *-s* och *of*-genitiven närmast i texter	Även *of*-genitiven aktivt
	Adjektiven
Bruket av positivformen som predikativ och attribut	*One* som stödord för adjektivet
Bildandet av de regelbundna komparationsformerna med hjälp av ändelser	Bildandet av komparationsformerna även med hjälp av *more* och *most*
Några av de mest vanliga oregelbundna komparationsformerna som glosor i ordförrådet	Flera vanliga oregelbundna komparationsformer
as och *than* i jämförelse	Adjektivets användning som substantiv
	Räkneorden
Grundtal och ordningstal	Mer om räkneordens användning
Angivande av datum, ålder, klockslag och pris	
	Pronomen
There is, there are	
Personliga pronominas subjekt- och objektformer	
De adjektiviska possessivpronomina	Även de substantiviska possessivpronomina
Närmast som glosor i ordförrådet demonstrativpronomina *this, these, that, those,* interrogativpronomina *what, who, whose, which,* frågeorden *why* och *how,* indefinitpronomina *other, every, some, all* samt de som slutar på *-body* och *-thing*	De i den allmänna kursen inlärda pronomina behandlas grundligare (därtill determinativpronomina åtminstone i text)
Relativpronomina *who, which, that* åtminstone som komponenter i text	Relativpronomina, även aktivt
	Adverben
Några vanliga adverb som glosor i ordförrådet	Adverbens bildande med ändelsen *-ly*
	Några adverb som har adjektivform (se första språket, högstadiet)
	Bildandet och användningen av adverbens komparationsformer, de mest typiska fallen

Den allmänna kursen (kort kurs)	*Den fördjupade kursen* (lång kurs) (utöver allmänna kursens lärostoff)
	Verben
Presens, pågående handling Aktiv indikativ presens, imperfekt och pluskvamperfekt (de regelbundna och de allra vanligaste oregelbundna verben)	
to be going to	Futurum
Imperativen	
Hjälpverben *can, may, must*	Hjälpverbens motsvarigheter Konditionalis; konjunktiven i villkorssatser Inledningsvis: passiven Bruket av *-ing*-formen
	Konjuktionerna
De vanligaste samordnande och underordnande konjunktionerna (t.ex. *and, or, but, when, that, because, as, than)* som glosor i ordförrådet	Flera konjunktioner (t. ex. *both-and, either-or, still, yet, however, for, while, before, till, after, since, as if, though, unless)*
	Prepositionerna
I synnerhet de prepositioner som uttrycker rum och tid som glosor i ordförrådet (se första språket, lågstadiet)	Flera prepositioner (se första språket, högstadiet)
	Satslära
Ordföljden i jakande och nekande påståendesats och i frågesats Objektets och objektivets vanligaste plats i satsen	Mer om objektivets och adverbialets nyttjande Rak och omvänd ordföljd, de vanligaste fallen

4.3.2.2.2. Svenska språket som andra språk (i finskspråkiga skolor)

	Substantiven
Obestämd och bestämd form Bruket av några vanliga tingord i obestämd form utan artikel Böjningen av substantiv hörande till olika deklinationer i singularis och pluralis, av de oregelbundna eller för övrigt speciella formerna blott de allra vanligaste (se första språkets strukturer, lågstadiet) genitiven på *-s;* formen på det på genitiven följande substantivet	Mer om bruket av obestämd form utan artikel Egennamns genus och substantivattribut Bruket av bestämd form före adjektivattribut utan artikel (såsom *femte klassen, andra våningen)*

Den allmänna kursen (kort kurs)	*Den fördjupade kursen* (lång kurs) (utöver allmänna kursens lärostoff)
Adjektiven	
Positivformens nyttjande som predikativ och attribut Bildandet av de regelbundna komparationsformerna med suffix och deras användning närmast som predikativ Några av de allra vanligaste oregelbundna komparationsformerna som glosor i ordförrådet *Som* och *än* i jämförelser	Mer om bildandet av komparationsformerna och deras nyttjande som attribut Bildandet av komparationsformerna med *mera* och *mest*
Adverben	
Bruket av positiven på -t som adverb närmast som glosor i ordförrådet De vanligaste pronominaladverben som glosor i ordförrådet	Bildandet av adverb och deras nyttjande mera utvidgat än i den allmänna kursen Adverbens komparationsformer
Räkneorden	
Grundtalen och ordningstal Angivande av klockslag, ålder, datum och pris	
Pronomen	
Såsom i det första språket på lågstadiet	Såsom i det första språket på låg- och högstadiet
Verben	
Aktiv indikativ presens, imperfekt, perfekt och pluskvamperfekt av de svaga och de allra vanligaste starka verben Hjälpverben *kan, måste, får, vill, ska* Imperativen 2. person singularis och pluralis *Man* + aktivform som motsvarighet till passiv *-s*-passiven åtminstone i text	Futurum Mer om användningen av hjälpverb Motsvarigheterna till det finska språkets konditionalis, de mest centrala fallen, närmast villkorssatserna Infinitiven med *att* och utan att, de vanligaste fallen Bildandet av passiv och användningen närmast i satser utan agent: passiven på *-s* och *bli*-passiv Presens och perfekt particip
Konjunktionerna	
Såsom i det första språket på lågstadiet	Såsom i det första språket på låg- och högstadiet

Den allmänna kursen (kort kurs)	*Den fördjupade kursen* (lång kurs)
Prepositionerna	
Såsom i det första språket på lågstadiet	Såsom i det första språket på låg- och högstadiet
Satslära	
Såsom i det första språket på lågstadiet	Såsom i det första språket på låg- och högstadiet

4.3.2.2.3. **Finska språket som andra språk (i svenskspråkiga skolor)**

Allmän kurs (kort kurs)

Substantiven och de övriga nomen:
— nominativ, genetiv, partitiv, inre och yttre lokalkasus i singularis och pluralis
— essiv som tidsadverbial
— stadieväxling

Adjektiven:
— bildandet av de vanligaste komparationsformerna och de vanligaste fallen

Adverben:
— bildandet av adverb med *-sti*-suffixet och övriga vanliga adverb

Pronomen:
— personliga pronomina
— possessivpronomina och i samband därmed possessivsuffixen
— demonstrativpronomina *tämä, tuo, se, nämä, nuo, ne*
— interrogativpronomina *kuka, mikä*
— indefinitpronomina *joka, jokainen, joku, jokin, kukaan, mikään, eräs, itse, kaikki, molemmat, moni*
— relativpronomina *joka, mikä* (inledningsvis)

Suffixen:
— *ko, -kö, -kin, -kaan, -kään*

Räkneorden:
— grundtalen och ordningstalens nominativformer samt i samband härmed angivande av årtal, klockslag och pris

Verben:
— aktiv indikativ presens, imperfekt och perfekt; jakande och nekande formerna
— aktiv imperativ 2. person singularis och pluralis; jakande och nekande formerna
— 1. infinitiven och dess nyttjande, t. ex. tillsammans med *saada, voida, osata* och *tahtoa*
— om de opersonligt använda verben *täytyy, pitää, (ei tarvitse)*
— 3. infinitiven inessiv, elativ, illativ de vanligaste fallen

Konjunktionerna:
— de vanligaste samordnande och underordnande konjunktionerna (såsom *ja, tai, vai, eli, mutta, vaan, sen tähden, siis, että, kun, kuin, koska, jos, vaikka*) inlärs i textsammanhanget såsom vanliga ord, ej som en förteckning

Post- och prepositionerna: — de mot svenska språket svarande prepositionsuttrycken och de vanligaste post- och prepositionerna i finska språket (såsom *alla, kanssa, jälkeen, luona, vieressä, keskellä, edessä, takana, lähellä, yli, (ohitse), välissä, ympärillä, varten, ennen, ilman)* inlärs i anslutning till uttryck, ej som en förteckning

Satslära:
- — vanlig ordföljd i jakande och nekande påståendesats samt i direkt frågesats
- — adjektivet som attribut
- — objektets kasus

Fördjupad kurs (lång kurs)

Substantiv och övriga nomen:
- — nominativ, genitiv, partitiv, inre och yttre lokalkasus, essiv, translativ, abessiv, komitativ och instruktiv, i singularis och pluralis
- — stadieväxling
- — i samband med stadieväxlingen fästes speciell uppmärksamhet vid stammar på *-e* och *-i* i nomen som ändas på *-i.*

Adjektiven:
- — bildandet och bruket av komparationsformerna
- — jämförelse utan ordet *kuin*

Adverben:
- — bildandet av adverb med suffixet *-sti* samt övriga vanliga adverb
- — bildandet och bruket av adverbens komparationsformer

Pronomen:
- — personliga pronomina
- — possessivpronomina och i samband med dem possessivsuffixen
- — demonstrativpronomina *tämä, tuo, se, nämä, nuo, ne*
- — interrogativpronomina *kuka, mikä, kumpi*
- — indefinitpronomina *joka, jokainen, joku, jokin, kukaan, mikään, eräs, itse, kaikki, molemmat, moni, kumpikin, kumpikaan, jompikumpi, kukin*
- — relativpronomina *joku, mikä*

Suffixen: — *ko, -ko, -kaan, -kään*

Räkneorden: — grundtalen och ordningstalen samt i samband därmed angivande av årtal, datum, klockslag och pris

Verben:
- — aktiv indikativ presens, imperfekt, perfekt och pluskvamperfekt, jakande och nekande formerna
- — aktiv konditionalis presens och perfekt, jakande och nekande formerna
- — 1. infinitiven och dess nyttjande, t. ex. *saada, voida, osata* och *tahtoa* i samband med verb
- — de opersonliga verben *täytyy, pitää (ei tarvitse)*
- — 3. infinitiven inessiv, elativ och illativ de vanligaste fallen samt exempel på adessiv och ablativ
- — 1. och 2. participen
- — modal-, temporal-, participial-, agent- och finalkonstruktionerna så att texten förstås och de enklaste fallen aktivt behärskas

— aktiv potentialis som exempel i anslutning till texten
— passiv indikativ presens, perfekt, imperfekt, perfekt och pluskvamperfekt, jakande och nekande formerna
— 1. infinitiven i opersonliga konstruktioner samt i samband med verbet *antaa*

Konjunktionerna: — de vanligaste samordnande och underordnande konjuktionerna (såsom *ja, tai, vai, eli, mutta, vaan, sen tähden, siis, että, kun, kuin, koska, jos, vaikka)* inlärs i textsammanhanget som vanliga ord, inte i form av ordförteckning

Post- och prepositionerna: — konstruktioner som motsvarar svenska språket prepositionsuttryck och de vanligaste post- och prepositionerna i finska språket (såsom *alla, kanssa, jälkeen, luona, vieressä, keskellä, edessä, takana, lähellä, yli, ylitse, ohi(tse), välissä, ympärillä, varten ennen, ilman)* inlärs i uttryck, inte som en förteckning
— postpositionerna som suffix

Satslära:
— ordföljden i jakande och nekande påståendesats och i direkt frågesats
— adjektivet som attribut och predikativ
— objektets kasus
— subjektets kasus, utöver nominativen de mest centrala partitivfallen

4.3.2.2.4. Engelska språket som frivilligt läroämne i svenskspråkiga skolor

Lågstadiet (årskurserna V och VI)

Substantiven:
— bestämda och obestämda artikeln
— pluralis på *-s* och *-es*
— genitiven på *-s*
— veckodagarna, månaderna, årstiderna

Räkneorden:
— grundtalen 1—100
— klockslagen

Pronomen:
— subjekt- och objektformerna av personliga pronomina
— possessivpronomina i singularis och pluralis
— *this is, that is, there is, there are*

Verben:
— *to be, to have*, presens pågående handling, presens av huvudverbet, imperativen
— hjälpverben *can, may, must*

Satslära:
— ordföljden inledningsvis

4.3.2.3. Ämnesområden

Den i samband med det för eleven första främmande språket i punkt 4.2.3.3. uppgjorda förteckningen följs i tillämpliga delar.

4.3.3. Översikt av arbetssätten

Undervisningen inleds med hör- och talövningar. Syftet med dem är att vänja eleverna vid uttal, satsrytm och intonation och vid att förstå det talade

språket ävensom vid att i svar, frågor och samtal nyttja det i korta satser inom ramen för ett enkelt och begränsat ordförråd. Genom åskådning ökas ordförrådet, likaså med förklaringar av nya ord i deras satssammanhang eller på annat sätt på studiespråket. Tidigare inlärda ord och uttryck nyttjas rikligt, så att det inlärda språkstoffet varaktigt tillägnas.

Sedan eleverna blivit vana vid att använda språket muntligt och sålunda åtminstone inledningsvis lärt sig uttal, övergår man till det skrivna språket. Till en början får eleverna ägna sig åt mycket enkla och korta texter, men texternas svårighetsgrad stegras långsamt. De får lära sig att förstå det skrivna språket. Med mycket övning försöker man åstadkomma ett gott uttal även vid läsning. Ordförrådet utökas med åskådning och med förklaringar av nya ord och uttryck i deras satssammanhang och på annat sätt. Nyttjandet av modersmålet begränsas till det minsta möjliga. Till detta går man blott, då andra möjligheter visar sig oändamålsenliga. Det nya språkstoffet aktiveras med rikliga övningar.

Till den muntliga inlärningen och den lästa texten ansluter sig också olika lätta skrivövningar. Det är inte skäl att använda dem i ett alltför tidigt skede. Övningsformer är t. ex. avskrivnings-, diktamens-, kompletterings- och transformeringsuppgifter samt frågeledda övningar. Eleverna vänjs vid att använda en- och tvåspråkiga ordböcker.

De ur språkstoffets synpunkt mest centrala strukturerna inlärs i huvudsak med stöd av mönster och exempel. Då en förklaring eller regel är nödvändig, måste den utformas mycket enkel och klar. Tillämpningsövningar måste förekomma rikligt och upprepat.

Lektionerna göres levande och omväxlande med för elevernas ålder lämpliga sånger, språklekar, tävlingar, dramatiseringar m. fl. uppgifter.

4.4. Det för eleven tredje främmande språket (franska, tyska eller ryska språket)

4.4.1. Mål

Målsättningen för undervisningen i det tredje språket är att en elev, som genomgått hela lärokursen, *inom ramen för det centrala, till kursen hörande språkstoffet kan*

— förstå tal, som behandlar vanliga företeelser och som uttalas tydligt i normalt tempo, samt fatta dess väsentligaste innehåll,
— själv förståeligt bruka språket muntligt i korta satser åtminstone i frågor och svar och
— läsa och förstå en lätt text.

Att uttrycka sig i skrift övas blott som en hjälp i strävan att nå andra mål.

Kursen i det tredje språket omfattar ett rätt begränsat lärostoff. Med detta försöker man uppnå en färdighet att förstå och uttrycka sig, som är användbar i enkla vardagliga situationer och som samtidigt utgör en grund för fortsatta studier.

Syftet är också att skapa en positiv attityd till språket, så att eleven inom ramen för språkstoffet utan att tveka använder språket och även strävar till att genom fortsatta studier upprätthålla och fördjupa sin färdighet.

Särskild vikt fästs vid att eleverna (med tekniska hjälpmedel) fortgående får höra autentiskt språk. Inspelningarna vänjer eleverna att förstå språket och ge dem mönster för deras eget tal.

4.4.2. Lärostoff

4.4.2.1. Ordförråd

Som ordförråd i det tredje språkets kurs föreslås i det *franska* språket ung. 600—800 ord, av vilka ung. 400—500 borde behärskas aktivt, i *tyska* språket ung. 700—1 000 ord, som i huvudsak avses att behärskas aktivt och i *ryska* språket cirka 700—900 ord, av vilka 400—500 borde inläras aktivt.

4.4.2.2. Strukturer

4.4.2.2.1. Franska språket

Substantiven:
- — singularis och pluralis
- — bestämd och obestämd artikel
- — angivande av partitiv-, genitiv- och dativbegreppet

Adjektiven:
- — adjektivets plats
- — grund- och ordningstalen
- — angivande av klockslag, ålder och datum

Pronomen:
- — subjekt- och objektformerna (objet direct och indirect) av de obetonade personliga pronomina och deras nyttjande i de vanligaste fallen
- — de betonade personliga pronomina
- — *en, y*
- — de adjektiviska possessivpronomina
- — interrogativpronomina *quel, que, qui, quoi*
- — relativpronomina *que, qui*
- — indefinitpronomina *on, personne, rien, autre, tout, quelque, chose, plusieurs, chaque*

Verben:
- — presens och perfekt (böjningsformerna och bruket i huvudsak) av de regelbundna och allra vanligaste oregelbundna verben
- — imperativen
- — reflexivverben
- — hjälpverben och bruket av dem
- — *il y a*
- — *aller* + infinitiven

Adverben:
- — *trés, bien, beaucoup, peu, assez, trop, tellement, combien, pourquoi, comment, quand, alors, ici, là où, ainsi, si*

Prepositionerna:
- — *à, avec, après, avant, chez, dans, de, devant, derrière, en par, pour, sans, sur, sous*

Konjunktionerna:
- — *et, ou, mais, que, si, parce que, quand*

Satslära:
- — ordföljden i jakande och nekande påståendesats och i frågesats

4.4.2.2.2. Tyska språket

Artiklarna:
- — det primära i bruket av artikel

Substantiven:
- — genus (i huvudsak med stöd av mönster)

— bildandet av regelbunden pluralis, av undantagen blott de vanligaste i textsammanhang
— kasusformerna
— bruket av substantivet som subjekt, predikativ, objekt, objektiv och genitivattribut

Adjektiven:
— de regelbundna komparationsformerna
— några av de vanligaste oregelbundna komparationsformerna (såsom *besser, der beste, am besten; der nächste, am nächsten, höher)*

Räkneorden:
— grundtalen
— angivande av klockslag och datum

Pronomen:
— personliga pronomina nominativ, dativ och ackusativ
— de adjektiviska possessivpronomina
— *einander*
— *der, dieser, jener, (das ist, das sind)*
— interrogativa *was für ein, welcher, wer* (även som böjt) och *was*
— relativa *der* (i nominativ och ackusativ)
— indefinita främst *man, etwas, nichts, niemand, jeder, alle* och *viele,* i andra hand *wenige, einige* och *andere*

Verben:
— de regelbundna verbens tempus i indikativ, speciellt presens och perfekt (observera: bruket av hjälpverb i de sammansatta formerna) och imperativen
— närmast i presens och perfekt: *sein, haben, werden* och *tun* samt de vanligaste starka verben
— närmast i presens: de preterito-presentiella verben
— *zu* + infinitiven

Adverben:
— *mehr, ganz*
— de vanligaste adverben, som anger mängd *(viel, wenig, wieviel),* rum *(hier, da, dort),* tid *(da, denn, darauf, wann)* och sätt *(so, wie)*

Prepositionerna:
— *aus, bei, mit, nach, von, zu; durch, für, ohne, um; an, auf, hinter, in, neben, über, unter, vor, zwischen*

Konjunktionerna:
— de allra vanligaste samordnande och underordnande konjunktionerna såsom *und, oder, aber, denn, dass, wenn, als, weil*

Satslära:
— rak och omvänd ordföljd i huvudsatsen
— ordföljden i bisats
— kongruensen
(Företeelser i satsläran är omnämnda även ovan i samband med ordklasserna.)

4.4.2.2.3. Ryska språket

Substantiven:
— singularis och pluralis, genus, kasusformerna

Adjektiven:
— böjningen

Pronomen:
— de personliga pronomina
— possessivpronomina

— de vanligaste demonstrativpronomina
— de vanligaste interrogativpronomina
— de vanligaste relativpronomina

Räkneorden: — grund- och ordningstalen

Verben: — böjningen av de regelbundna och de vanligaste oregelbundna verben; presens, preteritum, imperativen och sammansatt futurum
— de vanligaste rörelseverben
— de utpekande formerna; deras nyttjande i de enklaste fallen enkelt futurum

De vanligaste *prepositionerna* och *adverben* samt *konjunktionerna.*

Satslära: — de jakande och nekande påståendesatserna, intonationsfrågan

4.4.2.3. Ämnesområden

Se ovan punkt 4.3.2.3. (Det för eleven andra främmande språket)

4.4.2.4. Arbetssätt

Se ovan punkt 4.3.3. (Det för eleven andra främmande språket)

4.5. Metodiska anvisningar

4.5.1. Den muntliga eller så kallade boklösa perioden

Såsom ovan framgått bör språkundervisningen börja med hör- och talövningar. Stegvis går man till att läsa och skriva studiespråket. Syftet med den muntliga perioden är det, att eleverna till en början får koncentrera sig på att förstå och uttrycka sig på språket. Att se det skrivna språket (även tryckta), att läsa och särskilt att skriva kan särskilt i början försvåra inlärningen av uttal och intonation. Så blir det i synnerhet i det fall, att språkets skriftbild märkbart skiljer sig från uttalet, såsom i engelskan, men i någon mån också i de andra språken (med undantag av det finska språket). Likväl bör man draga försorg om att eleverna tillräckligt tidigt upplever språket i skriftform, så att de inte gestaltar det i enlighet med modersmålets skriftliga språkbild.

Att läsa och skriva modersmålet är i synnerhet för mycket unga elever svårt. Likadana men mycket större svårigheter uppstår, då det är fråga om ett för eleverna främmande språk. Man kan minska svårigheterna sålunda, att då övergången till skriftspråket sker, man i främsta rummet använder språkstoff, som inlärts under den boklösa perioden. Då är inlärningssituationen i huvudsak densamma som vid läsning och skrivning i modersmålsundervisningen, där eleverna vänjs vid att på nytt iaktta och återge för dem redan tidigare kända ord och uttryck.

Den ändamålsenliga tidslängden för den muntliga perioden beror — såsom av ovan framgått — å ena sidan av det språk som studeras, å andra sidan av elevernas utvecklingsnivå. En i det närmaste terminslång muntlig period är nödvändig, om studiet av det engelska eller svenska språket börjar i årskurs III. Däremot kan man i studierna av det andra och tredje språket övergå till det

skrivna språket betydligt snabbare, likaså i studierna av det finska språket i svenskspråkiga skolor, i sistnämnda fall i synnerhet om eleverna på tvåspråkiga orter redan i någon mån är vana att förstå ifrågavarande språk redan före studierna. Som allmän regel beträffande längden av den muntliga perioden kan framhållas, att eleverna i någon mån skall ha blivit vana vid rikligt och naturligt muntligt språkbruk före övergång till det skrivna språket. Likväl är det inte skäl att fortsätta den muntliga perioden längre än att undervisningen enligt den metoden synes förlöpa naturligt.

Från första stund bör undervisningen ske på det språk som studeras. Emedan det talade språkets enhet är satsen, bör eleven från början höra språket i allmänhet som hela satser, som självfallet till en början bör vara mycket korta och enkla. Till enkelheten bör man dock inte sträva genom ett onaturligt, långsamt taltempo eller överdriven artikulation. Allt tal bör från början vara naturligt. Det som behandlas görs förståeligt för eleverna med hjälp av *föremål, teckningar, bilder, gester* och *uttryck* samt *med rörelser eller auditiva medel.* Förrän eleverna får frågor, som de med utnyttjande av det nya språkstoffet svarar på, måste de få höra de nya orden och uttrycken mer än en gång, så att de verkligen hinner fatta deras betydelse och tillräckligt klart hinner höra det riktiga uttalet, intonationen och rytmen för att ordentligt kunna imitera dem. I detta "centreringsskede" av det nya språkstoffets behandling är det för läraren skäl att upprepa en sats med ett nytt ord, uttryck eller en ny struktur flera gånger. Antalet upprepningar beror av svårighetsgraden. Upprepningen verkar naturlig, om läraren med hjälp av olika åskådningsmedel och -metoder gör sin framställning levande.

Läraren kan också sätta in något nytt i en sats, så att den skiljer sig något men ändå nära ansluter sig till en tidigare. Sålunda stöder satserna varandra. Till en början får satserna differentieras med blott ett ord och var och en sats innehålla blott två-tre ord. Av lärarens framställning får eleverna både satsstruktur- och ordmaterialet. När de använder detta, kan de svara på frågorna. Till en början får frågorna vara mekaniska upprepningar av lärarens framställning, men snarast möjligt bör man sträva till att eleverna, då de svarar, ej blott upprepar vad de hört utan även i någon mån måste ändra formuleringen.

Samma fråga kan och bör ställas till flera elever. Dessutom bör mycket ofta hela klassen svara i kör, men frågorna bör naturligtvis vara sådana, att bara ett entydigt svar är möjligt. Särskild uppmärksamhet bör fästas vid att taltempot är normalt också vid eftersägning i kör. Läraren bör inte deltaga för att han bättre skall kunna iakttaga svaret.

Då eleverna upprepade gånger hör samma ord, uttryck och strukturer samt även själva använder dem, lägger de dem på minnet. Först då klassen behärskar det instuderade och inövade språkstoffet, är det skäl att lära in nytt. Emedan det är nödvändigt att i fortsättningen behärska det inlärda, och det kan vara avhängigt blott av minnet att återuppliva det under den boklösa perioden inlärda språkstoffet, repetitionen i detta skede av studierna är mycket viktig.

Inlärandet av *uttal* beskrivs särskilt i detta kapitel, punkt 4.5.5.

Strukturer måste inövas så grundligt, att också de svagaste eleverna tillägnar sig de mönster, enligt vilka deras svar och övriga språkbruk skall formas. Om eleven likafullt gör strukturfel, kan läraren hjälpa eleven att själv rätta felet genom att säga en annan sats av samma karaktär, som innehåller det rätta svaret. Samma fråga kan också ställas till en annan elev eller till hela klassen. Då man har fått rätt svar, riktas frågan andra gången till eleven, som svarade fel. Man bör alltid sträva därhän, att eleven till slut bereds tillfälle till en riktig prestation.

Om han någon gång inte förmår detta, måste han så snart som möjligt få en ny fråga, som är lättare att besvara. Däremot borde man undvika att ge grammatiska förklaringar, då dessa inte är ägnade att befrämja utvecklingen av talberedskapen.

Den ovan relaterade, grundligare metoden att korrigera fel är det skäl att använda, när man inpräglar språkstoff och övar genom förhör. Däremot kan fritt samtal störas av att felen rättas genom upprepande av samma satser flera gånger. Om elevens svar rent sakligt är riktigt, kan läraren förfara så, att han upprepar svarvet i felfri form och så låter förhöret fortsätta. *Läraren borde upprepat uppmuntra eleverna att i samtalen använda studiespråket* och att delta i samtalet även, då de inte är absolut säkra på att de kan forma sina uttryck felfritt.

Redan under den muntliga perioden är det skäl att lära eleverna språkligt lätta *sånger* och *lekar*. I synnerhet mycket unga elever orkar inte länge vara aktivt med i intensiv övning. Varje lektion bör indelas i relativt *korta övningsmoment,* som innehåller sånger, lekar och övriga aktiviteter. För att man ej skall behöva ge instruktioner på modersmålet, skall eleverna vänjas vid att förstå vanliga uppmaningar på studiespråket. Känslan av enspråkighet ökas genom att man i engelskundervisningen ger eleverna engelska namn, i svenskundervisningen svenska namn osv. och av att dessa nyttjas under språklektionerna. I synnerhet de unga elevernas intresse för språkstudier är det ägnat att öka, om namnen är tilltalande. Dessutom innebär bruket av namnen på det främmande språket en god övning i uttal.

4.5.2. Inlärningen av det skrivna språket

Stegvis går man till att studera det skrivna språket. Två metoder, som något skiljer sig från varandra, kan därvid anlitas. Nedan beskrives först den metod, som på basen av erfarenheterna från lågstadiets språkundervisning synes vara lämplig, särskilt i undervisningen av det första språket, i synnerhet då första språket är engelska eller svenska.

a) Redan under den muntliga perioden är det motiverat att låta eleverna se några för dem uttals- och innehållsmässigt kända ord skrivna. Detta kan ske t. ex. så, att läraren fäster en text eller textar under en bild, som finns på tavlan, föremålets eller företeelsens namn. Detta intresserar särskilt de elever, som lätt gestaltar hörda uttryck i skrivform och som för övrigt kan vänjas vid att bilda språkets ord, skrivna på samma sätt som i modersmålet. I detta skede fästs likväl inte dess mer avseende vid den skrivna formen.

I det följande skedet kan man låta eleverna identifiera ord så, att de själva fäster lappar med orden under bilderna.

Småningom går man även till läsövningen. Detta kan även ske nästan samtidigt med identifieringsskedet. Med ledning av lärarens mönster läses gemensamt ord eller korta satser. Också dessa borde vara i tryckt eller textad form. Därigenom underlättas senare förståelsen och läsningen av lärobokens text. Till en början utgör läsövningen bara en synnerligen liten del av lektionen, men utökas småningom. Man borde fortsätta med läsövningsskedet tillräckligt länge och hela tiden fästa avseende vid gott uttal och vid intonationen samt en naturlig rytm i talet. De första läsövningarna lägger grunden till all senare textläsning, varför eleverna tillsammans, i grupp och med individuell övning alltifrån början bör sträva till att uppnå bästa möjliga färdighet i att läsa skriven text. Detta får ej innebära, att man i något skede skulle få disponera hela lektionen eller ens största delen av den till sådan övning, ty ett dylikt förfarande skulle vara ägnat att tråka ut

eleverna och att samtidigt förhindra den utveckling att uttrycka sig i tal, som sker utan stöd av text. Under språkstudierna har *övning med upprepning av samma sak* större effekt än ett enda övningsskede, som varar länge och som i allmänhet ännu inte leder till att av det inlärda tillägnas varaktigt.

Då man börjar använda textboken, borde dess inledande språkstoff vara i huvudsak bekant från undervisningen under den muntliga perioden. Läsövningen fortsättes med stöd av textboken. I engelska och svenska, är det ganska motiverat att fortsätta detta lässkede åtminstone ända till vårterminen under det första språkstudieåret, likväl så, att talövningen hela tiden hålls i förgrunden.

Först efter ett tillräckligt långt läsövningsskede börjar man med skrivövningen, först såsom avskrivning av texten och dess delar. Det är inte skäl att åt lågpresterande elever ge annat än en alldeles kort skrivuppgift i sänder. Beträffande nya substantiv så räcker det med att de skrivs i häftet eller arbetsboken. Samma förfaringssätt kan tillämpas på andra ord, så att språkstudiet inte blir alltför tungt för dessa elever i detta skede. En ganska lämplig övningsform är också att t. ex. välja en sats, som ansluter sig till rätt bild, bland satserna i arbetsboken och skriva av satsen under bilden. I det första skedet och även senare räcker själva valet till för lågpresterande elever och skrivandet är närmast en frivillig tilläggsuppgift. Småningom börjar eleverna skriva också sina egna svar i arbets- och övningsboken samt på tavlan.

b) En från föregående övergångsskede något avvikande metod kan nyttjas särskilt i undervisningen av det andra och tredje språket, och vid inlärandet av det finska språket som det för eleverna första främmande språket. Den huvudsakliga skillnaden i förhållande till den föregående metoden är att läs- och skrivperioderna tämligen omedelbart följer på varandra.

Då man följer detta förfaringssätt, är det naturligt att först låta hela klassen, grupper och eleverna enskilt på tavlan läsa med bilder åskådliggjorda ord, uttryck och korta satser, vilkas språkstoff är muntligt känt för eleverna. Därefter kan eleverna skriva det lästa i sina egna häften. Genom att röra sig i klassen kan läraren kontrollera, att eleverna rätt kopierar de satser de sett, ty en oriktig form, som förblir orättad i häftet, kan i synnerhet i detta skede leda till fortsatt bruk av den oriktiga formen.

Elever, som avancerar snabbare, kan ganska snabbt skriva på tavlan egna uttryck, som påminner om de uttryck som finns i häftet. Sådana ord, som eleverna tidigare inte har sett skrivna, ges självfallet inte åt dem att skriva. Felen avhjälps med gemensamma krafter och de riktiga uttrycken läses antingen i kör eller individuellt. Som övningsform kan man även använda skrivning av den tidigare inlärda texten efter diktamen. Sedan diktamen upphört, bör man ånyo ge eleverna det riktiga mönstret och ge tid till rättelser, kanske också upprepa diktamen för att få bättre resultat.

Då vi så förfar, repeteras skriftligt med hjälp av tavlan eller häftet åtminstone en del av det tidigare muntligt inlärda språkstoffet, varefter den egentliga läroboken tas i bruk. Därvid borde språkstoffet i lärobokens början vara för eleverna till stor del känt, såsom när man följer det förstnämnda förfaringssättet. Då man börjar använda läroboken kan man för övrigt använda övningsformerna i punkt a.

— — — — —

Som allmän anvisning beträffande undervisningen under övergångsperioden behandlas här några i praktiken viktiga omständigheter.

Fastän man inte i enlighet med de behandlade metoderna följdriktigt vill uppnå en upptrappning av språkundervisningen, så att man på en gång inte under-

visar flera nya saken, upplever i synnerhet de svagare eleverna övergången till det skrivna språket som en försvåring. Den kontinuerliga och mångsidiga övningen av också det inlärda språkstoffet är nödvändig, särskilt i detta skede. Eleverna borde få höra varje läsestyckes text på band eller på skiva, upprepa den till en början i kör och sedan enskilt, utföra de uppgifter, som ansluter sig till läsestycket, och också för övrigt öva språkstoffet.

Några elever kräver en lång övnings- och mognadstid för att uppnå en försvarlig rättskrivningsfärdighet. *Det oaktat får man inte under en enda lektion glömma de fortgående talövningarna.* I synnerhet om studiet gäller ett mycket ofonetiskt språk såsom engelskan, kan det efter en något längre boklös period hända, att den skrivna formen verkar förvrängande på det redan inlärda rätta uttalet. Därför bör både lärobokens text och texterna på tavlan läsas högt, helst tre gånger. Därtill bör samtals- och övriga talövningar beredas ett betydande utrymme.

Såsom under den muntliga perioden är det skäl att i fortsättningen uppdela lektionen i relativt korta övningspass, i vilka inryms sånger, lekar och tävlingar. I synnerhet lekarna och tävlingarna tjänar ofta effektivt inlärningen och speciellt repetitionen av det lärda, fastän de för eleverna inte känns som arbete utan som en trevlig och vederkvickande underhållning.

Språkstudierna sker huvudsakligen under skoltid och hemuppgifter ges först så småningom och även då ganska begränsat. Som hemuppgift ges blott läsning av sådant språkstoff och annan övning, som behandlats under lektionerna. Fastän det språkstoff, som finns i läroböckernas läsestycken, skulle vara för eleverna mer eller mindre känt, bör varje hemläxa vara *ganska kort,* så att man kan utgå från, att varje elev klarar uppgiften. De högpresterande eleverna kan man efter behov ge tilläggsuppgifter.

Till hemuppgifterna bör höra omväxlande övning av olika slag. Eleverna måste handledas i hemarbetet, vilket sker effektivare så, att "hemläxan" till alla delar åtminstone till en början genomgås i skolan. Om hemuppgiften består av att skriva av texten, borde man vänja eleverna vid att inte skriva av bokstav för bokstav utan åtminstone ord för ord utan att däremellan se på mönstrer. Sedan jämförs texten med den egna skrivningen och de eventuella felen rättas. Även övningar är effektivare om språkstoffet som utgör övningens grund, är så känt, att eleverna inte hela tiden är tvungna att ha läroboken som mönster.

4.5.3. Att bygga undervisningen på läroboken

Nedanstående framställning avser speciellt undervisningen på lågstadiet och studiet av det andra och tredje språket i dess inledningsskede.

Även då läroboken följs vänjer man eleverna vid det nya språkstoffet först muntligt. Läraren utnyttjar känt språkstoff som utgångspunkt och inlägger i sitt tal nya ord och uttryck samt åskådliggör dem med föremål, teckningar och bilder, gester och uttryck samt med rörelser och auditiva medel. Sedan studierna fortskridit kan man förklara de nya orden också med synonymer, motsatord eller med hjälp av ord på samma stam. Ofta framgår betydelsen av nya ord och uttryck av satssammanhanget. Då eleverna hört samma ord eller uttryck flera gånger, möjligen i något olika satser eller åskådliggjorda på olika sätt, ställs frågor vilkas svar fordrar användningen av ifrågavarande ord eller uttryck. Vid presentationen av

det nya stoffet och vid aktiveringen används sålunda till en början samma förfaringssätt som under den boklösa perioden.

Då flera elever enskilt eller hela klassen tillsammans har muntligt fått använda de nya ord och uttryck, som ingår i läsestycket, skriver läraren orden tavlan, och *vid behov illustrerar dem med bilder eller teckningar.* Satserna läses alltid i kör, ibland också enskilt. (Ibland kan man ersätta skrivningen av nya ord på tavlan och läsningen av dem med läsning i kör ur ordförteckningen i boken). Ofta är det motiverat att ytterligare kontrollera, om eleverna verkligen har förstått det inlärda rätt. Denna kontroll bör ske på studiespråket, t.ex. med frågor och svar. Endast ifall att detta kontrollsystem i förhållande till språkstoffets kvalitet är mycket svårt att genomföra, kan man ta till modersmålet genom att fråga efter de nya ordens och uttryckens betydelse i det egna språket. Emedan det på lågstadiet inlärda ordförrådet borde vara konkret och lätt att åskådliggöra, är en kontroll på modersmålet av nöden blott i undantagsfall. För de högpresterande eleverna kan genomgången på modersmålet — utom att den är onödig — även minska elevernas aktivitet, emedan den riktiga uppfattningen av ordets betydelse då blir så att säga betydelselös. För de elever, som oaktat åskådliggörandet inte förstår allt det inlärda borde läraren förklara stoffet ånyo, t.ex. i slutet av lektionen, i gruppsarbetsskedet eller under stödundervisningen.

Om det läsestycke som skall behandlas, är i berättelseform kan man, innan böckerna slås upp, gå igenom huvudinnehållet i form av lärarens skildring. Han kan med frågor på lämpliga punkter leda eleverna att själva sluta sig till händelseförloppet.

Sedan eleverna sålunda har blivit bekantgjorda med orden i det nya texten och kanske också med händelseförloppet, avlyssnas texten på band eller läraren läser den med ett tydligt uttal, medan eleverna följer med i sina egna böcker. Därefter avlyssnas texten ånyo, vanligen en sats i sänder, antingen på band eller också läser läraren, varefter hela klassen alltid i kör upprepar det avlyssnade. Viktigt är att eleverna även enskilt läser texten. I samband med läsningen i kör och individuellt bör läraren naturligvis fästa avseende vid eventuella uttals-, intonations- och rytmfel och rätta dem.

Att dramatisera ett därtill lämpligt läsestycke är en god och åtminstone för unga elever en speciellt stimulerande språkövning. Dramatiseringen kan utföras redan då styckets nya ord är inlärda och aktiverade samt styckets händelseförlopp klarlagts. De elever som valts till "skådespelare" framför sina egna repliker enligt det av läraren givna mönstret, till en början genom upprepning av mönstret men redan följande gång ger läraren hjälp bara med början av replikerna. Om dramatiseringen sker efter läsperioden, kan man som stöd för minnet använda läroböcker eller en speciell "sufflör", som också läser berättarens roll. Dramatisering med stöd för minnet lämpar synnerligen väl i samband med så kallade läxförhör.

En som läxa given text förhörs muntligt. Eleverna kan skriva en del av sina svar på tavlan, så får de även skriftlig övning. Läsestycket används som grund för den därtill anslutna diskussionen, men man får då inte begränsa sig endast till behandling av sakinnehållet utan hela språkmaterialet i läsestycket bör utnyttjas. *Huvudsaken är inte läroboken och dess läsestycken utan det att eleverna lär sig att använda språket.*

Beträffande hemuppgifterna och lektionens indelning hänvisas till det, som om dem ovan har sagts i samband med övergångsperiodens undervisning, om den boklösa perioden och om lärobokens användning. Läraren bör uppmana

eleverna *att hemma läsa högt texten i hemuppgiften.* Detta förutsätter, att texten övas tillräckligt i skolan. Utan ordentligt mönster kan för övrigt också högläsningen leda till inlärning av fel.

4.5.4. Att bygga upp lektionen med hjälp av läroboken på högstadiet

I synnerhet för elever, som är yngre än pubertetsåldern, kan t.o.m. en inledande behandling av ny text, utförd på egen hand, medföra betydande svårigheter, även om texten i huvudsak innehåller för dem bekant språkstoff. Av detta skäl borde man så längre som möjligt försöka följa ovan relaterade metod, enligt vilken läraren på olika sätt åskådliggör och delvis aktiverar de nya orden och uttrycken i det läsestycke som skall behandlas, förrän eleverna får uppgifter i anslutning till texten. På detta sätt får eleverna som hemuppgift att endast läsa sådan text och utföra därtill anslutna övningar, som med hänsyn till sitt stoff är behandlat under lektionerna. Beträffande den allmänna kursen är det uppenbart motiverat att försöka följa denna metod ganska länge också på högstadiet.

De flesta elever når likväl småningom ett sådant utvecklingsstadium, att de utan större besvär själva inledningsvis kan göra sig förtrogna även med ny text, ifall denna text smidigt ansluter sig till det tidigare inlärda språkstoffet. Dessutom måste man efter hand behandla även sådan text, vars ord, uttryck och strukturer är mycket svåra eller rentav omöjliga att åskådliggöra och förklara. Då kan man ge eleverna även en s.k. ny läxa, som ännu inte är behandlad i skolan och som de hemma så mycket måste fördjupa sig i att de i huvudsak förstår dess innehåll.

Även när man följer denna metod, är det ofta lämpligt att inleda lektionen med förhör av det tidigare inlärda. Detta förhör av ordförrådet och innehållet i den s.k. gamla läxan kan man antingen foga samman till en helhet eller utföra efter varandra skilt för sig. Förfaringssättet beror av textens innehåll. Förhör av orden i samband med förhöret av innehållet kan ge eleverna det intrycket, att ifrågavarande ord nyttjas blott i de meningar, där de framträder i texten. Å andra sidan kan förhör av lösryckta ord leda därhän, att i synnerhet elever, som har lätt att minnas utantill, lär sig dem som en ordramsa utan att fästa tillräcklig uppmärksamhet vid deras bruk i olika uttryck och satser. Man borde sträva till att eleverna — i samband med faktaförhöret på basen av övertänkta och rätt formulerade frågor — i sina svar skulle fås att använda det språkstoff, som behandlas bl.a. sålunda, att nya ord används i olika former. Om en sådan kontroll beträffande några ord och uttryck inte går för sig i samband med faktaförhöret, kan den utföras särskilt med hjälp av åskådning, med synonymer, motsatsord, ord av samma stam och släktord samt med förklaringar på studiespråket. Stundom måste man utföra kontrollen så, att läraren frågar efter motsvarigheten till ett ord eller uttryck i modersmålet.

Fastän grunden för faktaförhöret och det centrala temat är innehållet i en text, bör man i förhöret inte begränsa sig enbart till behandlingen av sakinnehållet, utan eleverna bör vänjas vid att också annars självständigt använda språkstoffet i läsestycket. Därtill kan man effektivast aktivera eleverna genom att leda samtalet under faktaförhöret så, att man utgående från texten kommer elevernas egen miljö nära eller aktuella händelser och liknande, som intresserar eleverna och som de på basen av textens stoff och det tidigare inlärda kan diskutera. Det sistnämnda, tidigare inlärda språkstoffets fortgående utnyttjande eller s.k.

immanent repetition är mycket viktig, ty blott därmed uppnår man att stoffet varaktigt befästs och behärskas aktivt.

Vidare är det skäl att låta eleverna skriva åtminstone en del av sina svar på tavlan. Eventuella fel borde rättas tillräckligt snabbt, så att ett fel på tavlan inte stannar kvar i elevernas minne. *Först då felen är korrigerade,* läses satserna antingen i kör eller individuellt.

Behandlingen av ny text under lektionerna kan lämpligen inledas så, att texten åhörs antingen som bandinspelning eller som läsning av läraren. Emedan riktig läsning i allmänhet förutsätter, att det lästa förstås, är det oftast ändamålsenligt, att eleverna läser texten först efter den fördjupande behandlingen.

Det är likväl skäl att före fördjupningen försäkra sig om att eleverna tillräckligt väl förstår textens innehåll för att kunna använda det nya språkstoffet. Kontrollen härav borde i allmänhet ske på det språk som studeras t. ex. med hjälp av frågor, som nära ansluter sig till texten. Blott ifall förklaringen av några uttryck eller ord blir så omständlig eller svårfattlig eller faran för feluppfattning är uppenbar, kan man gå till översättning. Eleverna bör få tillfälle att begära förklaring på de punkter i texten, vars betydelse de inte fullt inser. Också dessa förklaringar borde man sträva till att ge på det språk, som studeras.

En noggrannare behandling av den nya texten sker bäst i form av samtal. Läraren försöker med sina frågor och påpekanden locka eleverna till att använda det nya språkstoffet. Då de ofta är betydligt mer intresserade av det, som behandlas än av språket, deltar de i allmänhet mer aktivt i samtalet, då huvudvikten åtminstone skenbart läggs på fakta. Beroende på textens natur kan man behandla dess sakliga och språkliga innehåll antingen gemensamt eller särskilt. Läraren bör ställa också sådana frågor, vilkas svar man får nästan direkt ur texten, t. o. m. ställa samma frågor både vid behandlingen första gången av den nya texten och vid läxförhöret på samma text. Bland frågorna bör likväl finnas sådana, att svaret på dem förutsätter åtminstone ett anspråkslöst självständigt språkbruk och inte blott ett upprepande av bokens satser. I behandlingen av faktainnehållet borde man inte begränsa sig till blott det, som texten direkt behandlar. Den ger ofta uppslag till att iaktta orsaker och följder, att fästa avseende vid ifrågavarande lands och folks mest typiska seder etc. Med utgångspunkt i texten kan man försiktigt utvidga behandlingen lämpligen så, att man berör sådant, som speciellt intresserar eleverna och är dem närstående. Sålunda kan man bäst få eleverna att aktivt deltaga i samtal redan i detta skede på samma sätt som när man senare behandlar samma text som s. k. gammal läxa, varom ovan har getts anvisningar.

Det är ofta skäl att ägna texten fördjupande behandling även ur språklig synpunkt. Genom att förklara orden vill man fästa elevernas uppmärksamhet vid ordmässigt viktiga punkter i texten. Läraren skall använda och få eleverna att använda orden i olika för språket naturliga sammanhang. Genom att ge synonymer, motsatsord och ord med samma stam lägger man grunden till ett enspråkigt förhör. Man kan också samla de ord, som finns i stycket och som tidigare inlärts, (på klasstavlan och i elevernas häften) till grupper som underlättar memoreringen (möbler, träd, kläder, färger, verb, som till betydelsen nära ansluter sig till varandra osv.) Då man ger dessa synonymer, motsord och ord med samma stam och samlar ordgrupper, får det inte leda till att man nämner ovanliga ord. Man måste använda sitt omdöme då också vanliga i boken icke upptagna ord, tas upp.

Undervisningen av strukturerna behandlas särskilt, nedan i detta kapitel. (4.5.7.)

Det bör reserveras tid för eleverna att redan under lektionen läsa igenom läsestycket eller den del därav, som blir läxa, helst flera gånger. Dessförinnan kan man åhöra texten ånyo (i en följd eller också några satser i sänder) antingen på band eller som läsning av läraren. Om läsestycket därtill är lämpligt, bör man bereda eleverna tillfälle till dramatisering.

Den disponering av textlektionen, som här beskrivits, är inte avsedd att bli ett schema för lektionen, som måste eller ens får följas. De ovan beskrivna momenten i lektionen bör inte i lika hög grad ingå i varje lektion, utan ofta är det skäl att koncentrera sig på någon eller några av dem och lämna någon sida utan större avseende eller helt utanför behandlingen. Likväl är det viktigt, att man inom ramen för en längre period fäster tillräcklig uppmärksamhet vid dem alla. *Undervisningen bör naturligtvis vara planerad och stegvis fortskridande, men den får inte vara schematisk.* Brist på omväxling är ägnad att minska elevernas intresse för språkstudiet, ifall alla lektioner sinsemellan är likadana. Man åstadkommer omväxling bl. a. genom att i de vanliga övningarna sätta in språklekar, sånger och tävlingar, grupparbete osv.

Även behandlingen av texten bör växla. Fastän man oftast i början följer ovan beskrivna intensivbehandling av texten, bör man småningom och i allt högre grad gå till ett extensivt läsesätt. Många fortlöpande framställningar går det bättre att behandla så, att man fäster avseende blott vid huvudpunkterna och inte går in på språkliga detaljer. Man kan också ge eleverna en längre, tillräckligt lätt text som hemuppgift. De måste göra sig så förtrogna med den, att de kan besvara de frågor, som ansluter sig till textens viktigaste punkter eller t. o. m. med egna ord berätta om händelserna i texten. Då studierna har fortskridit något längre, kan man även förfara så, att eleverna under lektionerna läser en text, som inte förberetts, och därefter förklarar dess innehåll med egna ord. Detta kräver dock ett så aktivt språkbruk, att förfarandet bäst lämpar sig i den fördjupade kursen i det för eleven första främmande språket. Men även i mellankursen i första språket och i det andra språkets fördjupade kurs kan man ge högpresterande elever dylika uppgifter t. ex. då dessa elever övat tillräckligt på det grundläggande språkmaterialet, samtidigt som de övriga i klassen fortsätter behandlingen av grundstoffet.

4.5.5. Inlärning av uttal, intonation och rytm samt utvecklande av talberedskapen

För att man i grundskolans språkundervisning skall uppnå den i målsättningen först nämnda talförståelsen och en aktiv muntlig språkfärdighet måste talövningen hela tiden ägnas stor uppmärksamhet. Blott genom att kontinuerligt lyssna på språket under lektionerna och genom att vänja sig att själva använda det, kan eleverna inom språkstoffets ram uppnå en sådan språkfärdighet, som är till nytta i vardagliga situationer. Genom att vänja sig att snabbt fråga och svara på ett för studiespråket naturligt och meningsfullt sätt s.a.s. automatiserar men elevernas språkbruk. En språkkunskap som verkligen blivit en vana fortbestår säkrare även efter grundskolan.

Genast från början fästes stor vikt vid rätt *uttal* och vid *intonation* samt naturlig *talrytm,* så att eleverna inte hinner få felaktiga vanor. Dessa är i allmänhet ganska svåra att rätta. *Lärarens framställning* skall vara för eleverna en förebild för bästa möjliga uttal och intonation samt riktig talrytm. Som stöd bör han använda *tekniska hjälpmedel,* såsom bandspelare, skivspelare och radio, så att eleverna så ofta som möjlighet hör språket talat även av andra än sin lärare.

Inlärandet av ljuden underlättas, om samma ljud framgår i flera exempel efter varandra. Man bör efter behov underlätta bildandet av de svåraste ljuden genom att visa *hur de bildas riktigt*. Denna demonstration får likväl inte leda till en teoretiska utredning, som inte hjälper i synnerhet unga elever att bättra på sitt uttal utan tvärtom kan göra språkstudierna alltför teoretiska.

Till en början inövas uttalet främst *i kör*. Speciellt då satsrytm och intonation övas, kan körövningen vara mycket effektiv under förutsättning, att man använder ett naturligt taltempo. Oavsett om övningen är inriktad på att öva egentligt uttal, intonation eller rytm, bör körövningen följas av enskild övning. Om en elevs prestation därvid är otillfredställande, bör han ånyo få höra uttalsmönstret, framfört av någon annan elev, läraren eller hela klassen eller möjligen med hjälp av ljudband. Att höra sin egen oriktiga prestation på band och jämföra den t. ex. med den med lärarens eller det mönster, som finns på bandet, hjälper till att felet observeras och rättas. Om övningen ännu inte leder till tillfredsställande resultat, kan det vara skäl att upprepat demonstrera det rätta sättet att bilda ifrågavarande ljud. Man går till ordförklaringar på modersmålet först då upprepningen ,mönstret och demonstrationen inte leder till tillfredsställande resultat, men innan det oriktiga språkbruket hunnit inpräglas.

Fastän alla elever eller hela klassen inte nöjaktigt lär sig det nya ljudet under första övningsomgången, är det inte skäl att med en gång förlänga den så mycket, att eleverna tröttnar. Det ljud, som förorsakar svårigheter, övas senare upprepat, så att eleverna når det resultat, som deras förutsättningar möjliggör.

Elever, som lär sig långsammare, får under inlärningsskedet höra det, som lämpar sig som mönster för dem, framfört både med ljudband, av läraren och kamraterna. Å andra sidan kan de elever, som redan lärt sig det nya ljudet få höra ett felaktigt uttal av sina kamrater och dessutom ha det långtråkigt, om man vid inlärandet av nya ljud går framåt efter de mera långsammas inlärningstakt. Det är skäl att sträva därhän, att de elever, som är i behov av speciellt uttalsövning, skulle få sådan åtminstone till en del under de s.k. stödundervisningslektionerna. För dessa övningar borde det finnas speciella ljudband att tillgå.

Förebild för uttal och intonation i det engelska språket är närmast det *engelska* språk, som egelsmännen i London och Sydengland använder i vårdat tal. Förebild för uttal och intonation i det *svenska* språket är en vårdad finlandssvenska, men om läraren kan använda vårdad rikssvenska, kan den lika väl utgöra förebilden. Det samma gäller bruket av vårdad amerikanska i engelskundervisningen. I varje fall bör eleven i allt högre grad med hjälp av ljudband få höra den andra variationen av språket, så att den som är van att tala finlandssvenska i någon mån blir bekant med rikssvenska och den som är van vid det i England talade språket att använda amerikansk engelska. Elev, som genom vistelse i det ifrågavarande landet eller annars har tillägnat sig ett annat vårdat uttal än det som läraren har, skall ej tvingas att ändra sina uttalsvanor.

Förebilden för uttalet och intonationen i *finskan, tyskan, ryskan* och *franskan* är det vårdade talspråket i ifrågavarande språk.

Enbart en strävan till gott uttal räcker inte till då i många språk — speciellt i engelskan, tyskan och ryskan — *en riktig intonation och rytm* spelar en alldeles avgörande roll ur förståelse- och betydelsesynpunkt. Sålunda kan en intonation, som följer modersmålets, göra elevens taluttryck svårförståeligt, fastän han för övrigt kan använda språket ganska flytande. Samma skada gör för förståelsen av språket en oriktiga rytm. Åtminstone hos elever, som har finska

som modersmål, är orsaken till en sådan oriktig rytm ofta den, att det finskspråkiga talet vanligen har sin rytm i ord och stavelser, medan t. ex. i engelska och franska språken rytm sker på annat sätt: många ord uttalas alldeles som en sammanhängande grupp.

Lärarens praktiska språkkunskap bör vara den bästa möjliga. På nybörjarstadiet gäller det speciellt undervisningen i den muntliga språkfärdigheten. Det oaktat är det klart, att det är svårt för en annan än den lärar som har studiespråket som sitt modersmål, att under alla förhållanden ge eleverna ett mönster för ett så gott muntligt språkbruk, som vore av nöden, för att deras uttal skulle utvecklas till det bästa möjliga. Av detta skäl borde man i undervisningen kontinuerligt använda som hjälp inspelningar av talare, som har språket som modersmål. Särskilt sådana band, som har anknytning till läroboken borde finnas att tillgå i varje skola, där språket undervisas. Fastän lärarens egen språkfärdighet vore synnerligen god, borde eleverna likväl få höra och lära sig att förstå språket också av andra än av läraren.

Ett muntligt språkbruksmönster, som är det bästa möjliga och en språkfärdighet att snabbt och förståeligt svara på framställda frågor på studiespråket garanterar likväl inte att eleverna klarar sig väl i situationer, som kräver muntligt språkbruk. De borde själva vänja sig vid att ställa frågor till varandra, t.o.m. förmå diskutera i dialogform olika ämnen och företeelser. Eleverna får mönster för egna frågor både av lärarens och av läroböckernas exempel samt av andra texter och av ljudbanden. Utgångspunkten och mönster för diskussionen kan ofta vara en text i dialogform i läroboken. Stycket transformeras enligt lärarens anvisningar så, att dialogen ej blir en upprepning av bokens satser utan ett språkbruk som kräver självständigt omdöme. Man borde alltid sträva till ett sådant tillämpat bruk av givna mönster såväl i muntliga som skriftliga övningar.

4.5.6. Den fonetisk skriftens uppgift och användning

Med hjälp av fonetisk skrift kan man påvisa, hur ordet uttalas, om dess uttalet inte överensstämmer med skriftbilden. Emedan dessa i finska språket mestadels överenstämmet eller avviker från varandra blott i ringa grad, behöver man vid studierna av finska språket ej fonetiska tecken. Detsamma gäller det ryska språket. För dem som studerar svenska språket räcker det med att man känner till några ljudtecken (: ˈ ɛ ɯ ə ø ŋ ʃ) så att eleverna med stöd av lärobokens ordlista eller ordböcker kan kontrollera uttalet av sådana ord, vars uttal de annars inte är säkra på eller inte har kunskap om. Likaledes behöver man åtminstone vid studierna av franska och tyska språket blott i undantagsfall ty sig till fonetiska tecken.

Fastän det engelska språket är mycket ofonetiskt (dess uttal och skriftbild avviker ganska mycket från varandra), kan man vid studium av språket ganska länge komma till rätta utan kännedom om fonetiska tecken. Då nya ord alltid inlärs först muntligt och dessa kontinuerligt utnyttjas i tal, lär man sig i praktiken uttalet utan ljudskrift. Under den boklösa perioden behöver man ej ljudtecken av det skälet, att ordens skriftbild inte skall inverka på uttalet. Om åter fonetiska tecken inlärs samtidigt som man övergår till det skrivna språket, kan detta betydligt försvåra studiet, emedan enbart undervisningen i rättstavning är svår. I synnerhet för mycket unga elever kan ord med fonetiska tecken upplevas som ett helt nytt språk och även för andra innebär studiet av dem mycken möda, av vilken man till en början knappast har motsvarande nytta.

Eleverna måste ledas till att iaktta, att skriftbilden också i det engelska språket oavsett att det är ofonetiskt ofta ger anvisning om uttalet. Att undervisa om uttalsregler för bokstavssammansättningar är likväl oftast inte ändamålsenligt. Ett bättre resultat kan man uppnå genom att ljudenligt öva ord som hör till samma grupp (cat, hat; there, where osv.), med vilkas hjälp eleverna i praktiken lär sig att iaktta regelmässigheten mellan skriftbild och uttal.

Småningom måste eleverna vid studiet av engelska likväl bli förtrogna med fonetisk skrift och lära sig att minnas dess tecken, så att de rätt kan uttala för dem främmande ord, när ordets uttal är utsatt med fonetiska tecken. Det är inte ändamålsenligt att ha läsövning med en längre text, som försetts med fonetisk skrift, och man borde inte alls låta eleverna själva skriva sådan text. Ej heller i provuppgifter bör man använda fonetisk skrift. Med andra medel kan man även skriftligt kontrollera, om eleverna tillräckligt säkert förmår uttala orden riktigt. Åtminstone på högstadiet kan kontrollen ske t.ex. så, att eleverna ur en ordförteckning skriven med vanligt skrift särskiljer som grupp de ord, som ljudenligt hör samman.

4.5.7. Inlärning av strukturer

Grammatiken är blott ett hjälpmedel till att förstå språket och speciellt dess funktion; den får inte bli ett självändamål. Det skäl att begränsa sig till undervisning i blott de mest väsentliga och till frekvensvärdet mest betydelsefulla strukturerna. Genom att koncentrera och begränsa sig når man säkrare ett sådant resultat, att de behandlade strukturerna verkligen förstås och att en stor del av dem även aktivt behärskas, varvid man har omedelbar praktisk nytta av dem. Med grundlig undervisning i vissa moment avses inte, att man av dem skall framställa invecklade regler med undantag. Ifall en förklaring är nödvändig, bör den utformas så enkel och entydig som möjligt.

De upptagna termerna i förteckningen över strukturer är avsedda för lärare och för läroboksförfattare. Däremot bör man ge eleverna grammatikaliska termer efter synnerligt övervägande, och endast då kännedomen om benämningen verkligen belyser det som är föremål för inövning. Så kan i allmänhet ske blott om ifrågavarande benämning är för eleverna bekant genom modersmålsundervisningen. *I huvudsak bör inlärningen av strukturerna ske med stöd av exempel, inte med regler.* På lågstadiet har man mönster och strävar till en början inte till systematisk framställning av strukturerna, fastän man för övrigt går metodiskt tillväga. Strukturerna bör framgå ur det praktiska språkbruket, förrän man inleder behandlingen av dem. Till en början inläres de enbart som glosor i ordförrådet. Först efter ett tillräckligt långt inledande bruk av dem, är det skäl att samla det inlärda stoffet, vilket i allmänhet bör ske induktivt. Som utgångspunkt kan då tagas sådana muntliga uttryck, som erhållits som svar på frågor och som innehåller den struktur, som är inlärningsobjekt. Sålunda styrs eleverna, att på basen av det kända språkstoffet själva göra iakttagelser och dra slutsatser.

Stundom kan det vara skäl, speciellt på högstadiet, att tillsammans med eleverna utforma en enkel och klar regel. Man bör ej fordra, att eleverna skall kunna denna utantill eller förhöras på den. Att kunna en regel är inte en garanti för riktigt nyttjande av strukturen. Eleven kan bättre visa detta genom att använda strukturen i egen muntlig eller skriftlig framställning. För sådan tillämpningsövning bör man reservera tillräckligt tid och försöka att fortgående använda de tidigare inlärda strukturerna så, att de inte glöms bort. Inlärningen kan ske

effektivt med en speciell drillövning. Läraren bör även komma ihåg att ställa sina egna frågor omväxlande, så att svaret på dem förutsätter nyttjandet av olika, inlärda strukturen även i vanligt lektionssamtal. Bruket av strukturer kan man öva på ett för eleverna intressant sätt även med tävlingar och språklekar, ja t.o.m. med sånger.

Drillövningen är en jämförelsevis mekanisk serieövning, avsedd för struktur-, uttals- eller ordmemorering, som kan utföras i kör eller också individuellt, antingen muntligt eller skriftligt. För drillövningen typiskt är en lätt upptrappning, aktivering av varje elev under kort tid och en strävan till automatisering av det som skall läras, överinlärning. Olika drilltyper är *upprepningsdrillen (med ev. tillägg), flervals-, kedje-, substitutions-, transformerings- och uttalsdrillen.* Ofta kan det vara skäl att nyttja samma drill på flera sätt, så att t.ex. transformeringsdrillen inövas tillsammans med upprepning i kör och först därefter övergår man till enskild övning. Det är skäl att först försäkra sig om att eleverna känner den rätta metoden. Ramsatsen borde innehålla blott känt språkstoff. Drillen är en synnerligen effektiv form av språkövning men samtidigt ansträngande och blir lätt enformig, varför sådan övning ej bör pågå alltför länge.

Om strukturen är relativt enkel, så att den lätt kan förklaras och förstås på studiespråket, är det ändamålsenligt att använda detta språk i ett tidigt skede och eleverna själva får dra slutsatserna och kanske utformna en regel. Om strukturen däremot är mera svårförståelig och svårare att förklara, är det på sin plats att förklara den på modersmålet så klart och enkelt som möjligt. I övnings- och förhörsskedet kan man ändå oftast nyttja studiesspråket utan att klarheten blir lidande. Antalet förklaringar på modersmålet beror i rätt hög grad på studiespråket.

Om eleven under föregående lektion har lärt in en sådan struktur, som det är bäst att förhöra på modersmålet, är det ofta lämpligast att placera förhöret i början eller slutet av lektionen, så att det under lektionen inte sker flera transformeringar från studiespråket till modersmålet och tvärtom. Att ofta byta undervisningsspråk är skadligt därför, att det lätt minskar användningen av studiespråket under lektionerna och dessutom är ägnat att förvilla eleverna, så att de inte vet på vilket språk de skall besvara lärarens frågor.

Strukturer bör i största möjliga utsträckning behandlas på varje stadium *stegvis och med stegrad svårighetsgrad, så att samma språkliga företeelse tas upp flera gånger till behandling.* Första gången inlärs en alldeles central företeelse, och senare användes denna som utgångspunkt för en mera fördjupad inlärning.

Man bör inte under samma lektion behandla former och strukturer, som för flere elever är obekanta och i allmänhet borde man inte lära ut något nytt, förrän eleverna väl behärskar det tidigare inlärda. Behandlingen av strukturer bör i allmänhet planeras i samband med andra lektioner. Speciella grammatiklektioner bör ej förekomma, emedan sådana blir för tunga för eleverna.

4.5.8. Skriftliga övningar

Ändamålet med de skriftliga övningarna är å ena sidan att stöda den muntliga undervisningen, så att ordförråd och strukturer lättare inpräglas, å andra sidan strävar man med deras hjälp till att eleverna också skriftligt skall kunna uttrycka sig på studiespråket. Då man i undervisningen har nått så långt, att man även har begynt skriva, är en sådan skriftlig övningsform lämplig under många lektioner, att eleverna antecknar några av de muntligt givna svaren på tavlan. Också att

skriva enskilda ord och uttryck på tavlan kan komma i fråga, i synnerhet då dessa samlas i grupper eller s.k. ordfamiljer. Man kan också anteckna i arbetsböcker och häften både under lektionerna och som hemuppgifter. Innan en ny uppgiftstyp ges som hemuppgift bör man handleda eleverna, så att de kan utföra den förelagda uppgiften riktigt.

Läraren bör utom särskilt bedömda prestationer även gå igenom elevernas övningshäften och arbetsböcker. Eleverna bör själva utföra rättelserna, t.ex. med hjälp av en på klasstavlan skriven svarsnyckel. Blott då uppgiften kan lösas på flera sätt, är det nödvändigt att läraren även inledningsvis rättar felen, ehuru eleverna själva får rätta de oriktiga punkterna.

4.5.8.1. Flervalsuppgifter

Med hjälp av flervalsuppgifter kan man kontrollera bl. a. hur ordförrådet och strukturerna, textförståelsen, ljudkännedomen, betoning, uttal och intonation behärskas. Fördelen med flervalet är dess objektivitet, dvs. resultatets oberoende av bedömaren. Därför är det synnerligen lämpligt i standardiserade prov, avsedda även för stora elevgrupper. Flervalsuppgifterna kontrollerar förståelsen av både talet och texten såsom "ren", dvs. svararens egentliga aktiva kunskap inverkar inte på prestationsnivån. Detta är både en nackdel och en fördel: å ena sidan kräves uppgiftstyper, varmed man kan mäta just en bestämd del av språkkunskapen, å andra sidan hindrar den nämnda begränsningen användningen av flervalsuppgifter vid mätningen av den aktiva språkkunskapen.

4.5.8.2. Avskrivning av text

Sedan man begynt skriva språket, är det lämpligt att i synnerhet i början av studierna låta eleverna i ett häfte skriva av den text, som utgör läxan eller delar därav, likväl i medvandet om, att man på en gång inte ger en alltför lång avskrivningsuppgift och att avskrivningen bara är en övningsform. Eleverna borde vid avskrivningen vänjas vid att skriva åtminstone ett ord i sänder utan att dessemellan se i boken. Med sådan övning är det skäl att fortsätta så länge som elevernas rättskrivning är vacklande, om ej annat lämpligt övningsmaterial ansluter sig till läroboken. Då eleverna i avskrivningen har uppnått tillräcklig säkerhet, begränsas nyttan av denna övningsform till detta, att den kan vara till hjälp vid inprägling av det lästa. De lågpresterande eleverna är det skäl att låta ganska länge utföra korta avskrivningsuppgifter, medan mera avancerade elever tidigare kan få skrivuppgifter, som är mindre mekaniska. Även senare kan man vid behov öva avskrivning för att befästa rättskrivningsförmågan.

4.5.8.3. Att välja rätt sats

Avskrivning av text kan även anslutas till övningar i språkförståelse. Eleverna bör av de givna satserna välja t. ex. dem, som hör till bilderna i arbetsboken. Under varje bild skrivs just den därtill lämpliga satsen. Den kan vara svaret på den föregående frågan, förklaring på den sak eller företeelse, som beskrivs i bilden osv. I synnerhet för långsammare elever kan det vara motiverat att ge just sådana övningar i att uttrycka sig skriftligt under en ganska lång tid, tills eleverna så småningom kan utföra även mera krävande uppgifter.

4.5.8.4. Diktamensskrivning

Till en början dikterar läraren ur en för eleverna känd text en mening eller sats i sänder utan att ändra på texten. Senare kan man gå till en text, som är ny, men ändå till språkstoffet är känd. Eleverna skriver efter diktamen i häfte eller arbetsbok. Korrigeringen utförs med tavlan som hjälpmedel antingen så, att läraren skriver den rätta texten eller att några elever skriver sin text, och de eventuella felen rättas. Satser skrivna på tavlan användes som mönster, när skrivningarna i häftena rättas. Då eleverna tack vare diktamen har uppnått tillräcklig säkerhet, kan denna övningsform senare även användas som provuppgift.

Med diktamen kan man bl. a. kontrollera elevernas förmåga att förstå talat språk. En sådan diktamen utförs i normalt taltempo. I diktamen bör man beakta den naturliga talrytmen även vid satsernas uppdelning i perioder. Eleverna bör i förväg instrueras i detta arbetssätt.

4.5.8.5. Frågeledda uppgifter

Frågorna, som eleverna besvarar kan finnas i läroboken, arbetsboken, på duplikat som utdelas till eleverna, eller på klasstavlan. Läraren kan även ställa frågorna muntligt. Senast nämnda förfaringssätt är att rekommendera men använt även så, att eleverna får skriva de av läraren ställda frågorna, varvid de samtidigt får övning i diktamensskrivning. Särskilt i studiernas början är det att rekommendera, att läraren ställer sådana frågor, som samtidigt kan åskådliggöras t. ex. med föremål, teckningar, bilder, rörelser, gester eller uttryck. Till en början får svaret vara alldeles kort och enkelt, men senare kan man ställa även sådana frågor, som förutsätter att svaret är en längre förklaring.

4.5.8.6. Ifyllnadsuppgifter

Till texten fogas ändelser och ord, t. o. m. uttryck, som är betingade av givna anvisningar eller att döma av sats- eller saksammanhanget naturligt hör dit. Uppgifterna bör göras så, att utförandet av dem uppövar språkkunskapen och inte förmågan att gissa. Till en början är det skäl att sätta in i samma uppgift blott en typ av ifyllnadsfrågor. En särskild form av ifyllnad är kompletteringsdiktamen: eleverna har framför sig en text, i vilken saknas t. ex. några ord eller fraser. Då de hör den fullständiga texten, fyller eleverna i de ord, som saknas.

4.5.8.7. Transformeringsuppgifter

Eleverna bör transformera den skriftliga text de fått t. ex. till tempus, person eller numerus, förändra jakande sats till nekande eller frågande, ändra satsernas inbördes ordning i meningen osv. Lätt föränderliga transformeringsuppgifter är att ange lärobokens läsestycken i olika tempus och personer.

4.5.8.8. Förklaring av bilder eller bildserier

Eleverna bör med egna ord berätta om föremål eller händelseförlopp i bilder eller bildserier. Till en början är det nödvändigt att ansluta frågor till bilderna. Eleverna vänjer sig småningom att förklara mera självständigt. Man kan småningom avstå från frågorna och blott ange namnet på bilden eller bildserien.

Sålunda får man en rubrik till en beskrivning, som till sin utformning liknar en uppsats. Senare får eleverna skriva sin förklaring alldeles självständigt men naturligtvis hålla sig till bildens eller bildseriens motiv.

4.5.8.9. Fria uppsatser

Det ovan beskrivna skrivövningen, baserad på bilder eller bildserier och att besvara frågor, vänjer småningom eleverna vid ett så självständigt skriftligt språkbruk, att de kan skriva också andra små uppsatser på studiespråket. Ämnena bör naturligvis vara sådana, att det är möjligt att skriva dem med utnyttjande av det inlärda språkstoffet. Eleverna bör ledas till att begränsa sig till sådana satser, vars bruk de även annars är vana vid. Lämpliga ämnen är eleven själv, hans hem och anhöriga, de dagliga sysslorna både i skolan och i hemmet, fritidssysselsättningen under olika årstider, hemtrakten, älsklingsdjuren eller leksakerna, en resa, en uppköpsrond osv. Mera fordrande eller omfattande ämnen kan man ge mera avancerade elever i synnerhet i studiernas senare skede. Uppsatserna kan också ha brevform.

4.5.8.10. Reproduktions- eller upprepningsuppgifter

Att upprepa en hörd eller läst text med egna ord utvecklar elevernas förmåga att fästa avseende vid det väsentliga. Emedan ett sådant upprepande med egna ord är en ganska krävande uppgiftsform, är det skäl att begränsa dess bruk till de sista årskurserna och även då blott till de högpresterande eleverna. De första reproduktionsuppgifterna måste i varje fall vara ganska korta, så att eleverna flera gånger hör några satser, i vilka det redogörs för en viss händelse. Efter detta bör eleverna antingen skriftligt eller muntligt redogöra i huvudsak för det hörda innehållet. Man kan också förfara så, att eleverna svarar på frågor, som ansluter sig till det hörda, eller upprepar blott bestämda punkter därav. Senare kan man, kanske närmast i den fördjupade kursen, låta eleverna uppgöra sammandrag av något längre enhetliga framställningar. Språkstoffet i dessa bör vara känt men sakinnehållet nytt.

4.5.8.11. Textförståelse

Alla elever borde småningom göras förtrogna med — sedan deras språkstudier (på högstadiet) avancerat — att t. ex. med hjälp av ordbok utreda en text, ehuru en del av orden eller strukturerna i den är nya. Elevens textförståelse kan kontrolleras förutom med flervalsuppgifter, t. ex. med till texten anslutna frågor och ordförståelsen t. ex. med att eleverna sätter in de rätta orden i givna satser.

4.5.8.12. Situationsbundna språkövningar

Till en användbar språkfärdighet hör som ett väsentligt drag en förmåga att i olika vardagliga situationer ställa meningsfyllda, för ifrågavarande språk typiska frågor och att ge svar, som uppfyller samma krav. Mest koncentrerat framträder ett sådant behov i situationer, som gäller olika tjänster och vägledning, handel, resande osv. Man kan bedöma elevernas praktiska språkkunskap med s.k. situationsbundna övningar. De lämpar sig bäst för mera framstående elever. Till

instruktionen hör en kort men klar utredning om situationen samt anvisningar om frågans innehåll eller slaget av svar. Instruktionen kan ges på studiespråket eller på modersmålet. I det senare fallet, som lämpar sig blott för de högsta årskursen, bör särskild uppmärksamhet ägnas instruktionens utformning, så att elevens prestation inte blir en översättning av anvisningen, utan att han verkligen med egna ord på studiespråket får visa, hur han skulle reagera i den tänkta situationen.

4.5.9. Beaktande av elevernas olika förutsättningar

Då det för eleven första främmande språket är ett gemensamt läroämne, kan till samma undervisningsgrupp på lågstadiet höra elever, vilkas inlärningsförmåga och -vanor skiljer sig från varandra i betydande grad. Undervisningen i en sådan heterogen klass ställer särskilda krav på undervisningens organisation. Både långsammare och snabbare elever bör handledas på ett för dem lämpligt sätt, och det bör sörjas för att var och en elev kan utveckla sin språkfärdighet enligt hans förutsättningar.

Läraren bör även i vanligt lektionssamtal beakta elevernas olikhet, så att han ger eleverna till svårighetsgrad och omfång olika frågor. Likaledes kan han vid dramatisering ge varje elev en lämplig uppgift. I språkundervisningen finns det likväl situationer, i vilka dylika åtgärder, som syftar till differentiering av undervisningen, inte är tillräckliga. I det följande framställs några av dessa situationer och förslag till metodiskt förfarande.

a) Elevernas olika förutsättningar framgår ganska klart i den situation, då klassen övar en bestämd uppgift antingen kollektivt eller individuellt. Sådana situationer är typiska bl. a. under talövningar och i gemensamma muntligt-skriftliga övningar. Vid övning av både strukturer och uttalet kan man visserligen även dra nytta av elevernas olikhet så, att den individuella övningen i det nya först utförs av de högpresterande eleverna och dessa i sin tur hjälper de lågpresterande. Likväl kan man då ofta komma i en sådan situation, att de elever, som redan individuellt inlärt den färdighet som åsyftas med övningen, tvingas att delta i den gemensamma undervisningen eller åhöra de svagare eleverna (även deras felaktigt uttal och satser med strukturfel).

Situationen kan upphjälpas med 1) nivågrupperade uppgifter, 2) tilläggsuppgifter för de mera avancerade och 3) gruppindelning inom klassens ram. En smidigt växlande gruppindelning inom klassen på basen av elevernas förutsättningar och intressen för den ifrågavarande uppgiften i en tyst arbetande och i en grupp sysselsatt med talövningar ger läraren möjlighet att anvisa vardera gruppen lämpliga uppgifter samtidigt som han på ett ändamålsenligt sätt kan omväxlande ge vardera gruppen direkt undervisning. En sådan gruppindelning förutsätter, att de mera framstående eleverna har tillgång till tilläggstexter och -övningar med facit i anslutning till grundtexterna, bredvidläsningslitteratur och övrigt material. Tillsammans med de långsammare eleverna kan läraren fördjupa sig i grundkursen på de punkter, där de är i behov av tilläggsövning.

Inlärningen av några ljud eller uttalet i allmänhet kan för några elever kräva betydligt mera tid än för alla andra elever i klassen. Då är inte ens indelningen av klassen i smågrupper tillräcklig. Självfallet kan man inöva uttal och andra moment, som är speciellt svåra under stödundervisningslektionerna, men med hjälp av ljudband är det möjligt att låta en sådan elev öva dem även under annan tid. Tillfälle till övning bör framför allt anordnas i skolan, men småningom

borde man komma därhän, att eleverna i skolan kunde låna ljudband för specialträning på samma sätt som man ger dem lämpliga skriftliga uppgifter.

b) Elevernas olika förutsättningar framgår även en sådan situation, då klassen gemensamt följer lärarens framställning eller under en lärarcentrerad undervisningsdiskussion, vars innehåll tämligen i sin helhet bör inpräglas eller åtminstone förstås, för att det skall vara möjlig att följa undervisningen i fortsättningen. Sådana undervisningssituationer uppstår bl.a. vid utredningen av strukturer, då en sammanfattning görs. Genom att ta ordförrådet och för övrigt känt språkstoff som utgångspunkt för utredningen på det sätt, som ovan i samband med undervisningen av strukturer har beskrivits, kan man leda framställningen induktivt och få största delen av eleverna att förstå hur de nya strukturerna bildas och deras bruk. De lågpresterande försöker man småningom få med genom att rikligt öva tillämpningen och genom att samma struktur upprepat blir föremål för behandling.

c) Ganska nära den föregående förefaller i princip den situation att vara, i vilken den gemensamma behandlingen i klass förutsätter, att ett bestämt moment i lärokursen eller en bestämd uppgift tillägnas, förstås eller befästs. Sådana situationer uppstår i språkundervisningen särskilt vid behandlingen av en text, om eleverna — speciellt i studiernas senare skede — har fått en s.k. ny läxa för inledande studium. En gemensam behandling av uppgiften förutsätter, att eleverna på förhand i någon mån stiftat bekantskap med texten och förstår åtmistone största delen av den. Ett kontrollförhör av de högpresterande elevernas textförståelse kan begränsas till några centrala frågeställningar, varefter man går till en grundligare behandling såsom förhör på basen av texten och annan övning. Med tanke på de svagare eleverna borde kontrollen likväl vara grundligare. Men detta skulle betyda slöseri med tid för de mest avancerade eleverna och minska möjligheterna till övning av egentlig språkfärdighet.

Man kan minska verkan av elevernas olika förutsättningar genom en lätt upptrappning av de för dem alla gemensamma grundtexterna och genom tilläggstexter för de mest avancerade.

Nivågrupperingen på högstadiet vid studiet av det första språket och elevernas indelning i en allmän kurs, mellankurs och en fördjupad kurs inverkar så, att skillnaderna mellan eleverna blir mindre än på lågstadiet. Särskilt i mellankursen, men även i den allmänna kursen kan det likväl fortfarande finnas differenser mellan elever i samma elevgrupp i så hög grad, att det i viss mån är skäl att vidta likadana inre differentieringsåtgärder inom undervisningsgruppen som på lågstadiet. Alldeles nödvändigt är ett sådant förfarande, då på högstadiet finns så få elever, att vardera kursens elever icke kan undervisas särskilt, utan man får i samma undervisningsgrupp handleda elever t. ex. i mellankursen och i den fördjupade kursen.

4.5.10. Språkundervisningen i sammansatt klass

I små skolor måste man på lågstadiet undervisa i det första språket i sammansatta klasser, till vilka hör elever från två olika årskurser likväl så, att de studerar språket i olika avdelningar. Elever, som befinner sig i olika skeden av studierna, studerar således språk under samma lektion. Av den anledningen är det nödvändigt att anordna en del av språklektionen som tyst övning, vilket alltid sker i form av skriftligt arbete. För de elever, som studerar språket första läsåret, är det likväl, särskilt i början, omöjligt att organisera en ändamålsenlig tyst övning i språk.

Läraren kan inte handleda en tyst övning lika effektivt som övningarna i direkt undervisning. Av detta skäl borde antalet tysta språklektioner begränsas till det minsta tänkbara. Direkt undervisning borde anordnas minst två gånger så mycket som tyst övning. Om i sammansatt klass, där lärare själv undervisar i språk, finns två grupper som studerar detta läroämne och båda har tre språklektioner i veckan, kan man organisera lektioner t.ex. så här:

	Lektionerna			
	1	2	3	4
Avdelning A	Vanlig språklektion	Tyst övning i ett annat läroämne	Muntlig/ tyst språklektion	Tyst/ muntlig språklektion
Avdelning B	Tyst övning i ett annat läroämne	Vanlig språklektion	Tyst/ muntlig språklektion	Muntlig/ tyst språklektion

Elever, som har tyst övning, kan man få uppgifter, som ingår i läro- eller arbetsböckerna eller som läraren utarbetat, att skriftligt redogöra för händelser på en plansch, uppsats- och brevskrivning på studiespråket, bredvidläsning och uppgifter i anslutning till det lästa. Emedan de mest avancerade eleverna ganska snabbt har utfört uppgifterna, borde de utom grunduppgifterna få något svårare tilläggsuppgifter. De elever, som klarat av alla uppgifterna, kan man ge bredvidläsning utan specialuppgifter.

Om två avdelningar har språkundervisning under samma lektion, bör man inte organisera för den ena tyst övning under hela lektionen utan emellanåt bör arbetsformera skifta mellan grupperna, så att undervisningsgruppen, som i början haft tyst arbete i slutet av lektionen får direkt undervisning och tvärtom. Även oftare kan man byta arbetsform under lektionen, blott man ser till att under respektive arbetspass ett begränsat delmål uppnås. Växlingen av arbetsform är ägnat att aktivera eleverna.

Om skolan till sin disposition har en sådan bandspelare (eller apparatur till en audioaktiv språkstudio), till vilken man kan ansluta flera hörlurar, kan eleverna under de tysta övningarna med deras hjälp lyssna på t.ex. lärobokens text eller annan inspelning, som till svårighetsgraden är lämplig för dem. Utom lyssnandet kan de t.ex. utföra diktamensskrivning, svara på frågor, skriva ned det avlyssnade med egna ord osv.

Fastän avdelningarna är på olika studiestadier, kan man då och då ge dem gemensamma uppgifter, som till svårighetsgraden inte överskrider elevernas i den lägre avdelningen kunskaper och färdigheter. Sålunda får även den högre avdelningen en god repetition i kursens tidigare delar. Då båda grupperna får likadana uppgifter, kan man även förfara så, att den högre avdelningen måste utföra uppgiften i mer krävande form. Eleverna i den lägre avdelningen får t.ex. svara på frågor med korta meningar, medan man av den högre årskursens elever kan fordra längre svar, som omfattar flera meningar. Man kan också ge båda avdelningarna samma kompletteringsuppgift. Den högre avdelningen får utföra den så, att även tempus ändras osv. Möjligen kan man anordna tävlingar mellan grupperna, varmed samtidigt repeteras t. ex. ord som hör till samma grupp, böjningsformer osv. Båda avdelningarna bör i tävlingen ha samma chans till framgång, varför den som hör till en lägre avdelning bör få handikapp.

4.5.11. Periodläsning

Om periodläsning genomförs blott delvis, kan de för eleverna främmande språken mycket väl höra till de läroämnen, som blir utanför periodsystemet. Om periodläsningen utsträcks till alla läroämnen, borde man för språkens vidkommande sträva därhän, att efter den egentliga intensiva studieperioden skulle följa en period för upprätthållande och repetition av språkkunskapen, då undervisningen skulle ges med blott ett lågt veckotimantal. Om likväl perioderna är korta, kan man även förfara så, att efter en intensiv studieperiod följer en lika lång vilo- och mognadsperiod.

Undervisningen i de olika språken borde anordnas så, att studieperioderna för det första och det andra språket omväxlar, så att eleven får koncentrera sig på än det ena, än det andra språket. Däremot borde man inte koncentrera intensivläsning av båda språken till samma dag, ej heller lägga schemat så, att man på samma dag i samma språk har mer än en normallektion. Genom att förlägga språklektionerna till veckans olika dagar kan man uppnå ett bättre resultat.

Det är att rekommendera att för varje undervisningsperiod uppställa ett eget mål och ett tema. En central sak kan vara att inlära användningen av en ny struktur (såsom tempus), utökningen av ordförrådet inom ett bestämt område, läsning av bredvidläsningstext kursoriskt, samtalsövningar osv. Fastän ett delmål uppställts, bör språkstudierna naturligtvis vara mångsidiga och omfatta alla delfärdigheter i språkundervisningen.

Man kan lämpligen avsluta perioden med ett diagnostisk prov så att det framgår, vad i kursen som blivit bra repeterat och vad som speciellt borde repeteras och behandlas ånyo i början av följande period. Det är naturligt att perioden inleds med en snabb repetition av det tidigare inlärda.

De elever, vars prestationsnivå i det diagnostiska provet i slutet av perioden visar att de mycket bristfälligt har tillägnat sig det centrala i kursavsnittet, bör få stödundervisning. Stödundervisningen kan lämpligen ske mellan perioderna, då de svaga elever har möjlighet att förbättra sin språkfärdighet före början av följande period. Om elev, oaktat undervisning under två-tre på varandra följande perioder och stödundervisning däremellan, inte förmår att försvarligt tillägna sig stoffet, är det motiverat att överväga byte av nivågrupp.

Karaktären av undervisning under de perioderna, som förläggs mellan de intensiva studieperioderna, beror av språkmaterialet för ifrågavarande period. Om sålunda språket studeras blott en timme i veckan, är det skäl att koncentrera sig på underhålls- och tillämpningsövningar på basen av det inlärda stoffet. Om timantalet är större, kan man kanske i någon mån lära ut även nytt språkstoff, utöka ordförrådet eller lära in bruket av en ny struktur. Detta studium bör likväl nära ansluta sig till det tidigare inlärda.

Undervisningen i perioder ställer alldeles speciella krav på studiematerialet. Läroboken och därtill anslutna hjälpmedel bör vara så uppgjorda, att kursstoffet är färdigt uppdelat i perioder. Till hjälpmedlen borde höra även de i periodens slut ingående diagnostiska proven, underhållsperiodens övningsmaterial samt material för stödundervisningen. Med experiment borde det utredas, hur omfattande en lärokurs för en period kan vara i de olika nivåkurserna.

4.5.12. Språkundervisningens integrering med andra läroämnen

Undervisningen i de för eleverna främmande språken har anknytning främst till undervisningen i modersmålet. Målsättningen för dessa läroämnen är till inne-

hållet tämligen densamma, fastän den kan uttryckas på olika sätt och kursen i modersmålet naturligtvis är mycket mer omfattande. Som exempel på gemensamma mål kan nämnas skapandet av riktiga talvanor och utvecklandet av talberedskapen, färdigheten att läsa text och förstå innehållet och även färdigheten att inom bestämda gränser uttrycka sig skriftligt. Då man strävar till att uppnå dessa mål, leds man också i vartdera ämnet att iaktta en viss regelbundenhet, genom vilken man kan språkligt uttrycka sig riktigt. Likväl är det skäl att betona, att i båda läroämnena det språkliga uttryckets innehåll och i allmänhet förmågan att förstå samt att själv uttrycka sig är mycket viktigare än formen.

Oavsett enspråkigheten bör språkundervisningen naturligen stöda sig på begrepp och ting, som eleverna behärskar i modersmålet. Speciellt gäller detta abstrakta ord, allmänna begrepp och strukturer. Undervisningen i de sistnämnda har man i förteckningen över strukturerna strävat till att gruppera så, att t. ex. i det för eleven första främmande språket på lågstadiet behandlas blott sådana strukturer, som är kända från modersmålsundervisningen. (Undantag utgör givetvis sådana strukturer som inte har sin motsvarighet i modersmålet. Som exempel kan nämnas prepositionerna för finskspråkiga eller kasusformerna för svenskspråkiga). I varje fall bör lärarna i modersmålet och i ett för eleven främmande språk samarbeta och så försäkra sig om att bl. a. undervisningen i strukturerna kan handhas såsom på varandra följande kurser, så att de först behandlas ur modersmålets synpunkt.

Utom till modersmålet ansluter sig undervisningen i de för eleven främmande språken nära till undervisningen i många andra läroämnen såsom geografi och biologi, musik, medborgarfärdighet, ekonomisk kunskap och historia. Då under språklektionerna olika arbetsområden behandlas, kan studierna märkbart effektiveras, om samma stoff samtidigt behandlas även i det läroämne (-ämnen), till vilket ifrågavarande stoff närmast hör. Ofta kan samverkan skapas mellan flera läroämnen. Förteckningen över de ämnesområden, som bör behandlas i språkundervisningen, ger på samma gång upplysning om samverkan med andra ämnen. Då objektet för undervisningen t. ex. är ett land, vars språk studeras, kan detta behandlas utom i språkundervisningen bl. a. under lektionerna i geografi, biologi och ekonomikunskap. Musikundervisningen och t. o. m. teckningen kan samordnas att behandla samma stoff. Lärarna bör komma överens om vilka avsnitt av ett gemensamt stoff var och en behandlar.

Högpresterande elever kan undervisas i vissa moment inom några andra läroämnen till en del på det främmande språket t. ex. så, att den egentliga presentationen sker under ämneslektionen i modersmålet, men behandlingen fortsätter under språklektionen.

4.6. Hjälpmedel vid undervisningen

4.6.1. Läroböcker

Oavsett att i målsättningen för språkundervisningen ges en stor betydelse åt att uppnå muntlig språkfärdighet, har läroboken med därtill anslutet material en ganska stor plats bland hjälpmedlen i språkundervisningen. Ordförrådet och strukturer som skall inläras, ämnesområden, som skall behandlas, t. o. m. undervisningsmetoderna, som skall användas, beror i ganska hög grad av läroboken.

Vid utarbetandet av läroböckerna borde man beakta följande synpunkter:

— Orden bör höra till språkets centrala ordförråd och valet av dem ske på basen av frekvensundersökningar. Orden bör i texten upprepas, dess oftare ju vanligare de är i språket. Endast en gång framträdande ord bör få finnas i texten blott av speciella skäl.

— Det bör finnas så rikligt med texter att läsa i förhållande till ordens totalmängd, att antalet nya ord per läsestycke skulle bli tillräckligt lågt. I synnerhet på lågstadiet bör också nya läsestycken innehålla till största delen bekant språkstoff: frekvenstätheten av nya ord i texten bör därvid vara låg.

— I början bör praktiskt taget alla ord vara lätta att åskådliggöra och i allmänhet är det före elevernas pubertet skäl att inskränka användningen av de abstrakta orden till minsta möjliga antal.

— Meningarna skall vara klara och grundligt utformade samt språkidiomatiska, så att eleverna får goda mönster för eget språkbruk.

— Läsestyckena borde till ämnesområden och innehåll vara för eleverna intresseväckande och roliga samt lämpliga som bas för diskussion och om möjligt ansluta sig till det tidigare inlärda. Det är önskvärt, att en betydande del särskilt av de läsestycken, som läses före puberteten, är lämpliga även för dramatisering.

— Utöver för alla elever avsedda lätta grundtexter bör i läroböckerna finnas även för mera begåvade elever disponerat mera krävande tilläggsstoff, som skulle ansluta sig till nämnda läsestycken. Detta skulle underlätta undervisningens differentiering. I lärobokens ordförrådsdel bör man åtskilja de ord och uttryck, som är avsedda att aktivt behärskas från dem, som blott skulle förstås.

— Vid läroböckernas illustrering bör fästas särskild uppmärksamhet, så att bilderna effektivt främjar språkinlärningen.

— I läroböckerna bör finnas rikligt med för elevernas ålder lämpliga, goda och trevliga sånger att sjungas unisont.

— Upptrappningen av strukturerna bör vara tillräckligt långsamt stigande. Man kan i texten placera strukturer, innan den egentliga behandlingen av dem är avsedd att ske, men de behandlas till en början som glosor i ordförrådet. Samma struktur bör ingå och övas i samband med flera läsestycken. Då studierna fortgår, kan det vara nyttigt, att eleverna snabbt kan erinra sig en bestämd struktur. Därför kan läroboken uppta en särskild avdelning, som innehåller ett sammandrag — närmast med hjälp av exempel och mönster — av de strukturer som förekommer i läroboken. — Orden i läroboken bör vara uppräknade i en ordförteckning. Då behöver man nödvändigtvis inte gå till en synonym i modersmålet för att förklara betydelsen, utan som hjälp kan användas.

a. enbart en bild;
   bilder passar för alla stadier, speciellt då det är fråga om djur, växter föremål och apparater eller maskiner;
b. bild och ordförklaring;
   detta förfaringssätt passar för alla stadier utom för den boklösa perioden;
c. enbart ordförklaring;
   detta är ofta det enda förfaringssättet, då det gäller abstrakta ord. Utom direkt definition finns det flera andra användbara former för förklaring av betydelsen, t. ex. synonymer och motsatsord. Ordets betydelse kan framgå ur satssammanhanget, av situationen osv.

— Till läroboken bör anslutas en *arbetsbok,* som innehåller rikligt med mångsidiga övningar av olika svårighetsgrad. Lätta uppgifter behövs synnerligen mycket.

I små skolor måste man nämligen organisera språkstudierna som s. k. tysta timmar. Utöver vanliga övningar borde arbetsböckerna uppta även sådana för eleverna intressanta uppgifter som korsord, bildgåtor osv. Uppgifter för grupparbete och individuellt arbete kan förses med riktiga lösningar, så att eleven omedelbart kan rätta själv.

— Till läroboken bör också fogas en *lärarhandledning,* som innehåller praktiska råd och anvisningar. Dessa anvisningar hjälper läraren i hans arbete men inte så, att han känner sig bunden att iaktta ett bestämt mönster utan så, att han i undervisningen vågar följa sina egna idéer.

4.6.23. Bredvidläsningslitteratur

Skolan borde för eleverna anordna tillfälle till att orientera sig i studiespråket skriftligt även på annat sätt än med den egentliga läroboken. För de yngsta eleverna lämpar sig illustrerade barnböcker, t. o. m. serietidningar, i vilka textens innehåll i hög grad förklaras av bilderna. För litet mer avancerade torde böcker av typen Easy Readers av olika svårighetsgrad vara lämpliga. Deras ordförråd är i förhållande till originalutgåvorna litet och utvalt. Studietexter försedda med förklaringar och/eller ordförteckning kan användas som bredvidläsning.

4.6.3. Ordböcker

I synnerhet sedan man hunnit något längre i studierna bör eleverna vänjas vid att använda en- och tvåspråkig ordbok som hjälpmedel i skriftliga övningar, vid läsning av bredvidläsningslitteratur osv. Därför bör till skolorna anskaffas i tillräcklig mängd ganska kortfattade ordböcker.

4.6.4. Åskådningsmateriel

Utöver bilder, som tecknas på klasstavlan och som återfinns i läroböckerna, samt planscher, som gjorts på basen av de sistnämnda, behövs även annan åskådningsmateriel. I språkundervisningen bör undervisningsmaterielen främja åskådningsundervisningen, vara lämplig som grund för diskussion på det ifrågavarande språket, utgöra utgångspunkt även för de skriftliga redogörelserna och annars vara ägnat att göra studierna levande.

Åskådningsföremålen är i synnerhet i nybörjarstadiets undervisning ofta det allra bästa åskådningsmaterialet. Som dylika föremål räcker inte klassrummets inredning och annan dylik materiel till, fastän man naturligen bör lära eleverna namnen på dessa i det dagliga skolarbetet nödvändiga föremålen på studiespråket. Därutöver är av nöden åskådningsmateriel såsom djur, fortskaffningsmedel, arbetsredskap och andra leksaker och miniatyrmodeller av vanliga bruksföremål.

Planscher och diabilder lämpar sig för presentation av olika händelser och av bl. a. för respektive land typiska vyer. Färgrika bilder finner man också i tidskrifter.

Bildkort kan mycket väl användas till presentation av enskilda föremål och händelser och *ordkort* särskilt i det skede, då texten bekantgöres.

En god grund för samtal och för muntlig och skriftlig beskrivning utgör en enskild plansch, som presenterar en händelse eller följd av händelser, eller en serie av planscher. Utom speciellt för språkundervisningen uppgjorda "bildtavlor" kan man på språklektionerna väl använda för andra läroämnen avsedda, tillräckligt stora åskådningsbilder.

Flanellografen och dess bilder samt *bilder som fästs på magnettavla* lämpar sig mycket väl att använda i nybörjarstadiets undervisning. Utom att fästa bilderna kan man på dessa tavlor bilda ord och satser.

Kartor behövs som hjälpmedel i språkundervisning i synnerhet vid behandlingen av de läsestycken, som redogör för ifrågavarande lands geografi. Det är naturligt att under språklektionerna används samma kartor som under geografilektionerna. Önskvärt är att det utom allmänna kartor även finns att tillgå åtminstone en karta över huvudstaden i ett land (eller i olika länder), där de viktigaste byggnaderna och övriga sevärdheter tydligt framgår.

4.6.5. Audivisuella hjälpmedel

Bandspelaren kan användas i språkundervisningen vid inlärandet av uttal, vid åhörandet av bandade texter i läroboken och arbetsboken, av bandade sånger, skolradions språkprogram och egna dramatiseringar, vid förståelse-, diktamens- och upprepningsövningar och vid lärarens fortsatta utbildning. I varje skola borde finnas en bandspelare av god kvalitet (helst med extra högtalare), i stora flera. Bandspelare, som anskaffas till samma skola, och en ambulerande språklärares bandspelare i olika skolor, bör alla vara av samma slag. Tvåkanalssystem- och tvåspårförsedda bandspelare lämpar sig synnerligen väl för användning i språkundervisningen. Man kan med dem åhöra samma band och utföra samma bandningar, som med enkanalssystem försedda bandspelare men därtill även jämförande bandning och lyssnande.

Band bör anskaffas i tillräcklig mängd, så att man åtminstone utöver de band, som är färdigt inspelade och annars används gemensamt, reserverar ett band för varje lärare, som har språkundervisning.

Kontinuerligt lyssnande på bandade texter i läroboken är nödvändigt för att eleverna därav skall få ett autentiskt mönster för eget språkbruk och för att de skall bli vana vid att höra och förstå studiespråket talat av flera personer. Givetvis skall man inte nöja sig att blott höra på band, utan eleverna bör upprepa det hörda flera gånger. Denna upprepning kan ske i klass, i grupp eller enskilt. Eventuella fel korrigeras och särskild uppmärksamhet fästs vid inövningen av svåra moment.

Genom att *till bandspelaren ansluta hörlur-mikrofonkombinationer* kan man för en del elever betydligt effektivera den muntliga språkövningen och samtidigt erbjuds möjlighet till undervisningseffektivering i form av muntligt grupparbete.

Systemet med bandspelar-hörlurmikrofon kan utvidgas till att omfatta hela elevgruppen och tekniskt kan det utvidgas till en egentlig *audioaktiv språkstudio* (AA-språkstudio) med elevplatser. Dessa apparater kan användas speciellt i uttals- och strukturövningarna men också i särskilda samtalsövningar. Eleven hör mönstret eller stimulus på band och kan jämföra sin egen prestation med den rätta, därvid nyttjande den s.k. övereffektiverade mikrofonen. Han är likväl bunden vid samma tempo och samma material som gruppens övriga elever.

Audio-aktiv-komparativ språkstudio (AAC-språkstudio) ger utöver ovan nämnda fördelar även en möjlighet till differentiering av undervisningen både så, att varje elev går fram i egen takt och så, att olika elever nyttjar olika övningsmaterial eller studieprogram medan de övar samtidigt. Därtill kan eleven jämföra sin egen prestation med mönstret flera gånger.

Fördelar av AA-anläggning är vid sidan av det billigare priset lättheten att installera den även i gamla skolbyggnader och möjligheten att lätt överföra an-

läggningen från en plats till en annan. Å andra sidan erbjuder AAC-anläggningen mångsidigare användning, av vilka möjligheten till differentiering är en av de mest betydande.

I målet för grudskolans språkundervisning har betonats betydelsen av den muntliga språkkunskapen. För att effektivera den muntliga övningen borde man åtminstone för högstadiets skolor anskaffa språkstudioapparater. Dessutom behöves övningsmateriel, som till svårighetsgraden är omväxlande och planerat för våra förhållanden, förutan vilket ej ens goda tekniska hjälpmedel kan fylla sin uppgift.

Beträffande användningen av *grammafonskivor,* bl.a. vid övning av uttal, intonation, avlyssning av texter och sånger gäller i allmänhet de regler, som ovan har givits om användningen av ljudbanden. Lärarens arbete underlättas mycket av att de tryckta texterna till sångerna erhålls i samband med anskaffningen av skivorna.

God övning i förståelse är att följa med en *film* på studiespråket, förutsatt att filmen språkligt är lämplig.

Till sitt syfte kan *skolradions* och *-televisionens* språkprogram indelas i tre grupper:

1. En kursutformad, kontinuerligt fortsatt programserie, som delvis ersätter klassläraren. En sådan kursutformad undervisning är viktig om en betydande del av de lärare, som handhar språkundervisningen, har relativt liten utbildning för ändamålet.

2. Repetitions- och aktiveringsprogram i nära anslutning till den kursutformade programserien.

3. Särskilda program, vilkas speciella syftemål är att göra språkundervisningen levande, åskådliggöra sådana moment i kursen, som annars är svåra att skapa en föreställning om. På samma sätt som undervisningsfilmerna kan sådana program "förflytta" eleverna till det land, vars språk de studerar, och presentera sevärdheter, landets förhållanden osv.

4.7. Bedömning av inlärningsresultaten

4.7.1. Beaktande av olika sidor av språkkunskapen

Alla fyra sidor av språkkunskapen, nämligen *att förstå tal, att aktivt behärska talet, att förstå text och att aktivt skriftligt behärska språket,* bör beaktas vid bedömningen av inlärningsresultaten i den proportion, som varje delmål har i ifrågavarande kurs och stadium.

Härav följer att i synnerhet på lågstadiet och i den allmänna kursen i det för eleven första främmande språket samt i den allmänna kursen i det andra språket även på högstadiet *den muntliga språkfärdighetens nivå har en avgörande del i det betyg eleven får.* I alla kurser och i alla årskurser tillmäts den muntliga språkfärdigheten lika stor betydelse som den skriftliga.

Speciellt bör observeras, att ifråga om den skriftliga språkfärdigheten bör förmågan att förstå text uppskattas i tillräckligt hög grad och inte ensidigt fästas avseende vid aktiv skriftlig färdighet. Den sistnämnda är på grundskolstadiet för många elever svårast att uppnå och dessutom en sida av språkfärdigheten, som efter skolan sällan är behövlig.

Naturligt är att *översättningsförmågan ej bör användas som bedömningskriterium på eleveras språkfärdighet,* emedan den ej hör till målet för språkundervisningen i grundskolan.

4.7.2. Bedömning av den muntliga språkfärdigheten

Tillfälle till bedömning av elevens muntlig språkfärdighet har läraren i varje undervisningssituation. Han bör fästa uppmärksamhet vid varje elevs *förmåga att förstå det talade språket, vid kvaliteten av uttal och intonation samt vid naturligheten i talet* i allmänhet, d.ä. bruket av olika strukturer, variationen i det av eleven använda ordförrådet, förmågan att vid behov utforma svaret också snabbt, osv. Läraren bör ha klart för sig nivån av varje elevs muntliga språkfärdighet och dess utveckling och meddela härom till eleverna på samma sätt som om utvecklingen av den skriftliga språkkunskapen.

4.7.3. Skriftliga prov

I tredje årskursen är det skäl att begränsa sig till användningen av blott flervals- och indentifieringsuppgifter med ord och bild och möjligen teckningar på basen av instruktioner på studiespråket. Först i fjärde årskursen är det motiverat att övergå till lätta uppgifter i aktivt språkbruk t. ex. i den följd som ovan i fråga om de skriftliga övningarna har föreslagits.

Man bör alltid minnas, att först då eleverna blivit vana vid en övningsform och i allmänhet reder sig med denna, kan den utnyttjas vid bedömningen av deras språkfärdighet.

I stil med övningarna borde också proven vara av flera typer, t.o.m. så, att samma prov kan innehålla flera uppgiftsformer. Detta ökar elevernas intresse för prov, ger dem en mångsidig övning och ger en fullständigare bild av elevens språkfärdighet.

Betänkandets I del 9. kap. upptar en ganska bred framställning om de allmänna linjer i bedömningen av inlärningsresultaten, som följs i grundskolan. Enligt denna bör man även *vid undervisningen i främmande språk övergå från prognostiska prov till diagnostiska.* De sistnämnda ger både läraren och var och en elev ett tillfälle att kontinuerligt kontrollera resultaten av sitt arbete. Med hjälp av diagnos är det möjligt att i tid klarlägga, vilka elever som är i behov av tilläggsövning och inom vilket språkområde detta bör ske. Därför bör man utveckla metoder med vars hjälp läraren får reda på de vanligaste felen, som görs i elevgruppen, så att felen genast skall kunna rättas. Likaså borde eleverna småningom kunna analysera sina fel för att framdeles kunna undvika dem.

Förutsägande prognostiska prov, varmed klarläggs skillnaden mellan eleverna i språkfärdighet, bör i grundskolan inskränkas till blott några få under läsåret. Om uppgörandet av dem hänvisas till förenämnda del I 9. kap. I ett prognostiskt prov stiger uppgifternas svårighetsgrad mot slutet. De sista uppgifterna kan vara sådana, att man för att klara dem utöver grundtexten också måste behärska tilläggstext.

I ett prognostiskt prov bör det finnas relativt många deluppgifter, för att det skall skilja eleverna från varandra och för att dess reliabilitet skall vara tillräckligt hög. För varje deluppgift fastställs ett maximipoängtal i enlighet med uppgiftens svårighetsgrad. Ett fel i en deluppgift reducerar det poängtal, som ges för denna deluppgift. Samma eller likadant fel får vid betygsättningen av provet beaktas

såsom sänkande blott en gång. Om samma moment i provet är utfört oriktigt av en mycket stor del av eleverna, bör ett sådant fel inte beaktas, emedan bristen uppenbarligen inte är hos eleverna utan i undervisningen.

För en synnerligen god prestation kan man ge pluspoäng, blott detta sker systematiskt. Speciellt i bedömningen av uppsats kan det vara ändamålsenligt att förfara så, att framställningens ledighet och språkriktighet bedömes separat och att båda beaktas i slutresultatet.

Med de poäng, som erhållits i deluppgifterna, uträknas i ett prognostiskt prov en poängsumma för eleven. Därefter transformeras elevernas poäng till provvitsord, varvid följs en *relativ bedömning* (se I delen 9. kap.). Däremot *ges icke vitsord vid diagnostiska prov.*

För bedömning av inlärningsreslutaten i främmande språk i skolorna kommer man även i Finland att uppgöra standardiserade prov. Därtill behövs i skolor och kommuner gemensamma prov, i vilkas uppgörande lärarnas samarbete är nödvändigt.

V Matematik

5.1. Mål

Målet för matematikundervisningen har uppställts i enlighet med de allmänna målsättningen för grundskolan utgående från det, som är karaktäristiskt för matematiken och vad som kan uppnås inom den. I matematikundervisningen strävar man till att främja elevernas helhetsutveckling speciellt inom följande områden:

— *Eleverna får tillägna sig matematisk kunskap och färdighet, som valts med tanke på individens utveckling och det föränderliga samhällets behov.*

— *Eleverna bibringas arbetssätt och metoder, som de behöver för att självständigt förvärva och använda matematisk kunskap.*

— *Elevernas inställning till matematik utvecklas så, att grundlösa över- och undervärderingar inte uppstår.*

— *Eleverna erbjuds angenäma upplevelser i arbetet mad matematiken.*

På det intellektuella planet kan man jämförelsevis tydligt urskilja delmål, av vilka bildas ett hierarkiskt system i målsättningen såsom en grund för läroplanen. Ju lägre årskurser det är fråga om, desto tydligare bör individens utvecklingsmöjligheter beaktas, då delmålen fixeras. Samhällets krav blir klarare preciserade i de högre årskurserna, då eleverna är närmare övergången från skola till samhälle eller fortsatta studier.

Varje individ bör erbjudas en i möjligaste mån god utgångspunkt att i enlighet med sina önskemål och förutsättningar utvecklas i sina matematiska studier. I den grundläggande undervisningen i matematiken främjas denna strävan av matematikens systematiska struktur, emedan vissa grundbegrepp i matematiken är tillräckligt allmänna och av tillräckligt grundläggande natur, för att de skall kunna användas som grund för nästan alla områden i matematiken.

På alla håll inom samhället tycks utvecklingen ske snabbt, och därför bör målen inte i alltför hög grad bindas vid nuets kanske rätt snart förändrade behov. I stället bör man i så många avseenden som möjligt försöka nå en användbar och allmängiltig kunskap. Växelverkan mellan människa och natur bör också beaktas vid uppställandet av kunskapsmålen.

Det är viktigt att eleven lär sig arbete självständigt såväl med tanke på senare studier som på den praktiska tillämpningen av matematik: han skall vänja sig vid att inhämta kunskapet ur böcker, tabeller m.fl. matematiska källor, att tillämpa dem i praktiska situationer och att därtill själv kontrollera sina prestationer. Han bör skaffa medel för att lära sig utnyttja de tekniska hjälpmedlen i matematiken.

För att utveckla en riktiga attityder bör eleven lära känna matematikens betydelse i vardagslivet och inom olika yrkesområden i samhället. Likaså bör han lära känna matematikens möjligheter att vara till nytta som en begripbar intellektuell

hobby. Då eleven känner till dessa sidor av matematiken, kan han småningom göra klart för sig målet för sina studier och planera sitt arbete med tanke på framtiden. Då eleven tillräckligt mångsidigt känner till matematikens ställning bland de kunskapsområden, som människan tillägnat sig, undviks enklast onödiga över- och undervärderingar. I matematiken kan man på många sätt erbjuda eleverna angenäma upplevelser; tilfredsställelse över ett uppnått mål, glädje över insikt och t.o.m. estetisk njutning. Dessa upplevelser bör erbjudas varje elev och inte endast de matematiskt mest begåvade eleverna.

Eleverna bör uppleva sitt liv och sitt arbete i skolan med matematikundervisningen som rikt och tillfredsställande, ty barn upplever nuet som det viktigaste. Detta är anledningen till att det fjärde målet inte enbart skall anses vara en förutsättningen för att uppnå de övriga, utan det måste uppfattas som ett verkligt självständigt och viktigt mål.

5.2. Lärostoff

5.2.1. Allmän översikt över lärostoffets fördelning på olika årskurser

	årskurs								
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1. *Talmängder*									
Antalsbegreppet och de naturliga talen	×	×	×						
Positionssystemet och storleksordningen för naturliga tal	×	×	×	×					
Addition och subtraktion med naturliga tal	×	×	×	×					
Multiplikation och division med naturliga tal		×	×	×					
Överslagsräkning, huvudräkning och tillämpningar med naturliga tal	×	×	×	×					
Negativa heltal				×	×	×			
Addition och subtraktion med heltal				×	×				
Multiplikation och division med heltal					×	×			
Tillämpningar av heltal och huvudräkning				×	×	×			
Beteckning av rationella tal såsom bråk och decimaltal			×	×	×	×	×		
Räkneoperationer med decimaltal				×	×				
Räkneoperationer med bråk					×	×			
Potensbeteckningen					×	×	×		
Tillämpningar och huvudräkning med rationella tal					×	×	×		
De reella talens mängd och begreppet kvadratrot								×	×
2. *Mängdlära och logikens grunder*									
Mängdlärans grundbegrepp	×	×	×						
Mängdlärans begrepp och symboler				×	×	×	×	×	×
Produktmängd, relation och funktion				×	×	×	×	×	×

	årskurs								
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Öppen och sluten utsaga			×	×	×	×	×	×	×
Sammansatta utsagor				×	×	×	×	×	×
Lösningsmängd			×	×	×	×	×	×	×
3. *Funktionslära*									
Enkla avbildningar i form av uträkningen och figurer	×	×	×	×	×				
Användning av variabel			×	×	×	×	×		
Uttryck i en variabel, uttryckets värde			×	×	×	×	×	×	×
Koordinatsystemet			×	×	×	×	×		
Framställning av relationer och funktioner i koordinatsystemet				×	×	×	×	×	×
Linjära funktioner								×	×
Polynom och rationella funktioner									×
Inledande behandling av derivata									×
4. *Ekvationer och olikheter*									
Lösning av ekvationer genom prövning	×	×	×	×					
Lösning av olikheter genom prövning	×	×	×	×	×	×			
Specialfall av ekvationslösningar				×	×	×	×		
Lösning av ekvationer och olikheter							×	×	×
Lösning av ekvations- och olikhetssystem								×	×
Tillämpningar av ekvationer och olikheter				×	×	×	×	×	×
5. *Geometri*									
Geometrins grundbegrepp	×	×	×	×	×				
Mätningsövningar och räkneuppgifter	×	×	×	×	×	×			
Kongruensavbildningar			×	×	×	×			
Likformighetsavbildningar					×	×	×		
Rymdgeometri						×	×	×	
Trigonometri								×	×
Vektorgeometri								×	×
6. *Tillämpad matematik*									
Behandling av storheter (längd, vikt, tid m.m.)	×	×	×	×	×	×			
Förhållande och proportionalitet						×	×		
Procent- och ränteräkning						×	×	×	
Användning av räknesticka och räknemaskin						×	×	×	×
Grundkunskap i ADB									×
7. *Statistik och sannolikhetsräkning*									
Insamling av data och tabellframställning						×	×	×	
Diagram						×	×	×	
Statistiska karaktäristika						×	×	×	×
Sannolikhetsbegreppet									×

5.2.2. Lärostoffet årskursvis

5.2.2.1. Årskurs I

Utgångspunkten för inlärning av de naturliga talen är att ange antalet element i en mängd. De naturliga talen tas i användning stegvis, och vid inlärning av tvåsiffriga tal fäster man uppmärksamhet vid principerna för positionssystemet, då talen betecknas.

En- och tvåsiffriga tals storleksordning lärs och anges med symbolerna $<$ $>$, $=$ och $\neq$.

Vid inlärning av addition och subtraktion bör vikten läggas på begreppsbildningen utgående från mängdmodeller. I räkneövningarna eftersträvar man inte en mekanisk räknefärdighet utan förmåga att tänka sig in i räkneoperationernas egenskaper och att lösa uppgifterna på basen av dem. Tiotalsövergång i addition och subtraktion behandlas endast förberedelsevis i denna klass. I additionsekvationer och subtraktionsekvationer kan den obekanta förekomma på vilken plats som helst.

Enkla geometriska planfigurer kan förekomma som objekt för geometriska mätningsövningar eller senare i samband med aritmetiska uppgifter t.ex. som element i mängder, som skall beräknas. Centimeter används som enhet i mätningsövningarna.

5.2.2.2. Årskurs II

Fortsatt behandling av naturliga tal. De tresiffriga talen inlärs. I samband med övningen av dem fäster man på nytt uppmärksamhet vid principerna för positionssystemet.

I addition och subtraktion fortsättes begreppsbildningen. Räkneövningar utförs i huvudet och med sned placering av talen under varandra. Då talen placeras under varandra fästes redan inledningsvis uppmärksamheten vid positionssystemets betydelse. Även överslagsräkning behandlas.

Begreppsbildningen i fråga om multiplikation påbörjas på basen av mängdmodeller och addition. Härvid behandlas alla produkter i multiplikationstabellen utan krav på att eleverna skall behärska multiplikationstabellerna. Efter multiplikationen kan man påbörja bildandet av divisionsbegreppet.

Matematiska problem i anslutning till praktiska situationer, speciellt frågor som berör antal, längd, och penningbelopp.

Fortsatta mätningsövningarna och användningen av geometriska figurer behandlas i samband med andra uppgifter.

5.2.2.3. Årskurs III

Eleverna får lära sig att beteckna naturliga tal i tiosystemet så, att man inte behöver fastställa en uttrycklig över gräns för de tal, som behandlas. I räkneövningarna håller man sig dock i huvudsak till högst fyrsiffriga tal.

Beteckning av rationella tal såsom bråk och decimaltal tas i bruk, men kraven på elevernas kunnande bör uppställas med stor försiktighet.

Addition, subtraktion och multiplikation behandlas mångsidigt med beaktande av deras begreppsbildning, egenskaper, räknemetoder och tillämpningar. Vid sidan av algoritmerna övas också rikligt huvudräkning och överslagsräkning.

Inlärningen av division sker i huvudsak i denna årskurs; divisionsalgoritmen tas dock inte ännu i bruk.

Vid bildandet av utsager kan man på ett naturligt sätt börja använda uttrycken: sann utsaga, falsk utsaga, öppen utsaga och lösningsmängd för öppen utsaga. För att beteckna obekanta tal används x.

I geometrin övas ritning av enkla figurer och av kongruensavbildningarna kan man behandla parallellförskjutning och spegling i linje. Koordinatsystemet inlärs i denna årskurs för att ange läget av åtskilda punkter, som motsvarar par av naturliga tal.

Man behandlar matematiska problem, som ansluter sig till praktiska situationer och fäster uppmärksamhet vid mängdmodellernas betydelse som bro mellan räkneoperationerna och situationen. Av storheterna och deras enheter behandlas längd (mm, cm, m, km), vikt (g, kg) volym (dl, l) penningbelopp (mk, p) och eventuellt några till men med mindre krav.

5.2.2.4. Årskurs IV

I behandlingen av talsystemet försöker man generalisera. Därvid blir det fråga om att byta ut basen mot ett annat tal än tio.

För att avlägsna de svårigheter, som uppstår vid subtraktion med naturliga tal, tas negativa heltal i bruk. Subtraktion och addition med heltal behandlas i någon mån.

Divisionens algoritm inlärs och huvudräkning och överslagsräkning övas. Eleverna får öva sig att tillämpa alla fyra räknesätten på konkreta problem.

Fortsatt behandling av rationella tal. Decimaltalens räkneoperationer behandlas inledningsvis.

Mängdlärans begrepp har hittills ingått i behandlingen av många frågor. Nu kan de behandlas systematiskt.

I geometrin behandlas förutom repetition av ovan nämnda begrepp även kongruensavbildningarna: spegling i punkt och vridning.

Såväl i behandlingen av geometriska som aritmetiska uppgifter betonas avbildningarnas betydelse.

Måttenheterna ansluts till det inlärda talsystemet. På detta sätt kan man behandla måttenheterna generellt.

5.2.2.5. Årskurs V

Kompletterande övningar med addition och subtraktion av heltal samt inledande behandling av multiplikation och division. Då man undersöker heltalens delbarhet bör man i huvudsak hålla sig till positiva heltal.

Alla fyra räknesätten behandlas i samband med rationella tal och både bråk- och decimaltalsbeteckningar används. Man tar i användning potensbeteckning, då exponenten är ett naturligt tal.

Grunderna i mängdläran och logik används i alla de frågor, som berörs i denna årskurs i mån av möjlighet.

Användningen av variabel skall generaliseras och uppmärksamhet bör fästas vid de avbildningar som definieras av uttryck i en variabel. Relationer och avbildningar framställs i koordinatsystemet.

Vid lösning av ekvationer och olikheter används prövning och sambanden mellan räkneoperationerna.

Geometrin repeteras och med hjälp av mätningsövningar får eleverna inledningsvis lära sig likformighetsavbildningar.

Exempel ges på tillämpning av både heltal och rationella tal.

5.2.2.6. Årskurs VI

Behandlingen av heltal och rationella tal kompletteras särskilt i fråga om multiplikation och division samt tillämpningar.

Grunderna i mängdlära och logik används, där det är möjligt i de frågor som behandlas.

Vid användningen av variabler och en alltmer allmän talbeteckning eftersträvas ett närmande till praxis inom algebran. Avbildningar och relationer framställs i koordinatsystemet.

Lösningen av ekvationer och olikheter grundar sig ännu på sambanden mellan räkneoperationerna.

I geometrin behandlas plan- och rymdfigurer, deras area och volym beräknas och övriga egenskaper undersöks. Behandlingen av kongruens- och likformighetsavbildningar fortsätter. Tillämpningar ges stor betydelse. Man behandlar förhållande och proportionalitet, procent samt i mån av möjlighet också användningen av räknemaskin och -sticka.

Statistiskt material insamlas om ämnen som intresserar eleverna. Materialet framställs i tabeller. Diagram uppställs och tolkas.

5.2.2.7. Årskurs VII

Allmän kurs:

Översikt över olika talmängdens egenskaper ända till de rationella talens mängd.

Översikt över mängdlärans grundbegrepp och komplettering av dem.

Man över beteckning av linjära uttryck, förenkling av dem och beräkning av deras värde. Potenser behandlas, då exponenten hör till de positiva heltalens mängd.

Man behandlar enkla avbildningar från en talmängd till en annan och framställer dem i koordinatsystemet.

Enkla ekvationer och olikheter löses.

Ur geometrin behandlas avbildningar och figurers egenskaper.

Fördjupad kurs:

Man repeterar olika talmängdernas egenskaper ända till de rationella talens mängd och övergår till att beteckna talen med bokstäver.

Översikt av mängdlärans grundfrågor och komplettering av dem. Mängdlärans symboler.

Övning i att beteckna, och förenkla uttryck samt att beräkna deras värde. Potenser behandlas, då exponenten hör till de positiva heltalens mängd. Övningar i att förenkla potensuttryck, addition, subtraktion och multiplikation av polynom.

Avbildningar från en talmängd till en annan övas och framställs i koordinatsystemet.

Ekvationer och olikheter löses och man lägger särskilt vikt vid att ange lösningsmängden exakt.

5.2.2.8. Årskurs VIII

Allmän kurs:

Begreppet kvadratrot och beräkning av närmevärde med räknesticka. Mängdlärans och logikens grunder utnyttjas i mån av möjlighet i de moment, som behandlas.

Linjära funktioner behandlas och åskådliggörs i koordinatsystemet. Enkla ekvationer och olikheter löses. Användningen av ekvationer i tillämpningsuppgifter övas, särskilt tillämpas formlerna för procenträkning, area och volym.

Statistiskt material som intresserar eleverna insamlas, sammanställs i tabeller. Diagram uppgörs och tolkas och därtill räknas medelvärden och medianer.

Mellankurs:

Begreppet kvadratrot och beräkning av närmevärde.

Mängdlärans och logikens grunder utnyttjas i mån av möjlighet i de moment som behandlas.

Förenkling av enkla bråkuttryck. Potens och förenkling av potensuttryck behandlas. Addition, subtraktion och multiplikation av polynom.

Linjära funktioner behandlas och åskådliggörs i koordinatsystemet.

Förändring av funktions värde undersöks.

Ekvationer och olikheter löses. Övning i att använda enkla ekvationer vid lösning av tillämpningsuppgifter; särskilt används formlerna för procenträkning, area och volym.

Statistiskt material, som intresserar eleverna insamlas och sammanställs i tatabeller, diagram uppgörs och tolkas.

Behandlingen av trigonometri påbörjas. Enkla linjära ekvationspar löses.

Fördjupad kurs:

Begreppet kvadratrot och beräkning av närmevärde. Inledning till kravet på införande av irrationella tal.

Mängdlärans och logikens grunder utnyttjas i mån av möjlighet inom de moment som behandlas.

Förenkling av bråkuttryck och potensuttryck.

Linjära funktioner behandlas och åskådliggörs i koordinatsystemet. Förändring av funktionsvärde undersöks.

Ekvationer löses, också ekvationer med absolutbelopp, enkla olikheter samt linjära ekvationspar. Användningen av ekvationer och olikheter i lösningen av tillämpningsuppgifter övas; särskilt tillämpas formlerna för procenträkning, area och volym.

Statistiskt material som intresserar eleverna insamlas och sammanställs i tabeller, diagram uppgörs och undersöks. Statistiska karaktäristika beräknas. Plana figurers egenskaper och trigonometri behandlas.

5.2.2.9. Årskurs IX

Allmän kurs:

Värden för kvadratrötter beräknas och kravet på införande av irrationella tal konstateras.

Grunderna i mängdläran och logiken användes i mån av möjlighet vid behandlingen av andra frågor.

Övning i att beteckna polynomer och brutna uttryck och beräkning av deras värden. Linjära och enkla funktioner av andra graden behandlas och åskådliggörs i koordinatsystemet. Förändring av funktionsvärden undersöks.

Ekvationer och ekvationspar löses också grafiskt. Olikheter åskådliggörs i koordinatsystemet. Övning i att använda ekvationer och olikheter vid lösningen

av tillämpningsuppgifter; isynnerhet används formlerna för procenträkning och ränteräkning. Proportionalitet behandlas.

Statistiskt material insamlas från ämnen, som intresserar eleverna. Detta sammanställs i tabeller, diagram uppställs och tolkas, dessutom räknas statistiska karaktäristika.

Grundfakta om ADB inlärs.

Plana figurers egenskaper och trigonometri behandlas.

Mellankurs:

Irrationella tal och delmängder av de reella talens mängd. Övning i förenkling av kvadratrotsuttryck.

Potensbeteckningen utvidgas så, att exponenten kan vara vilket heltal som helst. Övning i förenkling av potensuttryck. Multiplikation och division med polynom övas. Polynoms delbarhet behandlas. Undersökning av rationella uttrycks egenskaper och övning i förenkling av dem. Linjära funktioner och andragradsfunktioner behandlas och åskådliggörs i koordinatsystemet. Förändring av funktionsvärde undersöks.

Ekvationer och olikheter löses, även sådana som innehåller absolutbelopp, den obekanta i nämnaren eller en andragradsterm. Linjära ekvationspar löses. Tillämpningsuppgifter.

Trigonometri och användning av vektorer i geometrin behandlas.

Grundfakta om ADB inlärs.

Statistiska karaktäristika beräknas. Sannolikhetsbegreppet tages i användning.

Fördjupad kurs:

Irrationella tal och delmängder av de reella talens mängd. Förutom kvadratrötter behandlas andra rotuttryck och övas förenkling av dem.

Potensbeteckningen utvidgas till att exponenten kan vara vilket heltal som helst eller ett positivt bråk. Övning i förenkling av potensuttryck. Polynoms delbarhet behandlas. Rationella uttrycks egenskaper undersöks och förenkling av dem övas. Andragradsfunktioner behandlas och åskådliggörs i koordinatsystemet. Eleverna får inledningsvis bekanta sig med begreppet derivata.

Lösning av ekvationer och olikheter av högst andra graden, ekvationssystem och system av två olikheter. Tillämpningsuppgifter.

Trigonometri och användningen av vektorer i geometrin behandlas.

Grundfakta om ADB inlärs.

Sannolikhetsbegreppet tas i användning och enkla räkningar med sannolikheter utförs.

5.2.3. Skillnader mellan nivågrupperade kurser

Följande skillnader godkänns mellan de nivågrupperade kurserna:

1) Skillnader i *snabbhet:* I en del kurser behandlas samma grundläggande lärostoff snabbare än i andra, varvid man hinner behandla också annat stoff i de förra. Av denna anledning har ovan i mellankursens eller den fördjupade kursens lärostoff upptagits en del sådant stoff, som inte förekommer i den allmänna kursen. Utöver dessa kurser kan man möjligen uppta tilläggskurser enligt elevernas eller lärarnas förslag.

2) Skillnader i *djup:* Då det grundläggande lärostoffet behandlas, kan man i en del kurser behandla de matematiska principerna grundligare och ta med uppgifter av teoretisk natur i större utsträckning, medan man åter i andra kurser kan behandla samma grundfrågor direkt med hjälp av exempel och stöda sig på inlärda regler. Inlärningsprocessens gång kan alltså vara olika i olika kurser, fastän det ämne som behandlats och den räknefärdighet som uppnåtts till sina grunddelar är likadana.

Skillnaderna mellan kurserna får dock inte vara så stora, att ett byte av kurs vore omöjligt under årskurserna 7 och 8. *Detta är speciellt viktigt, att man kan överflytta elever till mellankursen i årskurs 8 både från den allmänna och den fördjupade kursen i årskurs 7.* Därtill torde rätt få av eleverna i den allmänna kursen ha lust att flytta till mellan kursen. Däremot kan överflyttning från mellankursen till den fördjupade kursen ske ännu i början av årskurs 9. Överflyttning till lättare nivåkurser är naturligtvis också möjlig och en sådan kan ske ännu under årskurs 9.

5.3. Arbetssätt

5.3.1. Individualiserad undervisning

Matematikundervisningen ger rikliga möjligheter till individualiserad undervisning. I samband med utvecklandet av lärostoffet i matematik har det erbjudits flera naturliga och praktiska möjligheter än förut till individuellt arbete. Sålunda anses det möjligt att planera undervisningen så, att åtminstone hälften av studietiden vid behov kan ske utan lärares ledning, närmast i form av individuellt arbete eller grupparbete.

Skillnaderna mellan eleverna i matematikstudierna ansluter sig nära till deras förmåga att förstå och tillämpa matematiska principer. Detta är beroende av den allmänna härledningsförmågan och förorsakar under årens lopp skillnader i grundkunskaper och inlärningsfärdighet. Det finns skillnader mellan eleverna också i deras sätt att intressera sig för och inställningen till matematikstudierna. Dessa skillnader följer i hög grad elevernas skolframgång, men det är svårt att allmänt taget beräkna, hur stora direkta förbättringar i resultat man erhåller genom att förbättra intresset och inställningen. I alla händelser bör såväl kunskapsskillnader som attitydskillnader beaktas, då individualiseringen av undervisningen planeras.

I läroböckerna borde man särskilja det grundläggande lärostoffet, som alla bör ta del av, samt det tilläggsstoff man använder för komplettering av detta och därtill de egentliga extra kurserna. På detta sätt erbjuds individualiseringsmöjligheter med avseende på lärostoffets omfattning. I anslutning till det extra stoffet finns det goda möjligheter att tillämpa individualiserad undervisning i förhållande till inlärningens djupdimension och detta kompletteras ytterligare av läraren genom hans framställning. Det lärostoff, som de lägst presterande eleverna bör tillägna sig, är relativt begränsat. Den tid som används för inlärningen varierar i hög grad, varför det inte är nödvändigt att dra stränga gränser mellan lärokurserna för de olika årskurserna. De elever, som tillägnar sig undervisningen långsammast, bör ha lämpligt material för sin inlärningsnivå ännu i senare skeden, och studierna i detta bör ske rätt individuellt för att de inte nödvändigtvis skall behöva kvarstanna i klassen enbart för att de inte uppnått genomsnittsnivån.

Den ovan anförda strävan till individualiserad undervisning ställer betydande krav på det skriftliga material, som ställs till förfogande. Läroböckerna (eller med

dem jämförbara häften för grundstudier) bör vara av typen arbetsbok och till stor del självinstruerande. Som komplettering bör läraren kunna använda fördjupande extra material och tilläggskurser, vilka eleverna får studera helt individuellt. För elever med långsamma framsteg behöva det mera enkelt material än normalt och detta kan också till en del användas som material i stödundervisningen.

För stödundervisningen och i hjälpskolan behövs dessutom särskilt material för ännu mera specifika inlärningssvårigheter.

5.3.2. Behovet av olika arbetssätt

Fastän det skriftliga materialet till stor del planeras att lämpa sig för individuellt arbete, är avsikten att använda även andra arbetssätt i undervisningen. Demonstrationer under lärarens ledning, frågeundervisning och elevernas redovisning utgör en viktig del isynnerhet i det första skedet av undervisning av ett nytt moment samt av den fördjupade behandlingen. Till arbetet i de nivågrupperna och i kurser av olika omfattning, isynnerhet under räkneövningar, ansluter sig ofta individuellt arbete som en naturlig del. Detta är speciellt fallet i fråga om övningsräkning.

Fastän man i matematiken inte särskilt ofta använder egentligt grupparbete, sker tillämpningarna av matematik ofta naturligt i form av grupparbete. Dessa tillämpningar kan ske förutom under matematiklektionerna också under lektioner i samhällslära, omgivningslära m.fl.

5.3.3. Matematiken och övriga läroämnen

Matematikundervisningen i de lägsta årskurserna fortskrider bäst, då eleven får riklig stimulans av omgivningen till att söka antal, att mäta och till att studera geometriska former. Samma slag av stimulans kan ges även under lektioner i *omgivningslära,* slöjd m.m. Senare får eleverna samma slag av stimulans till funktionellt tänkande o.dyl. isynnerhet från naturvetenskaperna.

Ett av de praktiska målen för matematikundervisningen är att presentera matematiska modeller, som behövs vid iakttagandet av omgivningen. I skolans värld behöver man ännu inte dessa modeller alltför ofta, varigenom undervisningen till alla delar inte alls ansluter till andra läroämnen. De moment, som behövs i skolundervisningen, bör behandlas i tillräckligt god tid innan de skall tillämpas. Då det är svårt att på förhand i tid utföra en dylik inplacering, dels på grund av skiljaktigheter i läroböckerna och dels på grund av variationer i lokala förhållanden, blir anknytningen av matematiken till den övriga undervisningen till stor del beroende av läraren eller lärarnas avgöranden. Det vore synnerligen viktigt att utveckla sådana projekt, i vilka det inom samma ämneshelhet förekommer material, som bör behandlas kvantitativt olika. Därvid är det skäl, att behandlingen av lärostoffet också sker som en helhet oberoende av läroämne.

5.3.4. Problem i sammansatta klasser

Att undervisa två årskurser i samma klass är i princip möjligt emedan hälften av studietiden kan ordnas som individuellt arbete eller grupparbete. Då undervisningen inte förs framåt till alla delar helt i anslutning till en bestämd årskurs, är skillnaderna mellan årskurserna inte alltid så klara. Ibland kan det vara på sin plats, att en elev i en högre årskurs deltar i att handleda en lägre nivå och på detta sätt få stödundervisning.

Då det i samma klass finns elever från tre årskurser, blir det rätt svårt att organisera undervisningen, ifall man inte övergår helt och hållet till individuellt arbete, varvid läraren leder någon jämförelsevis liten grupp åt gången. Högpresterande elever bör redan systematiskt användas som hjälp i att handleda andra ("lärarassistenter").

I sammansatta klasser är det inte ändamålsenligt att i matematiken använda växelkurser, emedan lärostoffet inte kan disponeras därefter. Det finns dock sådant lärostoff, som eleverna bara bekantar sig med och dessutom många tillämpningar, som kan behandlas tillsammans oberoende av årskurs. Dessa kan behandlas vartannat år, men också så, att samma sak kommer upp på nytt även följande läsår.

5.3.5. Stödundervisning

Inom ramen för den gemensamma undervisningen i klassen anordnas rikligt av sådan individuell handledning genom vilken man hjälper de långsamma eleverna att tillägna sig grundfakta. Detta är inte egentlig stödundervisning, ehuru det material som bör användas delvis är detsamma.

Den egentliga stödundervisningen är avsedd för elever, som tillfälligt har svårigheter i inlärningen. I fråga om matematik har man kunnat konstatera gestaltningsstörningar hos en del elever, andra har verbala svårigheter, några har svårigheter i arbetet, som härleder sig från i grunden felaktig inställning. I stödundervisningen deltar också sådana elever, som t.ex. på grund av sjukdom blivit utanför normalundervisningen eller som byter grupp eller skola. För alla dessa elever behövs olika slag av material, för en del normalt undervisningsmaterial, för andra även specialmaterial. Utredningen av svårigheter vid inlärning av matematik är dock i många avseende bristfällig, varför analysen av material för stödundervisning inte ännu kan utföras närmare. En betydande uppgift för stödundervisningen är därtill att skapa en positiv arbetsmotivation för eleverna och att utveckla arbetssätten.

5.4. Hjälpmedel vid undervisning och studier

Matematikundervisningen sker i de lägre årskurserna utgående från konkreta modeller. Man använder mängdmodeller, ytmodeller, längdmodeller (t.ex. tallinjen, Cuisinièrs system) osv. En del av dessa kan åskådliggöras i de arbetsböcker, som tidigare nämnts. Andra är det igen naturligare att presentera med hjälp av åskådningsmaterial.

Åskådningsmaterielen, som står läraren till buds för demonstrationer, omfattar större modellföremål, flanellograf eller kardborrtavla, färdigt planerade stordiabilder för arbetsprojekter, en räkneguide eller kulram för presentation av positionssystemet o.dyl. Man har utvecklat olika slags serier av klossar för eleverna såsom Dienes' och Cuisenièrs system. I stället för dessa eller vid sidan om dem, kan man också använda enkla självtillverkade mängdmodeller. En stor del av de hjälpmedel, som används som modeller, är lämpliga att användas på samma sätt oberoende av boken, men användningen av dem fordrar då tilläggshandledning.

Ovan har också nämnts, att man på lågstadiet bör ge eleverna tillfälle till mångsidiga konkreta upplevelser av mätningar samt av geometriska figurer och kroppar. Undervisningen är till vissa delar av samma slag som undervisningen

i fysik, för vilken mätning och geometri utgör en viktig grund. Därför behöver man i matematiken konkret material för laborativa övningar på samma sätt som i naturvetenskaperna. Dessa hjälpmedel är till stor del rätt enkla och kan anskaffas för en ringa kostnad. Däremot fordrar en lektion med laborativt arbete en rätt omfattande förhandsplanering och goda anvisningar för användningen av materielen för såväl lärare som elever.

5.5. Bedömning av inlärningsresultaten

I matematiken ingår mycket arbete av långsiktig natur och hur detta arbete fortskrider bör kontrolleras med hjälp av *diagnostiska* prov. Dessa prov kan vara synnerligen enkla och de behöver inte särskilja eleverna. Avsikten är att man kontrollerar att tillägnandet sker på rätt sätt och att man vid behov får anvisningar om brister i inlärningen. Detta slag av kontrollprov är nödvändigt för både lärare och elever. Ifall eleverna arbetar individuellt en längre tid, bör skriftlig mellankontroll av inlärningsresultaten ske oftare än vanligt. Korta diagnostiska prov tar ungefär 5—15 minuter i anspråk. Liknande prov bör ordnas gemensamt för alla såsom huvudräkningsprov (muntligt eller skriftligt).

På grundskolans lågstadium är nämnda prov tillräckliga som kontroll av undervisningen. Om man vill särskilja eleverna tydligare och på ett mera bestående sätt t.ex. för att jämföra eleverna och för att ge vitsord, är det skäl att använda mera omfattande *prognostiska* prov som tar en hel lektion i anspråk (se del I kapitel V).

På grundskolans högstadium behövs diagnostiska prov även för att hjälpa eleverna att välja nivåkurs. De prognostiska provens andel bör vara större än tidigare, då betyget i matematik torde ha ett rätt stort prognosvärde med tanke på senare skolframgång och yrkesvägledning.

Förutom de korta prov läraren utarbetar behövs antingen i anslutning till läroboken eller lärokursen gemensamma prov, vilkas egenskaper bör utredas på förband. Dessa hjälper lärarna, målsmännen och eleverna att se klassens resultat i en större relation. För att bedömningen skall vara enhetlig och kunna användas vid en allmän jämförelse, behövs också standardiserade prov.

Oberoende av den hjälp yttre, objektivt planerade prov erbjuder, är läraren tvungen att göra en subjektiv bedömning av undervisningsresultaten inom ramen för de iakttagelser han gör under lektionerna. De extra kurser eleverna genomgått, förtrogenheten med självständigt arbete, handledningen av andra m.m. syns inte i objektiva prov, och ändå måste de anses vara viktiga undervisningsresultat, som inte kan värderas i en sifferskala.

VI Omgivningslära

6.1. Mål

Omgivningsläran bildar under de första skolåren en ram för realundervisningen och *skapar en grund för undervisningen i de ämnen som den senare differentierats i nämligen medborgarfärdighet, biologi, fysik, kemi, geografi samt historia och samhällslära.*

Målet är

1. att hjälpa eleverna att *anpassa sig till skolan och den övriga omgivningen* genom att ge dem kunskaper om samspelet mellan såväl människor som djur och den övriga naturen, om sunda vanor samt att fostra dem i goda seder,
2. att handleda eleverna i att *göra noggranna iakttagelser, att berika sitt förråd av erfarenheter,* att jämföra sina iakttagelser samt att söka likheter och olikheter och med hjälp av dem ordna och klassificera sina erfarenheter och sålunda berika sin föreställningsvärld,
3. att påvisa *företeelserna i omvärlden såsom problem,* vilkas lösning är *beroende av de empiriska sanningarna och det logiska tänkandet,*
4. att *utveckla elevernas språkliga uttrycksförmåga* genom att berika deras ordförråd, genom att ge dem möjligheter att redogöra för sina iakttagelser, till att börja med muntligt men inledningsvis även skriftligt, samt
5. att stegvis *instruera eleverna i olika arbetssätt,* t.ex. i grupparbete och i användningen av uppslagsverk.

I organismernas och i deras växelverkan i omgivningen är människans förhållande till andra människor, till djur, till växter och till den övriga naturen en viktig del. På dessa relationer bör man anlägga etiska aspekter. Respekten för livet bör kraftigt komma till synes i människans förhållande till naturen. Eleverna bör tillägna sig en förebyggande attityd för att bevara renheten i naturen.

Vid undervisningen på det lägsta stadiet är barnets anpassning till skolmiljön särskilt viktig. I detta syfte ges barnen information i trafiksäkerhet, i sunda hälsovanor och handleds i ändamålsenliga seder och bruk. I den sociala uppfostran bör man hjälpa barnet att förstå, att det i samlevnaden inte kan ställa sina egna behov och intressen framför andras, och att det för egen del bör bidraga till den gemensamma trevnaden.

6.2. Lärostoff

6.2.1. Omgivningslärans planmässighet

Omgivningslärans lärostoff för årskurserna I—II sammanförs i tre huvudgrupper eller ämnesområden: *den levande naturen, materia och rörelse samt det*

sociala livet. Denna gruppering har inte gjorts i stoffet för årskurserna III—IV. Ämnesområdet det sociala livet har där reducerats, emedan lärostoffet ingår i läroplanen för medborgarfärdighet. Omgivningsläran i dessa årskurser byggs i huvudsak upp av stoffenheter ur naturläran och biologin. Stoffenheterna i omgivningsläran — är på annat sätt än under senare år — oskiljaktligt förenade och till dem ansluter sig även den sociala aspekten. Som exempel må nämnas frågan, vad är vatten och vad är luft, vilken avser att undersöka, vilka föroreningar vart och ett ämne kan innehålla, på vilket sätt dessa är farliga för människan och den övriga levande naturen, samt hur man borde förfara för att undvika farorna.

De ämnesområden, som behandlar den levande naturen, materia, rörelse och social verksamhet är i läroplanen för första och andra årskurserna sammanförda så, att de på ett meningsfullt sätt ansluter sig till varandra; men inte alltid. Vid försök med läroplanen märkte man, att några avsnitt, som berör biologi men även materia och rörelse, bildar en så fast fortlöpande helhet, att ett brytande av helheten med stoff ur en annan ämnesgrupp kraftigt skulle störa inlärningsmotivationen hos eleverna. T. ex. rörelseserien, vilken behandlar det som hör till rörelse i denna grupp (vad är rörelse och vad förorsakar rörelse), och som innehåller 8—10 på varandra följande lektioner, bildar en sådan enhetlig, didaktisk helhet, som inte bör splittras av lärostoff ur en annan ämnesgrupp. I den sammanställning över lärostoffet för årskurserna I—II, där stoffet är uppdelat på olika månader, ingår stoffenheter, som inte nämns i förteckningen över ämnesområdena (den levande naturen, materia och energi, det sociala livet), emedan det varit svårt att gruppera dem i någon av dessa. Stoffenheterna i estetik är sådana. Förteckningen för tredje och fjärde årskurserna innehåller rikligt med stoff. Då man tar i beaktande, att dessa årskurser har endast en veckotimme omgivningslära, kan endast en del av materialet behandlas. *Vid val av lärostoff bör man följa den stegvisa principen, med andra ord bör behandlingen av nytt stoff grunda sig på kunskaper, som barnen tidigare tillägnat sig.* Därvid kan undervisningen hållas kvar i nivå med barnens inlärningförmåga, må så vara, att man vant sig att anknyta många uttryck i lektionsavsnitten till lärokurser för mognare elever.

Stoffenheternas ordningsföljd bör vara planmässig. Under lektionerna i omgivningslära i första årskursen — speciellt i ämnesområden sådana som den levande naturen samt materia och rörelse — förbereds så småningom senare kommande svårare arbetsområden. I andra årskursen på vårsidan och i tredje årskursen bör jordens tyngdkraft behandlas och likaså gravitationen mellan kroppar. Med hjälp av dessa naturlagar förklaras kroppars tyngd och tyngdens måttenheter samt även solsystemet och planeternas rörelser. I första och andra årskursen skapar man en grund för denna undervisning, då man behandlar jorden, utreder riktningsbegreppen och förberedelsevis talar om solen.

I ovan beskrivna successiva och planmässiga inledning till förståelse av vissa naturlagar blir man tvungen till att ta upp samma lärostoff i årskurser, som följer på varandra. Då en stoffenhet repeteras, fogas alltid till densamma nya aspekter.

Den uppgjorda förteckningen över stoffenheter och arbetsområden, är planerad på sådant sätt, att enheten eller arbetsområden tas upp då, när man redan bekantat sig med de faktorer, vilka förorsakar den företeelse som skall behandlas. Som exempel må nämnas assimilationen, som kommer upp i slutet av tredje årskursen. Före detta bör man grundligt bekanta sig med grundelementen i assimilationen: luft, vatten, värme och ljus.

6.2.2. Tidsplan för undervisningen i omgivningslära

Det antal lektioner, som reserverats för omgivningsläran, fördelas i första och andra årskurserna så, att i veckans arbetsordningen ingår en period, som omfattar en hel eller två lektioner, för grupparbete, utflykter, gäster i klassen, intervjuer mm. Speciellt under de lektioner, som man behandlar den levande naturen samt materia och rörelse, när man gör försök, kontrollerar och redovisar resultaten, bör det finnas tillräckligt tid för iakttagelser och fördjupning. Detta kräver en hel lektion. Däremot borde man inom ämnesområdet socialfostran eftersträva korta och koncentrerade stunder för inlärning. Av denna orsak kan man i första årskursen dela en eller två av lektionerna och i andra årskursen en av lektionerna och använda en halv lektion för omgivningslära. Något inlärningstillfälle kunde i mån av möjlighet anslutas till en lektion i modersmålet, varvid man skulle kunna göra anteckningar. En lektion i omgivningslära kunde följas av en teckningslektion.

I en sammansatta första och andra årskurs, där redan första årskursens lärostoff innehåller rikligt material ur arbetsområdena den levande naturen samt materia och energi, bör fästas speciell uppmärksamhet vid en metodiska kursväxling t.ex. så, att båda årskurserna i början av lektionen tillsammans går igenom huvudpunkterna av det stoff, som skall inläras, och att eleverna under den senare delen av lektionen uppdelas i grupper, åt vilka man ger uppgifter av olika svårighetsgrad att arbeta med och redovisa.

Undervisningen i omgivningslära i årskurserna III—IV blir inom ramen för en veckotimme splittrad. De långa intervallerna mellan lektionerna kan vara till skada för motivationen hos eleverna. Därför lönar det sig att undervisa omgivningslära i perioder, t.ex. i tredje årskurs under vårterminen och i fjärde årskursen under höstterminen, 2 timmar i veckan.

6.2.3. Huvudpunkterna i lärostoffet för årskurserna I—II

Följande förteckning anger, i *vilken ordningsföljd begreppen bör behandlas inom varje huvudgrupp* för att ansluta sig till varandra på ett meningsfullt sätt.

6.2.3.1. Den levande naturen

Årskurs I

Höstterminen

— Vad är omgivning, vad är omgivningslära
— Vad är levande i vår omgivning och vad är dött
— En lektion om någon växt eller frukt (äpplen, lingon, höstblommor, i svampskogen)
— Hur skiljer sig växter och djur från varandra
— Djur och djurgrupper
— Grundlig kännedom om något djur (t.ex. katt, hund, övriga husdjur, ekorre, hare, andra djur i skogen, djuren i djungeln, elefant)
— Vad behöver djuren för att leva. Älsklingsdjur, övriga djur
— Djurens ungar och deras födelse
— Jag som liten, hur jag kommit till världen

Vårterminen

— Hur djuren hålls varma
— Vinterfåglar
— Videhängen
— Likheter och olikheter mellan människor och djur
— Människans kroppsbyggnad
— Sinnena
— Vad är en växt
— Vad är ett frö (lupp), en morsdagsblomma för drivning
— Från frö till växt
— Vår i skogen. Marken blir bar. Någon fågels (t.ex. starens) levnadsvanor

Årskurs II

Höstterminen

— En stig i naturen, ett eget träd
— Växtens delar och deras uppgifter
— Vilka växtdelar äter man
— Grundlig kännedom om någon ätlig växt eller frukt (t. ex. de inhemska äppelsorterna, skogsbären, sädesslagen, vad man får från trädgården,
— Växternas och djurens mikrovärld (lupp)
— Vid händer med växterna under hösten
— Lövträden (björk, al, asp), barrträden (tall, gran, en)
— Höstens glödande färger. Träden om hösten

Vårterminen

— Hur djuren klarar sig över vintern: hur de hålls varma, hur de får sin föda
— Grundlig kännedom om något djur t. ex. björn, räv, husdjuren
— Djurens bon
— Hur växterna klarar sig över vintern
— Hur får en växt sin början
— Vad behöver växterna för att kunna växa
— Fridlysta växter och djur
— Några insekter t. ex. myran, fjäriln
— Skönheten hos landskapet
— Naturen i staden
— Vårarbeten i trädgården och på åkern

6.2.3.2. Materia och rörelse

Årskurs I

Vårterminen

— Vädret, termometern
— Primitiva maskiner
— Solen ger ljus och värme
— Huvudväderstrecken
— Jorden (något om jordens dragningskraft)
— Årstiderna, temperaturväxlingar, väderleksobservationer

Årskurs II

Höstterminen

— Jordmån: de olika jordarterna, stenar och berg (utställning av vackra stenar), järn m. fl. metaller
— Magneten
— Ficklampan
— Vad är vatten (något om jordens dragningskraft)
— Vattnets aggregationstillstånd: begreppen vätska, fast ämne, gas
— Vattnets kretslopp: regn, vart rinner regnvattnet, vilken nytta har man av vatten, dricksvatten
— Begreppen lodrät och vågrät
— Varpå beror natt och dag, dygnet
— Vad är ljus och skugga
— Vad är luft
— Vad är materia
— Vad kan man få av trä (trädslagen bör inläras före detta)
— Material framställda av andra ämnen t. ex. plast och metall.

Vårterminen

— Jorden och jordens dragningskraft
— Vårt solsystem: planeterna, månen, stjärnorna
— Rymdraketen
— Varpå årstidsväxlingarna beror
— Väderleksförhållanden: termometern, väderlekskartan
— Kompassen, väderstrecken
— Hur vind uppkommer
— Rörelse — arbete (orsaken till rörelse)
— Människans och djurens rörelser
— Föremålens rörelse
— Förflyttningen av en kropp från en plats till en annan: jordens gravitation, friktion
— Människan lärde sig att underlätta arbetet: primitiv maskin, maskiner i allmänhet
— Det rinnande vattnets kraft
— Den i rörelse stadda luftens kraft
— Elasticitet och fjädern
— Pendel och gyroskop
— Värmets kraft: ångkraften, kraften hos bränslen
— Hur ljud uppkommer och dess fortplantning

6.2.3.3. Det sociala livet

Årskurs I

Höstterminen

— Klassen och klasskamraterna
— Skolhuset och -gården
— Hur jag tillbringade sommaren
— Från barnträdgården till skolan

— Vad man lär sig i skolan: läroämnen, arbetsordning, vanor
— Skolelevens dagordning (klockslag, t. ex. när skolan börjar och slutar, dygnet förberedelsevis)
— Vänster, höger och övriga riktningsbegrepp
— Den säkra skolvägen: skyddsväg och övriga trafikregler
— Ett hälsosamt morgonmål
— Renlighet, tvätta händerna
— Hemmakväll, att se på television
— Skolans personal
— Skolmåltid
— Ett barn sänds i ärende
— Familjen, familjemedlemmar, släktingar, släkt
— Trivseln i hemmet, betydelsen av hjälpsamhet och sämja
— Gäster i hemmet, på besök
— Inomhuslekar
— Farliga ämnen, föremål och platser hemma och ytterom hemmet, trygghetsföreskrifter
— Vintertrafikens faror
— Olika affärer, butikslek
— De julklappar jag ämnar ge (att använda pengar förståndigt)
— Julen: julkort, julgata, julpynt, julpost

Vårterminen

— Min bästa julklapp (barnen visar och berättar)
— Tidsbegreppen: år månad, veckans dagar, klockan, hela och halva timmar
— Klädsel: inne- och utekläder, skodon, klädvård
— Vinterlekar: kälkar, skidor skridskor, snöarbeten
— Hur hålls jag frisk (behandlas under två eller flera lektioner)
  — närande mat, utomhusvistelse och vila, daglig tvättning och bastu, tandvård, vaccinering, läkare och sjuksköterska
— Sjukdom hemma. På sjukhus (förhållandet till sjuka)
— Spara och köpa (under två eller flera lektioner: pengar och penningenheter, små förtjänster och veckopengar, sparbössa)
— Hjälpa far och mor
— Jag sköter lilla syster eller bror
— Tala i telefon
— Påskbord, utställning
— Olika utelekar
— Lekramsor
— Vad jag aktar mig för under sommaren
— Vårens och sommarens fester

Årskurs II

Höstterminen

— Sommarminnen: semesterresor (barnen och läraren berättar), min största fisk, olika fiskar
— Repetition av trafikreglerna
— Reglerna i skolan
— Kartan: grundskiss av det egna klassrummet, skolområdet, någon större helhet

— Hälsosam föda: måltiderna under dagen, de viktigaste näringsämnena, att duka ett bord, bordsskick
— Berusningsmedlen, nykterhet
— Min hemtrakt, dess vackraste platser
— Eget land, kartan
— Grannländerna
— Barn från avlägsna länder
— Världssammanslutningar som hjälper barn
— Näringar: besök på en lantgård eller i en fabrik, skogsarbete, vackert glas, utställning
— Handel: vad varorna kostar (realisation), butikslek, varifrån kommer varorna till affären, inhemska och utländska produkter
— Jul: ljus, deras framställning och användning, varifrån kommer julgotterna, julseder förr och nu, julbordet dukas, julmat, julfirande i andra länder

Vårterminen

— Livet inom jordens kalla — varma områden
— Olika människor, folk, språk
— Klädsel: kläderna och deras råämnen, klädvård
— Boendet: bostäderna på landet och i städerna, uppvärmning, belysning och brandsäkerhet, ett modernt kök, ett vackert hem, blomsteruppsättningar, utställning
— Arbetslivet: Vartill man behöver pengar, inkomster, utgifter, sparande, banker, gemensam egendom och dess skötsel; yrken och hur man utbildar sig för dem, mitt drömyrke, min hobby
— Nationella högtidsdagar (bör behandlas före Runebergsdagen)
— Hur man levde förr: forntida boende, nationaldräkter och smycken, gamla sägner, gamla fortskaffningsmedel, gammal mode, förevisning av gamla föremål
— Förmedling av information: tidningar, telefon och telegraf, radio och television, det televisionprogram jag gillar bäst, kommunikationssatelliter (se s. 390, 392, 396, 398—400, 405, 407—408)
— Morsdag
— Semesterresor: förberedelse för och uppträdande under semestern

6.2.4. Lärostoffet fördelat månadsvis i årskurserna I—II

6.2.4.1. Årskurs I

September

— Klassen och klasskamraterna
— Skolhuset och gården
— Skolmåltid
— Hur jag tillbringade sommaren
— Sommarens trevligaste händelse
— Vänster och höger
— Andra riktningsbegrepp
— Den säkra skolvägen: skyddsväg, övriga trafikregler
— Från barnträdgården till skolan
— Vad man lär sig i skolan: läroämnen, arbetsordning, vanor

Oktober

— Vad är omgivning
— Vad är levande och vad är dött i vår omgivning
— En lektion om någon växt eller frukt (äppel, lingon, höstblommor, i svampskogen)
— Färger
— Skolans personal
— Ett barn sänds i ärende
— Skolelevens dagordning (dygnet förberedelsevis)
— Ett hälsosamt morgonmål
— Renlighet, tvätta händerna
— Hur växter och djur skiljer sig från varandra
— Djur och djurgrupper

November

— Grundlig kännedom om något djur, t. ex. katt, hund, andra husdjur, ekorre, hare, övriga skogsdjur, djungelns djur, elefanten
— Vintern kommer: den första snön, snöflingor, svaga isar
— Vintertrafikens faror
— Farliga ämnen, föremål och platser hemma och utom hemmet
— Inomhuslekar
— Vad djuren behöver för att kunna leva, älsklingsdjuren
— Djurens ungar och hur de föds

December

— Jag som liten
— Hur jag har kommit till världen
— Familj, familjemedlemmar, släktingar
— Trivsel i hemmet, hjälpsamhetens och sämjans betydelse
— Gäster hemma, på besök, födelsedagar
— Hemmakväll, att se på television
— Olika affärer, butikslek
— De julklappar jag ämnar ge (ett förståndigt penningbruk)
— Julförberedelser: julkort, julgata, julpynt, julpost

Januari

— Min bästa julklapp (barnen förevisar och berättar)
— Tidsbegreppen: år, förteckning över månadernas och veckodagarnas namn, klockan, hela och halva timmar
— Vädret, termometern
— Klädsel: kläder för inne- och utebruk, skodon, klädvård
— Vinterlekar: kälkar, skidor, skridskor, snöarbeten

Februari

— Hur jag hålls frisk (två eller flera lektioner): närande mat, utevistelse och vila, daglig tvätt och bastu, tandvård, varför man vaccineras, läkaren och sjuksköterskan
— Sjukdom hemma, på sjukhus (förhållandet till sjuka)
— Hur djuren hålls varma

— Övervintrande fåglar
— Spara och köpa (en eller flera lektioner): pengar, penningenheterna, små inkomster och veckopengar, sparandet

Mars

— Att hjälpa far och mor
— Primitiva maskiner
— Tala i telefon
— Jag sköter lilla syster eller lilla bror
— Solen ger ljus och värme
— Huvudväderstrecken
— Jorden (något om jordens dragningskraft)
— Årstiderna, växlingarna i temperaturen, väderleksobservationer
— Videhängen
— Påskbordet dukas (utställning)

April

— Likheter och olikheter mellan människor och djur
— Människans kroppsbyggnad
— Sinnena
— Vad är en växt
— Vad är ett frö (lupp), en morsdagsblomma för drivning
— Från frö till växt
— Vår i skogen: marken blir bar, någon fågels (t. ex. starens) levnadsvanor

Maj

— Morsdagsblomman kontrolleras
— Grundlig kännedom om någon blomma (t. ex. vit- eller blåsippan, maskrosen)
— Vad är natur
— Naturskydd: förhållandet till djur, att plocka blommor, att bryta kvistar
— Olika utomhuslekar
— Lekramsor
— Vad jag aktar mig för om sommaren
— Vårens och sommarens fester

6.2.4.2. *Årskurs II*

September

— Repetition av trafikreglerna
— Skolans regler
— Sommarminnen: semesterresor, min största fisk, olika fiskar
— Kartan: grundskiss av den egna klassen, skolområdet, någon större helhet
— Naturstig
— Växtdelarna och deras uppgifter
— Vilka växtdelar äter man
— Grundlig kännedom om någon ätlig växt eller frukt (t. ex. inhemska äppelsorter, skogsbären, sädesslagen, vad man får från trädgården)
— Växternas och djurens mikrovärld (lupp)

Oktober

— Vad det händer med växterna under hösten
— Lövträden (björk, al, asp), barrträden (tall, gran, en)
— Höstens flammande färger
— Jordmån: olika jordarter, stenar och berg (utställning av vackra stenar), järn m. fl. metaller
— Magneten
— Ficklampan
— Hälsosam näring: måltiderna under dagen, de viktigaste födoämnena, hur man dukar ett bord och bordsskick
— Berusningsmedlen, nykterhet
— Barn från avlägsna länder
— Världsorganisationer som hjälper barn

November

— Vad är vatten (något om jordens gravitation)
— Vattnets olika aggregationstillstånd: begreppen vätska, fast ämne, gas
— Vattnets kretslopp: regn och vart regnvattnet rinner, vilken nytta har man av vattnet, dricksvatten
— Begreppen lodrät och vågrät
— Varpå beror natt och dag, dygn
— Vad är ljus och skugga
— Vad är luft
— Vad är materia
— Vad får man av trä
— Av andra material framställda varor

December

— Min hembygd, dess vackraste platser
— Eget land, kartan
— Grannländerna
— Näringar: ett besök på en lantgård eller i en fabrik, skogsarbete, vackert glas, utställning
— Handel: vad varorna kostar (realisationsförsäljning), butikslek, varifrån varorna kommer till affären, inhemska och utländska produkter
— Jul: ljus, deras framställning och användning, varfrån julgotterna kommer, julmat, julbordet dukas, julfirande i andra länder, jul förr och nu

Januari

— Tidsbegreppen
— Jorden och jordens dragningskraft
— Vad kropparna väger (vågen, lätt, tung)
— Vårt solsystem: planeterna, månen stjärnorna
— Rymdraketen
— Livet inom jordens kalla — varma områden
— Olika människor, folk och språk
— Förmedling av information: telefon, post och telegraf, tidningar, radio och television, mitt mest omtyckta televisionsprogram, kommunikationssatellit
— Nationella högtidsdagar (före Runebergsdagen)

Februari

— Beklädnad: kläderna och deras råämnen, klädernas vård
— Hur djuren klarar sig över vintern, hur de hålls varma, hur de får föda
— Grundlig kännedom om något djur, t. ex. björn, räv, husdjur
— Djurens bon
— Hur man levde förr: hur man bodde i forntiden, nationaldräkter och smycken, gamla sägner, gamla fortskaffningsmedel, förevisning av gamla föremål

Mars

— Varpå beror årstidsväxlingarna
— Väderleksförhållanden: termometern, väderlekskarta (i huvuddrag)
— Hur växterna klara sig över vintern
— Arbetslivet: vartill det behövs pengar, inkomster, utgifter, sparandet, gemensamt egendom och skötseln av densamma, yrken och hur man utbildar sig för dem, mitt drömyrke, min hobby
— Boendet: bostäder på landet och i staden, uppvärmningen, belysningen och brandsäkerhet, ett modernt kök, ett vackert hem, blomsteruppsättningar, utställning

April

— Hur växten får sin början
— Vad växterna behöver för att kunna växa
— Kompassen, väderstrecken
— Hur vinden uppkommer
— Rörelse — arbete
  — Människans och djurens rörelser
  — Kroppars rörelse, att förflytta en kropp från en plats till en annan, jordens dragningskraft, friktion
— Människan lärde sig att underlätta arbetet: primitiv maskin, maskiner i allmänhet
— Kraften hos rinnande vatten
— Kraften hos i rörelse varande luft
— Elasticitet och fjädern
— Pendeln och gyroskopet
— Kraften hos värmet: ångkraften, kraften hos bränslen

Maj

— Morsdag
— Fridlysta växter och djur
— Några insekter t. ex. myran eller fjärilen
— Hur ljudet bildas och fortplantas
— Landskapets skönhet
— Naturen i staden
— Vårarbeten i trädgården och på åkern
— Semesterresor, förberedelse för semestern, uppträdande under semestern

6.2.5. Växelkurser för årskurserna I—II i en sammansatt klass *)

6.2.5.1. Den levande naturen

Växelkurs I

Höstterminen:

— Vad är omgivning
— Vad är levande och vad är dött i vår omgivning
— Hur växter och djur skiljer sig från varandra
— En lektion om någon växt (t.ex. träden om hösten)
— Vilka djur och djurgrupper finns det
— En lektion om något djur, älsklingsdjuren
— Djurens ungar och hur de föds
— Jag som liten, hur jag kommit till världen
— Kroppens delar, sinnena

Vårterminen:

— Hur djuren hålls varma under vintern
— Något djur (t.ex. haren eller ekorren)
— Hur växterna blir till (man sår frön t.ex. träd- eller blomväxtfrön)
— Vad växterna behöver för att växa
— Växtdelarna och deras uppgifter
— Växternas och djurens mikrovärld
— Någon vårblomma t.ex. sippor
— Vad är natur

Växelkurs II

Höstterminen:

— Omgivningen kring skolan
— Vad är levande och vad är dött i vår omgivning
— Hur växterna skiljer sig från varandra
— Någon frukt eller växt t.ex. äpple eller svamp
— Vilka växtdelar äter man
— Hur växterna förändras under hösten
— Flyttfåglarna
— Däggdjur (födseln)
— Vad djuren behöver för att kunna leva
— Djurens bon, vintern närmar sig
— Likheter och skillnader mellan människor och djur
— Olika människor, folk och språk

Vårterminen:

— Hur djuren får sin föda under vintern
— Något djur t.ex. björn, räv eller vinterfåglar
— Gran och tall, vad man kan utvinna ur dem

---

*) I de ämnen, i vilka man använder växelkurser, läser man första årskursen under det läsår som börjar med udda årtal (t. ex. 1971—72) och den andra årskursen under de år som börjar med jämna årtal (t. ex. 1970—71).

— Videhängen
— Hur växterna klara sig över vintern
— Vad är ett frö
— Hur ljus, vatten, luft och temperatur inverka på groningen
— Utvecklingen av en kyckling i ett ägg
— Vad är en växt
— Naturstig

6.2.5.2. Materia och rörelse

Växelkurs I

Höstterminen:

— Solen ger ljus och värme
— Huvudväderstrecken
— Jorden
— Var är vatten (något om jordens gravitation)
— Vattnets olika aggregationstillstånd: begreppen vätska, fast ämne och gas
— Vattnets kretslopp: regn och vart regnvattnet rinner, vilken nytta har man av vatten, dricksvatten

Vårterminen:

— Väderleksförhållanden: termometern, väderlekskarta
— Varpå beror årstidsväxlingen
— Vad är luft
— Hur vinden uppkommer
— Rörelse — arbete, vad förorsakar rörelse
  — Människans och djurens rörelser
  — Kroppars rörelse
  — Ett föremåls förflyttning från en plats till en annan: jordens dragningskraft, friktion
  — Människan lärde sig att underlätta arbetet: maskiner
  — Kraften hos rinnade vatten
  — Kraften hos luft, som är i rörelse
  — Värmets kraft, ångkraften

Växelkurs II

Höstterminen:

— Jorden och jordens dragningskraft
— Begreppen lodrät och vågrät (något om jordens dragningskraft)
— Vad föremålen väger, lätt, tung, vågen
— Vad är ljus och skugga
— Varpå beror natt och dag, dygn
— Marken (innan jorden stelnade): olika jordarter, stenar och berg, järn m. fl. metaller
— Magnetism

Vårterminen:

— Månen, stjärnorna och planeterna
— Enkla maskiner
— Rymdraketer
— Årstiderna: temperaturväxlingar, väderlek
— Kompassen, väderstrecken
— Vad är materia
— Vad man erhåller av trä
— Varor som framställs av andra material t. ex. plast
— Ficklampan
— Ljudet, hur det uppkommer och hur det fortplantas
— Rörelse — arbete, (man bekantar sig med första växelkursens arbete — rörelseseriens tre första ämnesområden)
— Elasticitet och fjädern
— Pendeln och gyroskopet
— Värmets kraft: kraften hos bränslen

6.2.5.3. Det sociala livet

Växelkurs I

Höstterminen:

— Klassen och klasskamraterna
— Hur jag firade sommaren
— Vänster och höger, övriga riktningsbegrepp
— Den trygga skolvägen
— Vad man lär sig i skolan: läroämnen, arbetsordningen, vanor
— Renlighet (handtvättning)
— Skolmåltid, morgonmål
— Ett barn sänds i ärende
— Familjen, familjemedlemmar, släkt
— Trevnaden i hemmet, betydelsen av hjälpsamhet och sämja
— Gäster hemma, på visit
— Mitt mest omtycka televisionsprogram
— Barn från fjärran länder
— Världsorganisationer som hjälper barn
— Spara och köpa: pengar, små förtjänster och veckopengar, olika affärer
— Julseder förr och nu; julljus, deras framställning och användning, julmat, julpost

Vårterminen:

— Julgubben — hela familjens sagolek
— Tidsbegrepp: år, månad, klockslag
— Hur jag hålls frisk: närande kost, friluftsliv och vila, daglig tvättning och bastu, skötseln av tänderna, varför man vaccinerar, läkaren och sjuksköterskan
— Boendet: ett modernt kök, ett vackert hem, blomuppsättningar, utställning
— Hur man levde förr: boendet i forntiden, nationaldräkter och smycken, gamla sägner
— Näringar: ett besök på en lantgård eller i en fabrik, vackert glas, utställning
— Nationella högtidsdagar

— Förmedling av information: telefon, post och telegraf, radio och television
— Olika utelekar
— Vad aktar jag mig för under sommaren
— Sommarsemesterresor: planering av semestern och hur man uppträder under semestern

Växelkurs II

Höstterminen:

— Klassen och klasskamraterna
— Sommarminnen: semesterresor, fiske
— Trafikregler, vänster och höger
— Från barnträdgården till skolan, skolans regler och vanor
— Skolans personal, skolelevens dagordning
— Ett hälsosamt morgonmål
— Farliga föremål, ämnen och platser hemma samt utom hemmet, trygghetsföreskrifter
— Innelekar, att se på television
— Kartan: grundskiss av den egna klassen, karta över skolområdet, någon mera omfattande helhet
— Min hembygd, dess vackraste platser
— Grannländerna
— Handel: vad varorna kostar, butikslek, varifrån varorna kommer till butiken, produkter från hem- och utland
— Julen: julfirandet i andra länder, varifrån julgotterna kommer, julbordet dukas, vilka julklappar jag ämnar ge

Vårterminen:

— Min bästa julklapp
— Tidsbegrepp: år, månader, klockslagen
— Vinterlekar: skidor, kälkar, skridskor, snöarbete
— Hälsosam kost: dagens måltider, de viktigaste födoämnena, borddukning och bordsskick
— Berusningsmedlen och nykterhet
— Sjukdom hemma, på sjukhus (förhållandet till sjuka)
— Klädsel: kläderna och deras råämnen, skötseln av kläder
— Boendet: bostäderna på landet och i städerna, uppvärmning, belysning och brandsäkerhet
— Nationella högtidsdagar
— Hur man levde förr: gamla samfärdsmedel, gammalt mode, förevisning av gamla föremål
— Arbetslivet: vartill man behöver pengar, inkomster, utgifter, sparandet, gemensam egendom och skötseln av den, yrkena och hur man utbildar sig för dem, mitt önskeyrke, min hobby
— Förmedling av information: telefon, tidningar, kommunikationssatellit
— Påskbordet, utställning
— Morsdag
— Semesterplanering

6.2.6. Lärostoffet för årskurserna III—IV

6.2.6.1. Årskurs III

Ur följande förteckning väljer man en tillräcklig mängd lärostoff:

Människans livsvillkor: luft, vatten, värme och ljus, föda. Samma livsvillkor har i allmänhet alla levande varelser.

Värmets och ljusets källa: solen, solen och jorden

Värmets och ljusets inverkan, tre problem:

1. Varpå beror årstidsväxlingarna
2. Varpå beror det att vissa trakter på jorden är konstant heta (trakterna kring ekvatorn) och vissa kalla (polarområdena)
3. Varpå beror växlingen mellan natt och dag

Vad är en stjärna, en planet, månen, en satellit

Vårt solsystem: planeterna och deras omloppsbanor

En vidsträcktare rymd, den senaste kunskapen om rymden, månfärderna

Hur man får kunskap om omgivningen, vad är omgivning

Sinnena och den information som vart och ett sinne förmedlar, samarbetet mellan sinnena och deras förmåga att ersätta varandra

Förmålens egenskaper: föremålens form, färg, storlek, vikt, hårdhet, smak och lukt, ljud

Föremålens vikt: vikt = jordens dragningskraft, jämförelse mellan föremålens vikt och storlek (volym), föremålen i serie enligt deras vikt, i serie enligt deras storlek

Vad är materia, materiens omvandlingar, molekyl, atom

Materiens aggregationstillstånd, fast, flytande, vätska, gas

I vilka förändringar förblir molekylerna oförändrade (fysikaliska förändringar)

Materieomvandlingar, i vilka molekylstrukturen förändras (kemiska)

Vad är ett element, några element, demonstrationsmodeller för några förändringar av materia

Det levandes minsta del: cellen, växtvävnad, blodcell, vad sker i en levande cell

Vad är luft: luften är en blandning, syre, kräve, koldioxid; luftens betydelse som upprätthållare av livet

Hälsosam luft, förordningen av luften och följderna därav, grönområden i tätorter som syrealstrare

Var finns luft — i vatten, i marken, i organismer

Atmosfären, luftens tryck

Vad är vatten, vatten är en förening, syre och väte

Var finns vatten, havsvatten och sötvatten

Vattnets aggregationstillstånd: is, vatten, vattenånga, moln,dimma, dagg, rimfrost, is, snö, snöglopp och hagel, snökristall

Rent vatten, vilka ämnen kan finnas lösta i vatten, vattnets smak och lukt

Förorenat vatten

Hur bildas nytt vatten, vattnets kretslopp i naturen, vattnets andel i den levande naturen

Eld och förbränning, hur man tänder eld (förr och nu), friktion

Förbränningens nödvändiga förutsättningar: bränsle, syre, hetta

Vad sker vid förbränning

Olika bränslen, ämnen de innehåller

Flampunkt

Förstärkning av förbränning, ofullständig förbränning, långsamt förbränning, förhindrande av förbränning
Av vilken orsak utbryter eldsvådor, brandvärnsstadgar, vad man bör göra, då en eldsvåda utbryter
Värme, upphettning, energibegreppet
Friktionen alstrar värme, vid förbränning alstras värmeenergi, som har förmåga att utföra arbete, genom att upphetta (t. ex. vatten) erhålles energi
Hur värme förflyttas, vilka ämnen leder bra värme, vilka dåligt, vilken betydelse har detta i förhållande till livet
Isolering: isoleringens två olika slags betydelse: vi vill hindra värme att avgå, köld att avgå, då man bygger ett hus bör man tänka på isoleringen
Uppvärmningen av byggnader
Kylskåp
Mätning av värme
Väderlek, vilka faktorer ingår i värderleksbegreppet
Luft och vatten och deras temperatur, luftens fuktighet, regn
Hur vindarna uppkommer, stormar, åskväder, väderleksprognos
Människans och det levandes livsvillkor: olika faktorer (jämför början) och deras minima
Växternas assimilation, livsfunktionerna hos det övriga levande
Olika faktorer (värme, ljus, vatten, luft, växlighet och de viktigaste näringskällorna) som inverkar på jorden och skapar ett existensminimum för människorna som lever på den
Hur människan kan förändra minimifaktorerna

6.2.6.2. Årskurs IV

Av följande lärostoff utväljs och inlärs en tillräcklig mängd:
Rymdforskning: månens olika faser, stora avstånd och avståndsmått, de senaste undersökningarna av rymden och genom dem erhållna nya rön
Trafik i luften och i rymden: luftballong, flygmaskin och vad som sätter den i rörelse, jetplan, hastighet och dess mått, flygplan snabbare än ljudet, ljudvallen, raketen och dess funktion, satelliten
Dragningskraften mellan kroppar, jordens tyngdkraft, astronauternas liv i raketen, människans och det övriga levandets livsvillkor, på vilka planeter skulle i ljuset av nutida vetande kunna finnas liv
Akustik: örats byggnad, hur ljudet uppkommer och hur det fortplantar sig, ljudets hastighet i olika ämnen
Ekolod, har människan och djuren ekolod
Musik, instrument, oljud, hörseln tar skada, övriga störingar som förorsakas av oljud, tillvänjning
Talet och hur man lär sig tala, djurens läten, olika språk och språkets ljud
Ljus: vad ljuset är, ögats byggnad och dess funktion, genomskinlighet, skugga, spegel, ljusstrålarnas brytning
Formationer: ytformationer, olika figurer, tvådimensionell utsträckning
Föremålen: tredimensionell utsträckning, formationer i rymden
Den skenbara rörelsen, film
Kameran
Ljusstrålarna, som vi inte ser, skadliga strålar
Människan och maskinen: maskinernas grundtyper, invecklade maskiner, vad som håller igång maskinerna, källorna för rörelsen

Elektricitet: vad händer, då elapparater slutar fungera
Magnetismen: Några ämnens egenskap att dra andra ämnen till sig, magneter (naturliga och konstgjorda magneter), de magnetiska polerna, magnetiskt fält, kompassen, jordens magnetism
Molekylernas struktur (repetition), elströmmen, ämnen som leder och isolerar elektricitet, apparater som alstra elladdningar, maskiner som drivs med elektricitet, säkerhetssynpunkter

6.3. Arbetssätt

6.3.1. Att bygga på elevernas subjektiva erfarenheter

Barn i åldern 7—11 år lär sig bäst, när de direkt får vara med och följa upp den företeelse, som är föremål för inlärning. Barnet förstår sällan beskrivningar och förklaringar av företeelser, som läraren berättar eller som de läser i läroboken. *I detta åldersskede skapar de konkreta erfarenheterna en grund för inlärandet.* I en konkret situation iakttar eleven med tillhjälp av flera sinnen. Förutom den visuella och akustika retningen är det viktigt att barnet förvärvar erfarenhet genom lukt och smaksinnet, men speciellt genom berörnings- och det muskelkinetiska sinnet. Den mognares inlärning sker däremot i huvudsak med stöd av visuella och akustiska iakttagelser. T. ex. ett tillfälle, då eleven får hålla i sin hand prov av ett träds stam, kvistar och blad, ger en rikare erfarenhet och förstärker inlärandet mera än enbart lärarens beskrivning med hjälp av teckningar och bilder.

Ett exempel på sinnenas samarbete (åk III): Man prövar hur de övriga sinnena, t. ex. beröring och lukt kunna ersätta kännedom om ett föremål eller ämne, då synsinnets andel förhindras.

Problemlösning är omgivningslärans metod. Ett sådant metodiskt förfarande ansluter sig närmast till den uppfattningen, att inlärningen så mycket som möjligt bör grunda sig på barnets personliga erfarenheter. Till detta hör, att läraren inte får ta som sin uppgift att förklara företeelsen, utan att barnen själva försöker reda ut sakförhållandet. Barnen bör själva göra iakttagelser om företeelsen, berätta om sina iakttagelser och dra slutledningar om orsakerna. Läraren handleder givetvis arbetet, men han yppar inte genast den rätta lösningen, då barnet t. ex. redovisar en felaktig iakttagelse eller slutledning, utan fäster ånyo barnets uppmärksamhet på företeelsen (försöket görs på nytt) och på detta sätt leds barnet till självständiga och heuristiska lösningar.

Lärostoff för omgivningsläran är företeelser i den konkreta omgivningen och förvärvandet av kunskaper grundar sig på noggranna iakttagelser. Det är klart, att *sagor och förklaringar av sagonatur inte får blandas med saklig kunskap.*

6.3.2. Läroboken obehövlig

Vid undervisningen i omgivningslära bör man sträva till att mera än vanligt väcka elevernas intresse, och därför bör man speciellt i detta ämne akta sig för att det uppkommer en känsla av tvång i studierna. Av den anledningen kan man inte rekommendera muntliga eller skriftliga hemuppgifter ej heller att man förhör sådana i skolan. Efter inlärningen kan man låta eleverna självständigt eller under ledning skriva om det de lärt sig.

En sedvanlig lärobok rekommenderas inte på grund av följande skäl:

1) i de lägsta årskurserna är läsförmågan ännu så svag, att barnet har svårt att tillgodogöra sig sakinnehållet ur en bok.

2) vid utarbetandet av en lärobok borde man iakttaga grundprinciperna — lätt tillgänglig i sak och kända ord — och detta skulle begränsa behandlingen av stoffet i omgivningsläran.

3) läsningen i läroboken tar en så stor del av lektionen, att det inte skulle bli tid över för elevens individuella arbete och iakttagelser.

4) barnen har nu för tiden så många läroböcker och till dem anslutande hemuppgifter, att deras antal inte längre kan ökas utan att oskäligt anstränga eleverna.

Ifall man i omgivningsläran skulle använda en egentlig lärobok, så skulle detta äventyra uppnåendet av de mål, som uppställts i läroplanen. På samma sätt kan man inte rekommendera bredvidläsningböcker, emedan de lätt börjar användas på samma sätt som man använder en vanlig lärobok. Däremot behövs arbetsböcker och olika uppslagsverk, ur vilka eleverna skall ledas att småningom själva förvärva tilläggskunskaper. På samma sätt är en lärarhandledning ytterst nödvändig.

6.3.3. Hjälpmedel vid undervisningen

Vid undervisningen i omgivningslära bör man i första hand ty sig till direkta iakttagelser så mycket som möjligt. Små exkursioner i naturen och att besöka olika studieobjekt kan rekommenderas. Före exkursionen bör åt barnen ges klara iakttagelseuppgifter att utföras parvis eller i grupper och efter utfärden redogöra de för sina uppgifter. Direkta erfarenheter kan man också erbjuda eleverna med tillhjälp av natur- o. dyl. material, som hämtats till klassen. I de arbetsområden, som behandlar biologi samt materia- och rörelse-grupperna kan man med tillhjälp av försök få en omedelbar kunskap om företeelserna. Det är emellertid inte alltid möjligt att konstruera situationer för direkt erfarenhet, utan man får ty sig till en ersättande iakttagelse (bilder, diabilder, konstgjorda modeller mm.).

I undervisningen i omgivningslära bör den materiel som behövs, vara lätt tillgänglig. Den materiel, som används under en lektion, bör finnas på en bestämd plats och i ordningsföljd. En egen materielsamling bör reserveras för två eller högst för fyra klasser. De nödvändiga uppslagsverken bör finnas i varje klass (klassbibliotek).

VII Medborgarfärdighet

7.1. Mål

För att utvecklas till en välbalanserad personlighet behöver den växande individen stöd i sina strävanden att uppfatta sig själv som en individ och som en medlem i samfundet. Kännedomen om den rangordning och de normer, som råder i det egna livsrummet, ger individen en möjlighet att skapa en äkta och personlig rangordning och samtidigt en ansvarsmedveten inställning till sig själv, till medmänniskorna och de förhållanden, i vilka han såsom medlem i ett samhälle och i hela mänskligheten kommer att leva. Medvetandet om den egna personligheten och om möjligheterna att genom övervägda val och genom egen aktivitet kunna påverka den egna framtiden främjar den inre utvecklingen.

Avsikten med ämnet medborgarfärdighet är att hjälpa eleven att *orientera sig i sin livsmiljö genom att lära honom att iaktta, hjälpa honom att analysera sina iakttagelser och erfarenheter och genom att ge honom främst en empirisk, praktisk kunskap om livsmiljön, om de fordringar den ställer och de förmåner den erbjuder.* Såsom en del av skolans didaktiska helhet bör medborgarfärdigheten lära eleven att utnyttja och tillämpa i praktiken *de kunskaper han förvärvat i samband med de övriga ämnena och som nära ansluter sig till grundproblemen i varje människas liv.*

Förutom grundkunskaper behöver varje medborgare en viss funktionsberedskap och praktiska kunskaper för att klara sig i vardagslivets situationer. Medborgarfärdigheten strävar att inöva och befästa hos eleven praktiska färdigheter främst inom följande delområden:

1. Uppträdande
2. Trafikundervisning
3. Familjefostran
4. Hälsovård
5. Förebyggande av olycksfall och första hjälp
6. Nykterhetsfostran
7. Befolkningsskydd och brandvärn
8. Ekonomisk fostran

Ytterligare hör till medborgarfostran delar av massmediefostran.

Eleven bör hjälpas att utgående från de *kunskaper, färdigheter* och den *aktivitetsberedskap* han förvärvat, acceptera sig själv och att förhålla sig aktivt, smidigt och skapande till sin livsmiljö, så att han förmår i den ständigt föränderliga, konfliktfyllda verkligheten finna lösningar, som är uppbyggande för honom själv och för samfundet. Medborgarfärdighetens uppgift är att utveckla och stärka en positiv attityd till livet, så att de sunda krafter, som finns hos individen själv,

hos medmänniskorna och i samhället, utformas och vidmakthålles till ett vardagligt sätt att leva. Medborgarfärdigheten begränsas ingalunda blott till en intellektuell fostran av eleven, utan den påverkar utvecklingen av elevens *hela personlighet.*

7.2. Lärostoff

7.2.1. Allmänna synpunkter

I varje årskurs kan läraren ändra ordningsföljden av de stoffenheter, som i det följande föreslagits att tas upp till behandling. Varje enhet bör inte alltför mycket anses som en uppgift för en lektion. Under samma lektion kan flera enheter behandlas och för något tema kan man vid behov använda mer än en lektion. Namnen på arbetsområdena är endast anvisningar och de är inte bindande för läraren.

Då man vid undervisningen för att kunna åskådliggöra vissa avsnitt måste låna åskådningsmaterial från annat håll, är det ändamålsenligt att studera dessa stoffenheter ungefär samtidigt i årskursens alla klasser. Då är det även lättare att utnyttja t.o.m. utomstående sakkunniga. Behovet av utomstående experter är stort just i detta ämne.

I de sammansatta klasserna kan kurserna för tredje och fjärde samt femte och sjätte årskurserna läsas som växelkurser *).

7.2.2. Uppträdande

Eleven bör lära sig att inse vad ett korrekt uppträdande betyder för att goda relationer skall uppkomma och bestå mellan människorna i samhället. Innan grundskolan slutar bör eleven förberedas för de situationer i det sociala livet, inför vilka han ställs, då han blir vuxen, och i vilka man förutsätter att han iakttar ett korrekt uppträdande.

Till undervisning i ett korrekt uppträdande hör de centrala *seder,* som skapar och upprätthåller mänskliga kontakter, såsom att hälsa, presentation, att framföra sitt tack, bordskick samt för övrigt ett smidigt uppträdande i olika situationer. Uppfostran till taktfullhet samt att klarlägga godtagna seder och bruk hör även till detta delområde av medborgarfärdighet. Eleven bör inse, att vi inte lever enbart för vår egen skull, utan vi är beroende även av andra. Ett finkänsligt uppmärksammande av varandra är den önskvärda attityd, som utgör en grund för ett lyckligt samliv.

Vid övningar i att uppträda korrekt bör man utgå från *spontant uppkomma situationer.* Undervisningen bör vara väl motiverad. Endast på detta sätt kan eleven växa in i de korrekta sätten att uppträda. Då eleven fått tillräcklig insikt i, varför det är ändamålsenligt att uppföra sig på ett bestämt sätt, kan han även godkänna de nödvändiga reglerna för uppträdande, vilka utgör en grund för en trivsam samvaro. Då eleven inledningsvis lärt känna även de normer för uppträdande, som uppställts i olika kulturkretsar och av olika folk, kan han besparas från en besvärande osäkerhet, då han ställs inför nya situationer och förhållanden.

Eleverna bör övas i konsten att *leva sig in i andra människors tankar, känslor och strävanden.* Ifall eleven förmår uppfatta sitt eget unikum och genom

*) I:a växelkursen vid udda läsår och II:a vid jämna läsår.

inlevelse lär sig att förstå en annan människas rätt till en individuell tillvaro, har han möjlighet att bättre än förut visa vänlighet och hjälpsamhet i vardagslivet, mot alla som behöver hjälp, speciellt mot dem som är svagare än han själv och mot åldringar.

Skolsamhället är ett lämpligt socialt fält att öva eleverna i jämlikhetens och ömsesidighetens grundprinciper samt även i att iakttaga goda seder. Ingen får ta sig rätt att avvika från de överenskommna reglerna, ifall han inte är beredd att tillåta andra samma rätt och inte heller fordra att andra tar på sig förpliktelser, som han själv undviker.

Man har nått resultat i undervisningen, om eleven förmått tillägna sig och godta de nödvändiga normerna för samlevnad, så att de blivit en levnadsvana, från vilken han inte har någon önskan eller behov av att avvika, då han kommer i nya förhållanden, t.ex. utomlands.

Eleven bör ledas till att ta i beaktande hela sin livsmiljö: till ett korrekt uppträdande hör även en positiv attityd till naturen. Därför är det skäl att klarlägga kraven på *snygghet och naturskydd,* då eleverna rör sig i naturen.

7.2.3. Trafikundervisning

Trafikundervisningens uppgift är att väcka ett spontant, fortgående intresse för trafiken och för utvecklingen av trafiksäkerheten. Det är skäl för läraren att observera, att flickorna i hemmet kommit mindre i kontakt med trafiken än gossarna. Trafikspel och -lekar har måhända mera ansetts som en lek för gossar än för flickor. Ändå råkar varje medborgare oberoende av kön ut för att klara sig på egen hand i trafiken antingen som passagerare, fotgängare eller som förare.

Ända från början strävar man till att skapa en grund för de *kunskaper, vanor och attityder,* vilka är nödvändiga ur trafiksäkerhetssynpunkt. Skolan bör sträva till att klarlägga de personliga grundförutsättningarna hos varje barn, som kommer till skolan, såsom syn- och hörselförmågan samt den personliga jämvikten. Tillräckligt motiverat bör barnet ges en praktisk kunskap om den säkraste skolvägen, om korsningar, skyddsvägar samt om farorna i trafiken, då man rör sig på gator och landsvägar. Det stoff som behandlas bör även belysas ur chaufförens synpunkt och de möjligheter han har. Eleven bör öva sig i riktiga vanor i praktiska situationer. Föreskrifter och bestämmelser, som gäller cyklister bör klarläggas i ett möjligast tidigt skede. Ända från lågstadiet borde barnet lära sig att uppfatta sig själv som en del av de faktorer, som påverkar trafiken och att inta en positiv attityd till denna. Det är skäl att göra klart för eleven att lugn, vänlighet och ansvarskänsla hjälper även i trafiken.

På grundskolans högstadium bör man sträva till att även utreda de fakta, som mopedisten och motorcyklisten bör känna till. Härvid kan man inledningsvis ytterligare utreda, vad man väntar sig av en ansvarskännande bilist. Det är nödvändigt, att eleven får kunskap om olycksfallsbenägenheten, om orsakerna till trafikolyckor, deras förebyggande och följder. Läraren bör hålla i minnet att trafikspråket är svårt och abstrakt och att han bör använda ett språk, som barnet förstår.

Attitydfostran är huvudmålet på alla stadier i samband med den teoretiska och praktiska trafikundervisningen. Varje elev bör själv inse betydelsen av att trafikreglerna, -bestämmelserna och -begränsningarna efterlevs. Eleven bör lära sig att följa trafikreglerna utan rädsla för straff eller av andra yttre orsaker. Hänsyn till motparten, artighet, en koncentrerad, tålmodig och allvarlig inställning till

trafiken är en önskvärd attityd, likaså en vänlig och samarbetsvillig inställning till myndigheterna. Eleven borde växa in den uppfattningen, att han själv är en del av en helhet, för vilken han har sin del av ansvaret. Särdeles viktig är även all verksamhet, som är inriktad på förnyelse och förbättringar i trafiken.

7.2.4. Familjefostran

Eleven bör läras att inse hemmets betydelse för individen och att se hemmet som samhällets grundenhet med en avgörande betydelse för utvecklingen av individen och samhället. I världen av i dag har ansvaret för familj och medmänniskor vidgats att omfatta hela världen. Förändringen mot en mänskligare och mera demokratisk mänsklighet utgår från de enskilda familjerna och familjemedlemmarna.

Då eleven insett sin egen andel i att skapa en känsla av solidaritet i hemmet, förmår han bättre än förut att främja de för ett harmoniskt familjeliv gynnsamma attityderna och intressena; en trivsam samvaro under fritiden och i gemensamma arbeten, att skapa traditioner inom familjen, ett öppet, tillitsfullt samtal om lösning av gemensamma problem, omsorg om den egna och de övriga familjemedlemmarnas hälsa, vänlighet och ömhet. Eleven bör läras att inse, att varje familjemedlem med sitt eget särpräglade väsen och genom sin personliga insats berikar samlivet. Utgående från detta kan i familjen uppkomma en atmosfär, där man accepterar och blir accepterad. Genom inlevelse kan eleven småningom bättre än förut lära sig att känna sina medmänniskor. Bakgrunden och orsakerna till skiljaktigheter i åskådning mellan generationerna bör man försöka belysa, så att man kan lösa möjliga konflikter utan att någon blir kränkt. Varje familjemedlems rättigheter och skyldigheter bör utredas utgående ifrån situationer i vardagslivet.

Familjefostran bör utgår ifrån den komplicerade och mångtydiga verklighet, som omger eleven. Eleven bör läras att uppfatta familjen i så vid bemärkelse, att han förmår acceptera sig själv och sina kamrater — också sådana som har t.o.m. en helt annan bakgrund — såsom jämställda. Då en elev fått insikt om att människor lever i familjesamfund av olika slag, är det kanske möjligt att han strävar till ett försöka undvika tvångsmässiga lösningar, då han senare bildar egen familj, och att han förmår att välja en livsform som för honom själv och för samfundet är den bästa.

Till en balanserad personlighetsutveckling hör även en *sund inställning till könslivet*. En av förutsättningarna är, att individen har tillräckliga kunskaper om könslivet. De flesta barn har hittills bildat sig en uppfattning om könslivet nästan uteslutande med hjälp av massmedia och genom de kunskaper kamrater förmedlat. De upplysningar som erhållits av kamraterna är ofta osakliga och färgade. Den information som massmedia förmedlar är ofta alltför idealistisk och osaklig. Ibland ger massmedia en falsk bild av könslivet, t.o.m. sådant som närma sig det abnorma framställts som mera allmänt förekommande än normalt. Skolan kan knappast nämnvärt inverka på dessa ovan nämnda informationskällorna. Däremot kan skolan förhindra deras negativa inverkan genom att ge saklig kunskap om sexuallivet och hjälpa den växande individen, att bli medveten om olika attityder och deras bakgrund.

Redan i förskolåldern gör barnen sina första frågor om sexuallivet. Deras intresse för dessa frågor ökar med tilltagande ålder. Därför är det viktigt, att *frågor som berör familjefostran behandlas på alla stadier utgående från elevernas ålder och uppfattningsförmåga*. På lågstadiet bör man sträva till att behandla

enligt lärarens prövning skiljaktigheter mellan gossar och flickor, barnets födsel och barnets beroende av modern, fadern och hemmet i samma utsträckning som i annan undervisning genom att okonstlat besvara elevernas frågor. *På högstadiet är det skäl att ansluta familjefostran till undervisningen i övriga ämnen — närmast till biologin.* Härvid kan man i medborgarfärdigheten koncentrera sig på frågor som berör moder- och faderskap och den andliga och etiska sidan av äktenskapet. Den etiska fostran bör emellertid vara objektiv. Läraren bör försöka belysa aktningen för motparten, nödvändigheten av ansvar och självbehärskning även på det sexuella beteendets område. Däremot bör man inte framföra någon religiös eller någon annan åsikt som den enda rätta lösningen. Eleverna bör få kännedom om sexuallivet och om motivationen för de olika etiska åsikter som finns. På basen därav bör var och en elev själv bilda sin uppfattning om hur han vill leva. Det är viktigt att märka, att skolan som den enda samhälleliga institutionen når alla medlemmar i varje årskurs. Med några få undantag är det måhända mest naturligt att meddela sexualundervisning gemensamt för både gossar och flickor.

Sexualundervisningen kan anses som en viktig preventiv form för den personliga hygienen, för folkhälsovårdsarbetet och för barnskyddet. En saklig sexualundervisning minskar inte enbart antalet aborter och antalet utomäktenskapliga barn och könssjukdomar, utan den skapar även bättre förutsättningar än förut för ett lyckligt familjeliv. Den pedagogiska uppgiften för sexualundervisningen med tanke på individen är att hjälpa den unga att uppfatta sitt kön som en till utvecklingen hörande uppbyggande kraft, som man bör acceptera och högakta.

På grundskolans högstadium bör läraren fördjupa elevenas syn på innebörden av att bilda familj och att ge ökade praktiska insikter i den lagstiftning, som berör familjen.

7.2.5. Hälsovård

Hälsovårdens främsta uppgift är att försöka påverka attityderna, så att de åtgärder som främjar hälsan hos en själv, hos medmänniskorna och samhället blir vardagliga levnadsvanor och att man mot avvikande och sjuka individer — även sinnessjuka — förhåller sig förståelsefull. Skolan bör ge varje elev tillräckliga insikter i de frågor som berör hälsan och hälsovården, så att han vid behov kan fatta beslut, som angår hans egen hälsa och blir intresserad av de beslut som fattas, vilka berör hela samhällets hälsovård. Eleven borde likaledes instrueras att på ändamålsenligt sätt utnyttja samhällets hälso- och sjukvård. På denna grundval kan eleven lära sig att värdesätta hälsan och de faktorer, som befrämjar densamma.

En attitydförändring sker emellertid ofta långsamt. Genom socialisationsprocessen tillägnar sig barnet vissa beteendenormer till en början av sina föräldrar, senare också från sin övriga omgivning. Han fördjupar under livets olika skeden sin omgivnings åsikter, tankar och seder, och de utformar småningom hans egen beteendeprofil, hans personlighet. På detta sätt kommer de kunskaper och färdigheter, vilka de fullvuxna i dag i någon mån omfattar, att förverkligas såsom attityder först i ett följande släktled.

Attitydförändringsprocessen fördröjs även därav, att individen av naturen motsätter sig en sådan uppfostran och undervisning, där det sägs till honom vad han borde göra och hur han borde förändras. I hälsovården försöker man först på verka individen så, att han blir mottaglig. Han får lära sig, att det finns många möjligheter. Hälsan som sådan är ett mycket relativt begrepp, emedan

det finns hälsa av många olika grader. Gränsen mellan hälsa och sjukdom är flytande. Därför framlägger man olika alternativ i hälsovården, och individen ges möjlighet att välja just det för hans hälsa och livssituation ändamålsenligaste alternativet.

I hälsovården har man ofta felaktigt försökt bjuda ut hälsa som livets mål. En god fysisk hälsa och mentalhygien är emellertid ett medel, som hjälper individen, då han försöker nå de mål han uppställt. Ifall individen saknar en uppgift, har han kanske inte motiv för att vidmakthålla sin hälsa.

Man har kunnat lägga märke till att i samma mån som samhället utvecklas socialt och ekonomiskt, industrialiseras och urbaniseras, då medicinen gör framsteg och hälsovården utvidgas, så ökar även utnyttjandet av hälso- och sjukvårdsservicen. Människan fäster allt större vikt vid hälsan och hälsovården och hon eftersträvar allt större kunskap om hälsan och de faktorer, som ansluter sig till dess befrämjande. Hälsovården vill hjälpa individen att smidigt och utan störningar anspassa sig till förändringarna.

7.2.6. Förebyggande av olycksfall och första hjälp

Varje medborgare bör vara på det klara med *orsakerna till olycksfall.* Sådana är t. ex. ovarsamhet, oförstånd, oskicklighet, trötthet, berusande och narkotiska ämnen, vårdslöshet, likgiltighet för bestämmelser och en allmän benägenhet för olyckor. Om de blivande arbetarna redan under skoltiden erhåller tillräcklig upplysning i frågor som rör tryggheten, kommer man till anmärkningsvärda resultat i att förebygga olyckor. Undervisning i simkunnighet samt hur man rör sig på sjön och på isen hör även till intresseområdet för medborgarfärdighet.

Vid undervisningen i *första hjälp* bör man försöka klargöra, vad man bör göra och vad man inte får göra då en olycka inträffat. Rätt given första hjälp på olycksplatsen kan på ett avgörande sätt bidra till att rädda den skadades liv och hälsa. Att ge allmängiltiga regler är svårt, ty på en olycksplats bör man alltid handla efter förhållandenas krav. Vissa grundregler är emellertid nödvändiga.

För eleverna bör klargöras, vilka olycksoffer som behöver den snabbaste hjälpen. Man bör lära känna öppna sår och krossår, olika benbrott samt därtill bränn- och kylskador och symptom på traumatisk chock. Ytterligare är det av vikt att vet på vilket sätt den skadade bör transporteras.

Genom att behärska de moderna metoderna för *konstgjord andning och återupplivning* kan kännbar minskning åstadkommas i antalet drunkningsfall. Det bör beaktas att konstgjord andning behövs även i andra fall av medvetslöshet, såsom vid osförgiftning, vid el-stötar eller då något annat liknande inträffar.

Eleverna bör lära sig att *stilla blodflöde,* att behandla sår samt att anlägga enkla förband och spjälning samt deras användning. I samband härmed bör man fästa uppmärksamhet vid att i varje hem finns en ändamålsenlig första hjälpmateriel samt vikten av att den fortlöpande underhålls. Vid undervisningen i första hjälp är det skäl att fästa uppmärksamhet även vid vården av sjuka. De svårigheter som glesbebyggelse och långa avstånd vållar sjukvården, kan minskas genom kunskap i *sjukvårdens grunder.* Moderna mediciner och behandlingsmetoder har skapat helt andra förutsättningar för hemvård än tidigare. Då den öppna vården blivit allmän, bör varje familjemedlem känna till sjukvårdens grunder.

7.2.7. Nykterhetsfostran

Nykterhet är ett sunt, naturligt och positivt, ett från alkoholdrycker, från tobak tobak och narkotikamissbruk fritt levnadssätt. Härav följer att *målet för nykterhetsfostran är att främja utvecklingen av en människa som är fysiskt och psykiskt sund, som reagerar balanserat och förnuftigt i livets olika skiften och som känner sitt sociala ansvar.*

Det är ofta en spontan eller av yttre inflytelser uppkommen nyfikenhet, som lockar en ung människa till att använda tobak och narkotika. Ifall den unga får saklig information om hur missbruk av *alkohol, tobak, narkotika* och *läkemedel* inverkar, kan han kanske i en valsituation genom sin insikt skydda sin organism från förstörande inverkan. Därför är bl.a. nykterhetsundervisningens uppgift att ge information, som grundar sig på vetenskaplig forskning om njutnings- och bedövningsmedlens egenskaper och deras inverkan på individen och samhället.

Under skoltiden borde man hos eleven uppväcka och befästa en positiv inställning till *sunda livsvanor.*

Det är skäl att tala om tobaken redan i de lägsta årskurserna, emedan den redan tidigt lockar barnen. Däremot föreligger inte skäl att ta alkoholfrågan till tals under de två första skolåren, emedan barnet då upplever starkare motsättningar mellan eventuella alkoholvanor i hemmet och och den undervisning skolan ger. Elevernas frågor måste emellertid besvaras sakligt. På de högre stadierna bör man belysa orsakerna varför tobak, alkoholdrycker och narkotika används utgående från elevernas utvecklingsnivå och i lämpliga spontana situationer. Eleverna bör bli medvetna om sina egna konflikter och om impulser, som kan ödelägga livet, för att de skall kunna fatta beslut om ett sunt levnadssätt. Läraren bör själv analysera sin attityd och dess bakgrund, för att han skall kunna meddela saklig och opartisk kunskap och undvika all moralisering som endast uppammar trots. Läraren har lättare att tala om tobaksrökningens faror, ifall han inte själv röker.

7.2.8. Befolkningsskydd och brandvärn

Skolan bör ge sina elever en andling och aktiv beredskap att möta överraskande situationer. Att kunna bevara sin andliga balans i en paniksituation är en förutsättning för ett meningsfullt ingripande, när en katatsrof har inträffat. *Att skapa en nödvändig aktionsberedskap i fråga om befolkningsskydd och brandvärn är vid sidan om den intellektuella träningen just huvudmålet för undervisningen i detta delområde.*

Vid undervisningen i befolkningsskydd försöker man påvisa, hur ett sakligt ordnat befolkningsskydd minskar de förluster, som den moderna krigföringen åstadkommer. Beredskapsåtgärderna för att skydda civilbefolkningen vid kristillstånd bör klarläggas. I befolkningsskyddet kommer man delvis att arbeta under samma förhållanden som vid en eldsvåda. Därför hör även *brandvärnet* som en del till befolkningsskyddsundervisningen. Dessutom bör inläras de viktigaste åtgärderna för att skydda befolkningen i hem och bostadshus samt huvuddragen av befolkningsskyddets allmänna organisation och dess viktigaste stadganden. Befolkningsskyddsundervisningen utgör en väsentlig del av ett fritt folks strävan att skydda sina medborgares rätt att bevara sitt liv och att leva även i krissituationer.

I samband med undervisningen i brandvärn bör man försöka utreda orsakerna till eldsvådor och fästa uppmärksamhet vid preventiva åtgärder mot brandfara. Dessutom bör eleverna bekanta sig med nödvändig släckningsmateriel och vid

förhållningsregler, som är av nöden vid en vanlig eldsvåda eller då en skogsbrand inträffar.

Finland befinner sig i ett område, där stora naturkatastrofer och olyckor är sällsynta, men det oaktat borde man skapa en positiv inställning till de lidanden som andra människor och andra folk — även mycket avlägsna — får utstå och utveckla ett solidariskt ansvar och en vilja att hjälpa.

7.2.9. Ekonomisk fostran

I medborgarfärdigheten försöker man ge en grund för att kunna sköta den personliga ekonomin. Eleven bör *informeras i ekonomi, då det gäller för honom att välja mellan de olika konsumtions- och besparingsalternativ samt mellan de olika slagen av konsumtion.* Dessa är bl.a. föda, bostad, klädsel, utbildning, kultur, förströelse osv. *Planmässigheten* hör som en väsentlig del till den ekonomiska fostran. Den förverkligas genom att budgetera och bokföra inkomster och utgifter. Det är skäl att inte begränsa sig till att behandla endast utgifterna, utan även klarlägga huvudformerna för inkomster, varvid ett osökt tillfälle erbjuds att motivera studier och att få eleverna att inse betydelsen av yrkeskunskap.

Skolan bör handleda eleverna även i *sparsamhet.* Motivationen för sparandet bör vara målsparandet: man sparar för att kunna köpa stora bruksartiklar eller för att få ett eget kapital. I fostran till sparsamhet är det viktigt att klarlägga att besparingarna bör placeras i säkra och inbringande objekt, att påvisa vilka fördelar sparandet ger spararen själv samt depositionskapitalets betydelse för näringslivet.

I konsumentupplysningen bör man fästa uppmärksamhet förutom vid ett övervägt val även vid köparens informationskällor, vid konsumentens rättigheter och skyldigheter, vid ansvaret och dess betydelse. Samtidigt bör man inskärpa ett förnuftig inställning till de nya behov, som den moderna marknadsföringen skapar. I undervisningen bör man även fästa uppmärksamhet vid avbetalningshandelns och kreditens positiva och negativa drag.

Avsikten med den ekonomiska fostran är att vänja barnet och den unga vid ett självtaget arbete, som så småningom blir regelbundet, ordnat och underkastat en viss bundenhet. Initiativförmåga, omsorgsfullhet, tjänstvillighet och flit samt i en mera fullvuxen ålder att arbeta planmässigt och långsiktigt är viktiga mål. Dessutom bör eleven läras att förnuftigt, omsorgsfullt och sparsamt använda tid, arbetsmetoder, arbetsredskap samt råämnen och material. Detsamma gäller även vården av enskild och gemensam egendom.

7.2.10. Lärostoffet årskursvis

7.2.10.1. Årkurs III

Trafikundervisning: Uppträdande i trafiken (även på cykel).

Vad jag är: Anatomiska-fysiologiska grundfaktorer. Två kön.

Hälsovård: Tillväxt. Hälsosam kost. Ett nyktert och sunt levnadssätt. Tobaken och den unga organismen. Renlighet. Kläder. Snygghet. Spänst och kondition. Vila och sömn. Hur sjukdomar sprids och förebyggs.

Mitt förhållande till omgivningen — omgivningens trygghetsfaktorer: Ärlighet (pengar, varor, andras egendom). Skolans samt den egendom som eleven får av skolan. Uppträdande hemma (återkommande handräckningar). Uppträdande annorstädes (att hälsa, att gå i dörrar, ordningen i tamburen, att hjälpa, att be

om ursäkt, att säga tack, artighet osv.) Uppträdande vid speciella tillfällen (bank, post, att hälsa flaggan, att fira helgdagar osv.). Uppmärksamhet. Förhållande till naturen. Iakttagande av snygghet (pappers- o.a. skräp, klotter, teckningar osv.) (→ religion).

Massmediefostran: se s. 390, 392—393, 395—196, 398—402, 406, 408—409.

Aktuella *regler för uppträdande* under läsåret.

7.2.10.2. Årskurs IV

Trafikundervisning: På landsvägen; på gatan.

De farliga platserna i hemmet: Medicinskåpet. Övriga farliga platser och redskap (tändstickor, gas och elapparater m.m.). Faror som beror på slarv.

Faror i omgivningen (stad — landsbygd): I skolan. I naturen (bl.a. att gå vilse).

Lekar och exkursioner: Lek- och exkursionsredskap. Farliga lekar.

Faktorer som förorsakar speciella faror: Elden och explosiva ämnen. Sjöar och isar. Giftiga ämnen: tobak, rusdrycker, narkotika, mediciner, växt- och insektgifter, giftiga växter.

Hjälpare vid olycksfall: Människor som kommit till platsen. Polisen. Läkaren. Hälsosystern. Ambulansen, Brandkåren.

Aktuella *uppföranderegler* under läsåret.

Massmediefostran: se s. 390—391, 393—400, 402—404, 406, 409.

7.2.10.3. Årskurs V

Trafikundervisning: Trafiken i hemtrakten. Fotgängarens och cyklistens andel som vägtrafikant. Aktuell trafik (frågor som är beroende av årstiderna). Specialfall i trafiken (olika orter och i olika förhållanden). Möjligheterna att stanna ett fordon i olika fören, under olika förhållanden, reaktionstid, inbromsningssträcka.

Personlig hygien: Tecken på en begynnande pubertet. Hygien. Nutrition. Tillväxt och utveckling (→ naturalhistoria).

Grunderna i första hjälp: Olyckorna och deras förebyggande (trötthetens, sinnestillståndets, berusnings- eller läkemedlens inverkan). Åtgärder vid olycksfall, uppträdande på olycksplatsen. Uppgifter vid första hjälp och insikterna som behövs då första hjälp ges. Åtgärder i några enkla fall vid första hjälp. Simning och livräddning, även då isen brister.

Grunderna i ekonomisk fostran: Skötseln av tillgångarna och förmögenheten sett ur individens och samhällets synvinkel. Inkomster och utgifter. Egna och främmande penningar (inte ur etisk synvinkel). Sparslantar. Vad olycksfallen kostar.

Massmediefostran: se s. 390—391, 393—400, 402—404, 406, 409.

Aktuella *uppföranderegler* under läsåret.

7.2.10.4. Årskurs VI

Trafikundervisning: Olycksfallen i trafiken (även dess nationalekonomiska betydelse). De viktigaste trafikreglerna i ljuset av antalet olycksfall. Trafiken under den mörka tiden. Trafikmärken. Ansvaret i trafiken, övervakning av trafiken. Faktorer som inverkar på trafiksäkerheten.

Förpubertetsålderns problem: Renlighet sett ur den egna och omgivningens synpunkt. Rätta kostvanor. Renlighet, skönhetsvård. Att höra till en familj. Be-

tydelsen av kamratskap. Tecken på den begynnande puberteten och därav föranledd hygien.

Konsumentupplysning: Reklam och att överväga (→ religion).

Sjukvårdens grunder: Att vara sjuk. Sjukrummet. Vanliga sjukdomar. Den personliga hygienens betydelse för den sjukas egen och för omgivningens hälsa.

Hur alkoholdryckerna inverkar: Alkoholens inverkan på hälsan. Alkoholen, en inkomstreducerare. Alkoholens inverkan på arbetet. Alkoholens inverkan på förhållandet mellan människor. Alkohol och trafik.

Aktuella *uppföranderegler* under läsåret (t.ex. djurskyddsvecka, nykterhetsvecka, sparsamhetsvecka osv.). Informationsbesök till högstadiets skola.

Massmediefostran, se årskurs V.

7.2.10.5. Årskurs VII

Trafikundervisning: Trafikolyckorna och trafiksäkerheten sett ur individens synpunkt. Trafikolyckornas orsaker. Alkoholens inverkan på föraren av ett fordon. Faktorer som inverka på trafiksäkerheten (andra fall än i sjätte årskursen).

Pubertetsålderns problem. Jag och det andra könet. Att bliva självständig. Förhållandet mellan generationerna. Flickans och gossens olika roller.

Trygghet: I arbetsförhållanden. I skolan. Då man idkar friluftsliv. (→ huslig ekonomi).

Hälsolära: Fysisk hälsa. Mentalhygien. Betydelsen av sunda levnadsvanor.

Kurs i första hjälp: Avsikten med första hjälp. Sårförband. De viktigaste typerna av benfrakturer. Spjälning. Bränn-, frost- och motsvarande skador. Chock. Gas- m.fl. förgiftningar. Konstgjord andning. Första hjälp vid akuta sjukdomsfall. Första hjälp vid olycksfall i trafiken. Det väsentligaste innehållet i väskan och skåpet för första hjälpmaterial. Sätten att transportera en sjuk.

Övriga farliga situationer och hur man uppträder i dem: Eldsvådor, skogsbränder. Släckningsarbeten. Åskväder. Orkaner, jordskred, översvämningar. Övriga katastrofsituationer.

Ekonomisk fostran: Strävan till ett ekonomiskt oberoende. Olika näringsgrenar som stöder varandra (→ huslig ekonomi).

Aktuella *uppföranderegler* under läsåret (t.ex. snygghet på offentliga platser och i naturen, ett brutalt och obehärskat uppträdande).

Massmediefostran: se s. 394—395, 397—399, 404—407, 410.

7.2.10.6. Årskurs VIII

Trafikundervisning: De viktigaste punkterna i vägtrafikbestämmelserna. Motorfordonstrafiken. Den mänskliga faktorn i trafiken. Attitydernas betydelse i trafiken. Berusningsmedlen, mediciner och trafik. Åtgärder då en olycka inträffat. Fordringarna för körkort.

Hemsjukvård: Folksjukdomarna. De vanligaste smittsamma sjukdomarna och deras vård.

Personligt lednadssätt: Puberten. Sexuellt ansvar. Nykterhet och hälsa. Umgängesseder (punktlighet, presentation). Självbehärskning. Ett sunt känslolivet, förhållandet till medmänniskorna. Inställningen till naturen och omgivningen (naturminnesmärken, snyggheten på lägerplatser, klottrandet på väggar, skärandet i trädstammar m.m.).

Brandvärn och befolkningsskydd: Förebyggande av eldsvådor och grunddragen i brandvärnet. Varning för skogsbrand, alarmberedskap vid skogsbrand. Anord-

ningarna för befolkningsskyddet och generalplanen för detta. Personliga skyddsåtgärder (skyddsmaterielen, befolkningsskyddets första hjälp, åtgärder förorsakade av alarm och i oförutsedda situationer). Individuellt befolkningsskydd inom familjens och husets ram (förberedelse för evakuering, skyddskonstruktioner, individuell skyddsservice m.m.). Befolkningsskyddets betydelse för förebyggandet av olyckor under normala förhållanden.

Familjefostran: Från flickan till kvinna och mor. Från gosse till man och far. Ofullständiga familjer. Sexuell hållningslöshet. Veneriska sjukdomar. Sexuella avvikelser (→ biologi, religion).

Ekonomisk fostran: Arbetet som skapare av ekonomiska värden. Utkomstplaneringen och drömmar om rikdom. Kravet på självbehärskning, omdöme och planmässighet. Riktig och felaktig sparsamhet. (→ huslig ekonomi).

Massmediefostran: se årskurs VII (fördjupad).

Aktuella *uppföranderegler* under läsåret (en finländare utomlands).

7.2.10.7. Årskurs IX

Följande stoff behandlas i samverkan med lärarna i huslig ekonomi, naturalhistoria, religion och speciellt samhällslära (nationalekonomi) varvid man försöker att sammanföra stoffet till ämnesområden.

Aktuella regler för uppträdande (i ämbetsverk, vid ansökan om arbetsplats)
Olycksfall i trafiken
Trafikförseelser och deras följder
Individen som samhällsmedlem
Medborgaren och lagen
Åtgärder som stöder medborgarens hälsa och trygghet
Värnplikt
Ungdomens rättsställning
Att rösta i olika val
Massmedia och opinionsbildning
Tolerans (religiösa, ras, politiska osv. fördomar och attityder)
Val av levnadsbana. Utkomstplanering
Konsumtion — levnadsstandard. Betydelsen av planmässighet
Sparandet: rätt och fel sparande
Ekonomisk företagsamhet
Olika näringsgrenar som stöder varandra
Att handskas med pengar
Skattedeklaration
Om köp. Budgetplanering
Befolkningstillväxtens problem
Förebyggande av olycksfall i arbetet
Medborgaren samt sjukförsäkringen och socialskyddsförsäkringen
Hälsovårdsväsendet. Ansvar för den egna och medmänniskans hälsa
Ungdomsbrottslighet. Alkoholism och brottslighet som faror för samhället
Självstudier
Medborgarrättigheter och skyldigheter
Omdöme och ansvar
Växelverkan mellan människan och hennes livsmiljö
Massmediefostran, se årskurs VII (fördjupad).

7.3. Arbetssätt

7.3.1. Allmänna synpunkter

Under lektionerna i medborgarfärdighet — liksom även i annan undervisning — är det lärarens uppgift att vara en förmedlare av nödvändiga kunskaper, en arbetsledare och organisatör. *Det är av största vikt att gynna elevcentrerade arbetssätt i undervisningen* i medborgarfärdigheten därför, att eleven måste åtminstone senast, då han avslutat sin skolgång, på eget iniativ och självständigt besluta om t.ex. sitt uppträdande, sin hälsovård och ekonomi. Ett sådant kunskapsmaterial som lärts in utantill har inte nämnvärt värde — om det tillägnats alltför ytligt: endast ett subjektivt uppfattat, för praktiska ändamål tillägnat lärostoff förblir hos eleven som en bestående egenskap.

På grund av det ringa antalet timmar blir läraren tvungen att koncentrera sig på det väsentligaste och redan före läsåret göra upp en studieplan för sin undervisning. I början och under läsåret är det skäl att vid planeringen av undervisningen även ta i beaktande elevernas önskemål. Då läraren planerar undervisningen, bör han se skolan som en pedagogisk helhet och utnyttja den grund av kunskaper och färdigheter som eleven förvärvat i andra ämnen samt sträva till en koordinering av stoffet med undervisningen i andra ämnena, när detta blott är möjligt. Detta förutsätter att läraren aktivt följer elevens utveckling, att han studerar läroplan för hela skolan, och att han har och ett gott *samarbete med kollegerna.*

Det är viktigt att inlärningserfarenheterna bli tillräckligt omedelbara och konkreta. En undervisning som bygger enbart på verbal framställningen bör undvikas.

Lärostoffet är ordnat årskursvis i läroplanen på sådant sätt, att det föregående läsårets kunskaper och färdigheter inom varje delområde under följande läsår utökas och fördjupas. Ehuru samma benämningar på stoffenheterna för de olika årskurserna i läroplanen återkommer, bör läraren akta sig för upprepningar. För att återkalla i minnet det tidigare inlärda bör man använda sig av omväxlande arbetssätt och repetitionen bör vara kort.

Medborgarfärdigheten innehåller i huvudsak sådana grundkunskaper och -färdigheter, som varje medborgare bör känna till. Därför är det synnerligen viktigt, att läraren försöker i samband med de olika arbetssätten individualisera sin undervisning speciellt i övnings- och tillämpningsskedet. Det är skäl att gynna det individuellt arbetet för att vara säker på att eleven uppnår vissa grundläggande färdigheter. Man kan även ge uppgifter av olika svårighetsgrad, som är valfria eller frivilliga och åt de högpresterande eleverna ge tilläggsuppgifter.

7.3.2. Framställande undervisning

Man kan använda en framställande undervisning i medborgarfärdighet i samband med de övriga arbetssätten, då man skall hjälpa eleven att förstå grundidén i det som skall inläras eller då man snabbt vill ge grundkunskaper åt klassen i något avsnitt, som kommer att behandlas som grupparbete. Den framställande undervisningen får inte ens i detta ämne bygga på enbart verbal framställning.

Då man för att åskådliggöra någonting använder audivisuella hjälpmedel, får dessa inte bli ett självändamål. Det är skäl att använda en självinstruerande fråge- eller uppgiftsserie, som planeras så, att en del av eleverna drar slutsatser och samlar iakttagelser sedan framställningen avslutats, en annan del gör med hjälp

av fantasin och minnet sammanfattningar och jämförelser och åt en tredje grupp kan läraren ge ett problem att diskutera, som för att kunna lösas förutsätter en viss intellektuell ansträngning.

Vid sidan av läraren och inbjudna sakkunniga bör även *eleverna* ofta ges tillfällen till dramatisk verksamhet. Under lektionerna i medborgarfärdighet är det skäl att utnyttja den beredskap och vana att uppträda, som eleverna skaffat sig i modermålsundervisningen. Redan från första årskursen har eleverna övats i dramatisering, ton-, bild-, form- och rörelsegestaltning, vilka främjar självverksamheten, tankeförmågan och socialisationen. En sådan skapande verksamhet är lämplig framförallt vid avsnitt, som behandlar uppträdande, familjefostran och trafikundervisning. Eleverna lever sig in i olika situationer, visar olika förslag till uppträdande i butiken, banken och på posten, framställer konfliktsituationer som inträffar inom familjen och hur konflikterna löses i olika familjer och därefter diskuterar klassen problemen. Även en diskussion och sammanfattningen efter diskussionen kan man låta eleverna sköta på egen hand, varvid läraren kan göra iakttagelser, om eleverna verkligen förstått det, som behandlats. Fördelen med en skapande framställning är ytterligare den, att eleverna blir tvungna att leva sig in i de olika situationerna efter att först ha samlat en tillräcklig mängd fakta om problem. Vidare blir eleverna tvungna att diskutera lösningsmodeller av olika slag och att göra val. Elevernas gestaltning lyckas bäst i klasser, där det råder en positiv atomsfär och i vilken läraren och eleverna är inställda på att acceptera även ett misslyckande.

7.3.2. Undervisningssamtal

En förutsättning för att ett *undervisningssamtal* skall lyckas är tillräcklig frihet i klassens sociala klimat. Var och en elev bör få och våga föra fram sin åsikt, även om den avviker från majoritetens eller lärarens. Även läraren bör ha rätt att erkänna den mänskliga begränsningen i sina kunskaper. Intresseområdet för medborgarfärdigheten är så omfattande, att endast få människor kan fullständigt behärska detta. Samtalet kan bli givande oberoende av om man på förhand vet i vilken riktning det kommer att gå eller vilka detaljer som kommer att behandlas.

Ju mera livsnära undervisningen är, dess bättre lyckas samtalet. För diskussionen skaffar sig eleverna grundfakta, de bildar sig en åsikt, lär sig att motivera dem, gör frågor och motfrågor, och de lär sig att yttra sig. Ofta kan man på förhand berätta för eleverna om ämnet för diskussionen, för att de bättre skall kunna förbereda sig. Läraren bör även ange vissa gränser för diskussionsämnet samt ge eventuella tilläggsfakta och förklaringar. Trots att lärarens andel i diskussionen ofta är obetydlig, så är ansvaret för inlärningen i sista hand hans. Undervisningssamtal kan användas i medborgarfärdigheten ända från första början.

Utöver det egentliga undervisningssamtalet kan man under lektionerna i medborgarfärdighet använda de olika slag av samtalsteknik man lärt sig under lektionerna i modersmålet och anordna beroende av ämnet *blixt-, estrad-, "teach in", allmändiskussioner* och *debatter*. Ämnen får man t.ex. ur klassens frågelåda, i vilken eleverna får att lägga skriftliga frågor, som berör det kommande temat eller arbetsområdet. Då man samtalar med utgångspunkt från de frågor, som eleverna ställt, kommer man in på för elevernas utvecklingsskede centrala problem. Läraren blir förtrogen med elevernas sätt att tänka och med deras uppfattning. Han kan på en finkänsligt sitt leda sina elever att själva inse sådant, som skulle

stanna på det verbala planet, om läraren nöjer sig med att enbart föreläsa. Informationen går ofta effektivare från elev till elev än från lärare till elev. Speciellt väl lämpar sig samtalet för arbetsområden i familjefostran, uppträdande, nykterhetsfostran, hälsovård och ekonomisk fostran. Läraren har ingen orsak, då han ingriper i diskussionen, att föra fram sina egna åsikter eller synsätt såsom färdiga eller som de enda rätta, utan han bör leda eleverna att försöka finna olika förslag till lösningar och att välja sig en egen bland dem.

Eleverna kan på eget initiativ behandla frågor, som berör medborgarfärdigheten även vid *sammanträden* med början redan från femte och sjätte årskurserna.

7.3.4. Grupparbete

Grupparbete lämpar sig — liksom även samtalen — att användas i alla arbetsområden. En förutsättning för att grupparbete skall lyckas är, att man bildar lämpliga grupper, planerar uppgifterna omsorgsfullt och att i klassen finns ett elevbibliotek eller tillräckligt med litteratur och behövlig åskådningsmateriel.

Eleverna kan i det skede, då man samlar material, arbeta frivilligt i grupper också utom skolan genom att göra t.ex. intervjuer. De kan som grund för gruppbetet eller samtalet intervjua sakkunniga, representanter för olika yrken, sina egna familjemedlemmar osv. Ett sådant arbete för eleverna ut i den värld, där det är bestämt att de skall växa upp, främjar deras inlevelseförmåga och vidgar deras erfarenhetskrets. Den färdighet i att göra intervjuer, som eleverna bibringats, kommer också på detta sätt att ytterligare uppövas. På samma sätt kan eleverna samla material ur olika tidningar eller genom att utnyttja massmedia. Även olika besök ger uppgifter för arbete i grupper.

7.3.5. Individuellt arbete

Att planera och genomföra individuellt arbete kräver av läraren både tid och möda. Det oaktat bör eleverna isynnerhet i övnings- och tillämpningsskedet ges tillräckliga möjligheter till individuellt arbete även i medborgarfärdighet.

7.4. Hjälpmedel vid undervisning och studier

7.4.1. Metoder för åskådlighet

I medborgarfärdigheten ingår mycket sådant stoff, som inte på ett naturligt sätt kan härledas ur praktiska skolsituationer. Speciellt då man behandlar trygghetsproblemen blir eleverna tvungna att sätta sig in i sådant, som inte är bekant ur tidigare sammanhang. Övningar i att reagera riktigt och att utlösa riktiga beteendemekanismer i situationer som gäller tryggheten är möjliga endast under den förutsättningen, att de tidigare okända begreppen kan med hjälp av åskådningsmaterial av olika slag kan göras lätt begripliga och närstående.

Det *aktuella* har synnerligen stor betydelse i medborgarfärdigheten, emedan en stor del av det som lärs in kan närmast kopplas till det, som för dagen är föremål för intresse i samhället. De offentliga informationsmedlen och de åsiktsbrytning de ger upphov till kan fullständiga den kunskap, som skolan ger, och skapa en lämplig utgångspunkt för behandlingen av nya stoffenheter.

Det *dagliga nyhetsmaterialet* ger rikligt med stoff för att utforma en positiv inställning för uppövning av trygghetsberedskapen. Trots att de trygghetsproblem,

som ansluter sig till nyheterna, vanligtvis behandlar olyckor som redan inträffat och sålunda utgör negationer av det som skall inläras, så har dessa dock en viktig betydelse för motivationen.

Spritduplikatorn, värmekopieringsapparaten och arbetsprojektorn är synnerligen användbara hjälpmedel vid behandlingen av aktuellt tryckt nyhetsmaterial i skolundervisningen. Man kan t.ex. förfara så, att man först gör en master av ett tidningsurklipp med värmekopieringsapparaten, urklippet projicieras med arbetsprojektorn synligt för alla. Efter detta gör man av den nämnda mastern med spritduplikatorn duplikat åt alla elever för individuellt eller för grupparbete.

7.4.2. Skolradio och -television

Inom de delområden av medborgarfärdigheten, i vilka lärarna på grund av sin inställning eller på grund av bristande insikter känner sig osäkra, kan omsorgsfullt planerade radioprogram vara till stor hjälp.

Radions betydelse som hjälpmedel vid undervisning och studier är obetydlig, ifall man lyssnar utan förberedelse. Inlärningsresultaten är på ett avgörande sätt beroende av hur man lyckats skapa motivationen i början av lektionen, av inlevelsen då man lyssnar på programmet och av efterbehandlingen. Emedan de iakttagelser som grundar sig enbart på hörseln snabbt glöms, bör inlärningen stödas av annan åskådningsmateriel.

Enskilda punktprogram, som ligga långt från varandra i tiden och till sitt innehåll, tjänar inlärningen sämre än ett studieblock, som behandlar ett begränsat intresseområde. Ifall till programblocket ansluts en arbetsbok, som sammanställts av programplanerarna, kan man i denna göra anteckningar och efterbehandla programmet senare. Med hjälp av nutida kopierings- och dupliceringsmetoder är det även möjligt att avsluta behandlingen med ett enkelt korrigerat prognostiskt prov, som ger eleverna en uppfattning om de kunskaper de inhämtat och läraren anvisningar om hur hans lyckats i sin planering.

Med televisionens hjälp kan man skapa undervisningssituationer med verklighetsprägel. Emedan medborgarfärdigheten till stora delar består i att tillägna sig beteendemönster, som visat sig ändamålsenliga, lämpar sig televisionen väl för att visa dessa modeller och de rätta färdigheterna. På samma sätt lämpar sig televisionen bättre än andra läromedel som hjälpmedel vid undervisningen i första hjälp, ty med dess hjälp kan man åskådligt och koncentrerat visa de rätta tillvägagångssätten i olika hjälpsituationer.

7.4.3. Skriftliga hjälpmedel

Emedan medborgarfärdigheten är sammansatt av till sitt innehåll synnerligen olikartade delområden, gestaltar sig kanske detta läroämne inte lika tydligt för eleverna och lärarna som de flesta andra läroämnen i grundskolan. Man kan förbättra situationen, ifall eleven har tillräcklig tillgång till för detta ändamål planerade skriftliga hjälpmedel. Detta behov är särskilt stort inom de delområden, där man inte kan ty sig till elevernas personliga iakttagelser.

En del av det lärostoff, som ingår i medborgarfärdigheten, bör alla elever absolut lära sig. Sålunda måste ju alla lära sig att använda vägarna på ett ur trygghetssynpunkt bestämt sätt. Av denna anledning måste inlärningen av dessa centrala fakta inpräglas på möjligast många olika sätt. Om man erbjuder eleven tillräckligt många med omsorg planerade uppgifter, blir han tvungen att tillämpa

och överväga sina kunskaper och samtidigt utvecklar han sin egen omdömesförmåga.

Ett av de centrala målen i medborgarfärdigheten är att tillägna sig en positiv inställning till den mänskliga samlevnaden. Detta är möjligt endast om man förutsätter, att läroämnet inte uppfattas som svårt eller motbjudande. Sålunda är långa hemuppgifter olämpliga. *Medborgarfärdigheten bör vara ett ämne som framför allt är ett färdighetsämne* och ingalunda ett s.k. "läsämne".

Behovet av skriftliga hjälpmedel, som i mån av möjlighet lämpar sig för elevernas självverksamhet är för medborgarfärdigheten aktuellt framför allt därför, att lärarna under sin utbildningstid inte har erhållit undervisning i detta ämne. Därför skulle man i medborgarfärdighet närmast behöva lärarhandledningar, källlitteratur och arbetsböcker av lärobokstyp.

7.5. Medborgarfärdighetens samverkan med andra ämnen

Grundkunskaperna i medborgarfärdighet ingår i årskurserna I—II i omgivningslärans lärokurs. Den egentliga undervisningen i medborgarfärdighet börjar sålunda först i tredje årskursen.

Det är skäl för läraren att följa med undervisningen i *naturalhistoria, historia, samhällslära, geografi, huslig ekonomi, religion och i modersmålet* och använda sig av den teoretiska grund, som eleven erhållit i dessa ämnen, då han övar de praktiska färdigheterna. På samma sätt kan de kunskaper eleven erhållit — t.ex. diskussions- och intervjutekniken under lektionerna i modersmålet samt kännedomen om påverkningsmedlen — komma till nytta vid undervisningen i medborgarfärdighet i de sammanhang som läraren anser lämpliga. I samband med undervisningen i modersmålet ges eleverna tillfälle att skriva uppsatser och redogörelser om ämnen ur medborgarfärdigheten.

Lärokursen för årskurs IX i medborgarfärdighet är ansluten till undervisningen i samhällslära. Förverkligandet av den didaktiska helheten kräver i dessa ämnen gemensam planering och överhuvud ett fast samarbete mellan lärarna.

VIII Fysik och kemi

8.1. Mål

Målet för undervisningen i fysik och kemi är

— att lära eleverna känna de viktigaste naturföreteelserna och deras lagbundenhet samt viktigaste praktiska tillämpningar
— att göra eleverna förtrogna med arbetsmetoderna i fysik och kemi, så att de får en uppfattning om, hur dessa metoder tillämpas inom olika områden i det praktiska livet
— att väcka intresse för naturvetenskapliga studier och att erbjuda material för att bilda en världsåskådning
— att utveckla sådana andliga egenskaper såsom iakttagelse- och omdömesförmåga, självständighet, händighet och förmåga att uppfatta sammanhangen vid påverkan

8.2. Lärostoff

8.2.1. Fysik

Mekanik: Grundmätningar. Densitet. Kraft. Tryck. Sammansättning och uppdelning av krafter. Lutande planet. Hävstången. Jämvikt och tyngdpunkt. Likformig och olikformig rörelse. Tröghet. Kraften såsom orsaken till förändring hos en rörelse, fallrörelsen. Lagen om kraften och motkraften. Krafternas oberoende verkan, kaströrelsen. Friktion, mediets motstånd. Arbete, effekt och energi. Energiprincipen, pendeln. Aggregationstillstånden och krafterna mellan molekylerna. Tryckets utbredning, hydrostatiskt tryck, kommunicerande kärl, diffusion, osmos. Arkimedes lag. Lufttrycket. Boyles lag.

Svängnings- och vågrörelse: Svängningsrörelsens och vågrörelsens uppkomst. Vågrörelsens fortplantning. Ljudet och ljudets ursprung.

Värmelära: Temperaturen och dess mätning. Värmeutvidgningen. Värmemängd och dess mätning. Specifikt värme. Värmemängder för aggregationstillståndsförändringar. Värmets fortplantning. Värme såsom en energiform, värmekällor. Värmekraftsmaskiner.

Elektricitetslära: Elektrisk laddning och atomernas byggnad. Ledare, halvledare och isolatorer. En laddnings fördelning i ledaren. Influens. Elektriskt fält. Elektrisk ström. Spänning. Strömkällor, strömkrets. Ledarens motstånd. Koppling av motstånd. Den elektriska strömmens effekt och energi. Den elektriska strömmens värme-, magnetiska och kemiska inverkan. Grundfenomenen i magnetismen. Mag-

netfältet som alstras av elströmmen. Magnetfältets inverkan på rörliga laddningar och på elströmmen. Den elektromagnetiska induktionen jämte tillämpningar. Växelströmmen. Transformatorn. Förflyttning av el-energi och dess användning. Elektriska urladdningar i gaser. Elektronik.

Optik: Ljusets fortplantning, reflexion och brytning. Speglar, prismor och linser. Optiska instrument. Ljusets vågrörelse. Belysning och ljusstyrka.

Atom-, strålnings- och kärnfysik: Den elektromagnetiska strålningen. Radioaktiviteten och kärnreaktionerna. Kärnenergi.

8.2.2. Kemi

Allmän kemi: Rena ämnen och blandningar. Aggregationstillstånden. Atomen, jonen, molekylen. Kemisk bindning. Kemisk reaktion. Det kemiska teckenspråket. Reaktionsvärmen. Oxidation och reduktion, oxidationstalet. Atom- och formelvikter. Mol. Reaktionshastighet, katalys. Protolysreaktioner. pH. Kristaller och lösningar.

Oorganisk kemi: De viktigaste metallerna och metalloiderna. Luftens, vattnets och jordskorpans sammansättning. De viktigaste oxiderna, metallhydroxiderna och syrorna jämte salter. Ammoniak och ammoniumsalter. Reaktionstyper: metall + syra, metalloxid + syra och metallhydroxid + syra, jonreaktioner. Metallernas allmänna egenskaper, förekomst, framställningsmetoder och användning.

Elektrokemi: Elektrolyter och elektrolys. Metallernas spänningsserie. Korrosion.

Organisk kemi: Kolatomens bindningar, förmåga att bilda kedjor, mättade och omättade föreningar. Egenskaperna hos kolväten, alkoholer, aldehyder och karboxylsyror. Estrar och tvål, tvättmedlen. Exempel på aromatiska föreningar.

Makromolekylernas kemi: Makromolekylerna, polymerisation. Kolhydraterna, fetter och äggviteämnen. Plast och konstfibrer.

Kemiska tillämpningar: Ur den inhemska kemiska industrin åtminstone gödselämnen, glas, den kemiska industrin, kalk, cement och de petrokemiska produkterna. Företeelser som ansluter sig till biokemin och till den husliga ekonomin samt deras betydelse.

8.2.3. Allmänna riktlinjer för undervisningen

Grundproblemen i fysik och kemi har behandlats redan i samband med undervisningen i omgivningslära (se kap. VI) speciellt i årskurserna III—IV.

Studierna i fysik och kemi sker i grundskolan jämsides. Emedan det till budstående timantalet 2 + 3 + 3 ändå inte kan uppdelas på två läroämnen utan att antalet timmar i vartdera ämnet skulle bli oändamålsenligt litet, är periodläsning den enda lösningen. Läsåret indelas t.ex. i sex perioder, under vilka man växlar mellan fysik och kemi.

Kursplanen för sjunde årskursen upptar en s.k. inledningskurs. Under denna lär sig eleverna för fysiken och kemin gemensamma arbetsmetoder, mätningar och grundbegrepp, Undervisningen bedrivs med ett laborativt arbetssätt under dubbellektioner.

I årskurserna VIII—IX placeras på veckoschemat alltid in en dubbel- och en enkellektion. Även i dessa årskurser bör studierna bygga i huvudsak på de experiment och mätningar eleverna själva gjort.

I sjunde årskursen är kurserna inte nivågrupperade. I åttonde och nionde årskurserna uppdelas lärokursen i allmän och fördjupad kurs.

8.2.4. Lärostoffets fördelning på olika årskurser

Såsom en lösningsmodell för uppdelning av lärostoffet i perioder rekommenderas följande:

8.2.4.1. Årskurs VII

1. perioden: Längdmätning. Bestämning av massan och densiteten hos regelbundna kroppar. Mätning av en vätskas volym. Bestämning av densiteten hos en oregelbunden kropp. Bestämning av en vätskas densitet. Bestämning av luftens densitet.
2. perioden: Fjädervågen. Mätning av krafter. Friktion. Bestämning av det tryck som en fast kropp förorsakar. Bestämning av det tryck som vätskans egen tyngd förorsakar. Undersökning av lufttryckets inverkan.
3. perioden: Mätning av temperaturen. Bestämning av smältpunkten. Bestämning av kokpunkten. Reningsdestillation.
4. perioden: Löslighet och kristallisation. Hur man avskiljer de olika delarna i en mekanisk blandning från varandra.
5. perioden: El-laddningar och materiens uppbyggnad. Förening och kemisk reaktion. Förbränning. Framställning av syre och försök med syre. Framställning av väte och försök med väte.
6. perioden: Spänning, elström, ledare och isolatorer. Strömkällor. Elströmmens värmeverkan. Magneten och magnetfält. Elströmmens magnetiska inverkan. Elströmmens kemiska inverkan.

8.2.4.2. Årskurs VIII

1. perioden: Den allmänna och oorganiska kemins grundbegrepp och -företeelser.
2. perioden: Optik.
3. perioden: Allmän och oorganisk kemi. Inledningsvis om makromolekylernas kemi, kolhydrater, äggviteämnen och fetter.
4. perioden: Rörelse- och energiläran ur den fasta kroppens mekanik.
5. perioden: Oorganisk och tillämpad oorganisk kemi.
6. perioden: Arbete, effekt och energi ur den fasta kroppens mekanik. Mekaniken hos vätskor och gaser. Akustik.

8.2.4.3. Årskurs IX

1. perioden: Atom- och formelvikterna ur den allmänna kemin. Kemiska beräkningar. Protolysreaktionerna. Elektrokemi. Metallernas kemi.
2. perioden: Värmelära.
3. perioden: Organisk kemi.
4. perioden: Elektricitetslära I.
5. perioden: Organisk kemi. Makromolekylernas kemi. Tillämpad organisk kemi.
6. perioden: Elektricitetslära II. Atom- och kärnfysik.

8.2.5. Periodväxling

Undervisningen i grundskolan i fysik och kemi sker vanligtvis samtidigt i två laboratorier.

Anskaffningskostnaderna för serier av laborationsmaterial i kemi utgör endast 10—15 % av anskaffningspriset för motsvarande serier i fysik. Man bör sträva till att anskaffa laborationsmaterial i kemi så, att det motsvarar behovet för två klasser, emedan kemi likasom även fysik undervisas i tre årskurser. Med två kompletta kemiserier kan man undervisa kemi samtidigt i två klasser. Att anskaffa laborationsserier i fysik för två klasser torde på många håll bereda övermäktiga ekonomiska svårigheter. Men man kan förfara så, att man låter de olika nivåkurserna i årskurserna VIII och IX växla med varandra. I den ena laboratorieklassen börjar man med fysikperioden, i den andra med kemiperioden och försöker få periodbytena att ske möjligast samtidigt. Under fysikperioden står fysikmaterielen i sin helhet till samma lärares disposition. Periodernas växlingssystem fordrar en exakt studieplanering samt ett gott samarbete mellan fysik- och kemilärarna.

8.2.6. Specialkurser i fysik och kemi

Beroende på elevernas och lärarnas intresse kan man på grundskolans högstadium anordna korta, 16—32 lektioner långa specialkurser. I samma specialkurs kan elever från olika årskurser delta, men det är önskvärt, att i dessa deltar i huvudsak elever från årskurs IX. Önskvärda specialkurser är t.ex. kurser i astronomi och analytisk kemi.

I en specialkurs i *astronomi* (16—32 lektioner) rekommenderas följande innehåll: Himmelssfären. Månens och solens rörelser. Planeternas rörelser. Tideräkning. Solen, Jorden och Månen. Undersökning av rymden som ligger närmast jorden, satelliterna, människan i rymden. Förmörkelserna. Planeterna. Solsystemets övriga medlemmar. Utforskning av solsystemet. Fixstjärnor. Stjärnkarta.

Undervisningen i specialkurser i *analytisk kemi* anordnas som dubbeltimmar. För en kurs av längden 16 dubbeltimmar rekommenderas följande innehåll: Fällningsreaktioner. Kvalitativa katjon- och anjonanalyser. Papperskromatografisk analys. Gravimetriska analyser. Neutraliseringstitreringar. Påvisandet av kol, kväve, svavel och halogen i organiska föreningar.

8.3. Anvisningar för undervisningen

8.3.1. Allmänt

Undervisningen i fysik och kemi bör i huvudsak grunda sig på elevernas egna erfarenheter och iakttagelser. Av denna orsak måste inlärandet grunda sig på demonstrationer och laborationer, som utförs i klassen.

Avsikten med demonstrationer och laborationer är att åskådliggöra de naturföreteelser, som skall undersökas, ge en uppfattning om sätten att undersöka dem samt om användningen i praktiska syften. Läraren utför experimenten antingen ensam eller tillsammans med eleverna; ett par elever ledda av läraren utför försöket och hela klassen gör observationer, förklarar orsakerna till företeelserna och gör behövliga uträkningar, eller också utför alla elever försöket såsom laborationer.

Alla försök som utförs bör vara väl planerade samt möjligast åskådliga. Läraren bör noggrant klargöra för eleverna, vad man vill uppnå med försöket, men han får inte på förhand meddela dem det resultat man bör få vid försöket. Läraren bör på förhand försäkra sig om att de apparater och ämnen han behöver för experimentet är i användbart skick, och han bör i förväg omsorgsfullt gå igenom försöket. Uppmärksamhet bör fästas på hur noggrant mätningarna kan utföras med de till buds stående medlen och hur noggrant slutresultatet kan uttryckas. Läraren bör diskutera mätningsfelen samt mätnings- och resultatsnoggrannheten även med eleverna.

För att den stoffenhet, som behandlas skall bli möjligast klart och koncentrerat inlärd, bör man inte vid undersökningen av detaljer göra flera olika försök för att klarlägga samma moment. I så fall föreligger den faran att själva problemet drunknar i de många försöken. I allmänhet bör man göra endast ett övervägt och välplanerat försök eller en fortskridande försöksserie. Läraren bör med tillhjälp av möjligast enkla medel få fram de väsentliga fakta i försöket. Apparaturen, som behövs för att klargöra ett nytt moment, får inte ligga framme, då man går igenom hemuppgifterna. Apparaterna bör placeras på bordet i god ordning och på sådant sätt, att hela klassen kan följa med experimentet eller demonstrationen. Därvid kan man använda som hjälp estrader, projicering av mätare på tavlan, arbetsprojektor, färgning av vätskor, ljus eller mörk bakgrund osv. Överflödiga och redan använda apparater bör flyttas bort, för att eleverna på ett bättre sätt skall kunna koncentrera sig på det försök, som just skall utföras. Ett systematiskt bruk av tavlan och de schematiska bilder och tabeller som byggs upp på tavlan under pågående försök är ägnade att klarlägga problemet.

Stoffet för lektionen bestämmer de arbetssätt, som skall användas under lektionen. Laborationer, demonstrationer och teori bör bilda en smidig, logiskt fortlöpande helhet. Lektionen blir ofta effektivast om man sammanfogar olika arbetsmetoder på ett för den behandlade stoffenheten ändamålsenligt sätt.

I laborationerna indelas gruppen i arbetspar på två elever. Arbetsbeskrivningarna uppgörs antingen enligt en dispositionsplan, som ges av läraren, eller enligt framställningen i arbetsboken. De resultat och slutledningar, som försöket givit, bör eleverna framställa exakt men kort. Ifall det inte finns färdiga ritningar och tabeller, kan man göra dem i skolan. Resultatet jämföres med det rätta värdet och klassen diskuterar noggrannhet och felkällor. Det är skäl att befästa det inlärda med hjälp av enkla räkneuppgifter. I uppgifterna försöker man undvika invecklade numeriska räkningar. Eleverna bör vänjas att använda de standardiserade beteckningarna för storheter och enheter.

I all undervisning i fysik och kemi bör man fästa stor uppmärksamhet vid säkerheten. Eleverna bör vänjas från första början vid att även själva fästa uppmärksamheten vid säkerheten bl.a. så, att de vid behov använder skyddsglas. Säkerhetsföreskrifterna bör ovillkorligen följas. I undervisningen bör man fästa uppmärksamhet vid de farliga situationer, som förekommer i det praktiska livet.

8.3.2. Inledningskurs för årskurs VII

Emedan i inledningskursen undervisningen sker i form av elevlaborationer under dubbellektioner, bör under varje sådan lektion eleverna ges en teoretisk kunskap, som ansluter sig till elevarbetet. Läraren bör även se till att eleverna verkligen tillägnar sig dessa kunskaper och färdigheter. Eleverna bör även ges tid till att öva det inlärda, ty i de högre årskurserna räcker inte tiden längre till

att repetera det, som inlärts i inledningskursen. Möjligen blir det tid att i förbigående i anslutning till annan undervisning repetera eller fördjupa.

Till följd av det ovan nämnda är det skäl att i inledningskursen tillämpa olika arbetssätt beroende på stoffet som behandlas:

— Arbete utförs i *"minigrupper" som består av två elever.* I en så liten grupp får varje elev utföra försöket. I större grupper blir en del av eleverna passiva bifigurer och förlorar greppet om studierna. Därför är det skäl, att man överallt målmedvetet går in för att varje arbetspar har tillgång till ändamålsenlig materiel.

— *Demonstrationer* utförda av läraren som inledning till eller sammanfattning av en lektion. Av säkerhetsskäl eller därför, att endel försök kräver en större materialvana, är det skäl att utföra några försök såsom lärarledda demonstrationer, vid vilka eleverna är medhjälpare.

— *Gemensam* instudering av hela klassen under lärarens ledning i frågor som berör teorier och sammanfattningar.

— *Individuella arbete* vid slutledningar, räkneövningar och hemarbete.

Inledningskursen uppdelas i sex perioder. Varje period följs av en sammanfattning, vars uppgift är att fördjupa och repetera det som inlärts under perioden. Sammanfattningarna erbjuder en god möjlighet att undersöka, på vilket sätt eleverna tillägnat sig stoffet — vad som är svårt och vad som är lätt i kursen — och hur lärarens undervisning har lyckats. Ifall resultatet är svagt, är det skäl att repetera det inlärda, innan man övergår till följande period. En del av sammanfattningen kan även göras så, att läraren ger eleverna en lämplig mängd hemuppgifter, i vilka upprepas hela det stoff som inlärts under perioden.

8.3.3. Nivåkurser

I årskurserna VIII—IX får eleverna välja mellan en fördjupad eller en allmän kurs. Lärostoffet i vardera kursen har samma huvudrubriker. Olikheten mellan kurserna består däri, att man i den allmänna kursen behandlar endast nödvändig teori och fäster huvudvikten vid den praktiska användningen av det som skall inläras. Därför nöjer man sig med såväl i fysik som i kemi att vid räkneövningar i den allmänna kursen utföra endast några grundläggande exempel varvid man i huvudsak använder sig av endast heltalsvärden. I den allmänna kursen krävs inte kunskap i de standardiserade beteckningarna för storheter. Däremot bör även den allmänna kursens elever behärska de standardiserade enhetsbeteckningarna.

Undervisningen i den fördjupade kursen stöder sig hela tiden på teori och behandlar den tidvis också mycket ingående. Eleverna utför många räkneexempel. Man använder symbolerna för storheter och enheter i den fördjupade kursen ända från första början.

För att underlätta eventuella överflyttningar mellan olika nivåkurser bör man sträva till att undervisningen fortskrider i de olika nivåkurserna i det närmaste samma takt.

8.4. Hjälpmedel vid undervisning och studier

Studierna i fysik och kemi grundar sig till stor del på elevernas iakttagelser. Därför är det nödvändigt med välutrustade specialsalar.

Grundskolans högstadium behöver i allmänhet *två fysik och kemi elevlaboratorier* med ändamålsenliga utrymmen och utrustning. För den fasta utrustningen till dessa utrymmen erhålles anvisningar ur Kommitténs för undervisningsmaterial i fysik och kemi betänkandet (Kommittébetänkande 1968: A 12).

Med materielen i fysik och kemi bör man i grundskolan kunna åskådliggöra antingen såsom elevlaborationer eller som demonstrationer kursens centrala lärostoff. Kompletteringen av materielen bör göras enligt en omsorgsfullt uppgjord helhetsplan. Den materiel som används bör vara lämpad för grundskolan och tidsenlig. I fall de medel som får användas för anskaffningarna är njugga, bör man i första hand anskaffa laborationsmateriel. Dyra apparater, som kan användas för endast ett fåtal försök, bör man inte anskaffa. Arbetsprojektorn är en mycket användbar i undervisningen i fysik och kemi. Förutom att man kan visa texter, ritningar, formler och tabeller kan den användas även vid demonstrationer. Sådana är t.ex. linjerna i magnetiska och elektriska fält samt många kemiska reaktioner.

Klasstavlan bör vara tillräckligt stor och åtminstone delvis med matta rutor.

För att visa statiska fenomen lämpar sig väl modeller och diabilder. Av modellerna är de viktigaste atom-, molekyl- och kristallmodeller. Det bör man anse som ett mål, att varje elevpar har egna atom- och molekylmodellserier. Med småbildsprojektorn kan man på samma sätt som med arbetsprojektorn visa även en del demonstrationer.

Med undervisningsfilmer kan man åskådliggöra närmast de dynamiska företeelser, som man inte kan demonstrera med skolans material eller de, som man inte inom ramen för undervisningsperioden hinner med. De filmer som visas bör vara så korta, att det blir tillräckligt med tid för samtal både före och efter visningen. Filmprojektorn borde vara sådan, att man kan stanna bilden. En speciell betydelse har filmen för åskådliggörandet av mikrofenomenen. En välvald film kan även ge en bättre bild av en industriprocess än ett slarvigt gjort studiebesök.

Då skolradion och televisionsprogrammen utvecklas, kommer de att ha sin andel i grundskolans undervisning i fysik och kemi.

Användningen av programmerad undervisning i fysik och kemi har man i detta nu endast ringa erfarenhet av, men det ser ut som om studierna i dessa ämnen på grund av sin natur inte kan grundas helt på programmerad inlärning. Däremot kommer man att ha användning av programmerat studiematerial inom vissa delområden.

Ett av grundskolans mål är, att man vänjer eleverna vid att använda källitteratur. I detta fall erbjuder studierna i fysik och kemi ett ypperligt tillfälle till övning, men det förutsätter att till laboratorierna anskaffas tillräckligt av tidsenliga handböcker, källitteratur, bredvidläsningslitteratur och tabeller. Utöver skolans bibliotek kan man använda sig av ortens kommunalbibliotek. För att öka elevernas självverksamhet och intresse bör de tillåtas att ta med sig till skolan även egen åskådningsmaterial för fysik och kemi. Detta kan ske så, att den elev som sysslar med fysik eller kemi som hobby tar med sig sin apparatur till lektionen och förklara dess byggnad och funktion. Klubbmedlemmarna kan under lektionen demonstrera något mera krävande arbete.

8.5. Bedömning av inlärningsresultaten

Bedömningen av inläringsresultaten i fysik och kemi grundar sig på diagnostiska och prognostiska prov, men även på de under lektionerna avgivna munt-

liga och skriftliga redovisningarna samt på den förmåga att självständigt lösa de uppgifter eleverna tilldelats under laborationerna.

De *diagnostiska proven* är räkneövningar (som räcker 10—15 min) eller skriftliga förhör, vilka det är skäl att hålla ofta (se del I kap. IX). I dessa diagnostiska prov låter man eleven besvara många korta frågor, enkla räkningar som ansluter sig till sådant som behandlats, uppgifter som löses med ritningar (t.ex. sammansättning och upplösning av krafter, kopplingar osv.), huvudpunkterna i demonstrationer och laborationer. Bedömning med siffror användes inte. Då och då kan man även använda grupparbete även vid diagnostiska prov. Arbetsparen kan därvid arbeta tillsammans.

Då studierna fortskrider i perioder torde det vara lämpligt att alltid hålla ett *prognostiskt prov* under varje period (se del I kap. IX). Provet förläggs därvid i slutet av perioden och det föregås av en grundlig repetition. Provuppgifterna kan vara korta och förutsätta fria svar eller/och flervalsuppgifter. Räkneuppgifterna får inte till sin natur vara alltför matematiska och i dem är det skäl att ännu på årskurs VII hålla sig i huvudsak till heltalsvärden. I flervalsuppgifterna bör det finnas tillräckligt många meningsfyllda svarsalternativ.

Standardiserade prov och gemensamma, t.ex. av skolstyrelsen utsända prov ordnas i allmänhet sällan, högst ett prov per årskurs och termin.

8.6. Samverkan med andra läroämnen

Fysiken och kemin bildar inte någon särskild helhet i grundskolans studieprogram, utan de är fast anslutna till de övriga läroämnena. Beroende på ämnenas natur har fysiken och kemin dock vissa naturliga samband med några läroämnen. I det följande granskas de mest centrala av dem.

Med *matematiken* har fysiken en viktig anknytning. Matematikens nya undervisningsplan, som grundar sig på NKMM:s betänkande och det förslag till periodläsning i fysik och kemi som framställts i punkt 2.4. har utarbetats med beaktande av att de för fysikkursen behövliga matematikkunskaperna har blivit inlärda tidigare i tillräcklig mängd. Läraren i fysik och kemi bör fortlöpande följa med hur undervisningen fortskrider i de olika nivåkurser i matematik samt vilken beredskap för tillämpningar de olika nivåkurserna har uppnått. Speciellt är det skäl att följa med den allmänna kursen i matematik.

Dagens *biologi* är till stora delar uppbyggd med stöd av kemin och fysiken och undersökningsmetoderna i biologin grundar sig på fysik och kemi. Sålunda är det naturligt att grundskolans biologiundervisning stöder sig på kemin. Det är emellertid fel att utgå från att allt biologiskt vetande, som framförs på "kemins språk" skulle kunna läsas i kemin. I biologiundervisningen blir man stundom tvungen att använda sådana begrepp och benämningar, som hör till kemikursen men som kommer upp i kemikursen först senare. I sådana fall räcker det med att man i biologin klarlägger dessa begrepps funktion. I kemiundervisningen definierar man dessa begrepp. I biologiundervisningen måste man även behandla några, närmast organiska föreningar, som inte omnämns i lärokursen i kemi. För sådana ämnens del räcker det i biologiundervisningen att ange, till vilken föreningsgrupp ämnet hör. I kemiundervisningen hänvisar man till biologin, då man behandlar de allmänna egenskaperna hos denna föreningsgrupp. Vid behandlingen av mera långtgående biokemiska förteelser bör det anses vara klart, att en god allmän grund i fysik och kemi ger den bästa utgångspunkten för

biologistudier. Det kan inte anses meningsfullt varken ur kemins eller fysikens synpunkt, att man skulle ta itu med att klarlägga fotosyntesen t.ex. eller DNA:s struktur och biologiska betydelse förän vissa grundbegrepp i den allmänna kemin blivit grundligt inlärda. I annat fall skulle grundläggande begrepp i biologin få en ställning i kursen som lös detaljkunskap. Sålunda är det naturligt, att studieplaneringen av undervisningen i biologi samt i fysik och kemi sker i samarbete med lärarna i dessa ämnen.

Det tidigare nämnda gäller till stor del även för integreringen av undervisningen i *huslig ekonomi* och kemi.

Undervisningen i *maskin- och elektricitetslära,* som tillhör tillvalsämnena på grundskolans högstadium, börjar i samma årskurs som undervisningen i fysik och kemi. De delar av fysikkursen, med vilka maskin- och elläran har de flesta beröringspunkter, läses i årskurserna VIII och IX. Detta betyder, att integreringen av dessa ämnen till stor del genomföras endast så, att man under lektionerna i maskin- och ellära behandlar endast den tekniska sidan, medan fysikaliska och kemiska motiveringar ges senare under lektionerna i dessa ämnen. Därför är det skäl att delge läraren i maskin- och ellära hur långt i kursen fysiken och kemin hunnit. Ytterligare finns många sådana gemensamma avsnitt i kursen- t.ex. förbrännings- och elmotorerna — vilkas behandling det är skäl att lärare i de båda ämnena planerar gemensamt.

IX Geografi och naturalhistoria

9.1. Mål

9.1.1. Geografi

Målet för undervisningen i geografi är

— att lära eleverna att *känna länder och folk, speciellt det egna landet* och dess närmaste grannar, samt att ge kunskaper om *jorden* och *världsalltets uppbyggnad,*

— att påvisa för eleverna *människornas* fysiska och andliga anpassning till olikartade förhållanden samt naturresursernas utnyttjande för kulturbehov,

— att leda eleverna i studiet av *mänskligheten ekonomiska, sociala och politiska förhållanden* och att orientera dem i de framtidsperspektiv, som är skönjbara till följd av industrialiseringen, automationen samt den snabba befolkningstillväxten,

— att ge eleverna en klar bild av det *självständiga Finland,* att väcka *intresse hos eleverna för Finlands natur och folk, förståelse och aktning för andra folk* och sålunda få eleverna *att främja samarbetet mellan Finlands folk och andra länder,* samt

— att bibringa eleverna sådana färdigheter att de *självständigt kan förvärva kunskaper* inom ifrågavarande ämnesområde.

9.1.2. Naturalhistoria

Målet för undervisningen i naturalhistoria är

— att lära eleverna känna den *levande naturen,* speciellt människans kropp och dess *livsfunktioner* samt övriga företeelser i naturen, vilka är av betydelse för människan såsom en medlem i samfundet,

— att för eleverna klarlägga *organismernas beroende av varandra och av naturen i övrigt* samt *människans ansvar* såsom en förändrare av naturen och som en utnyttjare av naturresurserna,

— att handleda eleverna i att göra tillförlitliga *iakttagelser i naturen* och att på basen av iakttagelserna *dra slutsatser* samt att på detta sätt vänja eleverna vid ett *induktivt tänkande,*

— att bibringa eleverna färdigheter att *självständigt inhämta kunskaper* även med hjälp av litteratur på området,

— att hjälpa eleverna att uppleva *naturens skönhet* och handleda dem i att tillbringa *fritiden i naturen,* samt

— att väcka hos eleverna *intresse för studier i den levande naturen* och en aktiv strävan att *skydda människans livsmiljö och förutsättningarna för liv.*

9.2. Lärostoff

9.2.1. Allmänna synpunkter

De allmänna dragen av lärostoffet i geografi och naturalhistoria har framställts i det första stycket av kursplanen för varje årskurs. Vid valet av lärostoff har läraren givits en synnerligen stor frihet. Lärostoffet i geografi är visserligen framställt jämförelsevis detaljerat, men det är endast att betrakta som ett förslag. I förslaget har man följt den så kallade objektmetoden. Andra dispositioner är möjliga, förutsatt att kursen innehåller det lärostoff, som är angivet för varje årskurs.

Företeelserna i den allmänna geografin är inte bundna vid några bestämda stoffenheter, utan de behandlas i lämpliga sammanhang.

9.2.2. Det geografiska lärostoffets fördelning på olika årskurser

9.2.2.1. Årskurs III (växelkurs I)

Naturen, människans verksamhet i Finland och resultaten av denna

Målet för undervisningen i geografi i årskurs III i grundskolan är att hos eleverna väcka intresse för Finlands natur och folk, att ge en bild av det självständiga Finland och att lära eleverna att värdesätta dess frihet.

Utgångspunkten för studier i geografi är skolan, skolans gårdsplan och omgivning samt hembygden. Vid behandlingen av hembygden bör läraren alltid klarlägga sådana begrepp som (eller repetera det tidigare inlärda) väderstrecken, kartan och dess tecken, längdskalan och övriga grundbegrepp, som hör samman med användningen av kartan.

Det egentliga studiet av Finlands geografi grundar sig på att utforska och beskriva naturen och människans kultur. Stoffet är valt utgående från denna princip. Jämsides med detta "forskningsarbete" lär eleverna in de centrala geografiska namnen och gör sig förtrogna med Finlands kartbild. Grunden för studiet bör utgöras av de iakttagelser eleverna gjort i naturen eller med hjälp av läromedel.

Undervisningen bör kompletteras med rikligt arbete med kartor och arbetsböcker samt studiebesök till sådana platser i hembygden, där man kan lära in på iakttagelser baserade geografiska grundbegrepp.

Man kan studera Finlands geografi på många sätt, t.ex. regionsvis, punktvis, genom fingerade resor eller den s.k. "resemetoden", länsvis, enligt de historiska landskapen, enligt de nutida landskapen osv. Alla dessa grupperingar av stoffet kan användas vid undervisningen i Finlands geografi, men kommittén har gjort en mera noggrann disposition av stoffet endast utgående från *objektmetoden.*

Det lärostoff, som omnämns i det första stycket, kan disponeras t.ex. på följande sätt:

Berg och jordmån: Lösa jordarter: lera, sand och grus. — Bergarter: granit, glättad bergsyta.

Repetition av väderstrecken: Tillämpningar på hembygdens grundkarta, på väggkartan och i naturen.

Framställning av reliefkartan såsom grupparbete: En karta över ett fantasilandskap eller över en intressant plats i hemorten varvid man använder sig av grundkartan. Såsom material använder man lätt bearbetat material (plast, pappersmassa, hårdskiva, sand osv.). På kartan bör man se t.ex. en väg, byggnader, höjder. Till detta arbete kan även lektionerna i teckning användas.

Att utarbeta en flygbild och en karta av föregående arbete: Ovanpå reliefkartan sätts en glasskiva eller hellre en hård, genomskinlig plastskiva på stöd. På denna ritas en flygbild av reliefkartan.

En karta över den egna hembygden: Repetition av väderstrecken på hembygdens grundkarta, på väggkartan och i naturen. Med hjälp av skalan mäter eleverna sina skolvägar och avstånden till olika platser på grundkartan. Kartteckнen: Övning på en karta över hembygden att peka ut kända byggnader, träsk, sjöar, höjder, byar osv.

Hembygdens väderlek och klimat: Temperatur, vind, regn, väderleksobservationer.

Livet vid havsstranden: Vasa: Landhöjningen, kusten, bräckt vatten, förteckning över namn i Bottniska viken, livet i Vasa, kustens framtiden utveckling. En fiskarby i Åbolands skärgård (Nötö i Nagu): Livet i skärgården, fiske, kommande utveckling. En hamn vid Finska viken (Kotka): Förteckning över namn i Finska viken, hamnens funktion och betydelse, staden Kotka, Ålands skärgård, turism, sjöfart, klimat, natur.

En resa längs en känd vattenled: Vattendrag, stråt, sjö, å, udde, sund, vik, kanal, vattendelare, särdragen i en typisk finländsk sjö, trafik, livet vid stranden av en sjö.

En lantgård i kustlandet: En lantgård på någon av t.ex. följande orter: Loimijoki (Munsala), Orimattila (Kvevlax), S:t Bertils (Närpes), Halikko (Lojo), Bjärnå (Sibbo). Förutsättningarna för jordbruk, specialisering av odlingen, odling i växthus, växter.

En gård med boskapsskötsel i östra Finland: En lantgård på t.ex. någon av följande orter: Maaninka, Nilsiä, osv. Förutsättningarna för jordbruk, specialisering på boskapsskötsel, skogens betydelse för utkomsten, transport av mjölken och dess användning.

Från skogshemmanet till träförädlingsindustrin: T.ex. någon av följande kombinationer: Kajanaland — Kajana eller Uleåborg, Sääminki — Villmanstrand, Viitasaari — Kotka, (Mellersta Österbotten — Jakobstad). Skogsbruk: virkestransporter, träförädlingsindustrier, bebyggelse.

Från gruvan till fabriken: Någon gruva t.ex. Outokumpu, Vihanti, Otanmäki, Raajärvi (Korsnäs), brytning av malm, dess transport och förädling. Någon metalloidgruva t.ex. Lojo, Pargas eller Villmanstrand.

Lappland såsom ett område för renskötsel och ett turistmål: T.ex. Savukoski, Sodankylä, Enontekis såsom ett område för renskötsel, naturförhållanden, bebyggelse, levnadsbetingelser. T.ex. Saariselkä, Kilpisjärvi såsom turistcentrum, natur, framtida utveckling.

Hur man lever i städerna: Stor-Helsingfors, en snabbt växande fabriks-, handels-, hamn- och huvudstad. Åbo, hamn- och fabriksstad. Tammerfors, en industristad som uppstått vid en fors. Lahtis, en industristad. Kuopio, huvudstad för norra Savolax. Jyväskylä, kulturcentrum och fabriksstad i mellersta Finland. Rovaniemi, centrum i Lappland.

Vi reser i Finland: Redogörelse för trafiken.

Staten Finland: Gränser och grannar. Länen och landskapen. Nya landskap. Samlande och kompletterande av namn- och sakuppgifter.

Aktuellt stoff, då sådana dyker upp.

9.2.2.2. Årskurs IV (växelkurs II)

Natur och kultur i de nordiska länderna

Studiet av utvalda områden, företeelser och funktioner fortsätter med de övriga nordiska länderna. Det är inte absolut nödvändigt att påbörja behandlingen av de övriga nordiska länderna vid övergången från tredje till fjärde årskursen, utan studiet av Finlands geografi kan fortsätta utöver denna tidpunkt. Det är även möjligt att behandla något viktigt land i Europa under slutet av fjärde årskursen t.ex. Storbritannien.

Det lärostoff, som omnämnts i det första stycket angående de nordiska länderna, kan uppdelas t.ex. på följande sätt:

SVERIGE

På en skånsk lantgård: läge, jordmån, klimat, jordbruk, boskapsskötsel, jämförelse med en lantgård på kustlandet i Finland.

Sveriges västkust: Kusten vid Bohuslän. Göteborg, hamn- och fabriksstad. Hälsingborg och trafiken. Hallands semesterkust.

Småland: En glesbebyggd, lantlig by som avfolkas. En fabriksstad: Huskvarna, Jönköping, Borås m. fl.

Stockholm och dess skärgård.

Bergslagen, grunden för Sveriges metallindustri: Brytning, transport och förädling av malm. Metallindustristäder.

Vid gruvorna i Kiruna: Brytning och transport av malm. Den omgivande landsorten som avfolkas.

Från Norrlands skogar till träförädlingsindustrierna: Ytformation, bebyggelse, skogstillgångar, transport av virke. I en träförädlingsindustri.

Aktuella problem

Gränser och grannar

NORGE

Livet vid kusten i Finnmarken: Klimat, växtlighet. En fiskarby i närheten av Tromsö. Tromsö, Hammerfest.

Livet vid stranden av en fjord: T.ex. Trondheims fjord, natur, boskapsskötsel, jordbruk.

Hur man lever på fjället: Klimatet i fjällen, växtlighet, boskapsskötsel. Glaciären i Jostedalsbreen.

Fiskarnas liv: Kristiansund, fiskeflotta och fiske, fiskeförädlingsfabrik.

Sjöfarten är nödvändig: Bergen, en rederistad. Klimat.

Ett kraftverk vid fjällälven: Finnmarken, produktion och försäljning av elektricitet. Industri, kväve, bigödsel, aluminium.

Oslo

Aktuella problem

DANMARK

Öresund, Östersjön port: Övriga farleder och skärgården studeras som kartarbete.

Köpenhamn: Handel, industri, trafik.

Det utvecklade boskapsskötseln på Själland: Topografi, jordmån, klimat, växtlighet. Boskapsskötsel och produkter. Invånare.
Västra Jyllands hedland: Dynkusten, jordmån, växtlighet, förutsättningarna för liv. Esbjerg, en hamnstad.
Fabriksstäder: t.ex. Århus, Ålborg.
Gränser och grannar
Aktuella problem

ISLAND

Hekla: Av vulkaniskt ursprung; Islands uppkomst. Varma källor och deras användning (uppvärmning, växthus, simplatser, turism).
Livet på en lantgård i inlandet: Jordmån, klimat, växtlighet, boskapsskötsel, trafikförbindelser, kulturliv.
Livet i en fiskarby: Stormar, striden om fiskeplatser, fiske, torsk, sill, fiskförädling, valfångst.
Reykjavik
Översikt av och jämförelse mellan de nordiska länderna: Demokratiska, fredsälskande, till ömsesidigt samarbete strävande välfärdsstater. Jämförelser: Klimat. Landskap. Människornas liv. Statsform. Den världsomfattande nordiska hjälpverksamheten.

9.2.2.3. Årskurs V (växelkurs I)

Natur och kultur i de länder i Europa som mest intresserar oss på grund av kulturella, handels- och turistrelationer frånsett de nordiska länderna

Vid studiet av länder och folk fäster man från början särskild uppmärksamhet vid karaktären hos deras kultur, deras politiska inställning och särdrag samt lär eleverna att förstå och värdesätta andra folk och deras kultur. På detta sätt skapar man en grund för ett internationellt samförstånd.

Alla länder i Europa behandlas, men mest uppmärksamhet ägnar man de länder och folk, som är av intresse för Finland. Särdragen hos varje land och dess uppgift bland nationerna bör tydligt framhävas. *Undervisningen får inte vara ensidig eller ge en negativ bild av något land eller folk.*

Svåra ekonomiska och allmängeografiska frågor bör undvikas, ty dessa ingår i kursplanen för årskurs VIII. Aktuella frågor behandlas fortgående, då anledning därtill ges.

Lärostoffet kan disponeras t.ex. på följande sätt:

Storbritannien: London, en storstad och dess problem. Industriområdet i det centrala England. Östra Englands jordbruksdistrikt. Skottland. Storbritannien såsom en handels- och sjöfartsstat. En översikt av det Brittiska samväldet (→ historia).
Irland (Eire)
Nederländerna: Kampen mot havet. I Rotterdams hamn. En tättbefolkad industri- och jordbruksstat.
Belgien
Luxemburg
Västtyskland och Östtyskland: I industriområdet vid Ruhr. I Rhendalen. Nordtyska låglandet och Hamburg. På Tysklands autostrador. Berlin. I brunkolsområdet i Östtyskland. Vid Elbe eller vid stranden av Östersjön. (→ historia).

Alpländerna: I alpdalen. Industrin i Schweiz. I Wien.

Frankrike: I Paris. Industriområdet i nordöstra Frankrike. Vid Loire. Vid Medelhavskusten. (→ historia).

Sovjetunionen: I Moskva och Leningrad. På en kolchos i Ukraina. I fabriksområdet vid Donbas. I Kaukasien. På en statsegendom i Kazahstan. Kusbas — industri i Ural. På Uzbekistans bevattningsområde. Livet på Taigan. Vid Norra ishavets kust. Sovjetunionen som stormakt.

Polen
Tjeckoslovakien
Ungern
Rumänien
Bulgarien
Spanien: I Andalusien.
Portugal
Italien: Vid Po. I Rom. Vid foten av Vesuvius. Turistland. (→ historia).
Jugoslavien: Från Donaus stränder till Dalmatiens kust.
Albanien
Grekland: I Aten. Från Peleponesos till Egeiska havets öar. (→ historia).

9.2.2.4. Årskurs VI (växelkurs II)

Natur och kultur i Asien, Afrika, Australien och på öarna i Stilla havet

Huvudvikten fästes vid Främre Asien, Främre Indien, Kina och Japan. Övriga delar av Asien, Afrika, Australien och Oceaninen läses endast så att eleverna får en viss överblick. Av de stora områden i Afrika ges en karakteristik och en helhetsbild av den politiska kartan. Speciellt studeras de problem, som uppstått när kolonialväldet upphört och självständiga utvecklingsstater uppstått. *I historien* behandlas samtidigt olika skeden i folkens liv i Afrika och Asien.

Åskådliga sammanfattningar över världsdelarna. Aktuella frågor behandlas fortgående, då anledning därtill föreligger.

Först behandlas staterna i Främre Orienten och därefter fortsätter man med staterna i Asien eller går man över till Afrika.

Lärostoffet kan disponeras t.ex. på följande sätt:

Turkiet: Vid Egeiska havets kust. På Anatoliens högslätter. I Istanbul.
Persien (Iran) och Afganistan: På iranska högslätten. På oljefälten.
Israel: Från Genetsarets sjö till Döda havet. I kibbutsen. Ett utvecklat och industrialiserat land.
Saudiarabien: Islam. En oljeproducerande ökenstat.
Egypten (Förenade arabrepubliken): I Nildalen. Vid Assuandammen.
De övriga arabstaterna
Atlasländerna: Från Medelhavet till Sahara.
Sahara: Öknar och oaser.
På Sudans stäpper och savanner: Vid Nigerflodens strand. I Karthum.
I Etiopien
På Östafrikas högslätter
I regnskogen
Sydafrika: Gruvarbete och industri. Befolkningsproblem.
Sammanfattning av Afrika: Passadvindarna. U-ländernas problem. Zenitalregnen.

Främre Indien: Längs floden Indus. På Dekans högslätt. På Himalajas sluttningar. På Ceylon. Problemen i Främre Indien.

Sydostasien: Thailand. Längs Mekongfloden. På Malackahalvön. I Indonesien.

Kina: På norra Kinas lågland. Längs Jangtsekiang. I södra Kina. I Tibet och Sinkiang. Problemen i Kina.

Japan: I Tokio. En industrins stormakt. Japanerna på havet.

Australien: Ett industrialiserat land med ylle och vete. Australiens problem.

Nya Zeeland

Oceanien

Massmediefostran: se s. 405—408.

9.2.2.5. Årskurs VII

Natur och kultur i Syd- och Nordamerika och i polarländerna.

Förenta Staterna, koncentrerat, och dess ekonomiska och politiska betydelse i dagens värld. Likheterna mellan de tropiska områdena i Sydamerika och i Afrika. Specialproblemen i Sydamerika samt det labila politiska och ekonomiska livet. En jämförelse mellan utvecklingsländer och industrialiserade länder. I samband med behandlingen av polarländerna fäster man uppmärksamhet vid det pågående forskningsarbetet i de outforskade områdena och de resultat som uppnåtts. Man kan börja behandlingen antingen med Nord- eller Sydamerika. *I historien* behandlar man samtidigt olika skeden i det amerikanska folkets liv.

Förenta staterna: I New York. Nord- och nordoststaterna. Sydost- och sydstaterna. Prärieбäckenet. På Klippiga bergen. Vid Stilla havets kust. Förenta staterna såsom en stormakt.

Kanada: I Saint Lawrence flodens dal. Från Kanadas prärie till Stilla havets kust.

Arktis

Mexico och Centralamerika

Västindiens öar

Andernas bergsstater

Brasilien och Guayana: På kaffeplantager. I Rio de Janeiro. Regnskogen vid Amazon.

Chile: På Anderna. I de längsgående dalarna i Chile.

Argentina och Uruguay: På Pampas. I Buenos Aires.

Problemen i Latinamerika

Antarktis

9.2.2.6. Årskurs VIII

Grunderna i allmän geografi

Människan utgör ett centralt problem i de viktigaste regionerna på jorden. Faktorer och företeelser, som inte är beroende av klimatet, behandlas skilt från regionindelningen. Med hjälp av det kunskapsstoff, som eleverna inhämtat i de föregående årskurserna, skapar man en bild av de väsentligaste dragen i en geografisk region och avgränsar jordens viktigaste regioner.

Inom regionerna studerar eleverna främst naturens inverkan på människan såsom utnyttjare av naturtillgångarna och såsom uppbyggare av kultur. Inom varje

viktig region behandlas en typisk stat. Industrialiserade stater och och utvecklingsländer jämförs och orsakerna till skiljaktigheterna mellan dem klarläggs.

Regionerna kan även behandlas i en annan ordningsföljd än den föreslagna.

Lärostoffet för denna årskurs lämpar sig synnerligen väl för grupparbete.

Tundrans zon
Snöns och skogens klimatzon
Västkusternas fuktiga och milda områden
Områden med vinterregn
Områden med stäppklimat
Östkusternas områden med fuktiga somrar
Områden med monsunklimat
Områden med ökenklimat
Områden med savannklimat
Områden med regnskogsklimat
Jorden och solsystemet

Bosättning: Tätt och glest bebyggda områden. Tillväxtcentra och avfolkningsområden. Förändringar i näringsstrukturen. Flyttningsrörelserna. Urbaniseringen och problemen i storstäderna.

Trafik: Trafiken till lands. Trafiken till sjöss. Lufttrafiken. Informationsmedia.

Handelsblock och politiska sammanslutningar
Förenta Nationerna (→ historia)

Utvecklingsländernas och välfärdsstaternas problem. Orsakerna till överbefolkningen. Den otillräckliga näringsproduktionen, bristen på sötvatten och råämnen för industrin och den tilltagande ojämna fördelningen av dem mellan folken. Föroreningsproblemen och deras lösning genom internationella överenskommelser. (→ historia).

9.2.2.7. *Årskurs IX*

Finlands och de övriga nordiska ländernas geografi och till denna ansluten en grundläggande fysisk allmängeografi, som baserar sig på nordiska förhållanden

Problem och företeelser som berör Nordens geografi studeras närmast ur finländsk synpunkt och eleverna gör jämförelser med det övriga Norden. Huvudvikten bör fästas vid näringslivet, vid befolkningen samt vid människans möjligheter att utnyttja naturrikedomerna och skydda förutsättningarna för liv i Finland och i det övriga Norden.

För eleverna bör klarläggas, att Finland organiskt hör samman med de nordiska länderna och att vårt folk har starka kulturband med dem.

Man bör speciellt fästa uppmärksamheten vid den höga levnadsstandarden i Finland, vid individens frihet, vid utvecklingen av de sociala förhållandena samt vid neutraliteten och frihetskärleken.

Nordens natur: Före istiden. Istiden. Spåren av istiden. Reliefbild (erosion och avlagring, landhöjning). Vattendragen. Omgivande hav. Klimat. Skogarna och kärren.

Näringslivet i Norden: Skogs- och jordbruk samt fiske och deras förutsättningar. Krafthushållningen. Industri och bergsbruk samt deras förutsättningar. Servicenäringarna. Ekonomiska områden. Uppbyggnaden av näringslivet och dess förändringar. Utrikeshandeln och handelsblocken. Det ekonomiska livets nationella och internationella problem.

Befolkningen och bebyggelsen i Norden: Fördelningen och tätheten. Språkliga förhållanden. Flyttningsrörelserna. Landsbygds- och stadsbebyggelse. Utvecklingsområden.

Problem som sammanhänger med förnuftig användning och skydd av livsmiljön och naturresurserna: Naturen. Kulturlandskapet. Det ekonomiska livet.

De nordiska ländernas politiska ställning: Politiska sammanslutningar, Norden och FN. Nordiskt samarbete. De nordiska ländernas särställning på jorden. (→ samhällslära).

9.2.3. Det naturalhistoriska lärostoffets fördelning på olika årskurser

9.2.3.1. Årskurs III (växelkurs I)*

Biologiska grundbegrepp om djur och växter som en grund för undervisningen om levnadssamfund

Undervisningens viktigaste mål är att väcka elevernas intresse för naturen och att utveckla deras iakttagelseförmåga och förmåga att inhämta kunskaper. De bästa resultaten når man genom att låta barnet lära känna djur, som intresserar dem och som man kan iaktta i deras rätta omgivning. För att väcka elevernas intresse bör särskild uppmärksamhet fästas vid ändamålsenligheten i djurens levnadsvanor och beteende. Eleverna bör lära sig att inse betydelsen av den livlösa och den levande miljön samt djurens beroende av miljön. I djurens kroppsbyggnad studeras väsentliga drag, vilka ha betydelse för djurens beteende och vid valet av boplats. *En del av djuren bör väljas så, att de ansluter sig till undervisningen i geografi.*

Inlärningen av grundkunskaper i botanik inleds med växter, som är kända för eleverna och som på grund av sitt utseende intresserar dem. På våren sker detta i samband med givna uppgifter på naturstigar och exkursioner. Vid studiet av växter och djur undersöker man samtidigt även enkla och korta näringskedjor.

9.2.3.2. Årskurs IV (växelkurs II)*

Hemträdgårdens och parkens växter och djur

Undervisningens tyngdpunkt bör ligga på växter, som är viktiga för människans ekonomi, och på de djur som hör samman med dessa. Därvid studerar man de levnadssamfund som människan skapat: hemträdgården och parken samt under våren de växter, som finns i hemmets och skolans omgivning. Eleverna bör lära känna de trädgårdsväxter, som människan förädlat och utvecklat samt studera de växter, som producerar för människan hälsosam näring.

Eleverna undersöker växternas och djurens beroende av varandra. För detta ändamål lämpar sig bl.a. följande stoff: växterna som djurföda, insekterna såsom pollinerare av växterna, fåglarna som fröspridare, skade- och nyttodjur för växter. Uppmärksamhet fästes även vid beroendeförhållandet mellan olika växtarter liksom även mellan olika slag av djur.

Vid inlärningen betonas betydelsen av årstidsväxlingen och i undervisningen bör ingå naturstigar och exkursioner.

---

*) Första växelkursen vid udda läsår.
*) Andra växelkursen vid jämna läsår.

9.2.3.3. *Årskurs V (växelkurs I)*

Gårdsplaner, backsluttningar och odlingsmarker som levnadssamfund. Grundläggande kunskap om människans kroppsbyggnad och livsfunktioner.

Gårdsplanens och backsluttningarnas växter och djur, deras byggnad och beroende av varandra, av den övriga omgivningen och speciellt av människan.

Åkern, åkerjorden, dess mikrofauna och flora, dess bearbetning, gödsling, växelbruk, odlings- och ogräsväxter. I samband med odlingsväxterna deras växtsjukdomar och skadeinsekter samt bekämpandet. Utrotningsmedlens skadeverkningar och gifternas vandringar i näringskedjorna samt möjligheterna för biologisk bekämpning och bevarandet av jämvikten i naturen och dess betydelse. Inlärningen sker med hjälp av enkla exempel. Husdjurens betydelse såsom näringsproducenter för människan. Ytterligare undersökes förädlingens inverkan på produktionen och på djurens hälsa.

En av uppgifterna i denna årskurs är också att studera årstidsväxlingarna i naturen. Under utflykter kan eleverna iakttaga naturens förberedelser för vintern, och under vintern studeras övervintringens biologi.

I ett lämpligt skede av undervisningen studeras människans kroppsbyggnad och livsfunktioner. Till denna undervisning hör grundkunskaper om förändringarna i puberteten samt i biologin studeras människans förökning. (→ medborgarfärdighet).

9.2.3.4. *Årskurs VI (växelkurs II)*

Skogarna, bergen och fjällen som levnadssamfund.

I samband med levnadssamfunden fäster man uppmärksamheten vid organismernas och omgivningens samt växternas och djurens inbördes förhållande, vid näringskedjor och jämviktstillstånd. Av skogstyper studeras skilt torra moskogar, fuktiga moskogar och lundar. Utgångspunkt är de för dessa skogar karakteristiska växterna och djuren, deras byggnad och beroende av den övriga naturen. Skogsmarken, dess inverkan på skogsvegetationen samt skogmarkens mikroorganismer. Människans och skogsskötselns inverkan på skogarnas levnadssamfund speciellt ur biologisk synpunkt. En överblick av bergen och fjällen enligt samma principer.

9.2.3.5. *Årskurs VII*

Kärren och vattnen som levnadssamfund

Kärren som levnadssamfund studeras på samma sätt som skogarna. Man skiljer mellan grankärr, myrar, rika kärr och fattigkärr. Grundligare studeras endast den vanligaste kärrtypen i elevernas hemtrakt.

Kärrens viktigaste växt- och djurarter och en översikt av kärret som levnadssamfund, av de där rådande ekologiska förhållanden och av kärrens uppkomst. I samband med värderingen av kärrens betydelse studeras torrläggning av kärren, torvupptagning och skogsodling. Speciellt bör naturskyddet beaktas och bl.a. de skadeverkningar, som eventuellt uppkommer i samband med torrläggningen.

Insjöarna som levnadssamfund: Sjöar, åsar eller dammar. De viktigaste insjötyperna. Grundligare studeras den mest förekommande sjötypen i elevernas hemtrakt och dess karakteristiska växt- och djurarter.

Särdrag och anpassningsförmågan till livsmiljön hos organismerna i rinnande vatten.

Speciellt vattnets produktionsbiologiska kedjor, förstöring av vattnen, förorenare, anhopning av föroreningar och gifter samt frågor som ansluter sig till vattenskyddet (→ huslig ekonomi).

Östersjöns bräckta vatten och haven som omger Norden: De viktigaste växterna och djuren och de allmänna dragen hos levnadssamfunden. Fiskerinäringen behandlas i geografin.

9.2.3.6. Årskurs VIII

Allmän biologi

Översikt av systemet för de levande organismerna. Cellens byggnad, livsfunktioner, förökning och nedärvning. Anatomi i den utsträckning som det är nödvändigt för att förstå de fysiologiska företeelserna.

I växtfysiologin fästs uppmärksamheten vid växternas utveckling, vid energiekonomin, vid förökningen och viloperioderna.

Djurens beteende och vandringar.

Om möjligt rikligt med laborationer och exkursioner.

9.2.3.7. Årskurs IX

Människans kroppsbyggnad och livsfunktioner

Centralt stoff för undervisningen i denna årskurs är förökningen, fosterutvecklingen, tillväxten, hormonfunktionerna och parasiterna. Speciellt ges biologisk grundkunskap som bas för iakttagelsepsykologin. Lagarna för nedärvning, arvets och miljöns inverkan på individen (→ huslig ekonomi).

Utvecklingen av de levande organismerna och människan

Utvecklingsläran bör behandla evolutionsprocessen, vilken påvisas bl.a. med hjälp av fossilstudium, företeelser som inverkar på arternas uppkomst såsom mutationen, rekombinationen, naturligt urval och isolering. Översikt av människans utveckling och av nutidsmänniskans särställning i utvecklingsprocessen.

Människan såsom en del av naturen

Samlande översikt av miljöfaktorernas och organismernas ömsesidiga växelverkan, av den i naturen rådande jämnvikten och störningar i denna, av näringskedjor och av människan som en del av naturen. Uppmärksamhet fästs vid människans beroende av naturen, vid hennes särställning och vid hennes ansvar såsom utnyttjare och förändrare av naturen (→ medborgarfärdighet, samhällslära).

9.2.4. Perioderna i geografi och naturalhistoria

Årskurs	Ämne	Lärostoff
I—II	Omgivningslära	Av lärostoffet i naturalhistoria och geografi i enlighet med planen för omgivningsläran
III	Naturalhistoria	Biologiska grundbegrepp om djur och växter såsom grund för undervisningen om levnadssamfunden
	Geografi	Naturen, människans verksamhet och dess resultat i Finland

Årskurs	Ämne	Lärostoff
IV	Naturalhistoria[1])	Hemträdgårdens och parkens växter och djur
	Geografi	Nordens natur och kultur
V	Naturalhistoria[1])	Gårdsplaner, backsluttningar och odlingsmarker såsom levnadssamfund. Grundkunskaper om människans kroppsbyggnad och livsfunktioner
	Geografi	Naturen och kulturen i de länder i Europa som intresserar oss i fråga om kultur, handel och turism med undantag av de nordiska länderna.
VI	Naturalhistoria[1])	Skogar, berg och fjäll som levnadssamfund
	Geografi	Asiens, Afrikas, Australiens och öarnas i Stilla havet natur och kultur
VII	Naturalhistoria[1])	Kärren och vattnen som levnadssamfund
		Syd- och Nordamerikas och polarländernas natur och kultur
VIII	Naturalhistoria[3])	Allmän biologi
	Geografi	Grundbegreppen i den allmänna geografin
IX	Naturalhistoria	Människans kroppsbyggnad och livsfunktioner
		Organismernas och människans utveckling
		Människan som en del av naturen
	Geografi[2])	Finlands och de övriga nordiska ländernas geografi och den fysiska allmänna geografins grunder utgående ifrån nordiska förhållanden

Förslag till periodindelning

[1]) Alla levnadssamfund studeras tidigt på hösten och under våren i naturen, varvid man i mån av möjligheter använder lektionerna i naturalhistoria under dessa månader.

[2]) Det torde vara mest ändamålsenligt att börja studierna i Finlands och Nordens geografi i början av höstterminen, då de bästa möjligheterna erbjuds för studier ute i naturen. Studierna i naturalhistoria i denna årskurs kan man påbörja även efter geografin.

[3]) En del avsnitt ur växtfysiologin och celläran är det skäl att behandla i början av september, medan det ännu finns material att undersöka.

9.2.5. Specialkurser i geografi och naturalhistoria

I årskurserna VII—IX kan man anordna 8, 16 och 32 timmars specialkurser i geografi och naturalhistoria, såvida ett tillräckligt antal elever anmäler sig. Kurserna kan placeras in på schemat som lektioner under arbetsdagen eller som klubbar efter den egentliga skoldagens slut. I dessa kurser kan elever från olika årskurser delta, såvida de har tillräckliga förkunskaper.

I specialkurserna fördjupar sig eleverna i något specialområde, som de inte har möjligheter att studera under de ordinarie lektionerna.

Exempel på specialkurser i *geografi*

— Kurs i stadsgeografi
— Kurs i kommunikationsgeografi

— Kurs i områdes- och regionalplanering
— Kurs i geomorfologi i anslutning till exkursioner
— Kurs i meteorologi
— Kurs i mineraler, stenarter och malmer
— Kurs i paleontologi
— Kurs i Finlands och Nordens ekonomiska geografi
— Kurs som behandlar relationer och problem mellan u-länderna och de utvecklade länderna

Exempel på specialkurser i *naturalhistoria*
— Kurs i laborationer
— Kurs i mikrobiologi
— Kurs i växtkännedom
— Fågelkurs i anslutning till exkursioner
— Kurs i vattenbiologi
— Insektkurs
— Kurs i naturskydd och miljövård
— Kurs i ärftlighetslära

9.3. Arbetssätt

9.3.1. Allmänt

Att lära känna naturen, folkens liv och kultur går bäst *i låg- och mellanklasserna* genom att studera typiska och korta avsnitt, som valts med omsorg. På mellanstadiet kan avsnitten även sträcka sig över större områden. Stora helheter behandlas inte på dessa stadier. Genom att fortlöpande använda skolans vägg- och stordiakartor, elevernas kartbok och arbetskartor lär eleverna sig att känna kartbilden av världen och inpräglar en central namnkunskap. De viktigaste natur- och odlingsväxterna och djuren i utlandet studeras i deras naturliga miljö, då eleverna studerar de länder, där de förekommer. På samma sätt behandlas det naturgeografiskt viktiga företeelser, som hör samman med de främmande världsdelarna såsom passad- och monsunvindar, havsströmmar, orsakerna till nederbördens fördelning, växtlighetens former och zoner. Till undervisningen ansluts även studiebesök och exkursioner till platser, som ger en föreställning om naturen i utlandet såsom muséer, botaniska trädgårdar, djurparker och utställningar.

I årskurserna VIII och IX klarläggs kulturgeografiska problem genom framförallt *grupparbeten, studiebesök, exkursioner* och *informationsbesök*. Kursen i naturvård i årskurs IX bör innehålla grupparbeten till vilka material samlats under studiebesök och genom elevernas egna undersökningar om hur människan vårdat livsmiljön i hembygden.

På grundskolans lågstadium sker differentieringen i huvudsak i naturalhistoria och geografi genom *individuellt arbete* och *instruerad undervisning*. Även på högstadiet fortsätter den individualiserade undervisningen. Då emellertid på detta stadium elevernas intressen börjar differentieras, bör eleverna ges en möjlighet att utöver de obligatoriska kurserna studera ämnen som intresserar dem i *specialkurser* av olika slag.

För att uppnå de uppställda målen förutsätts, att man i orienteringsämnena fäster särskild uppmärksamhet vid differentieringen samt vid aktiveringen av eleverna. För den skull har man i den följande framställningen fäst huvudvikten vid, hur man kan tillämpa ett elevcentrerat arbetssätt i naturalhistorien och geografin.

En viss flexibilitet har eftersträvats, då man gett anvisningarna. Därav följer att man inte får dra för skarpa gränser mellan individuellt arbete och grupparbete. I det följande har man också utgått från, att man ofta kan studera samma ämneshelheter såväl som individuellt arbete som grupparbete. Ju högre årskurs det är fråga om, dess bättre lämpar sig undervisningssamtalet som arbetsform.

9.3.2. Elevcentrerade arbetssätt

I läroböckerna ingår i allmänhet de grundkurser, som alla elever bör inhämta. Redan på lågstadiet bör man ge de snabbaste och mest intresserade eleverna tilläggsuppgifter, vilka utförs skriftligt eller/och muntligt. Med hjälp av speciell undervisningsmateriel (se del I kap. 7) ges eleverna en möjlighet att gå framåt individuellt på grundskolans olika stadier. Sålunda kan man t.ex. i geografiundervisningen dela upp behandlingen av en stormakts delstater, t.ex. Förenta staterna eller Sovjetunionen eller en värdsdel, t.ex. Afrikas och Sydamerikas stater och en grafisk framställning av resultaten som individuella uppgifter åt enskilda elever och elevgrupper. Resultaten sammanställs på klassens vägg till en helhet. — Ett liknande arbetssätt är att eleverna fäster tidningsurklipp, som berör aktuella världshändelser, på en stor världskarta.

I undervisningen i naturalhistoria kan var och en elev teckna och färglägga på en kartong en fågel. Med dessa delprestationer framställer man på skolans vägg fågelfaunans olika biotoper. Eleverna bör senast på grundskolans högstadium vänjas vid även förhållandevis aktiva, långsiktiga studier. Detta kan man uppnå genom att eleverna får redovisa skriftligt/muntligt viktiga problem eller problemkomplex.

Stoffenheterna fördelas bland eleverna så, att man tar i beaktande deras förmåga och intressen och såvitt möjligt ges uppgifterna endast åt dem, som anmält sig frivilligt. Varje elev får en förteckning över kamraternas uppgifter och tiden för dem. Innan man påbörjar arbetet förklaras, motiveras och diskuteras valet av uppgifter och den helhet, som de bildar. De förslag som eleverna gör tages i beaktande. Läraren samtalar enskilt med varje elev om hans uppgift, ger källmaterial och uppslag om var eleven kan finna detta. Emedan till redovisningen kan höra en duplicerad sammanfattning, kartskisser och teckningar, har eleven mycket mera arbete jämfört med en vanlig en timmes hemuppgift. Detta arbete jämnar emellertid ut sig under en längre tid, emedan varje elev har en redovisning högst en gång på två veckor.

Elevens redovisning diskuteras. Som avslutning fogar läraren de delproblem, som hör samman med redovisningen till klassens stora gemensamma problem. Arbete av seminarienatur är särskilt lämpliga, då man behandlar uppgifter av ekonomisk, social och särskilt politiskt geografisk natur.

Sådana uppgifter som är lämpliga för "seminariearbete" är t.ex.: Vad händer i Vietnam (år 1970)? Rhodesias problem? FN:s verksamhet att förhindra krig. FN:s hjälpverksamhet till u-länderna. Varpå grundar sig Förenta staternas höga levnadsstandard? Negrernas ställning i Förenta staterna. Jordens överbefolkning och förökningscentra. Orsakerna till hög och låg levnadsstandard. Europas ekonomiska block. SEATO-staterna och deras strävanden. Israel och arabstaterna. Finland som en neutral stat. Finlands militärgeografiska läge. Finland som en del av Norden.

Eleverna kan skapa sig en helhetsbild av t.o.m. rätt stora stoffenheter om man systematiskt bygger upp de nämnda redovisningarna. Samtidigt åskådliggör man för eleverna, hur en helhet effektivt kan byggas upp genom individuella delprestationer, om det mellan individerna råder en meningsfull arbetsfördelning.

Från redovisningarna kan man gå vidare och låta eleverna frivilligt, individuellt eller i grupp skriva korta essäer från biologiens eller geografins område.

Grupparbete är synnerligen lämpligt vid undervisningen i naturalhistoria och geografi med början från årskurs III. Beroende på stoffet och utvecklingsnivån hos eleverna kan man för att klarlägga ett problemkomplex använda 1—2 lektioner eller t.o.m. alla lektioner i biologi och geografi under en hel vecka. En uppgift som behandlar en världsdel eller ett levnadssamfund, kan ta flera veckor i anspråk.

Det vanligaste är att eleverna skriver in gruppens arbetsresultat i en arbetsbok. I denna förs samtidigt in bilder, kartor och teckningar som belyser arbetet. Ett annat sätt är att redovisa resultaten muntligt för hela klassen och att elever samtidigt åskådliggör redovisningen med hjälp av kartor och bilder eller också att man använder båda dessa arbetssätt jämsides. Med dessa arbetssätt tillägnar sig emellertid inte alltid alla elever tillräckligt effektivt gruppernas arbetsresultat. Demonstrationsmaterielens effekt och förmåga att fängsla kan ökas genom att den görs i stort format; i samma storlek som en väggkarta eller ännu större. Det bästa och enklaste sättet att låta alla elever i klassen få del av gruppernas skrivna eller tecknade arbetsresultat är att direkt överföra dem på en master för spritduplicering, från vilken de med ringa kostnader omedelbart kan mångfaldigas.

Laborationer är tidskrävande. Därför bör läraren för laborationen välja endast väl lämpat och centralt stoff. Eleverna bör läras, med början från första årskursen, att använda mikroskop och övriga instrument samt att utföra enkla försök. Vid behandlingen av levnadssamfunden bör eleverna göra självständiga iakttagelser av organismernas cellstruktur, mikroorganismer och av livsfunktioner. Behovet av laborationsuppgifter växer speciellt från och med årskurs VII, då man grundligare än förut studerar organismerna i vattnen, organismernas inre struktur, fysiologin och ärftligheten.

Man behöver såväl materiel som arbetsutrymmen för laborationer. Målet bör vara, att till skolan anskaffas åtminstone 10—15 stycken enkla skolmikroskop så att en halv klass åt gången kan använda mikroskop. Utöver detta behöver man tillbehör för fysiologin, då man skall studera växternas och djurens livsfunktioner och människans fysiologi. Vid i laborationerna bör alla elever vara aktiva och arbeta ensamma eller i små grupper. Därför behövs det materiel i tillräcklig mängd och inte enbart demonstrationsmateriel för läraren.

Mikroskoperingen borde alltid följas av en ritning i arbetshäftet av väsentliga fakta av det som undersökts och en gemensam genomgång av resultaten i klassen. Över försöken kan eleverna göra en enkel beskrivning.

För att aktivera alla eleverna i klassen bör antalet laborationsuppgifter vara mycket stort och fördelade på många färdighetsnivåer. I samband med laborationerna bör eleverna använda källitteratur.

Laborationer hör även till undervisningen i geografi genast från de från första lektionerna. Till en början mäter eleverna avstånd och ytor, förstorar och förminskar kartor, gör reliefbilder och -kartor av sand, lera, papp, faner eller skivor av skumplast, studeras flygfoton och gör även avbildningar av havsdjupen. På högstadiet åskådliggör eleverna förteelser i den fysiska geografien i sand, lera eller i gips. De studera t.ex. tätorter, fabrikscentra, kommunikationer, strukturen hos näringarna eller befolkningens utveckling och sammanställer resultaten

åskådligt i form av staplar, pyramider eller såsom kartskisser. Det är ofta till fördel att ordna laborationerna i geografi i form av grupparbete. Resultaten kan framställas i form av kartor i stort format som reliefbilder eller tabeller.

På många skolorter finns offentliga samlingar, muséer och trädgårdar, som kan utnyttjas för elevernas självinstuerande, individuella arbete eller för arbete i små grupper. Ifall skolan befinner sig på långt avstånd från sådana platser kan man göra *studiebesök* till muséi- eller utställningsorten antingen klassvis eller hela skolan. I muséer, på utställningar och i trädgårdar m.m. arbetar eleverna med en på *förhand planerad uppgift,* som givits åt varje elev eller elevgrupp. Under en lektion, eller ifall uppgiften är omfattande, även under ett par lektioner före studiebesöket redogör läraren för de de olika studieobjekten och målet för besöket. Studieobjekten och de uppgifter som skall utföras, antecknas på ett ark eller på lappar, på vilka reserveras plats för anteckningar om resultat, för teckningar eller minnesanteckningar. Det är enklast om instruktionerna ges i form av duplikat. Läraren går igenom instruktionerna tillsammans med eleverna och eleverna ges tillfälle att fråga om sådant som eventuellt blivit oklart. Ytterligare ger läraren direktiv om ankomsten till platsen för studiebesöket och om hur eleverna skall uppföra sig där. Om antalet studieobjekt är minst hälften av antalet elever i klassen, uppstår ingen trängsel. Eleverna grupperas i grupper på 2—4 elever vid varje vitrin, monter eller föremål och förflyttar sig tyst till följande studiepunkt, då arbetet vid den förra blivit färdigt.

Ett sådant arbetssätt är ägnat aktivera eleverna till att fråga av läraren om sådant som blivit oklart, emedan samtalen sker i små grupper. Arbetet innehåller många aktiverande faktorer, såsom möjligheter att arbeta fulltständigt individuellt, att bilda grupper efter eget val och stöda sig på gruppen, att arbeta självständigt och i sin egen takt, att fritt få rådgöra med läraren och att avbryta arbetet då det slutförts, utan att bry sig om hur långt kamraternas hunnit i sitt arbete. Förfarandet ger läraren möjlighet till individuell handledning av eleverna och till diskussioner samt till att i lugn och ro bedöma prestationerna. För arbete i muséer bör reserveras minst två lektioner. Följande gång kan eleverna fortsätta, där de slutet under föregående besök. Besök i muséer och trädgårdar bör följas av en sammanfattning och bedömning i klassen. Teckningar som gjorts, kan användas som skisser, och de kan förstoras eller göras fullständigare under följande lektion, antingen individuellt eller i grupp. De förstorade teckningarna och kartorna ställs sedan ut i en stor gemensam utställning av grupparbetena. I arbetet bör karaktären av tävling undvikas.

På samma sätt som i muséer är även individuellt arbete eller arbete i små grupper möjligt på t.ex. offentliga *utställningar* o.dyl. Läraren bör först själv bekanta sig med utställningen, välja ut studieobjekt en göra en arbetsinstruktion, ge instruktioner för uppträdande, överenskomma om var eleverna skall mötas, om tiden för hemfärden och försäkra sig om att ingen går vilse på utställningsområdet.

De flesta problemställningar, som gäller hemlandets natur, och som ansluter sig till biologin och den fysiska geografin, är det naturligare att studera ute i *naturen* än i klassrummet. Studierna får samtidigt en prägel av individualisering och vid sidan därav även av grupparbete. För studier såväl ute i naturen som på andra platser utanför skolan krävs åtminstone 1—2 lektioner.

Under exkursioner handleder läraren enskilda elever eller elevgrupper. Han hjälper tillrätta de grupper och elever, som mest är i behov av hjälp och

kanske även i behov av övervakning. Han bör framförallt stimulera sina elever till att *fråga* och att *samtala.*

Läraren utväljer en terräng, i vilken man med jordägarens tillstånd har rätt att vistas och som erbjuder ett fridfullt arbetsfält samt de studieobjekt som behövs. Området bör vara så vidsträckt, att tio grupper kan arbeta samtidigt utan att störa varandra. Under rekognoseringen på platsen bör läraren i detalj gå genom målet för arbetet. Han kan få eleverna att snabbare komma igång med arbetet genom att utmärka studieobjekten på förhand i terrängen.

Avsikten med undersökningen, sättet på vilket arbetet skall utföras, arbetsredskapen, insamlandet av resultaten, material som bör samlas i terrängen bör förklaras i klassen före exkursionen, helst redan föregående dag.

För att fältstudierna skall lyckas krävs det att klassen indelas i små grupper, som omfattar 3—4 elever. Som ledare för grupperna kan man använda äldre elever från de högre årskurserna eller från skolans naturklubb. Gruppledarna bör på förhand, t.ex. i det skede, då läraren gör rekognosceringar i terrängen, göras förtrogna med sina uppgifter.

I naturen studeras först samhällets (levnadssamfundets) *typarter* (växter). Eleverna studerar skikten (i skogen och kärren): träd, buskar örter + ris, mossor + lavar, fältskikt och substrat. De studerar *förhållanden* såsom belysning, jordmånen dess material och uppbyggnad, fukt m.m. *Växternas inbördes enkla relationer och människans inverkan på detta samhälle.* — För att befästa växtkännedomen pressar eleverna t.ex. mellan bladen i en bok eller på något annat enkelt sätt typväxter, som limnas in i en arbetsbok. De djur som eleverna sett i levnadssamfundet antecknas i ett anteckningshäftet.

Enlighet de principer, som ovan framförts, är det möjligt att studera de viktigaste inhemska *levnadssamfundstyperna,* deras förhållanden, typarter, deras beroendeförhållanden, den jämvikt som råder mellan organismerna samt människans inverkan på naturen. Man bör samtidigt fästa uppmärksamhet vid jämvikten och vid rubbandet av den samt vid naturvården.

Bearbetningen av det material, som eleverna hämtat med sig från terrängen, kan fortsätta i skolan. Typväxterna limmas in i arbetsboken. Mikroorganismerna undersöks med de prov som tagits, djurtyper (t.ex. spindlar, insekter och deras larver) identifieras och deras mängd uppskattas.

Ovanstående principer och tidsschema för de olika momenten kan i huvudsak tillämpas i geografin även på andra studieobjekt utanför skolan. Stoffet kan lika väl vara från det fysiska som från det kulturgeografiska området. Det viktigaste är emellertid, att grundbegreppen i geografin, såvida förhållandena i skolan blott medger detta, skapas med hjälp av direkta iakttagelser i naturen.

9.4. Hjälpmedel vid undervisning och studier

9.4.1. Iakttagelser i naturen

Undervisningen i biologi och geografi bör grunda sig så mycket som möjligt på *de iakttagelser, som eleverna gjort direkt i naturen.* För att uppnå detta mål bör framför allt undervisningen i naturalhistoria försiggå i naturen, där eleverna har möjlighet att göra iakttagelser, undersöka organismer och den övriga naturen samt det orsakssammanhang, som finns i naturen. Alla möjligheter till studier i fält bör noggrant utnyttjas. Förutom studiet av fasta studieobjekt i terrängen, bör

eleverna företa exkursion och göra iakttagelser i naturen, medan de följer en bestämd rutt.

För att lyckas förutsätter exkursionen en omsorgsfull planering. Läraren bör på förhand gå igenom rutten och överväga dess värde för undervisningen, utse studieobjekten och rastplatserna. I fråga om sitt ämnesområde kan exkursion ur biologisk—geografisk synpunkt vara på omfattande som möjligt. Under exkursionen bör man även fästa uppmärksamhet vid de kulturföremål, som påträffas längs rutten. Insikterna blir djupare, ifall man håller något specialområde tydligt i förgrunden. Lämpliga ämnesområden växlar med årstiderna: under vintern de små däggdjuren och stannfåglarna, träden och buskarna i vinterskrud; på vårvintern och på våren flyttfåglarna, vårväxterna, åkrar och skogar i vårskrud, en del fysiska och kulturgeografiska ämnen: om sommaren levnadssamfunden i allmänhet, de blommande växterna m.m.: om hösten levnadssamfunden, flyttfåglarna, hur naturen förbereder sig för vintern.

Exkursionen planeras med gemensamma krafter och under rådplägning. Eleverna kan göra förslag. Rutten väljs gemensamt, man besluter om klädsel, utrustning, matsäck, tid och plats för avfärd samt när utfärden skall sluta. Eleverna gör upp en minneslista över de studieobjekt, som de vill gå till. Elevgrupp som överstiger tio är det skäl att uppdela i självverksamma grupper, som utser sina ledare. Läraren ger grupperna specialuppgifter och självständiga rutter. På en överenskommen mötesplats samlas klassen och berättar om sina arbeten.

Även en upptäcktsfärd, som företas av en liten grupp, verkar stimulerande på hela klassens arbete, förutsatt att eleverna redovisar sina iakttagelser och anteckningar i klassen under den första lektion påföljande vecka i naturalhistoria eller geografi och att de värdefullaste fynden ställs ut i naturalhistoriens eller i geografins vitriner eller utställningsmontrar.

Under exkursionen lär sig läraren bäst att känna sina elever. Eleverna vågar bättre ställa frågor till läraren ute i naturen än i klassen och på detta sätt får samspelet mellan eleverna och läraren rätt riktning: läraren svarar på de frågor de unga ställer av eget intresse.

9.4.2. Iakttagelser i skolan

Också den bästa undervisning i naturen behöver kompletteras och efterbehandlas i klassen. Många studieobjekt i naturen, t.ex. djuren på grund av deras sporadiska framträdande och rörlighet och en del geografiska objekt på grund av deras omfång, kan inte uppfattas eller fullt förstås enbart genom studier i naturen. På samma sätt begränsas en undersökning av mikroorganismerna i naturen enbart till att anskaffa material för arbete i klassen. Klassundervisningen kompletterar på detta sätt alltid en undervisning som sker i naturen.

Levande materiel i klassen

Under höst och vår, och speciellt då 5-dagars skolveckan blivit verklighet, under för- och sensommaren, men begränsat även under vintertid är det möjligt att till varje skola anskaffa *friska prov* på de *växter* som skall studeras. Mindre typväxter bör tas i sådan mängd, att de räcker åt varje elev, ifall inte naturvårdssynpunkter ställer hinder. För att studera levande vattendjur och växter behöver man i biologisalen ett *akvarium,* helst flera. Som sådana lämpar sig även stora glasburkar. Små däggdjur, kräldjur och insektlarver m.m. undersöks i ett *terrarium,* som de äldre eleverna i klassen kan förfärdiga i skolan. Allra lättast är det att

föra de mikroorganismerna, som finns t.ex. i vatten och mull till klassen och att förvara dem för laborationer. För att undersöka mikroorganismerna bör det i skolan finnas tillräckligt många *mikroskop.* Om man saknar sådana kan man använda en effektiv *mikroprojektor,* som snabbt kan kopplas till småbildsprojektorn.

Samlingar av autentiska naturföremål

Den undervisningsmateriel, som hämtats ur naturen och torkas eller på annat sätt uppbevaras, måste anses som ersättningar i jämförelse med levande material. Ändå bör bland åskådningsmaterielen finnas i varje skola serier av olika slag för biologiundervisningen. Då det numera finns utmärkta färgbilder av fåglar att tillgå, bör anskaffandet av fridlysta, uppstoppade fåglar till skolornas samlingar och insamlandet av ägg helt och hållet upphöra. Eleverna bör läras att iakttaga detta även i naturen. För att studera *mikroorganismerna* och växternas samt djurens anatomi behöves utöver mikroskop även *mikropreparat.* En tillräckligt omfattande samling av *berg- och jordarter* är nödvändigt för varje skola, emedan alla slag av berg- och jordarter sannolikt inte finns inom skolans exkursionsområde.

Alla mindre naturföremål och speciellt prover av berg- och jordarter, bör finnas i så stor mängd, att de räcker till för varje elevbord.

Bilden såsom åskådningsmateriel

Vid sidan av autentisk åskådningsmateriel eller då sådan inte finns att tillgå bör man använda *bilder.* Användningen av bilder är alldeles nödvändig, då man undersöker mikroorganismer, även om man skulle ha till sitt förfogande mikroskop med preparat och en mikroprojektor; samma är förhållandet i geografin, om man endast kan studera skolans närmaste omgivning. Bilderna kan vara tvådimensionella såsom planscher, schematiska bilder, på vit bakgrund projicerade diabilder och kartor eller tredimensionella bilder av föremål, som gjorts av trä, plast, fibermassa m.m.

Färgfotograferingens och projektionsapparaternas synnerligen snabba tekniska utveckling håller på att leda utvecklingen därhän, att de traditionella, ofta gamla slitna planscherna, håller på att försvinna såsom åskådningsmaterial. Med småsmåbildsprojektorn och diabilder kan man beskriva ett vidsträckt område, en flygbild av en stor yta, men även små föremål, "luppbilder" som är mindre än ett frimärke eller ännu mindre detaljer och mikroberna med hjälp av mikroskopet.

Diabilder, liksom all övrig illustrerad framställning används för att ersätta studier eller iakttagelser direkt i naturen eller av naturföremål, då möjligheter till sådana studier inte föreligger, eller då diabilder, lupp- eller mikrobilder klargör stoffet bättre än vad en iakttagelse med blotta ögat kan göra. Det är skäl att med bildens hjälp studera samma föremål från olika sidor eller att först försöka få en helhetsbild och sedan övergå till detaljstudium.

Undervisningsbilderna är avsedda att ge kunskaper om naturen och om människans verksamhet. De bör inte ses på endast helt flyktigt, utan de bör studeras och analyseras. Studiet och analyseringen av bilder liknar i mycket studiet av kartor och att läsa text. Det är emellertid svårare att lära sig läsa bilder än kartor och text. Därför måste eleverna ständigt få ledning och hjälp. Under lärarens ledning finner eleverna på bilderna många väsentliga fakta t.ex. en geografisk bild kan visa en reliefbild av jorden, växtligheten, klimatet, människan, hennes verksamhet och resultat av denna. Påvisade faktorer jämförs med tidigare inlärt genom att man visar två bilder samtidigt bredvid varandra. Man

söker fram och benämner de typiska former eller händelser, som är avbildade. Eleverna drar slutsatser, finner orsakssammanhang och organismnernas beroende av varandra. Till bildstudiet fogas ett kartstudium eller en boktext. Slutligen kan man i övningssyfte låta eleverna analysera bildens "information", tolka och översätta denna till ett enklare språk genom att göra en skiss på klasstavlan och i elevernas häften eller också en urklippsbild med nödvändiga förklaringar. Det är till fördel att använda bilderna på nytt som hjälpmedel vid förhör av hemuppgifter och vid repetitioner. Till en bra småbildsprojektorer kan man enkelt ansluta en effektiv mikroapparat, då man vill undersöka de mikroorganismer, som finns i mikropreparaten eller i *mikroakvariet.*

Arbetsprojektorn lämpar sig för "blinda" konturkartor och för övrigt för stombilder, som kompletteras undan för undan samt ofta för jämförelse av element, som lägges på varandra och som behandlar samma sak. De genomskinliga transparanger av formater A 4, som behövs för projektorn, kan man snabbt förfärdiga genom att rita av dem ett bild- och kartverk eller genom att kopiera dem med en enkel ljuskopieringsapparat. För att ett gott resultat förutsätts, att man delar ut åt eleverna en motsvarande "blind" *konturkarta* eller en stombild som framställts med t.ex. en spritduplikator. Läraren kan snabbt göra en transparant "master" som kan användas både för arbetsprojektorn och vid duplicering i spritduplikatorn. Den transparangrulle som glider fram över arbetsprojektorns ljusyta motsvarar ytan av många tiotal klasstavlor. Genom att materialet för arbetsprojektorn kan uppbevaras, kan samma information ges eleverna på nytt som repetition och för inprägling. Denna möjlighet ger inte klasstavlan.

Ljudfilmen kan bättre än något annat audivisuellt hjälpmedel föra in i klassen vyer och händelser från naturen och främmande länder. Filmen kan beskriva lika väl det största objekt som den minsta organism i mikrovärlden. Speciellt som tolkare av människans verksamhet, av atmosfären i främmande länder och av folkens liv är ljudfilmen överlägsen andra läromedel. Filmerna kan allmänt taget delas i två grupper. Till första gruppen hör filmen, som fullständigt behandlar en stoffenhet ända till en mindre avslutande repetition. Undervisningen kan kompletteras med övriga hjälpmedel såsom med diaserier och teckningar på klasstavlan. Den andra gruppen strävar inte till fullständig behandling, utan koncentrera sig medvetet på sådant, som de övriga AV-hjälpmedlen inte har möjlighet att uttrycka. Den typen av film tolkar bäst det dynamiska skeendet i livs- och andra processer, anda och "atmosfär" och den behöver kompletteras med kartor, schematiska bilder och teckningar. Då filmen har visats, går man igenom de behandlade problemen punkt för punkt.

Kartor:

Kartan är geografiundervisningens viktigaste hjälpmedel. Förutom kartor över världsdelarna, behöver man specialkartor av stort format över de viktigaste länderna. I början av studierna är det skäl att utgå från enkla schematiska kartor och övergå från dem till topografiska kartor i stor skala, och för att eleverna skall förstå dem borde även flygbilder finnas att tillgå. Kartor för elevernas *självverksamhet* ("blinda") är nödvändiga som en stomme för elevernas kartarbete. För att leda kartarbetet bör läraren ha motsvarande konturkartor i form av diabilder, som kan projiceras på skoltavlan eller också *plastbehandlade väggkartor,* som går att rita på med filtpennor och som kan rengöras på nytt. Till elevernas förfogande bör finnas en tillräcklig mängd handböcker och ekonomiska kartböcker.

Tavlor:

Klasstavlan är fortfarande skolans centrala hjälpmedel. Då det gäller att behandla t. ex. nedärvningen, ämnenas kretslopp, jämvikten i naturen och de ekonomiska problemen är *flanellografen* med sina bilder och texter ett bättre hjälpmedel än många andra. För att uppnå ett gott resultat bör man ibland duplicera åt eleverna en "blind" stomme som grund för arbetet. *Magnettavlan* är användbar speciellt i geografiundervisningen såsom ett underlag på vilket man enkelt kan fästa olika symboler och tecken.

Utöver de förut nämnda hjälpmedlen kan och bör man i undervisningen i biologi och geografi använda, där det är lämpligt, även skoltelevisionen och skolradion samt övriga i betänkandets första del (kap. VII) nämnda hjälpmedel och materiel.

9.5. Undervisningen i geografi och naturalhistoria och de övriga ämnena

Samhörigheten mellan undervisningen i geografi och biologi har man velat påvisa genom att placera de båda ämnena under samma rubrik. Koordineringen i de olika årskurserna av det geografiska och biologiska stoffet blir lärarens uppgift. Ett exempel på samhörigheten mellan dessa ämnen utgör det som tidigare sagts, att djurens byggnad och deras val av boplats har samband med varandra.

Kursen i historia är till en del så planerad, att geografiundervisningen blir ett stöd för denna. Samarbete mellan å ena sidan lärarna i *historia och samhällslära* samt å andra sidan mellan lärarna i geografi och biologi är nödvändigt.

Människan ansvar för naturen och familjefostran är stoff, som behandlas även under lektionerna i *medborgarfärdighet, huslig ekonomi* och *religion*. Speciellt kan man ur detta stoff i årskurs IX skapa omfattande ämnesområden, som överskrider de konventionella ämnesgränserna.

Samverkan mellan biologi och naturlära har tidigare blivit klarlagd (8.6.). Vid uppgörandet av kursplan för ämnet *lant- och skogsbruk samt trädgårdsskötsel* har man tagit i beaktande den hjälp undervisningen i ämnet kan få av biologin och geografin.

X Historia och samhällslära

10.1. Mål

10.1.1. Historia

Historieundervisningens mål är
— att göra eleverna förtrogna med de *viktigaste företeelserna i* mänskligheten historia hitintills; eleverna borde se nutiden som ett led i en fortgående utvecklingsprocess och det egna landets historia som en del av en större helhet, hela mänsklighetens historia,
— att särskilt orientera eleverna i *samhällsutvecklingen, staternas uppkomst* och *näringslivets utveckling, kulturens former* och deras utveckling; härvid borde man inte endast fästa uppmärksamhet vid kulturella höjdpunkter utan även vid de karakteristiska dragen i den stora allmänhetens levnads- och betraktelsesätt i olika kulturer,
— att ge eleverna stoff till att skapa sig en *mångsidig människobild,*
— att lära eleverna förstå och använda de *grundbegrepp,* som är nödvändiga vid behandling av kulturella och sociala företeelser samt politiska händelser,

10.1.2. Samhällslära

Målet för samhällsläran och den däri ingående ekonomikunskapen samt för det samhälleliga stoff, som delvis ingår i den egentliga historien är
— att orientera eleverna i det *nutida samhället* dess uppbyggnad, viktigaste institutioner och grundläggande idéer, vilka alla borde granskas i sina funktionella sammanhang,
— att vägleda eleverna att studera *samhällsföreteelser såväl ur nationell som internationell synvinkel,*
— att hos eleverna utveckla ett aktivt och ansvarsmedvetet *förhållande till samhället* och ge dem förmåga att lokalisera sig i samhället,
— att lära eleverna att behärska de *grundbegrepp* som berör de viktigaste ekonomiska företeelserna,
— att ge eleverna kännedom om det *ekonomiska livets funktionella helheter,*
— att lära eleverna förstå det *inbördes beroendeförhållandet mellan enskilda ekonomiska lösningar och nationalekonomiska processer.*

10.2. Lärostoff

10.2.1. Urval och gruppering av det historiska lärostoffet

Ett framgångsrikt studium av historia förutsätter att eleverna under lärarens ledning får *tid* att studera varje företeelse som upptas till behandling utan att forcera, tillräckligt länge och med ett omfattande faktamaterial som grund. Detta leder till en *minskning av antalet studieobjekt och samtidigt till en viss koncentration.* Eleverna bör få orientera sig relativt grundligt och mångsidigt inom åtminstone några områden av historien. Sålunda klargörs sådana faktorer, som inverkar på det historiska skeendet och vilka elever i grundskolåldern äger tillräckliga förutsättningar att förstå.

Emedan det vid de internationella aspekterna under de senaste årtiondena fästs ökad uppmärksamhet, bör man i skolan belysa dessa omfattande perspektiv även ur historisk synvinkel. Det är därför skäl att reservera mera tid än förr för att stifta bekantskap med de centrala dragen inom den sociala och kulturella utvecklingen i andra världsdelar. För att ens i någon mån kunna frigöra sig från den Europa-centrerade synvinkeln, torde det vara ändamålsenligt att behandla det stoff som anknyter till Asiens, Afrikas och Amerikas och Australiens forntid som särskilda helheter utan att anknyta dem till den verksamhet, som riktar sig från Europa mot andra världsdelar.

Urvalet av materialet får inte enbart grunda sig på ett synsätt, som är centrerat till lärostoffet, utan man bör även beakta *elevernas inlärningsförmåga.* Det går lättare att förstå tillvarons föränderlighet och förändringarnas tidsrelationer, om man inleder studiet av dem utgående från en miljö, som eleverna känner till. Stoffet i inledningsavsnittet i den i det följande framställda lärokursen har även fastställts utgående just från denna synpunkt. Att Finlands forntida skeden i relativt stor omfattning tagits med, liksom även antikens historia, försvaras av att man genom dem kan erbjuda ett lärostoff, som lätt anknyter sig till en 11-årings aktiva föreställningar och intressen, vilket i sin tur utgör en gynnsam utgångspunkt, när man genom att följa rent yttre företeelser försöker lära sig att förstå historiska händelser.

Stoffet för medeltiden har inskränkts till sådana former av det sociala och kulturella livet, som lätt kan göras levande för eleverna. Den politiska historien i vår världsdel under nya tidens början har nästan helt och hållet förbigåtts, med undantag för huvuddragen av de politiska skeendena i Sverige—Finland, absolutismens tid i Frankrike och Ryssland samt parlamentarismens genombrott i England. Finlands historia, som med undantag av inledningsavsnittet genomgående ingår i den allmänna historien, har följts mera detaljerat, men även här har stoffet kännbart reducerats jämfört med mellanskolans kurs. Vissa luckor i historien förklaras av att ifrågavarande lärostoff överförts till geografin eller religionen.

Tyngdpunkten inom historieundervisningen *har förskjutits mot vår egen tid.* Av kursens timantal används ungefär hälften för tiden efter 1879 och av detta har närmare hälften reserverats för utvecklingen från det första världskriget till våra dagar. Frågor, som berör uppkomsten av det nordiska samarbetet, Förenta, Nationerna och utvecklingsländerna, behandlas förutom i historia även i samband med samhällslära och ekonomikunskap i grundskolans högsta årskurser. De övriga världsdelarnas historia omfattar cirka en femtedel av timantalet i historia i årskurserna V—VIII.

Kursen i historia och samhällslära fördelas på de olika årskurserna enligt följande:

Årskurs V Inledningsavsnitt (10 t). Från antiken till slutet av medeltiden (50 t).
Årskurs VI Utomeuropeiska områdens fornhistoria. Allmän historia och Finlands historia från nya tidens början till slutet av 1700-talet (60 t)
Årskurs VII Från början av 1800-talet till 1920-talet (60 t)
Årskurs VIII Från 1920-talet till våra dagar (40 t)
Längdsnitt genom samhällslivet och det kulturella livet (20 t)
Årskurs IX Samhällslära och ekonomikunskap (60 t)

En del av längdsnitten kan även överföras till lämpliga sammanhang i årskurserna VII och IX, varvid man överflyttar en motsvarande mängd lärostoff från den ena årskursen kurs till den andra vid övergången mellan årskurserna.

Det historiska lärostoffet har fördelats huvudsakligen på relativt självständiga ämnesområden. Mellan dessa utelämnas t.o.m. omfattande områden av historien, som inte alls behandlas. Med en dylik spridd koncentration har man strävat till att reservera tillräckligt utrymme för det kunskapsstoff, som behövs för att varje helhet skall kunna mångsidigt belysas och i lugn och ro tillgodogöras. Vid urvalet av studieobjekt har man beaktat möjligheten att göra sig förtrogen med de drag, som på ett väsentligt och mångsidigt sätt belyser den historiska utvecklingen. Redan i den nyaste tiden kan utvecklingen följas relativt enhetligt och utan alltför väsentliga luckor. Dessutom får man genom längdsnitten fram en enhetlig utvecklingslinje inom varje stoffenhet.

Ämnesområdena har — med undantag för längdsnitten — numrerats till 33 i lärokursen. I rubriken nämns ämnesområdenas allmänna tema samt det timantal, som reserverats för dess behandling. Varje ämnesområde indelas i några angivna stoffenheter. För varje enhet har kortfattat omnämnts de mest centrala av de fakta som bör behandlas. Delvis har de uppställts kontinuerligt, delvis har de uppdelats så, att de framstår som egna underavsnitt. Det gäller för läraren att observera, att ett dylikt (med — utmärkt) underavsnitt icke motsvarar hela den för undervisningen anslagna tiden. Den inbördes tidsfördelningen mellan stoffenheterna överlämnas till lärarens avgörande inom ramen för det timantal, som anslagits för ämnesområdet. Vissa genomgås relativt snabbt, andra kräver mera tid beroende på vilken mängd fakta som fordras för att belysa enheten, dess svårighetsgrad, dess förmåga att väcka intresse osv. I medeltal har drygt två lektioner reserverats per stoffenhet. Inom de flesta centrala ämnesområden kan således något enhet få tre timmar.

För att öka rörelsefriheten finns det i förteckningen över ämnesområdena med * utmärkta stoffenheter, vilka är sinsemellan *valfria*. Beroende på vilken tid, som står till buds, väljer läraren en eller flera av dessa enheter. De valfria stoffenheterna kan även, beroende på elevernas intressen, utdelas till olika arbetsgrupper för behandling och redovisning.

Vid behandlingen av Finlands historia bör läraren redan med beaktande av skolorten ha möjlighet att relativt fritt välja studieobjekt, som belyser och representerar det stoff som skall behandlas. I princip gäller samma för den allmänna historien. Exempel på enheter, som förutsätter ett urval, är bl. a. en forntida handelsplats, en medeltida borg, kyrka eller stad, händelser under finska kriget 1808, ett industricentrum under senaste hälften av 1800-talet.. I samband med vissa ämnen har det getts anvisningar om lämpliga studieobjekt (t. ex. 6 Åbo/Tavastehus/Viborgs slott/Olofsborg). Läraren kan efter moget övervägande utöka dessa.

Likaledes överlåts till hans avgörande när man skall nöja sig med ett, när med flera representativa studieobjekt.

Ämnesområdets rubrik ger alltså upplysningar om centrala fakta inom området. Undantag utgör vissa ämnesområden, som ansluter sig till forntiden. Till rubriker för dessa har valts ett konkret studieobjekt, som kan sägas sammanfatta ämnet (t.ex. 2. Pyramiden, 2. Hammurabis lag, 5. En forntida borgbacke, 6. En medeltida borg). Den didaktiska grundtanken vid sistnämnda rubricering har varit att en konkret situation, händelse eller ett synligt objekt väl lämpar sig som utgångspunkt för behandlingen av ett ämnesområde, när man undervisar elever i grundskolåldern. Från denna utgångspunkt kan man sedan fortsätta i avsedd riktning och man kan vid behov även återvända hit. Rubriceringen är här endast en hänvisande rekommendation, som inte inskränker lärarens möjligheter att välja meningsfulla arbetsformer.

Stoffenheterna erbjuder möjligheter att smidigt använda arbetsformer, som kompletterar varandra, både grupparbete och individuellt arbete. Särskilt det sistnämnda kräver kompletterande skriftligt material. Sådana är även utdrag ur historiska originalhandlingar, om eleverna kan tillägna sig deras innehåll inom en rimlig tid. Som exempel på källor, som kan användas vid grupparbete och individuellt arbete, kan nämnas handlingar om Nöteborgsfreden, storskiftet och anvisningar om kvinnors uppföranden på 1700-talet, vilka ingår i samlingen Suomen historian dokumentteja I (1968, N:r 19, 269, 379).

Ämnesområdenas inbördes ordning och det föreslagna timantalet i lärokursen, skall betraktas som rekommendationer och inte som en strävan att strängt binda läraren eller läroboksförfattaren.

Inledningsavsnittet bildar en egen helhet. Genom detta vägleds de 11—12 åriga grundskoleleverna att, innan den egentliga historiekursen inleds, iaktta välkända företeelser ur sitt erfarenhetsområde även med tanke på deras ålder. Redan under lektionerna i omgivningslära borde man använda sig av fakta, som berör platser och händelser i hembygden och studera dem även med blicken riktad från nutiden mot forntiden. Den egentliga inledningskursen har placerats i årskurs V i början av kursen i historia. Valfria stoffenheter har föreslagits relativt rikligt i förhållande till de 10 lektioner, som står till buds. Alltför många hinner inte behandlas i samma årskurs, men huvudsaken är också att en förbindelse till det förgångna öppnas och att eleverna, var och en på sitt speciella sätt, ser ett intressant verkligt upplevt liv.

10.2.2. Gruppering av lärostoffet i samhällslära

Avsnitt, som behandlar frågor inom samhällslivet och det ekonomiska livet, förekommer förutom under de särskilt för detta ändamål reserverade timmarna i årskurs IX, även i medborgarfärdighet i årskurserna VII—IX.

Kursen i samhällslära och ekonomikunskap har på samma sätt som kursen i historia indelats i ämnesområden, vilket förutsätter 2—3 lektioner per stoffenheter och sålunda 25—30 enheter om året. Om lektionerna är två per vecka, behandlas i allmänhet ett ämnesområde per vecka. Under den ena veckotimmen i medborgarfärdighet har läraren — i bästa fall under samma vecka — möjlighet att komplettera undervisningen i samhällslära och ekonomikunskap genom att behandlar ett ämne i medborgarfärdigheten, som ansluter sig till ifrågavarande helhet.

Det är viktigt, att man ger eleven en teoretisk *helhetsbild* av samhället och det ekonomiska livet. Lika viktigt är det att man t. ex. genom diskussioner

i samband med undervisningen i medborgarfärdighet vägleder honom så, att han kommer i personlig kontakt med dessa problemställningar och sålunda kan förstå deras innebörd. Man bör få till stånd en fast samverkan mellan samhällsläran och ekonomikunskapen samt medborgarfärdigheten. Bäst torde detta kunna uppnås om undervisningen i ovannämnda ämnen i årskurs IX sköts av samma person. Om så icke är fallet, bör man fortgående fästa uppmärksamhet vid samarbetet mellan de personer, som undervisar i dessa ämnen.

10.2.3. Lärostoffet i historia årskursvis

10.2.3.1. Årskurs V

1. Inledningskurs (10 timmar)

Ämnen som ansluter i till den närmaste omgivningen och hemlandet och vilka studeras genom att man går tillbaka i tiden. De har som mål att ge en uppfattning om föränderligheten i förhållandena och den historiska kontinuiteten i anslutning till tidsdimensionen.

Exempel på ämnen:

Hur en kedja av generationer bildas från barn till farföräldrar och från dessa bakåt.

Var farföräldrarnas föräldrar bodde.

Staden/byn under farfars fars tid.

Vägar, resor och postgång förr i tiden.

Motorbåtens och -fartygets föregångare på våra vatten.

Våra jordbruksmaskiners föregångare.

Utövare av hantverk förr i tiden.

Hur självhushållet framställde sitt matförråd/klädförråd.

Nödår och hungersnöd i forna tiders Finland.

Hur man botade sjuka förr i tiden.

Före den elektriska lampan.

Gammalt folk berättar om ambulerande skolor och läsförhör.

Boken och tidningen förr i tiden.

En blick på informationsförmedlingens historia (se s. 390—391)

Var man får upplysningar om folkets förflutna.

Studiebesök till en historisk plats/hembygdsmuséet.

Vid behov kan i sammansatta klasser bildas två växelkurser, varvid växelkurs I inleds vid ett udda årtal.

2. Ur kulturens och samhällslivets uppkomsttider i Främre Orienten (8 t)

Pyramiden: Vad fynden berättar om de forna egyptiernas religion, teknik, konst, samhällsbyggnad och styrelse.

* — Hammurabis lag: Skrivkonsten. Jordbruket. Handeln. Samhällsbyggnaden.

* — Stjärntornet: Astronomi. Tideräkning. Matematik. Vidskepelse. Byggnadskonst.

* — Fenicierna: Färder. Förmedlarställning (mynt, handelsvaror och kultur).

3. Grekerna (12 t; → geografin)

Sparta och Aten: Sparta: en inlandsstat som levde på jordbruk, samhällsklasser och ägoförhållanden; fara inifrån och utifrån skapar militarism och inbundenhet. Hur Sparta styrdes. Uppfostran. — Aten: sjöfart, handel och industri, nya

impulser från nära och fjärran; den fria medborgaren och slaven, den atenska demokratin i funktion. Uppfostran.

— Atens Akropolis.: Den grekiska byggnadskonsten, skulpturen, målarkonsten och grekiska konstföremål, musiken.

* — Sägnernas Grekland: Utvalda sägner: gudarna, hjältarna Illiaden och Odysseen.

— Två mötesplatser i den grekiska världen: De olympiska spelen och oraklet i Delfi.

* — Grekerna och Persien: Darius och hans välde. De persiska expansionssträvandena når grekiska bosättningsområden i Mindre Asien. Perserkrigen: den direkta orsaken till utbrottet: Maraton/Termopyle/Salamis; krigens slutresultat.

* — Den grekiska teatern och det grekiska skådespelet.

* — Sokrates och andra visa män i Grekland: Sokrates. Aristoteles, en man som behärskade hela sin tids vetande. Arkimedes, en naturvetare från de västra kolonierna. Den grekiska världsbilden.

* — Alexander den store. Personliga drag, erövringstågen. Hur Alexander försökte förena erövrare och erövrade. Den grekiska kulturens utbredning i hela det östra medelhavsområdet.

4. Romarna (12 t; → geografin)

Det uppgående Rom: Staden vid Tibern i Latium. Senaten, konsulerna, "söndra och härska". Patricer och plebejer. — Hannibal står framför portarna: det andra puniska kriget. Så stort växte Rom. Romarrikets utbredning.

Från republik till envälde: * Caesar. Skildringar: t. ex. kriget i Gallien, i Egypten, triumfen i Rom, idus i mars. * — Augustus, kejsarväldets uppkomst.

Imperiets huvudstad: "Och det hände sig vid den tiden, att från kejsar Augustus utgick ett påbud": Hur världen styrdes. Rom, världshandelns centrum. Sevärdheter. Vardagsliv och cirkusnöjen.

Det romerska väldet splittras: Alarik. Västgoternas ankomst till Italien. Frankerna till Gallien, anglerna till Britannien (→ geografin). * — Justinianus och Teodora. Regenten håller i egenskap av kristlig kejsare samman sitt välde./ Konstantinopel, Öst-Roms kejsarstad.

5. Det fornfinska samhället (6 t)

Fynden berättar om hur Finlands första invånare levde. Föremål som härstammar från förhistoriens olika perioder granskas: tillverkningsmaterial, för vilket ändamål och på vilket sätt det användes, (genom vilka näringsgrenar) man skaffade sig uppehälle.

* En forntida borgbacke. Med hjälp av bildmaterial och annat stiftas bekantskap med någon representativ borgbacke (Rapola/Sulkava): uppgift, läge, befästningsverk och hur den var avsedd att fungera. — Signaleldarna alarmerar en hel landsända. — Bosättningen utbreder sig längs vattendragen till södra delarna av Tavastland, Karelen och Satakunta.

Samernas öde: Minnesmärken efter lappbefolkningen i söder. Lappland som samernas tillflyktsort. Skatteuppbördsmännen följer efter även dit; en grupp birkarlar återvänder efter en skatteuppbördsfärd till Lappland.

En handelsplats vid kusten (Telje/mynningen av Halikko/mynningen av Kymmene/Björkö): Vad man fångade i skogar och vattendrag för att sälja åt utländska köpmän och vad dessa hade att ge i utbyte. Vad fynd av forntida mynt

* = sinsemellan valbara enheter.

och föremål berättar om handelsförbindelsernas omfattning och hur varorna transporterades längs handelsvägarna.

6. Det medeltida samhället. Finland under medeltiden (12 t)

Påvens välde: De nordiska ländernas anslutning till den katolska kyrkan. Det första korståget till Finland.

Den medeltida borgen stärker det svenska väldet i Finland: Åbo/Tavastehus/ Viborgs slott/Olofsborg. Hurudan borgen var. Vilka som bodde där. Vem som lät bygga dem. Befälhavarens uppgifter. Hur skatterna uppbars.

Finland uppdelas mellan Sverige och Novgorod: Den nya gränsens (år 1323) sträckning och karaktär: endast enstaka gränsplatser, ingen utstakad gränslinje. Vilka fördelar Nöteborgsfredens traktat garanterade parterna; fria färder i gränstrakterna föranleder gränstvister. Vad som bestämdes om handeln i fredstraktaten.

I en medeltida handelsstad: Som exempel någon stad vid Östersjön (Visby/ Danzig/Lybeck).

Frälset: Hur frälset uppkom. Adelsmannens uppgifter.

— Livet i en finländsk adelsgård/ i en mellaneuropeisk riddarborg.

I en medeltida kyrka och ett kloster: Vad man kunde se och höra i kyrkan framför allt vid kyrkliga högtider. (Åbo domkyrka/Hollola kyrka/Lojo kyrka). Livet i klostret (t. ex. Nådendals kloster).

Biskopen i Åbo som Finlands ledande man.

Gården, byn, socknen: Den finska bysammanslutningen med sina olika invånare. Tegskiftet, talkoarbeten. Nämndemännen.

10.2.3.2. Årskurs VI

7. Den tidiga samhällsutvecklingen och kulturella utvecklingen i Asien, Afrika och Amerika (16 t)

Kinas forntid (→ geografin):

— Vad Marco Polo såg i Kina. Det forntida Kinas samhällsstruktur: kejsaren, adeln och bönderna. Hög kultur och uppfinningar.

— Konfutse, kinesernas lärare.

— Från Mongolväldet till Ming-dynastin. Kinesiska muren, ett försvarsverk mot mongolerna. Gränserna stängs för utlänningar.

Indien före 1700-talet. (→ geografin):

— Nationell, språklig och politisk splittring.

— Kulturella särdrag. "Hundra vunna eller förlorade strider har i Indiens historia betytt mindre än den kultur som där uppstod."

— Särdrag i samhällslivet: Buddha och kastväsendet (→ religionen). Araberna och deras kultur (→ geografin):

— Muhammed. Religionen förenar araberna. Religionskrigen resulterar i omfattande erövringar (→ religionen).

— Särdrag inom den arabiska kulturen; byggnads- och inredningskonst.

Tidiga kulturer i det svarta Afrika (→ geografin):

— "Lerkomplex" och terrakottaskulpturer ger en bild av forntida afrikansk kultur och afrikanskt samhälle. Befolkningens fasta förhållande till jorden, kungens betydelsefulla ställning: han anses ge växtlighet och upprätthålla livsvillkoren.

— Islams lära tränger in i de norra rikena och den arabiska kulturen med den, liksom även de skrivna källorna.

Aztekerna/Inkafolket:
— Indianstaten och dess kultur

8. Den nya tidens genombrott (7 t)

Kolumbus upptäcker Amerika. De spanska erövrarna
Galilei och andra stora naturvetenskapsmän
Gutenberg och boktryckarkonsten
Renässansen
(I *religionen* behandlas reformationen i anslutning till historieundervisningen)

9. Finland under Vasaättens tid (9 t)

Gustav Vasa:
— Kalmarunionen och dess upplösning
— Gustav Vasa stärker riket och stabiliserar konungens ställning.
* — Hertig Johans renässanshov på Åbo slott
* Mikael Agricola lägger grunden till en finsk litteratur

Sverige—Finland blir en stormakt: Sverige utvidgar sina besittningar i öster. Hakkapeliterna; finnarna förs för att strida i Mellaneuropa. Soldaternas öde. Det svenska väldet som störst.

Per Brahe bygger upp Finland

Skogen som finnarnas utkomstkälla: beskrivningar av svedjebruk, tjärbränning, -transport och -handel.

10. Styrelse och samhälle i Väst- och Österuropa under enväldets tid (6 t)

"Solkungen" i Versailles;
— Frankrike höjer sig till det europeiska fastlandets ledande stat
— Regenten har stor makt och adeln en stark ställning; städernas borgare och "gemene man".
— Barocken; konst, seder och bruk.

Peter den store skapar ett nytt Ryssland:
— Moskva, det gamla Rysslands centrum; tsaren, bojarerna och den ortodoxa kyrkan
— Peter den store tar lärdom av Västeuropa och verkställer inre reformer i Ryssland
— Ryssland tränger fram till Östersjön.

11. Parlamentet styr England. Kolonierna och Förenta staternas uppkomst (6 t)

Parlamentet: Parlamentet som en försvarare av folkets grundrättigheter ända sedan medeltiden. Överhuset, underhusets plenum, premiärministern och regeringspartiet samt "hans majestäts opposition"

England skapar en flotta och blir en ledande sjömakt. Koloniernas uppkomst.

Förenta staternas grundläggning: Franklin och Washington som ledare för koloniernas frihetskrig

12. Den svensk-finska stormaktens fall. Frihetstidens ständervälde och den gustavianska tidens kungavälde (5 t)

Det stora nordiska kriget:
— Varför det stora nordiska kriget utbröt. Från Narva till Poltava.
— Petersburgs grundläggning, erövringen av Finland och stora ofreden.

Ständerna tar makten av konungen. Fyra stånd. Adelns maktställning. Hattar och mössor. Den finländska riksdagsmannen Anders Chydenius talar för tryckfrihet och näringsfrihet.

Gustav III ökar regentens makt. Gustav III och Finland.

13. Liv och framstegssträvanden i 1700-talets Finland (5 t)

Förmår Sverige försvara Finland?

— Sveaborg byggs

* — Sprengporten organiserar inlandets försvar och utvecklar självständighetstanken

"Nyttans tidevarv"

— Industrialismens första skeden; järnbruket och vattensågen.

— Från tegskifte till storskifte

* — Anvisningar om kvinnors uppförande under ständerväldets tid

* — En universitetsman i Åbo (t. ex. Kalm)

* — En ortsbeskrivning från den tiden (t. ex. Lagus' beskrivning av Kuusamo)

14. Den stora franska revolutionen och Napoleon (6 t)

Frihet, broderskap och jämlikhet: Nationalförsamlingens sammankallande leder till att missnöjet bryter ut. Reformiverns radikalisering och skräckväldet. Revolutionens avstannande och dess bestående resultat.

Napoleon: Från korpral till kejsare. Kontinentalblockaden; Napoleon som Europas herre. Tåget till Ryssland och Napoleons fall.

10.2.3.3. Årskurs VII

15. Finland lösgörs från Sverige. Ett nytt läge i förening med Ryssland (3 t)

Finska kriget: Krigets bakgrund. Något för kriget typiskt skede t. ex. Sveaborgs kapitulation/Sandels vid Koljonvirta/Lappo/Tiainens friskaror. Freden i Fredrikshamn.

Finlands nya ställning: Lantdagen i Borgå.

— Vad autonomin innebar. Senaten. Generalguvernörens ställning. Tillväxten av det finska storfurstendömets territorium och befolkning.

16. Nationalitetsrörelsens och den politiska liberalismens uppkomst i Europa (3 t)

Europas "galna år" och dess följder:

— Arbetaroroligheter (Paris 1848)

— Oroligheter i olika delar av Europa: resning mot främmande makter (t. ex. Ungern). För nationellt enande (t. ex. Tysklands förenande till kejsardöme 1871).

17. Industrialismens uppkomst. Arbetarfrågan och arbetarrörelsen (5 t)

Arbetets stad: En beskrivning av något stort industricentrum (Essen, Pittsburg); nya produktionsmedel, tekniska uppfinningar, råvarufrågan och effektiveringen av transportmöjligheterna. Massproduktion och möjligheterna att öka konsumtionen. Industriarbetarbefolkningens förhållanden: Arbetsdagens längd, dåliga bostads- och arbetsförhållanden, arbetslösheten pressar ner lönenivån, användningen av barn och kvinnor som arbetskraft.

Karl Marx: Den internationella arbetarrörelsens uppkomst. Utvecklingens eller revolutionens väg?

18. Det nationella uppvaknandet och lantdagsverksamhetens återupplivande i Finland (8 t)

Runeberg och Lönnrot.

Det finska språkets ställning ända från slutet av den svenska tiden: Snellman och hans program. Språkförordningen 1863. Striden om finskspråkiga läroverk och uppnående av språklig jämlikhet.

Den regelbundna lantdagsverksamheten börjar: Tidningspressen börjar följa händelser i utlandet, framföra offentlig kritik och forma den allmänna opinionen. Den kommunala självstyrelsen tar form.

Reformer under Alexander II:s tid: Finska marken, finska frimärken. Finsk armé. Folkskolan uppstår; ledningen av skolväsendet överförs från kyrkan till staten.

19. Det ekonomiska och sociala genombrottet i Finland på 1800-talet (5 t)

Uppsvinget inom träförädlingsindustrin:

Ångsågen ökar produktionskapaciteten, sågarna sprids till insjöområdena. Man börjar tillverka papper av trä. Transporten blir effektivare, efterfrågan på skog ökar.

— Uppkomsten av industricentra vid älvmynningar. Kotkatrakten/Björneborgstrakten.

Förändrade levnadsförhållanden för landsbygdsbefolkningen: Landsbygdsbefolkningen börjar övergå till penninghushållning. De stora nödåren och förnyandet av jordbrukets utvecklingslinje. De olika skikten inom landsbygdsbefolkningen; besuttna och obesuttna. Skogarnas ökade värde fördjupar klyftan mellan skikten. Landsbygdens överbefolkning blir ett socialt problem.

20. De övriga nordiska länderna på 1800-talet (5 t)

Norge: Från föreningen med Danmark till unionen med Sverige. Stortinget — Nordens tidigaste enkammarfolkrepresentation. Nationalkänslans uppsving och unionens upplösning. Skapandet av en handelsflotta; Norge riktar sina blickar mot väster.

Danmark: De sekelgamla stridigheterna mellan Danmark och Sverige upphör. Hotet från Preussen, de sydligaste landskapen förloras. På grund av den inre stabiliteten inledda reformer: kungen avstår från enväldet, riksdagsverksamheten inleds. De livegna bönderna blir självständiga. Grundtvig och folkhögskolrörelsen.

Sverige: Det kungliga enväldet bryts 1809. Ny regentätt. Bernadotte skapar vänskapliga förhållanden med Ryssland och inleder Sveriges bestående neutralitetspolitik. Riksdagsreformer 1866. Sverige tar i bruk sina rika naturtillgångar och intar en plats bland Europas mest betydande industriländer.

* — Nordiska forskningsresanden: Nansen och Nordenskiöld.

* — Alfred Nobel, en svensk uppfinnare, skapare av storindustri och donator.

* — H. C. Andersen

21. Amerika på 1800-talet (4 t → geografin)

Latinamerikas frigörelse från kolonialherraväldet: t. ex. Simon Bolivar och Venezuelas frigörelse. Monroe-doktrinen.

Förenta staterna expanderar mot väster och söder: Nyröjning och guldfeber. Immigrationen tilltar. Indianernas öde.

Inbördeskriget: Olikheterna mellan nord- och sydstaterna. Abraham Lincoln; inbördeskriget och negerfrågan.

22. De europeiska staternas imperialism i andra världsdelar (10 t)

Indien och det brittiska imperiet:

— Handelskompaniernas verksamhet för att göra moderlandet rikare.

— Indien gör motstånd, Seapoysupproret. England som Indiens herre.

Kampen om kolonierna i Afrika:

— De olika ländernas intressen i deras strävanden att kolonialisera Afrika.

— Styrelsen i lydländerna och urbefolkningens ställning.

Kina och Sydostasien hemsöks av den europeiska imperialismen:

— Holland lägger beslag på Ostindiska övärlden, Frankrike på Indokina.

— De västeuropeiska länderna övertar förmedlingen av den kinesiska utrikeshandeln. Kina försöker göra motstånd; opiumkriget. Bitterhet mot utlänningar. Boxaruppproret.

— Ryssland expanderar i Sibirien och Mandsjuriet.

— Kina blir republik.

Japans uppgång: Japans forna samhällssystem. Förvandlingen till en modern handels- och industristat. Japan expanderar på Kinas och Rysslands bekostnad.

23. Förtryckserioderna i Finland (1899—1917) (5 t)

Första förtryckserioden.

Riksdagsreformen och andra förtryckserioden.

24. Första världskriget (2 t)

Maktgrupperingen. Ubåtskriget drar Förenta staterna med i kriget. Det utdragna kriget gör slut på Tysklands och Österrikes krafter.

Versaillesfreden: Ett bälte av nya stater uppstår i Österuropa. Hårda fredsvillkor för Tyskland.

25. De ryska revolutionerna. Sovjetunionens uppkomst och första utveckling (4 t)

Marsrevolutionen, nederlaget i världskriget. Lenin och kommunisternas revolution.

Huvudstaden flyttas till Moskva. Ryssland blir rådsrepublikernas förbund. Ett nytt samhälle och ekonomiskt system.

26. Finland blir självständigt (6 t)

— Jägarrörelsen. Tsarväldets undergång gör slut på förtrycksåtgärderna.

— Riksdagen förklarar Finland självständigt 6. 12. 1917. En senatsdeputation erhåller den ryska regeringens erkännande. Erkännandets betydelse för Finlands internationella ställning.

— Inbördeskrigets orsaker. Indelning i det röda och vita Finland, parternas ledning och makttillgångar, utländsk militär hjälp.

— Krigets utgång; efterräkningarna och deras följder. Freden i Dorpat.

Statsöverhuvuden i början av Finlands självständighetstid.

10.2.3.4. Årskurs VIII

27. Det fascistiska Italien och nationalsocialistiska Tyskland (4 t)

Mussolini som ledare för det fascistiska Italien.

Hitlers väg till makten.

— Orsakerna till att han får allt större stöd. Nationalsocialismens raslära och

judarnas öde; förföljelse mot nazismens motståndare. Hitlerjugend "det nya Tysklands" uppfostrare.
— Målet — Europas "herrefolk"; Hitler börjar skapa Stor-Tyskland.

28. Andra världskrigets tid (7 t)

Storkrigets utbrott och utbredning, vändpunkterna och slutresultatet.
Finlands vinterkrig och fortsättningskrig. Uppfyllandet av fredsfördraget. Hjälpen från Sverige. Återuppbyggnaden.

29. Utveckling i Sovjetunionen och Förenta staterna som ledande stormakter (6 t)

Sovjetunionen efter andra världskriget.
Förenta staterna efter andra världskriget.
Det kalla kriget, NATO och Warszavapakten. Tysklandsfrågan.

30. Kina efter andra världskriget (4 t)

Mao Tse-tung och Chiang Kai-sheks kamp om makten. Två stater i Kina. Den kinesiska folkrepubliken blir en betydande maktfaktor i världen.

31. De forna kolonialfolkens utveckling (10 t)

Afrika:
— Stamfolkens anpassningsproblem i de nya förbundsstaterna (med de mest aktuella exemplen).
— Rasfrågan i de afrikanska staterna (med de mest aktuella exemplen).
Arabländerna och Israel.
Asien:
— Indien, Gandhi och Indiens självständighet. Nehru som ledare för utvecklingsarbetet i Indien.
— Sydostasien.
Utvecklingen i Latinamerika.

32. Förenta Nationerna (4 t)

Grundandet och målsättningen. De viktigaste arbetsformerna.
FN och utvecklingsländerna.

33. Finland efter krigen (5 t)

Presidenterna från år 1946 och Finlands utrikespolitik. Ny grund för Finlands och Sovjetunionens grannförhållanden; vänskaps- och biståndspakten och Porkalas återlämnande, utvecklandet av handelsförbindelserna och andra förbindelser.

Den inrikespolitiska utvecklingen:
— Vänsterpartiernas ökade betydelse i regeringen och riksdagen.
— Agrarförbundets-Centerpartiets nyckelposition i regeringssamarbetet under 1950- och 1960-talen.

Utöver det föregående:

Som längdsnitt sådana ämnesområden som belyser *utvecklingslinjer* genom samhälls- och kulturhistorien (sammanlagt ca 20 timmar) enligt lärarens val. Uppmärksamheten riktas framförallt på a) hur uppfinningarna och deras tekniska tillämpning gått framåt och vilken betydelse de fått, b) grundläggande samhälleliga utvecklingsföreteelser, som inte behandlas särskilt inom ramen för ovannämnda ämnesområde, c) seder och bruk och d) de främsta företeelserna inom konst och vetenskap. Bl. a. inom den sistnämnda punkten kan arbeten, som representativa

personer utfört, lämpa sig som föremål för studium och åskådningsmateriel. Längdsnitten kan behandlas vid sidan av ovannämnda ämnesområden vid den tidpunkt läraren finner vara lämplig. Ifall man önskar behandla något av de stoffenheter, som hör till årskurs VIII i årskurs VII eller IX, kan motsvarande antal ämnesområden, som angivits för behandling i dessa årskurser, behandlas i årskurs VIII:

Stoffenheter väljs både från Finlands historia och den allmänna historien.

Exempel på stoffenheter:

— Kommunikationsmedlens utveckling (för eleverna rubricerat som t. ex. "Från apostlahästarna till månraketer").

— Informationsförmedlingens utveckling (se sid. 390—392).

— Hur vetande tillvaratagits under olika tider ("Tryckpressens och bildbandspelarens föregångare").

— Att bekämpa och bota farsoter ("Från besvärjelse till vaccinering; från vaccinering till antibiotika").

— Finländarna som emigranter.

— Kvinnans ställning förändras ("Från den ambulerande skolan till universitetet" eller "Från myndling till självständig människa").

— Kvinnan i den västra kulturkretsen och någon annan kulturkrets (en jämförelse).

— Rokokokulturen (tvärsnitt).

— Klädmode under olika tider.

— Romantik och realism.

— Från nyklassisismen till funktionalismen och nutida byggningar ("Från Engel till Alvar Aalto", "Från domkyrkan (i Helsingfors) till Tempelplatsens klippkyrka", "En fabriksbyggnad för hundra år sedan och nu", Ett kvarter i hemstaden för hundra år sedan, femtio år sedan, det nyaste bosättningsområdet i dag").

10.2.4. Lärostoffet i samhällslära

Årskurs IX

Familjen som samhällets urcell: Familjens sociala uppgifter (betydelse); Samhällets stöd åt familjen. (→ medborgarfärdighet, huslig ekonomi).

Hur fungerar kommunen? Kommunalpolitikens målsättning; Den kommunala självstyrelsens utövande; Kommunernas nya uppgifter och samarbete.

Hur är staten uppbyggd? Statsformen; Maktfördelningens princip; Om medborgarens rättigheter och skyldigheter.

Riksdagen utövar sin makt: Bildandet av regering; Regeringens parlamentariska övervakning.

Hur stiftas lagar? Hur lagförslag kan väckas; Lagstiftningsförfarandet; Utfärdande av förordning.

Hur används den verkställande makten? Republikens president; Statsrådet; Central- och lokalförvaltningen.

Säkerhetsfrågan: Säkrandet av Finlands neutralitet; Försvarsmakten (→ medborgarfärdighet).

Hur garanteras rättssäkerheten? Polisens verksamhet; Rättsväsendets verksamhet (även förfarande vid ändringssökande); De ungas rättsliga ställning (→ medborgarfärdighet).

Verkställandet av val: Att uppställa kandidater; Att genomföra valet; Att klargöra resultaten (→ medborgarfärdighet).

Statliga och samhälleliga åsikter: Hur politiska åsikter uppkommer; Politiska ideologiska riktningar; De politiska partierna (→ medborgarfärdighet).

Utvecklingen inom Finlands befolkningsförhållanden: Förändringar som skett i befolkningens antal och struktur; Jordägoförhållanden i Finland; Emigrationen och urbaniseringen (→ medborgarfärdighet, geografi).

Produktion — sysselsättning: Olika produktionsformer; Rationalisering och automatisering; Arbetslöshet och sysselsättningens upprätthållande.

Råämnesproduktion och förädling: Livsmedelsförsörjningens problem (→ huslig ekonomi); Tekno-ekonomiska förändringar inom jordbruket; Olika industrigrenar i detta nu och utsikterna för deras utveckling. (→ naturalhistoria); industrins sociala betydelse (→ naturalhistoria); industrins sociala betydelse (→ medborgarfärdighet).

Servicenäringarna: Inrikeshandeln och dess inflytande på levnadsstandardens utveckling; Utrikeshandeln och utrikeshandelspolitik; Kommunikationernas utveckling; Andra serviceformer (→ medborgarfärdighet).

Företaget: Företagens ekonomi och lönsamhet; Olika företagsformer; Privat företagsamhet; Andelsverksamheten; Statliga företag.

Finland och internationellt ekonomiskt samarbete: Finland och EFTA; Finland och en mera omfattande integrering med den internationella handeln.

Pengar: Vad pengar är; Centralbankens verksamhet; Penning- och kreditinrättningar (→ medborgarfärdighet, huslig ekonomi).

Det ekonomiska kretsloppet: Priser och löner; Nationalinkomsten; Konjunkturväxlingar och inflation.

Den officiella ekonomin: Statshushållningens inkomster och utgifter; Beskattningen; Statens inflytande på det ekonomiska livet (→ medborgarfärdighet).

Ekonomiska system: Marknadshushållning; Planhushållning; Socialism.

Hur man försöker trygga medborgarnas levnadsstandard; Levnadsstandarden och hur den kan mätas; Socialvård och socialbidrag; Socialförsäkring.

Hur samhället skyddar arbetskraften: Arbetstagarens skyddspolitik; Arbetsmarknadsinrättningen och arbetsmarknadsorganisationerna; Statens andel i arbetslivet.

De sociala serviceformernas ökande omfattning: Hälsovård; Bostadspolitik; Samhällsplanering; (→ huslig ekonomi, medborgarfärdighet).

Avvikande individer och grupper: Alkoholpolitik och alkoholistvård; Brottsligheten och dess bekämpande; Ungdomsbrottslighet (→ medborgarfärdighet).

Utbildningsssamhället: Grundskolning; Facklig skolning och specialskolning; Behovet av fortbildning och vidareutbildning.

Informationens betydelse i det nutida samhället (se s. 392—395).

Det nordiska samarbetet (→ geografin): Nordiska rådet, Ekonomiskt samarbete; Kulturellt samarbete; Politiskt samarbete.

10.3. Anvisningar i anslutning till undervisningen

10.3.1. Centrala principer vid undervisningen i historia och samhällslära

Eleverna behöver ett rikhaltigt konkret och stimulerande stoff, som anknyter till historiska händelser, för att kunna förstå karaktären hos historiska fakta och för att kunna dra riktiga slutsatser om deras betydelse och även om deras inbördes förhållande.

Stoffet förmedlas naturligt genom lärarens berättelse och beskrivning, genom studium av historiska bilder och relikter (föremål, hemortens historiska sevärdheter osv.) och även genom ett väglett studium av kartan. Dessutom är det nödvändigt att eleverna själva läser om historiska händelser. Läroböckerna erbjuder ofta endast ett centralt grundläggande material, vilket inte innehåller tillräckligt med detaljer och särdrag för att karaktärisera helheten i den historiska händelse som skall studeras. Grundskolan bör få läroböcker med ett rikhaltigt berättande stoff. Lärarna bör även använda sig av material från annat håll för ett detaljerat studium av ämnet samt vägleda eleverna till att läsa litteratur på egen hand. Det borde finnas tillräckligt med bredvidläsningsböcker mm. i skolans bibliotek. Där bör även finnas sådan källitteratur, i vilken eleverna kan finna en intressant historisk läsning.

Speciellt i *sammansatta klasser* är användningen av bredvidläsningsböcker viktig. Härvid bör man även beakta elevernas läsförmåga. Eleverna bör även få tillfälle att visa, vad de fått ut av det lästa. Detta går till så, att man diskuterar saker, som berör det lästa stoffet, eller låter eleverna berätta om vad de läst. Det är viktigt, att man inte väntar sig att eleven skall lägga allt han läst på minnet.

Under det femte och sjätte skolåret ägnar man sig inom historien speciellt åt att samla fakta. Det väsentliga är att man upplever historien levande och verklighetsnära. Dock bör man redan på detta stadium vid lämpliga tillfällen fundera över de orsaker och följder, som ansluter sig till olika händelser. Det är inte skäl att sträva till uttömmande förklaringar, det väsentliga är att uppmärksamheten och elevernas egna slutsatser leds i rätt riktning.

Redan i ett tidigt skede blir man tvungen att behandla relativt svårförklarliga historiska, abstrakta begrepp, sådana som stånd, stat osv. Härvid bör man inte försöka att på en gång ge en slutgiltig förklaring av sådant som inte kan klargöras för eleverna genom en enkel definition, utan man bör nöja sig med att ge ett grundläggande begrepp om sakens natur genom att använda representativa exempel. Sålunda preciseras med tiden en uppfattning i rätt riktning med hjälp av det så småningom samlade exempelmaterialet (se del I kapitel 2.4.).

Ju tidigare stadium det är fråga om desto större orsak finns att anknyta behandlingen till historiska *personer*. Genom deras verksamhet får eleverna även syn på fakta av allmän karaktär på ett mera åskådligt sätt än annars. Vid valet av stoffenheter för ämnesområdena har man försökt att ta detta i beaktande. Ibland kan man även som studieobjekt använda en fingerad *typfigur* eller ett *typsamhälle* för att representera livet under en tidsperiod.

Hur viktigt det än är att samla fakta, måste man se till att varje enhet blir *mer än en samling av enskilda kunskaper*. Även om man vid analysen av ett ämnesområde avstått från att följa den enhetliga utvecklingen, är det dock att hoppas att eleverna skulle kunna bilda sig en uppfattning om sambanden mellan de centrala dragen inom ämnesområdet. Stoffenheten borde även inom givna gränser granskas från olika synpunkter (förryskningstiden granskas t. ex. både ur finsk och rysk synvinkel).

En helhetsuppfattning bildas även lättare om man tidvis gör repeterande längd- och tvärsnitt genom olika tidsperioder. De förra ansluter en bestämd stoffenhet till en längre enhetlig utvecklingslinje, de senare belyser hur samtida händelser och företeelser hänger samman. Ämnesområdena inom gamla tiden och medeltiden är relativt "glesa" och mellan enheterna ryms långa tidsskeden. I detta fall är det ganska svårt att skapa större helheter med hjälp av längdsnitt. Det är icke heller nödvändigt att sträva till detta på lågstadiet. I de högre årskurserna då

ämnesområden tidsmässigt "närmar sig" varandra och då eleverna kan arbeta mera på lång sikt kan man repetera med hjälp av längd- och tvärsnitt. Om man vid upprepade tillfällen placerar in händelser och företeelser på en ritad tidslinje blir det lättare att skönja och förstå deras tidsmässiga relationer.

Då läraren åskådliggör historieundervisningen, bör han beakta, att historien aldrig kan åskådliggöras som en genom läsning inlärd helhetsprocess, utan dess åskådliggörande är även i bästa fall endast indirekt och fragmentariskt. Ett föremål, en teckning eller en bild kräver en muntlig tilläggsförklaring. En muntlig detaljerad repetition är ett viktigt medel att göra undervisningen åskådlig.

Redan ur studieteknisk synpunkt är det viktigt att eleverna vänjs vid att *själva inhämta fakta ur böcker.* Då man i detta sammanhang kommer att lägga märke till att det inom historien förekommer sinsemellan avvikande uppgifter om samma sak, får läraren tillfälle att ta upp frågan om var man fått de historiska uppgifterna. Förhistoriska utgrävningar, vilka i allmänhet intresserar elever, förtjänar att studeras även ur denna synpunkt. När det gäller själva samlandet av fakta hör även *individuellt arbete* och *grupparbete* som en oersättlig del till den nutida historieundervisningen.

I samband med studiet av det nutida samhället bör man öva sig i att följa den egna tiden i tidningspress, radio och television. Aktuella händelser erbjuder dessutom tacksamma jämförelsepunkter med det förflutna och sålunda goda utgångspunkter för behandlingen av förgången tid.

10.3.2. Lektionsförberedelse

Som anvisningar för förberedandet av lektionerna i ifrågavarande ämne må följande framföras:

Förrän man tar itu med annat förberedelsearbete, bör man överväga hur enheten inom det för läraren föreskrivna ämnesområdet bäst kan fördelas *mellan olika lektioner* och hur man mest effektivt och åskådligt kan behandla ämnet, så att det motsvarar elevernas förutsättningar.

När man planerar lektionen borde man förutom de sakuppgifter som skall behandlas, dessutom överväga vad som av lektionens innehåll bör antecknas eller tecknas *på tavlan.*

Läraren planerar lektionen med beaktande av det arbetssätt, som han kommer att använda. Genom stoffenheternas placering inom ämnesområdena har man strävat till att erbjuda gynnsamma tillfällen till ett smidigt och mångsidigt användande av arbetssätt, som komplettera varandra. När det är fråga om en sammansatt klass, där växelkurser inte förekommer, bör undervisningen anordnas så, att medan en årskurs fördjupar sig i historia under lärarens ledning, utför de övriga eleverna uppgifter i något annat ämne eller andra ämnen individuellt eller i grupp.

Den text, som skall läsas eller övrigt material som skall studeras, bör man *stifta bekantskap med på förhand,* och de avsnitt som skall läsas bör utmärkas, för att materialet skall kunna användas på ett smidigt sätt under lektionen, detta oberoende om ett lärar- eller elevcentrerat arbetssätt kommer att användas.

Speciellt bör man bemöda sig om att göra ämnet *åskådligt.* Bildmaterialet utväljs och dess användningssätt planeras. Härvid bör man inte glömma *bilderna i läroboken,* som även de är avsedda som åskådningsmateriel. På lågstadiet kan man även använda *dramatisering* för att göra det åskådligt. Härvid är det skäl att komma ihåg, att det inte är fråga om ett noggrant planerat skådespel, utan om

något som inspireras av läraren. Det bör härvid förutses att eleverna har ett tillräckligt stort kunskapsmaterial som grund.

När undervisningen sker i form av *studiebesök* behövs även förberedelse. Ämnet behandlas under lektioner både före och efter exkursionen. Under exkursionen utförs individuellt arbete och grupparbete. På lågstadiet är målet för studiebesöken nära och exkursionen varar endast några timmar; elever på högstadiet kan redan göra mera omfattande studiebesök både vad resans längd och tid beträffar.

Med tanke på undervisningens differentiering är det viktigt, att elevernas prestationsförmåga tas i beaktande när uppgifterna förbereds. Bland de uppgifter som förekommer i läroboken, i arbetsböckerna mm. görs även ett urval.

För att få eleverna att intressera sig för historia, borde man vägleda dem till att läsa *till historien* anknuten litteratur.

Vid lämpliga tillfällen bör man även anknyta studiehandledningen som en viktig del vid planeringen av en lektion i historia.

10.3.3. Samverkan med undervisningen i andra ämnen

Då läroplanen för historia och samhällslära uppgjorts, har man även beaktat planerna för andra ämnen. Såsom tidigare klargjorts har undervisningen i *geografi* och historia vid behandling av vissa länder och folk uppgjorts så, att de stöder varandra.

Mellan historia och *religion* har koordineringen skett så, att reformationen och de religiösa samfunden överförts till att behandlas inom religionen. Det finns även andra förbindelselänkar. I religion finns det i årskurs IV ett arbetsområde Vad vi ser i kyrkan, som på ett grundläggande sätt ansluter sig till den historiska stoffenheten I en medeltida kyrka (åk I). De historiska enheterna. Romarna och Påvens makt (åk V) ger igen grund för arbetsområdet Kristendomen erövrar världen, som i religion tas upp i årskurs VI.

Inom samhällslära har man i årskurs IX möjligheter att kontinuerligt koordinera undervisningen med *medborgarfärdigheten*. Det är sålunda absolut nödvändigt att lärarna i dessa två ämnen hela tiden håller kontakt med varandra. Ofta kan man även koordinera med undervisningen i *huslig ekonomi* och *naturalhistoria*.

En samtida mångsidig behandling av näringslivet under lektionerna i samhällslära (ekonomikunskap), medborgarfärdighet och geografi ger möjlighet till en behandling i lugn och ro av en viktig ämnesenhet. Som ett annat exempel kan nämnas ett ämne som berör befolkningen, vilket samtidigt kan tas upp i samhällsläran (Den utveckling som skett inom Finlands befolkningsförhållanden) i medborgarfärdigheten (befolkningsökningens problem), och i geografin (befolkningen i de nordiska länderna) samt i naturalhistorien (människan som en del av naturen).

Inom historieundervisningen kommer man ständigt i kontakt med företeelser, som hör ihop med den etiska fostran. Det behövs således samarbete mellan lärarna i *litteratur, teckning och musik* samt historia. Genom samarbete över ämnesgränserna kan man t. ex. vid behandlingen av olika konstriktningar åstadkomma vidsträckta och fördjupande ämneshelheter.

4.3. Bedömning av inlärningsresultaten

Det vanligaste förfarandet att bedöma inlärningsresultaten är ett *kort förhör av hemuppgifterna* under lektionen. Detta borde utvecklas till ett tillfälle, som skulle ge både lärare och elever möjlighet att granska sina arbetsresultat. (se närmare kapitel 8. 7. i del I). Även efter korta studieavsnitt är det skäl att hålla *diagnostiska* prov, medan det behövs 1—2 *prognistiska* prov per termin.

Uppgifternas svårighetsgrad bör planeras så att de är lämpliga för eleverna även med beaktande av ett heterogent elevmaterial. Bland provuppgifterna kan finnas sådana som alla måste besvara och valbara tilläggsuppgifter. Eleverna borde redan på lågstadiet vänjas vid redogörande uppgifter. Sådana borde ingå i proven förutom flervalsuppgifter och frågor som skall besvaras helt kort.

Genom uppgifternas formulering drar eleven slutsatser om vad läraren anser vara viktigt att kunna inom ämnet. Sålunda styr det hans fortsatta studier. Det är därför skäl för läraren att se till att uppgifterna koncentreras på väsentligheter.

Vid bedömningen av proven bör man speciellt fästa uppmärksamhet vid det förtjänstfulla i svaren och inte endast vid felen. Vid granskning av uppgifterna bör man även fästa uppmärksamhet vid felens art. En muntlig förklaring vid utgivandet av provet kompletterar detta. Även de prognostiska proven har nu största effekt om de utges utan dröjsmål.

När man ger vitsord i historia, bör man inte endast fästa uppmärksamhet vid provresultaten, utan även beakta elevens allmänna intresse för detta ämne. Detta framgår bl. a. av det sätt på vilket eleven deltar i diskussionerna under lektionerna.

XI Den evangelisk-lutherska religionen

11.1. Mål

Målet för den evangelisk-lutherska religionsundervisningen är att befrämja elevernas religiösa, etiska och sociala utveckling och på så sätt befrämja mognandet av deras personlighet genom att

1. göra eleverna förtrogna med den kristna traditionen såsom den framför allt uppenbaras i Bibeln samt i den kristna trons innehåll och i dess olika uttrycksformer: i bönen, gudstjänsten och i livet,
2. ge eleverna en bild av det kristna livet så som det framträder i deras egen kyrka samt även i den ortodoxa kyrkan och andra kristna samfund; man strävar till att eleverna skulle se gemensamma drag i de olika kristna kyrkorna,
3. orientera eleverna även i icke kristna religioners traditioner samt lära dem att respektera människor med annan religiös övertygelse,
4. uppfostra eleverna till kärlek till nästan och dess förverkligande i olika slag av samlevnad såväl inom små som stora samfund,
5. göra eleverna förtrogna med sådana sociala regler, som är en förutsättning för mänsklig samlevnad och om vilka människor med olika världsåskådning kan enas,
6. lära de unga att iaktta det nutida samhällets etiska problem och söka lösningar, som skulle öka varje individs människovärde inom olika levnadsområden, samt
7. sträva till, att varje klass och skola skulle bilda en gemenskap där varje elevs människovärde erkännes oberoende av prestationsnivå och där man vårdar sig om elevernas mentala hälsa och befrämjar den personliga integriteten.

11.2. Lärostoff

11.2.1. Allmänt

Lärostoffet framställs i det följande uppdelat i lärokurser för de olika årskurserna. När årskurserna I—II, III—IV och V—VII arbetar som sammansatta klasser, utgör lärokursen för den lägre avdelningen den första och kursen för den högre avdelningen den andra växelkursen.*)

Lärostoffet framställs grupperat i större arbetsområden. Om läraren anser det nödvändigt kan han undervisa arbetsområden även i annan ordningsföljd.
Det är önskvärt, att endast hälften av en lektion ägnas åt relegionsundervisning

*) Första växelkursen inleds vid udda årtal.

i årskurserna I och II (20—25 minuter). Ifall man dock vill hålla en del av lektionerna som hela lektioner, är det skäl att använda slutet av lektionen för sådan sysselsättning, teckning, arbetsuppgifter, musik eller annan verksamhet som aktiverar barnen på ett nytt sätt.

11.2.2. Lärostoffet årskursvis

11.2.2.1. Årskurs I

Höstterminen:

Livet är skapat av Gud [1])

Livet som Guds skapelse. Jämförelse mellan det som Gud skapat och det som människan gjort. Delar av psalmen 104 och dikter. — Världsalltets under. — Musikstund, t. ex. "Gud har skapat allting" — Gud skapar kärlek och godhet i världen. — Kännedom om Gud. Vi kan uppleva att Gud hjälper. Gud är nära dem som söker honom. Vi känner Guds närvaro i våra samveten. Samvetet hjälper oss att handla rätt.

Det egna hemmet

Hemmet och dess medlemmar. Hur kan man glädja och hjälpa hemmets medlemmar? Hur kan man bringa dem sorg? — Att be om förlåtelse. — Vardagen. Arbetet i människornas liv. — Helgdagen. Vederkvickelse, söndagsskolan, kyrkobesök. — Musikstund. — Kamrater och vänner. Hur man leker, så att alla har roligt. Besök i en kamrats hem. — Våra vänner bland djuren. Vad djuren skulle begära om de med ord kunde uttrycka vad de behöver.

Rädsla—trygghet—bön

Gud hjälper. Olika slag av rädsla hos barn. Rädslans orsaker. När vi är rädda förlitar vi oss på Gud. Vi kan be om beskydd för oss själva och andra. — Musikstund, t. ex. "Alla har brått". Aftonbön. En enkel rättfram bön inlärs. — Morgonbönen och bordsbönen samt deras innebörd. — Andakt i skola och kyrka.

Bibeln

Olika slags böcker. (Bilderböcker, sagoböcker, olika slags fackböcker, sångböcker, psalmböcker osv.). — Olika slags Biblar (i kyrkan, söndagsskolan, hemma osv.). — Människans skatt: Guds ord. — Bibeln berättar hurudan Gud är. — Bibeln berättar även hurudan Gud vill att vi skulle vara. — Bibeln berättar om Jesus, som lärde människorna känna Gud. Läraren läser ett prov ur Bibeln. Mark. 10:13 — 16. — Jesus barnens vän. — Ett litet barns dop och den därtill anslutna välsignelsen (t. ex. psalm 490 eller 486).

Palestina

Vi väntar på julen, Jesu födelsefest. En adventsljusstake i klassen. — Till orienteringen om Palestina används 4—6 halvlektioner beroende på det tillbudsstående materialet, bilder, föremål diabilder, urklipp osv. t. ex. på följande sätt: Vid innebär "för 2000 år sedan". — Palestina, Jesu hemland och dess natur i bilder. — Hur livnärde sig människorna? Fårskötsel och fåraherdar, kamelkara-

[1]) Kan även inledas med arbetsområdet "Det egna hemmet".

vaner och handel, jordbruk och fiske. — Hurudana var bostäderna och hur färdades man från en plats till en annan. Klimatet, människornas föda. — Djurens stall och krubba.

Bibelns berättelse om Jesu födelse

Ängeln uppenbarar sig för Maria. Änglarna är Guds budbärare. Färden till Betlehem. — Jesu födelse. — Herdarna. — Repetition med hjälp av diabilder. — Julmusik, skivspelare. "Stilla natt, heliga natt". Julkrubba i klassrummet. — Fyra tända ljus i adventsljusstaken. Julevangeliet läses (Luk. 2: 1—20).

Vårterminen:

Jesu barndom

Österns vise män. — Nasaret, Jesu hembygd. — Jesu hem, skolan och synagogan i Nasaret. Om en judepojkes uppfostran, ett judiskt hem, seder osv. — Jesus som 12-åring i templet. Resan till Jerusalem. Templet. Jesus i templet. Hemfärden.

Jesus som vuxen i kretsen av sina lärjungar

Hur kallade Jesus sina lärjungar? — Petri fiskafänge. — Jesus stillar stormen. — Musikstund t. ex. "Båten var så liten".

Vad Jesus gjorde bland folket

Den blinde Bartimeus. — Hurudant är en blind människas liv? Jesus möter Bartimeus och botar honom. — Blinda bland oss. Ett blint barn hemma och i skolan. Hur borde kamraterna förhålla sig till dem? — Jesus botar tio spetälska. — Diskussion om tacksamhet (exempel).

Jesus är en god herde

Herdarna och fåren i Palestina. Hur ser fåren och herdarna ut (bilder)? Hur vallar herden fåren med sin stav? Hur räknas fåren? Hur får herden fåren att följa sig? Hur skyddar herdarna om natten sin hjord mot vilda djur? — Det förlorade fåret. — Musikstund (t. ex. psalm 320 eller 307 samt sång, t. ex. "Lilla lammet vilse går"). — Liknelsen om den gode herden. — "En god herde offrar sitt liv för fåren". Läraren berättar om händelserna under stilla veckan och påsken. (Vid tiden kring ifrågavarande högtider under kyrkoåret).

Gud beskyddar och uppfostrar människan

Kanaans land, där Jakob bodde med sin familj, förhållanden, bostäder, levnadssätt. Egypten, farao, slavarna. Nilfloden och karavanvägen till Egypten, — Josef i hemmet. — Josefs drömmar. — Bröderna kastar Josef i brunnen. Josef säljes. — Josef som slav. — Josef i fångenskap. — Faraos drömmar. — Josef upphöjs. — Josef samlar spannmål. — Josef möter sina bröder. — Josef avslöjar vem han är. — Jakob flyttar till Egypten. — Fadern välsignar sina barn.

Vi kan hjälpa varandra nära och fjärran

Vad är utvecklingsländerna? — Vad behöver barn i utvecklingsländer? (Föda, sjukvård, hälsovård.) — Mission och utvecklingshjälp. Om verksamheten på en finländsk missionsstation. — Kan vi göra något för barnen i utvecklingsländerna? — Nödlidande i vårt eget land. — Musikstund.

Vi ser naturens uppvaknande på våren — vi tänker på Gud

Vi läser avsnitt ur psalmer med anknytning till naturen och skapelsen, t. ex. psalmerna 401 och 410. Sommarpsalm.

11.2.2.2. Årskurs II

Höstterminen:

Gud och vi[1])

Hemmet och dess medlemmar. — Gud håller av alla människor. — Hur kan Guds vilja förverkligas i världen? Människorna kan vara medhjälpare. Vi kan förverkliga Guds vilja genom att visa kärlek till vår nästa. — Musikstund, t. ex. "Jag är ej för liten". Vilka alla kan vi hjälpa? (Gamla, sjuka, kamrater.) — Att be om förlåtelse och att förlåta. "Låt icke solen gå ner över din vrede."

Bönen

Barnets bön. T. ex. aftonbönen. — Var kan vi be? (Hemmet, skolan, kyrkan mm.) — Om vad kan vi be? — Bönhörelse. Kan man be att Gud hjälper en att utföra en ond gärning? — Bönens inverkan. "Ske din vilja" — Att be för andra människor. — Musikstund.

En hurudan bok är Bibeln?

Bibeln har tilkommit under en lång tidsrymd. Gamla och Nya testamentet. — Hur har Gamla testamentets berättelser uppkommit? Profeterna hade hört vad Gud talade till dem. (Vi berättar om Samuel) — Psalmboken i Gamla testamentet. Psalmerna. (Några psalmer läses). Musikstund. Psalmer i psalmboken, vilka grundar sig på psalmer i GT. I Nya testamentet berättas om vad Jesus gjorde och lärde.

De som flyttat till det himmelska hemmet

(Tas tidsmässigt upp i samband med allhelgonadagen). Avsnittet avslutas före nämnda dag.)

Vad bor Gud? Var finns det "himmelska riket"? Bibeln berättar inte närmare om det himmelska hemmet. — "Alla måste en gång dö". — Begravning. Den dödes välsignande, begravningen, de anhörigas avsked. — Besök på en begravningsplats. — Musikstund, t. ex. psalm 378.

Landet där Jesus föddes

Palestina repeteras och så många bilder som möjligt visas.

Julberättelser

Adventsljusstake i klassrummet. (Under varje adventsvecka tändes ett ljus.) Medan man i första årskursen endast tog upp berättelserna i huvuddrag och visade rikligt med bilder, behandlar man i den andra årskursen själva berättelserna noggrant och visar ett mindre antal till dem anknutna bilder. Ängeln kommer till

[1]) Kan även inledas med det för vårterminen föreslagna ämnesområdet "Den lutherska kyrkobyggnaden och gudstjänsten", varvid ämnet behandlas i anknytning till skolans begynnelsegudstjänst.

Sakarias, Johannes födelse. Ängeln uppenbarar sig för Maria och Josef. — Skattskrivningen och färden till Betlehem. — Jesu födelse. Herdarna. — Julmusik. Julkrubba i klassrummet. Julevangeliet.

Vårterminen:

Jesusbarnet

Jesus frambäres i templet. — De vise männen. — Flykten till Egypten. — Återkomsten från Egypten till Nasaret.

Vad Jesus lärde

Jesus lärde att be. Bönen Fader vår, människans förbindelse med Gud, vårt dagliga bröd, förhållandena mellan människorna, frestelserna. — Den barmhärtige samariten. Tillämpning i barnens liv. — Musikstund.

Jesus hjälper olika slags människor

Hurudana människor såg Jesus omkring sig. (fattiga, hungriga, okunniga, blinda, lytta, sjuka, föraktade). Hur hjälpte Jesus? — Jesus botar hövitsmannens son. — Jesus botar Jairus' dotter. — Musikstund, t. ex. psalm 488. "Tryggare kan ingen vara" (berättelse om Lina Sandell-Berg). — Sackeus. — En liten gosse som Jesu vän. Berättelsen om hur 5000 män bespisas. — Att ge och att dela med sig av det goda.

Påskberättelser

Jesus rider in i Jerusalem (förhörs icke). — Jesu fiender. — Jesus förrådes. — I Getsemane. Jesus fängslas. — Jesus korsfästes. Som en stilla bakgrundsmusik till berättelsen spelas t. ex. avsnitt ur Bachs Matteus-passionen. — På påskmorgonen. — Jesus uppenbarar sig för Maria Magdalena. — På vägen till Emmaus.

Den lutherska kyrkobyggnaden och gudstjänsten

En hurudan byggnad är kyrkan? (studiebesök) Vad ser vi i kyrkan? — Hemortens kyrkor och bönehus. — Gudstjänsten. — Kyrkfärder förr i tiden.

Den ortodoxa kristendomen

Den ortodoxa kyrkan och dess gudstjänst. (Om det finns en ortodox kyrka på orten; deltagande i en gudstjänst.) Korstecknet — vaxljuset — ikonen — hemaltaret.

Jesu efterföljare i våra dagars värld

Afrika, dess invånare, levnadsförhållanden. — Om ett afrikanskt barns liv. — En finländsk missionsstation i Afrika. Sjukvård, olika slag av skolor, söndagsskolor, kyrkan. — Diaserie eller en film om missionsstationens arbete. — Musikstund.

Förtröstan på Gud

Förtröstan på Gud. — Musikstund, t.ex. psalm 491. — Fransiscus av Assisis "Sång till solen".

11.2.2.3. Årskurs III

Höstterminen:

Livets olika spelregler (→ medborgarfärdighet)

Varför behövs regler i ett spel? Man bör spela så, att man kan vara vänner även efter spelets slut. — Varför behövs regler i trafiken? För all mänsklig samlevnad behövs regler. — Jesu "gyllene regel" och dess tillämpningar.

Israeliternas berättelser om sina förfäder

Abrahams kallelse. — Jakob. — Repetitionslektion om Josef. — Moses barndom och skolning. — Moses flykt och vistelse i främmande land. Vistelsen i öknen som skolning för den blivande folkledaren. — Moses kallas till ledare. — Uttåget ur Egypten, tåget över Röda havet. — Vandringen i öknen. Gud fostrade en duglig ledare åt Israels folk. — Budorden ges. Moses hörde Guds röst — Moses avskedstal till folket. — Moses och Arons död. — Josua som Moses efterträdare.

Israel i det utlovade landet

Guds man Samuel. — Saul som konung. — David väljs till konung. — David och Jonatan. — David som flykting. — "Herren är min herde" (Ps 23.). — Konung David. — Natan, Davids samvete. — Salomo som konung. — Elia vid bäcken Kerit och Sarefat. — Elisa botar Naaman. — Visheten i ordspråken.

I väntan på jul

Profeternas förutsägelser om Messias. — Julevangeliet. — En julbetraktelse.

Vårterminen

Ansvaret för våra ord

Lögner undergräver vårt förtroende för varandra. — Att redligt erkänna sina gärningar fordrar mod. — Det finns "sanningar" som sårar och skadar vår nästa. — Att kritisera sina kamrater och att skryta.

Jesus inleder sin verksamhet

Jesus som 12-åring i templet. — Johannes Döparens födelse, budskapet. — Jesu dop och frestelse. — De första vännerna (Joh. 1: 35—). — Petrus blir lärjunge. — Lärjungen Matteus. — Bröllopet i Kana.

Jesus bland människorna

Lärjungarna i storm. — Petri tro och otro (Matt. 14: 22—33). — Jesus och barnen. — Änkans skärv. — Jesus, herre över sabbaten. — Johannes Döparens fråga ("Döva höra och blinda få sin syn"). — Hövitsmannens tjänare — Tio spetälska. Jesus uppväcker änkans son i Nain.

Påsktidens budskap

i psalmerna (t. ex. 47, 50, 61 eller 79 samt sången "Vackra törnrosbuske")

Levnadsregler

Man utgår inte från *budordens* formuleringar, utan från situationer med enknytning till barnens liv. — Vi kan lita på Gud över allt annat. — Guds namn är heligt. — Vilodagens innebörd och firande. — Att älska och vörda sina föräldrar

och lyda deras råd. — Jämvikten mellan rättigheter och skyldigheter i hemmet. Orimliga krav som framförs av barnen. — Svåra ord: "förlåt" och "det var mitt fel". Barnens liv hemma och i kamratkretsen.

11.2.2.4. Årskurs IV

Höstterminen

Vad vi såg i kyrkan

En hurudan byggnad är kyrkan? — Kyrkobyggen i vårt land i forna tider. — Ett studiebesök i en kyrka. — Kyrkans inredning. — De kristna symbolerna. — Kyrkklockorna och olika slags ringningar; man berättar även om de ortodoxas kyrkklockor och deras sätt att ringa i klockorna.

Kyrkan med i människolivets olika skeden

Bröllop. — Dop. — Begravning. — Söndagsskolor och föreningar för barn. — Diakonin (åskådliga levnadsbilder).

Andra kristnas gudstjänster

Ortodoxa. — Romersk katolska. Om det finns en ortodox eller romersk katolsk kyrka på orten, deltar man i en gudstjänst.

Jesu lärjungar och vänner

En repetitionslektion varvid man återkallar i minnet vad som tidigare berättats om Jesus. — Jesus bespisar 5 000 män. — Apostlarna kallas och utsändes. — Petrus bekänner Jesus som Messias. — På förklaringsberget. — Lärjungarna strider om vem av dem som är störst. — Hurudana människor var Jesu lärjungar, och vilka skall nu vara Jesu lärjungar. — Med hurudana människor umgicks Jesus och vilka hjälpte han? — Jesus hos Marta och Maria. — Marta och Maria begär hjälp av Jesus, Jesus uppväcker Lasarus.

Advent och jul

Hur kan vi under julen komma ihåg sådana som har det svårt och lider nöd? — Julklappar tillverkas åt några barn ("den goda vilja"). — Man fördjupar sig i några av advent- och julpsalmernas innehåll (t. ex. 2, 13, 16 eller 28).

Vårterminen:

Levnadsregler

Att vörda och värna livet. — Betydelsen av ett helt och lyckligt hem för en människa. Ärlighetens betydelse i förhållandet mellan människorna. — Hur talar vi om andra människor? — Vad kan avundsjuka få till stånd? — Mod att försvara en sak som är riktig.

Jesu sista färd till Jerusalem

Jesus drar in i Jerusalem. — Templet renas. — Måltiden i Betania, Jesu smörjelse. — Jesus tvår lärjungarnas fötter. — Nattvarden. — Jesus tröstar lärjungarna.

Lidandets väg

Bönekampen i Getsemane. — Jesus gripes. — Dömes av Stora rådet. — Förhöres av Pilatus. — Petrus förnekar Jesus. — Domen. — Korsfästelsen. — Vid graven i trädgården.

Påskens och pingstens händelser

Påskmorgonens under. — Lärjungarna på vägen till Emmaus. — Jesus uppenbarar sig för sina lärjungar i Jerusalem. — Petrus får förlåtelse. — Den av Jesus givna uppgiften och hans löfte. Jesu himmelsfärd. — Löftet om den Helige Ande uppfylles.

Etiska frågor

Självbehärskning (goda och dåliga vanor). — Att reta en kamrat (man borde lära sig att förstå hur det känns för en annan människa). — Goda och dåliga förebilder (böcker, serier, TV-hjältar). — Goda och dåliga vitsord (att lyckas och misslyckas).

Vår- och sommarpsalmer

(psalm 518, 520 eller 522).

11.2.2.5. Årskurs V

Höstterminen:

Vad vittnade Jesus om Gud?

Musikstund (t. ex. psalm 400 eller andra tacksägelsepsalmer). — — Det förlorade fåret och den borttappade penningen. — Den förlorade sonen. — Arbetarna i vingården.

Vad lärde Jesus om Guds rike?

Hur människorna kan uppleva den osynliga världen. Hänvisningar till psalmer (t. ex. 401, 402) och annan diktning. — Jesu löfte i synagogan i Nasaret. — Jesus och de föraktade: Sackeus. — Jesus och de i livet förbisedda: Jesus botar en spetälsk och en lam. Den sjuke vid dammen i Betseda. — Jesu helande kraft. Den stora kallelsen. — Liknelsen om såningsmannen. — Ogräset i åkern. — Himmelrikets tillväxt: senapskornet och surdegen.

Hur lärde Jesus att man skall leva?

Den rike ynglingen. — Den barmhärtige samariten. — Den rike mannen och Lasarus. — Jesus förkastar sitt eget folks nedärvda normer. — Att få förlåtelse och ge förlåtelse; Den obarmhärtige tjänaren. — De anförtrodda punden. — Vinträdet och grenarna. — Den yttersta domen.

Vad lärde Jesus om bönen?

Kan vi få allt vi ber om? Den kanaaneiska kvinnan. — Bönen kräver uthållighet. — Hurudant är ett riktigt sinnelag för bön? Fariséen och publikanen. — De kristnas böner i vår tid. — Bönen Fader vår.

Julen

Hur konstnärer har beskrivit julens händelser. Bilder av målningar med anknytning till Jesu födelse.

Vårterminen:

Livsfrågor för de unga

Anledningar till att vara tacksam i livet. Möjligheter att tjäna andra. Konflikter i hemmet. Vårt ansvar i kamratkretsen. Fritiden. Hurudana ideal erbjuds vi? (Massinformationens innehåll). Är jag en slav under reklamen (→ medborgartärdighet).

Människor som förverkligat kärleken till nästan

Slavarnas frigörare (William Wilberforce) — De hemlösas fader (Thomas Barnado) — De sjukas hälpare (Florence Nightingale) — Lindrare av krigets lidanden (Henry Dunant) — Fångarnas vän (Mathilda Wrede eller någon motsv.) — De fattigas räddare (William Booth, Frälsningsarméén) — Rasfrågan (Martin Luther King eller Albert Luthuli) — Pojkarnas vän (Fader Flanagan) — Att finna och förlora sitt liv (Matt. 16: 24—26, 13: 44—46).

Påsken

Passionsspelen i Oberammergau, skådespelets uppkomsthistoria och en beskrivning av skådespelets gång. Till passionshistorien ansluten musik (t. ex. Bachs Matteuspassionen).

Jesu lärjungar blir förkunnare av evangeliet

Jesu himmelsfärd och den Helige Andes utgjutande repeteras. — Hos Petrus åhörare uppstår en sinnesförändring. — Den lytte tillfrisknar. — Petrus' och Johannes' mod: Man bör lyda Gud mera än människor. — Kärleken förverkligas i den urkristna församlingen. De gemensamma måltiderna. — Den första martyren. — Den etiopiska drottningens hovman. — Saulus på vägen till Damaskus. — Paulus efter omvändelsen. — Evangelium tillhör alla: Petrus hos Kornelius.

Läsårets avslutning

Musikstund (pingstpsalmer t.ex. 84 eller annan musik). — Psalmstund (Ps. 19: 2—11, psalm 387).

11.2.2.6. Årskurs VI

Höstterminen:

Kristendomen erövrar världen

(I samband med apostlagärningarna behandlas några lättförståeliga avsnitt ur Nya testamentets brev)

Repetitionslektion om Paulus omvändelse. — Tillkomsten av församlingen i Antiok'a, missionsarbetets början. — Paulus i Mindre Asien. — Paulus bringar evangeliet till Europa. — Paulus i Filippi. — Grekland. — I Efesus. — Avskedsfärden. — Fängslas och vädjar till kejsaren. — Paulus inför Agrippa. — Sjöfärden och skeppsbrotte† — Paulus i Rom, — Slutet av Paulus liv. — Petrus senare

öden. — Johannes kärlekens apostel. — Martyrernas tid (beskrivningar). — Kristendomen segrar, kyrkorna i väst och öst. — Med korset och plogen (klosterväsendet, Fransiscus). (→ geografin).

Den lutherska kyrkan uppstår

Luthers väg till tro (tidsbakgrund, personlig utveckling). — Luther förnyar kyrkan. — Luther som författare (bl. a. Lilla katekesen). — Musikstund (Luthers psalmer). — Finlands reformator Mikael Agricola.

Kyrkoåret: julkretsen

Man studerar hur julkretsens speciella karaktär framställs i kyrkomusiken, i psalmer och liturgiska färger (deras symbolik).

Vårterminen:

Religiösa väckelseledare inom vår kyrka

Abraham Achrenius, Henrik Renqvist (drag ur bedjarrörelsen). — Paavo Ruotsalainen (pietismen). — F. G. Hedberg (evangeliska rörelsen). — L. L. Laestadius (laestadianismen). — Musikstund: väckelserörelsernas sångböcker eller t. ex. psalm 154, 266 och 417. — S. Sirenius (den kristligt-sociala el. settlementrörelsen).

Kyrkan i det dagliga livet

Min hemförsamling. — Församlingen i sin gudstjänst. — Kyrkomusiken (prov). — Barnen och de unga i församlingen. — Inre missionen och diakonin i anslutning till aktuella ämnen (bl. a. utvecklingsstörda). — Att hjälpa sådana som har det svårt (t. ex. familjerådgivning, själavårdsjour). — Arbetet bland sjömän och emigranter.

Kyrkoåret: påskkretsen

Påskkretsens högtider. — Lidandets historia såsom den återgetts av konstnärer. — Påsktidens musik.

Människor som förverkligat missionsbudet

T. ex. William Carey, Hudson Taylor, David Livingstone, Albert Schweitzer.

Vår egen kyrkas missionsarbete och utvecklingshjälp

Missionsarbetets olika former bl.a. skol- och sjukhuskommission. I Finland verkande missionssällskap. Martti Rautanen, dotterkyrkan i Ambolandet. Övriga missionsområden. Utvecklingshjälpen, hur vi kan deltaga i den.

Kyrkoåret: pingstkretsen

Pingstkretsen. Kyrkoårets högtider sammanfattas som grupparbete.

11.2.2.7. Årskurs VII

Livsfrågor

Kontaktsvårigheter i vår egen ålder. — Hur kan man skilja på rätt och orätt? — Frågan om livets mening. — Hur bevaras sämjan?

Andra religioner

Religionernas utbredning och mångfald. — Naturfolkens religioner. — Fornfinnarnas religion. — Hinduismen. — Buddhas liv. Buddismen. — Mohammeds liv. — Islam. — Judarnas tro i våra dagar. — Kristendomen och andra religioner. — likheter och olikheter.

Gamla testamentets tillkomst och natur

Tillkomsten av de historiska böckerna: I dem ingående uppgifter som baserar sig på skriftliga källor. Berättelserna som innehåller mytiska och legendariska drag har under århundradenas lopp förts vidare som muntlig tradition. Berättelserna som skildrare av israeliternas gudsbegrepp. De profetiska böckernas tillkomst: Jesajas kallelsesyn och Jeremias kallelse till profet. Tillkomsten av Jeremias bok. — I form av grupparbete stiftas bekantskap med t. ex. följande berättelser, som ofta har framställts inom konsten: Kain och Abel, syndafloden, Gideons seger, Simson, David och Goliat, Daniel i främmande land och i lejongropen.

Livet en gåva av Gud

Världen, Guds skapelse. Människan, Guds skapelse (belyst av Bibelns skapelseberättelse). — Synden, livets förgörare (belyst av berättelsen om syndafallet och den förlorade sonen). — Kristus, syndens besegrare.

Nya testamentets tillkomst och karaktär

Hur vi har fått veta om Jesus: evangeliernas tillkomst, uppgifter i judiska källor om Jesus. — Evangeliernas gemensamma drag och skiljaktigheter. — Jesu liv. — Jesu förklaring om den himmelske Fadern. — Guds uppenbarelse i Gamla och Nya testamentet.

Bibeln och nutiden

Kan vetenskapen ge svar på alla frågor? På vilka frågor finner vi svar i Bibeln? — Vad betyder Bibeln för den nutida människan?

11.2.2.8. Årskurs VIII

Att växa till människa

Hur lär vi känna oss själva och andra? — Trygghet, ett livsvillkor. Hur inverkar människorna på varandras trygghet och otrygghet? Bergspredikans ord om att kämpa mot det onda. — Den kristna tron, en källa till trygghet. Bergspredikans varning för ängslan. Betydelsen för trygghetskänslan att lämna sig åt bönens och Guds ledning. — Betydelsen för en människa att bli värdesatt. Olika sätt att visa sitt egenvärde. Alla har människovärde (Matt. 23: 1—11). Vad betyder visad värdesättning i den mänskliga samvaron? Hur strävan till popularitet inverkar på förhållandena mellan människor. (Matt. 6: 1—4). Behovet av att få erfara kärlek och omsorg, att känna sig accepterad av andra. Att förhindra detta är som att ödelägga förutsättningarna för livet. (Matt. 5: 21—24). — Skapande verksamhet utgör ett behov för människan (hobbyverksamhet, konst, vetenskap, ideell verksamhet), den djupa tillfredställelse den medför (t. ex. Helen Keller). Strävan att bli sådan som man borde vara som andlig tillväxtfaktor. Det av Jesus uppställda målet (Matt. 5: 38—48), tron ger hopp om att målet kan uppnås. Goda gärningar som ett resultat av inre förnyelse (Matt. 7: 16—21).

Att växa till man och kvinna

Skillnader mellan könen, och deras betydelse i samhället. — Vilken betydelse har det om man tillfredsställer sexualbehovet enbart för njutnings skull? Sexualiteten som grund för bestående kärlek mellan man och kvinna. — Förälskelse och kärlek. — Föräldrarnas ansvar, kärleken mellan äkta makar, (→ medborgarfärdighet, biologi).

Hur uppstår tro och vilken inverkan har den?

Barnets och den vuxnes religiösa föreställningar. — Lagtro, en börda. — Tron som en gåva av Gud. — Varför är bönen nödvändig? Jesu lära om bönens betydelse. — Frigörelse från andra människors "slaveri". — Som lärjunge i världen.

Andra kristna samfund i vårt land

Religionsfrihet. — Vår andra folkkyrka. — Den romersk katolska kyrkan. — Andra kristna samfund (bl.a. metodister, baptister, pingstvänner). — Frälsningsarmén. — Förbindelse mellan kyrkorna (som arbete i nivågrupper t. ex. lutherska kyrkor annorstädes, den anglikanska kyrkan osv). — Mormonerna och Jehovas vittnen.

Kristna inom livets olika områden

T. ex. Ett kompositörsgeni (J. S. Bach, musik). — En statsman (Dag Hammarskjöld). — En sökare bland lidande (Rolf Arnkil). — En konstnär i Kristi ärenden (Marian Anderson, Cliff Richard, musik).

Kyrkoårets främsta högtider kan beaktas i undervisningen t. ex. med hjälp av musik.

11.2.2.9. Årskurs IX

Våra religiösa rörelsers mål och verksamhet

En framställning om varje religiös grupp på orten, deras religiösa sammankomster, prov på tidningar, sånger och en eventuell intervju, åtminstone om följande: bedjarrörelsen, pietismen, den evangeliska rörelsen, laestadianismen, den s. k. femte väckelserörelsen, pingströrelsen, baptismen, fria missionsförbundet samt den kristligt-sociala rörelsen. Ämnena behandlas helst som grupparbete.

Profeterna och deras samhällskritik

Profeterna försökte att mera lyssna till Gud än till människor och vågade därför framställa kritik mot sin egen tids samhälle. Profeternas historisk-sociala bakgrund. En granskning av profeternas kritik som riktade sig mot missbruk av makt och rätt (t. ex. Jesaja, Amos), gudstjänst och religiöst liv. (Amos), människornas egennytta och njutningslystnad (Jesaja, Jeremia) samt nationell självtillräcklighet (Jonas bok).

Vårt ansvar för våra närmaste

Jesu lära och exempel ifråga om människovärdet; könens, rasernas, de nödlidandens och föraktades ställning. Att tjäna sin nästa (avsnitt ur Jakobs bok, den yttersta domen). Hur Bibelns etiska principer framstår i deklarationen om de mänskliga rättigheterna. Att förverkliga deklarationen om de mänskliga rättigheterna till

dess olika delar. De avvikande individernas problem. Vad har de kristna folken uträttat eller inte uträttat för tillgången på arbete, för frågor som berör föda, bostäder, socialskydd, hälsovård samt kulturell service? — Vårt ansvar över de internationella gränserna: missionsarbete, unga kyrkor, utvecklingshjälp, fredens befrämjande i världen. Har de kristna gjort sitt bästa för att avskaffa internationella konflikter som beror på t. ex. skillnaderna i inkomstnivå? (→ medborgarfärdighet, huslig ekonomi, naturalhistoria, geografi, samhällslära).

Våra möjligheter att inverka på samhället

De ungas möjligheter att inverka i olika sammanhang: skolan, församlingen, föreningarna, rösträtt, — De kristnas olika möjligheter att inverka på förverkligandet av ekonomisk rättvisa, t. ex. Toyohiko Kagawa. Författarens möjligheter. Att sprida felaktig information. — Hur kan de unga göra urval i fråga om den massinformation som riktas mot dem? Bör staten eller kyrkan begränsa innehållet i den massinformation som riktas mot deras medlemmar? (→ samhällslära).

Världsåskådningsproblem

Ex. Tron på Guds och människans godhet. Lidandets problem. Kan vi tro på ett liv efter döden? På vilka olika sätt kan man söka svar på frågan om livets mening? — Tro, hopp och kärlek: 1 Kor. 13.

11.2.2.10. Specialkurs i religion

Kristendomen och tredje världen — mötet mellan kristendomen och andra religioner

En översikt av missionsarbetets resultat och problem i olika delar av världen: Kristendomen bland naturfolken. Exempel från missionsarbetets begynnelseskeden i Afrika. Förhållandena inom kyrkan i Ambo-Kavango som exempel på missionsarbetets inflytande på det afrikanska samhällslivet och den afrikanska kulturen. Hur missionsarbetet skapar förutsättningar för de afrikanska staternas frigörelse. Missionsarbetets svagheter: splittringen mellan kyrkorna, nedvärdering av Afrikas särpräglade kultur. — Kristendomen och den mohammedanska världen. Islam genomtränger hela kulturen och samhällslivet. — De nutida judarnas Kristusforskning, Kristendomen i Indien. Mahatma Gandhi. De kristnas ställning i det indiska samhället. — Kyrkorna i Latinamerika.

De unga kyrkorna blir självständiga. Missionsarbetets förvandling, förhållandet till utvecklingshjälpen. Aktuella etiska och religiösa problem, t. ex. överbefolkning och födelsekontroll, av sjukdom, fattigdom och okunnighet föranledda problem, flyktingsproblem och strävanden till att skapa ekonomisk rättvisa.

11.3. Arbetssätt

11.3.1. Framställande undervisning

En levande berättelse är nödvändig i årskurserna I—II och till stor del även i årskurserna III—IV, om det är fråga om att framställa någon händelse. När man undervisar bibliskt stoff erbjuder Bibelns framställning härvid endast en stomme, som måste kompletteras genom kännedom om tidsförhållandena och inlevelse i händelserna. Lika viktigt som ett dylikt yttre åskådliggörande är även

ett inre åskådliggörande av berättelsen. Eleverna bör få leva sig in i de i berättelsen nämnda personernas motiv, deras erfarenheter och hur dessa återspeglas i deras handlingar.

Även när läraren själv berättar om i Bibeln beskrivna händelser, är det skäl att åtminstone från årskurs III göra eleverna förtrogna med att använda Bibeln. I synnerhet Jesu men även andra personers mera omfattande yttranden, läser läraren eller eleverna som sådana ur Bibeln. Ett berättat avsnitt kan även som avslutning i lämpliga avsnitt läsas som en sammanfattning med Bibelns egna ord.

Även i årskurserna V och VI är lärarens framställning den naturligaste grunden för behandlingen, när det är fråga om händelser som skildras i Bibeln. Berättelsen behöver dock inte längre vara lika detaljerat målande som på de lägre stadierna. På högstadiet kan eleverna själva i Bibeln stifta bekantskap med det som skall inläras, varvid lärarens framställning inskränker sig till att ge sådana sakuppgifter, som behövs för att innehållet skall förstås.

Vid behandlingen av persongestalter, livet i vårt eget och andra kyrkosamfund samt andra religioner skapar lärarens framställning en grund, ur vilken en åskådlig och analyserad bild kan uppstå av det som behandlas.

11.3.2. Elevframställning

I religionsundervisningen bör vid lämpliga tillfällen ingå elevernas egna framställningar. I årskurserna I och II erbjuds möjlighet till detta genom små tablåer och skådespel, vilka inövas på förhand. Många etiska ämnen och ämnen med anknytning till barnens liv i missionsländerna lämpar sig även på detta stadium att undervisas med hjälp av dramatisering.

Bäst kan dramatisering tillgripas i mellanklasserna. Att framföra en hel timmes skådespel fordrar noggrann förberedelse och torde endast sällan kunna komma i fråga, såsom t. ex. i form av en jultablå. Däremot kan något enskilt avsnitt ur ett händelseförlopp ges åt en liten grupp att dramatisera efter en alldeles kort förberedelse, varvid eleverna själva hittar på de för tillfället lämpliga replikerna.

Elevernas framställningar berikar på ett väsentligt sätt undervisningen i religion. Större uppmärksamhet bör fästas vid dylika framställningar än man hittills gjort.

11.3.3. Frågande undervisning

En fara vid religionsundervisningen är, att den blir en "predikan" av läraren, varvid klassen tvingas till ett passivt lyssnande. Det blir då omöjligt att verkligen tillgodogöra sig det som skall inläras. Avsikten med frågor är, att se till att eleverna aktivt deltar i inlärningsarbetet.

Då det är fråga om att beskriva händelser ur Bibeln, borde lärarens framställning vara berättande och ledas framåt med hjälp av frågor. För att eleverna aktivt skulle kunna leva sig in i den behandlade situationen, bör läraren genom sina frågor ge dem tillfälle att uttrycka hur de föreställer sig den. Frågorna tjänar att aktivera eleverna, när läraren genom att först berätta gett ett tillräckligt faktaunderlag, på basen av vilket eleverna kan föreställa sig situationen eller dra slutsatser om den. Barnet på lågstadiet har en mycket större föreställningsförmåga än fullvuxna. Därför måste läraren ge föreställningsförmågan spelrum genom att avhålla sig från att själv säga sådant som eleverna kan säga.

För att undervisningen skall bli levande bör även *eleverna* få tillfälle att ställa frågor. Ju mera utrymme som bereds för elevernas frågor under en lektion, desto mera får arbetssättet formen av ett undervisningssamtal.

11.3.4. Undervisningssamtal

Undervisningssamtalet kan ske som en gemensam diskussion för hela klassen under lärarens ledning eller i små grupper, där någon elev är ordförande. För att en gemensam klassdiskussion skall lyckas är det till fördel, om eleverna placerar sig i en ring. Under lektionens gång kan lärarens berättelse och elevernas diskussion alternera. När berättelsen avancerat till en lämplig punkt, kan läraren ange ett ämne, som eleverna fritt kan diskutera, och samtidigt leda diskussionen så, att den håller sig till sak och tjänar helhetsmålet för lektionen. När något avsnitt är tillräckligt behandlat, fortsätter berättelsen för att igen vid en lämplig punkt ge tillfälle till fri diskussion.

På de högre stadierna är det i allmänhet ändamålsenligt att inrikta eleverna på den sak som skall behandlas genom att i en undervisningsdiskussion påvisa dess samband med något för eleverna närstående problem, vars lösning belyses av det som skall behandlas. För att detta skall lyckas förutsätts, att det uppstår en verklig diskussion, under vilken eleverna har möjlighet att ställa egna frågor, framställa kritik och även tvivelsmål. En förutsättning är även, att lärarens inställning inte är dominerande eller auktoritär, utan att han accepterar eleverna även när dessa framför åsikter, som avviker från hans egen ståndpunkt. Sålunda fostrar läraren genom sitt eget föredöme eleverna till att högakta andra och beakta olika slags åsikter. Detta innebär naturligtvis inte, att läraren inte skulle få framföra sin egen ståndpunkt.

Till religionsundervisningen hör lärostoff, som i sin helhet bäst behandlas genom undervisningssamtal. Till dylikt stoff hör de flesta etiska ämnen och de ungas livsfrågor. När dessa behandlas är dock inte en gemensam klassdiskussion det bästa arbetssättet, emedan vanligen endast ett fåtal av eleverna deltar i en dylik, medan de övriga förblir passiva åhörare. Mest fruktbärande blir diskussionen, om klassen indelas i mindre diskussionsgrupper, vilka under ledning av sin ordförande gemensamt söker finna ett svar på en fråga, som ställts till dem. Åtminstone från årskurs V uppåt är eleverna i stånd till en dylik gruppdiskussion. För diskussionens skull är det inte skäl att ge eleverna i uppgift att inhämta ny information, utan man bör försöka nå resultat på basen av den kunskap, som eleverna inhämtat genom sin dagliga erfarenhet och tidigare undervisning. I allmänhet torde det då vara ändamålsenligt att ge samma problem till behandling i alla grupper. Då detta arbetssätt används inleds behandlingen av ett nytt avsnitt med ett kort för hela klassen gemensamt undervisningssamtal, som leder in på det problem som ges åt grupperna att dryfta, men som inte i för hög grad anger riktningen för gruppernas arbete. Slutligen bör gruppernas svar insamlas och behandlas i en gemensam klassdiskussion. Om klassen är väl tränad, kräver inte gruppdiskussionen hela lektionen, utan ofta torde 10—15 minuter räcka för den. Sålunda kan lektionsavsnittet delvis behandlas som gemensam klassdiskussion och delvis som gruppdiskussion.

11.3.5. Grupparbete

I årskurserna I och II kan grupparbete vara på sin plats närmast när det gäller uppgifter, som har karaktär av sysselsättning. I årskurs III och IV kan t. ex. för-

beredelsen för dramatiseringsuppgifter utföras som grupparbete. På de högre stadierna kan man t. ex. ge åt grupperna i uppgift att stifta bekantskap med olika bibelavsnitt eller Bibelns böcker, att samla uppgifter om livet i den egna församlingen eller andra kyrkosamfund, att stifta bekantskap med främmande religioner och studera deras religiösa texter, att samla tidningsurklipp som belyser samhälleliga företeelser eller samla andra uppgifter.

Grupparbetet tjänar även individualiseringen av undervisningen, om grupperna ibland grupperas enligt färdighetsnivå och ges åt dem uppgifter av olika svårighetsgrad.

11.3.6. Individuellt arbete

Avsnitt som är lämpliga för individuellt arbete finns i begränsad mängd inom religionsundervisningen. Till dem hör främst sådana ämnen som är rent kunskapsmässiga och kräver praktisk övning (t. ex. Bibelteknik). Ett dylikt arbetssätt lämpar sig för undervisning av ett sådant stoff, som annars skulle förefalla svårt eller ointressant för eleverna.

När individuellt arbete används, får eleverna efter ett kort, av läraren lett motivations- och instruktionsskede, lämpliga arbetsuppgifter. Härvid kan de antingen utföra samma uppgifter olika snabbt eller utföra uppgifter av olika svårighetsgrad.

Individuellt arbete kan även utföras på annat sätt i olika sammanhang inom religionsundervisningen. Frågor som berör de ungas problem kan bli så personliga, att eleverna inte gärna svarar på dem när kamraterna hör på. Härvid kan det vara motiverat att ge dem tillfälle att avge svaren i anonym form.

Inom religionsundervisningen kan individuellt arbete förekomma närmast i form av instruerad undervisning. Endast sällan är lärostoffet inom religion sådant, att det är lämpligt att läras in med hjälp av programmerad undervisning.

11.3.7. Synpunkter på undervisningen av några stoffenheter

11.3.7.1. Den inledande undervisningen i religion

Först utvecklar man en "beredskap" för undervisning i religion genom att skapa en allmän referensram för religiöst tänkande. Faran är att man i den förberedande undervisningen hopar alltför många nya begrepp, som åstadkommer förvirring och hindrar tankeutvecklingen. Mycket av det som är väsentligt inom religionen behöver inte nödvändigtvis vara åskådligt. *Dock borde religionens grundläggande fakta knytas till verkligheten i människornas dagliga liv* och människornas påtagliga verksamhet.

Barnens uppfattning om Gud får lätt antropomorfistiska, artificialistiska och animalistiska drag. Detta sker desto lättare, då ovannämnda drag delvis kommer fram i den bild, som Gamla testamentet ger av Gud, såsom rester av det ursprungliga religiösa tänkesättet hos Israels folk.

Antropomorfism kommer fram, när man föreställer sig Gud lik en människa till sina handlingar och sitt yttre. Fastän barn ofta har dylika uppfattningar är det inte skäl att förstärka dem genom undervisningen. Snarare borde man föra fram tanken att Gud är annorlunda än människorna.

Artificialism kommer fram i uppfattningar om att allt som finns är 'gjort' av någon, på samma sätt som om människor hade gjort det — t. ex. ett barns fråga med anledning av skapelseberättelsen, "Blev inte den gode Gudens händer smutsiga, då han gjorde människan av lera. Dylika tankegångar är det inte skäl att förstärka genom undervisningen, utan man borde föra fram den tanken, att "Gud skapar genom sitt ord".

Animism kommer fram i uppfattningar om att allting som finns har en själ. Därtill anknyter sig den hos barn rätt så vanliga uppfattningen om den s. k. immanentiska rätten. Man tror att naturen verkar för att straffa människan — ett åskväder uppstår, ett träd faller, en bro bryter samman för att straffa onda människor. Fullvuxna kan direkt lära barn ett dylikt tänkesätt — t. o. m. lära att Gud själv står bakom en bestraffning av detta slag. Dylika tankegångar kan leda till, att Gud inte för barnet innebär den trygghet det längtar efter, utan blir något skrämmande. I Gamla testamentet förekommer visserligen berättelser om att Gud straffade människorna för deras ondska genom olika slags yttre olyckor, men dessa uppfattningar strider mot vad Jesus lärde om Gud. Enligt Nya testamentet älskar Gud alla människor oberoende av hurudana de är. Nya testamentets gudsbild bör vara den förhärskande i undervisningen ända från början, och den bör verka som ett kriterium, enligt vilket man väljer stoffet för undervisningen ur Gamla testamentets berättelser.

Ända från början är det skäl att framhålla, att vi inte kan veta hur Gud ser ut, och att det "himmelska riket" inte är det samma som 'himlen' i naturvetenskaplig betydelse. *Det centrala är att lära att Gud har skapat världen och skapar trygghet och kärlek i världen.* Det är befogat att framhålla, att Gud framförallt verkar indirekt i världen — i naturen genom naturföreteelserna och i samhället genom människornas förmedling. Det är skäl att betona, att de allra viktigaste förändringar som Gud åstadkommer i världen, är de förändringar som sker i *människornas hjärtan* och som resulterar i att människorna börjar handla på ett nytt sätt mot sina närmaste och sin omgivning. När man inser detta, skjuter man inte ansvaret för människornas handlingar och beslut på Gud. Undren bör inte framställas som magiska händelser och man bör inte bygga religiösa föreställningar på tron om underverk.

Så länge som barnen inte inser den lagbundenhet som råder i världen, föreställer de sig lätt att de genom bön kan övertala Gud att göra som de önskar. Det vore skäl att ända från början lära, att bönen borde innehålla en begäran om att Guds vilja skulle förverkligas. Barn uppfattar även lätt bönen som magi, varvid huvudsaken blir att följa ett visst böneschema. För att undvika detta rekommenderas, att man inte lär barnen rimmade böneschemen, utan först en så enkel bön som möjligt i direkta ordalag, och något senare huvudpunkterna av bönen Fader vår.

På lågstadiet förstår eleverna inte dogmatiska definitioner, och dessa bör därför undvikas. De kan inte heller skilja Gud och Jesus från varandra. För dem är det naturligt att be till Gud som den himmelske Fadern.

Vid religionsundervisningen borde man ända från början beakta olikheterna i elevernas personlighet och deras erfarenheter. Det är inte skäl för läraren att sträva till att undervisningens resultat skulle vara, att elever skulle ha samma uppfattningar och tänkesätt. Undervisningen borde erbjuda mångsidiga upplevelser, som skulle erbjuda eleverna möjlighet att förstå — var och en enligt sin natur — någonting av den religiösa erfarenhetens rikedom. Vid den inledande undervis-

ningen är det skäl — liksom även senare — att ta konsten till hjälp, och förlita sig på att man med hjälp av konstens uttrycksmedel kan ge eleverna upplevelser, som man inte kunde uppnå på annat sätt.

11.3.7.2. Bibelns historiska stoff

Historiskt stoff ur Bibeln inlärs inte i skolorna av den orsaken, att kännedomen om vissa historiska händelser i sig själv skulle vara nödvändig. För eleverna är det dock viktigt att se, att Guds uppenbarelse skett i samband med historiska skeden. Sålunda får religionsundervisningen den verklighetsprägel, som är nödvändig för det religiösa livets utveckling. *Den största betydelsen att inlära det historiska stoffet ligger dock däri, att det gör det möjligt för eleverna att tillägna sig kristna synsätt i åskådlig form.* Av Gamla testamentets berättelser framgår, vad människorna i vissa historiska situationer lärde sig om Gud. När nutida barn stiftar bekantskap med dessa, kan även de uppfatta samma saker. På basen av evangeliernas berättelser kan igen småningom hos barnen uppstå en bild av hurudan Jesus var i sitt förhållande till människorna.

För att inlärningen av Bibelns berättelser skulle kunna leda till en förståelse för den kristna synen, behövs en fördjupning under vilken man försöker hjälpa eleverna till en sådan förståelse. Ibland kan fördjupningen ske naturligt i samband med en ny åskådlig framställning, vid andra tillfällen är det åter skäl att i slutet av lektionen reservera tillräckligt med tid för en speciell fördjupande behandling.

Beträffande den fördjupande behandlingen bör observeras, att en individ tillägnar sig den religiösa synen endast när han/hon förstår, att den avslöjar sanningen om något sådant som är livsviktigt för honom. Dock har barnen sin egen värld, som inte är likadan som de vuxnas, därför kan de bara acceptera sådana attityder, som de upplever som betydelsefulla i sin egen värld. Vid den fördjupande behandlingen är det därför viktigt att endast ta upp sådana sidor av kristendomen, som barnen är i stånd att tillägna sig. Samtidigt bör man försöka visa, att samma problem är mera komplicerade och ofta svårare i de vuxnas värld.

Det är inte nödvändigt att varje lektion innehåller en fördjupning. En fördjupad behandling är viktigare vid genomgången av Gamla testamentet, än när man läser Nya testamentet, emedan det som mål för lektionen ofta är tillräckligt att ge en levande och åskådlig bild av hurudan Jesus eller Petrus var vid vissa tillfällen. En fördjupad behandling fyller i många avseenden sitt ändamål, när man t. ex. jämför Jesus och andra personer i berättelsen med varandra, och då en särskild anknytning till barnets liv skulle vara konstgjord. Detta är den enda möjligheten, när man t. ex. läser lidandets historia.

Elevernas aktivering är lika viktig vid en fördjupande behandling som när något nytt framställs. Endast när läraren får barnen att diskutera det han framställer, kan han hoppas att dess innebörd klargörs för dem.

I vilken grad fördjupningen lyckas beror på hur åskådlig den nya framställningen varit. Läraren bör under framställningen hålla i minnet, vad han tänker ta upp under fördjupningen, och betona just de drag som åskådliggör detta.

Det är att rekommendera att konsten tas till hjälp. En dikt kan t. ex. uttrycka något på ett sådant sätt att den direkt talar till eleverna. Elevernas individualitet borde även beaktas och det faktum accepteras, att de kan uppleva saker och ting på olika sätt.

11.3.7.3. Liknelserna

När man inlär liknelser, är det inte svårt att levandegöra de händelser de berättar om. Däremot består svårigheten i hur man skall få fram det liknelsen vill lära. Detta kräver större delen av lektionen. Därför bör man inte använda alltför lång tid till att berätta själva liknelsen. Medan läraren vid framställandet av ett historiskt stoff har många möjligheter att välja en tankeställning, som kan tas upp till fördjupad behandling, måste han vid behandlingen av en liknelse komma på just det som liknelsen vill lära. Redan när man framställer liknelsen på ett åskådligt sätt, bör man betona de drag, som syftar mot detta. Ofta kommer dessa drag fram i det att personerna i liknelsen uppträder annorlunda, än man skulle vänta sig.

När man inlär liknelser är det viktigt att eleverna förstår, vad det liknelsen vill lära, betyder i nutida — både i vuxna och unga — människors liv. En förberedande diskussion har en viktig uppgift i detta avseende. Genom den bör man klargöra det problem, som liknelsen ger svar på. Ibland framgår det av den historiska situation, vid vilken liknelsen berättats. Ofta är det dock på sin plats att vid den förberedande diskussionen gestalta de tillfällen i barnens liv, eller i allmänhet i det nutida livet, som liknelsen berör.

11.3.7.4. Musikstund

I samband med religionsundervisningen är det skäl att i stor utsträckning använda musik i olika former. I något fall kan musik utgöra en lämplig bakgrund till en berättelse eller en diskussion. Ett musikstycke som hörs från ett band eller en skiva kan ofta i likhet med en psalm användas i något skede av lektionen för att ge fördjupning eller enbart omväxling. Likaså kan ett musikstycke eller en psalm även utgöra lektionens egentliga innehåll.

När en religionslektion används till att inlära en psalm eller andlig sång, är det inte nödvändigt att eleverna samtidigt lär sig melodin fastän det är önskvärt att psalmen även kan sjungas under lektionen. Läraren kan komma överens med läraren i musik, att melodin inlärs i samband med musikundervisningen. Ibland räcker det med att man lyssnar till en psalm eller sång från ett band eller en skiva. På så sätt kan man även lära sig nya melodier.

Under religionslektionen är det väsentliga psalmens eller sångens intresseområde, dess budskap. Det är skäl för läraren att handleda eleverna till att förstå detta genom att berätta om psalmens författare, det tillfälle vid vilket psalmen uppstått, eller vad den betytt för människor i olika situationer. Det är viktigt att man försäkrar sig om att eleverna förstår, vad som framförs i psalmen eller sången, men man bör akta sig för alltför detaljerade förklaringar, som kan förstöra det poetiska intrycket.

Man kan även förbereda avlyssningen genom att berätta om motivet i den komposition, som man ämnar lyssna till.

11.3.7.5. Studiebesök

Studiebesök kan ge eleverna en mycket mera levande bild av något, som för dem är främmande, än lärarens framställning. För att de skall fylla sitt ändamål, bör de dock lämpligen förberedas genom att man påpekar vid vilka fakta eleverna bör fästa uppmärksamhet och på vilka frågor man försöker finna svar. Om ett

studiebesök företas till någon annan kyrka än elevernas egen, behöver de noggranna föreskrifter om hur de skall uppföra sig under gudstjänsten för att inte störa de övrigas andakt. Det är även skäl att fästa elevernas uppmärksamhet vid vad som är gemensamt i de olika kyrkornas gudstjänster — och inte vid olikheterna och konstatera, att man kan uppleva andakt även i en "främmande" kyrka.

11.3.7.6. Etiska frågor

Det är inte meningen att etiska — och andra aktuella — ämnesområden skall behandlas enbart i det sammanhang, som de omnämnts i läroplanen, utan oberoende av denna vid den tidpunkt, när de av någon anledning aktualiseras.

Den etiska fostran som ges under lektionerna i religion, borde kunna anknytas till situationer i det verkliga livet. Detta är möjligt om man utgår från elevernas liv och erfarenheter och anknyter undervisningen till dessa. I allmänhet sker detta genom en undervisningsdiskussion, men i första och andra årskursen är det ofta befogat att leda eleverna in på lektionens tema med hjälp av en liten berättelse.

Vid behandlingen av de ungas livsfrågor bör undervisningsdiskussionen basera sig på reella fakta. Utgående från dessa försöker man dra slutsatser om den nutida människans problem. När man framställer problem och lösningar borde man sträva till att kritiskt använda Bibeln, lättfattliga uppslagsverk från olika områden, dagstidningar och tidskrifter samt annan faktamateriel.

Vid behandlingen av livsfrågor har klassen hittills i de lägre stadierna verkat som en enda diskussionsgrupp under lärarens ledning. Till denna metods goda sidor hör, att diskussionen om livsfrågor flyter snabbt och säkert under lärarens ledning. Det krävs dock mycket för att man skall kunna upprätthålla elevernas intresse. Om denna metod används lektion efter lektion kan det leda till, att när halva lektionen gått följer endast några få elever med den diskussion, som förs mellan läraren och ett par tre elever.

Vid grupparbete bör man försöka ge tillräckligt detaljerade arbetsanvisningar, t. ex. i form av duplikat åt varje medlem i gruppen. Även av tidningsurklipp borde det finnas minst ett par kopior eller referat, så att eleverna åtminstone parvis kan bli delaktiga av den information, som utgör grund för arbetet. Om informationen kan delges i form av duplikat eller genom lärobokens förmedling, kan varje elev med hjälp av de detaljerade anvisningarna på egen hand under 10—15 minuters tid fördjupa sig även i ett mycket känsligt ämne.

Vid behandlingen av etiska problem i det nutida samhället bör förutom ovannämnda synpunkter dessutom beaktas sådant som behandlas i samband med andra ämnen, i synnerhet *samhällsläran*. I religionsundervisningen bör man akta sig för att undervisningen skall bli en upprepning av samhällsläran. Vid kritiskt studium av problem ur Bibelns synvinkel, bör man komma ihåg att Bibelns samhälle i många avseenden skilde sig från vårt, men att människornas grundproblem inte har förändrats.

11.3.7.7. Andra religioner och religiösa samfund

Man bör sträva till att behandla icke-kristna religioner i en varm positiv anda utgående från deras egna förutsättningar och försöka finna gemensamma drag i olika religioner.

Inom ramen för den tid som står till buds kan man inte ens i grundskolans högstadium behandla andra religioner särskilt ingående. Undervisningen får dock inte enbart bli ett föredrag, utan man borde försöka aktivera eleverna t. ex. med hjälp av grupparbete.

Studiet av kristna kyrkor och andra religiösa samfund borde till lämpliga punkter inläras elevcentrerat. Med hjälp av olika slag av dokument kan man i hög grad aktivera både grupper och enskilda. Som uppgift kan ges att hitta på frågor, besvara dem eller att göra sammanfattningar. Studiebesök är att rekommendera samt att man till skolan inbjuder gäster från andra kyrkosamfund.

11.4. Hjälpmedel vid undervisning och inlärning

När man framställer historiskt stoff ur Bibeln kan man åskådliggöra olika situationer genom att teckna på tavlan. Härvid bör man inte sträva till en detaljerad noggrannhet eller en konstnärlig framställning. Med enkla människofigurer kan man skapa fästpunkter för elevernas föreställningar.

En synnerligen viktig uppgift har åtminstone från femte årskursen de symboliska teckningarna. Deras användningsmöjlighet är mycket omfattande, bara man ser till att bilden i sig själv inte kräver alltför mycket förklaringar och att man undviker enformighet.

Planschernas betydelse på de lägre stadierna ända fram till fjärde årskurser ligger däri, att de hjälper till att gestalta någon situation med detaljerad noggrannhet. På de högre stadierna är användandet av planscher som återger situationer inte längre på sin plats. Däremot underlättar bilder som föreställer platser, föremål och byggnader förståendet av tidshistoriska och lokala förhållanden på dessa stadier.

Betydelsen av att använda kartor i religionsundervisningen ligger däri, att de underlättar händelsernas geografiska placering; det är t. ex. omöjligt att inlära Apostlagärningarna utan att använda karta.

Av projicerbart bildmaterial är de diabilder, som framställer Palestinas geografi och folkliv viktigast inom religionsundervisningen. De är nödvändiga för att man skall kunna få en riktig bild av förhållandena under Jesu tid. Diaserier som beskriver händelser ur Bibeln är användbara i årskurserna I—IV. Med hjälp av diabilder kan man även åskådliggöra en framställning om församlingens verksamhet, om andra kyrkosamfund och religioner. De ger även möjlighet till en fördjupning av kristna motiv, som behandlats inom konsten.

Filmer kan i religionsundervisningen ge en mera levande bild av Palestinas landskap och folkliv än diabilderna. Det finns även filmer som framställer händelser ur Bibeln. De är dock i allmänhet inte lämpliga att användas inom religionsundervisningen, emedan de i alltför hög grad kan göra intrång på elevernas egen inlevelse i händelserna med hjälp av fantasin.

Varje elev borde ha möjlighet att använda Bibeln under lektionen. Grupparbete och andra elevcentrerade arbetsformer förutsätter även, att det i klass- och skolbiblioteket finns en tillräcklig mängd lämplig källitteratur.

11.5. Bedömning av inlärningsresultaten

Emedan religionsundervisningen inte syftar enbart till att eleverna skall tillägna sig vissa kunskaper och färdigheter utan främst till att utveckla personligheten, är dess undervisningsresultat svåra att bedöma. Inom de flesta delområdena av religiös fostran kan man få uppgifter om inlärningsresultaten genom att studera elevernas uppträdande under lektionerna och genom proven. Inom religionen är proven främst diagnostiska och gör det möjligt för läraren att granska elevernas prestationsnivå och sina egna inlärningsmetoder. I proven borde man sträva till största möjliga mångsidighet och variation.

Framförallt måste man inom religionsundervisningen komma ihåg att inskränka utanläsning till det endast absolut nödvändiga. Enligt detta kommer utanläsningen att ha endast en obetydlig andel vid bedömningen av resultaten.

Det är skäl att utforma bedömningen i religionsundervisningen i stora drag i enlighet med bedömningen i orienteringsämnen och i de estetiska ämnena. Om bedömningen ändras från den nuvarande, så att jämförande vitsord tas i bruk, borde en gradering i fyra grader i allmänhet anses tillräcklig i religionsundervisningen.

En i ord uttryckt gradering skulle väl kunna tillämpas i de lägre årskurserna och härvid kunde man även nöja sig med en anteckning om fullgjord prestation. I ämnet religion finns det avsnitt även på de högre stadierna, där en dylik bedömning kunde anses tillräcklig.

XII Den ortodoxa religionen

12.1. Mål

Den ortodoxa religionsundervisningen syftar till att:

1. uppfostra eleverna till aktiva församlingsmedlemmar samt åstadkomna och utveckla en personliga kristen övertygelse och ett härpå grundat kristet-etiskt sinnelag,

2. hjälpa eleverna att omfatta den ortodoxa kyrkans bruk och förstå gudstjänstlivet samt att bidraga till att ett rätt sinneslag för bön väcks liksom även intresse för och en positiv inställning gentemot fädernas kyrka,

3. ge eleverna en helhetsbild av den ortodoxa kyrkans historia, dess ställning och uppgifter i det nutida samhället samt ge dem övning i att också själva förvärva kunskaper som kan utgöra en grund för en ortodox övertygelse,

4. låta eleverna stifta bekantskap med den evangelisk-lutherska kyrkans och andra kristna samfunds religiösa liv i en ekumenisk anda, ge information om icke kristna religioner och lära dem att högakta andra människors religiösa övertygelse,

5. uppfostra till kärlek mot nästan och till försonlighet mot olika tänkande,

6. behandla eleverna så, att klassen och skolan kommer att utgöra en gemenskap, där varje elevs människovärde erkänns oberoende av prestationsnivå, samt

7. skapa ett socialt sinnelag och en ljus, ortodox världsåskådning.

12.2. Lärostoff

Det planerade programmet för lektionerna är inte avsett att vara bindande för läraren utan endast riktgivande.

12.2.1. Årskurs I

Höstterminen

Guds verk i naturen: Gud har skapat växterna, djuren och människan. Jord och himmel. Världsalltet. Naturföreteelserna. Årstidernas växling.

Barnet och naturen: Stormen, blixten. De skrämmande naturföreteelserna. Barnet söker trygghet hos sina föräldrar. Att söka trygghet hos Gud.

Barnet och hemmet: Familjekretsen. Femte budet. Skolan. Gud. Den himmelske Fadern. Korstecknet. Halskorset.

Heliga platser: Hemaltaret. Hemortens helgedom. Ikonen. Vaxljuset. Ikonlampan.

Vårt förhållande till medmänniskorna: Lögn och sanning. Samvetet. Att be om förlåtelse och få förlåtelse. Bönen "Herre förbarma dig". Tacksägelse och tacksamhet. Herrens beskydd. Skyddsängeln. Bön till skyddsängeln.

Heliga människor: Vördnaden för de heliga. Jungfru Marie intåg i templet. Elias himmelsfärd. Förbönen.

Fosterlandet: Bönen för fosterlandet.

Julberättelser: Jesu födelse. Herdarna på fältet. De tre vise männen. Flykten till Egypten. Julgåvor — att ge gåvor. Julkontakion.

Vårterminen

Herrens dop: Om dopet i allmänhet. Att hedra gudföräldrarna.

Heliga bruk: Hur man uppför sig i kyrkan. Att böja knä. Berökning. Jesu frambärande i templet firas.

Jesus, barnens vän: Jesus vid 12 års ålder i templet. Jesus välsignar barnen. Jesus uppväcker Jairus dotter.

Jesus hjälper de vuxna: Jesus bespisar 5 000 män. Bordsbönen. Jesus som gäst hos sina vänner. Den gode herden och det borttappade fåret.

Nattvarden: Förberedelse för nattvarden och deltagande i Herrens nattvard. Den stora fastan.

Påsken: Eleverna får lyssna till påskhymner på grammofon och själva sjunga samt se på diabilder. Påskberättelserna behandlas i korthet. Det ceremoniella "risandet" på palmsöndagen. Palmsöndagsris tillverkas. Påskägg målas.

12.2.2. Årskurs II

Höstterminen

Hemmet. Hemaltaret. Välsignandet av hemmet. Andakter i hemmet.

Bönelivet: Herrens bön. Korset—segertecknet. Korstecknet. När görs korstecknet. Korsmässan. Korsets kraft. Ikonen — ett fönster till Guds värld.

Vårt andliga hem: Församlingen. Kyrkan som en älskande moder.

Dopet och myrrhasmörjelsen: Dophögtiden. Dopförrättningen. Att ikläda sig Kristus. Smörjelsens kraft mot det onda. Namnet och dess betydelse.

Gudstjänsten: Den gemensamma gudstjänsten. Änglarna firar gudstjänst tillsammans med oss. Bedjen oavbrutet. Vet du hur man uppför sig i kyrkan? Heliga förrättningar.

Jungfrun Maria: Jungfrun Marie födelse. Herrens Moders barndom.

Johannes Döparen: Ängeln förebådar Johannes födelse. Herrens förelöpares födelse.

Frälsaren: En ängel förebådar Jesu födelse. Marias ödmjukhet. Jesu födelse. Herdarna ärar Jesus. De vise männen. Jultroparion.

Vårterminen

Jesus som barn: Jesu frambärande i templet. Simeons profetia. Kyrktagningen. Jesusbarnet i helgedomen.

Förelöparens förkunnelse: Johannes Döparen undervisar. Johannes döper Jesus. Processionen till Jordan. Eleverna får lära sig att sjunga pingstens troparion.

Jesus inleder sin verksamhet: Jesus övervinner frestelsen. Johannes vittnar om Jesus. De första lärjungarna. De tolv apostlarna. Det första underverket. Det underbara fiskafänget. Jesus stillar stormen. Petrus går på vattnet. Jesus välsignar barnen. Jesus uppväcker Jairus dotter. Jesus uppväcker änkans son.

Jesus — hjälparen: Jesus bespisar 5 000 män. Tacksägelsebönen efter måltiden. Botandet av den lame.

Jesus undervisar i liknelser: Den gode herden. Farisén och publikanen. Den förlorade sonens återkomst. Den förlorade sonens broder. Den förlorade sonens söndag.

Jesus — konungen: Palmsöndagen. Det ceremoniella "risandet". Renandet av templet.

Jesus — dödens besegrare: Stora veckans händelser. Jesus uppstår från de döda. Kvinnorna kommer till graven. Jesus talar till Maria. Herrens påsk.

Våren: Morsdag. Gud — naturens herre.

12.3.3. Årskurs III

Höstterminen

Alltings skapare. "Varde ljus". "Låt oss göra människan till vår avbild".

Den skapade bryter mot. Skaparens vilja. Syndafallet. Löftet om Frälsaren. Världens ljus. Kain och Abel. Den stora floden. Abraham och Lot skiljs åt. Guds förbund med Abraham. Herrens besök i Mamre. Bönen till Den Heliga Treenigheten. Abrahams förbön. Botgörarbönen. Herren prövar Abraham. Isak får en hustru. Isaks söner. Jakob välsignas. Jakobs dröm. Jord och himmel förenas i Guds moder. Jakobs hemkomst. Jakob möter Esau.

Josef — en oskyldigt lidande: Josef och hans bröder. Josefs drömmar. Josef säljes. Josef som slav och i fångenskap. Josefs bröder i Egypten. Brödernas hemkomst. Bröderna för andra gången hos Josef. Silverbägaren. "Jag är eder bror Josef". "Min son Josef lever". Jakob blir kvar i Egypten.

Vårterminen

Former för vår bön: Anropande bön. Morgonbön. Aftonbön. Tacksägelsebön. Lovprisande bön. Gud hjälper en svag bedjare. Guds Moder som förebedjare. Skyddsängeln. Heliga människor.

Stora fastan som förberedelsetid: Varför fastar vi? Hur fastar vi? Gudstjänsterna i Stora fastan. Böner under fastan. Hymner under Stora fastan.

Jesus förföljes: Judas förråder Jesus.

Stora torsdagen: Instiftandet av Den Heliga Nattvarden. Petrus löfte. Vi förbereder oss för och deltar i nattvarden. Bönen i Getsemane. Jesus tas till fånga. Jesus hos Hannas. Jesus inför Stora rådet. Petrus förnekar sin mästare.

Stora fredagen: Förrädarens öde. Jesus förhörs av Pilatus. Barabbas. Lidandets väg. Korsfästelsen. Jesus på korset. Stora fredagens gudstjänster.

Den uppståndne Herren: Kristi himmelsfärdstorsdag. Kristi himmelsfärd. Pingsten — församlingen mottager Den Helige Ande. Den Helige Andes verkan i församlingen. Pingstens troparion.

Fäderneslandets barn: Förpliktelser och rättigheter. Gud och fäderneslandet. Hur evangeliets budskap nådde vårt land. De heliga fäderna Segej och Herman av Valamo. Arsenios av Konevits. Våra kloster.

12.2.4. Årskurs IV

Höstterminen

Gamla Testamentet: Moses och Josuas tid. Moses barndom. Moses flykt. Herren kallar Moses. Inför Farao. Uttåget ur Egypten. Vid Röda och i öknen. Guds förbund och lag. Den gyllene kalven. Förbundstältet. Folkets knorr och straff. Kopparormen. Moses död. Josua.

Domarnas tid: Gideon, Samuel.

Konungarnas tid: Saul. David smörjes. Saul förföljer David. David som konung. David faller i synd. Absalom. Salomon.

Böner och hymner: Prisad är Du Herre. Kanons irmosser, andra tonsättet. Första sången, sjätte tonsättet. Första sången, åttonde tonsättet. Första sången, (Söndagsvigilia).

Bibeln: Bibelläsning. Ps. 104. Ordspråksb. 19. Ps. 51.

Vårterminen

Nya Testamentet: Som repetition Jungfrun Maria och Jesu barndom. Johannes Döparen predikar. Jesu dop och frestelse. Jesu första lärjungar. Johannes Döparens död. Bröllopet i Kana. Jesus i Nasaret. Nikodemus. Jesus och den samaritiska kvinnan. Petri fiskafänge. Jesu lärjungar. Bergspredikan. Hövitsmannen. Jesu underverk. Jesus och den syndiga kvinnan.

Troslära: Begreppet tro. Troslärans källor. Guds uppenbarelse. Den Heliga Skrift. Den Heliga Traditionen.

Böner: Herrens bön. Förklaring av Herrens bön. Bön före undervisningen. Bön efter undervisningen. Bön för överheten.

Andliga sånger och hymner: Kerubhymnen. Lova Herren min själv . . . Saligprisningarna. Kvällshymn.

Bibeln: Bibelläsning: Ps. 23 och 103.

12.2.5. Årskurs V

Höstterminen

Gamla Testamentet: Israels rike: Profeten Elias. Gud och Baal. Profeten Elisa. Profeten Jonas. Israels rike går under.

Juda rike: Profeten Jesaja. Profeten Jeremias. Den babyloniska fångenskapen. Daniel och de tre fromma ynglingarna. Återkomsten från fångenskapen. Esra. Nehemia. Judarnas öden. Profeternas förutsägelser om Frälsaren. Gamla Testamentets böcker.

Böner: Bön till heliga människor. Bön före Herrens nattvard. Bön efter nattvarden.

Andliga sånger och hymner: Dig lovsjunga vi. Loven Herrens namn. Många nåderika år. Prisad vare Du Herre. Kanons irmosser. Åttonde tonsättet. Sjunde och åttonde sången. (Söndagsvigilia).

Bibeln: Bibelläsning. Ps. 136. Ps. 127.

Vårterminen

Nya Testamentet: Den förlorade sonen. Liknelsen om såningsmannen. Den barmhärtige samariten. Den obarmhärtige tjänaren. Rike mannen och Lasarus. Jesus och Petrus. Jesu förklaring. Sackeus. Jesus uppväcker Lasarus. Jesus rider

in i Jerusalem. De tio jungfrurna. De anförtrodda punden. Yttersta domen. Judas förråder Jesus.

Troslära: Tron på Gud. Troslärans kapitel I, II och II och IV. En Gud — Den Heliga Treenigheten. Himmelens och jordens skapare. Guds son Jesus Kristus. Guds Son blev kött. Jungfrun Marie. Jesus Kristus vår frälsare. Det oskyldiga offret.

Böner: Fastebönen. Bön till Den Heliga Treenigheten.

Andliga sånger och hymner: Herrens bön. Inför Ditt kors. O du enfödde Son och Guds Ord, Du Odödlige.

Bibeln: Bibelläsning. Avsnitt ur trosläran fördjupas genom att motsvarande avsnitt ur Bibeln behandlas.

12.2.6. Årskurs VI

Höstterminen

Nya Testament: Instiftandet av Den Heliga Nattvarden. Jesus i Getsemane. Jesus inför Stora Rådet. Jesus inför Pilatus. På Golgata. Jesus begraves. Jesus uppstår från de döda. På vägen till Emmaus. Jesus uppenbarar sig för lärjungarna. Jesus missionsbefallning. Jesus uppstiger till himmelen.

Troslära: Kapitel V, VI, VII och IX i trosläran. Kristus dödens besegrare. Jesus som domare. Den Helige Ande. Kristi församling. — kyrkan. Församlingens kännetecken. Trosbekännelsen.

Andliga sånger och hymner. Till Dig O Gudaföderska. Sannerligen är det tillbörligt. Hell Dig Du högtbenådade Gudsmoder, Jungfru Maria.

Böner: Bön till Guds Moder.

Bibeln: Bibelläsning. Nya Testamentets böcker. Avsnitt ur trosläran fördjupas genom att motsvarande avsnitt ur Bibeln behandlas.

Vårterminen

Liturgik: Herrens hus. Det ortodoxa templet. Helgandet av kyrkan. Förmålen i kyrkan. De liturgiska skrudarna. Liturgin och dess historia. Liturgins förrättare. Liturgins olika delar: Proskomidien, katekumenernas liturgi och de troendes liturgi. Uppträdande i kyrkan. Heliga tider. Kyrkodygnet. Veckodagarnas heliga minnen. Den ortodoxa kalendern och kyrkoåret. Höstens högtider. Vinterns högtider. Vårens högtider. Fastetiderna. Herrens påsk.

Andliga sånger och hymner. Kristus uppstod ifrån de döda. Trosbekännelsen.

Böner: Bön för Nattvarden. Herrens bön.

Troslära: Ett liv i enlighet med Guds vilja. Ett riktigt förhållande till Gud. Ett riktigt förhållande till med människorna. Buden.

12.2.7. Årskurs VII

Höstterminen

Liturgik: Vigilien. Aftongudstjänst. Morgongudstjänst. Den första tidegudstjänsten. Lekmännen som förrättare av tidebön.

De heliga sakramenten — nådemedlen: Kapitel X, XI och XII av trosbekännelsen. Dopet. Dopförrättningen. Nöddop. Myrrhasmörjelsen. Herrens Nattvard. Avlösningen. Prästämbetet. Äktenskapet. Oljesmörjelse av sjuka.

Sakramentalierna. Vattenvigningen. Ikonen välsignas. Begravningsförrättningen. Åminnelsegudstjänst. Tidebönerna.

Vårterminen

Allmän kyrkohistoria: Den omgivning som kristendomen uppstod i. Kyrkans grundläggning. Livet i urförsamlingen. Församlingen i Jerusalem. Förföljelsen av de troende. Saulus omvändelse — Paulus hedningarnas apostel. Paulus missionsresor. Aposteln Petrus. Aposteln Johannes. De kyrkliga livet på apostlarnas tid. Förföljelsen av de kristna och deras förföljare. Martyrerna. Biskop Ignatios. Biskop Polykarpos. Georgios Segraren. Panteleimon Helbrägdagöraren. Det kyrkliga livet i katakomberna. Konstantin den Store. De allmänna kyrkomötena och deras viktigaste beslut. De stora kyrkofäderna. Övriga kyrkofäder och lärare. Munkväsendet och klosterväsendet. Kyrkans splittring och orsakerna därtill. Den romersk katolska kyrkan. Protestanterna. Österns ortodoxa kyrkor. Den ortodoxa kyrkan i Ryssland. — Den ryska kyrkans förvaltning.

12.2.8. Årskurs VIII

Höstterminen

Finlands ortodoxa kyrkas historia: Kristendomens begynnelseskeden i Finland. Den ortodoxa trons väg från Bysan till Karelen. Österlandets och västerlandets missionsarbete i Finland. Sergej och Herman av Valamo. Arsenios av Konevits. Trifon av Petsamo. Den ortodoxa kyrkans ställning före freden i Stolbova. Prästmunken Elias. Den ortodoxa kyrkan i Finland under det svenska väldets tid. Ett självständigt biskopsstift. Finlands ortodoxa ärkebiskopsdöme uppstår. Ledare inom den ortodoxa nationalkyrkan i Finland: Sergej Okulov, Sergej Solntsev och ärkebiskop Herman (Aav.). Andra världskriget förändrar läget för den ortodoxa kyrkan. Den återuppbyggda kyrkan. Drag ur ortodoxins historia i hembygden.

Vårterminen

Finlands ortodoxa kyrkas förvaltning: Högsta styrelsen. Kyrkan underlyder den ekumeniska patriarken i Konstantinopel. Kyrkomötet. Kyrkostyrelsen. Stiften. Församlingarna.

Församlingens organisation: Församlingsmötet. Församlingsfullmäktige. Församlingsrådet. Fastighetsnämnden. Församlingens funktionärer. Pastorsexpeditionen. Församlingslivet. (Studiebesök till pastorsexpeditionen.)

Uttrycken för kristen etik i den enskilda människans liv: Människan och Gud. Kristi efterföljelse. Kärleken till Gud. Kärleken till nästan. Salighetens väg. Kampen mot synden. Att stärka den andliga kraften. Enskild och gemensam bön. Kristlig etik i den enskilda människans liv. Kristen etik i familje- och samhällslivet.

Den evangelisk-lutherska kyrkan: Samarbetet mellan den evangelisk-lutherska och den ortodoxa kyrkan. Vårt förhållande till medlemmar av den evangelisk-lutherska kyrkan.

Andra kristna samfund i Finland: Den romerska-katolska kyrkan. Olika trosriktningar.

Ekumenik: Kyrkorna närmar sig varandra.

12.2.9. Årskurs IX

Höstterminen

Religionernas historia: Naturfolkens religioner. Hinduismen. Buddismen. Islam. Kinas nationella religioner. Israels religion. Greklands och Roms forntida religioner. Kristna trosformer.

Guds uppenbarelse: Den apostoliska traditionen som den gudomliga uppenbarelsens källa. Naturlig uppenbarelse. Övernaturlig uppenbarelse. Underverk och profetior vittnar om Gud. Att förklara och sprida sanningen.

Den Heliga Skift: Bibelns ålder, språk och handskrifter. Den ortodoxa läran om de bibliska böckernas ursprung. (Uppsökes i Bibeln.) Utvalda psalmer och ordspråk som tillämpas ute i livet. Bibelläsning. Bibelns böcker (repetition).

Den heliga traditionen: Den heliga traditionen och dess betydelse. Hur traditionen upptecknats och de äldsta skriftliga beläggen.

Vårterminen

Gud som världens skapare och skyddare: Skapandet av den osynliga och den synliga världen. Läran om änglarna. Gud skapade människan till sin egen avbild. Vigiliens symbolik. (repetition).

Gud som den fallna människans befriare: Änglarnas avfall. Det ondas ursprung. Människans fria vilja, som hon missbrukade. Betydelsen av Frälsarens lidande och död på korset. Jesus i dödsriket. Den ortodoxa läran om människornas frälsning.

Gud som domare och belönare: Själarnas vistelseort efter kroppens död. Den enskilda domen. Böner för de döda. Den yttersta domen. De rättfärdiga.

Kristen etik i familje- och samhällslivet: Det kristna äktenskapet. Den kristna familjen. Ett sunt familjeliv. Familje- och sexualfostran i tillämpad form ges under terminens gång. Familjeplanering. Frågan om dopet. Ett ortodoxt hem. Ett ekumeniskt hem. Den kristnes arbete, vila och fritid. Fosterlandet och staten. FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna. Den ortodoxes rättigheter och förpliktelser i församlingen.

Det finländska ortodoxa kyrkan närstående institutioner: Prästseminariet, Öst-Karelens folkhögskola, det ortodoxa muséet, klostren och den ortodoxa institutionen vid Helsingfors universitet.

Den ortodoxa kyrkans upplysningsorganisationer. Helige Sergejs och Hermans brödraskap (PSHV) tisdagsföreningarnas och körernas verksamhet). Det ortodoxa ungas förbund (ONL) (klubbar och lägerområden samt deltagande i dem), Ortodoxa studentförbundet (OSF) Ortodoxa brödraskapet (OV) och Finlands ortodoxa lärares förbund (SOOL).

Ortodoxa publikationer: Aamun koitto, Tuohustuli samt Uskon viesti. Bekantskap stiftas med dessa. Kyrkliga annonser. Ortodox litteratur på landets språk. Översikt av ikonkonsten.

12.2.10. Läroplan för böner, hymner och andliga sånger

Böner och hymner: Ingår i förteckningen över lärostoffet. Andliga sånger på svenska sjunges i mån av möjlighet.

Inlärningen av böner, hymner och de andliga sånger bör inte bindas vid kursen i en bestämd årskurs, utan de inlärs under hela skoltiden i samband med läxorna i den bibliska historien och trosläran och genom regelbundet bruk i samband med skolandakterna (med eleverna som läsare) varvid kyrkoårets rytm bör

beaktas. De är fördelade på de olika årskurser (årsprogrammen). När läraren finner det lämpligt hålles i samband med varje årsprogram några böne- och sånglektioner. Härvid förklaras för eleverna orden, uttrycken och innehållet i de behandlade bönerna och sångerna.

12.3. Metodiska anvisningar

12.3.1. Principerna för undervisning i den ortodoxa religionen

Undervisningen i den ortodoxa religionen får inte ta formen av predikan, föreläsning eller föredrag, utan den bör ges i form av fortskridande diskussion under vilken man tillsammans med eleverna utreder fakta och problem.

Den ortodoxa religionsundervisningen utgör i så hög grad en särpräglad helhet, att läraren borde ha tillgång till en handbok i ortodox didaktik. För uppnående av en viss enhetlighet är det befogat att beröra vissa allmänna principer.

Vid den ortodoxa religionsundervisningen följs grundprinciperna för grundskolans arbetssätt. I det följande fästs uppmärksamheten vid vissa viktigare principer och försök görs att ge anvisningar om deras tillämpning.

12.3.1.1. Självverksamhet

Aktivitetsprincipen kan väl tillämpas vid den ortodoxa religionsundervisningen både med tanke på hela målsättningen för ortodox uppfostran (= uppfostran till aktiv församlingsmedlem) och med tanke på varje undervisningssituation. När det förekommer små undervisningsgrupper — såsom vanligt är — erbjuds goda möjligheter till grupparbete. Individuellt arbete åter aktiverar eleven och väcker frågor. Möjligheterna till grupparbete är obegränsade: man kan göra schematiska bilder av hemortens församling, en urklippsbok (stoff ur pressen), miniatyrmodeller av ett bykapell, uppsöka bibelställen, göra sammandrag genom att samla exempel om personer och skeden i kyrkans historia, teckna bilder av hemförsamlingens ikonostas. På högstadiet kan man hålla ett församlingsmöte, planera en exkursion till ett kyrkligt centrum osv.

På högstadiet kan man ge eleverna i uppgift att hålla korta föredrag om olika frågor inom ämnet. Eleverna kan vid sidan av läraren hålla andaktstunderna i början och slutet av religionslektionerna samt vid skolans morgonandakter.

12.3.1.2. Individualisering

Vid den ortodoxa religionsundervisningen erbjuder de små undervisningsgrupperna möjligheter att beakta varje elevs individualitet. Undervisningsmaterialet är rikligt. Därför är det även möjligt att finna varje elevs "eget område". En musikalisk och intresserad lärare kan t.ex. genom kyrkosång för eleverna öppna en värld, som sedan leder till förståelse för hela den ortodoxa tron. En elev, vars intresse väckts för trosläran, ser inte längre i den en anhopning av schematiska regler utan en rik livshelhet, och liturgiken erbjuder ännu större möjligheter.

Vid undervisningen utnyttjas även de vanliga metoderna för differentierad undervisning (se del I kapitel 8.5.).

12.3.1.3. Socialisation

Som individer hör vi till ett samfund, den ortodoxa kyrkan. Detta utgör det sociala fält, som vår uppfostran är avsedd att tjäna. Helt naturligt hör det även till uppfostrans mål att dessutom fostra eleverna till samhällsdugliga individer.

Även detta strävande återspeglas i hela den ortodoxa synen på uppfostran: den kristne är medlem av en församlingsgemenskap. Om läraren i sin uppfostran förmår följa en riktig princip för individuell fostran, uppstår det inte konflikt mellan dessa två principer — den individuella och den sociala.

12.3.1.4. Livsnärhet

Ibland har man eventuellt gjort sig skyldig till att framställa den ortodoxa läran såsom ett för nuet och den moderna människan främmande och avlägset fenomen.

Speciellt när det gäller undervisningen om kyrkliga bruk (och liturgi) torde det i detta hänseende finnas rum för förbättring. Om läraren förmår omfatta vissa trossanningar som självklara och inte blygs för dem, överförs en sund ortodox inställningen även till dem, som skall uppfostras. I motsatt fall känner eleven intuitivt, att undervisningen är oäkta och osäker. Detta leder i sin tur till en formalism, som är främmande för livet. Detsamma är fallet, när läraren inte behärskar sitt ämne kunskapsmässigt. Undervisningen blir då ett förmedlande av yttre bokkunskap. Livsnärheten ökas om det finns en ikon i det rum, där man undervisar i religion.

På alla stadier sjungs kyrkohymner och ortodoxa andliga sånger. Eleverna uppmanas att deltaga i Ortodoxa ungdomsförbundets verksamhet.

Att förverkliga livsnärhetens princip i den ortodoxa religionsundervisningen är en ytterst viktig förutsättning för att undervisningen skall lyckas.

12.3.1.5. Åskådlighet

I religionsundervisningen ingår ett stort antal abstrakta begrepp. Man kan dock använda lärostoff som står barnets och de ungas livsområde nära, och med vars hjälp även begreppsmässiga fakta väl kan konkretiseras. Å andra sidan bör man komma ihåg, att religionsundervisningen inte är en uppvisning i konstlad åskådlighet. Lärarens egen personliga övertygelse kan ersätta mycket av det som brister i tekniskt åskådliggörande. Återgivandets levande karaktär, dess konsekvens, och anda utgör lektionens inre form, hela religionsundervisningens röda tråd.

Vid en ortodoxa religionsundervisningen använder man samma medel för att uppnå åskådlighet, som i religionsundervisningen i allmänhet (se kap. 11). Dock är det skäl att i detta hänseende särskilt nämna följande fakta.

Utfärder och exkursioner är speciellt i skolorna på landsbygden ägnade att vidga perspektivet. Innan man stiftar bekantskap med en kyrka borde eleverna erhålla förstahandsinformation eller också meddelas informationen på ort och ställe. Detsamma är fallet, när man deltar i en gudstjänst. Dock är det pedagogiskt fel om men kräver att t. ex. liturgins yttre form skall inläras ordagrant, samtidigt som man glömmer den församlingsetiska sidan.

Det finns rikliga möjligheter till användning av *bredvidläsningsböcker, källskrifter* och *uppslagsverk*. På lågstadiet har man nästan helt underlåtit att använda det rikhaltiga urval av kyrkliga biografier och martyrlegender som finns. Det är inte heller skäl att undvika legendariskt material.

Ett utmärkt medel för att öka åskådligheten erbjuder de kyrkliga symbolerna. De kan utnyttjas nästan i alla sammanhang, men om man använder dem på ett olämpligt sätt ger man elevernas en oriktig uppfattning.

Eleverna kan samla tidningsurklipp t.ex. för en väggtidning, till vilken man under en månad eller ännu längre tid samlar alla nyheter som berör den ortodoxa kyrkan.

12.3.1.6. Helhetssträvan

Man bör komma ihåg att det här handlar om ortodoxi, i grund och botten inte om ett specialämne. Därför borde läraren ha en viss helhetssyn på den ortodoxi, som han kontinuerligt meddelar till sina elever. Om denna strävan saknas, kan undervisningen utformas till en schematisk, likgiltig undervisning, som t.ex. hakar upp sig på någon detalj, och som dessutom ofta saknar pedagogiskt stoff.

Då problemet även inom den ortodoxa religionundervisningen är ett synnerligen rikligt urval av material, bör man sträva till att systematiskt skapa helheter. Repetitionen bör utgöra en meningsfull helhet, som syftar till att klargöra helheten i det som lästs under de föregående lektionerna. En repetition, som inte innebär fördjupning, är inte meningsfull. Läraren kan även uppställa egna mål, utöver läroplanens rubriker och kronologi. Han kan använda åskådliga teckningar och schemata.

En koordinering av de olika delområdena inom den ortoxa religionen är absolut nödvändig. Så kan man t.ex. vid inlärningen av liturgiken utan vidare använda stoff från den bibliska historien, kyrkohistorien, (kyrkohistorien är ju bibelhistoriens direkta fortsättning), trosläran och etiken. I kyrkohistorien kan man i många fall även dra paralleller till den allmänna historien. En fördjupning på det etiska planet är önskvärt beträffande lärostoffet i sin helhet.

12.3.2. Metodiska anvisningar för olika delområden

12.3.2.1. Biblisk historia

Undervisningen bör ge information om frälsningshistorien. Uppgiften är trefaldig: kunskapsförmedlande, formell och andlig. Fastän Bibeln innehåller historiskt, geografiskt, etnografiskt och naturhistoriskt stoff får vid bibelstudiet behandlingen av ett dylikt stoff inte bli för omfattande. Huvudvikten bör läggas på det ur religiös synpunkt värdefulla.

Utantilläsning får inte vara undervisningens mål. Man bör sträva till en djupare förståelse av den heliga historien, försöka att tränga djupare in i dess innehåll och tänka på innebörden i den heliga historien.

Läraren kan berätta, eleverna kan läsa tyst eller högt. Efter läsningen förklaras främmande ord och begrepp och sedan följer fördjupningen: vad är Guds vilja, varför? Man kan även använda ett individuellt arbetssätt eller grupparbete.

Man bör betona betydelsen av läran om den heliga traditionen som en förklarande och kompletterande faktor till Bibeln.

12.3.2.2. Kyrkohistoria

Man bör sträva till att binda undervisningen i kyrkohistoria vid *Den Heliga Skrift, den allmänna historien och församlingens nuvarande av tradition berikade liv.*

Undervisningen bör basera sig på elevernas iakttagelser och kunskaper: församlingslivet, religiösa bruk, kyrkliga högtider, pilgrimsfärder, ikoner, upplysning, ungdomsarbete och inre mission osv.

Vid undervisningen i kyrkohistoria bör man framhålla Guds verksamhet i kyrkans liv. På denna grund bygger även undervisningens andliga funktion. Kyrkans liv är en fortsatt uppenbarelse av ett ljus som en gång uppenbarats.

Vid undervisningen i kyrkohistoria bör man visa, hur de nuvarande andliga uttrycken och det organisatoriska systemet har uppkommit. Undervisningen bör i första hand vara undervisning i *religion* och inte i historia, om också framställningens tema är kyrkans historiska utveckling och dess förbindelser med företeelser inom det kulturella, politiska och sociala livet.

12.3.2.3. Liturgik

Undervisningen bör fast anknytas till det levande liturgiska bruket, elevernas iakttagelser och kunskaper. Man stiftar bäst bekantskap med de kyrkliga förmålen i en kyrka eller i ett bönehus.

Undervisningen bör anknytas till kyrkoårets rytm ifråga om högtidsdagarna. Före högtiderna behandlas högtidsdagarna och läses motsvarande avsnitt ur Bibeln. Man läser även högstidsdagarnas liturgiska texter och vid morgonandakterna och -bönerna läses böner, som ansluter sig till högtidsdagarna. Vid stora högtider deltar man i gudstjänsten och åtminstone en gång under läsåret deltar man gemensamt i Herrens heliga nattvard. Vår kyrkas uppståndelsebudskap och dess betydelse betonas.

Till undervisningen i liturgik bör även anknytas estetisk forstran, som ansluter sig till inlärningen av kyrkosånger, gudstjänstbruk och kyrkokonst i allmänhet.

12.3.2.4. Troslära

Vid undervisningen i troslära utgörs innehållet av de av Gud uppenbarade trossanningarna. Därför är undervisningsuppgiften till sin natur djupt *andlig*. Trossanningarnas innersta väsen kan man tillägna sig med hjälp av tro och andlig erfarenhet och inte genom det mänskliga förståndet.

Vid undervisningen försöker man *förena troslärans innehåll med ett levande trosliv*. Trossanningarna är uttryck för andlig erfarenhet och inte lösryckta begrepp. Trossanningarna har en djup innebörd för det andliga livet.

Vid behandlingen av trossanningar kan man uppställa *problem*, till vilka man försöker finna ett svar. Diskussionens avsikt är en fördjupning, varvid eleverna kan ställa frågor, men sista ordet lämnas alltid åt Guds uppenbarelse.

Vid undervisningen i dogmatik används även Bibeln, men detta får inte innebära att man ögnar igenom många avsnitt av Bibeln, utan att man använder den för att grundligare belysa och studera det ifrågavarande temat.

Vid behov görs anteckningar och analyser för att begripa helheterna.

12.3.2.5. Religionshistoria

Vid undervisningen bör man ge en så riktig bild som möjligt av varje religion och det religiösa livet både inom och utanför kristendomen. Man bör betona religionernas gemensamma drag, samt det faktum att det inte finns något folk som inte har någon form av religion.

Undervisningsstoff, som behandlar religionshistoria, ingår inte i de ortodoxa läroböckerna, men här erbjuds möjlighet till självverksamhet och användning av källskrifter. Man kan ge eleverna i uppdrag att undersöka religionernas utbredning i världen (kartskiss).

12.4. Studieplan för den ortodoxa religionsundervisningen

Antalet ortodoxa elever kommer med några undantag att vara lågt både på grundskolans låg- och högstadium. Elever från olika årskurser måste under religionslektionerna samlas till en undervisningsgrupp. Lärokurserna inlärs som växelkurser.

Eleverna i årskurserna I—II bildar gemensamt en undervisningsgrupp, varvid

lärokursen för årskurs I = första växelkursen
„ „ „ II = andra „

Eleverna i årskurserna III—IV bildar gemensamt en tredje undervisningsgrupp, varvid

lärokursen för årskurs III = första växelkursen
„ „ „ IV = andra „

Eleverna i årskurserna V—VI bildar gemensamt en tredje undervisningsgrupp, varvid

lärokursen för årskurs V = första växelkursen
„ „ „ VI = andra „

På högstadiet bildar eleverna i årskurserna VII—VIII gemensamt en undervisningsgrupp, varvid

lärokursen för årskurs VII = första växelkursen
„ „ „ VIII = andra „

Eleverna i högstadiets årskurs IX bildar då en andra undervisningsgrupp.

Beroende på antalet ortodoxa elever i grundskolan kan även årskurserna förenas till en undervisningsgrupp på annat sätt, varvid det går lätt att på motsvarande sätt gruppera lärokurserna till växelkurser.

På vissa orter kan man på grundskolans högstadium även bilda klasser med ortodoxa elever. Detta skulle dock leda till isolering och religiös gruppbildning och kan därför inte rekommenderas.

I alla skolor borde man försöka hålla de ortodoxa religionslektionerna på samma tid som de evangelisk-lutherska lektionerna i religion.

XIII Religionshistoria och sedelära

13.1. Mål

Målet för undervisningen i *religionshistoria* är närmast att

1. orientera eleverna, förutom i den religiösa traditionen inom vår egen kulturkrets och i vårt samhälle, även i andra religioner och därvid utgå från deras egna förutsättningar samt fästa uppmärksamhet vid religionernas vidare kulturella bakgrund.
2. leda eleverna till att förstå andra människors och samfunds religiösa övertygelse och världsåskådning samt betona, att åsiktsdifferenser inte bör få skapa avoghet mellan olika grupper,
3. leda eleverna till att värdesätta vårt eget folks andliga kulturarv och förstå religionens andel i den kulturella utvecklingen.

Målet för undervisningen i *sedelära* är närmast att

4. befrämja elevernas utveckling till samarbete, ansvar och kärlek till nästan och hos dem stärka strävanden till ärlighet, redbarhet och den självbehärskning, som den mänskliga samlevnaden förutsätter,
5. göra eleverna förtrogna med de regler som är nödvändiga för mänsklig samverkan, och vilka berör alla samhällsmedlemmar oberoende av deras världsåskådning,
6. ge information om utvecklandet av de mänskliga rättigheterna och om den verksamhet, som försiggår i våra dagar för att förverkliga och utvidga dem,
7. befrämja att de som undervisningens mål satta etiska principerna blir beaktade i det sociala samfund, som klassen och skolan utgör,
8. ge kännedom om hur man försöker lösa individens och samhällets etiska problem inom olika religiösa kretsar och utveckla elevernas förmåga till en självständig etisk bedömning,
9. analysera sådana händelser, om vilka olika slag av massmedia redogör, och som inte kan förstås utan kännedom om den religiösa miljön och de etiska värderingarna, som finns i bakgrunden.

13.2. Lärostoff

13.2.1. Årskurs I

Höstterminen

Världen som vi lever i. Naturens skönhet och den andakt den väcker. Stjärnhimmelen och de tankar den väcker. Världsalltets storhet och under. Allt liv bör beskyddas och omhuldas.

Det egna hemmet. Hemmet och dess medlemmar (även en s.k. ofullständig familj beaktas). Godhet och vänlighet i de mänskliga relationerna. Hur människorna i hemmet kan hjälpa och glädja varandra. Vad som föranleder sorg och gör hemmets medlemmar tunga till sinnes.

Samvetet. Samvetets uppfattning om rätt och orätt. De äldres föredöme och lärdomar utvecklar barnets samvete. De sociala reglernas utveckling, ett resultat av den mänskliga samlevnaden. Hur man lär sig att lyssna till "samvetets röst". Att be om förlåtelse och dess betydelse. Låt inte solen gå ner över din vrede".

Vardag och helgdag. Arbetet i människornas liv. Att göra en utfärd och lyssna till naturens röster. Det viktiga i att bli stilla och meditera. Att lyssna till musik kan göra det lättare att bli stilla.

Musikstund

Kamrater och vänner. Problem som berör sämja och kiv i en barnträdgård (lekskola). På vilka olika sätt kan man göra slut på gräl. På vilket sätt leker man och spelar olika spel så att alla har det trevligt. Våra vänner bland djuren. Vad djuren behöver. Hur behandlar vi djuren.

Rädsla och trygghet. Olika slag av rädsla hos barn (mörker, ensamhet, åska, blixt, djur, skolrädsla mm.) Finns det spöken? Kunskap om saker och ting förjagar rädslan. På vilka olika sätt man kan försöka att frigöra sig från rädsla.

Julen, hemmets fest. Julseder och deras bakgrund. Hur de kristna firar jul. Hur man förr i världen for till kyrkan på landet. Fornfinnarnas fester vid årsskiftet. Hur jul och nyår firas i olika länder.

Julmusik. Ljus brinner i klassrummet. Julmusik på grammofon. Julsånger.

Vårterminen

Människornas liv i olika delar av jordklotet. Gemensamma drag i människornas liv (arbete och användning av arbetsredskap, språket, sociala regler, barnuppfostran). Särskilt studium ägnas familjens och barnens liv t. ex. i Afrika, Latinamerika, Indien, Kina, Japan och Europa. Människornas religion och religiösa seder (i samband med andra kulturer).

Böckernas och kunskapens värld. Olika slag av böcker. Hurudan information får vi via radio och television. Man borde åt andra människor förmedla information, som är riktig och sann.

Skönhetens värld. Musik, dikter, sagor, bilder, att uttrycka sig i rörelse, skådespel, film.

Musikstund

Vi kan hjälpa varandra både nära och fjärran. Människornas liv i utvecklingsländerna. Vad barnen i utvecklingsländerna behöver. Utvecklingshjälp och missionsarbete. Kan vi göra något för utvecklingsländerna. Hjälpare i utvecklingsländerna t. ex. Albert Schweitzer. Nödlidande i vårt eget land.

13.2.2. Årskurs II

Höstterminen

Berättelserna i Kalevala. Bekantskap stiftas med Kalevalas innehåll i form av prosaberättelser. På vilket sätt berättelserna bevarades under forna tider. Elias Lönnrots liv.

Konst- och musikstunder som ansluter sig till Kalevala.

Hemmet och dess medlemmar. Vilka alla kan vi hjälpa i hemmet. Att be om förlåtelse och att förlåta.

Att hjälpa andra människor. Vilka kan vi hjälpa utanför hemmet (gamla, sjuka). Barn, som är annorlunda: fysiska skador, blindhet, dövhet, varaktiga sjukdomar.

Musikstund. T.ex. kompositioner med motiv ur Kalevala.

De dödas dag. Människan vet inte sina dagars antal. Livets korthet och dess värde. (varje dag är en gåva). Begravningsseder (att begrava i jorden, den indiska kremeringen). På vilket sätt tar vi avsked av de döda. Minnet av en människa lever även efter hennes död hos närstående människor. Att minnas de döda: att göra besök på begravningsplatsen. Hur man i hemmet kan komma ihåg hädangånga familjemedlemmar.

Fornfinnarnas religion. Uppfattningarna om Tuonela. Hur man förde mat till gravarna och de föreställningar som anslöt sig därtill. Kekri, fornfinnarnas allhelgonadag. På vilket sätt de avlidna blev ihågkomna som helgon. Hur sammanhållningen inom släkten bevarades även över dödens gränser.

Julberättelser. Hur julen firas i olika ländet i våra dagar. Julseder förr i tiden. Olika seder att ge gåvor. Att glädja sina vänner: julkort tillverkas åt vännerna.

Palestina. Landet, där Jesus föddes, Hur lång tid innebär "för två tusen år sedan". Naturen i Palestina, människorna, bostäderna, fåren och herdarna, jordbruket och fisket, djurens stall och krubba.

Berättelse om Jesusbarnets födelse

Till julberättelserna anknuten bildkonst och musik

Vårterminen

Berättelser från Jesu barndom. Jesus frambäres i templet. Österlandets vise. Flykten till Egypten. Återkomsten från Egypten till Nasaret. Hurudan var Jesu hemtrakt. Ett judiskt hem och dess seder. En judepojkes uppfostran.

Vad Jesus lärde. Den barmhärtige samariten. Berättelsens tillämpning i nutida barns liv.

Hurudan Jesus var. Hur Jesus förhöll sig till de i samhället förskjutna, föraktade och ringaktade (sjuka, blinda, lytta, fattiga, hungriga, okunniga, kvinnor och barn).

Berättelser om Jesu verksamhet. Jesus botar hövitsmannens son. Jesus botar Jairus dotter. Sackeus. 5000 män bespisas. Innebörden i de berättelser, som berör Jesu verksamhet: deras värde är inte beroende av sanningsenligheten i detaljerna.

Jesus som förebild. Jesus var god och hjälpte sådana som var i behov av hjälp. Jesu förebild i den nutida världen: att använda kunskaperna och färdigheterna för dem, som behöver hjälp. Jesus föraktade ingen. Jesus såg även det goda hos alla människor.

Kyrkobyggnad och gudstjänst. Den lutherska, ortodoxa och romersk-katolska kyrkobyggnaden samt gudstjänsten.

Utvecklingshjälp. Att hjälpa i olika slag av nödsituationer. Den fortgående hjälpen till utvecklingsländerna. Den tidigaste formen av utvecklingshjälp, missionsarbetet.

Fransicus av Assisi och hans solsång. Fransiscus: en människa som upplevde Gud så intensivt att även andra märkte det. Legender om Fransiscus. Solsången.

13.2.3. Årskurs III

Höstterminen

Vi stiftar bekantskap med isrealiternas religion. Israeliternas bosättningsplats och levnadsvanor. Israeliternas gud Jahve, som man trodde att uppenbarade sig på berget och i åskan. Hur israeliternas uppfattningar om Jahve och deras gudstjänstbruk utvecklades. Berättelser om Israels folks förfäder (patriarkerna): Abraham, Jakob, Josef.

Israels folks historia. Moses som folkledare. Israels folk i öknen. Vandringen till Kanaans land. Domartiden. Konungatiden: Saul, David, Salomon. Rikets delning. Tvångsförflyttningen och återkomsten. Profeterna. Sånger ur Psaltaren som exempel på israeliternas religiösa diktning.

Israels folk i dagens värld. Judarnas öden genom tiderna. Den nutida staten Israel och dess problem. Judarna i Finland. Hur en judisk församling verkar. Religiösa seder och högtider i ett judiskt hem. En judisk pojkes och flickas religiösa fostran.

Regler för den mänskliga samlevnaden. Olika slag av idrottsliga lagspel och deras regler. Hur vinnarna och förlorarna förhåller sig till spelreglerna. En vänlig inställning till medspelarna. Regler för samlevnad är nödvändiga. Som exempel "den gyllene regeln" som Jesus lärde samt levnadsregler ur Kalevala. Studium av etiska problem kan även utföras inom ramen för en fortlöpande "ramberättelse".

Nutida folkledare. Martin Luther Kings liv.

Vårterminen

Ansvaret för våra ord. Lögn förstör ett ömsesidigt förtroende. Det krävs mod att svara för sina egna handlingar. Finländska folksagor om ärlighet. Man kan såra och skada sina närmaste med ord. Skryt och kritik av andra förstör kamratskapet. Exempel på goda människor.

Påsken. Hur judarna firar påskhögtiden. Hur Jesus kom i konflikt med sin omgivning: Innehållet i profeternas messiastro. Jesu egen uppfattning om sin uppgift. Bibelns påskberättelse: Jesu korsfästelse och begravning. Berättelsen om den tomma graven och uppståndelsen. Hur Jesu död inverkade på lärjungarna. De kristnas påskfirande, särskilt den ortodoxa påsken.

Olika situationer i livet. Vilodagens nödvändighet och olika sätt att tillbringa vilodagen. Att älska och vörda sina föräldrar och lyssna till deras råd. Jämvikt mellan rättigheter och skyldigheter i hemmet: man bör inte ta sig rättigheter, som man inte unnar andra, eller påbörda andra skyldigheter, som man själv drar sig undan. Svårigheten att be om förlåtelse och erkänna egna fel. Att upptäcka fel hos sig själv och andra människor.

13.2.4. Årskurs IV

Höstterminen

Tempel i olika länder. Våra nutida kyrkobyggnader. Hur kyrkorna byggdes i vårt land under forna tider. Kyrkklockorna, särskilt de sätt på vilka de ortodoxa kyrkklockorna ringes. Bildmaterial om olika slags tempel: hinduiska och buddhistiska tempel, judarnas synagoga, moskéer, de ortodoxa kyrkan, någon stor katedral.

De stora grundläggande händelserna i människolivet. Födelsen. Olika folks sätt att ta emot den nya människan. Olika sätt att ingå äktenskap och olika slag är bröllopshögtider. Olika sätt att ta farväl av avlidna och begrava dem. Olika föreställningar som anknyter till födelse och död. (t.ex. fornfinnarnas, fornsvenskarnas samt indianernas föreställningar).

Vad innebär religionerna. Religionen som en föreställning om övernaturliga makter. Människornas försök att vända sig till övernaturliga makter och inverka genom dem. Att ty sig till övernaturliga makter i en stund av nöd. Religionen som en gemensam föreställning för en grupp, som en tradition, vilken inlärs. Besvärjelser och böner, deras gemensamma och olikartade drag. Exempel på båda besvärjelser och böner ur Kalevala. Exempel på böner inom olika religioner. Yttre sätt att be inom olika religioner. Hur man skall uppträda, när man besöker olika slags kyrkor.

Advent och jul. Att hjälpa sådana som har det svårt och lider nöd. Julklappar förfärdigas åt några barn. Julmusik.

Vårterminen

Levnadsregler. Vördnaden för livet. Livet i dess olika former bör skyddas, inte förgöras. Fred och vänskap mellan människor (t.ex. indianmyternas uppfattningar om krig och fred). Vad gör oss glada och lyckliga. På vilket sätt gör vi andra och oss själva ledsna till sinnes. Att tala illa om andra. Avund mellan människor. Att göra förtret åt andra — att leva sig in i en annan människas roll. Redlighet, mod, försvar av en riktig sak. På vilket sätt väljer vi mellan rätt och orätt. Hur vi lär oss bedöma följderna av våra handlingar.

Vi lär oss känna de stora religionerna. Kristendomen repeteras kursoriskt (lutheraner, ortodoxa, romersk-katoliker), likaså judendomen. Islam i Arabien.

Konstlektion. Hur musiken och de bildkonsten beskrivit dödsriket (Tuonela). De i Indien uppkomna religionerna hinduismen och buddhismen. Monoteistiska och polyteistiska religioner. Yttre religiositet och from personlig religiositet inom olika religioner. Att följa religionsundervisningen i sitt eget liv.

Buddhismen, en religion där man inte tror på Gud. Buddhas liv. Buddhas uppfattning om meditationen som en väg till salighet.

Etiska frågor. Självbehärskning, goda och dåliga vanor. Betydelse för hälsan av måttliga och omåttliga vanor. Att välja bland de olika förebilder som omger oss. Olika slags hjältegestalter i böcker serier, filmer och television och den beundran de är föremål för.

13.2.5. Årskurs V

Höstterminen

Fornfinnarnas religion

Kristendomens införande i Finland

Den katolska kyrkan i Finland. Klosterväsendet. Helgonen. Finländska legender.

Medeltidens djävulstro och häxförföljelserna. Djävulstrons allmänna förekomst. Den onda motståndskraften mot Gud i olika religioner. Finländska folksagor som beskriver djävulstron. Häxförföljelser i det övriga Europa och i Finland. Tron på förhäxelse och annan vidskepelse i våra dagar.

Reformationen. Luther. Gustav Vasa. Agricola. Abc-boken, början till det kyrkliga folkbildningsarbetet.

De ungas livsfrågor. Tacksamhet och missnöje i livet. Möjligheternas att tjäna andra människor. Konflikter i hemmet: hur konflikter löses och hur man kan hindra att de tillspetsas. Familjeproblem som eleverna tar upp. Individens ansvar för sig själv och ansvaret för andra inom kamratkretsen. Hur nyttjar vi vår fritid. Betydelsen av att ha specialintressen. Hurudana ideal erbjuder massmedia oss. Filmerna och den vardagliga verkligheten. Hur kan reklamen utnyttja unga människor.

Vårterminen

Finnarnas religiositet på 1600-talet. Hur fornfinnarnas religiösa traditioner bevarades, speciellt i avlägsna byar. Hur den fornfinska och kristna religiösa traditionen sammanblandades. Agricolas förteckning över finska gudar: stoff från den forntida tron och kristna helgon. Finnarnas såningsfest och dess bevarande.

Arbete för ens nästa. Människor, som offrat sitt liv för att hjälpa sina med människor och i kamp för deras rättigheter: Thomas Muntzer, ledare för de livegnas frihetskamp, William Wilberforce, slavarnas frigörare. Thomas Barnardo, de hemlösas fader. Florence Nightingale, de sjukas hjälpare. Henry Dunant, lindrare av krigets lidande. Mathilda Wrede, fångarnas vän. Albert Luthuli, kämpade för de mänskliga rättigheterna mot rasförföljelse. Organisationer och persongestalter, som arbetar för utvidgade mänskliga rättigheter i världen av i dag. Verksamhet i vårt eget land för att befrämja internationell fred och säkerhet.

Myter om jordens skapelse. Den allmänna förekomsten av myter om jordens skapelse. Kalevalas och indianernas berättelser om jordens skapelse, ljusets uppkomst, den första människan, eldens uppkomst. Bibelns skapelseberättelse och i jämförelse med den polynesiska berättelsen om världens skapelse. Naturvetenskapens nuvarande uppfattning om världens uppkomst. Skillnaden mellan myterna och den vetenskapliga förklaringen. Myten om jordens skapelse definierar människans ställning och uppgift i världen. Myterna om jordens skapelse betonar livets värde och människans ansvar för livets bevarande.

13.2.6. Årskurs VI

Höstterminen

Världsreligionerna. Islam, Mohammed som person. Hinduismen, kastväsendet. Buddismen. Parsismen. Kinas religioner: konfucianismen, taoismen. Japans religioner: shinto och buddhismen. Judendomen. Kristendomen. Naturfolkens religioner (kursoriskt). Olika religioners utbredning på jordklotet. Religionsfrihet: dess utveckling och världsläget i detta nu.

Vårterminen

Finlands kyrkohistoria från 1700-talet till våra dagar. Väckelserörelserna uppkomst (bedjarrörelsen, pietismen, den evangeliska rörelsen, laestadianismen, den kristligt-sociala rörelsen). Orientering om olika väckelserörelsers sångböcker och sånger.

De tio buden och bergspredikan. På vilket sätt de tio buden uppstod under Israels folks vandring i öknen. Mose lag och våra lagböcker. De tio buden: världsliga och religiösa normer. Jämförelse mellan de tio buden och den egyptiska

syndabekännelsen för en död. Jesus lärde både genom sina handlingar och sitt ord. Jesu verksamhet och avgöranden i olika situationer såsom en förebild för de kristna. Bergspredikan. Valda avsnitt ur bergsprediken, deras tillämpningar. Bergspredikans lära om det godas och det ondas lön. Andra religioners lära om det goda och det ondas lön (Laotse, Konfutse).

13.2.7. Årskurs VII

Livsfrågor. Unga människors kontaktsvårigheter. Hur man kan skilja mellan rätt och orätt. Hurudan är den grupp, i vilken medlemmarna trivs. Hur löser vi frågan om livets mening.

Vad är religion. Religionen som ett svar på frågan om livets mening. Religionernas utbredning och mångfald. Exempel på naturfolkens religioner. Hur rädslan för döden övervinnes med religionens hjälp. Att ty sig till bön i en stund av nöd, då andra, mänskliga utvägar inte räcker till. Olika former av gudstjänst. Ateismen som världsåskådning.

Religionens betydelse under olika åldersstadier. Barndomens trygghetsproblem. Känslolivets brytningstid och religiösa problem under ungdomstiden. Uppfostringsproblem för ungdomens föräldrar (skall man t.ex. lära barn att be aftonbön). Livets "bokslut" och religiösa problem under ålderdomen.

Orientering i religiös musik (t.ex. klassiska och moderna mässor).

De olika religionernas frälsningsväg. Islam. Judendomen. Hinduismen. (Vägarnas mångfald. Verkligheten ses som en illusion.) Buddismen. (Frigörelse från rädsla. Lösgörelse från gudarna. Den ädla åttafaldiga vägen och nirvana). Konfutse. (Religionen är ett problem som rör uppförandet i detta livet, inte i det tillkommande. Konfutses syn på idealsamhället. Gudsbegreppet i (olika religioner).

Andra synpunkter på samhällsreformer än de religiösa. Den marxistiska synpunkten på missförhållandena i samhället och det framtida samhället.

Religiösa och stora politiska ledare. Jesus som förbild. Mao Tse-Tungs ställning som ett föredöme för kineserna i detta nu.

13.2.8. Årskurs VIII

Kristendomens bakgrund. Egypten, Babylon, Persien, antikens Grekland, Rom, hellenismen. Hur den kristna traditionen fick inflytande och tog form.

Uppkomsten av Gamla och Nya Testamentet. Bibelforskning. Olika typer av skrifter i Bibeln. Saga, legend och myt. Exempel på universiella myter: myten om modern och barnet. Idén om död och uppståndelse, dess samband med naturens livets uppvaknande om våren. Tidvis återkommande tankar om världens undergång (t.ex. berättelserna om syndafloden.)

De olika religionernas heliga böcker. Exempel på dem.

Familjen och släkten, betydelsen av ett nära förhållande mellan människor. Fornfinnarnas religion repeteras. Kalevalas lära om samlevnadens konst inom en storfamilj. Den kinesiska familjen som en sakral sammanslutning. Bibelns lära om kärleken, särskilt Korinterbrevets 13. kapitel. Människan inom familjen under olika tidsperioder: en djupt grundad känsla av trygghet och tillit till människorna. Möjlighet till initiativ och självverksamhet, barnets vilja och den vuxnes vilja. Glädje i hemmet. Ömsesidighet i förhållandet mellan människor, att förlåta. Att dela arbete och ansvar. Självkänsla och att bli accepterad i ett samfund. De

ungas självständighetsproblem i förhållande till deras föräldrar och andra fullvuxna. Omvårdnaden om barn och åldringar inom familjen och släkten.

Individens andliga mognad. Studium av olika tillbudsstående "livsvägledare" (horoskop, veckotidningarnas artiklar och fråge- och svarsspalter, böcker som ger livsvägledning). Hur skall man förhålla sig till vägledningar, som lovar "genvägar till lyckan". Hur kommer religiös mognad till uttryck. Att utforma en egen levnadsplan. Att verkligen ta ansvar för följderna av sina egna handlingar och beslut. Hur man förhåller sig till samhällets och hela mänsklighetens problem.

Att växa till man och kvinna. Anvisningar om hur ett gott förhållande utvecklas mellan människorna. Problem som berör de ungas kamratskap, vänskap och kärlek. Gemensamt ansvar när man sällskapar med varandra. Ansvaret för att bilda en familj och fostra en ny generation. Alla vuxna bildar inte familj. De sexuella behoven och människans övriga behov.

Underhållning som talar om livsåskådning. Den livsåskådning som schlagrarna erbjuder. Dyrkan av popstjärnor och andra ungdomsidoler. På vilket sätt "underhållningsindustrin" kan utnyttja ungdomen.

Etiska porträtt. T. ex. J. S. Bach, Dag Hammarskjöld, Bertrand Russel, Minna Canth.

13.2.9. Årskurs IX

Religiösa rörelser i dagens Finland. Som grupparbete studeras åtminstone följande: bedjarrörelsen, pietismen, den evangeliska rörelsen, laestadianismen, den s. k. femte väckelserörelsen. Prov på tidningar och sånger, eventuellt intervjuer. Man bildar sig en uppfattning om olika gruppers centrala religiösa uppfattningar.

Vad innebär livsåskådning. Väsentliga livsåskådningsfrågor: livets mening, existensen av högre makter, dödens problem, finns det ett liv efter döden, människovärdet och vad det grundar sig på, individens ansvar för sin egen verksamhet och samhällets verksamhet. En klart medveten livsåskådning och en s. k. "dold livsåskådning" (en samling värderingar och attityder). Frågor om livsåskådningar som eleverna tar upp.

Livsåskådningar i "sammandrag". Ordstäv (speciellt finländska ordstäv), aforismer, maximer, Bibelns ordspråk.

Praktiska följder av livsåskådningar. Det primära ansvaret för en själv och ens närmaste (egna handlingar och ord). Ett världsomfattande ansvar: bryr vi oss om jordens nedsmutsning, människornas hungersnöd, faran för ett atomkrig. Hur ansvaret kommer till uttryck: Vad kan man överlåta åt andra att ombesörja, för vad borde man själv dagligen offra tid.

Socialetiska problem. Människornas gemensamma förpliktelser (oberoende av religiösa åskådningar). Att skapa ordentliga levnadsförhållanden för alla: föda och bostad, skolning, arbete, vila och rekreation, sjukvård, hjälp i nödsituationer, trygghet på ålderdomen mm. Vad innebär "rätt att leva". Kvinnornas och mannens ställning inom olika kulturer (jämförande material). Välfärdssamhällets problem. Minoriteters ställning (rasminoriteter, nationella, språkliga, religiösa, politiska minoriteter). Handikappade individers utvecklingsmöjligheter. Avvikande individers problem. Politik som berör inkomstfördelningen i samhället — skillnader i levnadsmöjligheter. Skillnader i värde mellan ärvda och förvärvade rangställningar — problem som föranleds härav samt olika modeller för lösning av dessa.

Strid mellan olika livsåskådningar under det senaste århundradet. Evolutionsteorin, marxismen, socialismen, liberalismen.

Växelkurser

Undervisningen i religionshistoria och sedelära kommer i allmänhet att ske i form av växelkurser. Härvid är det skäl att ordna växelkurser i årskurserna I—II, III—IV och V—VI. Den första växelkursen inleds vid ett udda årtal.

13.3. Anvisningar för undervisningen

Undervisningen i religionshistoria och sedelära borde erbjuda eleverna möjligheter att *leva sig in* i religionernas värld. Det är skäl att på varje årskursnivå utnyttja konsten. Genom dess uttrycksmedel är det möjligt att på ett mångsidigt sätt skapa upplevelser, vilka inte kan åstadkommas genom en undervisning, som inskränker sig till ren information.

Religionen bör studeras mot en mera omfattande kulturell bakgrund. I de lägre årskurserna är det skäl att koncentrera sig på kulturens konkreta uttrycksformer och i hög grad använda sig av bildmaterial. Både när man studerar religioner eller fördjupar sig i etiska principer, är det i de lägre årskurserna skäl att använda sig av berättande material såsom folksagor, berättelser ur Kalevala, indianberättelser, berättelser ur Bibeln mm. I mellanklasserna försöker man att ge en uppfattning om vilka drag, som är gemensamma i religionerna, och vilka uppgifter religionen har i samhällets och individens liv. I mellanklasserna kan man konkretisera religionens betydelse genom att ställa i centrum personer, som ägnat sitt liv till att tjäna de främsta målen i sin egen religion. På högstadiet fäster man större uppmärksamhet vid religionernas inre väsen, såsom den frälsningsväg de erbjuder och karaktären hos deras gudsbegrepp. På alla stadier är det skäl att beakta, att ett alltför omfattande faktamaterial kan hindra förståelsen för väsentligheter och hämmar utvecklingen av elevernas tankeförmåga.

Det är skäl att på alla stadier främja elevernas etiska utveckling genom att hos dem stärka *empatin* eller förmågan att leva sig in i andra människors levnadssituationer, behov och önskemål. Likaså kan man främja den etiska utvecklingen genom att utveckla tankeförmågan, så att eleverna är i stånd att tankemässigt klart överväga olika slag av alternativ och bedöma deras följder både när det gäller dem själva och andra människor. I det vardagliga livet inom klassen och skolan borde man sträva till att följa de etiska principer, vilka man syftar till i undervisningen. En *gemensam diskussion* i klassen kan tillämpas som ett centralt förfarande vid etisk fostran. Stoff till utgångspunkt för diskussionen får man ur autentiska situationer i skolan och det övriga livet, men det är även skäl att tillgodogöra sig de möjligheter konsten erbjuder. Böcker för barn och ungdom erbjuder för eleverna intressanta ramberättelser, som anknyter till olika slag av problem i barnens liv. Ett studium av problemen ur etisk synpunkt kan åstadkommas på basen av de situationer och frågor, som kommer fram vid behandlingen av berättelserna. Även filmens möjligheter att erbjuda stoff för ett resonemang om etiska problem samt öka inlevelseförmågan är värda att beakta.

I de lägre årskurserna granskar man vid etisk fostran personliga drag såsom vänlighet och hjälpsamhet, vilka är önskvärda hos människorna i det dagliga livet. I mellanklasserna fördjupar man sig i betydelsen av sociala regler och regler i olika samfund. På högstadiet strävar man till att skapa en uppfattning om både individens och samhällets mest centrala etiska problem, samt inlär vid studiet av dessa problem nödvändiga etiska grundbegrepp.

Det är skäl att göra undervisningen omväxlande och intresseväckande genom att använda ett mångsidigt arbetssätt. Härvid är det möjligt att fortlöpande studera även ett omfattande område, utan att eleverna tröttnar. I mellan- och och de högre årskurserna är det skäl att använda grupparbete, och speciellt på högstadiet bör man även ge eleverna möjligheter att välja studieobjekt enligt sitt eget intresse. För att göra undervisningen mera livsnära är det skäl att beakta firandet av olika slags ideella dagar och veckor och ansluta undervisningen till deras teman (t. ex. främjandet av sunda levnadsvanor, stora mäns livsverk, internationellt samarbete, ökade mänskliga rättigheter).

XIV Musik

14.1. Mål

Musikundervisningens syfte är

1. att vägleda eleverna till ett *naturligt användande av rösten* i tal och sång,
2. att göra eleverna förtrogna med *aktuellt sångmaterial* och i mån av möjlighet handleda dem i *bruket av olika instrument,*
3. att göra eleverna förtrogna med *musikens grundläggande terminologi* och *notskriften* i den mån detta motiveras av vokala och instrumentala övningar,
4. att utveckla elevernas *sinne för musik* så, att de självständigt ta ställning till musik,
5. att erbjuda eleverna möjligheter till fri *skapande verksamhet* med musikaliska medel,
6. att i mån av möjlighet göra eleverna förtrogna med *allmänt kända verk av stora kompositörer, mästare inom den utövande tonkonsten* samt *folkmusikens och underhållningsmusikens uttrycksformer;* speciell uppmärksamhet fästes vid *det egna landets musikkultur,*
7. att vänja eleverna vid *samarbete inom musiken* i och utanför skolan samt
8. att stimulera eleverna till *musikutövning under fritiden* även efter avslutad skolgång.

14.2. Lärostoff

14.2.1. Musik som gemensamt ämne

14.2.1.1. Årskurserna I—II

Sånger som ansluter sig till barnens föreställningsvärld. Psalmer och andliga sånger. Inhemska och utländska folkvisor. Ramsor och talkanon. Tonbildningsövningar.

Ackompanjemangs- och spelövningar på rytm- och melodiinstrument.

Iakttagelser rörande sångers uppbyggnad. Övningar för utvecklande av det rytmiska och melodiska gehöret.

Fri och beskrivande rörelseimprovisation. Sånglekar.

Sagor med musikeffekter (sång, spel samt t.ex. konkret musik). Dramatisering. Uppfinnande av rytmiska och melodiska motiv. Uppfinnande av ackompanjemang. Komponerande av sånger och instrumentala melodier.

På s. 260 har i schematisk form framställts lärostoffet i musik för de olika årskurserna.

Lyssnande: Musiksagor och beskrivande kompositioner. Kännedom om ljud i allmänhet, klangfärger och hur de uppenbarar sig i musiken. I andra årskursen även några orkester- och folkinstrument. Folkmusik och av denna inspirerad musik.

14.2.1.2. Årskurserna III—IV

Sånger som ansluter sig till barnens föreställningsvärld. Psalmer och andliga sånger. Inhemska och utländska folkvisor och andra kända sånger, särskilt inhemska.

I årskurs III det egna landskapets sång samt Vårt land. I årskurs IV andra landskapssånger och andra länders nationalsånger.

Kanonsånger, i årskurs IV också tvåstämmiga sånger. Ramsor, talkanon. Tonbildningsövningar. (Sånger inövas i mån av möjlighet också på det andra inhemska språket och på främmande språk.)

Iakttagelser rörande sångers uppbyggnad. Övningar för utvecklande av det rytmiska och melodiska gehöret.

Fri och beskrivande rörelseimprovisation. Sånglekar, i årskurs IV även inhemska och utländska folkdanser.

Sagor med musikeffekter (sång, spel samt t.ex. konkret musik). Dramatisering. Uppfinnande av rytmiska och melodiska motiv. Uppfinnande av ackompanjemang. Komponerande av sånger och instrumentala melodier.

Lyssnande: Musiksagor och beskrivande kompositioner. Kännedom om ljud i allmänhet, klangfärger och hur de uppenbarar sig i musiken. Några orkester- och folkinstrument. Folkmusik och av denna inspirerad musik. Allmänt kända musikstycken.

14.2.1.3. Årskurserna V—VI

Folkvisor från hemlandet och andra länder. Psalmer och andliga sånger. Kända sånger, särskilt inhemska. Aktuella underhållningssånger. Olika länders nationalsånger. Kanon- och tvåstämmiga sånger.

Tonbildningsövningar. (Sånger inövas i mån av möjlighet även på för eleverna främmande språk.)

Ackompanjemangs- och speluppgifter på rytm- och melodiinstrument.

Iakttagelser rörande sångers uppbyggnad. Övningar för utvecklande av det rytmiska och melodiska gehöret.

Fri och beskrivande rörelseimprovisation. Folkdanser från olika länder.

Dramatisering. Uppfinnande av melodiska och rytmiska motiv. Uppfinnande av ackompanjemang. Komponerande av sånger och instrumentala melodier.

Lyssnande: Musiksagor och beskrivande kompositioner. Några orkester- och folkinstrument. Folkmusik och av denna inspirerad musik. Allmänt kända musikstycken. Aktuell underhållningsmusik.

14.2.1.4. Högstadiet

Inhemska och utländska folkvisor. Psalmer och andliga sånger. Kända sånger, särskilt inhemska. Aktuella underhållningssånger. (Sånger inövas i mån av möjlighet också på det andra inhemska språket och på främmande språk.)

Lyssnande: Folkmusik och av denna inspirerad musik. Allmänt kända musikstycken. Aktuell underhållningsmusik.

14.2.2. Musik som tillvalsämne

Inhemska och utländska folkvisor. Psalmer och andliga sånger. Kända sånger, särskilt inhemska. Aktuella underhållningssånger. Kanonsånger, även i olika intervaller samt två- och trestämmiga sånger. Tonbildningsövningar. (Sånger inövas i mån av möjlighet också på det andra inhemska språket och på främmande språk.)

Ackompanjemangs- och speluppgifter på olika instrument och i olika instruentkombinationer.

Övningar för utvecklandet av det rytmiska och melodiska gehöret samt harmonisinnet.

Rörelseimprovisation. Musikeffekter till tal-, visuella och rörelseframföranden. Uppfinnande av ackompanjemang. Uppfinnande av rytmiska och melodiska motiv, sånger och instrumentala stycken. Folkdanser från olika länder. Stildanser.

Lyssnande: Folkmusik och av denna inspirerad musik. Allmänt kända musikstycken. Aktuell underhållningsmusik. Musikaliska formbyggnader. Instrument, instrumentala ensembler och orkestrar. Rösttyper, sångensembler och körer.

14.2.3. Specialkurser i musik

I musik kan man på högstadiet anordna specialkurser antingen som kurser enbart i musik eller i anslutning till kurser i andra ämnen. Kursernas omfattning anpassas efter förhållandena eller efter specialkursens karaktär. Sådana kurser är bl.a.:

Kurs i solosång.
Kurs i t.ex. kantele- eller gitarrspel.
Kurs i instrumentbygge.
Kurs i tillverkning av stereoanläggning.
Kurs i musikens teori (harmonisering, arrangemang för röster och/eller instrument, komposition).
Ackompanjemangskurs.
Kurs i folkmusik.
Kurs i kyrkomusik.
Kurs i jazz.
Kurs i popmusik (Ackompanjemang: piano eller orgel, gitarr, kontrabas, trummor).
Folkdans- och danskurs.
Teaterkurs ("Stjärngossar", sångspel, musical, opera).
Kurs i musiklyssnande (något speciellt område).

14.3. Arbetssätt

14.3.1. Allmänt

Redan hos helt små barn kan man iakttaga ett behov att uttrycka sig musikaliskt. Barnen vill åstadkomma ljud med hjälp av primitiva föremål och instrument eller med sin egen röst. De reagerar för musik även med rörelser. De ungas musikintresse är ofta så stort, att det fyller en väsenlig del ev deras fritid. Skolan bör, utgående från den tillfredsställelse musiken skänker barnen, hålla den musikaliska verksamhetslusten levande och sträva till att utveckla den.

Att sjunga är barnens naturligaste musikaliska uttrycksmedel. Undervisningen bör för den skull i första hand inrikta sig på att hålla sångintresset levande genom hela skolan. En förutsättning för detta är, att sångrepertoaren omfattar innehållsrika, till rytm och melodi intressanta sånger, som barnen gärna sjunger i skolan och under fritiden, t.o.m. efter avslutad skolgång. En annan förutsättning för att sångintresset bevaras, är att läraren strävar till att göra inövandet av sångerna lustbetonat och inspirerande.

Ungdomens intresse för instrumentalmusik har i vår tid märkbart vuxit. Därför är det viktigt, att behovet av instrumentalmusik blir tillredställt, både under de gemensamma musiklektionerna och inom den frivilliga musikutövningen. Utövningen av musik i skolan kan vara begynnelsen till ett bestående intresse för musik. Varje skola bör försöka få till stånd en kör och en orkester, åtminstone ensembler, som med sina framträdanden berikar skolans gemensamma samlingstillfällen.

Tack vare den tekniska utvecklingen (grammofon, radio, television) finns det i alla hem möjlighet att lyssna på musik. Musikundervisningens uppgift är att fostra barnen till ett aktivt musiklyssnande. På detta sätt kan hos de unga utvecklas en kritiskt väljande inställning till musiken.

Musiken har beröringspunkter med de flesta av skolans övriga läroämnen. Musiken kan stöda och berika undervisningen i bl.a. modersmålet, främmande språk, religion och omgivningslära. I samverkan med undervisningen i geografi skapar sång och spel bättre förutsättningar att förstå främmande folk och deras livsmiljö. Undervisningen i historia, religion och musik har som ett gemensamt mål att hjälpa eleverna att leva sig in i gångna tiders liv. Strävan till att utveckla elevernas smak och deras förmåga att uppskatta estetiska värden är en förenade faktor inom bl.a. undervisningen i modersmålet, musik, teckning och slöjd. Gymnastik och musik har alltid hört ihop. Med hjälp av musik och gymnastik kan man bl.a. få till stånd en skapande uttrycksform.

Vid morgonsamlingarna, skolavslutningarna och skolans andra fester behövs sång och musik. Musiken har för övrigt en oumbärlig uppgift också i samhället. Skolan bör avspegla detta faktum genom att låta musiken inspirera och berika skollivet samt genom musik hjälpa eleverna till inlevelse i skolans olika läroämnen.

Inom musikundervisningen är det möjligt att beakta elevernas olika förutsättningar och intressen. Musik kan utövas gemensamt, oberoende av elevernas varierande kunskap och färdighet, om bara alla deltagare får uppgifter, som motsvarar deras förmåga.

14.3.2. Sång och spel

Nybörjarna i skolan har de mest skiftande erfarenheter av musik. Därför måste man i musikundervisningen i så stor omfattning som möjligt försöka skapa en gemensam utgångspunkt för musikutövningen. Ibland är det fråga om att befria eleverna från hämningar och spänningar, ibland om att anordna rikliga övningstillfällen för de musikaliskt sent utvecklade liksom för dem, som före skolans början haft ringa tillfälle till musikutövning.

Det är viktigt, att de sånger, som inövas under lektionerna, bl.a. vad omfånget beträffar, lämpar sig för alla elevers röster. Läraren bör pröva sig fram till det rätta tonläget genom att beakta elevernas från varandra avvikande röstomfång.

På det röstkort, som bör föras över varje elev, antecknas åtminstone en gång i terminen var och en elevs röstomfång. På detta sätt kan läraren försäkra sig om vilket tonläge, som lämpar sig bäst för majoriteten av eleverna. Genom att transponera sångerna från en tonart till en annan försöker man vidga elevernas röstomfång uppåt och nedåt.

Man bör välja också visor av något större svårighetsgrad, lämpade att inspirera de musikaliskt mer begåvade eleverna i klassen. Det är inte till skada för de andra, att de t.ex. genom att gnola får delta i visor, som tekniskt överstiger deras förmåga, men som de ändå är intresserade av.

När man inlär sånger efter gehör bör man försöka skapa en stämningsbakgrund, så att barnens fantasi sättes i rörelse och deras mottagningsförmåga stärkes. Det är bättre att läraren sjunger visan med inlevelse, än att han spelar den flerstämmigt, något som kanske fordrar så mycket av honom i tekniskt avseende, att kontakten med eleverna äventyras.

Eleverna bör få höra en sång många gånger, innan de försöker sjunga den själv. Läraren kan sjunga eller enstämmigt spela melodin, medan eleverna på ett eller annat sätt markerar grundpulsen. För eleverna okända ord eller uttryckssätt i sången förklaras. Sångens ord reciteras rytmiskt, och sedan kan eleverna få följa orden eller melodin på tavlan eller i boken. Sången borde därefter kunna inövas utan stora svårigheter. Om eleverna sjunger fel i en fras, bör felet rättas till, innan det hinner nötas in. Läraren eller någon kunnig elev, sjunger på nytt som förebild, samtidigt som melodins linje eller rytm på detta ställe åskådliggörs. Man kan rita melodilinjen på tavlan, visa den med handrörelser eller klarlägga strofens rytm genom att knacka etc.

En viktig förutsättning för att musikintresset bevaras och tilltar är, att eleverna märker att de gör framsteg, att musicerandet fyller större krav än tidigare och att resultaten blir bättre. Detta sker, när eleverna märker, att de behärskar sin röst allt bättre och bättre eller att allt flera spelare klarar uppgifterna under de gemensamma spelövningarna.

Vid övergången till mellanklasserna är elevernas sångförmåga ofta så utvecklad, att val av sånger kan ske nästan oberoende av omfångsmässiga svårigheter. Rytmiskt och melodiskt intressanta sånger ökar barnens lust att sjunga. Läraren bör dock se till att kvalitetsfordringarna inte förbises. Detta gäller också texten i sångerna.

När barnen har lärt sig, att säkert och på egen hand sjunga enkla sånger, kan man anse dem mogna att pröva på tvåstämmig sång. Då måste man först försäkra sig om, att eleverna som klass och i grupp kan framföra sången enstämmigt utan stöd. Redan innan detta försök görs, kan man på annat sätt vänja barnen vid tvåstämmighet. Läraren kan t.ex. själv sjunga eller spela den andra stämman till elevernas enstämmiga sång. Man kan också framföra en kanon, först kanske bara som rytmisk recitation. Oberoende av om det är fråga om en reciterad eller en sjungen kanon, måste man se till, att eleverna inte försöker överrösta varandra.

Med ett diskret ackompanjemang på blockflöjt, gitarr, fiol, harmonium, klockspel eller rytminstrument kan man få eleverna att erfara tjusningen i gemensam musikutövning och ge dem en betydande musikupplevelse. Arrangemangen måste vara mycket enkla. Det viktigaste är, att eleverna får spela och att de har möjligheter att lyckas i sitt gemensamma musicerande. Både i klass- och gruppundervisningen kommer i första hand i fråga rytminstrument, klockspel och blockflöjt.

Det är nödvändigt att läraren organiserar sitt arbete väl: lämpliga förövningar skall utföras, de nödvändiga anvisningarna skall ges innan instrumenten delas ut, råd skall ges under spelandet, eleverna skall på allt sätt stödas och uppmuntras. På detta sätt blir samspelet i bästa bemärkelse disciplinerande.

Speluppgifterna kan kombineras med sång och rytmisk recitation. Om inte alla elever har instrument, kan de ändå på detta sätt vara med om den gemensamma musikutövningen. Goda resultat uppnås även genom att på rytminstrument ackompanjera stycken som spelas på piano eller återges på grammofon eller band.

Vid sång- och spelövningar har man stor nytta av en bandspelare. Prestationer av en elev eller en elevgrupp (klass) kan helt eller delvis tas upp på band. Genom att själv, med bandets hjälp, konstatera sina fel och brister har eleven större förutsättningar att rätta till dem. Om man vid jämförandet av en senare upptagning med en tidigare kan konstatera framsteg sporrar detta till fortsatta bemödanden. Det är även självklart att man på detta sätt kan utveckla elevens omdöme och förmåga att lyssna kritiskt.

De röstförändringar, som inträder i puberteten inverkar i mycket hög grad på undervisningen på högstadiet. Pojkarna och flickorna har redan under det sjunde året i skolan mycket olika röster både till röstlägen och röstomfång. Sångrepertoaren måste anpassas till elevernas vokala förutsättningar. Sångerna kan framföras i olika tonlägen så att alla elever har möjlighet att delta i sången. Ofta kan det vara en lämplig lösning att låta pojkarna sjunga en med avseende på röstomfånget mindre krävande stämma, t.ex. en cantus firmus, medan flickorna sjunger en diskantstämma.

Det är viktigt att högstadieläraren kan klara de svårigheter, som de unga i puberteten har, när de blir alltmera kritiska och negativa i sin inställning till sig själva och till omvärlden.

Målbrottssvårigheterna försvagar tillfälligt sångförmågan samtidigt som eleverna börjar ställa allt större krav på sina egna prestationer. Deras förmåga att entusiasmeras ser ut att helt och hållet försvinna bakom en mask av oberördhet. Därför bör man syssla med musik på ett annat sätt än tidigare: mera medvetet, överlagt, intellektuellt. Läraren bör beakta att valet av sång- och spelrepertoar ur elevsynpunkt är meningsfullt. I allmänhet godkännes sånger, som ansluter sig till den allmänna kulturorienteringen, likaså sådana sånger, som man kan foga samman till ett helt musikprogram. Också sånger på främmande språk, speciellt aktuella sånger av underhållningskaraktär och negro spirituals lämpar sig för elever i denna ålder. De sistnämnda, i många fall till tonomfånget begränsade sångerna, är goda exepel på pentatonisk tonalitet. Till dem kan man utarbeta eller improvisera ackompanjemang t.ex. på xylofon och metallofon och de kan framföras som växelsång mellan antingen två sånggrupper eller en försångare och klassen. Som ackompanjemangsinstrument lämpar sig t.ex. gitarr.

Om en mycket stor majoritet av eleverna samtidigt befinner sig i målbrottet kan gemensam musikutövning i huvudsak ske genom att spela på olika instrument. Om alla klassens elever behärskar något instrument, är det på sin plats att koncentrera sig på instrumentalmusik. Detta får dock inte helt ske på bekostnad av annan musikutövning.

De elever, som av olika anledning, t.ex. bristande övning, svårighet att koordinera öra och stämband, olika spänningstillstånd eller på grund av slöhet eller likgiltighet inför uppgifterna, har ett begränsat tonomfång eller felaktig tonbildning, borde få tillfälle att öva ensam eller i små grupper. Likaså händer det, när man inlär grunderna i att spela på t.ex. blockflöjt, att barnen gör mycket olika

framsteg. De kan ha motoriska, andningstekniska eller andra svårigheter, vilka det inte är ändamålsenligt att klarlägga under lektionerna. De problem, som dessa barn har, förblir ofta olösta, om de inte löses under de första skolåren.

14.3.3. Tonbildning

En av grundförutsättningarna för vackert klingande sång är, att läraren genom att skapa trivsel får förmår upphäva spänningstillstånd. Om eleverna kommer med glädje till musiklektionerna, finns också de bästa förutsättningar för framgång i tonbildning.

Av största vikt är också lärarens förmåga att ge eleverna exempel på riktig tonbildning, antingen genom att sjunga själv eller låta sådana elever i klassen, som av naturen har en fri och vacker tonbildning, sjunga för kamraterna.

Man bör kontinuerligt fästa uppmärksamhet vid barnens sångställning, andning, ansats, resonans och artikulation. Som övningsmelodier kan man förutom treklanger och skalor använda välkända, enkla sånger.

Det egentliga målbrottet kan börja redan före övergången till högstadiet. Det kan gå över på ett par veckor, men kan också räcka mycket längre. När målbrottet närmar sig, under målbrottet och därefter, är det skäl att använda rösten med försiktighet både i tal och sång. Det är inte skäl att helt sluta sjunga — lika litet som att sluta tala. För att återfå en ordentlig tal- och sångröst efter målbrottet, är försiktigt utförda tonbildnings- och sångövningar synnerligen viktiga.

Sången bör alltid klinga vackert, så att hela lektionen i själva verket blir en övning i tonbildning.

14.3.4. Gehörsutveckling

Målet för gehörsutvecklingen är att utbilda elevernas förmåga att uppfatta rytm och melodi samt att utveckla ett inre hörande, som är en förutsättning för att lära sig läsa noter. I puberteten börjar det i allmänhet också finnas förutsättningar för att utveckla harmonisinnet.

När man strävar till att utveckla gehöret, måste läraren alltid arbeta med hela klassen. Elever med mindre utvecklat gehör behöver den trygghet, som klassituationen skänker, för att kunna vara avspända och sålunda ha nytta av undervisningen.

Utveckling av rytmsinnet sker genom att upprepa olika rytmiska gestalter, t.ex. genom att klappa, läsa, sjunga eller begagna enkla rytminstrument. Ett gott hjälpmedel vid inlärningen av att lyssna till, känna igen och urskilja notvärden och olika rytmiska gestalter är t.ex. taktorden

ta-a (halvnot)
ta ta (2 fjärdedelsnoter)
ta te ta te (4 åttondelsnoter)

Rytmiska gestalter får man också från ramsor och barnens namn. Rytmiska gestalter kan inpräglas i minnet med hjälp av rytmdiktat och upprepning. Uppgifterna bör till en början vara korta och enkla. Eleverna kan också själva hitta på rytmiska gestalter, som kamraterna upprepar. Att komplettera en åhörd rytmisk gestalt med en som är annorlunda, alldeles som svar på en framställd fråga, är utvecklande för fantasin.

Eleverna skall läras att uppfatta betonade taktdelar och sångens puls, uppfatta olika taktarter och samtidigt öva sig i taktslagning. Även övningar i att uppfatta tempoväxlingar skall genomföras.

Eleverna skall inte endast upprepa och notera rytmer. De skall även läsa, sjunga, spela eller på annat sätt återge noterade rytmer. Barnvisor är ett lämpligt material både när rytmen hos bekanta sånger skall studeras och när uppgiften består i att läsa tidigare obekanta sångers rytm. Att på klasstavlan, en plansch eller i sångböckerna följa notbilden till en sång som spelas befrämjar i hög grad notläsningsförmågan. Övningarna för utvecklandet av det rytmiska gehöret kan kombineras med spel i rytmorkester.

Sånger och melodiska motiv bör vara utgångspunkten också, då eleverna övas i att medvetet uppfatta tonhöjder. När man sjunger kan man teckna melodilinjen i stora drag på tavlan och påvisa sambandet mellan den och melodin. Elever och lärare kan också, medan de sjunger, med handrörelser visa hur tonhöjden i stora drag förändras, och t.o.m. med bestämda rörelser noggrant ange melodins förlopp. När man småningom vill beskriva melodins förlopp och tonförråd, så att den kan tecknas upp och spelas på melodiinstrument, uppstår behovet att lära sig noterna och deras namn. Ett gott hjälpmedel vid tonernas inlärande är de relativa tonstavelserna DO, RE, MI, FA, SO, LA, TI. De kan inläras med hjälp av korta melodiska motiv, t.ex. SO-MI (gökrop), SO-LA-SO-MI ("Ro, ro barnet"), SO-MI-DO (durtreklang) samt t.ex. radions paussignal och ramsor.

Vid notering användes ringar, kryss eller riktiga nottecken, som placeras på olika höjd, småningom på notlinjer. Eleverna kan också använda färdiga eller egenhändigt tillverkade nottecken, gärna i färg, som placeras på pappark eller flanellograf med uppritade notlinjer. Småningom bör barnen notera enkla melodiavsnitt i sina nothäften, först under lärarens ledning, sedan mera självständigt.

Läraren kan teckna några noter i sänder på notplanet, medan eleverna försöker sjunga melodin. På detta sätt lär man sig att läsa några noter i följd, sålunda utvecklas förmågan att uppfatta melodiska motiv. På tavlan antecknade strofer ur lätta visor och psalmer är goda övningsexempel.

Inlärningsresultaten är i hög grad beroende av undervisningens regelbundenhet. Musiklektionen bör i allmänhet innefatta en eller flere övningar i att läsa noter. Det är också viktigt, att motivation för detta arbete skapas hos barnen. Det sker, när de upptäcker att de har nytta av det inlärda, då de spelar eller sjunger.

När eleverna lärt sig notskriftens grunder, kan rytmiska och melodiska uppgifter noteras på tavlan och i nothäftena.

Om noter läses direkt ur sångboken, är det ofta nödvändigt att utföra förövningar i ifrågavarande tonart med hjälp av tavlan. Om man vid klassundervisningen använder melodiinstrument (t.ex. blockflöjt), är detta ägnat att främja skickligheten i notläsning.

På högstadiet kan gehörsutvecklingen också i viss mån utsträckas till harmonierna. I tvåstämmiga sånger och tvåstämmigt spel iakttas samtidigt klingande toner. Man konstaterar att redan i tvåstämmig musik en del av intervallerna upplevs som konsonnerande, andra som dissonanta. När man sjunger eller spelar trestämmigt är möjligheterna att iaktta harmonierna och den vägen utveckla harmonisinnet märkbart större. Instrument, t. ex. gitarr, samt grammofonskivor kan användas för att uppöva förmågan att känna igen och notera harmonier. När man fördjupar sig i den traditionella harmoniläran är det skäl att åtminstone i början begränsa sig till tonika, subdominant och dominant såväl i dur som i moll

och konstatera dessa harmoniers grundläggande betydelse i flerstämmig musik. I mån av möjlighet stiftar man också bekantskap med nyare tonsystem.

Man bör minnas, att all musikanalys — den som sker efter gehör och visuellt uppteckna genom notskrift — betyder skolning av gehöret. Hit hör musikens horisontala struktur, från de minsta visornas rytmiska byggnad till de mest omfattande musikaliska formerna. Hit hör de enstämmiga melodibågarna, från små melodiska motiv till tematiken i stora musikverk. Hit hör musikens vertikala struktur med sina mångstämmiga inslag. Människorösten, instrumenten och instrumentgrupperna har sin egen uppgift inom musiken. Vid gehörsutvecklingen måste alla dessa musikaliska faktorer beaktas, och dessutom stilistiska omständigheter. I själva verket innebär gehörsutvecklingen skapandet av förutsättningar för de ungas andliga tillväxt i allmänhet.

Undervisningen i musikkunskap får aldrig bli ett självändamål. Dess utgångspunkt är den musik som sjunges, spelas eller avlyssnas. Den ansluter sig till gehörsutbildningen så att de medvetet uppfattade fenomenen benämns och förses med symboler.

På högstadiet bibringas eleverna likaså musikkunskap genom att lyssna. Ibland kan det vara av behovet påkallat att fördjupa sig i någon företeelse särskilt grundligt. Det kan ske gemensamt med hela klassen eller, om det är fråga om ett begränsat ämnesområde, som grupparbete. Exempel på dylika ämnesområden är t.ex.: den inhemska folkvisan, vår tids finska musik, kompositioner med motiv ur Kalevala, Runeberg som inspiratör för tonsättare, den finska nationaloperan, en liturgisk andaktsstund, min favoritkompositör, tonkonstnärer, berömda marscher — valser — menuetter, dansen genom tiderna, vår tids pop-musik, wienermusik, en Schubert-afton, musik i klostren och riddarborgarna, scener ur berömda operor, jazzens utveckling, de gamla kulturfolkens musik, naturfolkens musik, elektronisk musik, notskriftens utveckling, instrumentens historia, ljudåtergivningsanläggningarna och deras utveckling.

Det kan vara givande att planera ett helt program kring t.ex. den musik, som är förknippad med Arvid Mörnes poesi. Goda sångare, som inte är i målbrottet, övar in sånger, som de själva valt, andra elever väljer bland grammofonskivorna ut sådan musik, som komponerats till Arvid Mörnes dikter, vilken inte kan framföras av klassens egna förmågor (t.ex. någon känd körsång), tar upp den på band och kommenterar den med hjälp av litteraturen. Programmet kan lämpligen kompletteras med en analys av diktarens inställning till musik.

14.3.5. Skapande

Den skapande förmågan är en av grundförutsättningarna för all personlighetsutveckling. Konstfostran skänker den skapande verksamheten de mest mångskiftande möjligheter. Ett fritt förverkligande av sig själv bör vara musikundervisningens utgångsgpunkt. I all musikutövning, såväl i sång, spel, lyssnande som gehörsutveckling, måste man vädja till barnets självverksamhet. Läraren bör på alla stadier och i alla klasser skapa situationer, där barnen kan förverkliga sin förmåga samt uppleva musik som andligt befriande och berikande. En sådan verksamhet befrämjar också elevernas iakttagelse- och koncentrationsförmåga samt deras sociala anpassning.

I den fria improvisationen kan man utgå från ljud, som efterbildas (trafikens ljud, djurens läten osv.). Man kan också använda enkla föremål (pappersprassel, gnissel med stenar m.m.) Genom att kombinera olika ljud (till de föregående

kan man sätta ljud, som åstadkoms med händer och fötter) gör man ljudkompositioner, där man varierar ljudstyrka och tempo. Ofta är det naturligt att förbinda ljudkompositionerna med sagor, berättelser och dikter, som man också kan göra mera levande genom sång, spel eller musik på grammofonskivor. Vid ljudlaborationer kan man använda bandspelare och andra tekniska hjälpmedel.

Vid sidan av att uttrycka sig med ljud kan man bedriva skapande verksamhet i samband med rörelse och lyssnande. Uppmaningen "rör dig som du hör" är en god utgånspunkt. Med rörelser lever eleverna sig in i sagor och gör olika sagofigurs- och djurroller ur sånger och berättelser. Till en instrumentalkomposition kan man skapa en intrig, som kan framföras med rörelser och gester, därvid beaktas naturligtvis kompositionens struktur. En annan utgångspunkt är sånglekar, där rörelserna delvis improviseras.

Av musiken väckta fantasier kan även uttryckas med visuella medel. Då kan förutom musikens allmänna karaktär dess element åskidiggöras: tempo, instrumentens klangfärg, dynamik, rytm, melodi samt formstruktur.

Med hjälp av skapande gestaltning kan varje elev förverkliga sina egna intentioner. Därvid kan "allkonstverk" uppstå, inom vilka ljud, rörelse och visuella element förenas.

Det är viktigt, att eleverna från början får fritt uttrycka sig själv också i sång. Lärare och elever kan samtala genom att sjunga. Man kan också hitta på melodier till ordspråk, ramsor och små dikter.

När färdigheten utvecklas ledes eleverna mot en mera medvetet skapande verksamhet, som förutsätter en inre förmåga att lyssna. Till en dikt, som kan vara egenhändigt diktad, söks en lämplig rytm. Melodin komponeras fritt efter orden. Den kan noteras med notskrift eller tas upp på band.

Utöver den skapande verksamhet, som skildrats i det föregående och som i huvudsak koncentrerats till upplevelsen, bör förmågan att uttrycka sig rent musikaliskt upparbetas. I samband med utvecklandet gehöret kan man börja med melodiska improvisationsövningar genast då några toner behärskas. I samband med varje ny tongestalt (SO-MI, SO-LA-SO-MI, SO-MI-DO osv.) får eleverna hitta på rytmiska och melodiska variationer. Också till ett givet motiv eller en given sång kan variationer konstrueras. Genom att kombinera olika melodiska gestalter, nya och tidigare inlärda, får man till stånd en hel melodi. Melodin kan antecknas på tavlan, i nothäfterna eller på annat sätt. Den färdiga melodin sjunges och spelas. Möjligen utarbetar man ett instrumentackompanjemang till den. En sång, som innehåller många strofer, kan ge impulser till karakteristiska mellanspel eller till ett ackompanjemang, som framhäver ordens betydelse. På klockspel, metallofon eller xylofon kan man improvisera fritt antingen tillsammans eller enskilt. På blockflöjt kan man tillsammans inöva t.ex. tre toner och därefter komponera en helhet, där det avsnitt som spelas tillsammans omväxlar med elevernas improvisationer på samma toner. Rätt tidigt får eleverna göra sångackompanjemang, som innehåller såväl förspel, mellanspel som efterspel. Man kan t.o.m. göra "kantater" av sånger från samma ämnesområde, med satser som sjunges tillsammans och solo. Vidare kan man på basen av en text ur läseboken eller till egenhändigt hopskrivna ord göra ett sångspel och på detta sätt få eleverna att bli intresserade av framställningar, där ton, ord, bild och rörelse samverkar.

Det är viktigt att eleverna har tillfälle att själva framföra sitt verk t.ex. på en klassfest, föräldraafton eller vid någon annan skolfest.

14.3.6. Lyssnande

En central uppgift inom musikundervisningen är att utveckla förmågan att lyssna. Eleverna borde inte få sjunga eller spela utan att noga lyssna till vad de sjunger och vad de spelar. När grupper av sångare och spelare uppträder, måste de dessutom på samma gång lyssna till andras sång och spel. Annars blir inte utförandet bra. All musikutövning förutsätter noggrant lyssnande. När man som "publik" lyssnar till andras prestationer är det fråga om enbart lyssnande. Alla anläggningar för ljudåtergivning som nu existerar, har gjort denna sektor av musikundervisningen betydligt viktigare än förr. Det är likväl skäl att betona, att det är betydligt mera givande för eleverna att följa ett levande musikframförande än ett, som är bandat eller inspelat på skiva.

När man lyssnar till musik på skiva eller band bör man i de lägre årskurserna i främsta rummet befrämja goda lyssnarvanor och på så sätt skapa förutsättningar för uppkomsten av personliga musikupplevelser. Det är skäl att välja kompositioner, som på ett eller annat sätt ansluter sig till barnens värld. Man bör inte heller lämna obeaktade de möjligheter, som konkret musik och elektromusik bjuder. Dessa musikarter kan man inte återge utan ljudåtergivningsapparatur, då däremot en annan del av den musik man lyssnar till torde kunna framföras av klassens och skolans egna förmågor. Läraren eller en elev, som spelar piano, har säkert på sin repertoar sådana kompositioner från romantiken som Schumanns "Kinderszenen" och "Album für die Jugend" eller Melartins musik till skådespelet "Prinsessan Törnrosa" eller Griegs musik till "Peer Gynt". Musiksagorna är på sin plats på lågstadiet och även senare. Genom att lyssna till Prokofjevs "Peter och vargen" lär man sig samtidigt känna igen några orkesterinstrument. Med den jämförbar är Tjajkovskijs "Nötknäpparsviten".

Lyssnarstunderna bör i allmänhet vara korta. Genom att beskriva bakgrunden till kompositionen försöker man väcka barnens intresse. Genom att ge barnen uppgifter, som ansluter sig till kompositionen, försöker man aktivera lyssnandet. Dessa uppgifter bör vara klart formulerade och begränsade. Uppgifterna åskådliggör och befäster de moment, som behandlas på vart och ett stadium. För att aktivera eleverna är det ofta lämpligt att kombinera lyssnandet med rörelser, med vilka man kan illustera t.ex. rytm, frasering och kompositionens karaktär. Samma saker kan lika bra studeras med en bekant sång som utgångspunkt. Man kan också fästa uppmärksamhet vid andra företeelser inom musiken, såsom motiv (rytmiskt och melodiskt), upprepning, sekvens och kontrast. Eleverna kan på detta sätt bli förtrogna med "kompositörens verkstad" och lära sig förstå musikens former. Speciellt är den i många sånger (t.ex. "Blinka lilla stjärna") och i åtskilliga små instrumentalstycken förekommande ömsesidiga formbyggnaden (ABA) ett tacksamt tema.

När man vill av avlyssna en längre komposition, bör man lära sig dess viktigaste teman. Dessa sjunges, spelas och åskådliggörs med teckningar eller noter. På så sätt har eleverna lättare att följa musikens förlopp. En kort berättelse om kompositören och hans miljö kan underlätta förståelsen för musiken och inlevelsen i den tidsperiod då den uppstått. Avlyssnade kompositioner kan antecknas i nothäftet eller på en papptavla på klassens vägg. De kan spelas i repris enligt elevernas val. Som en allmän princip gäller att man hellre behandlar några verk grundligt än många verk ytligt.

Ett aktivt lyssnande till musik underlättas om eleverna får kombinera lyssnandet med till exempel sammanställning av en arbetsbok, som kan användas

vid sidan av nothäftena. I arbetsböckerna gör man teckningar av och anteckningar om instrument, klistrar in bilder av kända kompositörer och artister samt inför man uppgifter om kompositionerna, eventuellt med notexempel. Uppgifterna bör noggrant anpassas till den musikkunskap som klassen innehar och till den allmänna graden av mogenhet. De avlyssnade kompositionerna måste finnas tillgängliga i notskrift. Det är skäl att återvända till redan avlyssnade kompositioner och granska dem ur nya synpunkter. Kompositionerna bör väljas så, att de representerar de viktigaste stilriktningarna och perioderna i musikhistorien. Man bör välja också jazz och underhållningsmusik samt folkmusik för avlyssning.

Det har utverklats programmerat undervisningsmaterial som lämpar sig lika väl för klass- som individuell undervisning, gruppundervisning eller undervisning i sammansatta klasser. I den mån materialet fås till skolorna, kan man under musiklektionerna använda de möjligheter detta system erbjuder.

De unga visar intresse för orkesterinstrumenten och deras spelteknik. Klassens spelkunniga elever kan för sina kamrater presentera sin fiol, klarinett, trumpet osv. På skiva avlyssnar man mästare på dessa instrument. Grupparbeten är lämpliga, en grupp elever ansvarar för ett instrument eller för en instrumentgrupp. Om inte skolan har ifrågavarande instrument, kan man använda bildmaterial av olika slag.

Vid musiklyssnande kan man begagna sig av bl.a. radions och televisionens sändningar, skolkonserter och artistbesök. För att man skall få så stor nytta som möjligt av dem, måste man förbereda lyssnandet.

14.3.7. Samverkan med andra ämnen

Musikundervisningen bör samverka med andra ämnen, t.ex. modersmålet, främmande språk, religion, historia, geografi, teckning, omgivningslära och gymnastik. En musikupplevelse kan ge fördjupat innehåll åt berättelser, sagor och dikter. Vidare kan musiken väsentligt underlätta inlärandet av ljud och riktigt uttal. Klangen hos olika vokaler, jämte tonande och tonlösa konsonanter, blir klar och urskiljes tydligt i sång. Förmågan att lyssna, som är lika viktig i undervisningen i modersmålet som i undervisningen i främmande språk, uppövas genom musiklyssnandet.

Det är naturligt att i undervisningen i främmande språk upptaga sånger på ifrågavarande språk. Också elever som är svaga i språk kan delta i sången och sålunda erbjudas tillfälle att öva sig under musiklektionerna. Det är också bra att på inspelningar lyssna till sångare med vackert och tydligt uttal på främmande språk.

Psalmer och andliga sånger jämte kompositioner, som ansluter sig till kyrkliga fester är en gemensam sak för undervisningen i religion och i musik. Vokal- och instrumentalmusik hos olika folk och från olika epoker ökar kännedomen om folken och ökar förståelsen för gångna tiders levnadsbetingelser. Av denna anledning bör musiken samverka med geografi och historia. När medeltiden behandlas, kan eleverna med musikens hjälp "stiga in i klostren" och lyssna till gregorianska melodier. De kan själva sjunga och måhända dramatisera medeltida riddarballader och på så sätt åstadkomma ett stycke levande historia.

Musiken kan inspirera eleverna till vokala och visuella uttryck. Därvid kan inspirationskällan vara t.ex. en berättande sång eller programmusik. Värdet av julskådespelen, historiska tablåer och skoloperor stiger, om eleverna, utom att de själva får framföra talroller, sånger och instrumentalmusik, också får tillverka kulisser och rekvisita.

Musiken kan främja goda rörelsesvanor genom sin förmåga att på ett positivt sätt skapa ordning. Genom sånglekar och gymnastik till musik får många i skolarbetet och bland kamrater hämmade barn en uppmuntran, som kan vara av avgörande betydelse för såväl studierna som personlighetsutvecklingen. Både musik- och gymnastikundervisningens gemensamma mål är att lösa spänningar och befrämja balansen. Musikens betydelse som en ledande och inspirerande faktor vid rytmisk gymnastik kan inte tillräckligt starkt betonas.

På högstadiet är behovet av samverkan mellan musik och andra läroämnen ännu större än tidigare. De folk- och stildanser, som ansluter sig till gymnastikundervisningen, med den för dem karakteristiska musiken och eventuellt ännu därtill tidsenliga dräkter, ger en bättre uppfattning om gångna tiders danser än bilder och skildringar. Gränsområden mellan modersmål och musik är talteknik och röstvård i både tal och sång. Det är naturligt, att man i musikundervisningen jämför rytm i tal och rytm i sång med varandra. Naturliga anknytningspunkter mellan modersmål och musik är vidare folkvisor och de sånger, som komponerats till inhemsk lyrik. Dikt- och musikaftnar bildar sålunda naturliga helheter. Bilden av diktarna blir knappast fullständig, om man inte berör deras förhållande till musiken. Likaså ansluter sig många av våra inhemska kompositörers produktion direkt till litteraturen, bl.a. Kalevala, Kanteletar och annan folkdiktning. Om samarbete fås till stånd mellan historia, litteraturhistoria, musikhistoria, konsthistoria och slöjdundervisning vilar studiet av stilhistoria på fast grund.

Eftersom sångtexter i översättning i allmänhet inte är lika bra som originaltexten, bör man helst sjunga utländska sånger på originalspråket. Detta underlättas, om textinstuderingen kan ske under lektionerna i främmande språk. Därför är det nödvändigt med samarbete mellan lärarna i främmande språk och musikläraren.

När man i biologi behandlar röstorganen, kan man under musiklektionerna förklara röstorganens naturliga funktion och deras riktiga användning samt vid behov ge specialövningar åt sådana elever, som är i målbrottet. När man behandlar akustiken, bör man visa, hur toner, som har olika svängningstal, förhåller sig till varandra, hur övertonerna påverkar klangfärgen, hur man kan granska ljudåtergivningsapparaturens kvalitet och placering i rummet genom att lyssna osv.

Förutom samarbete med andra läroämnen i skolan, bör musikundervisningen begagna sig av möjligheterna till samarbete med musiklivet utanför skolan. Studiebesök vid kör- och orkesterövningar, hos spelmän, på orgelläktaren i kyrkor, i musikinstitut osv. är på sin plats.

14.4. Musikklubbar

I skolans kör och orkester kan elever från alla årskurser på hög- och lågstadiet delta. Körens och orkesterns övningar organiseras som klubbverksamhet. Också sångspel kan i mån av möjlighet inövas för att framföras vid skolfester och andra tillställningar. Genom den frivilliga musikverksamheten upprätthålles kontakter mellan hemmen och skolan. Det är speciellt att rekommendera, att också andra lärare än skolans musiklärare kunde delta tillsammans med eleverna i denna verksamhet.

Repertoaren för skolans kör och orkester och för annan frivillig musikutövning måste väljas utgående från rådande förutsättningar. Man måste varna för att till inövande välja allt för svåra uppgifter. Man bör minnas, att riktig tonbildning

är en naturlig utgångspunkt och en grundförutsättning för vacker körsång. Också i orkesterspel bör man framförallt eftersträva tonkvalitet.

För ungdom, som redan avslutat sin skolgång, kan man anordna en motsvarande verksamhet. Det är naturligt, att den repertoar, som därvid tas upp, också är mycket beroende av gruppens förmåga, skicklighet, målsättning och materiel. Skolan har de bästa möjligheter att på detta sätt erbjuda en direkt fortsättning på musikutövningen och därjämte fritidssysselsättning också för den något äldre ungdomen.

14.5. Bedömning av resultaten

Musicerande innebär både gruppframföranden och individuella prestationer. Vid bedömning av resultatet måste naturligtvis detta beaktas. Gruppresultatet påverkas dels av varje individs delprestation, dels av hur dessa delar förmår smälta samman till en helhet.

Fastän man inom musikutövningen alltid bör sträva till allt bättre och bättre resultat, bör man på samma gång se till, att man inte med alltför mycket kritik dämpar glädjen i musicerandet. Huvudvikten bör alltid läggas hos musiken själv och hos dess förverkligande.

14.5.1. Bedömning av gemensamma prestationer

I kapitel 14.3.2. rekommenderades upptagning på band av klassens eller gruppens sång- eller spelprestationer, samt jämförelse med en tidigare gjord bandupptagning. Sålunda kan eleverna själva bedöma sina framsteg. Gruppprestationer är av pedagogiska skäl synnerligen givande därför att också de blyga och de svaga eleverna kan delta i dem. För gruppprestationer ges i allmänhet inte egentliga vitsord. Godkännandet uttryckes på något annat lämpligt sätt.

14.5.2. Bedömning av individuella resultat

När man fyller i elevens röstkort (se kapitel 14.3.2.), kan man på samma gång göra iakttagelser beträffande elevens övriga utveckling i rösthänseende och anteckna också dessa på kortet. Eleven kan också själv konstatera sina framsteg, så att stegvis svårare och svårare spel- eller sånguppgifter antecknas som godkända, då eleven lyckligt har fullgjort dem. Då individuella prestationer bedöms, måste läraren alltid vara taktfull och uppmuntrande. Uppgifterna får inte vara alltför svåra. Hela provsituationen bör vara så otvungen som möjligt och om det behövs, måste eleven få visa sin skicklighet på tu man hand med läraren. När det slutliga vitsordet ges, beaktas musikkunskap, sångförmåga och eventuell spelförmåga, som eleven ådagalagt. En svag sångförmåga kan härvid kompenseras av spelförmåga eller av musikkunskap. Om eleven visar intresse för musik och har framgång i musikkunskap, får han ett vitsord i musik redan av den anledningen, fastän han inte kan spela eller sjunga.

14.5.3. Musikens lärostoff i de olika årskurserna i schematisk form

både gemensamt och tillvalsämne _____. endast tillvalsämne _____.

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX

.Sånger som ansluter sig till barnens föreställningsvärld _____.

.Psalmer och andliga sånger _____.

.Folkvisor, inhemska och utländska _____.

.Kända sånger, särskilt inhemska _____.

.Aktuella underhållningssånger _____.

.Eget landsk. sång __. Andra landsk. sånger.

.Vårt land _____. Andra länders nationalsånger _____.

.Kanon _____ .Kanon, även i olika intervaller _____.

.Tvåstämmiga sånger _____ .Två- och trestämmiga sånger _____.

.Ramsor, talkanon _____.

.Tonbildningsövningar _____.

.(Sånger inövas i mån av möjlighet också på det andra inhemska språket och på främmande språk)

.Ackompanjemangs- och speluppgifter på rytm- och melodiinstrument _____. .Ackompanjemangs- och speluppg. på olika instru-

.Iakttagelser rörande sångers uppbyggnad _____. .ment och i ensembler.

.Övningar för utvecklande av det rytmiska och melodiska gehöret _____ .Övningar för utvecklande av det rytmiska och melodiska gehöret samt harmonisinnet _____.

.Fri och beskrivande rörelseimprovisation _____ .Rörelseimprovisation _____.

.Sånglekar _____.

.Folkdanser från olika länder _____.

.Stildanser _____.

.Sagor med musikeffekter (sång, spel, samt t.ex. konkr. musik.)

.Dramatisering _____ .Musikeffekter till tal-, visuella och rörelseframföranden

.Att hitta på rytmiska och melodiska motiv _____.

.Uppfinnande av ackompanjemang, komponerande av sånger och instrumentala melodier _____.

.Lyssnande:

.Musiksagor och beskrivande kompositioner _____.

.Kännedom om ljud i allmänhet, klangfärger och hur de uppenbarar sig i musiken.

.Några orkester- och folkinstrument _____ .Instrument, ensembler, orkestrar _____.

.Rösttyper, sångensembler, körer _____.

.Folkmusik och av denna inspirerad musik _____.

.Allmänt kända musikstycken _____.

.Aktuell underhållningsmusik _____.

XV Gymnastik

15.1. Mål

15.1.1. Huvudmål

Målet för grundskolans undervisning i gymnastik är att till den del som på den ankommer, förverkliga de helhetsmål, som uppställts för grundskolan. De helhetsmål, för vilka just gymnastiken är av vikt, är följande:

Att vid fostran beakta människans biologi

— gymnastiken är i grundskolan praktiskt taget det enda ämne, som strävar att vårda sig om elevens fysiska utveckling

Att utveckla en helgjuten personlighet och främja elevens psykiska hälsa

— gymnastiken erbjuder å ena sidan mycket goda möjligheter, att under skoltiden skänka eleverna glädje och rekreation, båda av stor betydelse för utvecklingen av personligheten och den psykiska hälsan, samt å andra sidan ger den möjligheter och impulser till olika fritidssysselsättningar, som kan utövas ännu efter avslutad skolgång.

Därtill kommer att gymnastiken kan erbjuda möjligheter till förverkligande av etiska, sociala och estetiska mål.

Med beaktande av det föregående kan man ställa som *huvudmål* för grundskolans gymnastik

1) *att upprätthålla och utveckla den fysiska konditionen,* vilket som delmål innebär befrämjandet av

— blodomloppsorganens kondition
— musklernas styrka och uthållighet
— ledernas rörlighet

2) *att skänka möjligheter och impulser till ett bestående intresse för gymnastik* och idrott. Detta förutsätter som delmål närmast

— att ge information on gymnastik
— att pröva och utöva olika former av gymnastik och idrott
— att undervisa i gymnastikens och idrottens grunder
— att eleverna får handledning vid valet av egen form för gymnastik- och idrottsutövning
— att få positiva erfarenheter av all gymnastik

Gymnastiken borde utöver dessa huvudmål också innefatta och sträva till att förverkliga följande mera allmänna pedagogiska mål

3) *att bereda glädje och rekreation,* vilket som delmål bl.a. innebär

— att alla får positiva erfarenheter av gymnastik och idrott
— omväxlande undervisning med många valmöjligheter.

4) *att främja uppnåendet av de etiska och sociala målen för all fostran,* varvid delmålen i gymnastiken är närmast

— att främja sociala kontakter
— att ta hänsyn till andra människor och deras behov av rättvisa.

Målet för gymnastiken i schematisk form

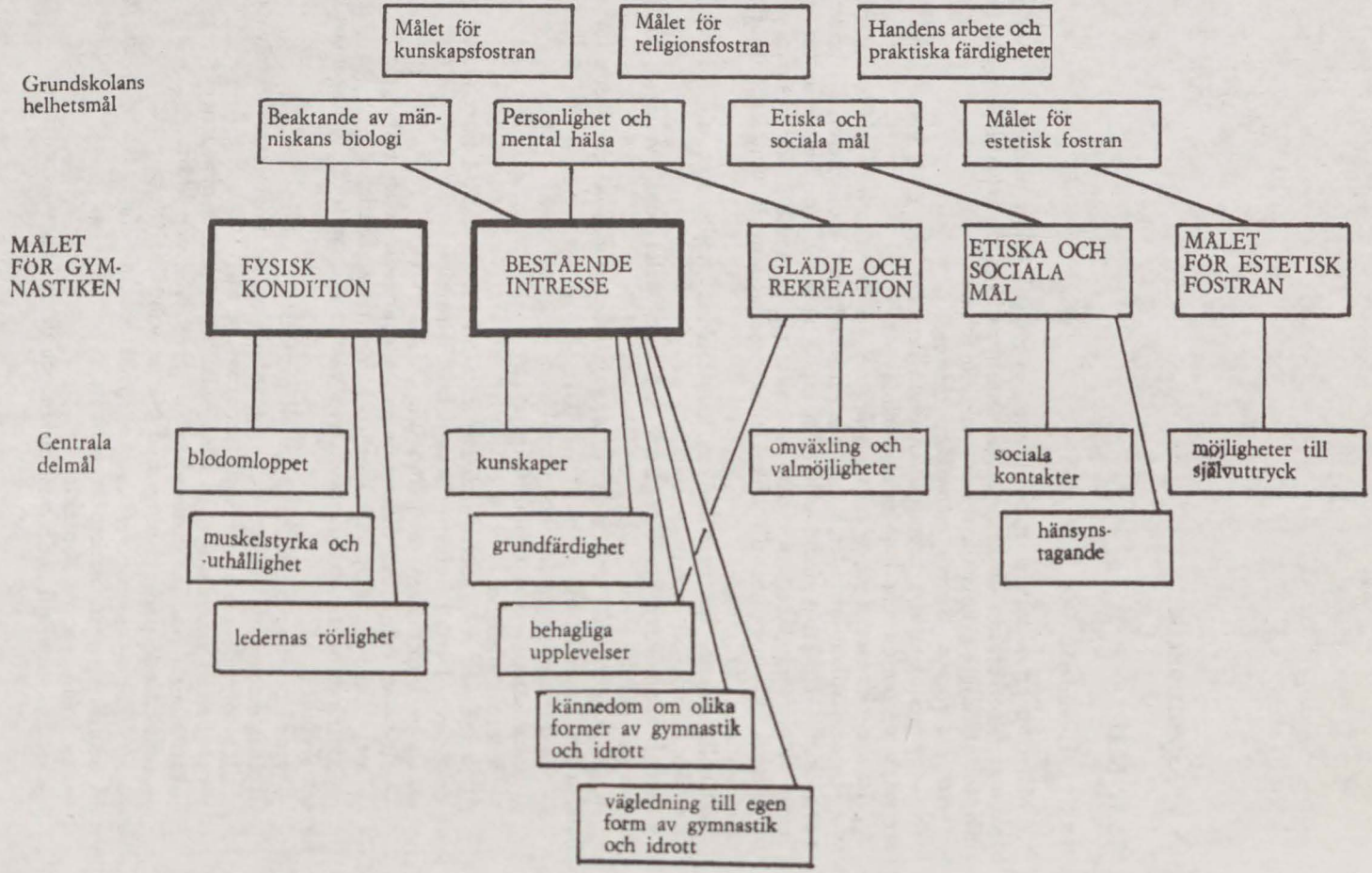

5) *att medverka till att målen för den estetiska fostran uppnås,* varvid delmålet är att uttrycka sig själv i gymnastiken.

Uppställningen på föregående sida åskådliggör systemet för målsättningen.

15.1.2. Sambandet mellan mål, lärostoff och arbetssätt

15.1.2.1. Målet för fysisk kondition

Den fysiska konditionens främjande måste anses vara ett av de viktigaste målen för grundskolans fysiska fostran, emedan gymnastiken som läroämne intar en central plats med tanke på helhetsmålet, nämligen att beakta människans biologi.

Målet att främja den fysiska konditionen kan åter indelas i följande del mål

1) Blodomloppets kondition

Detta måste anses som ett av de viktigaste delmålen för främjandet av konditionen, emedan man just på detta område har de flesta bevisen för sambandet mellan träning av hela organismen och hälsan, och då sjukdomar i blodomloppsorganen förorsakar rätt många dödsfall och fall av arbetsoförmåga.

Att främja blodomloppsorganens kondition är i mycket beroende av individens prestationsförmåga vid olika tillfällen men för att ha nytta av övningen, kan man allmänt säga, att den borde vara så tung, att den *förorsakar andfåddhet* och att den bör varje gång räcka *åtminstone några minuter* och *upprepas åtminstone en gång i veckan.* I allmänhet bör man hellre ha ofta kortvariga övningspass än långvariga och mera sällan:

Lämpliga grenar för att uppnå detta mål i gymnastik och idrott är bl. a. skidåkning, simning, löpning, övningar av motionsgymnastiktyp och bollspel, som innefattar löpning eller skridskoåkning.

2) Musklernas styrka och uthållighet

Starka och uthålliga muskler ökar i allmänhet verksamhetslusten och arbetsförmågan samt i gymnastiken och idrotten möjligheterna att lära och utöva olika former av idrott och gymnastik. Man övar upp muskelstyrkan bäst genom att belasta muskeln dynamiskt (d.v.s. muskelsammandragning får rörelse till stånd) på så sätt att belastningen är tillräckligt stor (t. ex. 2/3 av muskelknippets maximala styrka) och tiden för sammandragningen är rätt kort. Musklernas uthållighet främjas genom att många gånger upprepa rörelser, där muskelbelastningen är liten (t. ex. 1/3—1/2 av maximala styrkan). Speciellt för att träna muskeluthålligheten kan den egna kroppen användas som belastning.

3) Bibehållande av ledernas rörlighet.

Också detta mål är viktigt ur arbets- och verksamhetssynpunkt. Ledernas rörlighet kan främjas genom bl.a. konditionsgymnastik. Målet, att befrämja den fysiska konditionen, förutsätter i undervisningen individuell övning. Den ansträngning, som organismen utsätts för under övningen, bör stå i rätt proportion till organismens prestationsförmåga. För ändamålet lämpar sig under gymnastiklektionerna olika former av s.k. cirkelträning mycket väl, t.ex. en konditionscirkel.

Likväl bör förverkligandet av målet för konditionen också anknytas i mån av möjlighet till sådana gymnastikformer, där tillräcklig belastning får till stånd och där på samma gång föreligger tillräcklig motivation och där verksamhetintensiteten är självreglerande. Sådana former är vad blodomloppets kondition beträffar bl. a. de flesta bollspel.

15.1.2.2. Möjligheter och impulser till ett bestående gymnastikintresse

Också detta måste anses vara ett av den fysiska fonstrans huvudmål, emedan gymnastikintresset är viktigt, inte bara ur konditionssynpunkt utan också som fritidsintresse och som sådant vidgar det människans upplevelsekrets och skänker rekreation.

Med intresse för gymnastik och idrott avses här frivilligt, *aktivt* utövande av gymnastik eller idrott — inte "bänkidrott". Det kan också vara fråga om intresse för tävlingsidrott, fastän grundskolan inte har satt som mål att befrämja detta intresse.

Man bör inte tolka detta bestående intresse så, att man måste få varje människa att utöva gymnastik eller idrott, utan så, att hon bör ha möjlighet därtill. Detta förutsätter följande mål:

1) Att ge information om gymnastik och idrott, vilket betyder

— information om hur gymnastik och idrott påverkar organismen och även om gymnastikens betydelse för individen i övrigt

— information om vad gymnastik- och idrottskulturen betyder i samhället

— information om planering, platser och verksamhet inom gymnastiken utanför skolan.

2) Kännedom om olika former av idrott och gymnastik

Detta betyder att eleverna genom att i praktiken aktivt utöva eller möjligen också följa med får erfarenheter och information om olika gymnastik- och idrottsformer. Närmast är det skäl att stifta bekantskap med sådana grenar, som kan utövas med få och billiga redskap, som åldern inte begränsar och sådana som samtidigt är nyttiga ur konditionssynpunkt. Sådana grenar är bl.a. skidlöpning, simning och cykelåkning. Då olika människor är intresserade av olika verksamhetsformer, är det skäl att göra eleverna bekanta med många olika gymnastik- och idrottsgrenar, om det bara finns möjligheter därtill.

3) Att undervisa i gymnastikens grundfärdigheter

Med detta avses att uppöva sådana färdigheter, som kan tjäna som grund för utövandet av många olika gymnastikformer. Som grundfärdigheter i gymnastik kan man betrakta bl.a. löpning, hopp, kast, lyrtagning, balans (skridskoåkning, skidlöpning) och vissa kroppsrörelser. T.ex. kippen är inte en grundfärdighet, men att kunna böja och sträcka på kroppen kan anses som sådana. Likaså anses till begreppet grundfärdighet höra, att rörelserna utförs tillräckligt ledigt. När man kan grundfärdigheterna, föreligger inte längre något skäl att undervisa eller finslipa dem, utan eleverna bör erbjudas möjligheter att tillämpa dem inom olika gymnastik- och idrottsformer.

4) Att vägleda eleverna i att välja sin egen form av gymnastik och idrott

I den ålder, som grundskolans högstadium förutsätter, börjar intressena utformas och eleverna börjar intressera sig för vitt skilda saker. Därför bör man för eleverna presentera många former av gymnastik samt också ge dem tillfälle att under lektionerna utöva så många former som möjligt — samt vid behov ge den handledning, som varje gymnastikform förutsätter. Bland medlen för att vidga intressena kan nämnas:

— tävlingsidrott; åt de elever, som är intresserade, kan man under lektionerna ge handledning i individuell träning, eller träna dem inom skolans klubbverksamhet samt ge uppgifter om idrottsföreningarnas träningstider.

— estetisk rörelsegestaltning; enligt förmåga och intresse bör läraren presentera gymnastikens möjligheter även som uttrycksmedel och konstform. I mån

av möjlighet kan man också under lektionerna undervisa sådana elever, som är intresserade. Denna form lämpar sig också väl för klubbverksamhet.

5) Att få mångsidiga och positiva erfarenheter av gymnastik

Emedan ett bestående intresse för gymnastik kan betraktas som ett resultat av undervisningen, är det viktigt, att detta intresse förstärks, d.v.s. att verksamheten upplevs som behaglig.

6) Undervisningens mål — ett bestående intresse för gymnastik — förutsätter särskilt följande:

— att undervisningen individualiseras och självverksamheten främjas, vilket igen förutsätter, att eleven får vara med om att fatta beslut.

— att reaktionsmångfalden och aktivitetsprincipen beaktas

— att motivationen, speciellt den *inre motivationen* främjas, d.v.s. att eleven är på det klara med målet för sin strävan, accepterar detta och uppfattar själva verksamheten som meningsfull och tilltalande.

7) Att bedöma om målet — ett bestående intresse — uppnåtts

För läraren är det nästan omöjligt att direkt mäta framstegen på detta område. Läraren kan endast dra indirekta slutsatser. Här torde det vara nyttigast, att iaktta elevernas reaktioner. De utvisar, hur positivt eleverna upplever gymnastiklektionerna.

De två, tidigare nämnda huvudmålen, kan anses vara de egentliga målet för grundskolans gymnastik. Utöver dessa, måste man sträva till att förverkliga grundskolans allmänna mål för fostran.

15.1.2.3. Glädje och rekreation

Avsikten med att uppställa detta mål är, att med gymnastikens hjälp främja den i de allmänna målen nämnda helgjutenheten i elevens personlighet och elevens psykiska hälsa, genom att erbjuda rikligt med tillfällen till behagliga upplevelser, t.ex. glädjen av att lyckas, att fritt få uttrycka sig själv och sina känslor och att tillfredställa elevernas eventuella rörelsebehov. Fastän gymnastikundervisning medför omväxling i skolarbetet och på så sätt skänker rekreation, bör inte gymnastiken uppfattas endast som en motvikt mot andra studier, med vars hjälp eleverna laddas upp för att orka också med den tråkiga undervisningen. Omväxlingens och inlevelsens princip måste beaktas i all undervisning. Gymnastikens betydelse ligger däri, att den kan skänka sådana upplevelser, som man inte kan få i klassrummet.

Å andra sidan är det skäl att komma ihåg, att gymnastikundervisningen också lätt kan skänka obehagliga upplevelser och förorsaka komplex hos eleverna. Hur man lyckas i strävan att skapa glädje och rekreation beror i avgörande grad på, hur man organiserar undervisningen.

Förverkligande av målet, att bereda glädje och rekreation, förutsätter:

— ett lärostoff, som erbjuder mångsidig verksamhet och möjligheter att stimuleras och reagera på många olika sätt. Bl.a. är bollspel och gymnastiklekar att rekommendera av denna anledning.

— lärostoff, som inte ställer alltför stora krav på elevernas motoriska färdigheter, men likväl ger möjlighet att nå långt. Också i detta avseende är bollspel att rekommendera.

Av arbetssätten förutsätts:

— att de betonar gymnastikens egenskap av lek

— frivillighet och valmöjligheter, som kan förverkligas bl.a. genom individualisering och gruppundervisning.

— möjlighet att få uppleva, hur det känns att lyckas.

Indirekt kan förverkligande av målet, att bereda glädje och rekeration, mätas genom utfrågning (frågeblankett), men lättare kan läraren få veta, hur han lyckats i sin strävan att förverkliga detta mål, genom att iaktta elevernas reaktioner och genom att samtala med dem.

15.1.2.4. Elevens etiska och sociala utveckling

De principer, som denna målbeskrivning förutsätter, bör naturligtvis beaktas vid undervisningen i alla ämnen. I gymnastikundervisningen förekommer likväl sådana undervisningssituationer, som avviker från de övriga, där det kan vara till fördel att handleda eleverna med hjälp av följande *delmål:*

1) Gymnastiken i dess olika former, som främjare av sociala kontakter.

Man bör för eleverna belysa gymnastikens sociala betydelse m.a.o. kamratskapet, det gemensamma målet, den gemensamma träningen. Allt detta kan för de unga vara viktigare än t.ex. fysisk kondition.

2) Att tänka på andra och att vara rättvis.

I de olika gruppaktiviteterna inom gymnastiken och speciellt i tävlingsbetonade situationer som t.ex. bollspel, kan olika individers och ibland individens och gruppens intressen gå i sär och stå i konflikt med varandra. Man bör för eleverna framhålla, att det är nödvändigt för den sociala relationens fortbestånd, att också de andra individernas behov uppmärksammas. Eventuella konflikter bör man sträva till att lösa genom vissa, gemensamma överenskommelser eller spelregler men på ett sådant sätt, att man i första rummet handlar rättvist och inte t.ex. automatiskt tillämpar den internationella tävlingsidrottens principer. Att följa principen om ärlig rättvisa och att tänka på andra har i idrotten kallats *"rent spel"* (fair play). Det är viktigt, att man framhåller för eleverna, att rent spel i gymnastik och idrott inte är ett lösryckt fenomen, utan att det på samma gång är fråga om att tänka på andra och handla rättvist, på samma sätt som det förutsätts i allt umgänge människor emellan.

Det är skäl att betona, att bollspel i och för sig inte nödvändigt främjar elevernas sociala utveckling, utan att de tvärtom kan underblåsa t.ex. aggressioner mellan grupper. Hur det uppställda målet kan förverkligas, beror till stor del på hur undervisningen organiseras och på lärarens inställning.

15.1.2.5. Elevens estetiska utveckling

Gymnastiken kan medverka till förverkligande av målet för den estetisk fostran sålunda, att eleverna ges möjlighet att uttrycka sig med gymnastikens hjälp och att utnyttja gymnastiken som en form av konst, motsvarande t.ex. att spela på något instrument eller att måla. Såsom musikaliskt begåvade elever uttrycker sig själva med musikens hjälp, så uttrycker de gymnastiskt begåvade sig själva genom gymnastiken. Att ge dem möjligheter härtill under lektionerna borde vara möjligt med begagnande av de möjligheter som finns, och de som är intresserade borde fås med i bl.a. klubbverksamheten. På samma gång är det skäl att betona musikens och gymnastikens beroende av varandra, och hur de tillsammans positivt kan påverka undervisningen; musiken kan ge impuls till gymnastisk rörelse och musiken kan framförallt användas som rytmiskt stöd för gymnastiken.

15.2. Lärostoff

15.2.1. Allmänt

Läraren bör för varje läsår utarbeta en studieplan, där timantalet är uppdelat mellan de olika formerna av gymnastik. I god tid, innan man övergår till att undervisa i en ny form av gymnastik, bör eleverna och hemmen få tillräckligt information om detta.

Vid placeringen av gymnastiklektionerna på skolans arbetsordning måste följande beaktas:

— gymnastiklektion rekommenderas inte omedelbart efter skolmåltiden, inte heller som dagens första lektion, om morgonsamling hålls i gymnastiksalen

— på veckans arbetsordning bör inte placeras gymnastiklektioner två dagar efter varandra i samma klass

— i grundskolan rekommenderas inte dubbeltimmar i gymnastik i andra årskurser än i den nionde.

Hänvisande till vad som i det föregående sagts om målet för gymnastikundervisningen, har i det följande tyngdpunkten i undervisningen fixerats med hjälp av delmål.

15.2.2. Lärostoffet årskursvis

15.2.2.1. Årskurserna I—II

Huvudvikten i undervisningen bör läggas på följande delmål:

Inlärning av gymnastikens grunder och tillvänjning till olika träningsmetoder och miljöer. Att få positiva erfarenheter och upplevelser samt anpassning till samarbete.

Lärostoff:

Grundövning: löpning, hopp och kast på gården och i terrängen; gymnastik- och terränglekar.

Bollbehandling: olika metoder i form av lek.

Gymnastik: förflyttning av kroppstyngden på så många olika sätt som möjligt, också med hjälp av redskap. Hängande, klättrande och uppövande av smidigheten också med hjälp av redskap med tillämpning av rums-, styrke- och tidsfaktorn; gymnastik- och sånglekar; grunderna i rytmik.

Skidlöpning: Sätten att röra sig på skidor i lätt terräng.

Skridskoåkning: Grunderna i skridskoåkning; lekar på isen.

Simning: Grunderna i att röra sig i vattnet.

Inlärning:

Lära sig att tryggt utnyttja de olika gymnastikformernas omgivning och redskap.

Strävan att med lekbetonande, mångsidiga verksamhetsformer bevara en gymnastikaktivitet, som motsvarar alla elevers utvecklingsstadium. Erbjuda talrika möjligheter också till individuella prestationer och känsla av att lyckas.

15.2.2.2. Årskurserna III—IV

Huvudvikten i undervisningen bör läggas på följande delmål:

Att utveckla grundfärdigheterna. Att lära sig känna den egna organismen

genom att iakttaga organens funktion i vila och under övning. Att med gymnastikens hjälp vidga upplevelse- och erfarenhetskretsen, rekreation och omväxling.

Lärostoff:

Grundövning: Utveckling av grundfärdigheterna; grunderna i orientering.

Bollbehandling: Utveckling av bollbehandlingen genom lämpliga övningar och nybörjarspel.

Gymnastik: Utveckling av färdighet och beredskap med växlande användning av redskap; rytmik; folkdanser och ringlekar enligt förteckning (flickor och pojkar tillsammans).

Skidlöpning: Övning av grundfärdighet i skidlöpning.

Skridskoåkning: Uppövning av skicklighet med hjälp av både hastighets- och konståkning; grunderna i isspel.

Simning: Övning i de vanligaste simsätten; att röra sig under vattnet; nybörjarhopp.

Inlärning:

Genom att utnyttja grundfärdighetsövningar och förberedande spel utvecklas varje elevs gymnastiska inlärningsberedskap och sålunda även möjligheterna att senare lära sig olika gymnastikformer. Vid sidan av grundfärdighetsövningarna bereds eleven möjligheterna att göra framsteg i enlighet med sina individuella förutsättningar.

15.2.2.3. Årskurserna V—VI

Huvudvikten i undervisningen bör läggas på följande delmål:

Tillämpning av inlärda grundfärdigheter i olika spel och andra rörelseformer, den fysiska konditionen, kännedom om gymnastikens inverkan på organismen och om olika sätt att träna och mäta konditionen. Rekreation och omväxling.

Lärostoff:

Grundövning: Övning av grundfärdigheter genom fri idrott; orientering; utfärder; konditionsträning och testning.

Bollspel: Utveckling av olika spelformer med för skolelever lämpliga regler och redskap. Inskärpa rejäl spelanda och samverkan.

Gymnastik: Konditionsgymnastik med och utan musik; redskapsgymnastik utgående från klassens nivå samt utvecklande individuella grunduppgifter. Förutom rums-, styrke- och tidsfaktorn bör även smidighetsfaktorn beaktas. Elementär individuell rörelseplanering, rörelserytmik med eller utan hjälp av redskap, folkdans.

Skidlöpning: Utförsåkningens grunder, skidutfärder.

Skridskoåkning: Mångsidiga åktekniska övningar; isspel.

Simning: Utvecklande av simkunnigheten genom allt svårare övningar, grunderna i konditionsträning, livräddningsövningar.

15.2.2.4. Årskurserna VII—VIII

Huvudvikten i undervisningen bör läggas på följande delmål:

Kännedom om olika former av gymnastik och kännedom om dem ur fritidssysselsättnings- och konditionssynpunkt. Fysisk kondition, rekreation och omväxling. Information om olika möjligheter till gymnastikutövning, om idrotts- och gymnastikplatser och -verksamhet utanför skolan.

Lärostoff:

Grundövning: Löpning i terräng och på plan; annan övning av friidrottstyp enligt elevens val; utflykter, friluftsliv och andra motionformer under fritiden; träning av konditionsbanetyp och testning av den egna konditionen.

Bollbehandling: Inlärning av olika bollspel; självständigt anordnande av matcher; kännedom om ledar- och domaruppgifter under övningstillfällena.

Gymnastik: Efter undersökning av effektiviteten i konditionsgymnastiken, ges motivering för de rörelser som behövs, och man söker en kvalitativ och/eller kvantitativ individuell lösning. Utformande av konditionsövning för att systematiskt öka effekten i elevens egna ansträngningar.

Redskapsövningar enligt grupparbetsprincipen; strävan till självständigt utförande av givna gymnastik- eller dansuppgifter; sällskapsdans.

Skidlöpning: Studium av terrängskidlöpningens betydelse som konditionsfrämjande faktor; handledning i skidutflykter enligt elevens val, terrängskidlöpning och utförsåkning.

Skridskoåkning: Hastighets- och konståkning samt isspel. Handledning i och utveckling av skicklighet i de för grenarna typiska övningsformerna.

Simning: Tillämpning av simning som motionsidrott; distanssimning, repetitionsövning. Fördjupning och utvidgning av kunskaperna i simning, simkunnighetsprov för dem, som önskar.

15.2.2.5. Årskurs IX

Undervisningens huvudvikt bör läggas på följande delmål:

Planera och utföra ett eget motionsprogram. Pröva på och utöva olika former av motionsidrott eller gymnastik enligt elevens val. Kännedom om gymnastiken och idrotten som samhällsfaktor.

Lärostoff:

Grundövning: Att finna en lämplig form för egen motionsidrott och ett program för träning av denna. De som så önskar, bör beredas möjlighet till resultatprövningar och tävlingar. Tillräcklig information om lämpliga motionsformer för vuxna och om sätt att tillbringa semester i gymnastikens och idrottens tecken.

Bollspel: Att finna ut det spel som mest intresserar eleven. Mångsidig kännedom om både lag- och individuella spel; att anordna matcher på egen hand.

Gymnastik: Utövning av hem- och arbetsplatsgymnastik t. ex. på basen av någon känd melodi. Inlärning av ändamålsenliga lyft- och bärställningar, och i samband därmed samtal om hur man utvecklar muskelstyrkan och förhindrar ryggens degenerationsfenomen. Utveckling av eget motionsprogram och dess utförande. För de gymnastikbegåvade möjlighet att specialisera sig på individuell övning. Möjlighet att efter val öva sällskapsdans eller dans för uppträdande samt redskaps-, frigymnastik och uppvisningsprogram.

Skidlöpning och skridskoåkning: Handledning vid elevens val och övning av en individuellt lämplig form av vinteridrott.

Simning: Uppgöra och utföra ett individuellt motionsprogram i simning. Kännedom om undervisnings- och tränaruppgifter i simning. För dem som så önskar, möjligheter att utföra praktiska prov, som hör till simlärarkursen.

Inlärning (årskurserna VII—IX):

Varje elev som genomgått grundskolan bör känna alla de gymnastikformer, i vilka undervisning givits. Eleverna bör garanteras tillräcklig information om lämpliga intresse- och motionsformer för vuxna.

15.2.3. Undervisningens uppdelning i perioder

I våra förhållanden är det naturligast att indela undervisningen i huvudsak så, att den lämpar sig för respektive årstid, men samtidigt bör man kunna anpassa undervisningen både efter väderleksförhållandena och tillgången på gymnastiksalar. De olika formerna av gymnastik indelas under läsåret närmast i följande undervisningsperioder:

— början av höstterminen används i främsta rummet till idrott (löpning, hopp, kast, idrotts- och terränglekar, träning av konditionsbanetyp);

— sedan följer bollspel (utveckling av olika spel med regler som lämpar sig för skolbarn);

— efter bollspelsperioden används höstterminens sista utelektioner till undervisning i orientering, utflyktsteknik och friluftsliv;

— från mitten av höstterminen blir den förhärskande formen gymnastik och bollspel inomhus (motions- och redskapsgymnastik, ringlekar, folkdanser osv.). Till undervisning i sal ansluter sig också konditionstestning (årskurs V—IX), om den inte redan utförts i samband med grundövningen;

— i början av vårterminen utövas vintersport (skidning, skridskoåkning och isspel);

— mitten av vårterminen måste i allmänhet användas till salgymnastik. Också undervisning i simning placeras in, om det finns lokala möjligheter därtill, i denna period; (Om det finns simhall borde den för en medborgare nödvändiga simundervisningen ersättas med en i skolans regi driven simklubb under sommaren eller eleverna borde lära sig simma i simskola.)

— i slutet av vårterminen övergår man igen till utomhusidrott och den idrott, som bedrivits under höstterminen fortsätter, likaså bollspelen under hela maj månad.

Om på någon ort klimatförhållandena eller möjligheterna att förlägga gymnastiklektionerna utomhus är i allmänhet eller undantagsvis dåliga, bör man så mycket som möjligt utnyttja gymnastiksalen, med beaktande av, att man också inomhus kan utöva grundidrott (löpning, hopp, kast) och bollspel (kast, lyrtagning, dribbling samt sådana spel, som kan bedrivas inomhus).

15.3. Anvisningar för undervisningen

15.3.1. Grunderna för arbetssätten

Valet av arbetssätt är i första hand beroende av de i det föregående nämnda *målen* för undervisningen i gymnastik. Grundskolan är helhetsfostran och gymnastiken måste tjäna grundskolans helhetsmål i fråga om fostran och undervisning. Grundskolans principer för undervisningen måste följas också i gymnastiken med beaktande av de många tillämpningar, som speciellt är avsedda för gymnastiken och för att de uppställda målen i ämnet skall kunna uppnås. Vid val av arbetsmetoder måste också beaktas *elevernas utvecklingsstadium, beredskap och behov.* Speciellt viktig är en noggrann planering av undervisningen i gymnastik för pubertetsungdomen.

När läraren gör upp studieprogrammet, bör han vid planeringen av undervisningsformerna beakta deras lämplighet:

— för klassundervisning i en heterogen undervisningsgrupp

— för nivågruppering av undervisningsgruppen med beaktande av det för undervisningssituationen uppställda målet.
— för gruppundervisning också i heterogena grupper
— för en elevcentrerad, individualiserad undervisning inriktad speciellt på de fysiskt svagare eller gymnastiskt högpresterande eleverna.

Vid undervisning i gymnastik bör stor vikt fästas vid elevernas individuella framsteg och vid att skapa valmöjligheter för eleverna.

Undervisningen och inlärningstillfället i gymnastik baserar sig i allmänhet på elevernas erfarenheter och utgående från dessa erfarenheter sker inlärningen.

Därför är reaktionernas mångfald och elevernas aktivitet synnerligen viktiga.

Vilken arbetsmetod som än valts, måste läraren själv kritiskt bedöma om eleven under inlärningen gör avsedda framsteg
— på det fysiska området (hälsa, kondition, färdigheter), men också
— på det sociala området (förmåga till samarbete)
— på det emotionella området (upplevelse i gymnastiken)
— på det kognitiva området (intellektuell motivering)

Genom riktigt använda undervisningsmetoder strävar man till *självständig och individuell inlärning och övning,* något som eleven *upplever som behagligt och intellektuellt väl motiverat.*

15.3.2. Val av arbetssätt

Vid val av arbetsmetod för varje särskilt inlärningstillfälle måste läraren bedöma sitt val på tillräckligt mångsidiga grunder:
— garanterar metoden tillräckligt utvecklande övning,
— upplever eleven övningen som behaglig eller obehaglig och varför,
— skapas möjligheter till samarbete för eleverna samt möjligheter till individuell verksamhet.
— förstår eleven, varför man gör så och hur nyttan eller framstegen kan bedömas (återkoppling, förstärkning, motivation).

Samma reslutat kan i undervisningen uppnås genom många olika metoder. T.ex. en färdighet kan inläras skenbart effektivt genom den auktoritativa metoden, men då undergrävs lätt den logiska utvecklingen i fysisk fostran, och man förlorar mera än vad man vunnit genom det formella inlärandet av en detalj. De olika formerna av fysisk fostran är bara redskap och har inte någon annan betydelse ur fostrarsynpunkt.

Olika stadier i undervisningen och undervisningsgrupper av olika storlek och på olika nivå inverkar också i betydande grad på valet av arbetsmetod. Skolans förråd av redskap bör vara tillräckligt stort, så att inte detta eller utrymmesbrist begränsar förverkligandet av läroplanens mål.

Vid grundskolans undervisning i gymnastik bör på alla stadier beaktas elevernas utvecklingsstadium och undervisningen anpassas därefter. Sålunda har undervisningen i årskurs I—II mera form av lek, i årskurs III—IV är koordineringsförmågan redan så utvecklad att inlärningen av färdighet och beredskap sker lättare. I årskurs V—VI arbetar eleven mera för sitt eget bästa och således är det här aktuellt med finslipning av skicklighet och utvidgning av grundfärdigheter. I årskurs VII—VIII ges mera information om skicklighet och man börjar på intellektuell grund lösa egna konditionsproblem och söka den form av gymnastik som mest intresserar. I årskurs IX strävar man till så självständiga och spontana övningar som möjligt samt att pröva på och välja lämpliga former för motionsgymnastik, speciellt former som lämpar sig även för vuxna.

15.3.3. De vanligaste arbetssätten

På grund av gymnastikens speciella karaktär används vid sidan av de sedvanliga arbetssätten som klassundervisning (se del I kapitel 6.) ovanligt rikligt med elevcentrerade arbetsmetoder i form av speciallösningar, som lämpar sig för ämnet. I det följande ges rekommendationer vid valet av arbetssätt i olika undervisningssituationer.

a) Klassundervisning

Klassundervisning används vid inlärning av nya uppgifter, där hela klassen samtidigt kan delta i övningen utan att effekten blir lidande därav. Om samma resultat kan uppnås genom individens eller gruppens egen utveckling, bör man avstå från klassundervisningen. Klassundervisning ger i alla fall en möjlighet att relativt snabbt förmedla nödvändig information åt hela klassen på en gång.

b) Grupparbete

Grupparbete användes bl. a. när man övar tidigare inlärt för att uppnå den färdighet, som erfordras. På samma sätt kan man i grupp vidare utveckla inlärda grundfärdigheter och genom övning förbättra beredskapen. Grupparbete är nödvändigt också då elevernas antal är stort, redskapen otillräckliga och utrymmena är begränsade. Denna arbetsmetod rekommenderas, emedan den ger möjligheter

— till riklig övning
— till självverksamhet för eleven
— till användning av heterogena eller homogena grupper efter behov
— till beaktande av elevernas olika förutsättningar vid fördelning av uppgifterna.

Riktigt använt kan grupparbete

— ge gruppens medlemmar ett meningsfullt, gemensamt mål,
— väcka en känsla av ansvar för de övriga medlemmarna i gruppen,
— göra gymnastiklektionerna motiverade och sporrande.

Också genom tävling mellan grupperna kan man effektivera inlärningen och åtminstone för stunden få till stånd en stegring av aktivitetsnivån, men tävlingar bör inte arrangeras, när det är fråga om inlärning av något nytt. Grupparbete är på sin plats på lågstadiet också av den anledningen, att eleverna ännu inte kan arbeta på lång sikt, i högstadiet igen på grund av att grupperna kan bildas på basen av elevernas olika intressen.

Gruppernas storlek kan variera från två elever till en tredjedel av undervisningsgruppen, men också s.k. storgrupp kan utnyttjas vid undervisningen i gymnastik, bl. a. för att en gymnastiksal har tillräckligt utrymme för detta ändamål. Vid val av grupper är det skäl att använda olika indelningssätt, t. ex.

— läraren sköter indelningen i grupper. Med stöd av sin kännedom om eleverna, indelar han dem efter behov i heterogena eller homogena grupper. Läraren kan också använda sig av s. k. slumpindelning, då indelningen sker i rad t.ex. 1—2—3— osv. eller 1—2—3—3—2—1 osv. eller med lotterilekar.

— indelning av eleverna, då de själva väljer gruppernas medlemmar (grupperna i allmänhet heterogena). Vid gruppindelning bör beaktas, att indelningen inte alltid får basera sig enbart på s. k. uppropsindelning, då samma individer alltid väljs sist. Vid arbete i små grupper (2—4 elever) kan samarbete med "vänner" utgöra en positiv utgångspunkt för övningen och samtidigt förverkliga målet för den sociala fostran.

c) Individuell handledning

Individuell handledning ges

— vid grupparbete för att främja enskild elevs inlärning,

— för att leda en gymnastiskt högpresterande elev vid tilläggsövningar,

— för att meddela tilläggsundervisning åt gymnastiskt lågpresterande elever eller när en enskild elev möter speciella svårigheter,

— för att inspirera och skapa motivation.

Individuell handledning bör ges diskret, om möjligt på tumanhand och basera sig på kännedom om eleven.

d) Självständig individuell övning

Självständig övning kommer närmast ifråga på grundskolans högstadium, då eleven tillägnat sig tillräckligt med grundskicklighet och -färdigheter. En effektiv träning förutsätter utarbetande av personliga övningsprogram för eleverna, ofta också arbete i par eller i små grupper. För den övning, som är inriktad på uppehållande av den fysiska konditionen och förbättring av denna, bör eleverna uppnå ett stadium av självständig övning. För att hos eleven skapa tillräcklig motivation för självständig övning förutsätts:

— att gymnastiken upplevs som meningsfull (t.ex. majoriteten av eleverna betraktar uppövning av den egna konditionen som någonting viktigt),

— att eleven trivs med den form av gymnastik eller idrott han/hon valt

— direkt personligt intresse (t.ex. ett bollspel, som eleven utövar också på sin fritid).

e) Cirkelträning

I de flesta former av gymnastik kan övning av grundfärdigheterna organiseras som cirkelträning. Då utförs varje övning på en bestämd plats och eleverna cirkulerar i grupper eller individuellt under lektionens lopp från en övning till en annan. Cirkelträning representerar t.ex. övningstypen konditionscirkel, men den lämpar sig också som färdighetsträning.

15.3.4. Organisationsmöjligheter i olika undervisningssituationer

Följande anvisningar ger förslag om hur läraren kan gruppera eleverna i meningsfulla grupper och leda lektionen.

Inlärning med kommando: Elevernas prestationer sker på lärarens befallning. Emedan en gemensam takt inte i allmänhet i inlärningsskedet lämpar sig för alla elever, så upplever många undervisning i denna form som obehaglig och inte heller blir den fysiska graden av ansträngning tillräckligt stor för dem. *Övningar utförda i takt kan användas först, när själva rörelsen behärskas väl och det finns en meningsfullt motiv för det rytmiska utförandet,* t. ex. musik.

Utdelning av uppgifter: Eleven får en uppgift och läraren bestämmer tid för dess utförande. Således får eleven själv bestämma, när övningen börjar och när den slutar, samt rörelserytm eller snabbhet vid utförandet. Uppgiften kan till en början utgöra endast en enkel del av större rörelseenhet, men när erfarenheten ökar, kan uppgiften utvidgas till att omfatta allt större och större enheter. Eleven har möjlighet till rikliga reaktioner och individualisering.

Arbete i par: Eleverna utför övningarna i par, den ena iakttar, den andra utför övningen och tvärtom (inbördes undervisning). De blir en vana vid att arbete tillsammans med en kamrat och att lägga märke till den andras prestationer. På

samma gång växer också känslan av ansvar för den andras säkerhet och förmågan till samarbete utvecklas.

Minigrupp: Till exempel tre elever utför en övning efter ett uppgjort program i en grupp, som omfattar utövare-observatör-protokollförare. Gruppen kan också omfatta fyra elever, varvid observatörerna (hjälparna) är två.

Individuellt program: T.o.m. en enstaka rörelse kan utformas så, att eleven får kvalitativt och/eller kvantitativt välja ett program, som motsvarar hans eller hennes nivå (t.ex. magmuskelrörelse — vinkelstödssittande på golvet kan också göras på kvalitativt olika sätt, beroende på hur skarp vinkel, som bildas mellan kropp och fötter, eller kvantitativt på olika sätt beroende på hur många gånger rörelsen utförs). På motsvarande sätt kan ett individuellt program på grundskolans högstadium omfattande en hel lektion, en undervisningsperiod eller hela inlärningen förutsatt, att eleven har nödig beredskap, grundfärdighet och erfarenhet jämte kunskap samt möjlighet att få råd av läraren, och att han systematiskt undervisats i individuell övning.

Instruerad iakttagelse: För eleven görs upp en uppgiftsserie, som kontinuerligt blir svårare med begagnande av en metodisk övningsgång, där han har möjligheter att göra de framsteg, som hans förmåga förutsätter på samma gång, som han gör egna iakttagelser. För att eleven skall kunna iakttaga sina egna prestationer, behöver han igen tillräcklig grundskicklighet, beredskap och kunskap. I en heterogen undervisningsgrupp måste också beaktas, att alla elever inte har samma förmåga att göra iakttagelser, utan en del kan ha ett rent intellektuellt hinder. Läraren är ett stöd och ger vid behov tilläggsanvisningar, om framstegen inte är tillräckliga.

Lösning av egna problem och självständig planering av övningen: När eleven nått sådan mognad på grundskolans högstadium, att han själv kan iaktta och lösa sina personliga gymnastikproblem, bör han ges tillfälle därtill också under lektionerna. *Då en elev, som avslutat sin skolgång, inte längre måste motionera på "befallning" är det viktigt, att eleven får en möjlighet att göra individuella val och självständigt utarbeta gymnastikprogram redan under skoltiden.*

Utövande av olika former av gymnastik och idrott och individuell, på beredskap inriktad vård av den egna fysiska konditionen garanterar förmåga att självständigt utöva någon form av gymnastik som vuxen.

Genom de arbetssätt som används i gymnastiken, strävar man alltifrån den första årskursen i grundskolan att systematiskt fostra eleven till självständig och individuell verksamhet. Vid uppgörande av studieplanen studeras lärarens och elevens roll. Strävan bör vara att överföra en ändamålsenlig del av beslutanderätten på eleverna. Om eleven får riklig och ändamålsenlig övning, upplever han i allmänhet gymnastiken som något positivt och meningsfullt samt lär sig att samarbeta med de andra eleverna.

15.3.5. Effektivt utnyttjande av redskap och övningsplatser

Mångsidig och effektiv övning kan förverkligas genom en förhandsplanering, som garanterar effektivt bruk av övningsplatser och -redskap. Man bör särskilt lägga märke till att t. ex. övning av friidrottstyp inte behöver begränsas enbart till fridrottstävlingar, utan mera tilltalande lösningar kan fås till stånd genom att använda terrängen och skolgården samt för skolbarn anpassade övningsplatser. På motsvarande sätt kommer i salen i främsta hand sådana redskap ifråga, som många elever samtidigt kan använda (ribbstol, rep, klätternät, plintar, mattor m.m.). Med andra redskap kan man endast genom grupparbete få till stånd tillräcklig

övningseffektivitet. Utrymmet för gymnastik inomhus är alltid rätt begränsat. Därför är det ofta avgörande för en inomhuslektions effektivitet, om man vid planering av lektionen till alla delar beaktar salens användningsmöjligheter.

15.3.6. Säkerheten vid skolans undervisning i gymnastik

Läraren bör genom olika undervisningsåtgärder försöka att minska riskerna för olycksfall. Om inte utövandet av en gymnastikform kan ordnas på ett ur säkerhetssynpunkt tillfredställande sätt, bör man undvika denna form i skolans gymnastik.

Kännedom om, i vilka situationer och under vilka förhållanden olycksrisken är stor, är av värde, när man försöker minska olycksfallens antal. Särskilt viktigt är det att veta, vilka som är de farligaste momenten i varje gren för att förebygga olyckor.

I det följande uppräknas några faktorer, som ofta bidrar till olycksfall:

— elevens individuella egenskaper och psykofysiska tillstånd (fysisk kondition, trötthet, uppmjukning, gymnastikfärdighet, attityd, konvalescens, fysiskt handikapp, leda osv.)

— faktorer i anslutning till undervisningssituationen (t. ex. att halka i duschen och på planen, ojämn plan, trappor och trappsteg, väggar och andra hinder på planen, halt golv, dåligt placerade redskap, glidande mattor, dålig belysning osv., ansatsplatser, isbanor, slalombanor; kastredskap i friidrott, tyngdlyftningsredskap),

— faktorer i anslutning till undervisningsmetoder och inre ordning samt till administrativa beslut,

— organisationsfrågor i samband med lektionen (t. ex. orientering)

— hjälp- och säkerhetsåtgärder (redskapsgymnastik).

Med avseende på lärarens personliga egenskaper och arbetsmiljön kan undervisningsgruppens storlek och läroplanens inverkan förorsaka problem. God ordning befrämjar säkerheten; likväl är det inte fråga om rigorös ordning utan enbart fråga om att följa vissa regler och om rent spel. Att utveckla och följa reglerna är synnerligen viktigt speciellt i bollspel.

Nödvändiga säkerhetsregler bör inpräglas hos eleverna som självklara vanor redan på skolans lågstadium. Därtill ges kontinuerligt i samband med övrig undervisning *på kunskaper* baserad säkerhetsundervisning, där det utöver undvikande av personliga olycksfall bör fästas stor uppmärksamhet vid säkerhetsföreskrifternas betydelse också ur andra individers synpunkt. Undervisning i säkerhet ansluter sig direkt till den etiskt-sociala fostran och man bör göra klart för eleverna, att säkerhet i gymnastiken förutsätter i stort sätt samma hänsynstagande till andra som t.ex. trafiksäkerheten (→ medborgarfärdighet).

Lärarens andel i att öka säkerheten under lektionerna har redan i det föregående behandlats i samband med arbetssätten och organiseringen av lektionerna. Säkerhetssynpunkter framförs också längre fram i samband med behandling av undervisningen i olika gymnastik- och idrottsgrenar.

15.3.7. Självständig övning, tävlingar och spel

Under lektionerna övas eleverna till funktionärs- och domaruppgifter. Detta av den anledning, att de själva skall kunna arrangera övningar, matcher och tävlingar på eget initiativ också utanför skolan, vidare skall eleverna kunna delta i

planeringen av lektionerna och vid en del övningar kan eleverna vara läraren till hjälp. Att göra sig förtrogna med regler och domaren uppgifter, främjar hos eleverna också förståelse för reglernas betydelsen, förmågan att spela utan domare samt ansvarskänsla i allmänhet.

För att befrämja de gymnastiskt begåvade elevernas intresse är det viktigt att ha samarbete både med skolans idrottsförening samt gymnastik- och idrottsföreningar utanför skolan. Att arrangera skolans egna tävlingar och matcher utgör en del av skolans fysisk fostran. Då inte ens tillnärmelsevis alla elever upplever tävlingar som något positivt — speciellt gäller detta de gymnastiskt sett lågpresterande — kan man inte anse ett obligatoriskt deltagande för motiverat, utan deltagandet måste ske på frivillig grund. Detta är speciellt viktigt, då det är fråga om unga i puberteten (se även del I kapitel 10.2.).

Hälsotillståndet bör klarläggas före varje tävling och ingen bör tvingas att delta för klassens eller skolans heder. Speciellt i de grenar, som fordrar stor uthållighet eller där förkylningsfara föreligger, måste man vara försiktig. Också om säkerhetsåtgärder och förhållningsregler vid eventuella olycksfall bör man komma överens på förhand och informera eleverna.

15.3.8. Metodiska anvisningar för olika former av gymnastik och idrott

15.3.8.1. Grundövning

Grundövningen utgör grunden för skolans gymnastik. Viktiga övningar för uppövande av grundfärdigheter och för beredskap är löpning, hopp och kast.

Till grundövningen hör

— *övning av friidrottstyp på skolgården, i terrängen och på idrottsplanen*
— *orientering*
— *friluft-, utflykts- och lägerteknik*
— *konditionsövning av typen löpning, konditionscirkel och testning av konditionen*

a) *Övning av friidrottstyp:* löpning, hopp, kast

Det bästa övningsplatsen är skolans egen lugna gårdsplan, där det bör finnas lämpliga övningsplatser för skolbarnen. I skolans omgivning borde därtill fås till stånd en 400—800 meter lång terrängbana. I dylika förhållanden kan man utan skadliga följder utföra övningar av friidrottstyp som grupparbete. Övningar i hopp, kast- och löpning kan man för omväxlingens skull också utöva i terrängförhållanden. Efter tävlingsbestämmelserna byggda hopp- och kastplatser på en idrottsplan lämpar sig ofta dåligt för elevernas övningar.

Att beakta resultaten är på sin plats, då de används ur motivationssynpunkt vid inlärningstillfället för återkoppling och förstärkning. Ofta är det inte heller då fråga om centimetrar och sekunder eller om grenar, som lyder under internationella tävlingsregler, utan om en för elevernas ålder bättre lämpad övning. T.ex. i längdhopp räcker överskridandet av den uppdragna prestationslinjen till för att skapa motivation, och att mäta centimetrar och göra anteckningar i lärarens bok är inte alls så nödvändigt. På motsvarande sätt jämförs vid löpning tiderna endast med elevens egna, tidigare resultat, likaså vid precisionsloppen och längden av en löpt sträcka under en på förhand fastställd tid.

Idrottsövningar bör alltid innehålla rikligt med löpning, som i grundövningen är bas för konditionsträningen, emedan löpningen effektivt ökar syreupptagningen. Om eleven visar specialbegåvning eller intresse, bör han uppmuntras att deltaga i skolans idrottsklubbs eller de lokala idrottsföreningarnas träning.

b) *Orientering*

Orienteringsperioden placeras i allmänhet i oktober och sammanhängande undervisning ges under 2—3 veckors tid. Före den egentliga undervisningen i orientering vänjs eleverna vid att röra sig i skogen med hjälp av terränglekar och utflykter.

Ett minimikrav för undervisningen bör vara, att eleverna kan löpa en lätt orienteringsbana med kartan och kompassen som hjälpmedel. Undervisningen sker i huvudsak i terrängen och omfattar grundskunskap i orientering såsom uppskattning av riktning, avstånd och distans, att gå i rätt riktning och bruk av karta och kompass. Lämpliga övningsuppgifter är bl.a. uppsökande av vanliga kontroller, kvadrat-, linje-, rutt-, solfjäder-, spår- och "vit karte-" orientering.

Speciell uppmärksamhet bör fästas vid säkerheten. Vid behov bör övningsområdet begränsas, eleverna bör orientera i par, samt de bör informeras om returriktningen. Man måste kräva retur via målet och anmälan till funktionärerna.

Lov måste införskaffas för att få använda terrängen. I samband med undervisningen ser man till att odlingar inte skadas, och att inte husfriden störs, samt att naturvårdssynpunkterna till alla delar beaktas. Läraren bör övervaka att eleverna är ändamålsenligt klädda, sköta om att det finns möjlighet att ge första hjälp och reservera vid lektionens slut tillräckligt tid för nödvändig tvättning och ombyte av kläder.

c) *Friluфts-, exkursions- och lägerteknik*

Undervisningens mål är att öka förmågan till att utnyttja naturen för utflykter och rekreation. Eleverna vänjs vid friluftsliv. När det gäller utflykter behandlas också i praktiken bl.a. lägerteknik, att handskas med eld ute i naturen och därmed förknippade faror, redskap och klädsel osv.

Under de lektioner, då det inte finns gymnastiksal att tillgå och man inte heller kan hålla egentliga utelektioner, kan man ha konditionspromenad och utflykt på programmet. Uppgiften kan vara övning i promenad eller löpning. Enbart promenad utan tids- eller distansangivelse räcker inte och kravet bör höjas för varje gång. Varje elev tävlar med sig själv för att förbättra sitt eget resultat.

Det är skäl att ge eleverna tillräckligt information om lämpliga kläder för friluftsliv. Tvättningsmöjligheter ordnas som i samband med andra utomhuslektioner i gymnastik.

d) *Konditionsövning av löpningstyp och konditionscirkel*

I grundövningen kan man systematiskt använda en del av lektionerna för löpträning. Då bör man öva jämn uthållighetslöpning (t.ex. tidslopp och löpningar av intervalltyp samt "löpningsspel" som blixtboll.

En konditionsbana kan byggas med små kostnader i skolans närmaste omgivning. Konditionsträningen måste omedelbart avbrytas om övertrötthet eller hälsoskador visar sig.

15.3.8.2. Bollspel

Grundfärdigheterna i bollspel är att kasta, att ta lyra, att sparka bollen, dribbling och användning av redskap för bollspel. Målet för undervisningen i bollspel är att utveckla både den skicklighet, som behövs under skoltiden och därjämte att ge en undervisning, som leder till ett bestående intresse för och till utövande av någon form av bollspel.

Bollspel spelas beroende av årstiden utom- eller inomhus. Lärarna bör komma överens om regelbundna turer i salen, så att man redan på förhand kan fastställa det antal lektioner, som kan anslås för bollspel. Spelövningar ute bör arrangeras endast, då väderleksförhållandena tillåter detta utan förkylningsrisk. Spel med mycket löpning kan utövas också i kallare väderleksförhållanden, medan däremot tekniska spel eller spel som fordrar jämn plan, placeras vid en lämpligare tidpunkt med hänsyn till väderleken.

Undervisningen i bollspel börjar med bollbehandling av bollar av olika storlek och nybörjarspel. I årskurs V—VI och på högstadiet fördjupar eleverna sig i olika spel och lär sig att anordna dem självständigt. Eleven bör från början fostras till en *anda av rent spel,* som tar sig uttryck t.ex. i det, att en spelare som brutit mot reglerna, själv anmäler sitt brott. När eleverna har tillräcklig kännedom om spelreglerna försöker man spela också utan domare. — Att spela med lagets bästa för ögonen är socialt utvecklande. Eventuellt lokalt intresse för något bestämt spel bör beaktas, men inte på bekostnad av övriga spel.

Laget får under övningsspel aldrig någonsin vara större än normalt. Övning med mindre lag än normalt är alltid effektivare. Vid sidan av bollspelen kan man för en del av klassen ordna teknikspel eller tävlingar. Programmet för en lektion i bollspel kan också uppgöras som cirkulationsövning, varvid det egentliga spelet utgör en del av cirkulationen.

Då spelarnas effektivitet och spelets tjusning till stor del beror på det tekniska kunnandet, bör spelets centrala tekniska färdigheter inläras genast i början, då man övergår till undervisning i ett bestämt slag av bollspel. Undervisning och övning i spelskicklighet fortsätter efter behov i varje årskurs. Enbart spel garanterar inte tillräckligt med skicklighetsövning. Skicklighetsövningar kan utformas som "övningskvarnar" för grupper. Sådana övningar är många gånger lika trevliga som själva spelet. Tävlingar eller stafetter i tekniskt kunnande mellan olika elevgrupper aktiverar övningarna, men tävlingar får inte anordnas förrän eleverna verkligen behärskar en viss teknik, emedan jäkt hämmar sig på bekostnad av skickligheten.

Speltaktiken uppövas genom s. k. träningsspel samt genom att pröva olika grupperingars och spelplatsers verkan på lagets prestationer. Efter behov kan man på högstadiet åskådliggöra taktiken med teckningar och modeller. Grunderna i taktik bör inte inläras, förrän eleverna besitter ett tillräckligt mått av tekniskt kunnande.

Spelreglerna inlärs så småningom i samband med spelsituationerna. På lågstadiet använder man sig av nybörjarspel och lekar i spelform. Ju högre upp man kommer, dess mångsidigare och mera komplicerade regler bör gälla. I allmänhet används regler som anpassats för skolbarn. Internationella tävlingsregler är ofta onödigt komplicerade och omöjliga att tillämpa i skolan. Övning i bollspel förutsätter spelredskap i tilräckligt stort antal. En boll bör finnas för varje minigrupp (2—4 elever). Vid samma övning kan bollar av olika storlek användas antingen efter elevernas storlek eller för att få erfarenhet av olika slag av bollbehandling.

15.3.8.3. Gymnastik — övningar i sal

Gymnastiken utgör grunden för den del av undervisningen i fysisk fostran, som bedrivs inomhus. Likaså används gymnastik rätt ofta i samband med andra grenar, särskilt då som uppmjuknings- och konditionsgymnastik.

Till salövningar hör

— grundgymnastik

— redskapsgymnastik
— gymnastik av konditionscirkeltyp,
— folkdanser och ringlekar,
— bollspel.

a) *Grundgymnastik*

Grundgymnastik är utveckling av gymnastisk färdighet genom olika övningar. Vid utförande av rörelserna kan man lätt komma på fel spår. Därför bör man vid handledningen sträva till ett riktigt utförande av rörelserna.

För att kunna utveckla ett bestående intresse bör eleverna få information om ändamålet med de olika rörelserna och deltaga i utarbetandet av individuella övningsprogram. På grundskolans högstadium är det också skäl att utarbeta korta gymnastikprogram för olika arbetssituationer och livsmiljöer.

Gymnastikundervisningen bör inte onödigtvis bindas vid upprepat arbetssätt i på öppna led, flank- och frontled, ty friare grupperingar kan effektivt användas i samma undervisningssituation.

Vid uppgörande av gymnastikprogram, som omspänner elevens hela skoltid, bör huvuddragen i elevens utveckling och tillväxt följas.

b) *Användning av redskap*

Användningen av redskap skänker omväxling och främjar inlärningen av totala rörelser under förutsättning, att tillräckligt många övningstillfällen anordnas i följd. Den spänning, som uppstår vid behandling av ett nytt redskap, försvinner först efter det man besitter tillräcklig erfarenhet och först då kan man uppnå lediga rörelser med större rörelsebanor. På lågstadiet är därför de lättbehärskade ärtpåsarna och det konditionsfrämjande hopprepet lämpligast; på högstadiet baserar sig användningen av käglor, bollar m. fl. redskap redan på kunnande, åtminstone på ett visst mått av grundkunskap.

c) *Redskapsgymnastik*

Redskapsgymnastik övas genom att med hjälp av olika redskap utveckla grundfärdighet och beredskap. På ribbstol, i rep- eller klätternät, på gymnastikbänk och mattor kan t.o.m. ett stort antal elever utföra övningar samtidigt. Redskap, som det finns färre av, förutsätter grupparbete. Rörelserna förevisas på redskapet och nyckelrörelser påpekas med eftertryck och gruppledarnas uppgifter förklaras. När man övar parvis (man får själv välja sitt par) ges ansvaret för den andra också åt den svagare eleven och man betonar, att medhjälparen mera har en funktion av stöd och uppmuntrare. Utgående från en grundrörelse kan varje elev efter förmåga utarbeta och utvidga sitt eget övningsprogram och eleverna kan på så sätt också inom samma grupp öva rörelser av olika svårighetsgrad. Läraren kontrollerar vid slutet av lektionen inlärningsresultaten och ger under lektionen anvisningar, där sådana ser ut att behövas. Läraren bör också noggrant följa med övningarna, så att inte grupperna försöker avancera utöver sin förmåga.

I låg- och mellanklasserna övas i huvudsak hängningsrörelser samt redskaps- och matthopp. Egentliga stödövningar börjar man träna först, när krafterna räcker till.

Planeringen av redskapsgymnastik fordrar noggranna förberedelser, och eleverna bör redan från början vänjas vid ansvar och frivillig disciplin.

d) *Gymnastik av typen konditionscirkel*

Övningar av typen konditionscirkel är det skäl att använda i stil med "en julresa" på lågstadiet. I årskurs V—VI och på högstadiet kan en del av lektioner

användas för övningar i konditionscirkel sålunda, att varje elev väljar sitt program och tävlar med sig själv i anslutning till lektionens ordinarie program. Rörelserna i konditionscirkeln bör innefatta träningsmoment fördelade på olika muskelgrupper, promenad, löpning och klättring. Upprepning av rörelserna för med sig en ansträngning, som utvecklar förmågan att uppta syre. Som redan omnämnts i samband med grundgymnastiken, lämpar sig övningar konditionscirkel synnerligen väl i terrängen.

e) *Folkdanser och ringlekar*

Folkdanserna representerar en så omfattande del av folkkulturen, att undervisning i dessa bör ingå i läroplanen. Dansernas ursprung och karaktär bör klarläggas och som målsättning bör uppställas, att de skall kunna framföras efter inövning. Främst kan man rekommendera de av det egna landets och främmande länders danser och folkdanser som i fråga om turer är lättfattliga och typiska för folklynnet. För ackompanjemang bör grammofonskivor eller bandinspelningar anskaffas. Också modern dans hör till folkdanserna och läraren bör efter eget omdöme välja, i vilka danser undervisningen bör ske, vilka som är lämpligast och mest värdefulla ur gymnastiksynpunkt.

Från undervisning i dans och folkdans befrias de elever, vars föräldrar hos skolföreståndaren skriftligt anhållit därom.

I grundskolans mellanklasser rekommenderas undervisning i ringlekar. I synnerhet inför gemensamma klass- eller skolfester är det bra att öva dem med pojkar och flickor både tillsammans och var för sig.

Också undervisningen i dans och folkdanser strävar man till att göra gemensam för flickor och pojkar, där detta är möjligt och undervisningsgrupperna av lämplig storlek.

15.3.8.4. Skidlöpning — utförsåkning

Eleverna bör i grundskolan ända från lågstadiet få undervisning i skidlöpning. Huvudmålet är uppnående av en god individuell färdighet i skidåkning. Till skidundervisningen hör också handledning i anskaffning av ändamålsenliga redskap och utrustning och dess vård, till skidlöpningen ansluten undervisning i hygien samt i att förebygga olycksfall.

Utöver skidkunnighet bör eleven vägledas till att utnyttja vinterutflykter och skidåkning i motionssyfte även som vuxen. Eleven undervisas också i grunderna i utförsåkning i sådan omfattning, att han har sådan grundfärdighet och sådant kunnande, att han på basen av dessa kan välja som sin gren också någon form av utförsåkning.

Då undervisningen baserar sig på praktiska erfarenheter, bör läraren själv genom att skida deltaga i lektionen och enligt ett på förhand uppgjort program undervisa eleverna på lågstadiet i hur man rör sig på skidor i lätt terräng, samt i mellanklasserna utvidga skidfärdigheten med ändamålsenliga övningar i teknik och med teknikspår.

Sätten att ta sig uppför sluttningar och åka ner samt olika skidsätt inlärs på övningsplatsen eller under skidåkning.

Enbart längdöpning kan inte betraktas som ändamålsenlig, utan undervisningen bör omfatta planmässig vägledning. I samband med undervisningen kan man behandla alla de hälsofrågor, som hör ihop med en trygg och lustbetonad skidupplevelse. Sådana är frågan om mat och dryck före och efter skidturen, klädsel efter skidsätt och väderlek, tvättning och ombyte av kläder, undvikande av för-

kylning efter skidningen, farorna av att skida utan mössa samt röjning och kontroll av spår och backar, planering av första hjälp i vinterförhållanden, säkerhetsåtgärder mot att gå vilse osv.

För att väcka elevernas intresse för skidlöpning är det skäl att i skolans omgivning ha ett spår, som kan skidas under rasterna och att beakta skidöpning under fritiden bl.a. som en kontinuerlig form av konditionsövning. På högstadiet har eleverna i årskurserna VII—VIII rätt att välja mellan skidlöpning i terräng, skidutflykter och/eller utförsåkning. Under nionde årskursen får eleven välja sin form av vintersport bland de olika grenarna av skid- och skridskoåkning.

15.3.8.5. Skridskoåkning — isspel

Undervisningen börjar på lågstadiet med grunderna i skridskoåkning och lekar på isen. Grundfärdigheter är bl.a. förmåga att hålla balansen och förflytta kroppstyngden, och när detta inlärts övergår man till utvecklande av grundfärdighet i skridskoåkning med hjälp av både hastighets- och konståkning. I mellansklasserna utvidgas undervisningen att omfatta isspel enligt regler anpassade för skolbarn samt mångsidiga färdighetsövningar. Det är skäl att placera hastighetsåkning i början av varje lektion och likaså i slutet, tills skridskoåkningen är ordentligt inlärd och därefter ge undervisning i hur skridskoåkning lämpar sig som konditionsövning. I grundskolans högsta årskurs får eleven välja sin egen form av vinteridrott bland de olika grenarna av skidning och/eller skridskoåkning och utöva den under lektionerna.

Till undervisningen i skridskoåkning ansluter sig vägledning i anskaffning utrustning och dess vård samt i hur man klär sig ändamålsenligt. Speciellt i början är det synnerligen viktigt, att skridskon är lagom stor och att den stöder foten. (De lämpligaste nybörjarskridskorna på lågstadiet torde vara de s.k. "träningshockarna").

15.3.8.6. Simning

Det är bäst att ordna simundervisningen i samma stil, som den ordnats i simskolorna, i regelbundna t.ex. 10 timmars undervisningsperioder. På lågstadiet omfattar undervisningen att vänja sig vid vattnet, att hållas på ytan (hundcrawl), crawl och grunderna i att röra sig under vattnet samt nybörjarhopp. I mellanklassens inövas de viktigaste simsätten, utvidgas undervisningen i undervattensimning samt nybörjarhopp, förklaras för eleverna simningens betydelse för konditionen, utförs livräddningsövningar och tränas distanssimning. På högstadiet strävar man till att utarbeta och öva individuella konditionsprogram i simning.

Om man inte kan ge undervisning i simning under den egentliga arbetstiden i skolan, bör läraren hänvisa eleverna antingen till en av skolan arrangerad simundervisning i klubbform under sommaren eller till en vanlig simskola. Läraren bör genom ett under en simlektionen förrättat prov eller på basen av ett intyg från simskolan kontrollera varje elevs simkunnighet. Till simundervisningen bör anknytas tillräckligt med synpunkter på hälso- och säkerhetsproblem, t.ex. faran i att simma ensam, simning efter måltid mm. Också för eventuella olycksfall i samband med simning bör man på förhand gardera sig. Av säkerhetsskäl och för undervisningseffektivitetens skull måste ovillkorligen alla föreskrifter och anvisningar i simhallen efterföljas. Eleven bör fostras till snygghet på simstränderna under sommaren.

15.3.8.7. De lokala förhållandenas inverkan på olika former av gymnastik och idrott

I grundskolan bör grundfärdigheter i de grenar, som presenterats i det föregående inläras så, att eleven har tillräckligt med erfarenheter av lämpliga motionsformer för livet efter skolan. Om det inte i skolans närhet finns någon plats att utöva någon av dessa idrottsformer, kan den ersättas helt eller delvis med någon parallell form av vinter- eller sommaridrott. För eleven är det likväl viktigt att få information och kännedom om också en sådan utelämnad form på åtminstone något stadium i grundskolan. Senast på högstadiet måste kontrolleras, att eleverna har stiftat bekantskap med de nämnda gymnastik- och idrottsformerna.

Dessutom strävar man till att ge information om och erfarenheter av lämpliga motionsformer för vuxna om möjligheter till fritidssysselsättning på detta område samt om sätten att utöva någon form av motionsgymnastik. Av denna anledning är på högstadiet t.ex. experiment med individuella bollspel på sin plats, fastän dessa inte i och för sig ingår i undervisningen. Eleven må under sitt sista skolår tillåtas välja vilken hälsosam form av idrott elelr gymnastik som helst, om detta är möjligt i praktiken inom ramen för skolans lektioner.

15.4. Gymnastik- och idrottsklubbar

I grundskolan kan man grunda klubbar i gymnastik- och idrott för både flickor och pojkar. Klubbens art bestämmes av elevernas intresseinriktning, lärarens förtrogenhet med handledning i ifrågavarande idrotts- eller gymnastikgren och därtill det förutsätts ett därom stadgat minimiantal elever.

Klubbarnas verksamhet sker normalt under terminerna, men bl. a. för handledning i simning och annan sommaridrott kan klubbar inrättas i skolans regi också under sommaren.

Man kan också inrätta klubbar för sådan ungdom, som redan avslutat sin skolgång och sålunda i skolans regi ge fortsatt handledning i fysisk fostran och möjligheter till utövande av olika idrotts- och gymnastikformer.

Alla klubbar bör ledas av en lärare. Skolans utrymmen för gymnastik borde åtminstone en gång i veckan upplåtas för elevernas klubbverksamhet.

15.5. Bedömning av inlärningsresultaten

Också i gymnastik bör utvärderingen (evalueringen) följa de allmänna riktlinjer, som dragits upp i betänkandets I del kapitel 9. Ändå har också bedömningen i gymnastik några speciella drag, som kort skall behandlas i det följande.

Med bedömning avses i detta sammanhang allt, som i vidsträckt bemärkelse har att göra med klassificering av elevernas prestationer och egenskaper samt iakttagelse av deras reaktioner.

Vid undervisningen i gymnastik har testning, kontroll av färdigheter och registrering av resultat en motiverad betydelse

— i att påvisa elevens individuella utveckling och via den skapa motivation för vidare övning; speciellt på högstadiet är intellektuella motiveringar direkt nödvändiga för många elever,

— i att konstatera de individuella skillnader, som föreligger mellan olika elever, och därvid ge handledning i form av bl. a. stödundervisning och individuella övningar; extra undervisning behöver i gymnastiken både de låg- och högpresterande eleverna; även sociometriska mätningar och enkäter, t. ex. utvärdering av attityden till gymnastiken kommer i fråga, när man klarlägger individuella problem,

— att konstatera framsteg i alla riktningar. Läraren behöver denna information för att kunna utveckla inlärningssituationerna i positiv riktning; jämförelse med resultatsfördelningen i standardiserade prov ger läraren en uppfattning om den egna elevgruppens framsteg i jämförelse med en större helhet.

Bedömningen får inte bli ett medel att påvisa, att en elev är sämre än en annan.

Som huvudmål för gymnastiken i grundskolan har satts *god fysisk kondition och bestående intresse för gymnastik och idrott*. Om man beaktar de uppställda målen är det svårt att motivera en bedömning i siffror. Evaluering i siffror leder ofta till fortlöpande resultatjakt och jämförelse av individens resultat med klassens, ja t.o.m. med hela skolans resultat. Detta kan inte anses vara tilltalande i skolgymnastiken. Uppfattningen av att eleverna vill ha siffror på betyget, gäller bara för en del av eleverna. Enligt forskningsresultaten är en återkoppling (feed back) och förstärkning av inlärningsmotivationen desto effektivare ju snabbare den är. Genom en saklig mätning kan återkopplingen anordnas snabbare, mera individuella och för motivationen effektivare. Information, som motsvarar siffror, erhålles i högre grad, då man bedömmer flere egenskaper. Som en meningsfull grund för vitsordsbedömning kan anses elevens egen utveckling med avseende på kondition, färdigheter och skicklighet jämfört med hans tidigare prestationer. Detta skulle dock inte som vitsordsbedömning i klass medföra en förnuftig fördelning och kan inte jämställas med grundskolans vitsordsbedömning i andra ämnen.

I princip borde man på elevens betyg inte alls ge vitsord i gymnastik. Likaså borde man inte i grundskolans I—IV årskurs på betyget ha något slag av bedömning i gymnastik. I grundskolans V—IX årskurs skulle man på elevens betyg foga till en anteckning.

— om elevens fysiska kondition (elevens placering enligt konditionstestresultat inom årsklassens normalfördelning),

— om utvecklingen av elevens fysiska kondition jämfört med tidigare konditionsbedömningar.

Konditionsbedömningen grundar sig på mätning med standardiserade och av skolstyrelsen givna konditionstest för skolelever.

Särskilt kunde man foga till på betyget

— en utredning om elevens specialbegåvning, intressen och färdigheter i gymnastik.

Konditionsbedömningen är att anse som synnerligen viktig för såväl skolläkaren som hemmet för att ge snabbast möjliga information om eventuella svagheter i elevens kondition och och samtidigt även om hans hälsotillstånd i övrigt.

Såvida man dock i grundskolan bestämmer, att åt eleverna ges ett betyg, som grundar sig på vitsordsbedömning i en speciell årskurs, bör man också beträffande gymnastik förfara på samma sätt, dock med beaktande av nyss nämnda anvisningar i tillämpliga delar samt de anvisningar, som framförts i betänkandets allmänna del.

XVI Teckning

16.1. Mål

16.1.1. Allmänt

I betänkandets första del, kapitel 2.7. har redan relativt omfattande behandlats den estetiska fostrans allmänna mål och områdets problem. I teckningen strävar man till att orientera eleverna i ett delområde av den estetiska fostran, vilket är starkt förknippat med de andra områdena.

Visuell kultur, såsom teckningen i sin mest utvecklade form kan kallas, består av s.k. "fri konst" samt i allmänhet av alla de former av mänsklig verksamhet som framträder i synlig gestalt. Byggnader, som planerats för speciella ändamål, bruksföremål och på synsinnet grundad kommunikation, utgör betydande faktorer inom den visuella kulturen. Det är att observera, att den visuella kulturen sålunda till största delen grundar sig på *praktiska* t. ex. tekniska och ekonomiska lösningar, på vilka man samtidigt har ställt *estetiska* krav.

När man talar om visuell kultur, bör man uppfatta allmänbegreppet "konst" som syftande både på estetisk och praktisk verksamhet. Uttrycken "brukskonst" och "fri konst" definierar närmare var de bägge begreppen har sin tyngdpunkt. *Teckningen* bör orientera i hela den visuella kulturen, och sålunda måste den anses som ett praktiskt-estetiskt ämne och dess mål vara att upplysa alla samhällmedlemmar i estetiska och praktiska visuella frågor.

16.1.2. Målet ur individens synpunkt

1) *Elevens förmåga att gestalta en visuell verklighet bör utvecklas.* Härvid kan man urskilja fyra olika stadier:

a) *Förnimmandet,* urskiljande av företeelsen från den övriga verkligheten. Elevens iakttagelseförmåga, iakttagelsernas mångfald och rikedom bör utvecklas. Förnimmandet av färg, belysning, form, avstånd och storlek baserar sig på företeelser, som uppfattas med synsinnet.

b) *Analys av iakttagelserna.* Elevens förmåga att åskådliggöra helhetsgestalter och likaså hans förmåga att uppfatta delarnas logiska förhållande till helheten och varandra bör utvecklas. En analys av iakttagelserna är nödvändig vid allt visuellt studium, som berör omgivningen, samt inom alla slag av praktisk visuell kommunikation.

c) *En estetisk tolkning av iakttagelserna* möjliggör å ena sidan förmågan att uppfatta omgivningens skönhetsvärden samt innebär å andra sidan förutsättningar för att förstå hela den visuella kulturen.

d) *En skapande tolkning av iakttagelserna.* En skapande tolkning innebär förutsättningarna å ena sidan för en realistisk planering, å andra sidan för en konstnärlig verksamhet. Med konstnärlig verksamhet avses här i allmänhet förmåga att självständigt skapa för olika ändamål anpassade visuella företeelser. Eleven bör få tillfälle till att utöva ett självständigt, *skapande tankearbete* fritt från all formalism.

2) *Elevens mot omgivningen riktade aktivitet bör utvecklas.* Undervisningen i teckning bör väcka elevens intresse för den visuella världen. Den bör för eleven skapa förutsättningar att utveckla sin *aktivitet* och *initiativförmåga.* Samtidigt bör den utveckla elevens skapande förmåga att *lösa problem,* som omgivningen väcker.

Den visuella aktiviteten ger såsom en motvikt till de teoretiska studierna en nödvändig utväg att *psykiskt få utrycka sitt innersta,* vilket har en stor betydelse för personlighetens, särskilt känslolivets utveckling.

Eleverna bör även få tillfälle att arbeta i grupp, varvid man bör beakta olika, t.o.m. motsatta åsikter, då problemen löses gemensamt.

Visuell aktivitet bör inte uppfattas så som något, som enbart kommer fram genom själva handlandet. Eleven bör även få utvecklas till att vaket och genom uppbyggande kritik studera sin omgivning och till ett aktivt deltagande i händelserna i den visuella världen. Eleverna bör uppmuntras till att skapa sig en egen åsikt och att ge uttryck för den.

3) *Eleven bör få kunskap om och erfarenhet av de tekniker, som möjliggör visuellt förverkligande och visuell kommunikation.*

Idéerna kan framställas visuellt bl.a. skrivna på olika sätt, som tecken och symboler, åskådliga bilder, arbetsritningar, målande framställningar, collage, tredimensionella konstruktioner och som plastiska föremål, vilka kan vara antingen modeller eller verkliga, användbara föremål, samt slutligen som happenings, vilka även har utsträckning i tiden, som bildserier, film eller verkliga händelser. Vår kultur innehåller även stora möjligheter att effektivt kopiera, mångfaldiga och utbreda visuella idéer. Teckningsundervisningen bör ge eleverna information om de moderna tekniska möjligheterna att uttrycka sig visuellt t. ex. i fråga om uttryckssätt, framställningssätt, arbetsredskap och material samt mottagandet av information (se s. 399—400, 402—405, 407). De tekniska framstegen är dock så omfattande inom alla områden och utvecklingen så snabb, att det är omöjligt att behandla allt som hör till området. Inom teckningen bör man dock anse de uppställda målen i punkterna 1) och 2) höra till de viktigaste, ty de attityder, som de utvecklar, kan i mångt och mycket ersätta bristen på tekniska kunskaper.

16.1.3. Målet ur samhällets synpunkt

1) *Befrämjande av den visuella kulturen på bred bas.* Den i det ursprungliga samhället existerande möjligheten till skapande verksamhet har ersatts med det industrialiserade samhällets möjlighet att välja olika slags produkter. En bedömning av produkternas användbarhet, nödvändighet och skönhet är också en form av skapande verksamhet, vars betydelse både för individen och samhället är uppenbar. En stor del av människans omgivning och trivsel beror på vilka val hon gör. Inividens val eller efterfrågan beaktas även som en tungt vägande faktor vid planering.

Eleverna bör väckas till ansvar mot sin *omgivning.* Man bör hos dem utveckla en sund kritisk attityd till *brukskonst* och *produktion,* som leder till personliga, fördomsfria och samtidigt väl övervägda val. I samband med gemensamt arbete

under teckningslektionerna bör man utveckla elevernas *sociala* beteende och anpassning till olika arbetssituationer.

Den *fria konsten* kartlägger alla de nya möjligheter, som håller på att ta form inom den visuella kulturen. Den framtida utvecklingen är beroende av en växelverkan mellan den fria konsten och allmänheten. Som stöd — även ekonomiskt — för framstående utövare av fri konst behöver samhället en vaken *konstpublik.*

2) *Att ge grundskolning* åt de individer, vilka genom sin livsuppgift särskilt kommer att påverka den visuella kulturen.

Till produktionen hör en stor grupp uppgifter, vilka utan att egentligen vara konstnärliga på ett väsentligt sätt berör praktiskt-estetiska problem. De förutsätter ofta av en person utan större visuell utbildning att fatta antingen *självständiga beslut* eller i *samarbete* med representanter för olika områden, bl.a. med konstnärer. Teckningsundervisningen bör förbereda eleverna för dylika uppgifter.

De konstnärligt begåvade, som efter skolan specialiserar sig för uppgifter antingen inom den fria konsten eller brukskonsten, får i skolan tillsammans med sin kommande publik gemensamma praktiskt-estetiska grundkunskaper, vilka skapar en grund först för studierna och senare för ett skapande samarbete inom industrins och handelns områden.

16.1.4. Målet och hur det kommer till synes i elevernas prestationer

Följande korta beskrivning försöker visa, vilka prestationer i teckning man i allmänhet kan vänta sig av eleverna i grundskolans olika årskursen. När man läser denna framställning, bör man komma ihåg, att det är fråga om en medelprestationsnivå, och att man bör ge varje elev möjlighet att avvika från nämnda prestationer på det sätt, som bestäms av elevens personliga utveckling.

1) I slutet av *årskurs II* förmår eleven aktivt gestalta företeelser i sin omgivning. Han kan även i någon mån analysera iakttagelserna, och behärskar t. ex. det som berör ordningsföljd och förändringar inom den (se målsättningen 1 a och b). Han ger djärvt uttryck för sin fantasi och sina iakttagelser både muntligt och visuellt genom att använda enkla redskap och material och behärskar nöjaktigt den motoriska prestationen i två- och tre-dimensionella arbeten. Eleven har erfarenhet av de visuella grundelementen, grundformerna och symbolerna (bl.a. olika typer av bokstäver), och han kan anpassa dem efter sina avsikter.

2) I slutet av *årskurs VI* är eleven — utöver det föregående — i stånd till en nöjaktig analys av visuella företeelser och i viss mån till en estetisk granskning. Han deltar i den skapande verksamheten och kan fritt och självständigt förverkliga sina tankar med hjälp av de mest typiska redskapen och materialen. Han kan genom att blanda få fram de färger han önskar och har förberedelsevis stiftat bekantskap med den systematiska färgläran. I sina teckningar kan han nöjaktigt analysera sina iakttagelser även när det gäller djup och avstånd. Han behärskar det dekorativas och symmetrins lagar. Eleven kan även muntligt ge uttryck för sin åsikt om visuella företeelser genom att använda allmänna begrepp Han är i stånd till samarbete och har antagit en respekterande attityd i förhållande till sina kamraters arbete, arbetsfriden och den personliga åskådningen.

3) I slutet av *högstadiet* är eleven — speciellt om han haft teckning även som tillvalsämne — utöver ovanstående — i stånd till en god analys av visuella företeelser och till en estetisk bedömning. Han deltar i skapande verksamhet och kan ge uttryck för sina visuella tankar och lösa visuella problem. Han uppfattar ytors rymdförhållanden perspektiviskt som projektioner samt som plastiska före-

teelser. Han känner färgläran och formernas belysningsfenomen. Han har sin egen åsikt om och praktiska erfarenhet av harmonins väsen och hur man tillämpar harmonins lagar i olika sammanhang. Eleven känner till de konsthistoriska företeelser, som inverkat på uppkomsten av vår visuella kultur och han har en uppfattning om bildkonstens områden samt praktiska erfarenheter av brukskonst. Eleven har vant sig vid att besöka utställningar och muséer samt kan ge uttryck för sin åsikt om sina visuella erfarenheter. Han är van vid skapande verksamhet även i form av grupparbete. Han har en konstruktivt kritisk attityd till omgivningen, förvärv och fritidssysselsättningar.

16.2. Lärostoff

16.2.1. Teckning som gemensamt ämne

Årskurs I

En linje för olika slag av rörelse. Med en linje kan man t. ex. berätta hur en boll flyger, faller, studsar, rullar. Rörelselinjen studeras inomhus. När uppgifternas svårighetsgrad ökar, fäster man uppmärksamhet även vid färgernas uttryckskraft. Eleven löser självständigt sina färgproblem och väljer sina färger.

Happening (uppgifter som innehåller ett skeende). Bild, ljud och rörelse förenas på ett enkelt sätt till en helhetsföreteelse.

Rumsuppgifter. En skrämmande byggnad, ett gömställe, en skapelse i snö mm. Uppgifterna utförs huvudsakligen som tredimensionella, varvid man som hjälpmedel kan använda klassrummets möbler, dagstidningar, kraftpapper, wellpapp, papperspåsar, modellera, lera, snö, klotsar, lådor osv.

Fantasiuppgifter. Egna upplevelser och erfarenheter beskrivs. Kopiering bör undvikas.

Visuell information. Bildframställning, julkort och julhälsningar, emballage för gåvopaket, inbjudningskort, reklamer, klassemblem, bildberättelser osv. Färgkritor och olika slags "själv-blandade" färglösningar används.

Årskurs II

Uppgifter med anknytning till omgivningen. T. ex. en skolresa, omgivningen sedd från ovan. Undersökning av med sinne erfarna företeelser i omgivningen, t. ex. ljud-, berörings- och smakförnimmelser, Slutresultatet behöver inte nödvändigtvis vara konkret.

Visuell information. Märken i omgivningen (trafikmärken) föreningsmärken mm. Adresslappar, etiketter, varuförpackningar, reklam, dagspress, bildserier, television, postkort, brev osv.

Rumsuppgifter. Att förändra ett föremåls karaktär och utryck med hjälp av form, färg, mönster, ytans uppbyggnad mm.

Beskrivning grundad på upplevelser och erfarenheter. T. ex. begreppet jag och de andra som en berättande eller abstrakt bild.

Årskurs III

Beskrivning av rytm. Maskinens, musikens, händelsens rytm. Ornamentikens grunder.

Färg *som uttryck för en känsla.* Glatt — sorgligt, spännande — enformigt, varmt — kallt osv. Uppgifterna två- eller tredimensionella.

Det dekorativa. Dekorering av tredimensionella föremål och rum. Tillämpningar av ornamentik. Uppgifter som ansluter sig till modeföreteelser.

Uppgifter som grunder sig på spontanitet. Kring en given utgångspunkt (t. ex. en fläck, en mönstrad pappersbit) utvecklas en helhet. Spontan inlevelsegestaltning i anslutning till en känsla. Som utgångspunkt t. ex. musik, belysning, olika slags ljud osv.

Rumsuppgifter. Rummets uppdelningar. Verksamhet och känsla avgör lösningen, t. ex. ett rum där jag kan gå vilse, ett trångt rum, ett rum där jag trivs osv.

Rolluppgifter. Förklädnader och masker, ekipering, rollsymboler, olika slags rekvisita och effekter. Demonstration och dramatisering.

Årskurs IV

Färg- och valörlära. För barnen närliggande företeelser ur färgläran, vilka baserar sig på deras upplevelser och erfarenheter. Kalla och varma färger. Besläktade färger, (parallellfärger). Mättnad och ljushet (valörlära). Spektrats färger (rena) och brutna färger. Huvudfärger- mellanfärger. Kontrastfärger.

Företeelser inom färgläran och deras andel i vår omgivning. t. ex. boende, trafik, klädsel, reklam och märkesspråk (färgstandarder).

Delar och helhet. Uppgifterna utföres som två- eller tredimensionella. Ytans och rummets uppdelning. Symmetri jämvikt. Tillämpning av kompositionsteknikens grundidéer vid fotografering, bildens budskap och dess transformering. Enkla typografiska ombrytningsuppgifter och montage.

Visuell information. Intresseväckande bilder. (något som fängslar, lockar osv. fantasin). Att bygga upp sceniska händelser och hur man uttrycker dem i bild, ljud och rörelse. Uppgifter som ansluter sig till ombrytning, att förena bild och text (se s. 399).

Till formbegreppet anslutna uppgifter. Formens karaktär (vänlig — hård osv.) Naturliga former, konstgjorda former, form och färg (hur formen utplånas/framhävs genom färg) mm.

Årskurs V

Till illustrerings- och reklamuppgifter anslutna textningsövningar. Enkel och löpande textning. Tillämpning av den moderna reklamens medel (tredimensioner, rörelse, färg osv.)

Orientering i tryckteknikska metoder. Materialtryck, reproduceringsmetoder, konstgrafik osv.

Dynamiken i vår omgivning. Hur ett nytt material förändrar omgivningen. Olika tiders formspråk; betongens, järnets och plastens tid; folkkonst — industriell formgivning.

I uppgifterna behandlas teknik, vetenskap, ideologier, aktuella företeelser som faktorer, vilka har inverkan på vår tid och kultur.

Årskurs VI

Bildkommunikation. Förändring av bildens budskap och övningar i bildkoordinering. Enkla montageuppgifter. Heraldikens grunder i samband med märken och symboler. Färgernas symbolik. Internationellt märkesspråk.

Övning i att se på foto och film. Diskussion om fotografi och verkligheten samt om förhållandena mellan innehåll och form. Filmens och televisionens uppgifter som massmedina och hur budskapet kan påverka oss. (se s. 399—400).

Happening. Användning av sceniska uttrycksmedel och audivisuella hjälpmedel.

Färglära kombinerad med rumsuppgifter. Lämpliga mängder av konsthistoriskt stoff i samband med uppgifterna.

Årskurs VII

Behandling av moderna konstföreteelser och till dem anknutna uppgifter. Att kombinera rum, konstruktioner och skeenden som syftar till information. Grafik och tryckalster. Orientering om olika slags tryckmetoder samt därtill anpassade övningar.

Kännedom om filmens medel. Visuella medel, klippning, ljud. (se s. 399).

Årskurs VIII

Enhet-modul-element. Inredning, byggande, struktur, textur.

Perspektiv, projektion, schema. Betydelsen av att standardisera med hänsyn till det internationella umgänget.

Funktion-konstruktion. Hur funktion och användningsändamål bestämmer formen.

Landskap, byggnad, miljö.

Viktigare konsthistoriska företeelser.

16.2.2. Teckning som tillvalsämne och specialkurser.

Under dessa kurser genomgås *mera omfattande och fördjupat* speciellt utvalt stoff ur den gemensamma kursen.

16.3. Metodiska anvisningar

16.3.1. Skapande sysselsättning som en del av den visuella utbildningen

Visuell utbildning är ett vidsträckt verksamhetsområde, vars mål är att hos eleven utveckla förmåga till *skapande visuellt tänkande.* I det följande framställs några fakta, som är av central betydelse för denna verksamhet redan från grundskolans första årskurs.

Den visuella kommunikation, som individen allt oftare utsätts för, tvingar även skolorna att fästa uppmärksamhet vid *uppövning av iakttagelseförmågan.*

Barnet möter informationens former, tecken och symboler från sina första syniakttagelser. Då kunskapsmängden ökar, växer antalet symboler och mottagligheten för information ökar. Vi kan påverkas med vissa visuella medel. Eleverna måste få kännedom om de medel, med vilka budskapet förmedlas, hur man förmedlar och hur man tar emot budskapet. Man måste öva barnen till kritiska iakttagare. Den visuella kommunikationen på grundskolans alla stadier behandlas också som ett skilt kapitel.

Samhället kommer att förutsätta att individen kan ta ställning till sin omgivning och dess problem. Han kommer att beröras av framtidens vägplaner, fridlys-

ningsområden, skyddsobjekt, rekreationsområden, boendet, alla samhällets verksamhetsområden. I den visuella fostran betyder detta *att uppöva förmågan att göra iakttagelser och uppfatta dem.*

I skolan har intresset för det visuella området berott ensidigt på en önskan att klargöra läsningens, skrivningens och lyssnandets problem. Visuell fostran uppfattad på ovannämnt sätt, tvingar oss dock att betrakta också den visuella begåvningen i en vidare bemärkelse. I detta avseende måste man iaktta att elevernas *personlighet utvecklas harmoniskt.*

Då barnet ger utlopp för sitt inre, intar den visuella iakttagelsen och verksamheten naturligt en central plats. Barnet ritar i sanden lekplatsens gränser och vägar samt indelar i den i rutor.

Det använder kottar, stenar och spånor som bilar, människor, kor och hundar, placerar dem på ställen där de hör hemma, låter dem fungera. Vi kallar detta fantasi. I detta finns också det visuella tänkandets kärna.

Barnet har en naturlig böjelse för visuellt tänkande. Denna böjelse måste också utvecklas i skolan. Från detta område kan man hitta en obegränsad mängd medel att stärka ett skyggt barns självkänsla, till frigörelse att skapa självständigt, att ställas inför val, att samverka.

I årskursen I—II i grundskolan sker den visuella utbildningen till största delen i form av *skapande sysselsättning.* Dylik sysselsättning strävar till att utveckla det visuella tänkandet. Skapande sysselsättning, som siktar på att utveckla tänkandet, skiljer sig från sådan inom skolan förekommande sysselsättning, som ensidigt strävar till att förbättra händernas motoriska förmåga eller effektivera inlärningen inom något konkret sakområde.

Målet för skapande sysselsättning bör anknytas till skolans hela målsättning och till det allmänna målet för teckningsundervisningen:

1. Att utveckla skapande verksamhet, skapande tänkande och förmågan att lösa problem.
2. Att leda helhetsutvecklingen av barnets personlighet.
3. Att leda barnets socialisation.
4. Att lära in kulturens centrala grundfakta och -färdigheter.

Vid skapande sysselsättning sker undervisningen delvis *i form av iakttagelser,* delvis som *olika slag av verksamheter* i skolan.

Iakttagelserna görs under lektionerna i alla ämnen, men även utanför skolan. I årskurs I—II stiftar man bekantskap med formernas system och lagbundenhet samt på olika sätt med märkes- och symbolspråket.

Iakttagelserna överförs till verksamhet genom metoder, som är sysselsättnings-, ljud- eller rörelsebetonade. Överföringen kan t.ex. ske på följande sätt: Den rörelse vinden åstadkommer i träden konstateras som en synförnimmelse. Samma rörelse kan upprepas som fysisk verksamhet. Vi kan röra kroppen på samma sätt som trädet rör sig. Vi kan klippa papper eller på ett papper dra linjer, så att en liknande rörelse uppstår. Synförnimmelserna har förvandlats till en bild, vi kan se olika slags egenskaper och nya betydelseskiftningar. Eleverna får berätta, vad de måhända ser i varandras bilder. Nya närbesläktade iakttagelser uppstår.

Skapande sysselsättning innebär samtidigt övning i visuell kommunikation. T.ex. uppgifterna "Sönderslagen" eller "Störst av alla" förutsätter en personlig tolkning, där bilden utgör svaret. Bilderna studeras gemensamt. Eleverna får förklara varandras bilder.

Såsom av ovanstående exempel framgå har de givna *uppgifterna karaktär av problem.* Lösningarna förutsätter ett självständigt tänkande och möjligheter till

val. Det sedvanliga förberedelseskedet för en uppgift bortfaller, undervisningsmomentet kommer in först i samband med den gemensamma genomgången av de färdiga arbetena. Läraren ingriper inte under arbetets gång i elevernas fantasiskapande och erbjuder inte alternativa idéer.

Efter det uppgiften givits uppstår vanligtvis i klassen en diskussion, som väcker föreställningar och tankekombinationer, vilka är elevcentrerade och i korrelation med åldersstadiet. Skapande sysselsättning inrymmer rikligt med *samarbete.*

Läraren bör välja motiven för uppgifterna från så många områden som möjligt och han bör använda så många arbetssätt och material som möjligt. Man bör även se till att uppgifterna tjänar undervisningens allmänna mål, sålunda bör man ta med tillräckligt av grupp- och anknytningsuppgifter, rörelsebetonade och sceniska (rolluppgifter) i studieplanen.

Läraren bör övervaka det *tekniska utförandet,* hur pensel, färgkrita och penna, sax och lim osv. används.

Med *collageuppgifter* avses en verksamhet, där man genom att samla färdigt källmaterial försöker uppnå ett givet mål.

Rolluppgifter är personlighetsfrigörande uppgifter, vilka erbjuder rikligt med alternativa möjligheter och fantasieggande impulser (olika yrken, attityder, raser, känsloupplevelser osv.). I samband med uppgifterna får eleverna ofta fritt ge uttryck för sina känslor genom skådespel, gester, rörelse mm.

De egentliga *rörelseuppgifterna* avser studium av spår om förorsakade av motorisk verksamhet. (t. ex. en äventyrsfärd som uppbyggts med hjälp av redskapen i gymnastiksalen, spår i snö eller sand, att följa rörelselinjen i en lek eller ett spel osv.)

Anknytningsgifterna förutsätter att man på sätt eller annat tar grannen i beaktande. Kedjeuppgifterna (t. ex. lokomotivet drar vagnarna) hör till samma grupp.

Associationsuppgifterna erbjuder troligtvis de flesta alternativen av alla uppgiftsgrupperna. De grundar sig på visualisering av en tanke och är direkta övningar i bildkommunikation. (T. ex. stora och små, den ena tittar fram bakom den andra, följeslagare, alltför stor osv.)

Övningen i att iaktta och tänka visuellt fortsätter i samma former under teckningslektionerna från årskurs III. Till det gemensamma genomgångsskedet av uppgifterna anslutes dock en given fack- och teoriundervisning. *Problematiken* i uppgifterna är en ledande princip även vid teckningsundervisningen. Problemen blir mera påtagliga och deras stoff väljs från en allt mera omfattande kunskapskrets. Aktuella och ungdomen närstående problem diskuteras. *Socialisation* förverkligas nu i form av egentligt grupparbete.

16.3.2. Grunderna i visuell komposition

Följande framställning är huvudsakligen avsedd såsom anvisning för grundskolans lärare vid förberedelse av uppgifter och inte att förverkligas som sådan.

16.3.2.1. Visuella grundelement

Vi får kunskap om vår omgivning antingen genom att själva iakttaga verkligheten eller genom att en annan person ger oss upplysningar om den, oftast antingen muntligt eller genom bilder. *Bilden* kan här definieras som en två- eller

tredimensionell motsvarighet av verkligheten. Genom att med synsinnet studera vår omgivning kan vi urskilja följande *visuella grundelement:*

1) punkter, 2) linjer, 3) ytor, 4) kroppar. Grundelementen ses i förhållande till ljus, färg, rörelse och tid, av vilka de två förstnämnda faktorerna behandlas i andra sammanhang (se färgläran).

Den bana som bildas av en rörlig *punkt* kallas *linje*. En linje kan vara aktiv, rörlig eller passiv. En linje kan vara både verklig och skenbar, då vi i fantasin förenar punkterna med varandra.

Ytan har två dimensioner: längd och bredd. Den kan vara ett plan, ett fält eller sidan på ett föremål, den kan vara en konkret pappbit eller bildplanet på en målning, på vilken verkligheten projiceras. Ytan kan vara rak, konkav, konvex, vriden osv.

Till *volymen* hör tre dimensioner: längd, bredd, djup. Den kan vara en fast vägande massa, en fast kropp. Den kan vara en öppen konstruktion i rummet (t. ex. ett träds bladlösa grenverk) eller en av väggar begränsad hålighet, den kan även vara skenbar (t. ex. det utrymme, som en rörlig kropp upptar).

Dock kan även en tät grupp av punkter eller linjer, som löper nära varandra, bilda en yta.

16.3.2.2. Samordning av bildmaterialet och bildens uppbyggnad

Till synförnimmelsens natur hör, att vi spontant grupperar och uppordnar det vi ser. En bild eller en visuell företeelse behöver endast innehålla få antydningar i denna riktning. Överdriven ordning upplevs som torrhet, brist på ordning upplevs som kaos, komposition som oordnad.

Naturen erbjuder i rikt mått mästarprov på väl fungerande system, där varje liten cell på sin plats verkar för helheten.

Komposition innebär t. ex. att stoffet i bilden uppordnas så, att avsikterna hos den, som gett upphov till bilden, på bästa sätt överförs till åskådaren, eller att bilden allmänt erbjuder åskådaren en möjlighet till något slag av angenäm förnimmelse.

Ovan beskrivna visuella grundelement utgör bildens beståndsdelar. För att få dem uppordnade bör man ta hänsyn till följande faktorer:

Rytm är utmärkande för allt som händer i naturen: andningen, hjärtats slag, årstiderna, dygnen osv. Det är alltså fråga om en *växelverkan mellan vila och verksamhet,* vilket upprepas i en varierande ordning. Bland rytmens beståndsdelar kan man alltså urskilja *statiska* faktorer, som upprätthåller vila, ordning och jämlikt, samt *dynamiska* faktorer, vilka skapar verksamhet, omväxling och spänning.

Då bilden byggs upp vid grundelementens transformering är det nödvändigt att beakta både statiska och dynamiska faktorer för att uppnå ett tillräckligt klart analyserat slutresultat och samtidigt åstadkomma omväxling och överraskande effekter för att undvika en överdriven enformighet.

Bildens ändamål, konstnärens avsikter och personliga karaktärsdrag bestämmer de inbördes *förhållandet* mellan ovannämnda faktorer. Ett för ögat nöjaktigt resultat uppnår man instinktivt, eller genom att använda de matematiska förhållandena, vilka man även ofta kan finna i den organiska naturens system. Problem som oftast måste lösas är t. ex. följande: hur stor massa, hur stort bildutrymme? Hur mycket mörkt, hur mycket ljust? Hur mycket verksamhet, hur mycket vila? Hur mycket sträv, hur mycket slät yta? Felaktiga lösningar

och deras orsaker kan vara: för svag (för liten form — för litet bildutrymme), enformig, (delarnas förhållande för lika, innehåller inte tillräcklig omväxling), för rik (alltför många drag av konstruktion och för stor omväxling mellan dem).

16.3.3.3. Grundelementens transformering

Punkter, linjen, ytan och volymen kan transformeras genom att man förändrar deras storlek, form, plats, riktning, antal, täthet och mellanrum. Transformeringen inverkar direkt på ovanstående elements effekt och kraft.

Storleken är relativ, en lång linje förefaller kort bredvid en ännu längre. Punkter och ytor kan vara försvinnande små, stora eller massiva, volymer kan vara höga, breda, djupa eller låga. I allmänhet upplever man ett stort element starkare än ett litet. Omväxling i storlek ökar spänningen och skapar starka rumsintryck.

Formen kan uppfattas både som två- och tredimensionell. Enkla grundformer är t. ex. triangeln, kvadraten och cirkeln, genom vars kombination mera invecklade former kan anses bestå. I allmänhet är regelbundna och fasta former starkare än oregelbundna och öppna.

En riklig omväxling mellan former i samma bild skapar lätt alltför starka spänningar, varvid gestaltningen lider. Att bilden blir invecklad och oordnad beror ofta inte på byggnadselementens antal utan på för många former och för många drag av konstruktion.

Speciellt genom att använda samma form, en *modul,* åstadkommer man med hjälp av transformering rika och ändå fasta helheter. Modulens ständiga upprepning skapar ofta överraskandet, alldeles nya formstrukturer (t. ex. mönstret på en tapet eller ett tryckt tyg, i vilket nya mönstergrupperingar sker, när man betraktar detta på avstånd).

Plats. Elementens placering i bilden eller förnimmelsefältet bestämmer dess karaktär. Sådana som befinner sig i mittfältet är lugna, lätta att få i jämvikt. Element som placerats i hörnen eller sidofälten (i synnerhet i det högra) är dynamiska och skapar starka spänningar, som kan rubba jämvikten. Det bör även observeras att element, som placerats i bildens mittpunkt eller på dess mittlinje lätt tilldrar sig för stor uppmärksamhet på grund av sitt ytterst statiska läge.

Riktning: Linjen har naturligtvis en riktning, men även andra element kan vara riktade mot någonting. Så sker om punkterna bildar köer eller om ytan eller volymen har en klart urskiljbar axel såsom t. ex. parallellogrammen eller cylindern.

Våg- och lodräta element upplevs som lugna och förefaller att upprätthålla ordningen. Sneda och buktiga element, isynnerhet sådana som riktas mot bildytans nedre hörn, upplevs som dynamiska och förefaller att rubba ordningen. Ett snett element kan ofta bringas i jämvikt med ett element i motsatt riktning, men detta minskar ingalunda bildens dynamik.

Åskådaren upplever även ett mot honom själv direkt eller indirekt riktat element som dynamiskt. Med riktningen sammanhänger alltid rörelseintryck, som uppstår när ögat rör sig i samma riktning.

Antal. Intrycket blir effektivare, om likadana element upprepas ett flertal gånger. Samtidigt försvagas övriga intryck. Då antalet likadana element ökar, kan helt nya intryck uppstå. Om antalet olika element ökar, skapas omväxling, men detta leder snabbt till oklarhet.

Täthet. Tätheten är beroende av mängden element inom en viss form (gestalt). Dessa enheter kan förekomma tätt eller glest, på oregelbundet eller

regelbundet avstånd från varandra (texturer, raster). Tätheten kan även förändras gradvis, varvid rymd- och avståndsintryck uppstår. När tätheten växer blir formen tyngre, kraftigare.

Avstånd. Utrymmet mellan elementen kan man ofta själv uppfatta som ett element i form av en yta eller volym. Härvid kan man på avståndet tillämpa, vad som ovan konstaterats bl.a. om storleken. Förhållandet mellan elementen och avståndet kan förändras, en figur kan förändras till att bli bakgrund och tvärtom. I allmänhet gestaltar sig närbelägna element som en grupp. På motsvarande sätt framhävs ett element starkt som en individ, om det befinner sig på långt avstånd från andra.

16.3.2.4. Rörelse och tid

Rörelsen är en oskiljbar del av det som händer i den omgivande verkligheten. En rörelse kan vara verklig, fysikalisk eller skenbar, illusorisk. Rörelsen som en faktor i planeringen kan betraktas ur två olika synvinklar.

1) Utgående från den process, genom vilken det uppstår ett synligt spår som följd av en verklig, fysikalisk rörelse, vanligen något slag av linje.

2) Utgående från synsinnets mekanism: vi har en naturlig benägenhet att tänka oss, att nästan vilket syinintryck som helst rör sig i någon riktning.

På en rörelse, vars resultat är en synlig linje, kan man tillämpa fakta, som i det föregående konstaterades om grundelementens, framförallt om linjens transformering. Dessutom kan man konstatera, att då en rörelse används som utgångspunkt för en bildframställning, kommer rytm- och känslobetonade upplevelser starkare fram än vanligt. Rörelsen och dess avbildning främjar en fullständig inlevelse. Även de använda arbetsredskapen och materialen samt de fysisk-kemiska krafter, som kommer fram genom dem (en fin stålpenna, en bred pensel, ett maskinellt redskap, en glatt eller sträv yta, ett torrt eller flytande färgämne osv.) inverkar på uppkomsten av nya rörelser, på deras spår och upplevelser.

Sneda linjer upplevs som rörligare än lodräta och vågräta. Andra företeelser som förstärker intrycket är bl. a. ett synintryck med vilken sammanhänger en tidigare association t. ex. ett fallande, en förvrängning t. ex. en oval boll, oklarhet t. ex. ett fotografi där motivet har hunnit röra sig under exponeringstiden, förkortning av perspektiv, t. ex. ett föremål som riktar sig mot åskådaren, gradienter, t. ex. förmål som blir mindre på avstånd samt kinetiska färg- och valörkontraster.

Rörelse och tid står i beroendeförhållande till varandra, till varje rörelse hör en bestämd tid. Även tiden kan transformeras: företeelsernas snabbhet, varaktighet, tiden mellan företeelserna, frekvensen under en bestämd tidsperiod, förändring i ordningsföljden. Den skapande tidsdimensionen i en visuell komposition används kanske effektivast inom filmkonsten. Detta behandlas närmare i annat sammanhang. Tidsdimensionen som en kompositionsfaktor kan även studeras i dimensionen verkliga händelser under teckningslektionerna. Bildserier och musikaliska skildringar innehåller situationer, som klargör såväl tid som rytm.

16.3.3. Rummet

16.3.3.1. Allmänt

I samband med kompositionens grunder har redan i flera sammanhang konstateras hur en transformering av grundelementen inverkas på rumsföreteelserna.

Allmänt taget måste man konstatera, att kompositionens grunder direkt kan tillämpas såväl på illusoriska rumsintryck som på ett verkligt tredimensionellt rum. Vid studium och beskrivning av verkligheten är rumsföreteelserna dock så väsentliga och så mångsidiga, att det är nödvändigt att behandla dem som en särskild helhet.

Vid behandling av rummet är målet speciellt:

1) *Att utvecklas förmågan att tänka tredimensionellt och att uppfatta rummet* — övning av förmågan att iaktta och att gestalta tredimensionellt.

2) *Att klargöra hur rummen kan formas,* hur man kan variera och förstärka karaktären hos ett färdigt rum.

16.3.3.2. Illusoriskt rum

Med illusoriskt eller skenbart rum avses ett rumsintryck, som kommer till synes i en tvådimensionell yta. Ett sådant intryck av rum kan uppstå på många olika sätt.

Ett enkelt illusoriskt intryck av rum uppstår redan, då figurerna och bakgrunden gestaltas skilt för sig i bilden. Vad som gestaltas som figurer, vad som bakgrund, beror på den allmänna lagbundenhet i ett synintryck t. ex.

— fasta, fylliga ytor samt täta områden gestaltas som figurer,

— konvexa former ser ut som figurer, konkava som en öppen bakgrund,

— ytor mellan intensivt och varmt upplevs som figurer.

För att skapa en flerdimensionell illusorisk rumsupplevelse, kan man använda nedan nämnda medel.

— Storlek och plats: Mindre figurer förefaller att vara längre borta, speciellt om de befinner sig ovanför de andra i bilden. Bildutrymmets nedre kant upplevs som närmast belägen.

Placering på varandra: Rumsintrycket är märkbart om figurerna är delvis placerade "bakom" varandra.

— Genomskinlighet: Former, som syns eller skymtar fram genom andra, är svåra att lokalisera till någon speciell plats i bildutrymmet.

— Snedhet: Linjer, ytor eller volymer kan vara i snett läge i förhållande till bildytans kanter eller frontalplan. Härvid uppstår lätt ett intryck av en mot djupet riktad rörelse.

— Luft- och färgperspektiv: Starka, mättade och varma färger kommer närmare, medan kalla och grå färger blir kvar i bakgrunden. Av två för övrigt identiska former förefaller den ljusare, starkare belysta att komma närmare. Former som har skarpa gränslinjer kommer närmare än sådana som har oklara.

— Ljusets inverkan på formen: Volymens tredimensionella drag kommer fram genom växling mellan ljus och skugga. Skuggning skapar en illusion av rum. En slagskugga ger ett intryck av föremålets läge i det omgivande rummet.

Medlen för att framställa ett illusoriskt rum är:

1) *En på iakttagelser baserad perspektivframställning* grundar sig på rumsföreteelser i omgivningen och på ett studium av liknande iakttagelser, som ovan framställts, samt på experiment och tillämpning av dem. En perspektivframställning, som grundar sig på iakttagelser, är det vanligaste sättet att skapa ett illusoriskt rum. Hos eleverna vaknar intresset för rumsföreteelser betydligt tidigare än förmågan att systematiskt åstadkomma egentliga perspektivritningar. Dessa

övningar kan på ett tidigt stadium beröra de företeelser, som behandlas i föregående kapitel.

2) *Projektionsritning* innebär att verkliga rymdfigurer framställs på en tvådimensionell yta, sedda från olika håll m.a.o. som projektioner. Till en dylik framställning hör ofta, men icke absolut nödvändigt, noggrannhet med måtten och överföring av måtten från en projektion till en annan, sålunda att de från olika håll sedda bilderna av föremålet motsvarar varandra.

En projektion kan även ritas sedd endast från ett håll (t. ex. en karta). Det är ibland på sin plats att använda en måttskala.

För att öka projektionens åskådlighet kan man använda färger, olika slag av linjering och material.

3) *Perspektivritning,* som i sin tur kan inledas i 2—3 undergrupper:

I en *axonometrisk framställning* t. ex. vid kavaljersperspektiv förenas noggrannhet med måtten i den för en perspektivbild utmärkande åskådligheten. Den kan användas för arbetsritningar, för att göra byggnads- och inredningsplaner åskådliga samt naturligtvis för att skapa en godtycklig rumsillusion.

I en framställning med *centralperspektiv* förefaller de vågräta enkelriktade linjerna att försvinna i samma s.k. flyktpunkt på horisonten. Föremålen kan befinna sig hörn mot hörn i förhållande till frontalplanet eller i samma riktning som detta. I det föregående s.k. axidentalperpspektivet används två punkter, i det senare s. k. frontalperspektivet endast en.

Centralperspektivets principer kan framställas såväl genom att med ögonmått uppskatta djupet som genom att använda konstruerande ritningsmetoder, grundade på projektioner. Man uppnår i alla fall med centralperspektivet ett synnerligen åskådligt och verklighetstroget rumsintryck.

Det s. k. *surrealistiska perspektivet* överdriver eller förvränger det som avbildas. Man kan samtidigt använda flera horisonter och ologiskt placerade flyktpunkter. Rumsintrycket är overkligt, ger rum för många tolkningar och är emotionellt effektivt.

16.3.3.3. Verkligt rum

Upplevelsen av rummet som verkligt grundar sig till största delen på vad som redan sagts i samband med den illusoriska rumsupplevelsen, ty den bild som återspeglas på ögats näthinna är i själva verket illusorisk. Till studiet av det verkliga rummet hör dessutom följande möjligheter av avgörande betydelse:

— stereosyn, rumsförnimmelse med två ögon,
— rörelsen i rummet eller i relation till föremålen i rummet,
— rumsupplevelsen med andra sinnen t. ex. haptiskt, känslomässigt.

Kompositionens grunder kan tillämpas på den verkliga rumsupplevelsen. Eleverna bör beredas möjligheter att även studera de *estetiska* synpunkterna, när det gäller tredimensionella företeelser.

De praktiska synpunkterna spelar dock en betydande roll, när det gäller studiet av det verkliga rummet.

16.3.3.4. Miljö

Det verkliga rummet, omgivningen och föremålen i detta utgör teckningens naturliga iakttagelseobjekt och utgångspunkt för verksamheten. Till omgivningen hör bl. a. den närbelägna miljön, som man börjar studera redan i omgivningsläran

samt den avlägset belägna miljön, inom vars område man rör sig i ett världsomfattande t. o. m. världsrymden omfattande rum.

Det är klart att miljöbegreppet är visuellt. Till detta ansluts dock alltid sociala, ekonomiska, tekniska, geografiska, av upplevelse påverkade m. fl. synpunkter. På grund av detta utgör behandlingen av miljöns olika delar ett tacksamt arbetsområde, som direkt ansluter sig till deltagande i social verksamhet.

I miljöuppgifter kan eleven utvecklas till
— att planera miljön och dess delar,
— att självständigt uppleva miljö och skiftande miljöer.

Omgivningen upplevs konkret, men vid studier av denna kan man använda antingen illusoriska medel eller verkliga rumsföremål, beroende på vad som är mest ändamålsenligt.

16.3.3.5. Konstruktion och funktion

Övning i att lära känna egenskaperna hos olika konstruktioner och material är nödvändig för dagens människa på grund av det stora antalet alternativ. Vid sidan av ett dylikt konstruktivt tänkande bör man även utveckla ett funktionellt tänkande.

Framställningen av användbara konstruktioner bör även övas konkret och om möjligt i praktiken som tillämpade uppgifter i rummet, varvid resultaten kan prövas. Övningarna kan naturligtvis utföras i litet format, i ett lätt bearbetat material och som grupparbete.

16.3.4. Färglära

16.3.4.1. Färgernas klassificering

Den vita färgen kan uppspjälkas och skapa färger bl.a. genom
— *att brytas (spektrum)*
— *att absorberas och reflekteras från ytor (ytfärger).*

I det senare fallet suger en yta, som t. ex. syns röd, till sig alla övriga till det vita ljuset hörande färger och återspeglar rött. Färgparet är ett komplementpar, om den i en substraktiv (av färgpigment) blandning som summa åstadkommer grått eller svart, eller i en adessiv (av färgade ljus) blandning åstadkommer vitt ljus. I en så uppgjord färgcirkel är de viktigaste färgparen följande:

blått—orange
gult—blåviolett
rött—(blåaktigt) grönt

De forskare som studerat färgläran, har vanligtvis som huvud- eller grundfärger hållit antingen ett system med tre huvudfärger, blått, rött och gult eller ett fyrfärgs system, där det gröna förutom de föregående åtminstone upplevelsemässigt ansetts som en grundfärg. Dock bör man inte förväxla det faktum, hur färgen upplevs med frågan om hur färgen åstadkommits. (t.ex. grönt genom att blanda blått och gult).

Först under senare år har man genom att kombinera dessa två teorier kunnat förklara färgseendet. Enligt förklaringen samverkar de ovan nämnda systemen med 3- och 4-färger. Som huvudfärger bör man anse de i färgparen ovan nämnda färgerna rött, blått och gult, vilka man inte i pigmentblandningar kan åstadkomma genom att blanda andra färger.

I färgtelevisionen blir det fråga om de *additiva* grundfärgerna: blått, grönt och rött. Genom en blandning av dessa m.a.o. färgade ljus uppstår gult och andra av spektrumets färger.

Mellanfärgerna uppstår genom en blandning av två huvudfärger och är sålunda orange, violett och grönt. En mellanfärg kan innehålla sina båda huvudfärger i olika förhållanden. Alla mellanfärger hör förutom huvudfärgerna till spektrumet.

Vid tillverkning av ytfärger är det ytterst svårt att förädla ett pigment, som skulle reflektera enbart typiskt blått, rött eller gult ljus. Oftast blir man tvungen att ty sig till färgämnen, som förutom sin egentliga huvudfärg återspeglar en aning av någondera av de två övriga huvudfärgerna. Den s.k. "sexfärgs paletten", på vilken det som av det ovan sagda framgår, finns två skiftningar av varje huvudfärg, ger möjligheter att genom blandning åstadkomma rena mellanfärger (som endast innehåller två huvudfärger).

Brutna färger uppstår genom en blandning av tre huvudfärger. Till denna grupp hör ett obegränsat antal färgskiftningar, i vilka den för spektrums färger utmärkande yttersta effekten har dämpats. I de brutna färgerna upphäver spektrums färger varandras inverkan. De flesta av naturens färger är åtminstone i någon grad brutna, t.ex. olika slags bruna färger. Även de s.k. neutrala färgerna (en grå skala från svart till vitt) hör till denna grupp. Svart, som allstå är en blandning av alla huvudfärger, används som ett slags genväg för att bryta spektrums färger.

Ett intryck av brutna färger kan bero på att ytan i själva verket samtidigt reflekterar flera av spektrumets kontrastfärger t.ex. huvudfärgerna eller också därpå, att ytan helt enkelt är *skuggad* och endast begränsat reflekterar ljuset.

16.3.4.2. Färgernas egenskaper och deras reglering

Färg är ljus. Hur färgen framträder är således helt och hållet beroende av belysningen. Samma yta kan i olika belysningar ge alldeles olikartade färgintryck. Varje *färgton* som motsvarar spektrums våglängder uppträder som en transformation av två egenskaper:

Mörkhetsgraden eller valören varierar beroende på hur mycket ljus, som ytan återspeglar. Mörkhetsgraden, som t.ex. kan konstateras genom en ljusmätare, är alltid beroende av hur mycket ljus som kommer på ytan. Å andra sidan är valörvärdena hos spektrums rena färger mycket olika. En ren gul färg är ljus och klar, medan åter en helt mättad violett färg närmar sig svart. Det finns med andra ord ingen ren mörk gul färg. Färgernas valörgrad kan regleras genom att

— *blanda i svart*
— *blanda i vitt*
— *reglera den mängd pigment som kommer på ytan*
— *blanda i en annan till sin valör olikartad färg.*

Mättnaden eller renheten varierar beroende på huru mycket konstrasterande färger, som inblandats i reflekteringen. Mättnaden, är alltså störst bland spektrums färger. Den andra ytterligheten är neutralt grått. I allmänhet innehåller den omgivande naturens färger förutom sin typiska våglängd som t.ex. rött även andra färger. Ju mer ytan återspeglar dessa andra färger desta mer bruten förefaller den (grå, svart, vit). Regleringen sker på samma sätt som i det föregående. Dessutom kan man använda komplementfärger eller andra kontrastfärger. När man förändrar ett rent färgpigments valör, förändras i allmänhet även dess mättnad.

I en s.k. färgkropp kan förändringar i färgens valör och mättnadsgrad åskådliggöras t.ex. i form av bläddersystem sålunda, att en viss färgtons valör och mättnad gradvis förändras på samma blad.

16.3.5. Visuell kommunikation

16.3.5.1. Grader av kommunikation

Den visuella kommunikationen betydelse har ökat under de senaste årtiondena närmast av följande orsaker:

— Internationella kontakter har blivit allt allmännare.
— Undervisningsverksamheten har vidgats.
— Möjligheterna att framställa, reproducera och sprida bilder har mångdubblats. Televisionen sänder samtidigt samma bild till miljoner människor.
— Reklamen har tagit i bruk alla massmedier.

I det nuvarande läget inser man de möjligheter, som en riktigt utvecklad visuell kommunikation erbjuder. Samtidigt måste man konstatera att en del av den redan nu utvecklats till ett verkligt problem. Det av reklamen skapade "visuella oväsendet" utgör t.ex. en miljöfaktor, som endast sällan kan anses öka trivseln. Reklamen kan på ett märkbart sätt forma de attityder, som råder i samhället.

Inom kommunikationen, förstådd i dess mest vidsträckta betydelse, kan man urskilja tre olika grader av verksamhet:

— *en signal,* är ett budskap, vilket som helst, som vi tar emot med våra sinnen — vi känner t.ex. rosens doft.
— *ett märke* är ett budskap, som efter att tillräckligt ofta upprepats tillsammans med en viss signal, åstadkommer samma reaktion som den ursprungliga signalen,
— *en symbol,* är en form av kommunikation, som enbart är utmärkande för människor, och vars införande på sin tid kanske på ett avgörande sätt lyfte människorna över djuren. Kommunikation med tillhjälp av symboler lyckas bara om den grupp, som använder dem, sinsemellan kommit överens om symbolernas betydelse (gester, miner, språk och skrivtecken och andra visuella symboler).

Det visuella budskapets effekt är störst, när den kan anses som en symbol. En visuell symbol kan framföras och förstås snabbt. Den är entydig inom den krets, där den är känd. Vissa visuella symboler är nuförtiden kända över hela världen såsom de arabiska siffrorna, vilka samtidigt utgör ett helt symbolsystem. Olika bokstavssystem är även vitt utbredda. Exempel på andra symbolsystem är bl.a. trafikmärkena.

16.3.5.2. De visuella symbolernas indelning

a) logogrammer
— piktogrammer eller bildmärken som liknar det de framställer (t. ex. Z för vägkrök).
— ideogrammer eller idemärken, som ger utryck för det framställdas väsen (t. ex. v ~ för vatten).
— godtyckliga, överenskomna symboler (t. ex. plus +)
b) fonogrammer eller skrivtecken (t. ex. A)

En stor del av den visuella kommunikationen sker genom bilder, vilka inte kan anses som symboler. Den, som utformar budskapet bör härvid kunna välja

det bildmaterial, som bäst tjänar hans syftemål, samt den teknik, som bäst kan tillämpas för att distribuera budskapet. Härvid bör man även beakta för vem budskapet är avsett.

16.3.5.3. Olika sätt att undervisa i skolan

I skolorna borde undervisas: a) utformande av budskapet, b) reproducering och distribution av budskapet, c) budskapets mottagande, gestaltning och förståelse.

a) Ett visuellt budskap kan utformas med hjälp av olika medel och för olika ändamål:

— En rent praktisk kommunikation strävar till en enkel och åskådlig form. Dess område omfattar alla slags schematiska bilder, kartor, förklarande ritningar samt informerande märken. Man kan lära sig att effektivt använda visuella symboler för nya behov. På samma sätt kan man lära sig att utveckla nya symboler. Bokstäver, olika slags texttyper och utformningen av ett tryckalster ger alltid praktiska synpunkter. Vid undervisningen i textning före visas för eleverna exempel på den västerländska skriftens utveckling. Under övningarna bör framgå möjligheterna att förändra bokstävernas bredd, höjd, tjocklek, lutning och täthet. På samma sätt bör man lära principerna för bedömning av avståndet mellan bokstäverna samt något om de mest allmänna arbetssätten vid textning.

— En bearbetning av attityden strävar i första hand till att påverka mottagarens känslor. Dess mål är att först väcka uppmärksamhet och sedan göra intryck genom dramatiska medel. Dramatiseringen kan basera sig på överdrift, identifiering eller till en helt omedveten upplevelse, som vädjar till det undermedvetna.

— Varje bild är på sitt ett visuellt budskap från dess utformare. Även en abstrakt målning förmedlar ett budskap om konstnärens estetiska uppfattning.

b) I grundskolan bör eleverna lära känna enkla reproduceringsmetoder och man bör ordna möjligheter för eleverna att pröva dem i praktiken, i den mån det är möjligt i skolan. Samtidigt kan man ge information om mera invecklade metoder. Det skulle bl. a. bli fråga om olika trycksätt (även sådana som eleverna hittar på), projicering av bilder samt uppgifter som berör kamerakonst.

c) Mottagande av budskap är en del av det dagliga livet.

Ovan uppräknade uppgifter utvecklar i allmänhet förutom det visuella tänkandet även förmågan att taga mot budskap. Eleverna bör öva sig i att bedöma det visuella budskapet samt analysera de medel, som använts vid distributionen. Den gemensamma kritiken under teckningslektionerna strävar till att främja utvecklingen av en självständig åsikt. Många grafiska symbolers innebörd måste läras in i skolan alldeles på samma sätt som läsfärdigheten. Speciell övning behövs, när det är fråga om en kommunikation i flera skikt, t. ex. en film, som fordrar mångsidig analys och tolkning för att bli förstådd i hela sin omfattning.

16.3.6. Kamerakonst

Den optiska bildutformningen har utvecklats till det vanligaste sättet att framställa en bild. Dess redskap har redan för länge sedan uppnått en sådan nivå, att det finns alla möjligheter att med deras hjälp uttrycka sig konstnärligt. Kamerakonstens viktigaste områden, fotografiet, filmen och televisionen har del-

vis ägnat sig åt samma uppgifter som det skriftliga uttryckssättet. Samtidigt utgör de en viktig del av den visuella kommunikationen.

Målet för undervisning i kamerakonst:

a) Öva eleverna att analysera, kritiskt granska och anlägga estetiska synpunkter på innehållet i verk producerade med hjälp av kamera.

b) Göra eleverna förtrogna med kamerakonstens teknik så att de själva kan analysera de metoder, som bildproducenten använt, och själva kan lära sig att ge uttryck för sina tankar med kameran som medel.

Särskilda drag i kamerakonsten som bör beaktas vid undervisningen.

Ett fotografi är realistiskt. Den tillvaratar verkligheten på ett objektivt sätt. Filmens tidsdimension, möjlighet att skapa rörelse- och rumsintryck ökar bildens realistiska egenskaper.

Bildproducenten behöver dock inte nöja sig med realism som sådan. Han kan *stilisera,* m.a.o. ge uttryck för sin egen syn på verkligheten. Möjligheterna till stilisering kommer fram, när man fördjupar sig i bildberättandets teknik.

Vid *fotografering* kan resultatet förändras bl. a. genom:

— Komposition av motivet i bilderna. — Val av bildstorlek, antingen då själva bilden tas eller i kopieringsskedet. — Reglering av bildens färgkontraster, antingen i fotograferingsskedet bl. a. genom belysningen eller bländaren, eller i kopieringsskedet bl. a. genom att använda papperets olika "hårdhetsgrader". — Val av bildvinkel. — Användning av olika långa objektiv. — Reglering av den s. k. djupskärpan.

I *filmen* finns det förutom det ovannämnda, möjlighet att reglera bl. a.:

— *Tiden,* med andra ord längden av olika avsnitt, sekvenser och bilder och deras inbördes förhållande. Sådan redigering kallas *klippning.* Vid klippningen kan allmänna kompositionsprinciper tillämpas, men de faktorer som bör beaktas, är ovanligt många.

— *Rörelse,* motivets rörelse, kamerans rörelse (åkning) eller bägges samtida rörelse. Som rörelse bör även räknas de vid klippningen övervägda *flyttningarna* t. ex. från en tagning till en annan.

— *Hastighet.* En rörelse som gjorts långsammare eller snabbare används ofta som stiliseringsmedel.

— *Rumsintryck.* När man gör en film följer man vissa regler, såvida man önskar stöda verklighetskänslan och åskådarens lokalkänsla. Man kan dock som ett stiliseringsmedel bryta mot dessa regler.

Metoder vid undervisning i kamerakonst:

Den viktigaste arbetsformen är att se på och analysera kamerakonstens alster med beaktande av innehåll, de använda uttrycksmedlen samt ur estetiska synpunkter.

I *uppgifterna* används naturligtvis kamerakonstens hjälpmedel i den mån dylika står till buds. Till en början bör man som övningsobjekt för varje gång välja huvudsakligen ett av ovan uppräknade särdrag för kamerakonsten.

Det är möjligt att arbeta även utan specialredskap. Man kan använda antingen färdigt, t. ex. ur tidningar klippt bildmaterial eller uttrycka bildidéerna genom att teckna. Ett färdigt bildmaterial kan användas vid många slags övningar. Man kan av det t.ex. göra en samling av olika bildstorlekar i olika bildvinklar eller

förslag till tagningsplatser för olika slags avsnitt. Med en enda stor tidningsbild kan man planera och redogöra för många bilder, tagningar och kameraåkningar. Genom att teckna kan man göra upp bildmanuskript, som icke begränsas av tillbudsstående material. Alla slags seriebilder, abstrakta bilder eller teckning direkt på filmbandet kan komma i fråga.

Vid de flesta av ovannämnda övningar är det skäl att vid sidan av bildframställningarna använda texter, som förklarar bildidéerna. T. ex. tiden för tagningarna, motivets rörelse och de ljudeffekter, som naturligt hör till filmen, kan förklaras skriftligt.

16.3.7. Konsthistoria

16.3.7.1. Mål

a) *Den kulturhistoriska synpunkten:* man följer stilarnas utveckling och strävanden till förändringar i stilarna jämsides med den sociala utvecklingen.

b) *Den konstnärliga synpunkten:* oföränderliga och föränderliga estetiska värden studeras.

c) *Den tekniska synpunkten:* man studerar utvecklingen av sätten för det praktiska genomförandet samt planeringsproblem även med beaktande av lösningar, som berör materiel, byggnadssätt och verksamhet.

Man måste reducera det konsthistoriska stoffet med beaktande av det begränsade timantalet. Vid sidan av dokumenten, bör man ge information som å ena sidan klargör och utvidgar världsbilden och å andra sidan skapar kontakter med det dagliga livet. Undervisningen bör framställa utvecklingen av Europas kultur och i grundskolan framförallt Finlands kultur samt nutidens samband med kulturarvet. Samtidigt borde den utsträckas till vår egen omgivning, hemstaden eller hembygden, hemmet och dess föremål samt till våra intressen. Den allt mera omfattande turismen bör även tas i beaktande.

Grunderna för hela konsthistorien genomgås i huvuddrag i årskurserna VII och VIII, varför även undervisningen sker i vårt eget lands stil- och konsthistoria först i gymnasiet. Utgångspunkten kan vara nuet, från vilket man förflyttar sig till konsthistoriens kronologiska början, den primitiva konsten. Man ger en kort, koncentrerad översikt av konsthistoriens huvudskeden tills man igen når nuet.

16.3.7.2. Lärostoff

1) Kontakt med den tidsmässigt och lokalt närmaste konsten, t.ex. hembygdens aktiva konstnärer. 2) Primitiv konst och dess paralleller till modern konst och barnakonst. 3) Antiken, kortfattat. Paralleller mellan stilperioder som beundrar antiken och nutiden. 4) Medeltiden. Kristna symboler, den romanska och gotiska kyrkan den medeltida kyrkan i Finland. 5) Renässansen, barocken och rokokon. 6) 1800-talet a) allmäneuropeiska "ismer", b) Finlands konst under 1800-talet, huvudvikten lagd på guldåldern. 7) Strömningar inom 1900-talets konst hos oss och andra. 8) Folkkonst — och utvecklingen till industriell konst.

Konsthistoriskt stoff kan även användas i samband med övningarna i teckning. Att på detta sätt stifta bekantskap med konsthistorien är lämpligt på alla stadier i grundskolan t. ex. genom uppgifter, som berör primitiv konst och brukskonst. Ibland kräver en ny verksamhetsform t. ex. komposition i rummet eller ett nytt material konkreta exempel ur konsthistorien (om arkitektur, iscen-

sättning, collageteknik och keramik). Kompositionsteorins begrepp belyses vanligen även med konsthistoriska exempel. På samma sätt kan man redan vid undervisningen i färglära använda konsthistoriskt innehåll. Genom att gå till väga på detta sätt kan man oberoende av ett knappt timantal ge spridda upplysningar från konsthistoriens område.

Vid undervisningen i konsthistoria kan olika former av grupparbete tillämpas. Man bör försöka att till skolan anskaffa konsthistoriskt bildmaterial och audivisuella hjälpmedel.

Det konsthistoriska stoffet kan eventuellt även anslutas till ett större kultursammanhang, så att t. ex. stilperiodens kulturella företeelser klargöras i samband med eventuella lektioner i *allmän konst*. Härvid förutsätts ett samarbete mellan flera ämneslärare.

16.3.7.3. Musei- och utställningsbesök.

Att fostra en konstpublik är ett av teckningsundervisningens mål. Utan en dylik publik är den fria konsten betydelselös och utan vare sig andligt eller ekonomiskt stöd.

För eleverna betyder besök på utställningar och muséer stimulerande omväxling och möjlighet till kulturkontakter utanför skolan. Ändamålet med utställningsbesöken är också att för eleverna visa på möjligheter att senare självständigt deltaga i konstevenemang åtminstone som åskådare men helst för upplevelsens skull.

Utställnings- och museibesöken borde såvitt möjlighet anknytas till skolans övriga undervisnings- och fostrarverksamhet (klassexkursioner, undervisningen i realämnen). För att man skall få verklig nytta av besöken förutsätts förhandsplanering och att elevernas uppmärksamhet inriktas på ett lämpligt sätt (små arbetsuppgifter som individuellt arbete eller i grupp).

16.3.8. Problemundervisning

16.3.8.1. Problemartade uppgifter

Skolans verksamhet bör utvecklas från lärarcentrerad i elevcentrerad riktning. Man bör undvika att ge färdiga kunskaper och i stället utveckla färdigheter i att själv skaffa behövlig information. Detta innebär i praktiken bl. a. att undervisningen förändras så att det centrala blir lösning av problem. Eleverna löser härvid självständigt och med eftertanke det problem, som läraren framställer.

Inom teckningen är uppgifter alltid i någon mån problemartade. Därpå syftar även benämningen — uppgift — (sällan arbete). Redan uppgifterna på lågstadiet, vilka fortfarande ofta är noggrant förberedda av läraren, förutsätter att eleven använder sin egen fantasi, tänker över kompositionen, självständigt tillämpar färgläran osv.

Uppgifterna inom den skapande verksamheten är direkta övningar i självständigt bildtänkande och visuell kommunikation.

16.3.8.2. Egentliga problem- eller lösningsuppgifter

Med en egentlig problemuppgifter avses här en uppgift, där läraren framlägger ett väl övervägt problem till lösning och ger tillräcklig, klar information om detta

åt eleverna. T. ex. Klargör med pappersklippning kontrastfärgernas teori! Man bör sträva till att planera uppgifterna så, att de lämnar tillräckliga möjligheter öppna för elevernas personliga anslag och egna åsikter.

Det väsentliga med problemuppgifterna är, att det förberedande skedet saknas. Man leder inte eleverna in i uppgiften genom en frågande diskussion före arbetet börjar. Uppgifterna ges *oförberedda.* Under arbetets gång är lärarens uppgift att besvara elevernas frågor som berör inhämtande av källkunskaper, anskaffande av material, tekniska hjälpmedel eller annat dylikt samt hjälpa eleverna att anskaffa detta. Elevernas tankearbete är självständigt. Idéerna uppstår i elevernas hjärnor. Undervisningen ges först i samband med bedömningen av arbetet.

Uppgifterna kan vara 1) individuella (varvid de kan föregås av en idéutformning, utförd som grupparbete, t.ex. som en gruppdiskussionen eller idédiskussion) eller 2) grupparbete varvid endast ett arbete utförs per grupp.

Ifall eleverna på lägre stadier inte förvärvat tillräcklig färdighet i att lösa problemuppgifter (t.ex. i samband med skapande sysselsättning) får läraren till en början endast ge ett problem åt gången. Detta berör då t.ex. endast de behandlade kompositionsfaktorerna (dynamiken i en svart-vit yta) eller annat dylikt. Uppgifternas bedömning är härvid lättare på grund av dess entydighet. Vid den gemensamma bedömningen av uppgiften fästs uppmärksamheten vid en logisk lösning av uppgiften.

16.3.8.3. Problemuppgifter och visuell kommunikation

Problemuppgifterna kan väljas från vilket informations- eller verksamhetsområde som helst. Inom ramen för dessa kan man fundera över problem, som berör samhällsplanering och socialvård lika väl som teknisk eller biologisk lagbundenhet eller konst. *En problemuppgift innebär alltid visuell kommunikation.* Den utvecklar ett självständigt symbolval, tränar eleverna i att använda symboler och betjänar förutom sin speciella uppgift även den visuella kommunikationen.

I varje uppgift ger eleverna svar av olika värde på lärarens problemställningar. Svaret utgörs av symboler och deras samordning. Läraren måste själv vänja sig vid att tolka detta symbolspråk, m.a.o. träna sig i att mottaga budskap.

16.3.8.4. Bedömning av problemuppgifter

Det utmärkande för problemuppgifterna är de olikartade resultaten. Lösningen är individuell, arbetena avviker i högsta grad från varandra. I en uppgift om rasfrågan kan någon t. ex. framställa en vit spets, som tränger in i ett svart fält, en annan ett brinnande kors, en tredje en neger och en vit osv. Trots olikheten behöver bedömningen ingalunda bli svår, om läraren handlar logiskt.

Vid bedömningen behandlas först det svar, som getts på problemet, — det s. k. kommunikationsvärdet (hur budskapet utsänt, hur symbolerna har valts, hur budskapet når sin mottagare = budskapet tolkning, för vem budskapet är avsett, skillnaderna mellan ett konkret och abstrakt budskapet osv.).

— visuella elementen i arbetet, dynamik och andra faktorer, som berör den allmänna kompositionen,

— eventuella delfunktioner i arbetet, målet, valet av material eller annat dylikt.

16.3.9. Grupparbete

16.3.9.1. Allmänt

Teckningen kan och bör verka som ett förenande ämne mellan lärostoffet och samhällslivets olika sidor. Den tillgodogör sig från alla kunskapsområden och tillämpar dem i visuella uttrycksformer. Bildkommunikationen verkar inom alla områden av vår kunskapskrets. Utbyte av idéer utgör en intellektuell stimulans, som skapar nya idéer, nya tillämpningsmöjligheter. På grund av sin aktivitet och rörlighet samt den nödvändiga inbördes kontakten har teckningen redan i sig själv en social karaktär.

Väl övervägda och väl planerade grupparbeten i olika former bör tillämpas under lektionerna i teckning på alla stadier. "Grupparbete" är en benämning på en grupp olika slag av arbetstekniker. Dessa kan indelas i två huvudgrupper, beroende på om de erbjuder möjligheter till aktivt deltagande för hela undervisningsgruppen eller endast en del.

16.3.9.2. Gemensamt utförda uppgifter

Dylika uppgifter är t. ex. s. k. *kedje- eller serieuppgifter,* vilka fordrar samarbete med den närmaste grannen för att lyckas. (Alla vägar leder till Rom, ett vägnät, ett samhälle växer upp runt ett centrum m. fl. liknande uppgifter). Samtidigt finns det bland dessa uppgifter s. k. *uppgiftsenheter.* Varje elev utför självständigt enheterna till den gemensamt bestämda centralidén. Därefter sammanfogas enheterna till det egentliga arbetet, antingen enligt den givna helhetsplanen eller av en liten grupp. Sjörövarfartyg, djurgård. Noaks ark m. fl är klassiska uppgifter av denna typ. Till dem hör även de kinetiska serierna, många färg-, ljus- och skuggstudier osv.

Till denna grupp bör vanligtvis även räknas *gruppuppgifterna,* iscensättningar, utställningar, föredrag som hålls i samband med konsthistorien osv. Det väsentliga i dessa fall är, att läraren och eleven skapar idéerna gemensamt. Läraren leder härvid utformningen av idén genom att ställa frågor. Därefter utförs arbetet av en liten grupp eller någon medlem av gruppen, fortfarande till största delen under lärarens ledning.

16.3.9.3. Egentligt grupparbete

Avsikten med egentligt grupparbete är att aktivera en hel undervisningsgrupp. Genom denna form av grupparbete bör man i teckningen sträva till ett skapande visuellt tänkande och ett fruktbärande idéutbyte.

Det egentliga grupparbetet sker alltid i elevcentrerad form, genom att medlemmarna i gruppen diskuterar, tecknar, söker bildsymboler eller annat dylikt. Lärarens andel i grupparbetet är att ge problemställningar, välja formen för grupparbetet, följa gruppernas verksamhet och leda kritiken. Även kritiken kan ges som grupparbete.

Av de vanligaste formerna för egentligt grupparbete kan t. ex. följande komma ifråga i teckningsundervisningen:

1. *En bikupa* innebär några minuters diskussion t. ex. med grannen om det givna ämnet. Till diskussionsgruppen kan även höra flera elever. Härvid får man fram avsevärt flera idéer än om endast läraren ställer frågor. T. ex. en uppgift som avser visuell kommunikation: beskriv "Ett hinder"!

2. *Arbetsteam.* En grupp på 3—5 elever får i uppdrag att utföra en uppgift, som är klart definierad och eventuellt förutsätter användning av källmaterial. T. ex. Beskriv genom bilder folkseder i olika länder! Arbetsresultatet, avlämnande av rapport sker vid en på förhand fastställd tidpunkt.

3. *Happening.* För gruppen framställs en situation med en viss problematik för vilken man söker lösningar. T. ex. vid en gemensam tillställning i skolan uppförs ett skådespel, som utspelar sig i ett översnöat landskap. Ett tätt snöfall inträffar under ett spännande ögonblick. Sök enkla och billiga medel och material för att lösa iscensättningen! Lösningen presenteras följande vecka åskådliggjord med bilder och material.

4. *Idédiskussion.* I denna arbetsform är avsikten inte att utföra en uppgift eller att klargöra en åsikt, utan att få fram idéer. Delvis kan även bikupan ha samma mål t.ex. i samband med uppgifter för bildkommunikation. Under idédiskussionen framställer varje medlem i gruppen snabba förslag utan att närmare överväga eller motivera dem. En sekreterare antecknar alla de gjorda förslagen. Ingen medlem i gruppen får blanda sig i de övrigas förslag, utan bör framkasta nya. Idéerna övervägs och värderas efter det man slutat ge förslag. T. ex. olika sätt att framställa en rörelse. Uppgiften bör förverkligas inom det givna timantalet. (1—2 timmar).

Man bör komma ihåg, att grupparbete i teckning inte nödvändigtvis måste betyda att arbetet utförs enbart gemensamt, utan varje uppgift kan efter idégivningen utföras individuellt, m.a.o. antalet deltagare bestämmer antalet färdiga arbeten, inte gruppernas antal. I grupparbete fördelar grupperna deluppgifterna under sin ordförandes ledning, t.ex. klargörandet av någon stilepok inom konsthistorien, instrumenten i en orkester eller ovannämnda exempel för arbetsteam.

16.3.9.4. Bedömning som grupparbete

Som gruppkritik kan man utföra bedömningen av andra gruppers resultat. Gruppens ordförande föredrar och motiverar resultatet av bedömningen. Detsamma gäller arbetsprestationer i bildkommunikation eller problemuppgifter. Läraren bör härvid hålla sig i bakgrunden och låta eleverna arbeta självständigt.

Om t. ex. festarrangemang eller iscensättningar har utförts som teamarbete, bör ansvaret överlämnas åt eleverna för att uppgiften skall lyckas. Läraren är ingen solist utan en medhjälpare, som när han blir tillfrågad bl.a. ger uppgifter om var eleverna får material och arbetsredskap och hjälper till vid att anskaffningen. Även för ett misslyckande svarar arbetsgruppen, inte en äregirig lärare. Uppgifter av denna typ ger ett utmärkt tillfälle till kritik, utförd som grupparbete.

16.3.9.5. Grupparbete i teckning och andra läroämnen

Grupparbetena i teckning förenar alla läroämnen. Eleverna är tvungna att samla uppgifter från olika områden och tillämpa dem i samband med omfattande problemuppgifter.

Vid val av uppgifter bör man ge akt på att en sådan helhet uppstår. Samarbete mellan lärarna är i detta avseende att rekommendera. Likaså bör eleverna vänjas vid att utnyttja den sakkunnighjälp, som de kan få av ämneslärarna och av utomstående personer.

Fysikaliska och kemiska metoder, naturlagarnas visuella uttrycksformer, grafisk användning av matematiska formler, visuellt studium och tillämpning av geografiska och biologiska företeelser hör till teckningens verksamhetskrets och ämnesområde. Historiens, religionens och litteraturens kulturområde upplevs som gemensamt, för att inte tala om ljudelementens nära anslutning till de visuella formerna.

16.4. Arbetsredskap och material

Det är ägnat att schematisera och binda det skapande tänkandet, om man är tvungen att anskaffa obligatoriska, oföränderliga arbetsredskap, som inte ger möjlighet till omväxling. I grundskolan borde principen vara, att de arbetsredskap och material, som skall anskaffas, är mångsidiga och ger möjligheter till omväxling.

Arbetsredskapen indelas i basredskap och i bruksredskap som årligen bör anskaffas samt i material.

I Basredskap

Penslar: Mjuka vattenfärgspenslar av olika storlek. Mjuka bredpenslar av olika storlek. Borstpenslar bl. a. för olje- och latexmålning, i storlekar ända till 2". En del av penslarna kan vara vanliga målarpenslar, muddlare.

Sax, hammare, pappkniv, arbetsredskap och färgvalsar för trä- och linoleumgravyr. Vinkel- och triangellinjaler. Redskap för at skära styroxplast (lättplast). Pappersskärare, bettets längd ca 70 cm. Fixativsprutor, ämbaren, fat, skålar.

Småbildsprojektor, arbetsprojektor, en samling av diabilder (konstbilder) och ett ljusmonter.

Basredskapen bör tillräckligt ofta kompletteras och repareras.

Vid modern skolplanering strävar man till att skolan skall kunna användas som ett allmänt kulturcentrum för orten. Härvid koncentreras ofta föreningsverksamheten till skolan och därför borde man delvis med tanke på ortens förenings- och kulturarbete utanför skolan, kunna anskaffa bl. a. följande slag av läromedel för teckningen:

Specialredskap:

Filmprojektor och duk, kamera, filmkamera, förstoringsapparat, torkapparat. Klippnings- och skarvningsanordning för film, betraktningsapparat, fotograferingslampor.

Brännugn. En press för grafiska arbeten (i så fall även gravyrnålar). Redskap för silkestryck. Lödkolv. Järnvågar med utbytbara blad. Syretråg av olika storlek (plasttråg).

Alla skolans AV-hjälpmedel kan användas vid teckningsundervisningen. Även specialkurserna i teckning och gymnasiets kurs behöver specialhjälpmedel.

Redskap som används i slöjden såsom metallsågar, olika slags tänger osv. används vid behov i teckningsundervisningen. Därför bör man beakta att ett tillräckligt stort antal redskap anskaffas, ty lektionerna kan ibland infalla samtidigt.

II Bruksredskap och material som anskaffas årligen

Olika slags blyertspennor, åtminstone en hård och en mjuk.

Olika slag av papper bl. a. vanligt ritpapper, litoposterpapper, kraftpapper, makulaturpapper, svart specialpapper, olikfärgade tonpapper och silkespapper.

Olika slags papp och kartonger bl.a. färgad reklamkartong, wellpapp osv.

Det är viktigt att material av olika storlek och kvalitet anskaffas. Härvid vänjer eleverna sig vid att idéerna kan förverkligas i den för var och av dem lämpligaste storleken och formen. Ett standardtänkande, som grundar sig på användningen av ett block bör undvikas.

Färger: vattenfärger, minst 6 färgknappar. Täckfärger, minst 6 färgknappar eller tuber.

Färgkritor, latex eller andra liknande färger.

Färgpennor. Filtpennor, minst 2 filtstorlekar.

Tusch. Tuschstift och skaft (spetsigt och trubbigt stift).

Teckningskol och bindmaterial.

Lim och limpapper (tape, t. ex. målartape).

Knappnålar, stift, spikar.

Gips, tapetklister, lera eller någon annan massa.

Transparanger för stordia och ramar.

16.5. Bedömning av inlärningsresultaten

I teckningen sker bedömningen av resultaten huvudsakligen på tre nivåer.

Bedömning av prestationerna under lektionerna innebär en gemensam kritisk granskning av de resultat eleverna uppnått under övningarna. En bedömning av detta slag är närmast metodisk till sin karaktär. Övningen repeteras, eleverna får kännedom om olika personliga förverkliganden av idéerna och i synnerhet om intelligenta lösningar. Däremot undviks negativ bedömning.

Bedömning av eleven i vitsord mäter elevens personliga framsteg i ämnet. Prestationen jämförs förutom med den allmänna nivån, speciellt med elevens tidigare prestationer. Vitsordet upplyser inte om elevens medfödda visuella uttrycksförmåga eller förmåga till visuellt tänkande, utan om hur effektivt eleven har försökt att utveckla sin förmåga. Prestationernas kvantitativa och kvalitativa nivå, utgör dock endast en del av de faktorer, som beaktas vid bedömningen. Även annat deltagande i arbetet t. ex. i planeringen och vid kritiken av resultaten inverkar på vitsordet.

En allmän bedömning av inlärningsresultaten ter sig synnerligen svår inom teckningen, då man till största delen strävar till att utveckla attityder, som verkar hela livstiden. Något slag av nivåbedömning kan utföras vid de årliga teckningsutställningarna. Man borde sträva till att ställa ut rikligt med elevarbeten, ibland t.o.m. *hela klassens* prestationer t. ex. i form av ett gemensamt arbete. Även en mindre utställning, som byts en gång i veckan, ger möjligheter till bedömning. Utställningarna bör alltid förses med förklarande texter.

16.6. Teckningens samverkan med andra ämnen

Teckningen kan i själva verket samverka med alla andra ämnen. I det följande uppräknas möjligheterna till samverkan ämnesvis:

Religion. Under teckningslektionerna behandlas både kristen konst och konst, som hänför sig till andra religioner. Den västerländska konsten har en fast anknytning till kyrkan. De kristna symbolerna och deras användning i tillämpad kyrko-

konst (t.ex. kyrkliga textilier) liksom de liturgiska färgerna hör även de till teckningens område.

Under andaktsstunderna i skolan kan man använda materiel från teckningen.

Modersmålet. Vid sidan av ordet ökar bildens betydelse som kommunikationsmedel oavbrutet. Ämnet teckning lär oss att förstå och tillgodogöra oss bildens språk. Modersmålets och teckningens gemensamma problematik hänför sig huvudsakligen till kommunikationen. Övriga gemensamma områden är t.ex. skådespel vid fester i skolan, för vilka teckningsläraren vanligen leder planeringen och ansvarar för iscensättningen. Undervisningen i litteraturhistoria har beröringspunkter med undervisningen i konst- och stilhistoria. Båda ämnena har delat ansvar som vårdare av folktraditionen. Teckningen med sina otaliga områden och konsthistorien kan erbjuda uppsatsämnen.

Historia. Konsthistorien och historien har ett direkt gemensamt undervisningsområde. Inom teckningen studeras dessutom olika delområden av kulturhistorien såsom dräkthistoria. Gemensamt är också folktraditionens område, ävensåsom besök på muséer.

Geografi. Topografiska uppgifter hör till bägge områdena, liksom studium av ett landskaps natur. Ett i samband med teckningen och konsthistorien företaget miljöstudium tangerar kulturgeografin.

Naturalhistoria. Undersökningar och förändringar av naturens former, studium av och jämförelse mellan organisk och geometrisk form utförs i teckningen med hjälp av åskådningsmaterial från botaniken. Det nutida intresset för bildkonsten riktar ofta sig på mikro- och makrokosmos. Naturens sätt att bygga är fortfarande ett ideal även för människornas byggande, därför intresserar den i sina olika former sådana som utövar teckning. Modulen och den av modulen skapade helheten ansluter sig t. ex. nära till cellen och vävnadens bildning.

Inom teckningen förekommer många termer från biologin: olika slags tillväxter, struktur, textur. Händelserna i naturen har alltid varit centrala frågor för det konstnärliga studiet. Kännedom om anatomi och uppfattning av rörelserna är fortfarande viktigt vid avbildning av människan.

Fysik och kemi. Fysikaliska och kemiska uppfinningar har väsentligt inverkat på de bildande konsterna och deras utveckling. Kemisterna uppfinner t. ex. nya färgämnen och material. Vad beträffar fysikens tillämpning i de bildande konsterna kan man t. ex. nämna jämvikts- och symmetrilagarna, kinetiska verk och mobiler. Det studium inom teckningen, som ansluter sig till ljusets användning, tangerar fysikens område. I synnerhet kamerakonsten baserar sig på forskningsarbete inom fysik och kemi.

Matematik. Den tekniska ritningen under teckningslektionerna förverkligar matematikens exakthet och logikens tankar. Till den moderna teckningens centrala områden hör undervisning, som ansluter sig till rumsuppfattningen, och som tangerar rymdgeometrin. Allmänt taget befrämjas rumsuppfattningen genom många såväl illusoriska som konkreta rumsuppgifter i teckningen. Bland dessa kan nämnas projektionsuppgifter, perspektivuppgifter och uppgifter, som ansluter sig till axonometri, av de sistnämnda tredimensionella materialuppgifter. Dessutom utgör många matematiska begrepp grund för teckningens begrepp, det gyllene snittet, olika kurvor, punkter, linjer, plan, ytor, räta linjer, sträckor, vinklar, ytbilder och geometriska rymdfigurer, rörelse, skuggkonstruktioner osv.

Främmande språk. Konstterminologin och namn som ansluter sig till konsthistorien skapar samverkan med språkundervisningen. Vid utformandet av åskådningsmaterial (bildtavlor, typbilder) för språken kan teckningen vara till hjälp.

Gymnastik. Teckningsläraren bör ta hälso- och hygieniska synpunkter i beaktande samt lära in riktiga arbetsställningar. Likaså är frågan, om vad som är praktiskt och hälsosamt, när det gäller inredning och klädsel.

Slöjd. Teckningsundervisningen stöder den konsumentupplysning, som bör ges under lektionerna i textilslöjd. Gemensamma områden är t. ex. heminredning, hemmets textilier och klädsel samt i allmänhet all konsumentfostran. Även planering och förverkligande av idéer har en central plats i båda ämnena. En arbetsfördelning kan prövas: planering under teckningslektionerna och förverkligande under lektionerna i textilslöjd.

Huslig ekonomi. Gemensamt inom konsumentupplysning är bl. a. bruksföremålen, utformning och planering. Även på många andra punkter täcker ämnena varandra:

— fester i hemmet, deras planering och genomförande
— heminredningsfrågor, belysning, färger osv.
— i samband med skolans fester samverkar de båda ämnena.

Musik. Konsthistoria och musikhistoria kompletterar varandra t. ex. vid klarläggandet av stilepoker. Ibland används musik som utgångspunkt för ett arbete i teckning. I grunderna för visuell och musikalisk komposition ingår rikligt med gemensam terminologi.

XVII Slöjd

17.1. Mål

Inom slöjdundervisningen strävar man till att uppnå de allmänna mål för grundskolan, som redan framställts i del I av kommitténs betänkande. I synnerhet är det få fråga om målen för den fostran, som skall främja manuellt arbete och praktisk färdighet (del I, kapitel 2.8.), men slöjden spelar en viktig roll också på den intellektuella, etiska och estetiska fostrans område samt den främjar utvecklingen av elevens hela personlighet och psykiska hälsa. Ur grundskolans helhetsmål kan vi härleda följande *allmänna mål* för slöjdundervisningen:

1. Slöjdundervisningen bör utveckla elevernas *beredskap att använda olika arbetsmaterial, arbetsmetoder och -redskap* samt att kontinuerligt följa utvecklingen på dessa områden.

2. Vid slöjdundervisning bör man ur individens och samhällets synpunkt också se till att eleverna vänjer sig vid systematiskt arbete. Detta uppnås bl. a. genom

— att vänja eleverna vid *uthållighet och noggrannhet i arbetet*
— att fästa uppmärksamhet vid *arbetsskyddsfaktorer.*

3. Det centrala i slöjdundervisningen är att utveckla förmågan till självständigt och planmässigt arbete och härvid är målet *skapande arbete* på olika nivåer.

4. Slöjdundervisningen har sin egen viktiga betydelse i *konsumentfostran.* Hit hör

— *att utveckla en analyserande och övervägande attityd till konsumtionen*
— *ekonomisk fostran*
— att *vid val beakta estetiska och miljöfaktorer*
— att utveckla en *kritisk* inställning till alla former av verksamhet.

5. Det är av vikt för både den mentalhygieniska och hela personlighetens utveckling, att slöjdundervisningen ger eleven tillfälle att stifta bekantskap med och vänja sig vid olika slag av *fritidssysselsättning.*

6. Slöjdundervisningen strävar även till att bevara och förmedla *kulturtraditionen i bruksting och konsthantverk.*

7. Undervisningen i teknisk slöjd och textilslöjd bör dessutom lägga en grund för *fortsatta studier på dessa områden eller för yrkesutbildning.* Detta kan uppnås genom att ge eleven möjlighet att göra sig förtrogen med olika områden inom tekniken och textilbranschen samt genom att ge eleven grundfärdighet i att tryggt och säkert använda moderna redskap.

17.2. Lärostoff

17.2.1. Slöjdundervisningens delområden

Hitintills har slöjdundervisningen också i Finland på basen av elevens kön indelats i tvenne från varandra klart avskilja områden, vilka varit förknippade med mannens och kvinnans olika roll i hemmet och samhället. I första delen av betänkandet har läroplanskommittén fastslagit som sin principiella ståndpunkt, att i grundskolan bör uppdelning av eleverna enligt kön ske endast i gymnastik — och inte ens där på alla stadier.

I fråga om slöjden har kommittén jämfört olika alternativ och deras ändamålsenlighet. Den gamla, strikta indelningen i gosslöjd och flickhandarbete kan inte mera betraktas som meningsfull. Ett annat alternativ är, att från och med en bestämd årskurs dela undervisningen i teknisk slöjd och textilslöjd, men eleverna bör under bestämda perioder också ta del i den andra slöjdarten. Detta utbyte av studieprogram har också redan i mindre omfattning praktiserats hos oss. Ett tredje alternativ är att i stället för två studieprogram ha bara ett, bestående av stoff från den traditionella uppdelningens båda områden, slöjd och handarbete. Den sistnämnda lösningen är den mest radikala, om man beaktar strävandena till att försvaga könsrollstänkandet. Den är dock behäftad med vissa svagheter. Den kan minska elevens möjligheter att välja det program eleven önskar. En ny lösning av detta slag, skulle också fordra försöksverksamhet med läroplanen och en förnyelse av lärarutbildningen.

Kommittén har därför stannat vid det mellersta alternativet. I denna läroplan är slöjden densamma för alla elever i årskurserna I—II. I årskurserna III—VII delas undervisningen i *textilslöjd och teknisk slöjd,* som bägge har sina fasta, fortgående kurser. Denna traditionella tudelning har man likväl velat mjuka upp på två sätt. *Det val av studieprogram som sker i början av tredje årskursen, grundar sig inte på elevens kön,* utan en pojke kan välja textilslöjd och en flicka teknisk slöjd. Å andra sidan *måste den som valt textilslöjd under en termin inhämta den tekniska slöjdens primära kunskapsmått och färdighet och den som ursprungligen valt teknisk slöjd skall på motsvarande sätt göra sig förtrogen med textilslöjd.* För detta ändamål har anvisats vårterminen i årskurs VI, då eleverna redan är tillräckligt utvecklade för att på jämförelsevis kort tid kunna tillägna sig nya arbetssätt.

Denna lösning är kanske inte så smidig, men den är ändamålsenlig ur rent praktisk synpunkt. Ändå anser kommittén, att man genom att utveckla läroplanen och genom försöksverksamhet borde komma därhän, att eleven i mellanklasserna i grundskolan kunde göra ett nytt val mellan textil- och teknisk slöjd *i början av varje läsår.* Redan nu bör man tillåta elever, som alldeles uppenbart valt fel, att byta vid ingången av ett nytt läsår.

Kommittén anser, att de lösningar som framförts i detta skede, är realistiska och tillräckliga. För en sådan lösning talar också det faktum, att slöjden som ett särskilt ämne måste betraktas som en interimistisk lösning. I kapitel V i kommittébetänkandets första del har framhållits, att man småningom *måste skapa ett gemensamt ämne av slöjd och teckning. Åt detta har man givit namnet "formning".* Således kommer det inte under de närmaste åren att vara fråga om en sammansmältning av textilslöjd och teknisk slöjd till ett ämne, utan om en fördjupad estetisk fostran, en koncentrering av manuellt arbete och praktisk färdighet till ett enda läroämne. I föreliggande läroplan har man strävat till att förenhetliga

terminologin inom slöjdundervisningen. Slöjd är i det följande en sammanfattande term, som har skilda benämningar i olika årskurser:

— i årskurs I—II används för slöjd termen *småslöjd.*

— i årskurs III—VII indelas den för alla gemensamma slöjdundervisningen *i textilslöjd och teknisk slöjd.*

— i årskurs VII—IX är slöjd ett *tillvalsämne.* Textilslöjden uppdelas på två grupper; *beklädnad och hemmets textilier* samt *textilplanering,* teknisk slöjd indelas i tre grupper: *träslöjd, metallslöjd samt el- och motorlära.*

Följande uppställning åskådliggör denna indelning:

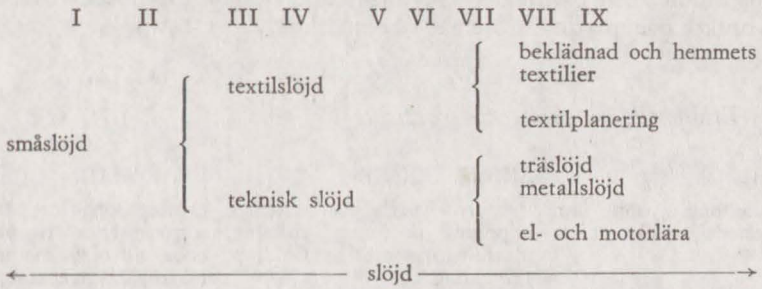

Till slöjdundervisningen hör också i årskurserna VII—IV *olika specialkurser* som eleverna kan välja som tillvalsämne inom ramen för det timantal i veckan, som reserverats härför.

17.2.2. Småslöjd i årskurserna I—II

17.2.2.2. Allmänt

I småslöjden läggs huvudvikten vid att forma av olika material med hjälp av olika arbetsmetoder och genom att använda olika arbetsredskap. Lärostoffet är indelat i grupper beroende på material och arbetssätt och alla dessa kan tillämpas på de arbetsområden som angivits. För lärostoffet har också utarbetats etappmål. Dessa delmål är till för att man med hjälp av dem skall kunna försäkra sig om, att eleverna varje år uppnått en viss kunskapsnivå på alla slöjdens områden. De arbetsområden, material och arbetssätt som anges här, är avsedda att vara vägledande. Läraren kan på basen av sin utbildning planera arbetet så, att det motsvarar elevens utvecklingsnivå och han kan också i lämplig mån variera material och arbetssätt.

Arbetena väljs ur barnets värld på så sätt, att de motsvarar stundens behov och utvecklar barnets hela personlighet. De bör locka fram barnets anlag, vidga dess tankevärld och på ett naturligt sätt ansluta sig till övrig undervisning och andra läroämnen. Under arbetets gång låter man verkligheten, sagan, dikten, sången och leken stämma sinnet så, att barnet under det manuella arbetet stimuleras att innovera, tänka, söka och känna glädje. Uppgifterna bör vara tillräckligt lätta, intressanta och utgå från barnet.

Följande arbetsområden är lämpliga för småslöjden i årskurserna I—II:

Djurvärlden (vilda och tama djur, fiskar, fåglar, insekter, kräldjur, fantasidjur osv.)

Växtvärlden (blommor, träd, buskar, bär, frukter, grönsaker, svampar, fantasiväxter osv.)
Sagovärlden (tomtar, troll, älvor, häxor, draken, julgubben osv.)
Skådespelets värld (masker, huvudbonader, bälten, snörperuker, skägg, glasögon osv.)
Människor (eskimå, indian, neger, gamla människor, läkare, polis osv.)
Leksaksvärlden (pappersdockor, pussel osv.)
Arbete och lek (vinterlekar, sommarlekar osv.)
Landskap och byggnader (på landet, i staden, sagoslott, kyrka osv.)
Festmotiv (jul, påsk, morsdag, första maj osv.)
Prydnadsmotiv och prydnader (prydnadsband, julgransprydnader osv.)
Små bruks- och prydnadsföremål (bokmärken, kort osv.)

17.2.2.2. Etappmål, material och arbetssätt

MATERIAL	ARBETSTEKNIK	ETAPPMÅL
Papper: kartong, papp lim, tejp, färgmedel, olika nitar och stift.	*Pappersbehandling:* rivning, klippning, krusning, rullning, fransning, perforering, finklipp, skrynkling.	Övningsuppgifter på basen av iakttagelser av papperets beteende vid olika metoder. Händighetsutveckling genom att uppöva olika motoriska färdigheter och koordineringsövningar för öga och hand. Direkt självuttryck, formgivning. Fri färgsättning och kombinering av material.
	Pappersvikning: vanlig dubbelvikning, dubbelvikning hörnvis, dragspelsvikning, koner, övriga lätta vikningar.	
	Dekoration genom perforering, färgtryck, filt- och färgpennor, kombinering av olika former på klippapper.	Inlärning av former i samband med dekorering: cirkel, triangel, fyrkant, oval. Att väcka elevens intresse för estetiska frågor.
Garn- och tygmaterial: Tyg som lätt kan bearbetas som t. ex.: jute, stadigt bomullstyg, filt, konstläder osv.	*Garnets behandling:* trädning, virkning, flätning, knytning, rosetter, tofs, snöre. Böjning och trädning av metalltråd. Vana att fritt kombinera.	Känsla för tyg och garn som arbetsmaterial. Att på basen av impulser åstadkomma fria kombinationer.
Garn som passar till ögat på "kanava"- och stoppnålar: bomulls-, ylle-, pärlgarn, metalltråd, bast, mattvarp, mjuk plastbeklädd metalltråd.	*Tygets behandling:* hopfogning av bitar genom påstickning, sömnad längs ritat streck, användning av knappnålar som hjälp i arbetet.	
	Förfärdigande av stoppade tygarbeten: klippning längs ritat streck, ritning av mönstret, iklipp vid rundade och vikta ställen, vändning av arbetet, stoppning.	Slutförande av ett mångsidigt arbete. Att uppleva arbetsglädje.
Förpackningsmaterial: ovoceller (förpackningsformar), stödrullar, lådor, askar, burkar, plastflaskor, omslag, träull.	*Hopfogning och stödställningar:* stöd med hjälp av bykpinnar, trådrullar, klotsar, askar, vikning av fondlist och annat dylikt.	Övning av byggnads- och konstruktionsuppgifter. Att foga ihop olika material på ett ändamålsenligt sätt. Att utveckla skicklighet i att använda olika arbetsredskap.

Restmaterial: träbitar, plankbitar, bitar av skivor, ribbor, spånor, sågspån, mjuka bitar av metalltråd och metallskivor, foliebitar, plastmaterial såsom superlonbitar, plasttyg, -skivor och -hinnor, filt-, läder-, konstläder- och pälsbitar, tråd, snören, strumpskaft, knappar, glasspinnar, korkar, reklam, broshyrer, tidskrifter och tidningar, gummiringar.	Upphängning i trådar, fästande vid stödkäpp eller metalltråd, användning av häftapparat, perforator, hopfogning genom att sy, att binda, limma osv.	Att i samband med nya arbetsmaterial, -metoder och -redskap inlära ny terminologi. Inlärning av trygga arbetsmetoder.
Material från naturen: käppar, stickor, grenar, rötter, bark, näver, skägglav, renlav, stenar, lera, fjädrar, äggskal, kottar, kottfjäll, frön, torra löv, växter, potatis, olika massor.	ARBETSREDSKAP sax, perforator, häftapparat, hålstans, linjal, pappkniv, hobbykniv, en liten såg, en liten hammare, virknålar och nålar efter behov, uddsax, penslar för limning och färgläggning, sandpapper. Skyddsskivor för elevborden; bord för grupparbeten.	

17.2.3. Textilslöjd i årskurserna III—VII

17.2.3.1. Allmänt

I årskurserna III—VII inlärs grunderna i textilslöjdens olika delområden och impulser ges till fortgående fritidssysselsättning och egenhändigt arbete.

Vid övergången från årskurs II till årskurs III har man ofta kunnat lägga märke till en rätt hög tröskel med avseende på de fordringar som ställs på eleven. Det är likväl av vikt, att eleven inte alltför häftigt slits från lekens och fantasins värld till "riktigt arbete". Ännu i årskurs III och delvis också i årskurs IV borde en planering, som är hämtad ur barnets värld, ge färg åt arbetet. Undervisningen i textilslöjd innefattar både praktisk färdighet och rent kunskapsmässigt stoff. Dessa återfinnes i läroplanen under rubrikerna "textilfärdighet" och "textilkunskap". Den senare innehåller många olika delar, bl. a. materiallära, konsumentupplysning, konsten att göra inköp, ekonomisk fostran (textilekonomi) och textilvård (bl. a. klädvård). Det teoretiska stoffet bör alltid, där så är möjligt, behandlas i samband med de praktiska arbetena. I de högsta årskurserna bildar dessa arbeten likväl så omfattande arbetsområden, att det är skäl att koncentrera teorin inom ramen för sådana teman, som eleverna är intresserade av, på det sätt som angivits i presentationen av läroämnet.

I lärostoffet presenteras särskilt undervisningens s. k. hänvisningsstoff, som delas på textilslöjdens olika delområden. Undervisningen borde varje läsår omfatta de nämnda arbetssätten, men som man kan se i förteckning över lärostoffet, är möjligheterna att variera mycket stor. Till varje arbetssätt har anslutits flere olika teman och i dem finns det vidare många exempel på olika arbeten. Det är inte meningen, att eleverna förfärdigar flere och större arbeten än vad de normalt hinner med under lektionerna. En alltför omfattande arbetsuppgift leder lätt till rutinmässigt arbete, utan att man får fram något nytt ur undervisningssynpunkt. Läraren bör se till att uppgifterna är omväxlande, mångsidiga och intressanta för eleverna.

Ändamålet med etappmålen är, att man kan försäkra sig om att eleverna under varje år förvärvat en viss grundkunskap inom textilslöjdens olika områden och sålunda underlättas t. ex. överflyttningen till en annan undervisningsgrupp eller från en skola till en annan. I de högsta årskurserna är dessa etappmål angivna i form av allmänna kunskaper och färdigheter och som förmåga att göra ett val på ett ändamålsenligt sätt. I de mera detaljerade studieplanerna, som uppgörs kommunvis, bör man regelbundet kontrollera, att planen för textilslöjd motsvarar tidens krav. Därför är den här framlagda läroplanen rätt vid.

Planeringen av arbetet bör ske i samråd med eleverna. Också i små detaljer bör eleven få vara med om att planera modell, färg, storlek eller annat dylikt. Det föreligger ingen anledning till att låta alla elever göra samma arbete, utan man måste i mån av möjlighet ge rum för individualiteten och elevens egna önskningar. Eleverna bör också ledas därhän i utveckling, att de själva kan planerna arbetssätt och arbetsgång. Detta blir allt viktigare i de högsta årskurserna, där eleven bör få möjlighet att självständigt med hjälp av arbetsbeskrivningar utföra också ett mera omfattande arbete- t. ex. att sy en dräkt. Hos eleven bör även utvecklas förmågan att själv planera och välja de mest ändamålsenliga arbetssätten och -redskapen. I allt arbete strävar man till så snabba och effektiva metoder som möjligt, men med eftertanke, så att arbetsresultatet inte blir lidande.

Vid valet av material bör man så långt som möjligt följa principen, att eleven gör ett självständigt val, men lärarens uppgift är också att styra detta val så, att ett material tas i bruk, som motsvarar elevens förmåga och skicklighet, samt som samtidigt är ändamålsenligt. Arbetsmaterialet måste samtidigt vara lämpliga för elevens ålder, intressanta och av god kvalitet. Med hjälp av allt det material, som användes, undervisas eleven i att träffa ändamålsenliga, estetiskt tillfredsställande och ekonomiska val.

17.2.3.2. Textilslöjdens lärostoff i årskurserna III—VII

Årskurs III:

HÄNVISNINGSSTOFF

Sömnad
Förvaring av föremål
— nåldyna
— påsar
— fodral
— bokpärmar
Lekens värld
— maskot, trasdocka
— leksaksdjur
— kasperdocka, dockteater
— säsongbetonat arbete
För mig själv
— väska eller annat dylikt som lapparbete lapparbete
— badcape eller annat arbete i våffeltyg
— skydd, förkläde eller annat arbete i plast

Stickning och virkning
Olika småsaker
— maskot
— band, bälte
— tofflor
— börs

ETAPPMÅL

Grunder i hand- och maskinsömnad
Förenande söm (för hand, på maskin)
Vändsöm (fransk söm)
Fåll (för hand, på maskin)
Slarvfåll (direkt i kanten)
Överkastning (för hand, på maskin)
Introduktion till arbetsbilder och arbetsbeskrivningar

Grunderna i maskinsömnad
Symaskinens funktion och viktigaste delar
Ställning och grepp vid sömnad
Att träda tråden genom nålsögat
Lyftning av undertråd

Grunderna i strykningsredskapens användning

Grunderna i stickning
Arbetsgrepp vid stickning
Uppläggning
Rät och avig maska
Rätstickning, slätstickning
Söm i stickat plagg

	Grunderna i virkning Fast maska, stolpe Vändning Ökning och minskning
Textilvård Personlig, lätt klädvård — att sy i knappar — att sy i hängare — prydnadslapp på plagg	*Grunder i klädvård*
Textilkunskap Anpassas till arbetet	*Grunder i textilkunskap* Kunskap om tyg: stadkant, klippt kant, riven kant Kunskap om bomull: elasticitet, luftighet Jämförelse mellan ylle och bomull Grunderna i varudeklaration

Årskurs IV:

HÄNVISNINGSSTOFF	ETAPPMÅL
Sömnad För mig själv — sommarkjol — höftkläde (sarong) extra arbete: överdel till kjolen, sjalett, huvudbonad, väska, mockasiner, tygvantar Bruksföremål för hemmet — pannmössa, -lapp — duk eller tabletter Prydnadsföremål — en liten kudde — väggprydnad — säsongbetonat arbete	Klippning med hjälp av mått och mönster Grunder i provning Sömnad av enkel söm Planering och sömnad av enkla kantförstärkningar Pressning Symaskinens användning: trädning av över- och undertråd, provning av stygn, spolning Uppgörande av skiss utgående från det impulsgivande materialet Val av material och färg samt förfärdigande av arbetet utgående från skissen
Stickning och virkning: Accessoarer för mig själv — mössor — tossor — tofflor — krage och manschetter	Val av lämpligt garn Att beräkna lämpligt maskantal Rundstickning Resårstickning Avmaskning Tofs Sticktecken Tillämpning av olika virkningssätt på den planerande modellen
Textilvård Vård av egna kläder: fritidskläder, skol- och ytterplagg, skor Prydnadslapp på plagg: genom stickning, virkning eller applicering	Daglig klädvård Ett lätt och trevligt sätt att laga kläder
Textilkunskap Anpassas till arbetet	Informationen som finnes på garnhärvornas banderoller. Kännedom om tygets struktur: varp, inslag, stadkant

Årskurs V:

HÄNVISNINGSSTOFF	ETAPPMÅL
Sömnad Plagg åt mig själv — soldräkt	Ändamålsenligt val av tyg: kvalitet, färg, moderiktigt

— väst och hängselkjol	Måttagning
— gymnastikdräkt eller sportbyxor	Kontroll av storleken på kommersiellt mönster
— skärmmössa, toppmössa	Tygåtgång
Min egen vrå	Tillklippningsschema
— förvaringsväska med många fack	Provning
— sittdyna	Förverkligande av den egna planen i praktiken: olika sömnadsmetoder
Gåvoarbeten	Maskinbroderiets möjligheter.
— slips, bälte	Planering av maskinbroderi med stöd av mönster för applikationssöm och/eller några broderistygn för hand
— ask	
— kudde	
— fantasiföremål	
Stickning och virkning	Experimenterande med lämpligt maskantal och lämpliga stickor
Accessoarer åt mig själv	Randning i olika färger och användning av rät och avig maska som dekoration
— tumvantar	Ökning och minskning
— sjalett	Olika sätt att fransa
— väska, kasse	Provlappar med olika sätt att virka: kedjemaskor, fasta maskor och stolpar
— andra accessoarer	
Textilvård	Tvättanvisningarna på garnhärvornas banderoller
Vård av egna ylleplagg	Vård av ylleplagg
Textilkunskap	Kännedom om yllegarnets egenskaper.
I anslutning till planering och utförande	Valkning och krympning. Varudeklarationsmärkning för garn som ej valkar.
	Informationen på tygpackens titelremsa.
	Kännedom om olika tygbredder. Kännedom om olika slags sytråd.
Redskapslära	Användning av symaskin: justering av över- och undertrådsspänning
I anslutning till arbetet	Introduktion av handböcker för symaskiner

Årskurs VI:

a. De som i årskurs III—V deltagit i textilslöjd fortsätter härmed under höstterminen enligt denna plan. På vårterminen överförs de till utbytesprogrammet i teknisk slöjd.

HÄNVISNINGSSTOFF	ETAPPMÅL
Sömnad	
Ett eget plagg till sommaren	
— väst eller ärmlös blus	Sprund och de olika slag av knäppningar som arbeten kräver
— shorts	
— utflyktsväska (av markisväv, tälttyg eller annat lämpligt material)	
För köket	Tillämpning av det inlärda
— hushållsförkläde eller skydd	
— huvudbonad	
Prydnadsföremål	Olika slags broderistygn
— en liten duk	Val av lämpliga stygn till arbete som planerats av eleven
— väska	Färglära
— ask	
— föremål av linne, hamptyg eller juteväv	

Virkning och stickning	
— mockasiner	De minskningar som behövs samt stick-tecknen.
— sportstrumpor	
— andra plagg	
Textilvård	
Ekonomisk klädvård	Förstärkning av stickat plagg: strumphälens och armbågens förstärkning
	Jämförelse mellan yllegarn av olika kvalitet.
Textilkunskap	Val och användning av brodergarn.
Anpassas till arbetet	Kunskap om lin, hampa och jute.
	Kännedom om bomullstygernas slutbehandling.
	Beräkning av tygåtgång.
	Skillnaden mellan fakta och den information som reklamen ger.
Redskapslära	Nålar för olika ändamål.
Anslutes till arbetet	Rengöring och smörjning av symaskin.
	Byte av symaskinsnål.

b. Läroplan för vårterminen för dem som i årskurs III—V deltagit i teknisk slöjd.

HÄNVISNINGSSTOFF	ETAPPMÅL
Egna klädesplagg	*Användning av symaskin och sömnad*
— shorts	Symaskinens olika delar och funktion.
— väst	Trädning av tråden och spolning.
— skärmössa eller annan huvudbonad	Bruk av färdiga mönster.
— skyddsdräkt	Sömnad av enkla sömmar.
— hushållsdräkt	Sömnad av enkla kantförstärkningar.
	Symaskinens skötsel.
	Fritt efter fantasin.
Fritids- och andra plagg	
— förvaringspåse och -fodral (t.ex. för sportredskap)	
— tygdelarna till en safari- eller trädgårdsstol	
Formning	
— maskot eller fantasiföremål	
Textilvård	*Grunderna i textilvård*
Skötsel och vård av egna kläder	Att sy i knappar för hand och på maskin
	Sömnad av knapphål på maskin.
	Ställen som bör strykas.
	Lagning av klädesplagg på maskin.
Textilkunskap	
"Varmans textilkunskap"	Benämningar på tyg lämpliga för olika ändamål
	Slutbehandling av tyg och dess betydelse i praktiken.

Årskurs VII:

HÄNVISNINGSSTOFF	ETAPPMÅL
Sömnad	Användning av färdiga mönster, bilder, modetidningar m.m.
Plagg och accessoarer	Personligt val av modell
— kjol, västklänning	

— byxor, overall — blus — tidsenliga accessoarer	Kontroll och provning av mönstret. Olika scheman för klippning. Provning.
Formning Olika arbetsmetoder: — läderarbeten — batik — tygtryck — knytning — korgarbeten — bandvävning	Kännedom om olika material Skapande verksamhet
Textilkunskap Textilekonomi "Hur får jag det förmånligast"	Kostnadsberäkningar. Jämförelse mellan egenhändigt gjort och färdigköpt. Lönsamheten vid eget arbete.
Skicklighet i inköp "Jag köper mina egna kläder" Konsumentupplysning "Ungdomen som konsument" Reklam: "Fakta eller locksång"	Hur inköps färdiga kläder. Konsten att välja individuellt passande kläder. Konsten att välja tyg. Varudeklaration-produktdeklaration. Introducerande analys av reklamen.
Materiallära "Kontinuerlig förnyelse inom textilvärlden"	Orienterande kunskap om den finländska textilindustrin. Kännedom om konstfibertyg och blandtyg. Tygens slutbehandling och dess inverka på plaggets skötsel. Tillbehör, t.ex. knappar, blixtlås, sytråd.
Textilvård "Fräsch och välvårdad" 'Snabbt och modernt"	Hälsosam klädsel. Klädsel och personlig hygien (ur beklädnadssynpunkt) Förvaring av kläder. Stoppning och lagning på maskin Att fästa lapp och fåll genom strykning.

17.2.4. Teknisk slöjd i årskurserna III—VII

17.2.4.1. Allmänt

Lärostoffet i den tekniska slöjden har disponerats i form av *hänvisningstoff.* Med detta som grund väljer läraren en individuell *studieplan för varje årskurs.* För varje årskurs sönderfaller hänvisningstoffet i *teknik, material, arbetsuppgift, arbetsredskap* och *etappmål.* Varje sådan del tas upp i hänvisningsstoffet endast en gång och den förs första gången in i undervisningen, då man ansett det vara lämpligt med hänsyn till elevens ålder och prestationsnivå. Härmed vill man inte markera en absolut nedre gräns för prestationsnivån. Uppgifterna upprepas däremot efter behov på många olika sätt och med olika svårighetsgrad.

Det centrala i detta sålunda ordnade stoff är den *studieplan, som läraren gör upp för varje enskild årskurs.* Studieplanen är sammansatt av de arbetsområden kring vilka arbetet är koncentrerat under längre eller kortare tidsperioder. Vid uppgörande av studieplanen kan läraren från det uppskisserade hänvisningsstoffet välja vissa arbetsuppgifter. Härvid skall målet vara klart fixerat och läraren skall ta i beaktande den tid som står till förfogande, möjligheterna för en framgångsrik behandling av ämnet, möjligheterna att eventuellt behandla arbetsområdet i sam-

verkan med ett annat läroämne samt beakta elevernas önskemål. Denna studieplan behöver inte presenteras för fastställelse men bör finnas till hands.

När behandlingen av ett arbetsområde kommit till ett visst skede och då eleverna gjort tillräckliga framsteg i sitt arbete, kan man påbörja behandlingen av *annat arbetsområde* parallellt vid sidan av det förra. Detta underlättar individualiseringen, som inom de olika arbetsområdena genomförs genom att ge olika *tilläggsuppgifter*. I kapitlet om arbetssätten behandlas detta närmare.

Nästan alla arter av slöjd och material finns med redan från början. För el- och motorlära typiska arbetsområden behandlas dock först i årskurs VI. Till den tekniska slöjdens arbetsmaterial *trä, plast* och *metall* ansluter sig dessutom en hel del andra material.

Det är viktigt att undervisningsgruppens och den enskilde elevens aktivitet utnyttjas vid planeringen och gestaltandet av slöjdföremålen samt för att uppgiften skall föras till ett acceptabelt slut. De mest omtyckta arbetsuppgifterna finner man ur de för varje åldersstadium typiska behoven och hobbyverksamheterna.

Det är viktigt att läraren tillräckligt tidigt tar i beaktande varje enskild individs möjligheter att lyckas och sålunda öka motivationen samt att växa med uppgiften.

Vid den tekniska slöjdens arbetsmiljö har i vårt land fästs alltför litet uppmärksamhet. Arbetsmiljön borde rent fysiologiskt och arkitektoniskt motsvara tidens krav. Framförallt borde den ge stimulerande impulser och utgöra en angenäm arbetsplats för att i görligaste mån uppfostra till individuellt skapande arbete.

17.2.4.2. Tekniska slöjdens lärostoff i årskurserna III—VII

Årskurs III:

ARBETSSÄTT	MATERIAL	ETAPPMÅL
Mätning, märkning, raksågning, kapning, planhyvling, spikning, lätt nitning, lätt täljning, borrning, färgning och oljning, målning, limning	Sågbräde, sågade ribbor, trästickor och käppar, hyvlat bräde, tunna, mjuka metalltrådar, plåtburkar, lämpligt plastmaterial, färgämnen, linolja, plastfärg, plastlim	Individuell planering, val av arbetsmaterial, betydelsen av att mäta, tydlig ritsning (en rits), spikning, övervakning av borrningsriktning, påbörjandet av sågning, ståställning vid hyvling, hyvelns funktion, kapning av metalltråd, klippning av plåt, konstruera med klotsar och ribbor, befästa snygghet och inlära skyddsföreskrifter.

ARBETSUPPGIFTER	ARBETSREDSKAP
Leksaker, byggklotsar, fantasimaskiner, skärbräden, underlag, djurfigurer av metalltråd och plåt, robotar, rymdraketer, broar och torn av stickor,	Linjal, vinkelhake, ritsnål, sax, skärverktyg, olika slag av sågar, trä- och metallborrar, hovtång, andra tänger, metallfilar, liten kniv, hammare, körnare, gröpjärn.

Årskurs IV:

ARBETSSÄTT	MATERIAL	ETAPPMÅL
Hyvling efter mått, följa rits, stämma, gröpa, skruvförband, lackning, enkel grundning, att sy i en knapp	Olika slags skivor, balsa, modellflygplansserier, cellulosalack, förtunning, skruvar, bottenfärg	Arbetsplanering genom att rita på, klippa och böja papper. Följa rits, användningen av stämjärn, grundning och mål-

ning av yta, balsabehandling, användning av monteringsunderlag och mall, val av färg, enkel cykelservice.

ARBETSUPPGIFT

Trälåda, bokstöd, klädhängare, sparkbräda, vedbår, små glidflygplan, modellplan, vindflöjel, fjärilshåv, ställning för termometer, pil och båge, vattenhjul, ljusstake, fönsterputsare, papperskniv, stafettpinne av al, sälgpipa, badkvast.

ARBETSREDSKAP

Passare, strykmått, vinkelbräde, rasp, gröpjärn, limknektar, stämjärn, skrubbhyvel, putsklots, pensel, skruvmejsel, skiftnyckel, oljekanna, fast borrmaskin eller handborrmaskin

Årskurs V:

MATERIAL

Olika träfogar, spackling, slipning, formning av buktig yta, lövsågning, kall bearbetning av metaller, varmbehandling av plasterna, tennlödning, bränning och borstning av barrträd, tygtryck, emaljering, flätning, mosaikarbeten, spånarbeten, träsnitt, miniatyrmodeller, svarvning

Träkitt, spackelfärg, lödtenn och flusser, gummilim, ädelträbitar, acrylbitar, emalj, flätningsmaterial, mosaik, aspspån, övningsbräda, (träsnitt), byggsatser, hobbylim

ETAPPMÅL

Ideskisser på tavlan, konstruktion av träfogar, enkla ritningar, studium av buktig yta, olika drivningssätt, olika moment och förfaringssätt vid fogning (systematisering), lödningställets upphettning, lödkolvens rengöring, lappning av cykelring, gjutformar, att fästa svarvstycket. Skyddsföreskrifter.

ARBETSUPPGIFTER

Dragrulle, ask, undervattensbåt (dykande), blomhylla, periskop, "kom-ihåg" ställning, spiklåda, knäckebrödslåda, klädnypa, väderkvarn, pussel, hållare för tändsticksask, fågelbord, djurfigurer, flygande vinge, fånglås, blomkäpp av plast, hatthylla, ställning, framkallningskopp, pincett, kristallapparat, visselpipa, klädställ, slev, skål, kopp, hölje, reliefplåtarbeten.

ARBETSREDSKAP

Drivhammare, lödkolv, plåtsax, dornar, stämjärn, ugn med termostat, (+ 150°C), upphettningsanordningar (flytgas endast om klassrummet är ovanför markytan, annars acetylen), träsvarv, emaljeringsplatta, hobbykniv.

Årskurs VI:

a. De som i klasserna III—V deltagit i teknisk slöjd, fortsätter med denna under höstterminen enligt följande program. Under vårterminen deltar dessa elever i textilslöjdens utbytesprogram.

ARBETSSÄTT

Rörliga och fasta fogar, prydnadssnideri, fanering, bockning av rör, gängning, varmsmide, hårdlödning, förtenning, service och reparation av cykel, reparationer i hemmet; glasskärning gångjärn, lås, proppning

MATERIAL

Faner och tunnfaner, beläggningsskivor, lödsilver och -mässing, flusser, kontaktlim, skruvar, muttrar, nitar

ETAPPMÅL

Faner och spärrfaner, tolaga, gänga, skruv och mutter, upphettning av stål och smide, hårdlödning, förhindra tillplattning av rör, böjning av glas, reparationsknep, skyddsföreskrifter

ARBETSUPPGIFT	ARBETSREDSKAP
Skrin, vindflöjel, hylla, hängsmycke, brosch, ked, brevställ, servettställ, pall, balansbommar, bastupall, dörrklapp, ringspel, spegelram, solur, ringklocka, summer, elmotor, minielbil, lampett, korvspett, bordsben, ishockeyklubba, bastuskopa	Slipmaskin, smidesverktyg, (små), Gängningsverktyg (små), rörbockningsverktyg (små), glasskärare, nitformare, fogsvans, träuniversalmaskin (närmast för lärarens förarbetning av materialet)

b. Utbytesprogram under vårterminen för de elever som i årskurserna III—V deltagit i textilslöjd.

ARBETSSÄTT	MATERIAL	ETAPPMÅL
Styckning, formning, ytbehandling, fogning och reparation av trä, plast, metall. Service av cykel, idrotts- och campingtillbehör, t. ex. reparation av cykelring, stämjärn, skiftnyckel, oljekanna, montering av bindningar, byte av säkring, slipning av saxar och knivar, yttre undersökning av hemmets el-anläggningar	Färdiga bitar av trä, plast och metall, lim, målfärg, andra ytbeläggningsämnen, nitar, spikar, skruvar, maskinskruvar, lågstadiets vanliga tilläggstillbehör	Uppfostran till en trygg användning av enkla handverktyg, fogning, ytbehandling. Planering inom ramen för arbetsområdet och följdriktighet i arbetsgången. Inlärandet av små knep vid reparationer och serviceuppgifter i hemmet

ARBETSUPPGIFT	ARBETSREDSKAP
Prydnadsföremål, smycken, egna reparationsarbeten, demonstrerade reparationsarbeten i hemmet	På lågstadiet används vanliga arbetsredskap och apparater.

Årskurs VII:

ARBETSSÄTT	MATERIAL	ETAPPMÅL
Arbete med träbearbetnings- och metallbearbetningsmaskiner, svetsning med gas, elsvetsning, genomgång och service av moped, byggande av svagström- och transistorapparater, laminering av plast, svetsning av plast, vakuumformning, att sy markistyg	Telefon- och radiobyggandets komponenter, miniatyrmotorer	Rätta arbetsmetoder, rätt användning av skyddsanordningar, av skydd och hjälpmedel, övriga arbetsskyddsfaktorer, lugn, koncentration, oförskräckhet, förstahjälpåtgärder, maskinernas riskmoment, användningsmöjligheter och deras gränser, service av arbetsredskap och maskiner, krav på personlig formgivning, individuellt färgval, kvalitet och estetiska krav.

ARBETSUPPGIFT	ARBETSREDSKAP
Hemmets prydnads- och bruksföremål, trefot, eldgaffel, kandelaber, lödskopa, panna, nyckelskåp, spinnrockshuvud, redskapslåda, ankare, kryddhylla, salladssked, fruktskål, elgitarr, telefon, transistorapparater, tidningsställ, televisionsbord, fiskhåv, boj, (tapetserad), bastupall, tältstol, tältpåse, slaginstrument.	Planhyvel, rikthyvel, bandsåg, gassvetsaggregat, punktsvetsaggregat, kantsaxar, metallsvarv, vakuumapparat, plastsvetsningsmaskin, motorarbetsredskap, verktyg för byggande av telefon och radio, möjligheter till antenn och jordning.

17.2.5. Tillvalskurser i slöjd

17.2.5.1. Tillvalskurser i textilslöjd

I textilslöjden indelas tillvalskursernas lärostoff i två olika studieprogram:

A) Beklädnad och hemmets textilier

B) Textilplanering och fri formgivning

Då timantalet för tillvalsämnena är rätt knappt tilltaget, har man funnit det ändamålsenligt att differentiera undervisningen så, att eleverna kan välja den plan som intresserar dem mest. I de flesta skolor måste undervisningsmaterialet i varje fall förnyas och kompletteras och anskaffningarna kan då planeras efter elevernas val, beroende på vilka områden av ämnet de är mest intresserade av. I läroplanen har man reserverat möjligheter för eleven att göra alternativa val också inom ramen för huvudprogrammet.

I en differentierande undervisning som denna, behandlas allt nytt gemensamt, även om alla elever inte väljer detta arbetssätt. Ämne för gemensam behandling kan t.ex. vara ett nytt material, en ny arbetsmetod eller en variant av denna eller också mera ingående behandling av något tidigare inlärt. Alla elever bibringas på detta sätt en viss uppfattning om det som är föremål för behandling, de får nya idéer och impulser för ett självständigt val av uppgifter och arbetsmetoder. Det är likväl inte skäl att i detta sammanhang undervisa alltför detaljerat, emedan en sådan undervisning inte intresserar alla och inte heller är behövlig. Om detaljerna undervisar man små grupper eller enskilda elever var för sig, eller också använder man sig av olika elevaktiverande metoder.

I tillvalskurserna kunde man gärna låta undervisningen anknyta till traditioner på orten eller eventuella drag hos näringslivet därstädes. Planeringen av arbetena och tillämpningen av eventuella traditionella arbetsmetoder borde likväl vara moderna och basera sig på elevernas intresse.

Årskurs VII:

A) BEKLÄDNAD OCH HEMMETS TEXTILIER

Sömnad	Introduktion av olika kommersiella mönster
— väst	Grundlig kännedom om användningen av kommersiella mönster.
— långbyxor	Utveckla konsten att prova
— nattdräkt	
— badkappa eller höftkläde (sarong)	
— stranddräkt, baddräkt, soldräkt eller annat dylikt	Sömmar och kantförstärkningar som lämpar sig till de valda arbetena
— lätt friluftsblus	Lösningar till planerade detaljer
— accessoarer till föregående	
Stickning och virkning:	
Stickat eller virkat enligt rådande mode	Bekanta sig med användning av stickningsmaskin
	Övning i att använda färdiga arbetsbeskrivningar
	Sömmar och knäppning av stickade och virkade plagg
Textilkunskap och textilvård:	
Sådant, som kommer fram under arbetets gång som komplettering till den gemensamma kursen	

B) TEXTILPLANERING OCH FRI FORMGIVNING

Vävning:	
— trasmatta	Grunderna i vävning: revning (varpning) uppsättning av väven, beräkning av garnåtgång
— poncho	Grundbindningar
— smalt tyg till väskor, dukar eller dylikt	Tillämpning av färgläran ur textillärans synpunkt
Formning:	
Fritt val av arbetsmetod	Skapande arbete, som kompletterar de arbetsmetoder som behandlats under den gemensamma undervisningen
— läderarbeten	Planering av arbetet
— batik	Självständig komposition, fritt val av material
— tygtryck	Tillämpning av färgläran
— knytning	
— flätningsarbeten	
— bandvävning	
Valbart a) eller b):	
a) *Broderi:*	
Olika föremål och kompositioner efter eget val	Arbetsmetod: räkna trådar (t.ex. korsstygn, förstygn, plattsöm, botten- och hålsöm)
b) *Knyppling:*	
Olika övningar för dekoration av andra arbeten	Grundslag
	Tillämpningar
Textilkunskap:	
Komplettering till materialläran enligt vad som framkommer under arbetets gång	

Årskurs VIII:

A) BEKLÄDNAD OCH HEMMETS TEXTILIER

Sömnad:	
— sommarklänning	Möjligheter att ändra ett kommersiellt mönster
— kjol	Öva att arbeta självständigt efter olika slag av färdiga arbetsbeskrivningar och -teckningar
— jacka	Nya arbetslösningar
— fritidsdräkt	Strykning av ylleplagg
— accessoarer till föregående	Tvätt, sprättning och strykning av plagg. Olika sätt att ändra och förnya
— nytt av gammalt	
Stickning och virkning:	
Stickat eller virkat enligt rådande mode	Montering av ylleplagg
	Varianter av detaljer på stickade och virkade plagg
Textilkunskap och textilvård:	
Materiallära	Kännedom om ylletyg. Kännedom om lämpliga fodertyger
Textilvård	Materialets och modellens inverkan på plaggets skötsel.
"Textilvården börjar redan vid inköpet av ett plagg"	Mindre lagning av kläder
"Lönar det sig att köpa god kvalitet"	Vård och lagning av hemmets textilier: materialets och modellens inverkan på skötseln, förebyggande vård, lappning och stoppning på maskin
"Gammalt men ändå nytt"	
"Lagar vi stickat och trikåplagg"	
"Nyss inköpt och nytt, men hur länge"	
"Lönar det sig att laga kläder hemma"	

B) TEXTILPLANERING OCH FRI FORMGIVNING

Vävning: Valbart i mån av möjlighet t.ex. — liten duk eller löpare — filt — bastuhandduk — prydnadskudde	Grundligare kännedom om uppsättning, Solvnotans användning, trampuppbindning enligt anvisning och förmåga att följa trampningsschema. Introduktion av olika sammansatta och härledda bindningar. Färdigställande av handvävda tyger
Valbart en av punkterna a)-c):	
a) *Broderi:* Olika föremål och kompositioner efter eget val	Arbetsmetod utan att räkna trådar: (t.ex. färgbroderi, applikation eller maskinbroderi)
b) Fri formgivning Olika föremål. Fri teknik.	Uppgörande av arbetsritning enligt skiss
c) *Knyppling:* Övningar och tillämpningar	Kompletterings- och fortsättningskurs
Textilkunskap och textilvård: Efter behov under arbetets gång	Färdigställande av broderiarbeten samt vård- och tvättanvisningar, speciell uppmärksamhet ägnas linne och andra sådana material. Introduktion av nya material och deras behandling.

Årskurs IX:

A) BEKLÄDNAD OCH HEMMETS TEXTILIER

Sömnad: Plagg för olika tillfällen — finklänning med accessoarer — friluftsplagg med accessoarer — fritidskläsel Valbart a) eller b):	Introduktion av handarbetslitteratur Klädsel vid olika tillfällen: "Min klädsel", "Finn din egen stil" Klädproblem: olika figurtyper och -problem Färg-, material, modellval
a) — barnkläder (spädbarn, lekålder)	Barn- och spädbarnskläder: material, modeller, tyg, mängd och kvalitet.
b) hemmets textilier (inredningstextilier, bordstextilier, sängtextilier)	"Vad bör jag köpa, vad göra själv" Olika sätt att anskaffa textilier till hemmet och finansieringsplan för dem (Jfr program B) Behandlas fördjupat och fullständigare
Stickning och virkning: "Jag kompletterar mina kunskaper i stickning och virkning"	— Varianter på uppläggning efter behov. — Mönsterstickning — Olika ökningar och minskningar och deras användning — Kanter, fållar, knapphål, fickor, knappförstärkningar — Stickfel och hur man rättar dem — Förkortning och förlängning av stickat — Vård och förvaring av stickat
Textilkunskap: Textilekonomi "Textilekonomi som del av privatekonomin"	Familjens beklädnadsbudget, de årliga utgifterna för kläder och långsiktsplan.

"Vad hör till hemmets textilekonomi"	Olika sätt att anskaffa kläder och finansieringsfrågor
"Hur får jag mina pengar att räcka till"	
Framtidsutsikter inom textilbranschen ur intresse- och yrkessynpunkt	Kostnads- och materialåtgångsberäkningar för kläder man gör själv
Utbildningens betydelse	Helhetsbudget för kläder enligt egna planer
Den ekonomiska företagsamhetens betydelse	
Konsumentupplysning	Val av symaskin för hemmet. Ändamålsenliga val av arbetsredskap för hemmet. Slöjdutrymmen i hemmet
"Hur väljer jag efter de uppgifter jag fått?"	
Redskapslära	

B) TEXTILPLANERING OCH FRI FORMGIVNING

Vävning:	
Ett litet prydnadsarbete efter eget val eller efter färdig modell	Orienterande kännedom om olika tekniker
— upplockningsmönster, olika tekniker	Noggrannare kännedom om en teknik efter eget val
— transparantväv	Kunskap om material och struktur i handvävda tyger
— bildväv	Stildrag hos den finländska textilkonsten och designen
— finnväv	
Valbart a) eller b):	
a) *Broderi:*	
Olika föremål och kompositioner efter eget val	Presentation av de textilarbeten som finns i muséer på orten och de broderier som förekommer där. Enkel tillämpning av folkliga och kulturhistoriska broderimetoder på egna arbeten
b) *Fri formning:*	
Fria arbeten. Material: t.ex. trä, garn, metalltråd, metallskivor, läder, plast, pärlor, bast, spånor m.m.	Kunskap om hobbymaterial och de föreskrifter som står att få
	Kännedom om olika hobby- och handarbetsorganisationer samt affärer i branschen
Textilkunskap:	
"Det unga paret bildar hem".	Planering av hemmets inredningstextilier. Tillämpning av färgläran på heminredning. Anskaffningsmöjligheter av textilier till hemmet och finansierinsplan. Olika grupper av hemtextilier och planering för anskaffning av dem. (Jfr program A)
"Jag planerar en egen vrå".	
Framtidsutsikterna inom textilbranschen ur intresse- och yrkessynpunkt. Utbildningens betydelse i yrket. Vikten av ekonomisk företagsamhet	Kännedom om material som behandlar textilplanering och fri formgivning

17.2.5.2. Tillvalskurser i teknisk slöjd

Den tekniska slöjden uppdelas som tillvalsämne i årskurserna VII—IX i *träslöjd, metallslöjd samt el- och motorlära.*

Ett särskilt problem uppstår om eleven deltar första, andra eller tredje året i ifrågavarande tillvalsämne. Om eleven fortsätter att delta i samma ämne — i detta fall i tekniska slöjd — skall undervisningen ordnas så individuellt som möjligt och målet ställas i enlighet med elevens prestationsnivå. I grundskolans slutskede bör om möjligt eleven ges möjlighet till en fixerad provprestation, som upptar både självständig problemlösning samt praktisk planering och utförande.

I följande framställning åtskiljs inte årskurserna. Dessutom har varje delområde alternativa lösningar för sina studieplaner. Vid valet av dessa bör läraren beakta olika omständigheter, men speciellt elevernas intressen och förhållandena på orten.

Träslöjd i årskurserna VII—IX

ARBETSSÄTT	MATERIAL OCH REDSKAP	ETAPPMÅL
1. alternativet (även flickor) Konstsnideri — formning konstbetonad småslöjd, användning av s.k. mjuka material	Inhemska och utländska träslag, spånor, övriga material från naturen, plaster och övriga redan tidigare nämnda mjuka material	Planering och formgivning, tradition i former, skönhet, stoffexperiment, olika tekniker Arbetsskyddsfaktorer
Prydnads- och bruksföremål, antikmöbler	Lämpliga redskap, keramikugn, drejskiva	
2. alternativet Olika fogar och träkonstruktioner, maskinellt träarbete, fanering, tapetsering, krävande ytbehandling sprutmålning	Inhemska och utländska träslag, enkelt faner, olika skivor och ytbehandlingsmetoder	Planering av möbler, en konstruktiv ändamålsenlighet, hållbarhet, stilfullhet, val och förfärdigande av fog, arbetets rationalisering, ekonomisk användningen av hjälpmedel, service av motorer och verktygsbett. Arbetssäkerhet i olika arbetsmetoder
Möbler och bruksföremål	Hammare och häftmaskin för tapetsering serviceapparater, handmaskiner och arbetsmaskiner för trä, kompressor, målningsspruta, lämpligt utrymme	
3. alternativet (även flickor) Papparbeten, bokbindning, skinnarbeten, horn- och benarbeten	Olika slag av papp, tapetserings- och annat papper, klottyg, plasttyg, olika skinnsorter, horn- och benämnen	Formgivning och annan planering, klippning, limning, nitning, sömnad flätning, sågning, slipning
Prynadsföremål, bruksföremål reparationsarbeten	Pappkniv, formgivningspinnar, specialverktyg, hålstans, nitformare också för knäppare och hålnitar, skomakarkniv, syl, bensåg	

Metallslöjd i årskurserna VII—IX

ARBETSSÄTT	MATERIAL OCH REDSKAP	ETAPPMÅL
1. alternativet Metallernas maskinella bearbetning, skärning med gas, svarvning, gjutning, härdning	Olika stålsorter, koppar, mässing, lättmetaller	Planering av arbetsmetoder, iordningställande. maskinvård, rätta arbetsmetoder, arbetssäkerhet
Bruksföremål för hemmet och camping, föremål för hobbyverksamhet.	Svarv för metall, smältugn	
2. alternativet Konstsmide, konstsvetsning, arbete i silver och nysilver, glasarbeten, stenarbeten, lerarbeten, arbeten i betong och gips.	Glasrör och sten, lera, betong, gips och andra redan tidigare presenterade s.k. hårda material	Skärning av glas, kapning, bockning, blåsning, specialtekniker, slipning, sågning av sten, stämning, borrning, putsning, gjutformar, gjutteknik, härdare
Prydnads- och bruksföremål.	Drejskiva, keramikugn, bunsenbrännare, täljnings- och svarvningsverktyg.	

El- och motorlära i årskurserna VII—IX

ARBETSSÄTT	MATERIAL OCH REDSKAP	
Svagströmteknik		
Telefon och andra elapparater	Specialverktyg	Grunderna i telefonteknik, förtrogenhet med dithörande komponenter.
Motorteknik:		
Service och reparation av moped, utombordsmotorns och motorsågens konstruktion; eventuell service och reparation	Specialverktyg och motorer	Personliga skydd, demontering och montering. Mopedens byggnad och funktion.
Bilteknik:		
Att bygga en skrotbil	Bilens underrede och delar, specialverktyg	
Byggande av elektroniska anläggningar och experiment	Dioder, transistorer, motstånd, specialverktyg	Uppbyggnad och funktion Förtrogenhet med de till byggandet hörande komponenterna

Studiebesök:

Besök i lokala växlar, centraler, verkstäder och i nedan nämnda ämnens institutioner.

Läraren i el- och motorlära bör vara förtrogen med kursen i *kemi och fysik. Gemensamma arbetsområden* för de båda ämnesgrupperna är nödvändiga i undervisningen och kräver samarbete av lärarna.

17.2.6. Specialkurser

I ett läroämne som slöjd, där det gäller handens arbete och att utveckla den praktiska färdigheten, är det möjligt att erbjuda eleverna i årskurserna VII—IX exeptionellt många specialkurser. Men de reella förutsättningarna för att en specialkurs skall lyckas är beroende — förutom på elevernas intresse — i hög grad på lärarnas intressen, på om hjälp kan fås av utomstående experter samt på skolans utrymmen och redskap.

Följande förslag är uppdelade i två grupper. Det första hör till textilslöjden och den andra till den teknisk slöjden. Eleverna bör så mycket som möjligt tillåtas välja fritt, oberoende av vilken studieplan — textilslöjd eller teknisk slöjd — eleven i huvudsak följt inom de obligatoriska ämnena i årskurs VII—IX.

Grupp I:		
	Fortsättningskurser i stickning	Assessoarer
	Fortsättningskurser i virkning	Barnkläder
Grund- och fortsättningskurs i vävning	Kurs i maskinstickning	Nytt av gammalt
Knytning	"Vardaglig textilkunskap"	Hemtextilier
Grund- och fortsättningskurs i knyppling	"Konsumentens klädköp"	
	De unga och textilreklamen	Grupp II:
Batik	De unga och textilmarknaden	
Tygtryck	Väskkurser	Inredning av ett hem
Emaljarbeten	Toffelkurser	Bilbyggnad
Spånarbeten	Huvudbonadskurser	Rymdteknik
Bastarbeten	Regnplaggskurser	Betong
Läderarbeten	Stranddräkter	Elektronik
	Gåvokurser	Filmteknik

Svagströmsteknik
Svetsningsteknik
Byggande av sommarstuga
Tåg
Gravering och etsning
Hemmets maskiner
Båtar
Glas
Flygplan
Trafik
Jordbruksmaskiner
Modellflygplan; (motor- o. glid-)
Optiska apparater
Drivning
Emaljering
Papper
Tvätt
Bränslen
Miniatyrmotorer. Moped
Minielbilar
Träsnitt
Keramik
Inredning
Teknisk ritning
Datamaskinteknik
Produktens födelse
Fotografering
Gjutning
Övervakning och handledningsteknik
Fanerbåtar
Vatten- och avloppsarbeten

Till specialkurserna kan också fogas studiebesök till anläggningar i ifrågavarande bransch.

17.2.7. Periodundervisning i slöjd

Slöjdens timantal, 2 vt. (gemensamt ämne) i årskurs I—VII och 2—3 vt. i årskurs VII—IX (tillvalsämne) kan även uppdelas för periodundervisning på följande sätt.

En två timmars undervisningsperiod på lågstadiet och en tre timmars period på högstadiet kan anses som lämpliga arbetspass i ämnet. Fastän en tre timmars period är den mest tilltalande på högstadiet för att jämförelsevis stora arbeten där skall kunna utföras utan avbrott, kan man likväl tillämpa läroplanen inom ramen både för två och tre veckotimmar. I allmänhet är en timmes arbetspass i slöjd oändamålsenliga.

Om man vill förlägga perioderna i högstadiet till t.ex. 4, 8 eller 16 veckor, erbjuder arbetsområdena lämpliga 3 × 4, 3 × 8 och 3 × 16 timmar eller 12, 24 eller 48 timmars perioder. På samma sätt är det möjligt att få med 2 vt. 2 × 4, 2 × 8 och 2 × 16 timmar eller 8, 16 eller 32 timmars perioder.

17.3 Arbetssätt

17.3.1. Småslöjd

I årskurserna I—II är elevens viktigaste glädjekälla att själva få pröva, forma och skapa. Till detta strävar man på allt sätt genom att sporra och uppmuntra eleven. Om man som utgångspunkt har barnets egen förmåga att uttrycka sig i färg och form, uppnås så småningom också en rätt väl utvecklad händighet, utan att barnets lust att arbeta minskar.

I dessa årskurser ställs inte ännu några stora krav på kvalitet och felfrihet. Arbetsglädje ger mera tillfredsställelse än kvalitet. Även i ett sämre arbete försöker man hitta detaljer, som förtjänar beröm. Till barnens arbeten ges rikligt med mångsidiga, nya impulser som sporrar dem till egenhändigt skapande. Kopiering undviks. Om något är svårt ges hjälp, och när uppgifterna planeras, borde de planeras så, att de inte är för svåra för barnen.

Genom arbetsredskap och arbetslokaler fostras eleven till ordning och noggrannhet. Genom grupparbeten försöker man uppnå anpassning och övning i samarbete. Eleverna lär känna arbetena i de andra klasserna. Man tar del av skolans utställningar. Eleverna ges möjlighet att stifta bekantskap med litteratur på området.

17.3.2. Textilslöjd

I slöjdundervisningen kommer de individuella och elevcentrerade arbetssätten i främsta rummet. Varje elev arbetar i egen takt. Arbetena bör planeras så, att också den långsammaste eleven får någonting färdigt och de snabba kan komplettera sitt arbete med olika detaljer o.dyl. *En inre nivågruppering i klassen* är en möjlighet att differentiera arbetet bland elever, som är olika snabba och sysslar med olika arbeten. Om man här kan förhindra, att det uppstår mer- och mindervärdeskänslor hos eleverna, så kan man uppnå goda resultat genom att var och en har möjlighet att göra framsteg på sitt eget individuella sätt inom sin egen grupp utan att man stör, påskyndar eller hindrar eleven i arbetet.

I arbetet bör eleven använda sin kunskap, färdighet och fantasi. Om arbetsuppgifterna inte fordrar intellektuell ansträngning, förlorar de sitt intresse på samma sätt som kopieringsuppgifterna, då de inte ger utrymme åt den skapande fantasin. De individuella skillnaderna är likväl stora mellan eleverna i en klass och läraren borde sträva till att var och en får sådana uppgifter, som motsvarar elevens förmåga. Det är av vikt att läraren känner sina elever så väl, att han kan anpassa undervisningen efter deras individuella förutsättningar.

Eleverna utför själva arbetet till alla delar. Lärarens uppgift är endast att visa, hur man utför något visst arbetsmoment. Om någonting inlärts gemensamt i klassen, i grupp eller enskilt, måste läraren försäkra sig om att eleverna faktiskt behärskar, vad de lärt. Läraren rör sig bland eleverna och kontrollerar, att eleverna faktiskt klarar uppgiften. Han hjälper endast vid behov.

Det är av mycket stor betydelse, att skolans textilundervisning anknyts till alla de företeelse i samhäller, som berör detta område. Därför borde man i mån av möjlighet få in i undervisningen studiebesök till utställningar, muséer, affärer, industrianläggningar, konstnärsateljéer osv. På landsorten och i skolor, där skolskjutsarna binder elevrnas tid, borde dessa studiebesök anpassas till de egentliga skollektionerna. Härvid borde man kunna komma överens om omdisponering av lektioner och om byte av lektionstid med andra ämnen. När man undervisar i ämnen som hör till textilkunskapen, är det viktigt, att man under lektionerna utgår från sådana närliggande och vardagliga situationer, som eleverna känner till. I synnerhet i undervisningen i materiallära och konsumentkunskap bör man komma ihåg att välja sådana exempel, att eleven är personligt intresserad av dem.

Undervisningsperioden i textilkunskap får inte vara alltför lång, i normala fall inte ens en hel lektion. T.ex. en på ett elevaktiverande sätt tillrättalagd undervisningssituation av typen "veckans tema" kan omfatta bara en kort stund i början eller slutet av lektionen. Då det är fråga om t.ex. en så omfattande uppgift som "helhetsbudgetering" o.dyl. eller också att t.ex. väcka intresse för reklam i kritisk avsikt, har man lagt märke till att om dessa ämnen behandlas vid för tidig ålder, ger undervisningen inget resultat. Eleven bör således vara mogen att tillägna sig undervisningen.

I textilkunskap har eleverna stor hjälp av t.ex. en samlingspärm. I den kan man samla prov på olika textilvaror, bilder, upplysningar, artiklar m.m. På detta sätt vänjer man eleverna vid att som konsumenter ta ställning till de produkter, som erbjuds dem. Fastän man inte får offra alltför mycket tid på en dylik pärm, borde innehållet i denna likväl ge impulser, inte enbart inriktade på det man just håller på med, utan också på allt som ansluter sig till ämnet. På detta sätt riktas uppmärksamheten på temat och lusten att också i andra sammanhang skaffa mera information vaknar.

I undervisningslokalerna för textilslöjd bör finnas all godkänd undervisningsmateriel och andra hjälpmedel ordnade så, att de är lätt tillgängliga för såväl lärare som elever. Man bör sträva till att eleverna egenhändigt kan använda de redskap de behöver, och eleverna bör vänjas vid att hålla dem i god ordning och gott skick. Arbetsredskapen bör passa i händerna på barn i olika ålder och vara av lämplig storlek, så att eleverna lär sig naturliga arbetsmetoder genast från början. Speciell uppmärksamhet bör fästas vid det bibliotek av handböcker, som bör finnas i klassrummet och användningen av dessa böcker. Man bör vänja eleverna vid att själva skaffa den information de behöver i handböcker, arbetsbeskrivningar, tidskrifter m.m.

Textilundervisningens olika arbetsområden bör anknytas till den övriga skolundervisningen och övriga läroämnen på de sätt som anges i de anvisningar som speciellt utarbetats för detta ändamål. Av speciell vikt är att textilundervisningen integreras med teckning, huslig ekonomi och medborgarfärdighet.

17.3.3. Teknisk slöjd

I den tekniska slöjden blir läraren tvungen att leda undervisningssituationer som är till sin karaktär helt olika varandra. Undervisningen i detta ämne är sedan gammalt synnerligen elevcentrerad och består till stor del av individuell handledning. Ett elevcentrerat, individuellt arbetssätt bör dock ledas med hjälp av instruktioner och ett för varje årskurs planmässigt uppgjort studieprogram. Grupphandledningarna utgörs av olika slag av korta inlärningssituationer. Sådana kan vara t.ex. presentation av ämnesområdet, diskussion om material, demonstration av tekniker, demonstration av arbetsredskap och tillfällen, då ett mera omfattande arbete presenteras eller monteras.

Vid flere tillfällen som vid övergång till en ny uppgift skall elevernas *motivation* stimuleras och intresset inriktas genom lärarens presentation av den nya arbetsuppgiften. De viktigaste hjälpmedlen i undervisningen är härvid en diaprojektor, ett rikligt bildmaterial, eller annan vanlig åskådningsmateriel. Också allmänt använda föremål eller enheter — också i form av utställning — är att rekommendera. Stimulerande åskådningsmateriel skall läggas undan medan planeringen pågår. Det viktigaste är dock att man stimulerar arbetet på många olika sätt samt i detta skede även påvisar de *problem,* som är anknutna till uppgiften eller arbetsområdet.

Planeringen kan ske individuellt eller ha karaktären av grupparbete. Eleven borde redan från början uppleva arbetet som sitt eget. Därför bör man sträva till att eleven själv får planera och utföra arbetet från idé till färdigt föremål. Lärarens handledning bör stöda elevens egna strävanden. I en lägre årskurs (III—IV) är elevernas planering mera begränsad. Härvid skall arbetet innehålla vissa moment — förutom stommen — som eleven fullständigt självständigt planerat. Senare kan planeringen omfatta en genomgång av arbetets huvudmoment. Här utreds under lärarens ledning arbetets olika skeden, materialproblem, beräkningar, arbetssätt, arbetsföljdsfrågor osv. På så sätt skapas tillräckligt goda förutsättningar för att eleven skall kunna självständigt planera och genomföra uppgifter. Planeringen kan ske på många olika sätt: genom att forma direkt i olika arbetsmaterial genom skissering på papper, arbetsritning osv. Eleverna skall på alla årskurser ta mera del i planering än hittills. Planeringsmetoderna utkristalliseras av sig själv och blir allt utförligare på de högre årskurserna. För att göra planeringen meningsfull, måste det motivationsskapande förarbetet innehålla *rikligt av impulsgivande*

faktorer. Eleverna är mera intresserade av ett individuellt utfört arbete. Detta uppnås genom att *variera* på samma arbetsuppgift. Trots att man i vissa arbeten strävar till exakthet i måtten av didaktiska skäl, kan man ändå godkänna olika förslag och lösningar. I alla arbetsskeden strävar man till att en uppgift omsorgsfullt fullbordas oberoende om det är fråga om planering eller utförande. Ett fritt byte av arbetsuppgifter borde inte komma ifråga.

Materialkännedom förvärvas genom experiment. Dessa experiment försiggår under en hel eller en del av lektion och kan, ifall de är väl genomtänkta, ge värdefulla erfarenheter och upplevelser. Eleverna borde få kunskap om hur materialet beter sig i olika förhållanden, dess formbarhet, hållbarhet och andra fysikaliska egenskaper. Materialexperimenten borde inte sammankopplas med bestämda arbetsuppgifter.

Arbetssättet demonstreras i början av eller under det att eleven utför den individuella delen av arbetet. Denna undervisningssituation är i allmänhet avsedd för hela gruppen, men också individuell handledning behövs. Lärarens demonstration bör omfatta ett verkligt utförande, som alla utan hinder kan följa. Ifall arbetssättet är av den art, att en sådan demonstration inte är praktiskt genomförbar, måste läraren se till att samtliga i tur och ordning kan ta del av den. Lärarens demonstration kan också uppdelas i flere moment omväxlande med praktisk övning. Övning av fristående tekniska moment blir vanligt först på högstadiet, då det blir fråga om en mångskiftande eller annars krävande arbetsuppgift och som förutsätter en klar gestaltning och en väl uppövad färdighet.

Demonstration av arbetsredskap eller apparater har några särdrag. Därvid strävar man närmast till att ge kunskap om centrala eller nya effektiva redskap. Man undersöker deras konstruktion, användningssätt och -möjligheter. I samband med demonstration av arbetsmaskinerna intar arbetsskydds- och -säkerhetsfostran en allt mer central plats.

Under slöjdlektionerna går största delen av lärarens tid till individuell handledning. De lärarcentrerade inlärningssituationerna bör bli så få som möjligt. Men t.ex. presentation av en arbetsuppgift, materialupplysning samt uppställande av problem kräver alltid en stund för lärarstyrd undervisning. Behovet av sådana tillfällen är dock begränsat och av det övriga lärostoffet kräver endast det mest centrala i lärostoffet liknande undervisningen.

De enskilda eleverna arbetar som bekant inte i samma takt. Därför måste man i ett sådant ämne som slöjd, där övning har en stor betydelse, alltid beakta lämpliga *individualiseringsåtgärder.*

Sådana är de i stycket 17.2.4.1. nämnda parallella arbetsområdena. En annan möjlighet är att ge tilläggsuppgifter. Detta kan ske på flera olika sätt:

— Åt de snabbaste och mest utvecklade eleverna ges sådana uppslag, som leder till att uppgiften blir fullständigare utförd än ursprungligen hade avsetts.

— Eleven får själv välja och planera tilläggsuppgifter. Ibland måste läraren åt passiva och ointresserade elever föreslå en tilläggsuppgift.

— Eleven kan om han så önskar, förfärdiga hjälpmedel för undervisningen eller utföra serviceuppgifter. Härtill kan han inte åläggas annat än inom ramen för det läroplanen tillåter. Annars deltar *alla* elever i gemensamma serviceuppgifter för att upprätthålla ordning, renhet och trivsel.

När arbetet blir färdigt och ämnet slutbehandlats, hålls en *redovisningsstund,* där man under ett kort samtal värderar arbetets resultat, dryftar olika lösningar och undersöker hur de i början uppställda problemen lösts.

Det är önskvärt, att läraren i början av terminen även diskuterar med eleverna detaljerna i den uppgjorda studieplanen. Elevernas anmärkningar kan hindra felbedömningar och fyndiga idéer för arbetet kan komma fram.

I skolbyggnaden borde reserveras en central plats, där elevernas individuella arbeten eller också grupparbeten kan beses. Utställningsmaterielen bör bytas tillräckligt ofta. Gemensamma arbeten kan bli kvar i skolan för att användas på ett ändamålsenligt sätt. Alla färdiga individuellt utförda arbeten, som inte ställs ut, bör eleverna ha möjlighet att ta hand om så fort som möjligt.

17.3.4. Arbetsskyddsfostran

Synpunkter som berör arbetssäkerheten bör behandlas redan i samband med småslöjden. Mot människans verksamhet och hälsa riktade faror som vassa verktyg, hinder, maskiner, kemikalier, avfall och oordning bör redan tidigt inpräglas i elevernas medvetande. Samtidigt strävar man till att hos eleverna framkalla en positiv inställning till arbetssäkerheten. (→ medborgarfärdighet)

I teknisk slöjd men också inom slöjdens andra områden bör man alltid sträva till a) att hos eleverna befästa trygga arbetsvanor b) att betona betydelsen av personliga skyddsanordningar och allmänna skyddsföreskrifter c) att eliminera sådana fakorer som i skolans undervisning utgör en fara för elevernas hälsa och säkerhet.

Särskild uppmärksamhet bör fästas vid dessa omständigheter på högstadiet, där man i större utsträckning använder arbetsmaskiner. Tillfällena till fostran i arbetssäkerhet och arbetsskydd är exceptionellt många, eftersom eleverna under arbetets gång mycket konkret kan iakttaga de faror, som kan uppstå i samband med maskinernas användning. Eftersom den tekniska slöjden på högstadiet närmast är planerad att bli ett tillvalsämne och eftersom skolorna har mycket olika möjligheter att meddela undervisning i användningen av teknisk apparatur, kommer elevernas färdigheter — som dessutom påverkas av deras individuella olikheter — att bli differentierade till innehåll och inlärningstidspunkt. För att kunna följa elevernas utveckling och samtidigt ha ett fortgående grepp om arbetssäkerheten, föreslås kommittén att man tar i användning ett *elevkort för teknisk slöjd.* Av elevkortet finns en modell på s. 340. Kortet följer med eleven, när han flyttar från en skola till en annan. Det bör även vara tillgängligt för eleverna, för att de skall kunna följa med sin egen utveckling.

Vid undervisningen i användningen av arbetsmaskiner, behövs en speciell programstomme som omfattar maskinrummets allmänna skyddsföreskrifter, särskilda föreskrifter för varje enskild arbetsmaskin, en dispositionsmodell för demonstration och övning, alla nödiga kontroller samt övervakningen av varje enskild elev. Den presenterade programstommen är ett förslag, som kan vidareutvecklas.

Allmänna säkerhetsföreskrifter i maskinrummet:

— Allmänna förhållningsregler ("trafikregler" och "rummets tavlor")
— Förutsättningar för att maskinen får användas
  a) tillräcklig kunskap och övning
  b) kontroll att maskinen är i skick
  c) lärarens tillåtelse
— Antalet arbetande elever inom ett i görligaste mån avgränsat område (vanligtvis två elver)

— Hjälpmedlens och skyddsanordningarnas plats vid maskinerna
— De personliga skyddsanordningarnas antal och plats

Arbets- och säkerhetsföreskrifter för varje enskild maskin:

— Maskinens användningsmöjligheter, dess begränsning och riskfaktorer
— Rätt arbetsställning
— Rätta arbetsgrepp och rörelser
— Koncentration och uppmärksamhet under arbetet
— Användningen av personliga skyddsanordningar och hjälpmedel för varje enskild maskin.

Inlärning och övning av arbetsteknik:

— Genomgång av maskinens byggnad och funktion samt säkerhetsföreskrifterna
— Demonstration och inlärning med stillastående maskin
— Övning av olika moment med stillastående maskin; kritik
— Demonstration och individuell övning med påkopplad maskin; lärarens uppsikt
— Demonstration av inställningen, inlärning, övning samt kontroll.

Översyn och tryggande av arbetsskyddet:

Läraren har orsak att övervaka skyddsanordningarnas, hjälpmedlens, maskinernas, första hjälp-utrustningens och släckningsmaterielens standard och skick samt till sin förman göra en skriftlig framställning om de brister som iakttagits. Skolans maskiner och skyddsmateriel skall vara i ett sådant skick, att de fyller de krav som social- och hälsovårdsministeriet med stöd av arbetsskyddslagen fastställt. Både det uppställda uppfostringsmålet och tryggheten i arbete förutsätter detta.

17.4. Bedömning av arbetsresultaten

I synnerhet lågstadiets elever vill gärna visa sina färdiga alster åt läraren och önskar få dem godkända. På högstadiet är eleverna mera återhållsamma och är själva kritiskt inställda till sina alster. Det ser ut att vara på sin plats att arbetsresultaten bedöms redan under arbetsskedet och i synnerhet genast då arbetet är färdigt. Svårigheterna att bedöma hela undervisningsgruppen på samma gång förorsakas därav, att eleverna inte arbetar i samma takt och genom detta kommer motivationen för bedömningen att lida.

Både lärare och elever tar del i bedömningen av arbetsresultatet. En gemensam genomgång av arbetena ger eleverna impulser för kommande behov och visar dem, att samma uppgift kan lösas på många olika sätt. Eleverna är i allmänhet mera positivt inställda till kamraternas kritik än till den de får av läraren. Läraren borde undvika att ge en alltför skarp kritik. Bedömningen måste vara uppmuntrande, men eleverna måste också fostras till att göra kritiska iakttagelser i en uppbyggande anda. Läraren bör undvika att slå ned eleven med sin kritik. Man kan t.ex. vid bedömning samla alla arbeten och diskutera vilka mål man i samband med arbetet försökt uppnå och vilka av målen som uppnåtts. Resul-

taten kan grupperas på olika sätt och man kan t.ex. påvisa, att flere av målen har en elev lyckats uppnå, en del sämre andra bättre.

Vid bedömning är det av vikt att en elevs resultat jämförs med elevens tidigare resultat och vidare iakttar, om det skett någon utveckling till det bättre. Ifall inte så skett borde orsakerna utredas. Vid bedömning av helhetsprestationen skall alltid tas i beaktande det självständigt utförda arbetets andel ända från idé till färdigt alster. Ett färdigt föremål skall inte heller bedömas enligt de vuxnas krav på ändamålsenlighet och estetika kvaliteter, utan man bör beakta det för varje åldersstadium typiska och den därav föranledda motivationen och genomsnittliga prestationsnivån.

Också elevernas föräldrar borde få information om slöjdens förnyade och mångskiftande mål. Många föräldrar har säkert en synnerligen ensidig uppfattning om det arbete, som utförs under slöjdlektionerna. Man har lagt märke till att hemmets inflytande på elevens inställning till slöjden är märkbart. Också föräldrarna borde lära sig att förstå att inte en klanderfri arbetsprestation är den viktigaste och värdefullaste delen av slöjdundervisningen, utan att ett eget *initiativtaganed, självständighet och planeringsförmåga* skall ställas framom kunnandet. Ofta väntar de vuxna alltför mycket av ungdomen ifråga om prestationsförmåga. Vid bedömning måste man framförallt komma ihåg, att det viktigaste är barnens självständiga arbete. Viktigare än ett tekniskt exakt utfört arbete är att skapargläjden bibehålls.

I slöjdundervisningen har huvudvikten lagts på ett mångsidigt arbete och inte på en oavbruten bedömning av arbetsresultaten. Anordnande av egentliga kunskaps- och färdighetsprov skall undvikas. *Arbetsresultatet omfattar inte inprägling av minneskunskaper och består inte av ett färdigt föremål, utan innefattar olika slag av beredskap, att kunna tillämpa arbetsanvisningar och lösa problem. Diagnostiska prov kan hållas som stimulerande omväxling.* Svar på frågor får inte lämnas obehandlade, "öppna", utan skall behandlas så fort som möjligt i en gemensam diskussion.

Allmänt anses en jämförande vitsordsgivning i slöjd vara en svår uppgift och dessutom oändamålsenlig. En anteckning att kursen fullgjorts tillsammans med ett skriftligt meddelande skulle bättre tjäna slöjdundervisningens målsättning. Om man trots allt genom allmänt givna föreskrifter kräver jämförande vitsord, borde läraren fästa uppmärksamheten på vitsordens spridning. Läraren använder gärna skalans mellersta siffror, emedan det är svårt att avgöra, vilken den prestationsnivå är, som i en viss årskurs skall ge ett bestämt vitsord, och ännu svårare är det att fastställa en sådan prestationsnivå, då uppgifterna hela tiden varierar. Motivationen lider, om inte både intresserade och likgiltiga elevers prestationer dedöms objektivare. De elever som fortsätter med tillvalskurser skulle ha större nytta av en anteckning om fullgjord kurs, kombinerad med en skriftlig skala. Detta skulle på samma gång visa att kursen fullgjorts samt prestationens art. Till bedömningen kunde dessutom fogas ett omnämnande, där det skulle framgå i hur hög grad eleven är intresserad av ämnet eller dess delområden.

Vid vitsordsgivningen i slöjd kan man använda följande delfunktioner som bedömningsgrund:

1. Eget initiativtagande
2. Självständighet
3. Planeringsförmåga
4. Förmåga att förverkliga en egen idé (ändamålsenligt val av material och arbetssätt, kritiskhet)

5. Arbetets planenliga fortskridande
6. Förmåga att tillämpa arbetsinstruktioner (teori)
7. Det tekniska utförandet (nivå, snabbhet, säkerhet)
8. Det stilenliga helhetsintrycket
9. Insikt i den konsumentkunskap som är ansluten till arbetet
10. Intresse, uthållighet

Delmålens prestationsnivå skall inverka på vitsordsgivningen så, att vid alla delmål fästs lika stor uppmärksamhet. Dessa bedömningsgrunder bör också delges föräldrarna.

17.5. Slöjdundervisningen och andra ämnen

17.5.1. Textilslöjd

Gemensamma mål på den estetiska fostrans område förenar textilslöjd och *teckning*. I framtiden måste man också fästa speciell uppmärksamhet vid samverkan mellan dem (se teckning i del I, kapitel V).

Textilslöjdens samverkan med *medborgarfärdighet* och *huslig ekonomi* belyses av följande uppställning, som samtidigt ger anvisning om, hur denna samverkan i praktiken bör beaktas i skolarbetet.

a) Teckningens och textilslöjdens integreringsområden:

Utom den horistontala integration som föreslås här, borde läraren beakta också den vertikala integrationen för dessa ämnen.

Textilslöjd	Årskurs	Teckning
Uppgifterna som problem: Planering och utförande av dekoration Lapparbete	III	Rytmisk avbildning Dekoration
Problem: Skiss till bruks- och prydnadsföremål Val av material och färg	IV	Färg- och valörlära Delar och helhet Uppgifter som hänför sig till form
Guideböcker, etiketter, broschyrer, titelremsor Informationens formspråk Arbetsbeskrivningar och -ritningar	V	Presentation av tryckteknikska metoder
Sakinformation och reklam Internationell varudeklaration Fantasiföremål, planering av dekoration, färgernas betydelse för resultatet.	VI	Bilden i kommunikationen: tecken och symboler Färgernas symbolik
"Textilvärldens kontinuerliga förnyelse" Orienterande kunskap om den finska textilindustrin och -konsten	VII	Vår tids konstföreteelser och härtill hörande faktorer
Grundläggande analys av reklamen Planering och tillverkning av tyg. Planering av hemmets textilier. Olika grupper av hemtextilier och plan för deras anskaffning Tillämpning av färgläran på inredningsplaner	VIII—IX	Kamerakonstens uttrycksmedel Enhetselement: inredning, byggnad, struktur

Arbetsritningar för olika tekniker	Perspektiv, projektion, schablon
Maskinernas bruksanvisningar och styrschabloner	
Grundritningar för byggnaderna	Landskap, byggnad, miljö
Presentation av källmaterial i textilplanering och design	De viktigaste kulturhistoriska företeelserna
Stildrag i finländsk textilkonst och design	
Bekantskap med textilarbeten i ortens muséer	
Folkliga och kulturhistoriska arbetsmetoder	

b) Integrering av textilslöjd och medborgarfärdighet:

Textilslöjd	Årskurs	Medborgarfärdighet
Daglig klädvård	III	Kläder
Skillnaden mellan fakta och reklam	VI	Reklam och omdöme
Grundläggande analys av reklamen: "Fakta eller locksång"	VII	Renlighet ur egen och omgivningens synpunkt
Kostnadsberäkningar, jämförelse mellan egenhändigt gjort och färdigköpt. Lönsamhet vid eget arbete. Orienterande kunskap om finländsk textilindustri		Den ekonomiska fostrans speciella frågor: strävan till ekonomiskt oberoende, olika grupper av näringslivet stöder varandra
Textilvård	VIII	Arbetet som skapare av ekonomiska värden: utkomstplaner och drömmar om rikedom
"Lönar det sig att köpa god kvalitet"		Kravet på självbehärskning, omdöme och planmässighet: rätt och fel sätt att spara
"Lönar sig att laga kläder hemma"		
Framtidsutsikterna i textilbranschen ur intresse- och yrkessynpunkt	IX	Val av levnadsbana och inkomsten
Utbildningens betydelse		Konsumtion och levnadsstandard
Den ekonomiska företagsamhetens betydelse		Planeringens betydelse. Den ekonomiska företagsamheten
Kännedom om olika handarbets-, slöjd och hobbyorganisationer		Strävan till ekonomiskt oberoende
Klädbudgeten som helhet ur egen och familjesynpunkt		Olika grenar av näringslivet som stöder varandra
Årliga utgifter för kläder och långtidsplanering. Olika sätt att anskaffa kläder och finansieringsfrågor		Att ge ut pengar
"Hur får jag mina pengar att räcka till"		Om inköp
"Hur jag träffar val på basen av den information jag fått"		Budgetering
		Rätt och fel sätt att spara

c) Integrering av textilslöjd och huslig ekonomi:

Textilmateriallära	Årskurs	Årskurs	Huslig ekonomi
Textilmateriallära	III—IX		
Kunskap om varudeklaration	VII—IX	III—IX	Varudeklaration
Varudeklaration-produktdeklaration	VII		
Strykning och strykredskap	III—IX	VII	Efterbehandling av tvätt
Efterbehandling av tyger och dess inverkan på plaggets skötsel	VII—IX	VII—IX	Skötsel av textilier

Förvaring av kläder	VII		
Daglig klädvård	III—IX		
Skötsel och lagning av hemmets textilier	VIII		
Hälsosam klädsel	VII	VII	Ändamålsenlig arbetsdräkt och personlig hygien
"Hur jag är fräsch och välvårdad"			
Klädsel och personlig hygien	IX	IV	Uppträdande vid olika tillfällen
Klädsel för olika tillfällen			Att grunda ett hem
Planering av hemmets textilier			Bostad, inredning
Tillämpning av färgläran på inredningen			
Klädbudget för mig och familjen. Årliga utgifter för kläder och långtidsplanering. Olika sätt att anskaffa kläder och finansieringsfrågor. Sätt att anskaffa textilier till hemmet och plan för finansiering av dem			Familjebudget

17.5.2. Teknisk slöjd

Av de ovan presenterade lärostoffsenheterna har många anknytning till den estetiska fostran. T.ex. den undervisning i konstsmide och svetsning, silver- och nysilverarbete, glas-, sten-, ler-, betong- och gipsarbeten samt att tillverka prydnads- och bruksföremålen, som hör till tillvalskursen i metallslöjd (2. alt.), kan ske i samverkan med *teckningsundervisningen.*

Läraren i el- och motorlära bör känna till kurserna i *fysik* och *kemi,* så att han hela tiden är medveten om elevernas möjligheter att tillämpa, i synnerhet fakta från fysiken på svagströms-, modellmotor- och bilteknik samt elektroteknik. I slöjden kan man också förfärdiga olika till fysiken anslutna arbetsuppgifter så som glidplan, vattenhjul, periskop, väderkvarn, kristallapparat, ringklocka, summer, telefon, transistormottagare osv.

Den tekniska slöjden och teckningsundervisningen kan kombineras med undervisningen i *historia.* Sålunda kan något motiv från historien belysas både i bild och form. I teckningsundervisningen kan man behandla former och konstruktioner, i slöjden bygga miniatyrmodeller eller som grupparbete också mer omfattande samlingar av miniatyrmodeller, t.ex. utvecklingen av städerna, fortskaffningsmedlen, jordbruksredskapen osv.

Genom att samverka med undervisningen i *naturalhistoria* kan man i slöjden förfärdiga redskap för insamling och förvaring. Material ur naturen som används i slöjden, är lämpliga kontaktpunkter vid samverkan med naturalhistoria. Kulisser till skådespel kan göras genom samarbete mellan eleverna, *modersmåls-,* teckning- och slöjdläraren. Material som behövs i *gymnastiken* kan förfärdigas under slöjdlektionerna. Av övriga ämnen har *medborgarfärdighet* vissa anknytningspunkter till slöjden, bl.a. i frågor som arbetsskydd och miljövård.

ELEVKORT I TEKNISK SLÖJD

Elev:

Skoldistrikt:

Lågstadium:

Också lågstadiets undervisning och övningar antecknas.

Deltagande i teknisk undervisning som tillvalsämne:

Träslöjd	VII ☐		Metallslöjd	VII ☐		El- och motorlära	VII ☐
»	VIII ☐		»	VIII ☐		»	VIII ☐
»	IX ☐		»	IX ☐		»	IX ☐

Användningen av maskiner	Underv.	Övn.	Inställn. färdighet	Lärare	Årskurs
Träsvarv	☐	☐	☐	_____	_____
Bandsåg	☐	☐	☐	_____	_____
Stämmaskin	☐	☐	☐	_____	_____
Planhyvel	☐	☐	☐	_____	_____
Rikthyvel	☐ ☐	☐	☐	_____	_____
Fräsmaskin	☐ ☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐	_____	_____
Cirkel	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐	_____	_____
_____					
_____					
Vakuumapparat	☐	☐	☐	_____	_____
Slipmaskin	☐	☐	☐	_____	_____
Borrmaskin	☐	☐	☐	_____	_____
Bågplåtsax	☐	☐	☐	_____	_____
Metallsåg	☐	☐	☐	_____	_____
Punktsvetsningsaggr.	☐ ☐	☐ ☐	☐	_____	_____
Flytgasaggr.	☐ ☐	☐ ☐	☐	_____	_____
Gassvetsaggr.	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐	_____	_____
Elsvetsaggr.	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐	_____	_____
Metallsvarv	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐	_____	_____
_____					
_____					

Specialkurser i slöjd som eleven fullföljt/fullföljer:

_____ _____

_____ _____

När eleven flyttar sänds elevkortet till den nya skolan. Detta kort är avsett för att effektivera arbetssäkerheten.

XVIII Huslig ekonomi

18.1. Mål

18.1.1. Allmänt

Målet för undervisningen i huslig ekonomi är att utveckla elevens hela personlighet inom ramen för grundskolans helhetsmål. Därför bör man

— ge eleverna *kunskaper och färdigheter* inom alla delområden av huslig ekonomi, på ett sätt som motsvarar elevernas utvecklingsnivå och deras behov för stunden, med speciell uppmärksamhet riktad på den formella delen av undervisningen

— ge eleverna handledning i *anpassning till den sociala miljön* genom att lära dem

— *iaktta och kritiskt bedöma* beroendeförhållanden mellan olika faktorer

— att självständigt lösa problem och *träffa ändamålsenliga val*

— utarbeta och förverkliga sina planer *självständigt och på eget* initiativ

— hos eleverna väcka *en positiv inställning till arbetet i hemmet* och fostra dem till en likställd arbetsfördelning med gemensamt ansvar för alla uppgifter i hemmet

— vädja till elevernas naturliga aktivitet och ge dem tillfälle till *skapande* verksamhet

— lära eleverna *inse betydelsen av trivsel i hemmet* som en faktor, vilken påverkar familjemedlemmarnas psykiska hälsa

— lära eleverna att *värdesätta hemmet som en nationalekonomisk och socialetisk enhet*

18.1.2. Delmål

18.1.2.1. Kostlära

Undervisningen i kostlära avser att ge eleverna sådana grundkunskaper, att de på basen av dem kan planera och välja hälsosam kost både hemma och borta. För att undvika de skadliga följder, som felaktiga kostvanor förorsakar, är kännedom om sammansättningen av olika födoämnen och vanliga maträtter en förutsättning.

Kunskaperna i kostlära tillämpas i de praktiska övningarna, t.ex. så att eleverna själva får planera måltider, som motsvarar deras närings- och energibehov. Man bör förklara, hur närings- och energibehovet växlar på grund av ålder, arbete och andra faktorer. Uppmärksamhet fästs vid den nationella livsmedelssituationen

och man utvidgar småningom undervisningen till att omfatta hela världens livsmedelssituation och hungerproblemet.

Eleverna bör lära känna de råvaror, som förekommer i daglig matlagning samt livsmedelsindustrins produkter, deras ursprung, sammansättning, näringsvärde, pris, de viktigaste sortimenten som förekommer i handeln, kvalitetsvarans kännetecken, användning, lagring samt tillämpliga delar ur livsmedelslagstiftningen. Speciell uppmärksamhet bör fästas vid kännetecknen på de varor, där god kvalitet också betyder högre näringsvärde. Vägledning bör ges hur man på ett ändamålsenligt sätt kan använda livsmedelsindustrins produkter i hushållet.

För att spara tid ges undervisning i användning av riktiga arbetsredskap och effektiva metoder. Eleverna ges tillfälle till självständig planering, experiment och bedömning av resultaten.

18.1.2.2. Hemvård

Eleverna bör läras att uppfatta hemmet som en med den omgivande miljön fast förbunden enhet och som en funktionell helhet. Avsikten är att lära eleverna snabba och effektiva metoder att utföra de till hemmets vård hörande uppgifterna. Eleverna görs förtrogna med användningen av olika arbetsredskap och tekniska hjälpmedel i hemmet, de prövas och jämförs sinsemellan. Man fäster uppmärksamhet vid sådana arbetsmetoder, som sparar tid och krafter, och hur man skall utnyttja olika former av service.

Ändamålet med undervisningen är också att fästa uppmärksamhet vid de viktiga frågor, som berör användningen av teknokemiska produkter i hemmet, ur hälso- och miljövårdssynpunkt samt vid avfallsproblemet.

18.1.2.3. Hemmets ekonomi och konsumentkunskap

Avsikten är att hjälpa eleverna att inse den husliga ekonomins nationalekonomiska betydelse. Strävan är att ge eleverna grunden för skötsel av eget hushåll samt en föreställning om samhällets ekonomi. Betydelsen av ekonomisk planering betonas liksom de faktorer, som hör ihop med köpprocessen, sparandet samt olika former av betalnings- och kreditsystem. De ungas växande köpkraft och ökningen av den samhälleliga aktiviteten ställer i detta avseende allt större krav på undervisningen i huslig ekonomi.

Eleverna fostras till att förstå konsumentens ställning och ansvar som en central part inom näringslivet samt de rättigheter och skyldigheter detta medför. Avsikten är att lära eleverna att bli medvetna om sina egna, faktiska behov samt den situation de befinner sig i, och att där handla kritiskt och aktivt så, att konsumtionen inte blir ett problem, utan leder till ett måttligt tillfredställande av behoven.

Speciellt framhävs betydelsen av att medvetet rangordna behoven.

Undervisningen i konsumentkunskap vill göra eleverna förtrogna med bestämmelserna i de lagar, som stiftats till skydd för konsumenten och med de företeelser som uppträder i marknadsföring som t. ex. reklam- och försäljningsfrågor, service, pris- och kvalitetsfrågor, konsumentens informationskällor och möjligheter att framföra klagomål. Eleverna övas till att fattat självständiga beslut i en tid med snabbt växlande utbud så att de växer till aktivt medverkande medlemmar i konsumtionssamhället.

18.1.2.4. Boendets grundproblem

Målet för undervisningen är att göra eleverna förtrogna med boendets grundproblem, klarlägga vad som förstås med boende samt fostra eleverna att inse de faktiska boendekraven. Man behandlar bostadens läge, anskaffning, utrymmen, verksamheten där samt synpunkter på inredning.

18.1.2.5. Familjefostran och barnavård

I *familjefostran,* som genomgående hör till undervisningen i huslig ekonomi, bör eleven hjälpas till en positiv handlingsberedskap. Målet för undervisningen är att förbereda eleverna på ett liv som familjemedlemmar och lära dem känna ansvar för trivseln i hemmet, arbetet där och för andra familjemedlemmar. Familjeundervisningsmetoden, som bör användas vid praktiska övningar i huslig ekonomi, ger goda möjligheter härtill.

Huvudmålet för undervisningen i *barnavård är* att skapa grunden för kommande föräldraskap. Närmålet är att lära eleverna utföra enkla, aktuella barnavårdssysslor i sitt eget hem, som barnvakt m.m. I detta avseende vill undervisningen ge grundkunskap (och insyn) i barnets utveckling och skötsel samt kännedom om barnets ställning som medlem i familjen och samhället. Undervisningens ton är barncentrerad och man försöker skapa en positiv inställning till barn. Speciellt bör man betona varje barns behov av att bli accepterat, varje barns människovärde. Barnets vård inriktas på en sund utveckling av hälsan och att skapa trygghet. Med dessa synpunkter i sikte försöker man hos eleverna skapa förtroende till den egna förmågan att kunna sköta barn.

18.2. Lärostoff

18.2.1. Allmänna synpunkter

De fordringar, som ställs på undervisningen i huslig ekonomi, förutsätter kontinuerlig förnyelse och utveckling på grund av de förändringar som ständigt sker i samhället. Läraren har huvudansvaret, för att undervisningen hela tiden anpassas efter förhållandena och efter de förutsättningar, som elevernas utvecklingsnivå kräver. I den mångsidiga undervisningen i huslig ekonomi bör alltid särskilt beaktas den helhet, som bildas av de olika delområdena.

De möjligheter skolan erbjuder bör utnyttjas i inlärningssituationerna och som delar av den didaktiska helheten.

Lärostoffet i huslig ekonomi omfattar många ämnesområden, som hör till olika inlärningssituationer enligt den successiva utvecklingsprincipen. Av dessa kan nämnas t.ex. ekonomisk fostran, konsumentkunskap, kostlära och hälsolära, social- och estetisk fostran, etikett, systematisk planering, rationalisering av arbetet osv.

Lärostoffet i huslig ekonomi inlärs enligt läroplanen delvis som gemensamt ämne, delvis som tillvalsämne.

18.2.2. Lärostoff för huslig ekonomi som gemensamt ämne

18.2.2.1. Årskurs VII

Kost och hälsa: Grunderna för människans näring. Livsmedel och näringsämnen. Kostcirkeln. Näringsbehovet vid olika åldrar. Kostvanor. Näringsämnenas

fysiologiska värmevärde, mätning av energi (kalori, joule). Riktig kost och dess betydelse ur nationell närings- och hälsosynpunkt. Världens näringssituation: hunger och hungerproblemet (→ geografi).

Livsmedelskunskap: Kännedom, val, lagring och användning av livsmedel. Livsmedelslagstiftningen. Varu- och produktdeklarationer, datumstämpling (→ samhällslära).

Rationell matlagning: Planering och tillredning av ekonomisk och hälsosam måltid. Matlagningens hygien. Behandling av råvaror, halvfabrikat. Tillredningsmetoder. Industriella produkter. Bakning och dess lönsamhet. Tekniska hjälpmedel, hushållsmaskiner: motiveringar för val och anskaffning, användning.

Hemmet som funktionell helhet: Rationell hemvård. Städning av hemmet. Hemmets tekniska hjälpmedel. Maskiner i hushållet: behov och motivering för anskaffning, placering, förvaring, skötsel. Riktig användning av elektricitet och säkerhetsföreskrifter (→ medborgarfärdighet). Teknokemiska produkter som används i hemmet med beaktande av synpunkter som berör hälsovård och miljövård (naturalhistoria). Klädvård: Olika möjligheter till tvätt, rengöring och skötsel, samt den service som bjuds, jämförelse mellan dessa och lönsamhet.

Grunderna i arbetsfysiologi: Riktiga arbetsställningar, -redskap, -metoder, -platser.

Hemmets ekonomi- och konsumentkunskap: Ekonomisk målsättning, medel till att uppnå målet, systematisk planering. Hemmets ekonomi: olika inköps- och betalningssätt, målsparande. Behovsanalys. Varukännedom och hur den utvecklas. Konsumentens informationskällor: forskningsinstitut inom branschen och litteratur. Kritisk och väljande inställning till massmediernas information (→ medborgarfärdighet).

18.2.3. Lärostoff för huslig ekonomi som tillvalsämne

Huslig ekonomi hör till de läroämnen, i vilka skolan måste ge eleverna möjlighet att i årskurserna VII—IX välja till 2—3 veckotimmar.

18.2.3.1. Årskurs VII

Utvidgning och fördjupning av det redan inlärda, för alla gemensamma stoffet: Kost och hälsa. Livsmedelskunskap. Rationell matlagning. Hemmet som funktionell helhet. Grunderna i arbetsfysiologi. Hemmets ekonomi- och konsumentkunskap. Eleverna planerar och utarbetar arbetsordningar i huslig ekonomi samt jämför olika arbets- och beredningsmetoder.

Eleverna aktiveras till självständigt och individuellt arbete med hjälp av källskrifter. Frågor som berör konsumentupplysning och hemmets ekonomi betonas.

18.2.3.2. Årskurs VIII

Inlärda helheter utvidgas och fördjupas. Det finns två parallella kurser att välja på, i vilka fordringarna skiljer sig från varandra sålunda, att de elever som redan i årskurs VII haft huslig ekonomi som tillvalsämne, kan i årskurs VIII välja en lärokurs med mera krävande uppgifter. Om det i stora skolor händer, att elever anmäler sig över maximiantalet för undervisningsgruppen (detta har kommittén satt till 16 elever), kan parallellkurserna undervisas i olika grupper.

I små skolor sker denna differentiering inom undervisningsgruppen. Kurserna utformas så, att de kontinuerligt blir svårare.

Till undervisningen anslutes också användning av undervisningshemmet, som gör det möjligt för eleverna att arbeta självständigt och meningsfullt. Som nytt område undervisas i nya konserveringsmetoder. Speciell uppmärksamhet fästes vid elevernas självständiga planering, arbetsmetoder och effektiva arbetsprestationer. Man prövar olika arbetsredskap, jämför dem och kritiserar arbetsresultaten. Undervisningen bör om möjligt förknippas med det aktuella. Man reder ut hur man utnyttjar olika serviceformer och utför lönsamhetskalkyl.

18.2.3.3. Årskurs IX

Uppgifternas svårighetsgrad stegras och ämnesområdena vidgas. På programmet upptas rätter, typiska för den egna landsdelen och andra länders nationalrätter, att ordna fester i hemmet, undervisning i etikett vid fester samt övningar i att duka bord för olika tillfällen. Hushållens nationalekonomiska betydelse genomgås, man fördjupar sig i hemmets ekonomi, utarbetar planer för att grunda ett hem samt fostras till att förhålla sig kritiskt till den information som speciellt massmedierna, industrin och handeln distribuerar.

Som ett nytt ämnesområde upptas bostadslära, där man behandlar boendets grundfrågor samt familjefostrans och barnavårdens speciella problem.

Boendets grundproblem: Anskaffning av bostad och dess läge. Byggnadslagstiftning: byggnadstillstånd, finansiering ("Arava"). Läsning av ritningar: byggnadstyper, typritningar, symboler som förekommer på byggnadsritningar. Bostadens olika utrymmen: utrymmesbehov, placering, allmänna serviceutrymmen. Inredning t.ex. ett bra kök, barnkammare. Material, färger, belysning. Ljudisolering. Ventilation. Konsumentens möjligheter att påverka bostadspolitiken. (→ medborgarfärdighet, samhällslära)

Barnavård och familjefostran: Barnets ställning i samhället. Samhällsförändringens inverkan på barnets ställning. Barnets ställning i det finländska samhället just nu. Barnet och olika familjetyper. Anstalten som barnets uppväxtmiljö. Beaktande av barnets behov vid planering och byggnad av hemmet och den närmaste boendemiljön. Barnet och de impulser som utgår från samhället. Barnet och samhällets stödåtgärder.

Barnet väntas: Befruktning, fostrets utveckling i huvuddrag, den väntande moderns fysik, att växa till föräldrar, förberedelser i familjen inför barnets födelse, födelsen, nyfödd (→ biologi).

Det växande barnet: Barnets fysiska och psykiska utveckling och behov av vård, tillväxt, motorisk utveckling, intellektuell utveckling, emotionell utveckling, talutveckling. Barnets dagliga vård: Kost. Skötsel av huden. Beklädnad. Sömn och vila. Barnets utevistelse och behov av rörelse.

Barnet i familjen: Barnets förhållande till föräldrar och syskon. Samvarons och familjedemokratins betydelse ur barnets synpunkt. Barnet och leken. Hemmets fostrarattityder (→ medborgarfärdighet, samhällslära).

Det sjuka barnet: Hur barnet upplever sjukdomen. Hur man skall förhålla sig till ett sjukt barn. Vård av det sjuka barnet. Undersökning av allmäntillståndet och bedömning av situationen. De vanligaste vårdåtgärderna. Barn och sjukhus. Barns anpassning på sjukhus.

Hur man förhindrar att barnet utsättes för olyckshändelser i hemmet och första hjälp: kvävning, fall, förgiftningar, drunkning, olyckor med elektricitet, brännskador (→ medborgarfärdighet).

Det avvikande barnet: barn med fysiskt handikapp, intellektuellt avvikande barn, psykiskt avvikande barn; orsakerna till handikappet, symptom, vård och inställning (→ medborgarfärdighet, religion).

18.2.4. Specialkurser

Som tillvalsämnen kan i läroplanen ingå specialkurser som sträcker sig över högst ett läsår. Under dessa kurser behandlas sådana ämnesområden och sådant stoff som grundundervisningen inte upptar. Lärostoffet bör väljas så, att det ger möjlighet att på ett mångsidigt sätt behandla ämnet. Stoffet i kurserna kan också planeras så, att man i undervisningen integrerar olika ämnen (t.ex. Flicka med stil — huslig ekonomi, textilslöjd).

18.2.5. Samverkan med andra läroämnen

Läraren bör betrakta skolan som en didaktisk helhet. Eleverna bör få en föreställning om på vilket sätt det närstående hör ihop med större helheter. Vid integrering av huslig ekonomi med andra läroämnen kan man använda successiva parallella, korrelerade kurser, periodläsning, ämneshelheter samt den successiva utvecklingsprincipen.

Beröringspunkter med andra läroämnen:

Religion:
Kalenderårets fester och familjefesternas betydelse och karaktär.

Modersmålet:
Vid grupp- och individuellt arbete skall eleverna utnyttja källitteratur av olika slag och muntligt och skriftligt redovisa givna uppgifter.
Vid festliga tillfällen uppförs lämpligt program, t.ex. bordstal.

Främmande språk:
Anvisningar på utländska konservförpackningar, namn på maträtter och olika nationalrätter samt restaurangmatsedlar.

Matematik:
Vid undervisningen i huslig ekonomi beräknas med början i årskurs VII pris på maträtter och måltider samt deras närings- och energivärden. Boendekostnader och vad det kostar att grunda ett hem. Jämförelse av kostnader och priser vid olika betalningssätt.

Fysik och kemi:
Kalori och joule, värmets ledningsförmåga, hushållsmaskinernas konstruktion, rengöringsmedel, neutralisation, surhetsgrad, pH, jäsning, mättade och omättade fettsyror o.a. är exempel på anknytningspunkter till fysik och kemi, de vetenskaper på vilka en modern undervisning i huslig ekonomi baseras.

Geografi och naturalhistoria:
Undervisningen i kostlära och livsmedelskunskap ansluter sig på många punkter till biologin, t. ex. fisk, grönsaker, sädesslag; biocider, mikroberna i livsmedel; i anslutning till ekonomisk geografi t. ex. handelsområden och tullar (prisbildning).

Ekonomi:
Ekonomisk fostran och konsumentkunskap hör som en väsentlig del till undervisningen i huslig ekonomi. Familjens ekonomi, olika inköpssätt och betalningssätt, kvalitet och prisjämförelser, utnyttjande av olika industriprodukter och serviceformer m.m. är områden som nära ansluter sig till ekonomisk fostran.

Medborgarfärdighet:
Medborgarfärdighet omfattar en hel del stoff från huslig ekonomi, som på ett meningsfullt sätt skapar grunden för den praktiska undervisningen i huslig ekonomi i de högre årskurserna, t.ex. attityden till arbetsfördelningen i hemmet, riktiga kostvanor och näringsämnena.

Personlig hygien och kökshygien, riktig hygien och sunda levnadsvanor hör nära samman med hälsovård.

Teckning:
Vid heminredning och dukning samt i olika kompositions- och dekorationsuppgifter undervisas eleverna att själva planera och utföra sin uppgift. Speciellt vid val och användning av färger får eleverna stöd av undervisningen i teckning. I heminredningsfrågor kan man utnyttja undervisningshemmet.

Musik:
Musik, sång och spel hör till kalenderårets fester och familjehögtider.

Gymnastik:
I arbetet fästs uppmärksamhet vid riktiga arbetsställningar, hållning och ett naturligt sätt att röra sig.

Textilslöjd:
Hemmets textilier och klädvård och den del av huslig ekonomi, som hör ihop därmed, ansluter sig direkt till undervisningen i textilslöjd. Vid undervisning i hur man bor trivsamt, i textil- och konsumentkunskap kan man utnyttja undervisningshemmet på många sätt.

El- och motorlära:
Hemmets elektriska apparatur. Säkerhetsföreskrifter vid elanvändning.

18.3. Undervisningsformer och arbetssätt

Arbetssättet beror alltid på den rådande situationen och de olika faktorer som påverkar den såsom eleverna, läraren, stoffet, målet, arbetsutrymmena samt undervisningsmaterielen. I många olika sammanhang, speciellt i undervisningen i huslig ekonomi som tillvalsämne och under specialkurserna är studiebesök och att inbjuda utomstående fackmän att rekommendera.

Det nya, som kommer fram under de praktiska arbetsövningarna under den första terminen, inlärs i huvudsak med hjälp av *gemensam övning*. Denna får likväl inte begränsa elevens rörelsefrihet alltför mycket, utan eleven bör i mån av möjlighet få göra sina framsteg i egen takt. De snabbaste bör få extra uppgifter, som motsvarar deras förmåga, varvid arbetssättet redan närmar sig individuell övning.

Undervisningssamtal lämpar sig väl för många ämnesområden inom huslig ekonomi. Gruppens storlek ger också goda möjligheter härtill. T.ex. barnavård

och familjefostran är områden, där undervisningssamtal är att rekommendera, likaså i ekonomi och konsumentfrågor.

Det är skäl att använda *grupparbete* vid undervisningen inom alla delområden i huslig ekonomi, då målet för ämnesområdet eller stoffet är socialt. I tillvals- och specialkurserna kan man även använda grupparbete så, att eleverna i grupp planerar t.ex. bestämda kostsammansättningar (hälsosam kost för en som utför lätt/tungt arbete) inom ramen för en bestämd budget också för en längre tidsperiod. — I bostadslära kan man t.ex. utföra beräkningar för boendekostnader i bostäder av olika typ.

Under den andra terminen övergår man i undervisningen till *familjeundervisning,* varvid eleverna arbetar i grupper om 3—4. Eleverna utför samtidigt olika arbetsuppgifter i grupp. Vid denna form av undervisning kan man beakta eleverna individuella förutsättningar. Uppgifterna fördelas enligt elevernas prestationsförmåga. Arbetsinstruktioner ges skriftligt åt eleverna och man lär dem använda olika källskrifter och referensmaterial.

Individuellt arbetssätt bör användas i den gemensamma undervisningen i huslig ekonomi samt i tillvals- och specialkurserna. På detta sätt vänjs eleverna vid självständig planering och självständigt arbete.

Mest självständigt utför eleverna individuellt arbete i undervisningshemmet. Då eleven samtidigt utför många olika uppgifter, är han tvungen att planera och organisera större uppgiftsserier för längre perioder än i grundundervisningen. I huslig ekonomi ingår rikligt med sådant stoff, som lämpar sig för instruerad och programmerad undervisning med möjlighet till differentiering. Detta förutsätter dock av fackmän utarbetad undervisningsmateriel.

18.4. Hjälpmedel vid undervisning och studier

18.41. Läroböcker och annan skriftlig materiel

Läroböckerna är fortfarande skolans viktigaste hjälpmedel vid undervisning och inlärning. De bör utformas så, att elever som arbetar i olika takt så mycket som möjligt kan arbeta självständigt.

Läroböckerna i huslig ekonomi borde vara sådana som föreslagits i del I kapitel 7.2.2. punkt B, C eller D.

Bredvidläsningslitteratur, som kompletterar läroböckerna, behövs inom olika områden av huslig ekonomi. Av stor betydelse är användningen av *arbetsböcker. Lärarhandledningarna* ger goda tips och impulser för lärarens undervisning. *Läromedelspaket* är synnerligen ändamålsenliga. En inlärningsbefrämjande helhet skapas av de i det föregående nämnda böckerna och olika AV-materiel.

Tidningar och tidskrifter kan ge impulser för undervisningen i huslig ekonomi. På alla områden i detta ämne sker nämligen en fortsatt utveckling, och då man ur tidningar och tidskrifter kan få mycket varierande uppgifter i frågor, som berör huslig ekonomi, bör man leda eleverna till kritisk läsning av sådan information.

18.4.2. Klassbiblioteket i huslig ekonomi

För att underlätta elevernas individuella arbete borde det i varje klassrum för huslig ekonomi finnas ett tillräckligt omfattande bibliotek, med publikationer från olika områden, såsom kostlära och livsmedelskunskap, ekonomisk fostran och konsumentkunskap, barnavård, familjefostran, hemvård och boende.

18.4.3. Audivisuella hjälpmedel

Alla AV-hjälpmedel kan användas vid undervisning i huslig ekonomi, t.ex. radio- och televisionsprogram kan utnyttjas vid undervisningen i många delområden i huslig ekonomi.

I varje klassrum för huslig ekonomi bör finnas en tillräckligt stor tavla, en anslagstavla samt en kardborrtavla (möjligen också en magnettavala).

Beträffande bildmaterialet hänvisas till läroplanen del I, kapitel 7.5.5.2.

Diaserier, som belyser olika områden av huslig ekonomi finns tillgängliga i stort antal. För att kunna använda dessa på ett ändamålsenligt sätt för att effektivera inlärningen, det i klassrummet finnas en projektor med tillbehör.

Vid planering av klassrum för huslig ekonomi borde man fästa uppmärksamheten vid att det i klassrummet finns tillräckligt med fritt väggutrymme och möjligheter att använda AV-hjälpmedel.

Inredningen i klassrummet bör vara sådan att den möjliggöra en effektiv och ändamålsenlig övning i bruket av arbetsredskap och möjlighet till jämförande experiment.

18.5. Bedömning av inlärningsresultaten

Vid undervisning i huslig ekonomi måste läraren *utöver elevernas kunskapsnivå bedöma deras praktiska arbetsprestation.* Också beaktandet av elevernas individuella differenser förutsätter ett klarläggande av deras prestationsnivå. Utvärderingen av inlärningsresultaten i huslig ekonomi sker i huvudsak genom *observation* av elevernas beteende i undervisningssituationerna. Eleverna får därvid omedelbart en realistisk föreställning om sin egen förmåga. Detta är betydelsefullt också ur motivationssynpunkt.

Vid bedömning av elevernas teoretiska kunskaper bör man använda diagnostiska prov, vilka man får reda på genom luckor och fel i kunskaper och undervisning. Resultaten av dylika prov används vid repetitioner och planering av individuella uppgifter. Resultaten används inte vid vitsordsgivningen.

Avsikten med ett prognostiskt prov är att ge läraren en så objektiv bild som möjligt av elevernas kunskaper och färdigheter för vitsordsgivning. Provet bör beröra olika sidor av det inlärda och innehålla olikartade uppgifter. (se del I, kap. IX).

XIX Lant -och skogsbruk samt trädgårdsskötsel

19.1. Mål

Målet för undervisningen i lant- och skogsbruk samt trädgårdsskötsel i grundskolan är följande:

1. de *kunskaper i lant -och skogsbruk* samt till dessa anknutna näringar, som eleverna erhållit från andra ämnen, fördjupas och utvidgas såsom
   — det mest omfattande praktiska tillämpningsområdet för biologin,
   — utnyttjare av maskiner och övriga tekniska anläggningar,
   — företagsform med speciella särdrag och organiskt knuten till hela landets ekonomiska liv;
2. undervisningen skiljer sig från de angivna utgångspunkterna för de allmänna målen
   — genom att erbjuda eleverna en möjlighet att få en inblick i olika strävanden och uppgifter anknutna till lant- och skogsbruket med speciell uppmärksamhet riktad på bl.a. de kunskaper och färdigheter som dessa kräver, arbetets kvalitet, förhållandet arbete—kapital, lönsamhetssynpunkter och marknadsrelationer,
   — genom att erbjuda eleverna möjligheter att tillägna sig teoretiska och praktiska kunskaper i övriga anknutna områden med speciell uppmärksamhet fäst vid undervisningsstoffets praktiska tillämpningsvärde förutom inom ramen för jord- och skogsbruket även utanför densamma, ävensom anpassning av undervisningsstoffet enligt elevernas personliga intresse;
3. eleverna lärs att *tillämpa* inhämtade kunskaper även genom praktiska övningar, iakttagelser och experiment;
4. eleverna vägleds i att *förstå vikten av de naturliga förutsättningarna* för *att utöva lant- och skogsbruk samt betydelsen av lant -och skogsbruket som en naturskyddande och naturvårdande faktor.*

Då det gäller att fördjupa och utvidga erhållna kunskaper i lant- och skogsbruk, bör man sträva till att eleverna förstår saker och företeelser som tillämpningar av tidigare erhållna kunskaper (biologi, kemi, fysik), där ett dylikt samband kan iakttagas (exempelvis uppkomsten av nya sädessorter som resultat av en biologisk korsning). En sålunda meddelad undervisning ansluter sig som en logisk fortsättning till en tidigare meddelad och ger tillika grund för att utveckla en självständig slutledningsförmåga.

I fråga om undervisningen rörande maskiner och övriga tekniska anordningar är målsättningen högst praktiskt betonad. Fördjupandet av kunskaper sker närmast i samband med övningar i körning, användning, service och reparation genom att fästa uppmärksamhet på maskinernas och anordningarnas mekaniska

funktionsprinciper. Praktiska anpassningsexempel på enkla fysikaliska principer kan också ge impulser till nya idéer.

Ämnet bör studeras som en form för ekonomisk företagsverksamhet speciellt med hänsyn till det egna landet. Eleverna borde bringas en allmän uppfattning om sådana omständigheter, som jordbrukets struktur och utveckling, produktion och konsumtion, jordbrukarbefolkningens inkomstbildning, generationsväxling och därav förorsakat kapitalbehov, sociala förhållanden, binäringar etc. Å andra sidan borde eleverna få en bild av lant- och skogsbruket som privatekonomisk företagsform: driftsekonomiska spörsmål, alternativa produktionsgrenar, lönsamhet och den enskilda företagarens möjligheter att inverka på uppnåendet av ett förbättrat driftsekonomiskt resultat.

Undervisningen avser inte att skänka fackkunskaper, utan att ge en grund för yrkesvalet efter genomgången grundskola. Även för de elever, som icke hyser något intresse för jordbruk vid yrkesvalet, är denna undervisning av betydelse exempelvis för planering och skötsel av trädgårdar, gräsmattor och grönområden, skogsodling, artificiell fiskodling, biodling). Periodiska kurser ger eleverna alternativa möjligheter beroende på lokala förhållanden, personligt intresse och lärarens sakkännedom.

Ämnet erbjuder rikliga möjligheter till skapande verksamhet och ett mångsidigt studium av biologiska företeelser. Om den praktiska verksamheten ordnas ändamålsenligt, utvecklar den en mognande människas hela personlighet. Genom praktiska försök erbjuds även möjligheter till att öva induktiva beslutsmetoder. Uppgifter och övningar bör planeras sålunda, att eleverna inte uttråkas med rutinmässigt arbete.

Det geografiska läget och klimatet ställer sina egna begränsningar på produktionen såväl i hela landet som i varje trakt för sig. De lokala naturbetingelserna är av vikt för varje produktionsenhet och det är t.o.m. möjligt att i någon mån inverka på dem. I fråga om att bevara och utforma kulturlandskapet spelar uppodlandet av jorden fortfarande en central roll. Industrialiseringen och bosättningens koncentration till tätorter har ställt naturens fortsatta kretslopp i farozonen och jord- och skogsbruket är av central betydelse, då det gäller att fylla de luckor, som därvid uppstått.

Speciellt aktuell är frågan om de faror, som insekt- och växtgifter åstadkommit. Bruket av gifter bör dirigeras sålunda, att man vid sidan av en strävan till skördeökning aktar sig för att förorsaka skador. Problemet angår icke blott jordbrukarbefolkningen, utan det är gemensamt för alla landets invånare. Härvid ävensom ifråga om all naturvård bör man påpeka för eleverna deras eget ansvar.

19.2. Lärostoff

19.2.1. Lärostoffets indelning i perioder

Lärostoffet omfattar *växtodling, trädgårdsskötsel och -planering, skogshushållning, husdjursekonomi, kunskap i maskinanvändning och ekonomisk planläggning.*

Lärostoffet har planerats för årskurserna VII—IX periodvis.

Ifall läsåret indelas i sex perioder, avslutas dessa på följande sätt:

I i början av oktober

II i slutet av november

III omkring den 20 januari
IV de första dagarna i mars
V i slutet av april
VI de första dagarna i juni

Lärostoffet för varje period är utvalt närmast med *tanke på det för årstiden aktuella.* Periodens längd är ca sex veckor, varvid till en period räknas 12—18 veckotimmar. Tack vare indelningen i perioder uppstår flera tämligen självständiga kurser. Dessa kan väljas i studieprogrammet även av de elever, som inte önskar studera hela det 2—3 veckotimmar omfattande tillvalsämnet lant- och skogsbruk samt trädgårdslära, ifall de kan befrias från studier i något annat läroämne under denna tid.

Lärostoffet i perioderna har ordnats kursvis och i följd för att även kunna förverkligas under hela läsåret såsom ett 2—3 veckotimmar omfattande läroämne. Då elevernas intresse riktar sig på jordbrukets olika sektorer, och då de lokala förhållandena växlar, har lärostoffet ytterligare ordnats sålunda, att skolan kan erbjuda, eller ifall det anmälda antalet elever är tillräckligt stort, valbara studieprogram med huvudvikten lagd på antingen

A) lant- och skogsbruk eller

B) trädgårdslära.

Man torde även kunna samla lärostoff genom att ta med stoff från både punkt A och B och ytterligare inrymma däri andra för de rådande omständigheterna lämpade kurser.

Lärostoffet kan periodvis indelas i följande delområden:

Årskurs	Period	A *Övervägande lant- och skogsbruk*	B *Övervägande trädgårdsskötsel*
VII	1	Höstkurs A I	Höstkurs B I
	2	Växtodlingens grunder	Växtodlingens grunder
	3	Husdjursskötselns grunder	Husdjursskötselns grunder
	4	Skogarna i det ekonomiska livet	Nyttoväxter: grönsaker, bär och frukter
	5	Husdjursskötselns fortsättningskurs	Växthusodlingens grunder
	6	Vårkurs A I	Vårkurs B I
VIII	1	Höstkurs A II	Höstkurs B II
	2	Skogsvård och avverkning	Skörde- och marknadsföringskurs
	3	Handel med produkter och förnödenheter	Kurs i trädgårdsplanering
	4	Lantgårdens maskiner	Odling av tidiga grönsaker och blommor
	5	Odlingsplaner	Odling av grönsaker och plantor
	6	Vårkurs A II	Vårkurs BI II
IX	1	Höstkurs A III	Höstkurs B III: prydnadsväxter
	2	Jordbruket i nationalekonomin	Binäringar: Pälsfarmning, fiskodling o. dyl.
	3	Bokföring och beskattnnig	Bokföring och beskattning
	4	Ekonomisk planläggning	Trädgårdsplanläggning
	5	Lantgårdens maskiner II	Växtskydd och marknadsföring
	6	Vårkurs A III	Vårkurs B III

Undervisningens mål bör inte vara en översiktskurs, som totalt täcker lantbrukets sektor, eftersom studierna då blir ett mekaniskt inlärande. *Det är bättre att koncentrera sig grundligt på några helheter* och ta fram sådana detaljer, som väcker intresse och hjälper till att göra undervisningen levande.

Förutom de av ålderskategorin ställda begränsningarna bör vid valet uppmärksamhet fästas vid de förutsättningar som de *lokala naturbetingelserna* erbjuder. Speciellt bör utrönas, huruvida den rådande produktionsinriktningen motsvarar de lokala förutsättningarna, och huru ändamålsenligt den ansluter sig till landets totala produktion.

Undervisningsperioderna har planlagts sålunda, att de ansluter sig till varandra samt till kurserna i övriga läroämnen. Då det är möjligt att behandla delområden som en separat helhet, tvingas man att använda sig av en undervisning med sk. expanderande kretsar. Härvid bör man akta sig för att använda för lång tid till repetition av tidigare perioder och sålunda tråka ut eleverna. Då en förut undervisad detalj upptas på nytt, bör den kompletteras md aktuella synpunkter och med tillräckligt mycket nytt stoff. *Det är av vikt att hålla kontakten speciellt med lärarna i biologi, fysik och kemi, i avsikt att få till stånd en rätt tidsindelning av undervisningen och att anknyta lärostoffet till sina naturliga samband.*

19.2.2. Lärostoffet årskursvis

19.2.2.1. Årskurs VII

Period 1:

A. Lant- och skogsbrukets höstkurs I

1. Studiebesök till en lantgård. Gårdens byggnader, maskiner, trädgårds- och åkerarealer förevisas. Olika produktionsformer uppmärksammas.
2. Introduktion i gårdens aktuella arbeten: bärgning av säd, potatis och rotfrukter, uppbevaring och användning, höstplöjning m.fl. arbeten.
3. Provtagning för markkartering.
4. Skogsexkursioner till skogslotter av olika typ och trädslag, medverkan i skogsstigar.
5. Deltagande i plantering av tall eller gran.

B. Trädgårdsskötselns höstkurs I

1. Exkursion till en mångsidig egnahemsträdgård: — trädgårdens betydelse, olika delområden, intervju med ägaren.
2. Introduktion i aktuella trädgårdsarbeten antingen i skolans egen eller i någon närbelägen trädgård: skörd, konservering och användning av bär, grönsaker och frukter. Höstsäsongens skötselarbeten för gräsmattor, häckar och prydnadsväxter. Skötsel av kompostmull, höstanvändning av jordförbättringsmedel och gödselämnen, höstplöjning. Provtagning för markkartering, odling i drivbänk och växthus, aktuella uppgifter.
3. Plantering av bärbuskar.

Period 2:

A. + B. Växtodlingens grunder

1. Jordmånsterminologi: Jord, jordmån, jordart, humifiering, matjord, humushalt, humus, torv.

2. Jordarter, användbara förkortningar (representativt): Mineraljordar, på skogsmarker: fasta jordar. Organiska jordar, skogsjordar, på skogsmarker: kärr eller vattensjuka marker.
3. Skapandet av växtliga förutsättningar för odlingsväxter: Jordens vattenhushållning: dränering och bevattning. Jordens fysikaliska struktur. Jordens kemiska reaktioner: surhetsgrad, basiskhet, pH. Jordmikrobernas betydelse och skötsel. Jordförbättringsmedel, gödselämnen och gödsling. Markkartering. Jordbearbetningar. Krav som bör ställas på utsädet. Skador anställda av ogräs, växtsjukdomar och skadeinsekter, utbredning och bekämpning, växtskyddsmedlens faror och deras profylaktiska åtgärder.
4. Klimat.

Period 3:

A. Husdjursskötselns grunder

1. Husdjurens betydelse: Boskap = nyttodjur. Våra övriga husdjur. Husdjursprodukter. Husdjuren som utnyttjare av marknadslösa foder.
2. Husdjurens utfodring: Vad äter husdjuren? Nötkreaturens föda. Fodermedlens beståndsdelar. Näringsbehov: underhållsfoder, produktionsfoder. Foderenhet (fe) — ett mått för näringsvärdet, ersättningstal, fe-värde. Fodermedlens koncentrationsgrad och fyllnadsgrad, protein, mineralämnen, vitaminer, renhet, smaklighet, färskhet, hälsovärde, mångsidighet och ekonomi.
3. Boskapsskötselarbeten: Dagliga, periodiska sjukdomsfall. Mjölkning för hand och med maskin.
4. Mjölkhantering på lantgården: Renlighet, silning, avkylning, förvaring.

Period 4:

A. Skogarna i det ekonomiska livet

1. Skogen som skyddande livsmiljö.
2. Finland, Europas skogrikaste land.
3. Vad utvinnes ur skogen?
4. Skogen som en del av lantgården.
5. Skogen är till ekonomisk nytta för oss alla.
6. Finlands förutsättningar som ett skogsekonomiskt land.
7. Möjligheter att förkovra vår nationalrikedom.
8. Vem äger Finlands skogar?
9. Statens skogar och deras förvaltning.

B. Trädgårdens nyttoväxter

1. Odling av grönsaker: Växelbruk på friland, fyrskiftesbruk: bladväxter, rotfrukter, potatis och baljväxter. Växter som odlas utanför cirkulationen.
2. Odling av bär: Allmänna trädgårdsbärarter och vanligaste sorter, presentation. Grunduppgifter för odling av varje bärart. Skörd, frågor angående konservering och marknadsföring.
3. Odling av frukter: För vårt land odlingsbara arter och de vanligaste sorterna. Äppelodlingens förutsättningar, odlingszoner, grunduppgifter. Kraven på äppelträdsplantor, plantering, beskärning vid planteringstillfället.

Period 5:

A. Husdjursskötselns fortsättningskurs

1. Djurstall: Båsladugård, lösdriftsladugård, svämgödselladugård. Storsvingårdar, Hönshus mm. Djurstallens betydelse ifråga om produktionskostnader.
2. Husdjursförädling: En ny individ — naturens stora under. Ärftlighet. Förädlingsmetoder. Egenskaper värda att förädla. Avelsföreningar, stambok. Insemination.
3. Kontroll av produktion och utfodring: Kontrollföreningar. Bekantskap stiftas med kontrollen av en besättnings utfodring och produktion på basen av kontrollbokföringsexempel.

B. Växtodlingens grunder

1. Besök i ett växthus, där elever i årskurs 8 påbörjat odling av tidiga grönsaker, tomater, gurkor och blomster med utveckling och odlingsmetoder.
2. Medverkan i drivning av plantor på friland. Tomater, blomplantor.
3. Provtagning av pH, näringsämne och grobarhet.
4. Odling under glas: kall- och varmbänk, kaster, växthus.
5. Odling i drivbänk påbörjas: Upptining av drivbänksmull. Växter lämpade för odling i drivbänk, Gödsling, jordbearbetning och sådd. Skötselåtgärder för drivbänk; skyddsåtgärder, vädring, bevattning, beskuggning.

Om växthus saknas, kunde man på detta ställe sätta in en kurs omfattande någon för orten lämpliga binäringar eller utvidga kursen i husdjursskötsel.

Period 6:

A. Jord- och skogsbrukets vårkurs I

1. Förgroning av vanlig och tidig potatis.
2. Körövningar med traktor: Traktorns styranordningar och undervisning i deras bruk. Säkerhetsfrågor, skadefaror. Körning utan släpvagn, backningsövningar, övning med släpvagn.
3. Exkursion till en lantgård: Betning av utsäde och därvid beaktansvärda omständigheter, förberedande vårarbeten, gödselspridning, vårbearbetning, såddarbeten. Besök i djurstallar och ekonomi- och lagerbyggnader.
4. Observationslottens sådd- och planteringsarbeten, skötselarbeten i drivbänk, trädgårdsarbeten.

B. Trädgårdsskötseln vårkurs I

1. Aktuella arbeten i växthuset.
2. Fortsättning på arbeten i drivbänksodling: Skolning av plantor. Skötsel av drivbänkar.
3. Vårarbeten med grönsaker på kalljord: Gödsling, jordbearbetning, sådd och plantering.
4. Vårsäsongens arbeten med gräsplantor och prydnadsväxter: Räfsning av gräsplaner. Klippning av häckar. Anläggning av blomsterrabatter, plantering av blomster och skötsel med tidigare blomsteranläggningar.
5. Vårens arbeten med bärbuskar och äppelträd: Besprutningar, gödsling och jordbearbetning.

19.2.2.2. Årskurs VIII

Period 1:

A. Jord- och skogsbrukets höstkurs II

1. Körövningar med traktor och släpvagn. Övningar med traktorns arbetsmaskiner i funktion.
2. Service av traktor och arbetsmaskiner.
3. Medverkan i aktuella gårdsarbeten: Skörd, torkning och sortering av säd. Skörd av potatis och rotfrukter.
4. Lagring av kreatursfoder. Kreatursfodrens förråd: saftfoderberedning (olika råmaterial), höbärgningsmetoder, grönfoder.
5. Plöjningsövningar med traktor på odlad jord.
6. Skogsvårdsarbeten: Plantering av tall och gran. Skogsstämpling, skogsstig. Skogsröjning.

B. Trädgårdsskötselns höstkurs II

1. Exkursion till en trädgård vid ett egnahemshus eller en bondgård: Huvudvikt fästes vid trädgårdens planering och förverkligande.
2. Aktuella arbeten i trädgården. Skördearbeten, klippning av gräsplaner, skötsel av blomsterrabatter, beskärning av häckar och bärbuskar, skötsel av kompostmull, jordvändning mm.
3. Fältmätningsövning för uppgörande av trädgårdsplan: Mätningsredskap, skala.
4. Trädgårdens anläggningsarbeten: Anläggning av häck, blomsterrabatt, gräsmatta.
5. Aktuella arbeten i växthus och drivbänk.

Period 2:

A. Skogsvård och avverkning

1. Odling av trädbestånd: Trädet ensamt och kollektivt. Vad är skogsvård? Beståndsvårdande huggning och avkvistning.
2. Skogens föryngring: Naturlig och artificiell föryngring. Förnyelsehuggningar. Sådd och plantering av skog. Rasförädling av skogsträd.
3. Torrläggning av vattensjuka skogsmarker.
4. Skogsgödsling.
5. Skogens fiender: Svampsjukdomar och djur. Storm, snö och eld. Är vi skogens fiender eller dess beskyddare. Skogsskadeförsäkring.
6. Framställning av trävaror: Stockfällning, kvistning, kapning, mätning och kubering. Tillverkning och mätning av travat virke. Övriga trävaruslag. Motorsågens användning och skötsel.

B. Skörd och marknadsföring av trädgårdsprodukter

1. Uppgifter utomhus: Tagning av jordprov. Drivbänkarna ordnas i vinterskick. Äppelträd, buskar och perennaväxter skyddas för vintern.
2. Växthusuppgifter: Beredning av växttorv, kalkning och gödsling. Rengöring och desinficering av växthus, näringsämnesundersökningar, pH-provtagning. Rotslagning av julblomsterlökar. Odling av krysantemer i kruka och till snittblommor. Tillverkning av korgar för julblomster. Drivning av blommor som varit en sommar i drivbänk. Olika mikroskopprov, undersökning av växter och jordarter.

3. Skördens uppbevaring och marknadsföring: Sortering och lagring, bl. a. konserveringsmedel. Trädgårdsprodukternas merkantila kvalitetsfordringar och marknadsföring.

Period 3:

A. Handel med lantgårdens produkter och förnödenheter

1. Handel med produkter: Produktens marknadsduglighet och kvalitetsfordringar, prissättning, marknadsföringskanaler.
   1.1. Växthusprodukter: Marknadsdugliga produkter. Säd: utsäde, brödsäd, fodersäd och industriväxter: potatis, sockerbeta, oljeväxter, maltkorn. Marknadslösa produkter (i allmänhet vallväxter), förädling till husdjursprodukter.
   1.2. Husdjursprodukter: Mjölk, kött, ägg.
   1.3. Trävaror: Träet som råmaterial: sågvara, pappersved. Saluföringssätt: försäljning på rot och leveransförsäljning. Handelsvillkor och leveransmätning. Skogsindustribolag. De privata skogsägarnas organisationer och deras verksamhet.
2. Handel med förnödenheter: Handelns olika steg. Prisdifferentiering. Förnödenheter: maskiner, handelsgödselmedel, fodermedel, frön, växtskyddsmedel mm.

B. Trädgårdens planeringskurs I (hemträdgård-grönområden)

1. Trädgårdens ändamålsenlighet och olika modeller.
2. Trädgårdens storlek.
3. Lokala krav på trädgården.
4. Principer för planering av trädgårdens olika områden: Byggnader, vägar och grusgångar, gräsmattor och prydnadsväxter, nyttoområden och kompostplatsen.
5. Synpunkter på anläggning av trädgård: Markröjning och -utjämning, terrasseringar, stenpartier och dammar, anläggning av planterinsplatser, gräsplan, vägar och grusgångar.
6. Övning: Uppgör trädgårdsplan på basen av fältmätning i skala 1:200 eller 1:100.
7. Växthusuppgifter. Blomsterodling: rotslagning av vinterns snittblomsterlökar, drivning av julblommor, petunia, asparagus, canna, colaus. Odling av tidiga grönsaker påbörjas: rädisor m.fl. Grönsaksodling: sådd av tomat och gurka för drivhusodling.

Period 4:

A. Lantgårdens maskiner

1. Traktorn: Konstruktion i huvuddrag. Dieselmotorns konstruktion och funktion. Hydrauliken: konstruktion och funktion. Traktorns övriga anordningar, standardutrustning och extra utrustning.
2. Traktorn i trafiken.
3. Arbetsskyddsfrågor: Repetition av det inlärda vid körövningarna. Faromomenten vid reparations- och servicearbeten.
4. Konstruktion, service och reparation av motorsåg.
5. Körövningar, service och reparationer av maskiner.

B. Odling av tidiga grönsaker och blommor

1. Odling av tidiga grönsaker: Rädisa, sallad, spenat, persilja, dill.
2. Odling av grönsaker: skolning av tomater och gurkor, plantering och skötsel. åtgärder.
3. Blomsterodling: Gloxinia, begonia, krysantem m. fl. Sådd av cyklamen för hösten. Odling av plantor för elevernas räkning och till försäljning.
4. Växthuset: Växthusets konstruktion, uppvärmning, ventilation mm.

Period 5:

A. Lantgårdens odlingsplaner

1. Markkarteringens utnyttjande.
2. Kännedom om åkrarnas odlingsplan: Användning av jordförbättringsmedel, kalkningsplan. Beräkning av mängder gödselmedel och utsäde. Anläggning av vallar, skyddssäd, betesmarker. Såningstid, såningsföljd, fördelar och olägenheter av tidig sådd. Utsädets kvalitet, sortering och betning. Valet av växtskyddsmedel användning, förvaring och faror. Nyttan av lantbrukskalendrar i ovannämnda uppgifter.
3. Presentation av en skogsbruksplan.
4. Körövningar med traktor: Körövningar med snömaskiner.
5. Service av maskiner.
6. Medverkan i aktuella uppgifter rörande växthusodling: se följande punkt B.

B. Odling av grönsaker och plantor

1. Odling av tidiga grönsaker: Skötsel, skörd, marknadsföring.
2. Odling av grönsaker: Skötsel av grönsaker i växthus, skörd och marknadsföring. Plantodling i växthus och drivbänk för kalljordsdrift börjar: tomat, selleri, purjolök, mejram m. fl.
3. Blomsterodling: Drivning av vårblommor: tulpan, narciss, krokus. Plantodlingen fortsätter: som nya arter salvia, lobelia, ipomoea, svartöga, klockranka, viol, ageratum, bellis, lövkoja, aster, lejongap, sammetsblomma, hönsarv m. fl.
4. Odlingen i drivbänk börjar: Upptining av drivbänksmull. Sådd av kålfrön, skolning för drivbänk. Odling av blomplantor i drivbänk. Skyddsåtgärder mot nattfroster, ventilation, värmereglering, bevattning m. fl. skötselåtgärder.

Period 6:

A. Jord- och skogsbrukets vårkurs II

1. Studiebesök till en lantgård: Gödsling, jordbearbetning och sådd. Presentation av moderna metoder i vårbruket. Iakttagelser av gödselmedel, utsäde och använda mängder, kvalitet mm. Boskapsskötsel: stallutfodring och övergången till betesdrift. Utnyttjande av bete.
2. Skolans observationslotter: arbeta i skogsplantskola, åker- och trädgårdsväxter. Växthus- och drivbänksodlingar.
3. Traktorkörövningar i samband med olika arbeten med användning av släpvagn m. fl. arbetsmaskiner samt traktorns serviceuppgifter.
4. Körskicklighetstävling I.

B. Trädgårdsskötselns vårkurs II

1. Växthusodling: Skötselåtgärder och skördearbeten.
2. Drivbänksodling: Plantodling.

3. Kalljordsodlingar: Grönsaksodling: gödsling, jordbearbetning, sådd och plantering. Bärodling: gödsling, jordbearbetning och växtskyddsarbeten. Förökning av bärbuskar. Äppelodling: gödslings-, jordbearbetnings- och växtskyddsarbeten, ympning av äppelträd: grundstam, ympkvistar.
4. Skötselarbeten för gräsplaner.
5. Anläggning och skötsel av blomsterrabatter: Gödsling, jordbearbetning, blomsterplantering och sådd.

19.2.2.3. Årskurs IX

Period 1:

A. Jord- och skogsbrukets höstkurs III

1. Exkursioner till olika gårdar: granskning av lösningar till olika produktionsinriktningar speciellt ur husbondens (driftsledarens) synvinkel.
2. Fältmätningsövning på ett åkerområde: Mätningsredskap, bruket av riktig skala. En kartskiss uppgöres på millimeterpapper i skala 1:1000 eller 1:2000.
3. Kännedom om dräneringsplaner och täckdikningsarbeten.
4. Deltagande i skördearbetet: presentation av tröskverket.
5. Plöjningsövningar med traktor: kontroll av arbetets kvalitet inledning, avslutning.
6. Traktorkörövningar, traktorservice.

B. Trädgårdsskötselns höstkurs III

1. Odling av prydnadsväxter: Orientering i växtplatskraven och odlingstekniken för olika prydnadsväxter, träd, buskar och speciellt blommor. En grundligare art- och sortkännedom av prydnadsväxter. Blomsterlökar för rabatter och gräsmattor.
2. En separat perennabänksplan anknuten till hemträdgårdsplanen.
3. Medverkan i de mera krävande arbeten i skolans trädgård, drivbänkar och växthus. Desinfektion av växthuset. Växttorvfrågor.
4. Exkursioner: Till handelsträdgårdar i städer och vid institutioner m.fl., till plantskolor och parker. Artkännedom och odlingsteknik.

Period 2:

A. Jordbruket i nationalekonomin

1. Det finländska jordbrukets struktur: Utveckling, beroendet av utvecklingen inom övriga näringar. Gårdsstorlekens fördelning. Jordbrukarbefolkningens åldersstruktur och skolningsnivå. Mekanisering och arbetskraftens reducering. Framtida utvecklingsformer.
2. Strukturen i produktion och konsumtion. Självförsörjning beträffande olika produkter. Internationella marknader.
3. Jordbrukarbefolkningens inkomstbildning: Av vilka produkter erhåller "genomsnittsjordbrukaren" sin inkomst och huru regelbundet. Huru prisen bestäms för olika produkter. Konsumentens matkorg: huru mycket av det minutpris konsumenten betalar kommer jordbrukaren till godo och huru mycket går till olika representanter inom förädling och handel.
4. Jordbrukarbefolkningens sociala förhållanden: Arbetstid, bundenhet vid produktionsmedlen. Förhållandena inom den självständiga småföretagarverksamheten, ordnandet av socialskydd osv. Generationsväxlingen och dess problem (kreditbehov mm.).
5. Lantbrukets organisationsformer.

B. Någon kurs i jordbrukets binäringar

Exempel:

— *Pälsfarmning.* Pälsdjuren och deras betydelse (mink, chincilla). Synpunkter på anläggning av pälsfarm: marknader, tillgång på fodermedel, lokalisering, riskfaktorer. Pälsdjurens utfodring och skötsel (sjukdomar). Pälsdjurens förökning och därvid beaktansvärda omständigheter. Skinnberedning, sortering, lagring, prissättning, marknadsföring. Exkursioner.
— *Fiskodling:* Ändamålen med fiskodling: ökning av fiskbeståndet, omedelbar användning som föda. Allmänna förutsättningar: vattnets kvalitet, renhet och näringsämneshalt. Odlingssätt, uppfödning, dammodling, plantering i sjö el.dyl. Odlingsvärda fiskarter. Marknadsföringsfrågor. Exkursion.
— Övriga möjligheter: exempelvis fiske (och jakt), viltvård, biodling, uthyrning av stugor osv.
— Enkla lönsamhetskalkyler över utfodringsbehov och produktion.

Period 3:

A. + B. Kurs i lantbruksbokföring och beskattning

1. Lantgården som driftsföretag: Lantbruksdriftens delar: Produktionsområden och produktionsgrenar.
2. Driftsekonomiska begrepp: Nettointäkt, lönsamhetsprocent, ränta på eget kapital, lantbruksinkomst, lantbrukets privatekonomiska mål.
3. Huvuddragen i lantbrukets inkomstskattelag: Beskattningsbara inkomster. Avdragsgilla utgifter. Avdrag. Skogsbrukets nettointäkt. Beskattningsbara tillgångar.
4. En skattedeklarationsblankett ifylles och den motsvarande bokföringen genomgås.

Period 4:

A. Kurs i ekonomisk planläggning

1. Presentation av olika kartor: Lägenhets-, skogsbruks- och odlingskartor, flygfotografikartor. Dränerings-, trädgårds- och byggnadsplaner. Uppmärksamhet fästes vid skalor och karttecken.
2. En odlingskarta göres enligt på hösten utförd fältmätning eller efter flygfoto i skala 1:1000 eller 1:2000.
3. Odlingskartans användning för uppgörande av dräneringsplan, markkartering och odlingsplan.
4. Odlingsplan i tabellform och på odlingskartan.
5. Lönsamhetskalkyler från jordbrukets område.
6. Specialisering och dess betydelse som produktionsökande faktor, den kommande utvecklingen för olika produktionsformer, driftsrationalisering.
7. Lantbrukets företagsekonomiska samarbete.

B. Trädgårdsplanering

1. Kostnadsberäkning för en trädgårdsplan (från arbete i kurs I).
2. Separat perennabänksplan i anknytning till föregående.
3. Kostnadsfrågor vid odling under glas: Drivbänkar, kaster, växthus.
4. Årlig odlingsplan på friland, helst gjord för hemförhållanden. Materialförteckning med prisuppgifter. Markanvändningsplan.

Period 5:

A. Lantgårdens maskiner II

1. Traktorns arbetsmaskiner.
2. Övriga jordbruksmaskiner: Skördetröskor, sädestorkar, sorteringsmaskiner mm.
3. Skogsbrukets maskiner: Skogsodlingsmaskiner, maskinell avverkning, trävarutransport.
4. Jordbrukets mekanisering och övrig rationalisering: Fördelarna med maskinanvändning, olägenheterna, nödvändigheten. Kostnader och lönsamhet vid maskinarbete. Gemensam maskinanvändning.
5. Vägtrafikbestämmelser som krävs för erhållandet av traktorkörkort.
6. Körskicklighetstävling II med traktor.

B. Växtskydd och marknadsföring

1. Deltagande i aktuella uppgifter för drivbänkar och växthus: Odlingens mera krävande uppgifter, påvisandet av växtskador. Bruket av växtskyddsmedel.
2. Samlande och repeterande fördjupning i växtskyddet som helhet.
3. Trädgårdssektorns organisationsverksamhet.
4. Studiebesök till en handelsträdgård: Bekantskap med rationaliseringsfrågor inom produktionen samt i växthusprodukternas merkantila kvalitetsfordringar och marknadsföring.
5. Studiebesök till en partiaffär som köper upp trädgårdsprodukter och inblick i minuthandel med trädgårdsprodukter.

Period 6:

A. + B. Jordbrukets vårkurs III

1. Jordbrukets binäringar (ifall de icke tidigare upptagits): Fiskodling. Biodling. Pälsfarmning m. fl.
2. Utnyttjande av rådgivning och forskningsverksamhet.
3. Till lantbrukssektorn hörande yrkesutbildning och kursverksamhet.
4. Studiebesök till fabriker som förädlar jord- och skogsbruksprodukter.
5. Förberedelser för vårutställning.

Denna period kan ändras beroende på de lokala förhållanden sålunda, att man exempelvis grundligare behandlar någon binäring skilt för sig.

19.3. Arbetssätt

Man bör försöka begränsa användningen av lärobok speciellt, då inlärningen kan ske med hjälp av direkt erfarenhet. För ändamålet erfordras förutom ett område för observation- och praktiskt arbete, en mångsidig utrustning av redskap och materiel. Speciell uppmärksamhet bör fästas vid laboratorie- och övrigt materiel, genom vilka man även under midvintern har möjligheter att fortsätta det praktiska arbetet samt undervisa på basen av egna iakttagelser.

Förrådet av undervisningsplanscher bör kontinuerligt kompletteras så att man inte meddelar eleverna föråldrade uppgifter. Arbetsordningen bör göras sådan, att man enligt densamma kan anordna 2—3 timmar långa *arbetsövningar eller studiebesök* och även hinner besöka avlägset belägna platser. Om färden sker med t.ex. buss, är det lämpligt att under resan beskriva det förestående studiebesöket eller praktiken och på returfärden utbyta erfarenheter.

Arbetsgrupperna bör göras tillräckligt små för att läraren skall hinna handleda eleverna både i olika uppgifter och i arbete även på ett större område. I sådana avsnitt i undervisningen, där böcker måste ligga till grund för inlärningen, är det viktigt att vänja eleverna vid att använda *uppslagsverk* och *källitteratur* både i *individuellt* och i *grupparbete.*

Den teoretiska undervisningen och de praktiska övningarna borde anknytas till varandra sålunda, att man så mycket som möjligt kunde stöda sig på en tidigare åskådningsgrund. Speciellt viktigt är, att man istället för färdig kunskap erbjuder problem, på vilka eleverna *själv får finna lösning.*

19.4. Hjälpmedel vid undervisning och studier

19.4.1. Undervisningslokaliteterna och deras inredning

Klassrummet för teoretisk undervisning bör förläggas till första våningen och på solsidan. Fönstren bör vara tillräckligt stora, fönsterbrädet lågt och brett, lärarens arbetsbord med hållbar yta. Vask samt elektricitet och gas är nödvändiga. Tillräckligt utrymme för tavla erfordras.

Växthuset borde finnas i klassrummets omedelbara närhet, och dess 120 m^2:s del under glas borde kunna avdelas i tre delar för att erbjuda möjligheter till en mångsidig odling. Gångar bredare än normalt, vattenbassäng och avlopp erfordras. I samband med växthuset förläggs ett arbetsutrymme med arbetsbord och övrig utrustning samt en tavla för arbetsregler.

Utrymmet för undervisningsmaterial bör helst placeras i omedelbar närhet av klassrum och växthus. I källarens närhet finns växthusets arbetsutrymme. Förutom för uppbevaring av produkter behövs källaren för rotslagning av blomsterlökar.

Även platsen för traktorservice och maskinhall befinner sig i närheten av klassrummet och undervisningsmaterialrummet. Utrymmen behövs för service- och reparationsövningar av flere maskiner samtidigt, därtill hyllutrymme för uppbevaring av maskindelar och verktyg. I maskin- och redskapsskjulet placeras traktorer, arbetsmaskiner samt jord- och skogsbrukets redskap. Ytterligare erfordras utrymmen för tvättning, torkning och uppbevaring av arbetskläder. Speciellt bör beaktas möjligheterna till rengöring av skodon.

19.4.2. Undervisnings- och arbetsredskap

Undervisning- och arbetsredskapen beror till sin kvantitet och kvalitet på lokala förhållanden. Därför bör förteckningen anpassas enligt studieplanen.

Elevernas *personliga utrustning:* Tudelade arbetsdräkter av olika storlek, arbetshandskar, gummistövlar, fottrasor och sockor.

Undervisnings- och laboratoriemateriel: Stordiabilder, diabilder, filmer, planscher, prover av handelsgödsel, utsäde, fodermedel, jordarter mm., hektolitermätare, fuktighetsmätare för säd, precisionsvåg, bordsvåg, decimalvåg, redskap för väderleksobservation, prisma, måttpålar, stålmåttband, likriktningsskala, mikroskop och förstoringsglas.

Jordbruksmaskiner och redskap: Traktor med standard- och extra utrustning jämte arbetsmaskiner, plog, harvar, vält, frontlastare, snöarbetsmaskiner, släp-

vagnar, såningsmaskin, handelsgödselspridare, potatisodlingsmaskiner samt åkerbrukets arbetsredskap.

Trädgårdsmaskiner och redskap: Trädgårdstraktor med standard och extra utrustning jämte arbetsmaskiner, manuell såningsmaskin och hacka, gräsklippningsmaskin, skottkärra, krattor och harvar, gronings- och skolningslådor, bevattningsslangar, konstbevattnare, sprutkannor, häck- och kvistsaxar, trädgårds- och blastningsknivar, jordprovsborrar, gödselblandare (för drivhus), planteringspinnar, redskap för drivbänksodling mm.

Växtskyddsredskap: Puderspridare, ryggspruta, krukväxtspruta, ansiktsskydd, gummihandskar, förvaringsskåp för växtskyddsmedel.

Skogsundervisnings- och skogsarbetsredskap: Växtborr, hypsometer, relaskop, vanliga och stångklavar, färghammare, plantlådor, såddstamp, såddkanna, lövskära, kvistsåg, kvistjärn, motorsåg, yxor, bågsågar, stampjärn, barkningsjärn, apteringsredskap, mått för travat virke, stämplingsyxa, stockhake, fällningskilar, skyddshjälmar mm.

19.4.3. Fordon

Skolans egna områden kan emellertid inte alltid erbjuda tillräckliga förutsättningar för undervisning och arbetsövningar, utan undervisningsgruppen måste förflyttas till trädgårdar, åkrar, skogar eller produktförädlingsanläggningar.

"Minibussen" lämpar sig för transport av 12—16 elever. Den är snabbt klar för användning, ifall den ägs av skolan. Aktionsradien kan vara upp till 15—20 km. "Minibussen" betjänar även studiebesök i andra ämnen och kan vid behov även ombesörja skolskjutsar.

En traktor med släpvagn och transportskydd lämpar sig för transport av 16—20 elever för skjutsning till en arbetsplats, då det gäller närbelägna åkrar, skogar eller trädgårdar. Aktionsradien är högst fem kilometer. Transportlösningen är billig, men icke den bästa möjliga med tanke på vägtrafik och säkerhet.

En buss passar för grupper utöver 20 elever. Förhandsbeställningar gör dess användning besvärlig, då exempelvis ogynnsamma väderleksförhållanden kan förorsaka att resorna måste inhiberas.

XX Handels- och försäljningslära

20.1 Mål

Målet för undervisningen i handels- och försäljningslära är att ge de egentliga merkantila grundkunskaperna och ekonomisk fostran. Fastän den unga människan inte skulle finna sitt framtidsyrke inom servicenäringarna, ger undervisningen i handels- och försäljningslära henne för livet nödvändiga kunskaper och allmänbildning.

Således är målet för handels- och försäljningslära:

— att ge eleverna en *allmän bild av affärsbranschen och dess yrken,*

— att ge eleverna *färdighet och kunskaper* i handels- och försäljningslära,

— att främja ett korrekt och artigt *uppträdande,* som behövs i affärssammanhang och

— att ge eleverna *konsumentupplysning.*

20.2. Lärostoff

20.2.1. Allmänt

Handels- och försäljningsläran uppdelas i *grundkurs* och *fortsättningskurs.*

Ämnet kan placeras in i elevens studieprogram såsom följer:

	åk VII	åk VIII	åk IX
grundkurs	2 vt	2 vt	
fortsättningskurs			2 vt

Grundkursen är allmänbildande och dess mål är att ge ekonomiska och merkantila förkunskaper, som är nyttiga för alla medborgare. Efter grundkursen kan eleven fortsätta i årskurs IX med fortsättningskursen, som varar ett läsår. I fortsättningskursen inriktar man sig på yrkesvägledning och där ges tilläggsutbildning med försäljningsuppgifter inom detaljhandeln.

Det är skäl att göra den eventuella uppdelningen i VIII årskursen så, att till den ena gruppen hör de elever, som endast genomgår grundkursen i handels- och försäljningslära, och till den andra gruppen de elever, som har för avsikt att fortsätta i fortsättningskursen i årskurs IX.

Handels- och försäljningsläran lämpar sig väl även för periodläsning med utnyttjande av samma läroplan. Då hör till grundkursen 132 lektioner och till fortsättningskursen 66 lektioner.

Lärostoffet fördelar sig på *handelslära och försäljningslära.* Läraren avgör, hur många veckotimmar som används till respektive ämnen inom ramen för det timantal, som reserverats för hela ämnet.

Handelsläran ger en bild av den gångna tidens, nutidens och framtidens handel och dess betydelse i samhället. Därtill undervisas i färdigheter och kunskaper, som hänföres både till detaljhandelns och den enskilda medborgarens ekonomi.

Försäljningsläran ger en utredning om detaljhandelns försäljningsuppgifter, så att eleverna lär sig ett rätt förhållande till personalens arbete i detaljhandeln och får en uppfattning om de göromål, som förekommer i de ovannämnda affärerna.

20.2.2. Lärostoffet årskursvis

Årskurs VII

Handelslära: En kort översikt över handelns utveckling. Begreppet handel och dess betydelse. Den moderna distributionshandelns struktur och gruppering. De nutida butikstypernas fortsatta utveckling och förändring. Perspektiv på den framtida detaljhandeln. Affärsbranschens möjligheter. Pengar och dess ersättningsmedel. Bankrörelsernas funktion.

Försäljningslära: Försäljarens uppgifter och ansvar. Försäljaren som affärens representant. Försäljarens egenskaper. Allmänna uppgifter om kundbetjäningen. Den allmänna organisationen i butiken ur kundens och försäljarens synpunkt. Övning med försäljningstillbehör i övningsbutik. Vägning, paketering och mätning.

Årskurs VIII

Handelslära: Kredit- och gäldförhållande, borgenär och gäldenär. Skuldsedel, växel, obligation, borgen, inteckning och pant. Tillstånd att bedriva näring. Företagsformerna. En översikt av handelns stödnäringar. Post, telegraf och telefon. Blanketterna och deras användning. Räkningar, kvitton, post- och bankgiroblanketter. Måtten och måttsystemens övervakning. De viktigaste bestämmelserna och förordningarna gällande försäljarna och detaljhandeln. Platsansökning. Arbetsavtal. Affärsbranschens arbetsmarknadsorganisationer och kollektivavtal.

Försäljningslära: Svinnet och dess motarbetande. Oärlighet och ärlighet i försäljningsarbetet. Köpnotan och dess granskning. Hantering av pengar. Kassaapparatens användning. Försäljarens skrivarbete. Avbetalningshandel och kreditförsäljning. Innehållet i ett försäljningssamtal och sätten att presentera varan. Försäljningsövningar i övningsbutiken. Telefonens användning.

Årskurs IX (fortsättningskurs):

Handelslära: Repetition av det föregående efter behov. Marknadsföringens huvuddrag. Hur ett köp uppstår. Handelns personal. Förhållandet till förmännen och arbetskamraterna. Möjligheterna till fortsatta studier. De näringspolitiska organisationerna i affärsbranschen.

Försäljningslära: Repetition av de tidigare kurserna. Butikens reklam och annonsering. Betydelsen av varukännedom — kunskapskällorna och deras användning. Kännedom om de vanligaste handelsvarorna förvärvad genom prov, filmer, stillbilder osv. Dekorering av skyltfönstren som grupparbete. Snabbtextning för

dagsbehov, prislappar etc. Köparens och affärens fördel. God och dålig kundbetjäning. Försäljningspraktik i övningsbutik.

Vid undervisningen i årskurs IX fästs huvudvikten vid den praktiska försäljningsläran och ges handledning med tanke på en eventuell sommarpraktik.

20.3 Arbetssätt

Läraren kan välja lärostoffet med beaktande av *de lokala förhållandena.* En del stoffenheter bör behandlas som centrala och därför grundligare än andra. Det är bra för eleven att samla uppgifter i en arbetsbok, där även de ifyllda räkningarna, kvittenserna, växlarna etc. förvaras. I en övningsbutik tränas det praktiska försäljningsarbetet.

I försäljningspraktiken hjälper det till att upprätthålla motivationen i synnerhet i början av undervisningen om ett långt *övningsmoment delas i mindre delar.* t. ex. att ta emot kunden, att demonstrera en vara, att göra upp och granska en köpnota samt att hantera pengar är lämpliga arbetsområden. Efter nybörjarpraktiken låter man försäljningstransaktionen fortgå oavbrutet. För att aktivera den övriga delen av klassen planerar läraren färdiga blanketter, på vilka man bedömer övningsmomentet t. ex. med kryss.

Såväl till de praktiska övningarna som till den teoretiska undervisningen ansluter sig *undervisningssamtal* klassvis eller i grupper. T. ex. elevernas samlade försäljningsövningar kan utgöra grund för diskussionerna. Elevernas föredrag, inledande anföranden och framställningar ger en ytterligare sporre.

I årskurs VIII och IX erbjuder försäljningsundervisningen i övningsbutiken ypperliga möjligheter till *grupparbete.* Många begrepp i handelslära kan klarläggas med hjälp av grupparbete. Därvid är pålitligt källmaterial synnerligen viktigt. I skolans och klassens bibliotek borde finnas tillräckligt med uppslagsverk och facktidskrifter. Att utnyttja grupparbete för att utveckla socialisationen är betydelsefullt, speciellt för den delen av eleverna, som senare placeras i servicenäringarna. Grupparbete används även allmänt i fortbildningen inom handelsbranschen, varför kännedom om detta är på sin plats redan i grundskolan. Några delar av lärokursen kan programmeras.

Specialister på olika områden inom affärslivet kan hålla föreläsningar och demonstrationer.

I årskurserna VIII och IX görs några studiebesök till lokala affärer, som man på förhand kommit överens med. Eleverna kan få mindre studieuppgifter, som ansluter sig till undervisningen: expediternas kundbetjäning, penninghanteringen, butikens allmänna organisering etc. Dessa iakttagelser kan användas som grund för diskussioner under lektionerna i försäljningsläran.

XXI Bokföring

21.1 Mål

Syftet med grundskolans undervisning i bokföring är inte att utbilda bokförare. Emedan bokföringen i alla fall har en viktig ställning i det ekonomiska livet och i föreningsverksamheten är insikter i dess grunder en del av medborgarfostran. Med tanke på yrkesvägledningen är det även viktigt att bekanta sig med bokföringen.

Således är målet för bokföringsundervisningen:

— att utveckla elevernas *bokföringsmässiga tänkande*
— att sätta eleverna in i *bokföringens tekniska utförande*
— att för eleverna klarlägga *stadganden och merkantila begrepp rörande bokföringen* och
— att ge eleverna *kunskap om bankverksamheten*

21.2. Lärostoff

21.2.1. Allmänt

När man gör upp en studieplan måste man först avgöra, huruvida det är ändamålsenligt att göra eleverna bekanta med möjligast många av de ibrukvarande bokföringsmetoderna eller om det är förnuftigare att nöja sig med att lära ut en relativt enkel bokföringsmetod så, att eleverna anser sig behärska den väl. Om man väljer det förstnämnda alternativet, blir eleverna endast ytligt orienterade i bokföringen, emedan det timantal, som står till förfogande, är mycket begränsat och då väcker läroämnet vanligtvis inte intresse. Det uppstår lätt en känsla av svårighet och osäkerhet, som, när det blir svårare uppgifter, är ägnad att deprimera och det intresse, som man först hade för ämnet, förbyts i motvilja. Därför har kommittén valt det senare alternativet. Då kan man fördjupa sig i ämnet så, att eleven känner sig behärska lärostoffet. Det ger honom självförtroende och uppmuntrar till att inhämta mera kunskaper inom området. Det är inte skäl att låta lärostoffet svälla ut. Däremot borde man sträva till att med rikliga övningar göra eleverna grundligt förtrogna med lärostoffet.

Kommittén anser det vara ändamålsenligt, att undervisningen i bokföring uppdelas *i en grundkurs,* som är avsedd för alla elever och *i en fortsättningskurs,* som mera inriktar sig på merkantil undervisning. För undervisningen i grundkursen reserveras på timplanen 2 veckotimmar både i årskurs VII och VIII och för undervisningen i fortsättningskursen likaledes två veckotimmar i årskurs IX. Man får välja fortsättningskursen endast under förutsättning, att eleven blivit godkänd i grundkursen.

21.2.2. Grundkurs

Årskurs VII

Med hjälp av enkla bokföringsexempel klarläggs bokföringens *grundbegrepp.* T. ex. verifikat, konto, öppnande av konto, affärstransaktionernas bokföring, transport, avslutande av konto. Inventarium och balansräkning. Förmögenhet och kapital samt de olika slagen därav, kostnader, intäkter, vinst och förlust.

Den originala amerikanska bokföringen. De böcker som skall användas: inventarie- och balansbok, dagbok samt reskontra som kort.

Årskurs VIII

Den förbättrade amerikanska bokföringen. Böckerna, som skall användas: inventarie- och balansbok, huvudbok, dagbok och reskontrakort.

Övningsuppgifterna i grundkursen omfattar exempel, som är tagna ur privatpersons, förenings, privat detaljhandlares och arbetsrörelses bokföring.

I slutet av kursen klarläggs de synpunkter, som måste iakttas vid revision och en revisionsberättelse avfattas.

21.2.3. Fortsättningskurs

Årskurs IX

Kursen i *den förbättrade amerikanska* bokföringen fortsätter. De böcker som användes är desamma som i årskurs VIII.

Övningsuppgifterna i fortsättningskursen omfattar exempel tagna ur aktiebolags och bostadsaktiebolags bokföring.

Uppgifterna vid en revision repeteras och genomgången sker grundligare och en revisionsberättelse avfattas.

21.3. Metodiska anvisningar

Man börjar *undervisningen i bokföringen* med att föra ett kassakonto. Dessutom avfattas korta check-, varu-, inventarie- o. a. konton. I samband med dessa lär sig eleverna de viktigaste grundprinciperna i bokföringen. När man övergår till övningar i inventarie- och balansräkning, måste de inledas med mycket begränsade exempel, emedan det annars finns en risk, att eleven måste arbeta med för många främmande begrepp.

Därefter går man att utföra enkla övningar, som täcker en hel bokföringsperiod. Först uppgör man på basen av det tidigare inlärda ett inledande inventarium och en inledande balansräkning och därefter öppnar man bokföringen. Sedan bokför man kontohändelser i huvuddagbok och i reskontrakort.

Eleven måste från första början lära sig att tänka, *vad som faktiskt händer.* T. ex. om det är fråga om att erlägga kontoskuld, så måste man först i egen bokföring konstatera, att den ifrågavarande skulden faktiskt existerar. När detta har klarlagts, överväger man vilka förändringar det har skett i förmögenheten och i kapitalet, vilka konton som kommer i fråga i bokföringen samt på vilken sida av ifrågavarande konto införingen skall ske. Först därefter utföres de erforderliga anteckningarna.

Detta förfarande fortgår, tills eleven nått en viss rutin i synnerhet beträffande enklare ofta upprepade och lättare bokföringsposter. När man bokför kontohändelser, som man förut inte haft, måste det studeras så grundligt att eleven säkert förstår dem. Till slut uppgör man med hjälp av en bokslutstabell bokslut och avfattar slutinventarium och de lagstadgade balanserna.

Antalet konton bör vara begränsat i synnerhet i årskurs VII. I de första övningarna räcker det med några konton och deras antal utökas efter hand. I årskurserna VIII och IX utökas antalet konton ytterligare efter behov.

Vid sidan av öppnandet av bokföringen och bokföring av affärshändelserna övas särskilt kontonas avslutande. I samband med bokföringsövningarna och med uppgörande av bokslut ökas elevernas ekonomiska insikter.

Läraren borde sträva till det att åtminstone en bokföringsperiod skulle bokföras på basen av färdiga verifikatserier. Om tillräcklig mängd verifikatserier saknas, borde verifikaten kunna visas med arbetsprojektor för hela klassen.

Vid undervisningen i bokföring borde det hela tiden fästas uppmärksamhet vid användandet av olika kontrollmetoder, för att eventuella fel skulle framgå i god tid och klargöras med minsta möjliga ansträngningar. I slutet av kurserna klarlägges revisionens huvudpunkter och avfattas en revisionsberättelse.

För undervisningen i bokföringen borde det finnas klasstavlor, den ena med amerikansk kontolinjering, den andra med italiensk kontolinjering. Det är i många fall nödvändigt att använda en klasstavla och den färdiga linjeringen gör arbetet snabbare.

Det vore önskvärt, att eleverna i årskurs IX eller alternativt i fortsättningskursen kunde göra ett *studiebesök* i ett affärsföretag på hemorten för att i praktiken bekanta sig med bokföringen.

Vid undervisningen av bokföring kan man med framgång använda sig av *grupparbete,* speciellt när man bokför affärshändelser, avslutar reskontra och uppgör bokslutstabell. Ju längre man kommer i kursen, dess bättre blir möjligheterna för grupparbete.

Bokföringen lämpar sig även bra som periodläsning. Då omfattar grundskursen 132 timmar och fortsättningskursen 66 timmar. Periodläsningen skulle antagligen göra inlärningen effektivare, emedan det i bokföringen är viktigt att hela tiden ha helheten i sikte.

XXII Maskinskrivning

22.1 Mål

Målet för grundskolans undervisning i maskinskrivning är:
— att lära eleverna att *skriva med 10-fingerssystemet* säkert och utan att se på tangenterna
— att träna upp *skrivhastigheten*
— att lära eleverna att skriva *snyggt saktext*
— att lära eleverna *kopiera och duplicera*
— att sätta eleverna in i *skrivmaskinens tekniska utrustning* och dess användning.

22.2. Lärostoff och metodiska anvisningar

22.2.1. Allmänt

Vid undervisning av maskinskrivning har använts både blinda och normala tangenter. Kommittén har beslutat att rekommendera det senare. Detta kan motiveras med att situationen sålunda är verklighetstrogen för eleverna. I undervisningen används enbart maskiner med internationellt tangentsystem.

Undervisningen i maskinskrivning delas upp i *grundkurs* och *fortsättningskurs*.

	årskurs VII	årskurs VIII	årskurs IX
grundkursen	1—2 vt	1—2 vt	
fortsättningskurs			1—2 vt

I grundkursen lärs grunderna in. I fortsättningskursen ökas snabbheten och i övrigt fästs mera uppmärksamhet vid skrivningen av handlingar och man lär sig grundligare kopiering, stencilskrivning och duplicering.

22.2.2. Grundkurs

Årskurs VII

I början inlärs den rätta skrivställningen och papperets insätande i maskinen samt dess borttagande med hjälp av pappersfrigöraren. Man lär sig vagnens rörelse med hjälp av mellanslagstangenten och vagnlösgöraren. Marginalstoppare sätts på rätta ställen. Man undersöker mellanrumsregulatorn och tränar den rätta användningen av radskiftaren.

Därefter sätts fingrarna på grundradens tangenter och eleven skriver den första övningen genom att se på den framför eleverna uppsatta tangenttavlan. Steg för steg tränas alla grundradens bokstäver. Från första början måste eleven sträva

till att få den rätta skrivrytmen. När eleven har vant sig vid att utan att se på tangentbordet hitta de rätta tangenterna, är det skäl för honom att vänja sig vid att se på det bredvidliggande övningspapperet eller texten. Vidare tränas grundraden många gånger så, att samma ord skrivs t. ex. tre rader. Så vitt möjligt används i övningarna intressanta ord. Eleven lär sig att använda omskiftaren, så att han i detta skede kan skriva korta meningar. När eleven har lärt sig grundraden, börjar han i egen takt träna med övre raden, d.v.s. han övergår från tangentövningar till ordövningar och därefter till meningsövningar. I tredje skedet lärs den nedre raden på samma sätt. I fjärde skedet tränar eleven med hela tangentbordet. Nummer- och teckenraden måste även tränas, dock inte så mycket som övriga rader, emedan dessa tecken inte har sin givna plats i alla maskintyper. Genom att öva med dessa lär sig eleven att använda 10-fingerssystemet även när det gäller tecken. Därefter kan eleven börja träna att skriva löpande text.

Egentlig *teoretisk undervisning existerar inte,* utan alltifrån den första maskinskrivningslektionen sitter eleverna vid skrivmaskinerna. Information ges i samband med övningar allt efter behovet. Därvid blir det även en liten vilopaus för fingrarna, som i början lätt tröttnar. För dem bör man ha uppmjuknings- och avslappningsövningar.

Frågor, som sålunda behandlas i årskurs VII, är t. ex. insättandet av nytt skrivark, backslagstangentens användning, valsen och dess delar, graderingar och delar som ansluter sig till dem, ringklockan och marginalfrigöraren, bommen, skrivning av skiljetecken, felslag.

När skrivningen av den egentliga saktexten inleds bör det beaktas, att man i början inte får ta alltför långa saktexter, emedan eleven då lätt tröttnar. Texthelheten kan gradvis förlängas. När övningarna i boken eller duplikaten, som sammanställts för undervisningen, har skrivits, kan eleven få skriva av en intressant bok med lättläst text. T. ex. en novell är lämplig, men även en lärobok kan komma i fråga och olika duplikat, där man behandlar lämpliga aktuella ämnen.

Korrigeringen av felen inlärs först, när man övergått till att skriva löpande text.

Årskurs VIII

Lärokursen för årskurs VIII inleds med att repetera VII årskursens inledande övningar, varefter eleven går över till att skriva vanlig text. Uppmärksamhet fästs vid snygghet och felfrihet, likaledes vid textens uppställning. Till kursen i årskurs VIII hör även olika handlingar såsom köpebrev, ansökningar, fullmakter etc. Det är att rekommendera, att eleven skriver föredrag, som han fått i andra läroämnen, eller utför skrivarbeten för hemmet. Eleverna kan även utföra skolans maskinskrivnings- och dupliceringsarbeten.

Däremellan lärs in bl. a. de vanligaste förkortningarna, teckenkombinationerna, understreckning, linjering horisontalt och vertikalt, ifyllande av blanketter, användning av tabulator, kolpapperskopior, byte av färgband, rengöring av bokstavstyperna, stencilering, olika papperssorter, uppställning av affärsbrev.

22.2.3. Fortsättningskurs (årskurs IX)

I fortsättningskursen tränas ytterligare förmågan att allt snabbare skriva felfri text. Affärsbrev, tabeller, betygsavskrifter och andra handlingar. Duplicering och om skolan även har en räknemaskin, tränas dess användning. Användning av perforator och häftapparat. Eleverna får utföra erforderliga maskinskrivnings-, kopierings- och dupliceringsarbeten.

XXIII Stenografi

23.1. Mål

Målet för stenografiundervisningen är
— att lära eleverna *stenografisystemet* (t.ex. Gabelsbergers eller Melins)
— att vänja eleverna vid att skriva *tydlig stenografistil*
— att med hjälp av talrika övningar uppnå en viss *säkerhet* och *snabbhet* och
— att lära eleverna att *obehindrat läsa den text de skrivit.*

23.2. Lärostoff

23.2.1. Allmänt

Undervisningen i stenografi uppdelas i en nybörjarkurs och en fortsättningskurs. Till nybörjarkursen i årskurs VIII behöves ca 66 timmar. Nybörjarkursen omfattar således lärokursen för årskurs VIII. Efter denna skriver eleven stenografiskt ungefär lika snabbt som han skriver vanlig text eller 50—75 stavelser i minuten. Om det finns bara en veckotimme både i årskurs VIII och i IX, hinner man blott med nybörjarkursen.

I fortsättningskursen inlärs i viss mån de förkortningsmetoder, med vilka stenograferingen kan göras snabbare och säkrare. Huvudvikten bör likväl läggas på skriv- och läsövningar. Skrivningen blir allt säkrare och snabbare. Det vore utan tvivel fördelaktigt för eleven att få genomgå både nybörjar- och fortsättningskursen. Först då kan han uppnå en sådan kunnighet, som förslår som grund för fortsatta självstudier. Om även för fortsättningskursen anslås 2 veckotimmar eller sammanlagt ca 66 timmar, uppnår eleverna en snabbhet på ca 100 stavelser i minuten.

23.2.2. Grundkurs

Årskurs VIII

I början användes vid övningarna ett 4-linjigt stenografihäfte. För eleverna klargöres, hur det från första början är viktigt att skriva tecknen i bestämd gradstorlek, i rätt riktning och med rätt tjocklek, emedan många tecken skiljer sig från varandra helt obetydligt. Det bör även förklaras, vilken penna som är den bästa och hur man håller den i handen, så att handen inte tröttas men tecknen ändå blir vackra och exakta. Pennan får inte vara för mjuk eller för hård. Den måste även vara tillräckligt lång.

I undervisningen går man från konsonanttecken till vokaler på så sätt att något nytt inläres varje lektion. Läraren klargör det nya och skriver på tavlan exempelord, som belyser detta, och eleverna får läsa dessa ord. Det är bra att förklara, varför man i varje enskilt fall skriver just på det anvisade sättet. Efter genomgången på tavlan läses bokens exempel, tränas med ord och nästan genast med hela satser, ty detta ökar intresset. I undervisningen upptages de obligatoriska förkortningarna eller siglerna, så att eleverna säkert behärskar dem. Siglerna är förkortningar för de vanligaste orden i svenska språket. Under varje lektion tränas skrivning och läsning flitigt.

Sedan bokstavstecknen, konsonantsammandragningarna och ändelserna lärts in, repeteras fortlöpande det tidigare inlärda och läraren återkommer till någon detalj, ifall han märker att den är oklar för någon.

Det är viktigt, att eleven tillägnar sig allt som undervisats, annars lyckas inte stenograferingen. I början skriver eleverna övningarna i boken i sitt eget tempo. Det är nämligen viktigt, att handstilen är vacker i början. Man kan övergå till långsam diktamen, när eleverna behärskar de tecken, som blivit inlärda. Diktamen får inte vara alltför snabb. Annars nedslås lätt en elev, som inte hinner med. Snabbheten ökas först, när eleverna väl lärt sig grundtecknen och skrivningen går säkert.

23.2.3. Fortsättningskurs

Årskurs IX

I fortsättningskursen repeteras grundkursen. Ända från början dikteras texter, som eleverna sedan läser ur sina egna stenogram. Under varje lektion behandlas ett nytt förkortningssätt, som tränas flitigt. Vidare fäster uppmärksamhet vid tecknens tydlighet. Snabbheten ökas gradvis, således både genom nya förkortningar och genom talrika övningar.

XXIV Elevhandledning

24.1. Allmänt

På timplanen i grundskolans läroplan är anslaget en veckotimme till pedagogisk och didaktisk handledning av eleverna samt till yrkesvägledning. Detta betyder inte, att elevhandledning kan ges blott under denna lektion. För att uppnå det uppställda målet för den pedagogiska och didaktiska handledningen bör man utnyttja alla de situationer och alla de arbetsformer som erbjuds i skolan. Genom att på timplanen uppta en speciell handledningstimme har man velat betona vikten av handledningsverksamheten med tanke på förverkligandet av läroplanen.

Att uppgöra en detaljerad läroplan för varje handledningslektion är inte ändamålsenligt, emedan lektionens innehåll i främsta rummet bestäms av elevernas behov, vilka växlar i hög grad från skola till skola också inom samma årskurs. Med tanke på planeringen av lektionsstoffet är det likväl nödvändigt att iaktta, hur man bäst kan utnyttja lektionen för handledningens olika områden (se I delen kap. 11.1). Vid planeringen kan man utgå från att tyngdpunkten av handledningsverksamhetens olika sektorer förläggs till grundskolans olika årskurser enligt följande:

Tyngdpunkten för den pedagogiska handledningen förläggs till årskurs I och II, men därtill anslutna frågor bör behandlas i alla årskurser. Speciellt bör man försöka behandla frågor, som eleverna framställt. Alltifrån första årskursen borde eleverna uppmuntras till aktivt samtal och tränas att sakligt och kritisk bedöma frågor och förhållanden.

Den kurs i studieteknik, som ansluter sig till den didaktiska handledningen behandlas i årskurserna III—V. Handledningen i kurs- och ämnesvalet koncentreras till årskurs VI, vartill ges handledningen i anslutning till kontrollen av tillvalet i årskurs VII och VIII.

Handledningen i yrkesvägledningen sker i årskurs VIII och IX. Den hithörande kursen i yrkesvägledning genomgås i dessa årskurser under handledningslektionerna.

Det är ur handledningssynpunkt viktigt, att läraren har ett gott förhållande till elevernas vårdnadshavare och att dessa har möjlighet att vid behov samtala med läraren om elevens skolsvårigheter. Därför borde läraren vara i tillfälle att vid behov använda en del av handledningslektionerna till mottagning utanför skolans dagliga arbetstid. T.ex. i första årskursen kunde läraren under september använda handledningstimmarna periodiskt och strax efter skolgångens inledning ordna mottagning på kvällen för föräldrarna. Sådan mottagning torde det inte vara skäl att gör obligatorisk, men läraren borde ha rätt att disponera handledningslektionerna på angivet sätt.

24.2. Pedagogisk handledning

Tyngdpunkten är förlagd till grundskolans lågstadium och där närmast till I—II årskurserna. I första delen av läroplanskommitténs betänkande, kap. 11.1.1. har redan beskrivits lärostoff, som ansluter sig till den pedagogiska handledningen. Emedan denna handledning bör ske i enlighet med klassens och den enskilda elevens behov, och just detta område av handledningen bör vara nära anslutet till undervisningen i andra läroämnen såsom omgivningslära och medborgarfärdighet, ges i det följande inte en detaljerad indelning i läroämnen utan hänvisas till förenämnda första dels 11. kapitel.

På lågstadiet bör man till en början fästa avseende vid utredningen av ändamålsenligheten i föreskrifterna för klassamfundet och skolsamfundet: reglerna för tryggheten, studiesituationerna, samarbetet och snyggheten i skolmiljön. Vidare bör man behandla och vänja eleverna vid goda vanor och omsorg, då det gäller egendom och gemensamma angelägenheter. Brott mot föreskrifter, kontakt med hemmen och natur- och miljövård hör även till de frågor, som bör behandlas på lågstadiet.

På högstadiet bör man göra klart för de unga, vad som förväntas av den fullvuxna individen i olika sociala situationer, vilka förväntningar olika socialgrupper har beträffande könsgrupperna och vilka följder det kan ha att bryta mot förväntningarna och samhällets normer. Handledningen bör vara individualiserad, så att den unga personen finner sin egen referensgrupp och individuella beteendemönster. Också i denna ålder bör de problem, som eleverna framställer, behandlas.

På högstadiet är elevernas insikter så stora, att i den pedagogiska handledningen kan upptagas till behandling frågor i anslutning till internationell fostran utan att glömma betydelsen av den egna nationaliteten och dess speciella natur ur det egna landets medborgares och det internationella samarbetets synpunkt.

24.3 Didaktisk handledning

24.3.1. Handledning i studieteknik

24.3.1.1. Den studietekniska undervisningens anknytning till övriga studier

En central plats i grundskolans läroplan har beredskapen till förvärvandet av kunskaper och färdigheter samt tillägnandet av ändamålsenliga studieattityder fått. Därför är en särskild kurs i studieteknik på läroplanen nödvändig. Två alternativa lösningar kan användas ifråga kursens placering på läroplanen. Antingen hålles kursen för sig som en enhet eller också fogas den till undervisningen i olika läroämnen. Om man väljer det första alternativet, är det fara för att den blir ett självändamål, och det uppstår inte en tillräcklig inverkan på de läroämnen, för vilka kursen är avsedd att underlätta studierna. Å andra sidan kan det tänkas leda till att det inte fästs tillräcklig vikt vid vid den, om studietekniken inmängs i andra studier. Därför är det ändamålsenligare att hålla kursen som en enhet under handledningslektionerna. Därtill reserveras ca 20 timmar i varje årskurs.

I några fall kan handledningslektionen fogas som fortsättning till en lektion i ett orienteringsämne och den längre studieperiod, som då uppstår, kan utnyttjas till inövning av elevcentrerade arbetssätt, t. ex. grupparbete. Detta avser inte att skapa en extra lektion i frågavarande ämne, utan tyngdpukten bör i dylikt fall

ligga på inövningen av arbetsmetoden. Den praktiska tillämpningen av de elevcentrerade arbetssätt sker likväl i samband med undervisningen i de enskilda läroämnena.

Även i årskurserna III—V borde anslås tid för genomgång av frågor, som eleverna framställt.

24.3.1.2. Grundskolans lågstadium

En av de centrala uppgifterna i den didaktiska handledningen är att utveckla elevernas förmåga att förvärva kunskaper ur olika källskrifter, att disponera dem till meningsfulla helheter, att inprägla kunskaperna på ett förnuftigt och ändamålsenligt sätt och att kunna använda dem. Enligt kommitténs åsikt ger den didaktiska handledningen — inövning av studietekniken medräknad — det bästa resultatet, om den intimt kan anslutas till studierna i skolans olika läroämnen. I det följande ägnas speciell uppmärksamhet åt kunskapsförvärvet, kunskapsdisponeringen, kunskapsinpräglingen, kunskapsbedömningen, kunskapstillämpningen och inlärningen av självständigt arbete.

I årskurserna I—II sker *kunskapsförvärvet* framför allt genom iakttagelse. Till den delen ansluter sig studiehandledningen till omgivningsläran, i vilken eleverna tillägnar sig kunskap genom att iaktta, lyssna, utföra små försök och tänka samt genom att samtala med läraren och kamraterna. Vid kunskapsförvärv av detta slag är det nödvändigt att leda eleverna till exakta och noggranna iakttagelser. Genom att använda material av många slag får eleverna öva sig i tingens klassificering och ordning, vilket fungerar som grund för begreppsbildningen. Det är skäl att i begreppsbildningen och användningen av begreppen från början leda eleverna till exakthet. Man bör också göra dem bekanta med böckerna som källor till kunskapsförvärvet. Eleverna kan göra sig förtrogna med skolans bibliotek, till en början särskilt med bruket av bildverk. *Disponering av kunskaperna* kan inläras så, att man till en början skapar en granska vid ram för de behandlade företeelserna och ramen disponeras i delar med utgångspunkt i större helheter. I det kunskapsförvärv, som sker genom iakttagelser, inriktas eleverna på att lära sig skilja mellan väsentligt och oväsentligt. Den inprägling, som sker genom iakttagelse, främjas framförallt av detta, att en ny företeelse blir förstådd. Den bästa inlärningstekniken, som eleverna kan bibringas är den, att var och en på ett meningsfullt sätt sätter det nya i relation till det tidigare (så väl som möjligt disponerade) kunskapsförrådet. *Befästandet av kunskaperna* inövas genom att man under senare lektioner återkallar i minnet det tidigare inlärda. Läraren borde draga försorg om att viktiga avsnitt repeteras tillräckligt ofta. Det är skäl att uppmuntra alla elever till att aktivt iakttaga, tänka och samtala. *Bedömning* av tillförlitligheten av den information, som förvärvats genom iakttagelse, kan på enkelt sätt utföras genom att jämföra flera elevers iakttagelser av samma sak. Den bästa lösningen ur *kunskapstillämpningens* synpunkt är den, att studierna i allmänhet förs framåt genom problem, som väcks av eleverna själva, och att i diskussionsform nya företeelser knyts till olika, livsnära problem. Eleverna blir vana vid *självständigt arbete* genom att utföra uppgifter inom ramen för de givna anvisningarna, utan att läraren ständigt ger råd och övervakar dem. Särskilt i inlärningen av läs- och skrivfärdigheter kan gradvis förlängda uppgiftsserier nyttjas, blott uppgifterna planeras så, att de upprätthåller studiemotivationen. Beträffande motivationen är det synnerligen viktigt, att eleverna får olika arbetsuppgifter i enlighet med deras inlärningsberedskap.

Från årskurserna III—IV sker *kunskapsförvärvet* å ena sidan genom att iakttaga, å andra sidan genom att åhöra och använda tryckta källor. Det kunskapsförvärv, som sker genom iakttagelse, ansluter sig i årskurserna III—IV framför allt till undervisningen i omgivningslära och medborgarfärdighet, senare till biologiska, sociala och naturvetenskapliga företeelser. Studierna borde inte innebära ett förvärvande av färdiga kunskaper, utan andelen av s.k. upptäckande inlärning borde kännbart öka. Därvid gör eleverna bl. a. iakttagelser i den omgivande levande och döda naturen och utför olika försöksserier. Det är skäl att fästa avseende även vid det faktum, att i vissa avseenden utgör andra människor en viktig kunskapskälla, varför eleverna kan bör övas i att förvärva kunskaper även genom att intervjua. Användningen av tryckta källor ansluter sig nära till utvecklandet av läsfärdigheterna. Eleverna bibringas färdighet att använda biblioteket och däri befintliga olika källor (böcker, speciellt olika uppslagsverk, tidningar, tidskrifter osv.), likaså att utnyttja illustrationsmaterial (bildverk, bildband, filmer, kartor etc.). För att kunna använda uppslagsverk är det nödvändigt att ordentligt lära sig den alfabetiska ordningen, vartill krävs rikligt med olika slags övningar. I kunskapsförvärvet är flera slag av läsmetoder nödvändiga. Därför bör eleverna inöva bl. a en helhetsmetod, en delmetod vid noggrann analys av texten, och en ändamålsenlig, relativt snabb och sökande metod vid informationsläsning (→ modersmålet).

Kunskapsförvärvet kan kännbart effektiveras och bli mera "ekonomiskt" genom samarbete, och eleverna bör genom *grupparbete* vänjas vid att förvärva kunskap ur olika slag av källmaterial. Härvid framgår även den sociala aspekten på kunskapsförvärvet: i samhället är det inte tillfyllest att individerna förvärvar kunskap, utan kunskaperna bör även föras vidare. Genom redovisning av grupparbetena blir eleverna vana vid att förmedla kunskap till andra.

Disponeringen av kunskaperna blir svår, då kunskapen förvärvas ur flera olika källor. Eleverna bör övas i att gestalta en stomme av nyckelbegrepp, väsentliga för kunskapshelheten, till vilken nya kunskaper fogas. Denna stomme av kunskapsområdet är det skäl att åskådliggöra genom att skriva den på klasstavlan, i elevernas häften o.dyl. Genom att inhämta kunskaper ur olika källor blir eleverna vana vid att indela kunskapen i väsentligt och oväsentligt stoff. Vid redovisning av grupparbetenas resultat ges utomordentliga tillfällen till *bedömning* av källuppgiftens tillförlitlighet. De kriterier, enligt vilka man kan bedöma det kunskapsmaterial som på olika sätt insamlats, borde anges i samband med studiet av de olika läroämnena. Viktigt är att fästa avseende vid den inexakta och opålitliga information, som en del tryckta informationskällor ger (t. ex. föråldrade uppgifter, ensidiga och propagandistiskt färgade notiser osv.).

Vid handledningen av inpräglingen är det skäl att förklara för eleverna skillnaden mellan s.k. insiktsinlärning och utantill-inlärning. Vid insiktsinlärningen är det viktigt att disponera det nya stoffet på ett meningsfullt sätt och att iaktta hur det ansluter sig till redan tillägnade. Om man inte kan inse meningsfulla samband mellan det nya och gamla stoffet, är inpräglingstekniken inte till mycket hjälp. Beträffande metoden att lära sig utantill bör det först förklaras, att all inlärning utantill ej bör förkastas. Utanläsningen kan underlättas genom rätt planerad rytm i studierna, genom repetition och kontroll av det inlärda. Dessa principer kan med åskådliga exempel och mönster klargöras för eleverna. På så sätt görs de medvetna om sådana på studieeffektiviteten verkande faktorer som inlärningens koncentration och spridning, upprepningsfrekvens och återkoppling (feed back).

Eleverna övar sig i att tillämpa kunskaperna, om studierna disponeras efter problemen i elevernas livsmiljö och inte endast läroämnescentrerat. Vid läroämnescentrerad undervisning är det skäl att vänja eleverna vid att söka tillämpningsmöjligheter.

Självständigt arbete lär sig eleverna (hemma eller i skolan) med hjälp av obligatoriska uppgifter, som innehåller såväl repetition som inprägling och problemlösning. Eleverna bör öva sig i att själva kontrollera inlärningsresultaten och att se resultatbedömningen som en del av studieprocessen. Motivationen till det självständiga arbetet kan ökas genom att eleverna får vara med och utarbeta studieplanerna och välja arbetssätt. Även inom ramen för grupparbetena kan man stegvis öka gruppernas egen andel i arbetsplanering och genomförande.

24.3.1.3. Grundskolans högstadium

Helst som periodläsning anordnas i början av hösttermin i årskurs VII en femton timmars kurs. Under denna kurs repeteras de grundfaktorer, som tagits upp på lågstadiet i anslutning till kunskapsförvärvet och utnyttjandet av kunskaperna. Tyngdpunkten bör ligga på det självständig arbetet. Målet är förstärkandet av den inre studiemotivationen och tillägnandet av en ändamålsenlig studieteknik. Kursen i studieteknik borde omfatta följande:

Kunskapsförvärv och -disponering

— övning i läsförståelsens delområden (gestaltning av huvudinnehållet, dra slutledningar, detaljläsning, iakttagande av textens disponering, läsning av diagram, tabeller och kartor)

— utvecklande av lässnabbhet med beaktande av elevernas individuella differenser och skapandet av läsvanor, anpassade för olika ändamål

— användning av källmaterial (valet av olika källor och bruket av dem samt utredning av möjligheterna att utnyttja biblioteken)

— utvecklande av aktivt lyssnande och disponering av det hörda stoffet och anteckningsövningar

— teknik i att disponera studiestoffet, skilja ut det väsentliga i det lästa, ordna den information, som hämtats ur flera källor.

Bedömning

— övning i att bedöma den erbjudna informationen (det lästa, det hörda) och egna iakttagelser, med beaktande av både avsändarens och mottagarens 'felkällor'.

Inprägling

— ökning av den insiktsfulla inlärningens effektivitet genom att bygga upp ett begreppssystem

— betonande av arbetsvanor som främjar och skadar utanläsningen (nyttan av överinlärning, undvikande av hämmande faktorer, tidsplanering av studierna, repetition, kontroll av det inlärda)

— betonande av elevens egen aktiva attityd och verksamhet som en studiefrämjande faktor

— organiserandet av arbetsförhållanden som främjar självständiga studier (arbetsrons betydelse och vikten av lämplig rytm i studierna, vilan och intressena).

Tillämpning

— utvecklandet av studiemotivationen sålunda, att man ser till att det som lärs in står i ett meningsfullt samband med värderingar av medborgarfärdigheter och sociala företeelser.

En väsentlig sak i den didaktiska handledningen på grundskolans högstadium är att göra eleverna medvetna om, att målet för studierna inte är blott att ta emot information utan att samtidigt bilda sig en uppfattning om på vilket sätt informationen har förvärvats.

Man bör beakta vid planeringen av den didaktiska handledningen, att till en del behövs en sådan handledning, som beaktar vilket slag av inlärning det i varje enskilt fall är fråga om, t. ex. utökande av kunskapsförrådet, inlärning av ett främmande språk, inövning av gymnastiska eller s. k. praktiska färdigheter osv. Blott till en del kan man ge en handledning, som gäller alla slag av studier.

24.3.2. Handledning i kurs- och ämnesval

Handledningen sker främst i VI årskursen och i huvudsak svarar klassläraren härför och får experthjälp av studiehandledaren. Eleverna bör främst ges klarast möjligt bild av vilka studiemöjligheter, som erbjuds på grundskolans högstadium och för det andra bör de få hjälp vid bedömningen av sin möjlighet att klara sig i studierna enligt olika alternativ. Vid behov kan man anordna för eleverna ett informerande besök i högstadieskolan. Klassläraren svarar under ledning av studiehandledaren för lektionens planering och lektionen bör hållas kommunvis på basen av ett för hela riket gällande material, emedan förhållandena på grundskolans högstadium är olika i fråga om tillvalsämnena.

Utom den handledning, som ansluter sig till kurs- och ämnesvalet, behandlas frågor, som eleverna själva ställt.

På högstadiet behövs åtminstone i någon mån handledning vid kontrollen av studieprogrammet.

Om handledningen i kurs- och ämnesvalet har redan i betänkandets första del, kap. 11.1.2.2. getts en utredning, varför ämnet inte i större utsträckning behandlas här.

24.4. Handledning i yrkesvägledning

24.4.1. Mål

Huvuddelen av lektionerna används till handledning i anslutning till yrkesvalet. Resten av lektionerna används enligt studiehandledarens prövning närmast till behandling av de frågor, som eleverna framställt.

Den allmänna målen för undervisningen i yrkesvägledning och individuell handledning är gemensam för båda och ansluter sig till det för skolan uppställda helhetsmålet (se del I kap. 11.1.). Målet är att fostra individer, som självständigt förmår förvärva sig kunskaper och kan fatta beslut. Likaledes försöker man främja elevernas socialisation och växande till medlemskap i samhället. Otvivelaktigt är det nu viktigare än tidigare att fostra eleverna till att uthärda förändringar och osäkerhet, ty redan den tekniska utvecklingen inom yrkena leder till byte av yrke eller fackområde i många fall mer än en gång i livet. Man bör hjälpa eleverna att söka sig till ett yrkesområde, ej till ett snävt begränsat yrke.

I fråga om yrkesval bör man likväl särskilt betona *det individuella i målsättningen:* varje elev har rätt att själv välja sin yrkesmässiga inriktning och medlen för att uppnå denna. Skolan, samt både dess inre och yttre handledningssystem kan gen den information, som eleverna behöver och vägleda i utnyttjandet av information, men *själva yrkesvalsbesluten bör eleverna själva och deras vårdnadshavare fatta.* Elevernas aktivering till att själva bedöma, fatta beslut och att ta ansvar bör således anses vara det centrala målet.

Enligt det ovanstående kan som konkret mål för undervisningen i yrkesvägledning anses:

— att ge information om yrken, arbetsliv och utbildningsvägar, som främjar individens fria yrkesval

— att utveckla självkännedomen

— att utveckla attityder, som främjar socialisationen till arbete och yrken

— att aktivera eleverna att behandla yrkesvalsfrågor, på egen hand skaffa information och fatta självständiga beslut.

24.4.2. Lärostoff

24.4.2.1. Allmänt

För handledningen i yrkesorientering anslås både i årskurserna VIII och IX minst 24 timmar. Undervisningen kan organiseras på ett för lokala förhållanden lämpligt sätt. Den kan även planeras som periodläsning och lektionstiden borde vara flexibel även så, att t. ex. till studiebesök och grupparbete vid behov kan anslås en längre tid än en lektion. För den individuella handledningen (se del I kap. 11.1.1.4.) anslås tid utöver det nämnda veckotimantalet.

Undervisningen i yrkesvägledning och den individuella handledningen bör stöda varandra så, att undervisningen lägger den grund, som behövs för att kunna fatta beslut i yrkesvalet medan den personliga handledningen ger eleverna uppslag i deras strävan att skaffa sig den behövliga informationen. Å ena sidan bör undervisningen i yrkesvägledning och handledningen skapa en för alla nödvändig kunskapsgrund för alternativa lösningar, och å andra sidan bör man nöja sig med därpå riktade individuella förväntningar.

Ehuru man utgår från en stark växelverkan mellan undervisningen i yrkesvägledning och handledningen, behandlas i detta betänkande för klarhetens skull undervisningen i yrkesvägledning och den individuella handledningen skilt för sig. Vid planeringen av undervisningsstoffet har man utgått ifrån, att *lärostoffets allmänna del, som är gemensam för alla elever, i huvudsak förläggs till årskurs VIII och den individuella delen till årskurs IX.*

24.4.2.2. Årskurs VIII

1. Inledning till yrkesvägledningen (3—5 t)
   Lektionsstoff:
   a) arbetets och yrkesvägledningens betydelse för individen och samhället
   b) yrkesvägledningen som en serie av lösningar, som följer på varandra
   c) verkningarna av de i grundskolan förekommande kurs- och ämnesvalen på utbildnings- och yrkesvalet.
2. En allmän översikt av den information, som behövs som grund för valet och berör utbildningen, yrkes- och arbetsmiljöerna (12—16 t)
   a) vad man bör veta om yrkena

b) hur och var man kan få information
c) presentation av skriftligt material, som belyser yrkena och yrkesvalet, och övning i att utnyttja detta
d) jämförelse och bedömning av skriftlig materiel, som behandlar yrken
e) översikt av yrkesområden och utbildningsvägar
f) gruppering av yrkena
g) landets näringsstruktur, dess utveckling och regionala skillnader
h) hemortens näringsstruktur, dess utbildnings- och arbetsmöjligheter

3. På valet inverkande psykiska och sociala faktorer (6—8 t)
a) förmåga, karaktärsdrag och intressen
b) fysiska faktorer
c) skolprestationer, skolsvårigheter och yrkesvalet
d) hemmets och den övriga miljöns inverkan på yrkesvalet
e) helhetsinverkan av ovannämnda faktorer på utvecklingen av yrkesplaner
f) utvecklande av självförtroende

4. Repetition av det under läsåret behandlade stoffet

Vid förverkligandet av den ovan uppskisserade undervisningen i yrkesorientering i årskurs VIII, kan man smidigt anpassa valet och placeringen av lärostoffet efter elevernas individuella behov och de lokala förhållandena. Undervisningen kan i detta skede inte helt bygga på elevernas intresse, emedan i så fall elevernas kunskaper om yrkena och valmöjligheterna kunde bli ensidiga. Undervisningen bör hjälpa eleverna att vidga sina vyer och att i yrkesvalet avlägsna begränsningar ifråga om kunskaper och attityder. *Därför är det viktigt att eleverna i årskurs VIII får en god allmän översikt av de olika alternativen, av informationsmaterialet som finns att tillgå, och hur detta kan förvärvas och utnyttjas.* Genom att vädja till elevernas aktivitet får man dem att från början att inse, att yrkesvalet i hög grad bygger på deras beredskap och ansvar.

24.4.2.3. Årskurs IX

1. Uppgörande av yrkesvalsplaner och -lösningar (3—4 t)
a) en översikt av de de faktorer som inverkar på yrkesvalet (jfr VIII årskursens program)
b) principerna och praktiska förfarandet vid fattande av beslut (t.ex. med tillämpning av simuleringstekniken)

2. Alternativen vid grundskolans slut: gymnasium, yrkesutbildning, arbete (3—4 t)
a) jämförelse av olika alternativ och deras följder (t.ex. med hjälp av beslutsmatriser)
b) inventering av de möjligheter den egna orten erbjuder.

3. Kännedom om olika fackområden, deras kärnyrken, arbetsförhållanden och utbildningsvägar (14—16 t).

I detta skede uppdelas eleverna i intressegrupper, som koncentrerar sig på att grundligt bekanta sig med de yrkesområden, som de önskar. Men även individuellt arbete kommer i fråga. Speciellt uppmanas eleverna att jämföra olika yrken sinsemellan. De av grupperna uppgjorda utredningarna redovisas för klassen, så vitt de har allmännare intresse. Det är också viktigt att eleverna själva deltar i planeringen av detta arbetsskede.

4. Specialfrågor i studierna och ifråga om arbetslivet (4—6 t)
   a) studiekostnaderna och finansieringen av studierna
   b) anskaffande av arbetsplats och platsbyte, utbildning på arbetsplatserna
   c) på arbetet, trivseln, osv. inverkande faktorer
   d) översikt av faktorer i anslutning till studie- och yrkesbana. Vid grupperingen och valet av lärostoffet kan man tillämpa samma smidighet som i årskurs VIII. I utredningen av yrkesvalsplanerna och -lösningarna till deras psykologiska del kan man använda sig av yrkesvalspsykologisk experthjälp, såsom vid planeringen för undervisningen för övrigt.

Såsom av studieprogrammets allmänna riktlinjer har framgått *bygger undervisning i årskurs IX huvudsak på elevernas egen aktivitet.* Väsentligt är att varje elev får uppgifter om de yrkes- och utbildningsalternativ, som intresserar honom/henne mest, och en uppfattning om hur informationen kan tillämpas för att fatta ett väl övervägt beslut. De elever, vilkas yrkesplanering förorsakar svårigheter, kan i detta skede få handledning av yrkesvalspsykologen.

Det är inte skäl att i detta sammanhang gå till en mera detaljerad analys av lärostoffet. I förnyelsen av lärostoffet har både eleverna, lärarna och yrkesvägledningmyndigheterna sin andel, vilket ovan redan har påpekats.

24.4.3. Metodiska anvisningar

I yrkesorienteringen bör man använda sig av en undervisning, som stöder sig på material hämtat ur läroböcker och annan litteratur, undervisningssamtal, besök av sakkunniga, frågelektioner, paneldiskussioner, individuella arbeten och uppgifter, olika grupparbeten, simulering av situationer, dramatisering, tävlingar och lekar samt studiebesök. Därtill kan man nyttja praktiserande på arbetsplatser, fastän dess samordning med läroplanen fordrar speciallösningar och -planering. Bruket av AV-hjälpmedel är till hjälp för att åskådliggöra denna del av handledningsundervisningen.

Undervisningsgruppens storlek kan i princip växla mycket med läroämne och arbetsmetod (t.ex. om det är fråga om enskilt utredningsarbete eller ett tillfälle för information, film etc. som angår hela årskursen). Undervisningen i yrkesorientering i årskurs VIII grundar sig på klassundervisning i någon mån mer än i årskurs IX. För att man i klassundervisning av detta slag skall bli tillräckligt konkret och verklighetsnära är det skäl att i så stor utsträckning som möjlig utgå ifrån från elevernas egna problem ich för dem aktuella frågor. Ev. lärobok i yrkesvägledningen är ingen absolut nödvändighet, ty att slaviskt följa en lärobok kan göra undervisningen torr och ofruktbar. Däremot är publikationer, som beskriver yrken, uppslagsverk, arbetsböcker osv. nödvändiga. *Synnerligen viktigt är att eleverna övas i att utnyttja allt sådant skriftligt yrkesvalsmaterial, som finns i skolans bibliotek eller på annat sätt är disponibelt för eleverna.*

Omväxling under lektionerna och aktuell information kan företrädare för olika branscher och andra sakkunniga (bland dem yrkesvägldeningspsykologen) ge. Under deras besök kan anordnas frågestunder eller estraddebatter. De sistnämnda kan naturligvis också organiseras enbart med egna krafter bland eleverna och lärarna.

Under lektionerna i yrkesvägledning kan man låta eleverna hålla inledningsanföranden och föredrag om yrken och utbildningen, redovisa bandade intervjuer, material som tagits ur tidningarna, statistiska uppgifter och grafiska framställningar om hemtraktens näringsliv, uppgifter om f.d. grundskolelevers levnadsöden osv.

Ovannämnda uppgifter kan även utföras som *grupparbete.* Bl.a. att följa med tidningarna och att samla urklipp kan ges växelvis per vecka som uppgift åt grupperna, om så önskas, för att användbart kunskapsstoff om yrken, arbetsmarknaden osv. på detta sätt skall bli tillvarataget. Pressöversikter, som hållits i samband med lektionerna, är ägnade att ge undervisningen en aktuell anstrykning. Speciellt bra som grupparbete är simulerade, imiterade situationer, där eleverna t.ex. på basen av personskildringar får uppgöra en för vederbörande lämplig yrkesplan och gestalta utbildningsvägen. I en sådan *simuleringsövning* kommer eleverna att analysera beslutsprocessen i yrkesvalet sådan den i allmänhet framstår för individen. På motsvarande sätt kan en valsituation i yrkesskolan, vid en anställning osv. simuleras. I princip är det möjligt att med hjälp av övningar av detta slag genomgå alla centrala beslutssituationer med början i grundskolans kurs- och ämnesval och slutande med personalvalet på arbetsplatsen. I samband med dessa övningar kan man på ett meningsfullt sätt förvärva insikt om de alla faktorer, som påverkar vallbesluten, och de kunskaper, som behövs för dem. Här kan ytterligare konstateras, att simuleringsövningarna vid behov kan utföras i form av tävlingar mellan grupperna.

Jämförbara med de ovan behandlade övningarna är situations*dramatiseringarna och -lekarna,* genom vilka kännedomen om yrkena kan ökas. *Studiebesöken* är beroende av de lokala förhållandena. Ifall hemortens näringsliv är mångsidigt kan studiebesöken på ett lämpligt sätt anslutas till studieprogrammet utgående från de lokala förutsättningarna. Även yrkesvägledningsbyråerna kan hjälpa till att uppgöra program för och ordna studiebesök. Med specialarrangemang torde man under längre resor kunna kombinera besök på flera arbetsplatser på samma gång.

Arbetsplatspraktikens anslutning till yrkesvägledningsundervisningen i grundskolan fordrar specialutredningar och -arrangemang, som man i detta skede av grundskolans utveckling inte kunnat utföra. Erfarenheterna visar, att arbetspraktiken gör undervisningen levande och ger eleverna en sund och nödvändig kontakt med arbetslivet. Å andra sidan råder en viss fara, att eleven slår in på en yrkesbana i förtid och att basen för beslutsprocessen smalnar. Om arbetspraktiken torde i sinom tid givas speciella anvisningar. Ett annat område, som kräver utredningar och anvisningar, är undervisningen i hjälpskolklassernas yrkesvägledning.

Vid valet av arbetssätt och lärostoffet bör man alltid hålla i minnet deras lämplighet, då det gäller att klarlägga klassens och elevernas aktuella problem. Likaledes bör man hela tiden bibehålla samverkan mellan undervisningen i yrkesvägleднings och den individuella handledningen. Detta förutsätter att den individuella handledningen sker kontinuerligt så, att den ej begränsas enbart till beslutsskedet av undervisningen i grundskolan och dess yrkesvägledning.

Mera detaljerade anvisningar i anslutning till handledningen kan erhållas i bl.a. Förbindelselärarens handbok. Yrkesvägledningsmyndigheterna utger kontinuerligt för grundskolan informations- och undervisningsmateriel. Denna verksamhet är särskilt viktig bl.a. för produktionen av uppgiftsserier för simuleringsövningar, för utvecklandet av material för undervisning som främjar självkännedomen (t.ex. elevernas självbedömningsblanketter) och för uppgörandet av annan materiel, som kräver psykologisk sakkunskap. Stor betydelse har också kursverksamheten och den konsulthjälp, som yrkesvägledningsbyråerna ger grundskolorna vid planeringen av undervisningen i yrkesvägledning.

XXV Samespråket

Denna specialkurs är avsedd för dem, som talar semespråket *som sitt modersmål.*

25.1. Mål

1. Tala och lyssna: bevarande av kunskapen i modersmålet och dess förstärkande, naturligt samtal och färdighet i fri framställning.
2. Läsa: förmåga att ledigt läsa text på samespråket och orientering i den på samespråket tryckta litteraturen.
3. Skriva: förmåga att på samespråket skriva enperiods framställningar ur egen erfarenhets- och iakttagelsekrets och att därmed skapa en grund även för annan skriftlig framställning.

25.2. Metodiska anvisningar

En god inlärningsgrund skapar koncentrationen på de drag i språket, som tydligast skiljer samespråket från det finska språket. Dessa är bl. a.

1. Samespråkets fonetik är rikare och mångsidigare än finskans. Speciellt bör fästas avseende vid ljudkvaliteten och kvantitetsförhållandena. Därvid bör man sätta sig in i bl.a. konsonanternas palataliserings- och aspirationsföreteelser.
2. Då det finns färre kasus i samespråket än i finskan, måste man särskilt fästa sig vid de kasus, vilkas användning är mera vid än finska språkets. Angivande av lokalitet bör därför övas rikligt, likaledes olika objektsfall, framför allt motsvarigheter i samespråket till finskans totala och partiella objekt.
3. Finska språkets två numerus, singularis och pluralis, motsvaras i samespråket av tre, nämligen singularis, dualis och pluralis. Detta specialdrag, som skiljer språken, föranleder inte praktiska svårigheter, då både samespråkets dualis och pluralis motsvarar finskans pluralis.
4. Vid inlärningen av adjektiven fordrar deras predikativ- och attributformer uppmärksamhet, likaså komparationsformerna.
5. De personliga pronomina och possessivsuffixen torde man lära sig genom att jämföra deras former och användning med motsvarande former i finska språket.
6. Överensstämmelser i bruket av verb med finska språket är bl. a. fyra modus, som likväl till sin karaktär skiljer sig från finskan. Det finns bara två enkla tempus, presens och preteriti (imperfekt). Speciellt bör övas bruket av passivformerna; det mera vidsträckta bruket av passiv i samespråket än i finska språket.

Koncentrationen i huvudsak på de mest väsentliga grammatiska företeelserna frigör tid för rikligt med skriftliga övningar, vilka i undervisningen intar en central plats.

XXVI Integrering av läroplanen

Kommittén har varit tvungen bygga sitt arbete på en ämnesindelad läroplan, fastän den har varit medveten om svagheterna i en läroplan av denna typ. I betänkandets första del kap. 3.6. har klarlagts de medel, som allmänt används vid integrering av en ämnesdisponerad läroplan.

Vid utarbetandet av detta betänkande har man på olika sätt försökt få samverkan mellan läroplanen i de olika läroämnena. Ämnenas läroplaner har tillkommit så, att experter för olika områden såsom sektioner har för kommittén uppgjort utkasten till läroplanerna, vilka kommittén sedan har granskat och kontrollerat. I nästan varje sektions arbete har deltagit en kommittémedlem. Likaså har man försökt åstadkomma en koordinering i fråga om *arbetssätten, hjälpmedlen vid undervisningen och studierna samt bedömningen inlärningsresultaten.* Även i valet och placeringen av lärostoffet har man försökt leda ämnessektionerna till samarbete och även på annat sätt har man försökt att redan i beredningsskedet leda deras arbete.

I de anvisningar, som tilldelats sektionerna har även betonats, att de ämnesdisponerade planerna bör uppgöras så, att de harmonierar med det av kommittén uppställda *helhetsmålet* för grundskolan.

I det följande granskas i korthet hur man i denna del av betänkandet försökt åstadkomma den horisontala integrering, som omnämns i I delen av betänkandet, kap. 3.6.3.:

1. Tidsdisponering av lärostoffet i de olika ämnena så att de stöder varandra såsom *på varandra följande kurser.* Detta har skett på flera punkter (t.ex. historia —religion, historia—geografi, geografi—naturalhistoria, matematik—kemi och fysik, modersmålet—de främmande språken.

2. I flera fall har man kunnat göra läroplanen sådan, att studierna vid behov kan ske *periodiskt.* Kommittén rekommenderar även i övrigt att läroämnena med en veckotimme periodläses och att försöksverksamheten med periodläsning fortsätter.

3. *Koordinering* avser att stoff som innehållsmässigt hör samman behandlas samtidigt i olika läroämnen. I denna läroplan har inga läroämnen uppfattats som centralämnen, vilka skulle fungera som utgångspunkt för koordineringen. Denna läroplan är således inte "korrelerad".

I ett ämneslärarsystem förutsätter koordineringen ett fast samarbete mellan ämneslärarna. Däremot kan klassläraren relativt lätt åstadkomma koordinering. Förverkligandet av koordineringen är i praktiken helt beroende av lärarnas vilja och möjligheter till samarbete.

Koordineringen har man försökt upphjälpa sålunda, att till de enskilda ämnenas läroplaner har i allmänhet fogats ett särskilt stycke. I detta ges anvisningar om

samverkan och även andra tänkbara former av integration. Därtill har i några punkter i samband med lärostoffet med en pil (→) hänvisats till andra läroämnen, i vilka i samma årskurs behandlas likartat stoff. I sådana fall borde lärarna i respektive ämnen alltid komma överens om ur vilken synpunkt stoffet skall i varje ämne behandlas, eller om det kanske kunde i sin helhet undervisas i ett enda läroämne.

4. De oberoende av gränserna för läroämnena bildade *arbetsområdena* för samlad undervisning kan anses som en långt gående form av integrering. Det finns redan i samband med förverkligandet av denna läroplan möjligheter bilda sådana enheter. Utformningen av sådana samlade områden bör anses för särskilt angeläget på grundskolans högstadium och i synnerhet i årskurs IX. Viktigaste bör denna studieform anses vara i *orienteringsämnena* (samhällslära och historia, medborgarfärdighet, geografi och naturalhistoria), i vilkas läroplaner det finns reella möjligheter därtill på grund av att samtidiga likartade grupper av lärostoff, ingår i dem. Förverkligandet av samlad undervisning fordrar absolut ett samarbete mellan lärarna.

5. I grundskolan existerar det ganska stora grupper av lärostoff, som man dock ej velat göra till eget läroämne och därigenom öka den redan annars så tydligt skönjbara fackindelningen i läroplanen, utan de har placerats in i de olika läroämnena för att tas upp i lämpliga sammanhang.

Till sådant lärostoff hör *fostran i internationalism,* som är ansluten särskilt till studierna i historia, geografi, naturalhistoria, musik, samhällslära samt religion och främmande språk. Andra sådana grupper är *ekonomisk fostran* (medborgarfärdighet, huslig, ekonomi, samhällslära, slöjd), *familjefostran* (huslig ekonomi, medborgarfärdighet, naturalhistoria, religion) och *massmediefostran* (omgivningslära, medborgarfärdighet, modersmålet, samhällslära, historia, teckning). Av dessa lärostoffsgrupper är det möjligt att på flera punkter bilda även ovan avsedda samlade områden. Om möjligheterna att realisera massamediefostran enligt den successiva utvecklingsprincipen finns en särskild utredning i bilaga till detta betänkande.

Det kan också verka integrerande, att man med läroplanen har försökt inprägla några principer hos eleverna. Flera av dessa principer hör till den *etiska och sociala* fostrans område (karaktärsdaningen, erkännandet av individens människovärde osv.), flera till *estetisk* fostran (förståelsen av de estetiska värdena i miljön, faktorer i miljön som ökar trivseln, möjliggörandet av estetiska upplevelser, främjandet av den skapande gestaltningen och aktiviteten osv.).

Beaktandet av nämnda principer är ett bevis för kommitténs elevcentrerade utgångspunkt: skolans främsta uppgift anses vara att skänka stoff och impulser till utveckling av *elevens egen hela personlighet.* Därav följer att man i betänkandet försökt beakta utom den intellektuella fostran även skolans övriga helhetsmål. I de olika läroämnena har man därför försökt inlägga stoff, som av eleven kräver förutom intellektuella prestationer även bestämda känslomässiga ställningstaganden och etiska avgöranden. Denna balans i helhetsmålen kan åstadkomma ett närmande mellan läroämnena.

I samma riktning verkar, att man på intellektuella fostrans område strävar till att alltmer fästa avseende vid att utveckla *förmågan att lösa problem och att tänka* och inte blott vid att minnas vissa fakta. Vidare bör i alla läroämnen betonas, att skolans kunskapsförmedling är objektiv och att eleverna utvecklas att förhålla sig *kritiska* till kunskapsförmedlingen. I samband med de mål, som ansluter sig till de estetiska, etiska, sociala och praktiska färdigheterna, har även betonats vikten av att skapa en kritisk attityd.

Generellt kan sägas att kommitténs strävan att betona den formella fostrans betydelse i grundskolan — utan att glömma den materiella sidan — har varit ägnad att närma de olika läroämnena varandra.

Kommittén har haft den åsikten att integreringen inte i alla avseenden kunnat fortskrida så långt som varit önskvärt och detta förorsakas framför allt av att den disponibla tiden varit alltför kort för färdigställandet av den andra delen av betänkandet.

Timplanen för grundskolans läroplan, enligt vilken kommittén skulle uppgöra läroplaner för varje läroämne, fastställde statsrådet först i slutet av augusti 1969. Fastän det andra kapitlet av del I, som ur integreringens och den ämnesindelade målsättningens synpunkt var centralt och behandlade grundskolans allmänna syften, kunde utdelas åt expertgrupperna, då de påbörjade sitt arbete, fick sektionerna likväl alltför litet tid för integreringen av läroplanen. Kommittén förmådde av direkt tidsnöd inte effektivt leda sektionernas integreringssträvanden eller själv kontrollera och förenhetliga de ämnesdisponerade läroplanerna, som sektionerna framlade för den. Till den delen blev kommittéarbetet oavslutat.

Samtidigt bör konstateras, att de ämnesdisponerade läroplanerna inte till alla delar är präglade av det helhetsmål, som kommittén uppställt. Det är klart, att överförandet av den i betänkandets första del uppskisserade målsättningsramen till en mera konkret nivå, som berör läroplanens ämnesdisponerade delar, skulle ha krävt mera mognadstid och mera tillfälle till samarbete än kommittén och dess experter har haft till förfogande. En orsak torde bl.a. vara den även annorstäder observerade omständigheten, att läroämnenas sakkunniga svårligen kan frigöra sig från sin läroämnescentrade syn. Det bör även framhållas, att grundskolans mål till den grad skiljer sig från målen för de skolor, som tillhör parallellskolsystemet, att dess förverkligande i de olika läroämnenas läroplaner kan ske blott småningom.

Det huvudsakliga missförhållandet i hela betänkandet är otvivelaktigt, att kommitténs elevcentrerade utgångspunkt skulle ha krävt uppbyggandet av en mer helhetsbetonad och koncentrerad läroplan än det i praktiken var möjligt. Kommittén måste av skäl, som ej berodde av den, välja en läroplanstyp, som är ämnesindelad och gynnar en läroämnescentrerad undervisning. Kommittén har hela tiden varit tvungen att röra sig s.a.s. på två nivåer. Den har varit medveten om att läroplanen kommer att — och det snabbt— förverkligas i den begynnande grundskolan och därför har den varit tvungen att beakta de reella förhållandena. Till dem hör bl.a. att lärarkåren har fått en utbildning av bestämd typ. Å andra sidan har kommittén velat visa vägen för en utveckling i framtiden, och därför har den framlagt även sådana planer, vilkas förverkligande under de närmaste åren man ej känner till (se t.ex. I delen, kap. V och XII). Planerna borde prövas och därjämte ånyo studeras.

Ett förverkligande av en läroplan, som skulle vara mera integrerad än den nuvarande, skulle underlättas om lärarutbildningen skulle förnyas i den riktning, som framställts i kommittébetänkandets första del, kap. 4.2. *Kommittén vill även varna för att använda de nu offentliggjorda ämnesdisponerade planerna som utgångspunkt för utformningen och innehållet i den framtida lärarutbildningen.* Ett nytt slag av lärarutbildning vore av nöden i synnerhet för orienteringsämnena — religionen härvid medräknad. I så fall kunde man försäkra sig om att dessa läroämnen skulle undervisas som större helheter än hittills och som mer differentierade inom en gemensam referensram. Först efter förverkligandet av planen kan man säga, i vilken mån lärarna förmått att i sitt arbete förverkliga

kommitténs anvisningar för planens integrering. För ögonblicket måste man i fråga om förverkligandet av denna läroplan och den i samband därmed skeende integreringen lita på lärarnas samarbetsvilja och -förmåga. Däri öppnar sig bättre möjligheter än tidigare, ifall de planer kommittén framlagt förverkligas genom lärarnas samarbete och arbetsfördelning (se I delen, kap. 12.1. och 12.6.).

Kommittén för grundskolans läroplan är i förhållande till de föregående läroplanskommittéerna såtillvida i särställning, att det finns reella möjligheter till att fortsätta dess arbete, emedan både i skolväsendets centrala administration och i distriktsförvaltningen kommer att finnas betydligt mer personal och anslag för detta ändamål. Kommittén önskar betona, att då man i skolan börjar förverkliga den läroplan, som ovan framlagts, borde man fästa särskild uppmärksamhet vid läroplanens integrering. I detta arbete bör man inte begränsa sig blott till beaktande av de i betänkandet nämnda anvisningarna utan även försöka finna nya integreringslösningar.

Fastän betänkandet innehåller en ämnesdisponerad läroplan, vill kommittén till slut inskärpa, att *läroplanen bör anses utgöra en helhet.* Därför kan ett förfarande att studera endast läroplanen för ett läroämne ge en oriktig bild av skolans och ifrågavarande läroämnes helhetsmål och av planeringen av undervisningen. Kommittén varnar för att alltför mycket lösrycka enskilda läroämnen ur den helhet, som läroplanen bildar. Det är viktigt att varje lärare i grundskolan gör sig förtrogen med både de allmänna grunderna för läroplanen (I delen) och med andra än det egna ämnets läroplaner.

Att inom ett läroämne fördjupa sig t.ex. blott i lärostoffet ger en bristfällig bild av ämnets allmänna mål och arbetssätt samt principerna för bedömningen av inlärningsresultaten. *Även läroplanen för ett läroämne bör läsas som en helhet.*

Utvecklandet av läroplanens olika delar bör ske kontinuerligt genom att man utför en utvärdering av inlärningsresultaten. Detta arbete borde koncentreras till en särskild delegation, som på initiativ av de administrativa myndigheterna borde tillsättas för att främja hela skolans fortsatta utveckling. I detta utvecklingsarbete bör strävan vara, att man i grundskolan under de närmaste åren kunde avstå från en ämnesdisponerad läroplan, som inplacerar vetandet i fack. I betänkandets första del kap. V är framställt ett förslag till ny läroplan, som är mer koncentrerad och mer helhetsbetonad än den nuvarande och som tillåter gestaltning av kunskaps- och färdighetsområdena på ett smidigt, aktuellt och nytt sätt. De förslag till integrering av läroplanen, som nu gjorts och som i betänkandets andra del förverkligats, bör således ses som en mellanetapp på vägen mot en mera integrerad läroplan.

Massmediefostran i grundskolan

Massmediefostran hör närmast till den intellektuella fostran. Däri förenar sig intellektuella fostrans formella och materiella mål varandra. Samtidigt har massmediefostran även ett nära samband med områden inom den sociala och etiska fostran, såsom även framhållits i betänkandets första del i kapitlet 2.4.7.3. I bilaga I av första delen har redogjorts för uppdelningen av massmediefostran i delområden.

Massmediefostran har i tillämpliga delar förlagts till olika läroämnen, närmast till omgivningslära, medborgarfärdighet, modersmålet, historia, samhällslära och teckning. I läroplanen för de nämnda ämnena har hänvisats till den nu som bilaga presenterade läroplanen för massmediefostran. Inom parentes anges de läroämnen, inom vilka detta lärostoff bäst lämpar sig att undervisa.

Den bifogade läroplanen grundar sig på den tanken, att alla massmediefostrans fyra delområden behandlas i lågklasserna (i detta sammanhang I—III), i mellanklasserna (IV—VI) och på högstadiet. En sådan undervisningsprincip med utvidgade kretsar ställer vissa krav på läraren. Han måste ha klart för sig vilken undervisning som getts i lägre årskurser, så att han kan behandla stoffet utvidgat och fördjupat samt får fram nya synpunkter, beaktar elevens förändrade intressen och förutsättningar för inlärning.

Planens lärostoff är stundom rikligt och tillåter samtidigt ett val stundom kanske ganska knappt. De konkreta exemplen är ofta färdigt formulerade som frågor. Eleverna bör ledas till att själva begrunda problemen. Information bör hämtas ur läroböcker och uppslagsverk. Det fria undervisningssamtalet lämpar sig ypperligt vid inlärningen av massmediefostrans lärostoff. Många exempel är lämpliga att som sådana utföras som grupparbete. Studiebesök berikar undervisningen.

Skolan bör anskaffa ett tillräckligt antal tidningar och tidskrifter, som dels jämnt representerar olika partier och som dels är oavhängiga. Det är nödvändigt att följa med radio- och televisionssändningarna och ofta dessutom att på förhand banda programmen. Undervisningen i massmediefostran måste vara livsnära och åskådlig.

Den följande läroplanen har efter hand utformats efter "den audivisuella fostran" i det interimistiska betänkandet. På grund av experiment och de erfarenheter, som görs i skolan, torde man kunna utveckla en plan, som bättre integrerar med de olika läroämnenas läroplaner. Den föreliggande läroplanen torde likväl ge grundprinciperna för detta i nusamhället så viktiga området för fostran på grundskolstadiet.

I denna läroplan upptages så rikligt med material, att man med dess tillhjälp kan ordna en *specialkurs* i massmedielära, ifall det blir möjligt enligt de stadganden, som utfärdas för grundskolan. Likaså ges även anvisningar om *klubbverksamhet* på detta område.

1. Informationen i samhället

1.1. Allmänt

Kontakten mellan människorna är till stor del en information, som sker med stöd av symbolspråk. Med utvecklingen har informationen blivit en alltmer betydelsefull faktor för människan. Det har skapats massinformationsmedel att tjäna nyhetsförmedlingen på långa distanser. Med tiden har dessa medels ställning blivit alltmer betydelsefull, då de har ett stort inflytande på samhället och utvecklingen av förhållandena i detta.

1.2. Historisk översikt om informationen

1.2.1. Allmänt

Det synes vara ändamålsenligt att behandla separat åtminstone tre "informationsnivåer": *de styrande* (regenterna, de höga världsliga och kyrkliga ämbetsmännen), *handelsmännen* och *allmänheten*. Dessa skiljer sig från varandra med hänsyn till både informationssättet och -riktningen. Skilt för sig behandlas informationens utveckling. I utredningen har inte strävats till att följa det kronologiska händelseförloppet utan man har samlat exempel från sådana områden, som bäst belyser det, som behandlas.

1.2.2. Lågklasserna

(modersmålet; omgivningslära, åk I—II; medborgarfärdighet, åk III).

Man koncentrerar sig på att i samband med lämpliga läroämnen redogöra för informationssättens och -medlens historiska utveckling på de ovannämnda informationsnivåerna.

Konkreta exempel:

Styrande: Berättelser, i vilka forna tiders regenter och kyrkomän sände påbud och meddelanden till varandra och till de underlydande. Diskussion om informationssätten.

Handelsmännen: De kringvandrande handelsmännen som förmedlare av information (diskussion om arten av information och dess källor). Hur vandrade meddelandet förr i världen med handelsmannen från Helsingfors till Rovaniemi? Hur pass pålitliga nyheter förmedlas på detta sätt?

Allmänheten: Informationen tidigare (långa avstånd, avsaknad av telefon, post, radio och tv. Om vad kunde man berätta med trummor, eld- och röksignaler? Vad förutsatte dessa av mottagaren?) Diskuteras betydelsen av marknader och skillingtrycken.

Utvecklingen av massmedierna: Boktryckarkonsten samt utbredningen av läs- och skrivkonsten. Radion och televisionen. Nyhetssatelliterna.

1.2.3. Mellanklasserna

(medborgarfärdighet; historia)

Man behandlar informationen på ovannämnda tre nivåer och massmediaförmedlingens utveckling närmast med tanke på nyheternas *tillförlitlighet* och

förmedlingens *snabbhet*. Grundligare kan man fördjupa sig i att klarlägga betydelsen av boktryckarkonstens uppfinnande och av utbredningen av läs- och skrivkunnigheten. På samma sätt kan man redogöra för de områden inom samhällslivet på vilka informationen har haft betydelse och vilken inverkan dessa haft på utvecklingen av informationsförmedlingen.

Konkreta exempel:

Styrande: Hur och hurudana informationer förmedlade regenterna enligt bibliska historien till varandra och till folket? Hur sände folket information till sina regenter (uppgifternas tillförlitlighet)? Budbärare och kurirer. Religionskrigen och vallfärderna. De kyrkliga kungörelserna.

Handelsmännen: Handelsmännens dubbla inverkan: med tanke på deras behov har det uppstått olika sätt för information, och de har förmedlat nyheter. Varför var det viktigt för handelsmännen att få information om de skepp som förlist, om övriga olyckor, lyckade skördar och om missväxter osv.? Slaget och tillförlitligheten av de informationer som köpmän förmedlat? Gör ett ryktesprov i klassen. Hur snabbt varandra informationen med handelsmannen från Syd- till Nordfinland?

Allmänheten: Vagabonderna, de kringvandrande skomakarna och förtennarna. På ett hur stort område förmedlade de nyheter, om vad och hur tillförlitligt? Jämförelse mellan skillingtrycken och hovens minnesånger (de förra avsedda för folket, de senare för hoven).

Utvecklingen av massmedierna: Vad uppfinningen av boktryckarkonsten betydde för en vanlig människa. Hurudan litteratur trycktes först i boktryckerierna? De första tidningarna. (För vilka avsedda, vad hindrade folket att läsa dem?) Vid vilken tid blev läskunnigheten allmän i vårt land och hur verkade detta på informationen? De första tidningarna i Finland. När och för vilket ändamål grundades de första nyhetsbyråerna? På vilket sätt och hur snabbt kunde de förmedla nyheterna?

Hur verkade uppfinningen av radion på nyhetsförmedlingen? På vilket sätt förändrades tidningarnas roll? Vad har televisionen och nyhetssatelliterna fört med sig i nyhetsförmedlingen?

1.2.4. De högsta klasserna
(historia; samhällslära)

Man koncentrerar sig i huvudsak på att klarlägga den nuvarande situationen i historiens ljus, dvs. vilka historiska faktorer, som har medverkat till skapandet av det nuvarande nätet av informationsförmedling. Huvudvikten bör läggas på *massmedieförmedlingen och dess framtid.*

Konkreta exempel:

Styrande: Hur har informationen från de styrande till folket och från folket till styresmännen utvecklats under den historiska tiden? I vilket avseende har informationen underlättats? På vilket sätt och om vad får vi nu informationer av dem, som fattar beslut? I vilket avseende har massmedieinstrumenten ersatt härskarnas direkta informationsformer? Hur har kyrkans roll i informationen förändrats under tidernas lopp? Vilka uppgifter gällande informationen har övergått till andra ämbetsmän? På vilket sätt har regeringsformens demokratisering och informationens utveckling stått i relation till varandra?

Handelsmännen: Nyhetsbyråernas uppkomst på basen av handelsmännens behov utreds (arten av nyheter, nyhetsbyråernas lokalisering). Ett genomsnitt av handelsmännens andel i förmedlingen av information under olika tidsepoker. Handelsmännens betydelse som producenter av nya metoder, modeströmningar och varor. Förmedlingen från handelsmännen till folket av intryck de fått av främmande folk.

Folket: Vilka sätt att mottaga och att förmedla information har en vanlig medborgare haft under historiens olika skeden (marknaderna, gudstjänsterna, läsförhören osv.)? Informationsslagen och -tillförlitligheten. Vårdkasarna. En jämförelse mellan en finländares möjligheter att i detta nut förmedla och motta information och möjligheterna i början av 1900-talet.

Utvecklingen av massmedierna: Nyhetsbyråernas uppkomst, orsaker, lokalisering, nyheternas tillförlitlighet, arbetssätten och olika slag av nyheter de anskaffar. Hur har detta inverkat på situationen i detta nu, dvs. från vilka delar av världen får vi pålitliga uppgifter och varifrån ej? På vilket sätt kan denna koncentrering av nyhetsbyråernas nät i nuvarande kulturländer förvränga vår bild av världen? För vilket ändamål grundades tidningar? Till vilka riktade de sig och vad förmedlade de för information? För vilket ändamål användes till en början radioapparater? I vilket skede började man med dem sända informationer till en bred publik? Vilka nya möjligheter förde radio och tv med sig? (snabbhet, livfullhet, möjlighet att ge information till analfabeter osv.) På vilket sätt verkar massmedienätets utveckling på folkets möjligheter att kontrollera beslutsfattarnas verksamhet? På vilket sätt förändrar satelliterna nyhetsförmedlingen från en världsdel till en annan? Vilken nytta och vilken skada kan åstadkommas av att satellitsändningarna blir allmänna?

1.3. Informationens betydelse i nusamhället

1.3.1. Allmänt

Man försöker utreda informationens betydelse a) *på lokal-*, b) *på riks-* och c) *på internationell nivå.* Utredningen utsträcks också till stater, som styrs på olika sätt, och informationens betydelse påvisas, speciellt vid förverkligandet av en demokratisk regeringsform. Man utgår från situationer och företeelser, som är kända för eleverna, och binder dem vid större sammanhang och problem och i ljuset av dem granskas dimensionerna hos olika företeelser.

1.3.2. Lågklasserna
(omgivningslära, åk I—II; medborgarfärdighet, åk III)

Informationens lokala betydelse:

Man klarlägger vilka informationer eleverna får om händelser på den egna orten, var de får dessa uppgifter och vilken betydelse dessa uppgifter har a) ur elevens synvinkel, b) ur elevens familjs synpunkt och c) ur skolans synvinkel. Vilken betydelse har det, att dessa informationer sprids, ur hela landets eller ur större enheters synpunkt sett? Vid behov bandar läraren radioprogram (nyheter, regionala program osv.).

Konkreta exempel:

Man bekantar sig i skolan med de lokala tidningarna. Det nyttiga som en lokal tidning behandlar. Eleverna åhör radions regionala sändningar och utreder, vilka program som sänts och vad av vikt som ingått i dem. Vilket regionalprogram kan eleven höra på hemma? Var kan han annars få uppgifter om hemortens händelser än i lokal tidningen och radion?

Informationens betydelse på riksplanet:

Hur kan man få upplysningar om vad som annorstädes sker i Finland? Vad av det, som inträffar i Finland, är det bra för varje finländare av veta? Detta utreds särskilt ur elevens synvinkel sett.

Konkreta exempel:

Informationskällor om händelserna i hemlandet (radio, tv, tidningar, tidskrifter, filmer, böcker etc.). Begreppen tidning, tidskrift osv. Varför är nyheten om t. ex. att en influensaepidemi är i antågande viktig även för varje elev?

Informationens internationella betydelse:

Med exempel och frågor klarläggs, hur man får upplysningar om vad som händer i andra länder, vilken betydelse dessa upplysningar har för eleverna, finländarna och alla människor och hur informationer förmedlas i olika länder och under olika förhållanden.

Konkreta exempel:

Hur får man uppgifter om händelser i andra länder? Om vad, som gäller andra länder och folk, är eleverna intresserade och vilka upplysningar anser de vara viktiga? Ur tidningar och böcker samlas bilder av andra länders barn. Med ledning av bilderna kan man t.ex. iaktta som en strävan till objektivitet, hur ett afrikanskt, ett finländskt och ett kinesiskt etc. barn är likadana och i vad mån de är olika (utseende, klädsel, bostad, mat).

Utreds vilken nyhet som anses viktigare och varför: t. ex. mellan Helsingfors och Lahtis har det inträffat en trafikolycka, som krävt två dödsoffer; i Japan har i Hiroshima inträffat den största jordbävningen på tio år.

1.3.3. Mellanklasserna
(medborgarfärdighet)

Informationens lokala betydelse:

Man försöker med exempel inbördes jämföra de lokala massmediernas roll och med större betoning klarlägges informationens betydelse på det lokala planet.

Konkreta exempel:

Eleverna åhör kommunalfullmäktiges sammanträde och skaffar sig därav ett ljudband och jämför det med a) referatet av samma möte i en lokal tidning, b) referatet i en landskapstidning därav. Har det redogjorts för alla behandlade frågor? Är de i tidningen återgivna diskussionerna och besluten de viktigaste allmänt taget och ur skolelevernas synvinkel? Vilken nytta har kommunens invånare av, att den lokala tidningen redogör för kommunalfullmäktiges beslut?

Informationens betydelse på riksplanet:

Grundligare klarläggs, ur vilka olika källor upplysningar kan fås om händelser i Finland och vilken betydelse dessa uppgifter har för varje medborgare, även

för eleven själv. Vidare strävar man att klarlägga, vad som för varje medborgare är av vikt att veta och vad detta betyder ur elevens synvinkel.

Konkreta exempel:

Man anskaffar de olika politiska partiernas tidningar och s. k. oavhängiga tidningar och undersöker vad olika tidningar skriver om samma beslut eller diskussion i riksdagen. — Några nyhetssändningar i radion spelas in på band eller ur tidningarna klipps några dagars nyhetsmaterial och diskuteras, vilken betydelse detta har a) ur en enskild människas synvinkel, b) ur hela folkets synvinkel. Vilka svårigheter uppstår, då man förmedlar nyheter t. ex. från en utby i Utsjoki?

Informationens internationella betydelse:

Man dryftar vad som allmänt taget ur hela mänsklighetens synpunkt sett är viktigt att informera om. I någon mån kan man även utreda problemet med informationen i utvecklingsländerna och särskilt vilken betydelse informationen har ur utvecklingsländernas synvinkel och vilka informationsmedel, som där bäst kan förmedla upplysning.

Med hjälp av exempel försöker man belysa vilken nytta det är att få upplysningar om främmande länder och på vilket sätt, vi får dessa uppgifter. Vidare kan man dryfta vilken betydelse nyhetsinformationen har på de internationella relationerna.

Konkreta exempel:

Vilka nackdelar skulle det medföra, om Finlands nyhetskanaler till andra länder plötsligt avbröts (för näringslivet, för regeringen, för en enskild medborgare)? I tv-programmet för en kväll plockas ut nyheterna om andra länder och om eget land och deras betydelse jämförs a) för en enskild finländsk medborgare, b) för vilken människa som helst. Hur påverkas betydelsen i en nyhet av det geografiska avståndet till platsen, där händelsen inträffade? I nyheter borde man taga hänsyn till det geografiska avståndet, i vilka icke (t.ex. kollisionsnyhet, en kalv med två huvud, vattenförorening, låg bostadsstandard, hungersnöd i Indien)? Vilka svårigheter bör beaktas, då man förmedlar nyheter och upplysningar om u-länderna (språk, avstånd, bristen på tekniska hjälpmedel, bristen på notisskaffande och -förmedlande människor, isolering)? Vilka av dessa förhållanden verkar på tillförlitligheten av de ingångna nyheterna och på snabbheten av nyhetsförmedlingen?

1.3.4. De högsta klasserna

(modersmålet; samhällslära; medborgarfärdighet)

Den lokala informationen:

Genom diskussioner och uppgifter klarlägges allt grundligare betydelsen av den lokala informationen.

Konkreta exempel:

Kommunalfullmäktiges sammanträde åhörs. Vilka på kommunens område inträffade händelser vore det viktigt att bringa a) till alla kommuninvånares kännedom, b) till hela finska folkets kännedom? Längs vilka kanaler vore det fördelaktigast att förmedla dem? Vilken betydelse ur den kommunala skötselns synvinkel för handhavande av kommunens angelägenheter har det, att kommunal-

fullmäktiges beslut kungörs för invånarna i kommunen och att de själva har rätt att åhöra sammanträdena?

Anskaffas 5—10 av de senaste numren av lokaltidningen och uppgörs en förteckning över det som behandlas i tidningen. Vad har fått mycken, vad liten uppmärksamhet?

Information på riksplanet.
Konkreta exempel:

Med exempel och genom diskussion klarläggs, vilken betydelse informationen har särskilt för förverkligande av demokratin och en demokratisk regeringsform. Hur informationen fungerar i de på olika sätt styrda länderna (nyhetsförmedlingen i de merkantila kretsarnas eller i statsledningens händer eller oberoende av dem). Vilka fördelar och vilka nackdelar har vartdera systemet? Hur verkar de olika nyhetsförmedlingssystemen på det som i nyhetsförmedlingen får meddelas?

Ur olika partiorgan saxas nyheter t. ex. om arbetsavtalsförhandlingar, socialutgifter, budgeten. Jämför hur de olika partiernas tidningar har behandlat dessa frågor.

Den internationella informationen:

Man försöker klarlägga och dryfta informationens betydelse ur fredsbevarandets synvinkel, ur de internationella kulturimpulsernas och ansvarsbegreppets utvidgnings synpunkt. Den s.k. subjektiva världsbildens förhållande till "den objektiva verkligheten" dryftas.

Konkreta exempel:

Den snabba nyhetsförmedlingens betydelse vid meddelande om naturomvälvning eller katastrof. Vilken betydelse har nyhetsförmedlingen t. ex. för världsfredens bevarande? Vilken betydelse har tv haft för ökande av kännedomen om och förståelsen för andra länder samt beträffande modets och olika sedvänjors förallmänligande? Jämförs olika länders folkmusik före radions och televisionens tillkomst och "nutida folkmusik" (schlagers). Var skillnaden större förr än nu? Står den för sportnyheterna tilldelade tiden i relation till deras betydelse?

2. Massmedierna

2.1. En aktuell händelse via massmedierna

2.1.1. Allmänt

För eleverna klargörs hur en aktuell händelse förmedlas såväl i nyhetsförmedlingen som sådan som i massmedierna och speciellt på vilket sätt dessa skiljer sig från varandra. Redan i lågklasserna kan man klargöra de för massmedierna väsentliga dragen: en bred och icke noggrant känd publik, avståndet mellan informationens avsändare och dess mottagare, varav följer, att nyhetsförmedlingen sker med hjälp av en teknisk apparat, dvs. radion, tv:n tidningen eller filmen, och under inverkan av den fortsatta och ömsesidiga kontakten mellan mottagaren och sändaren. Man försöker även klarlägga, vilka begränsningar och nackdelar en sådan nyhetsförmedling för med sig och vilka obestridliga fördelar därmed uppnås. Man kan också studera behovet av nyhetsförmedling för olika publikgrupper.

2.1.2. Lågklasserna
(omgivningslära, åk I—II; medborgarfärdighet, åk III; modersmålet)

Med teckningar klargörs, hur massmedierna avviker från annan kommunikation och från nyhetsförmedlingen (begreppen åskådliggörs klart). Det räcker med att grundidén utreds. Massmedieinformationen förmedlas via radio och tv och den har inte informationens möjlighet till återkoppling (feed back). Nyheterna är avsedda för hela allmänheten, medan t.ex. barnprogrammen är avsedda blott för barn.

2.1.3. Mellanklasserna
(modersmålet; medborgarfärdighet)

Noggrannare och grundligare klarläggs den aktuella händelsen i massmedierna. Man dryftar vilka nackdelar och begränsningar eller fördelar som föranleds av att någonting blir känt genom att det framförs i olika slag av massmedier. Man kan diskutera vilka begränsningar olika massmedieslag har på förmedlingen av informationen.

Konkreta exempel:

Vilka iakttagelser kan inte förmedlas i radio och tv? Vad lönar det sig inte att förmedla i radio och vilka inte i tv? Vad och vilka program lönar det sig att förmedla via radio eller tv?

2.1.4. De högsta klasserna
(modersmålet)

Medel, varmed kontakten mellan avsändaren och mottagaren kunde förbättras, diskuteras. Man dryftar, hur man kan kontrollera riktigheten av avsändarens påstående och hur man självständigt kan skaffa sig ny information.

Konkreta exempel:

Hur kan man diskutera i tidningen (till vem skall man vända sig)? Hur kan man klargöra vid producenten av radioprogrammet riktigt har avsett med sitt budskap? Hur kan man åstadkomma en diskussion om en intressant sak med någon annan än den som bor i den närmaste omgivningen? Hur och var kan man kontrollera riktigheten av en information man fått i radion, tidningen eller annorstädes?

2.2. Informationsinstitutionerna

2.2.1. Allmänt

Till en början försöker man klarlägga, vilka våra informationsinstitutioner är: skolan, de officiella meddelandena, böckerna, tidningarna, radion, televisionen, filmen osv. Bland dessa skiljer sig radion, televisionen, filmen, tidningarna och tidskrifterna från de övriga i många avseenden: de är relativt snabba, de når en stor grupp av mottagare antingen samtidigt eller åtminstone tämligen samtidigt, de förmedlar nyheten med hjälp av tekniskt medel.

Man försöker klarlägga hur olika informationsmedel har uppstått för i någon mån olika uppgifter. Likaså dryftas de olika medlens ägande- och maktförhållanden samt vilken inverkan ägaren och de maktägande har på dem, vem och vad man får informera via informationsmedlen och hur de får användas.

2.2.2. Lågklasserna

(omgivningslära, åk I—II; medborgarfärdighet, åk III)

Man försöker klargöra vilka olika massmedier vi har och för vilket ändamål de olika medierna är inrättade. Särskilt utreds radion, televisionen och tidningarna, bland vilka man kan särskilja de lokala tidningarna, landskapstidningarna och rikstidningarna. Tidskrifterna kan också medtagas i behandlingen.

Konkreta exempel:

Olika slag av tidningar och tidskrifter medtages till klassen och sedan diskuteras för vilka ändamål de olika tidningarna utges. Vidare diskuteras tidningarnas prenumerationssystem samt radio- och tv-licenssystemet.

2.2.3. Mellanklasserna

(medborgarfärdighet)

Grundligare klarläggs de olika informationsinstitutionerna. Man diskuterar vilka syften radion och televisionen tjänar, vilken deras målsättning är, vem som bestämmer om dem, styr och äger dem. Det utreds vilken betydelse radion och tv:n har ur den enskildes synpunkt. Även tidningspressen behandlas grundligare, man särskiljer partiorgan och s.k. oavhängiga tidningar, som fungerar som affärsföretag. Man diskuterar målsättningen för tidningarnas verksamhet, hur de styrs, vem som bestämmer deras linje, skribenten eller ägaren, vem som äger dem osv.

Genom jämförelse klargörs den ekonomiska grunden för olika slag av massmedia. I synnerhet kan man göra jämförelse mellan olika tidningar på basen av annonsmängden. Flera stora affärstidningar har annonsinkomster, som är betydligt större än prenumerationsavgifterna. Till skolans bibliotek anskaffas de olika partiernas tidningar. T. ex. i samtalsform kan man utreda även en sådan omständighet som varifrån massmedia får sina nyheter.

Konkreta exempel:

Vem har möjlighet att grunda en tidning eller en tidskrift? Varför behöver man olika informationsmedel såsom radio, tv, tidningar och tidskrifter? Varför behövs tidningar för olika partier? Vilka fördelar innebär det, att varje parti har en egen informationskanal? Jämförs vilka nyhetsbyråer de olika partiorganen nyttjar, då de redogör för utländska förhållanden. Jämförelse göres mellan nyheter om samma sak införd samma dag i de olika partitidningarna. För vilket ändamål utges tidningar? (Organisationernas tidningar, kundtidningar och affärstidningar såsom fack- och intressetidningar, tidskrifter för underhållning, tidskrifter i huvudsak med nyhetsmaterial, s.k. damtidningar, sensationstidningar, underhållningslektyr med romantik och spänning, serietidningar osv.)

2.2.4. De högsta klasserna

(samhällslära; medborgarfärdighet)

Grundligare klarlägges olika massmediers — särskilt radions och televisionens målsättning, administration och ägoförhållanden. Likaså kan man grundligare

dryfta frågan om vem eller vilka som besluter om rundradions, tidningens eller filmens linje, vad som är ägarnas och makthavarnas andel och vad skribenternas och producenternas. Likaså kan man klargöra, varifrån informationsmedlen får sina uppgifter och nyheter. Man kan även dryfta vilka intressegrupper, som försöker inverka på informationsmedlen.

Konkreta exempel:

Vilken är annonsörens andel som finansiär av olika tidningar? Vilka möjligheter har annonsören att utöva påtryckning eller inverka på vad som får skrivas i tidningarna eller visas i reklam-tv? Vilket system är bättre: att i samhället finns många olika slag av tidningar, som informerar på olika sätt, eller att det finns endast ett slag — antingen endast en partitidning eller kommersiella tidningar? Vilka fördelar och nackdelar är det med många olika slags och olika grupper representerande tidningar? Vad vore ett idealmönster för nyhetsförmedling? Vilka förutsättningar bör uppfyllas för grundandet av en tidning?

3. Massmediernas uttryck

3.1. Funktionstekniken

3.1.1. Allmänt

Av de olika massmediernas funktionsteknik förklaras endast så mycket som är nödvändigt för att man skall förstå massmediernas funktion. Till stor del kan man hålla sig till en kort översikt av de olika medlens tekniska tillverkning. I alla årskursen underlättas förståelsen av funktionstekniken, om man i praktiken bekantar sig med produktionsprocessen av det budskap de olika medierna förmedlar.

3.1.2. Lågklasserna

(omgivningslära, åk I—II; medborgarfärdighet, åk III; modersmålet)

Läraren kan med tillhjälp av scheman och teckningar kort karlägga de tekniska faserna, då en tidning trycks samt ett radio- och tv-program produceras. Därtill kan man göra besök i ett lokalt tidningstryckeri och i en av radions regionalcentraler.

Konkreta uppgifter:

Från vilka yrkesområden behövs det representanter för att producera en tidning eller en tidskrift, ett radio- eller tv-program? Hurudana olika arbetsfaser förekommer vid utarbetandet av en tidning och av ett radio- och tv-program? Utgivning av en klasstidning.

3.1.3. Mellanklasserna

(medborgarfärdighet; modersmålet)

Produktionsfaserna av ett radio- och tv-program, av en film och en tidning diskuteras noggrannare. Litet grundlägare klarläggs även materialinsamlingen för olika program och artiklar och deras sammanställande till en enhetlig helhet.

Man diskuterar vad program och artiklar av olika typer innebär och hur deras produktionsfaser skiljer sig från varandra. Vilka artiklar och vilka radio- och tv-program kan göras på förhand och vilka först i sista stund?

Konkreta exempel:

Man gör ett studiebesök i ett tidningstryckeri och radions lokala studio eller skaffar sig framställningar som beskriver arbetstekniken i tidningstyckeriet och radiocentralen. Hurudana tekniska apparater och maskiner behöves det för att trycka en tidning, att producera ett radioprogram, ett tv-program och en film? Utgivning av en klasstidning.

3.1.4. De högsta klasserna

(samhällslära; medborgarfärdighet; modersmålet; elevhandledning)

Grundligare behandlas de yrken, som ansluter sig till utgivandet av en tidning, utarbetandet av radio- och tv-program. Likaledes belyses grundligare olika arbetskeden, särskilt redigeringsskedet. I någon mån kan man även fördjupa utredningen omh hurudan teknisk utrustning det förutsätter att motta information via massmedierna.

Konkreta uppgifter:

Man besöker ett tidningstryckeri, radions distriktscentral och anskaffar av experter tilläggsuppgifter om olika arbetsskeden (speciellt av redaktörer, som står för avdelningar av flera slag i tidningarna och av redaktörer, som gör olika radioprogram). Vilka olika avdelningar finns det i tidningar och vilka olika redaktioner i radio och tv? Hurudan yrkesutbildning förutsätts hos de personer, som arbetar inom massmedierna.

3.2. Utrycksmedlen

3.2.1. Allmänt

När man presenterar de olika massmediernas uttrycksmedel försöker man att ge en bild av medlen sedd ur tidningens innehåll, dvs. ange vilka medel som används för att uttrycka bestämda saker. Speciellt kan man dryfta bildkommunikationen, vad bilderna förmedlar, hur en bestämd företeelse eller en bestämd sak kan uttryckas med hjälp av bild, så att den stöder verbal, muntlig kommunikation. (Jfr läroplanen i teckning).

3.2.2. Lågklasserna

(omgivningslära, åk I—II; medborgarfärdighet, åk III; modersmålet; teckning).

Man kan diskutera uttryckssätten i de olika massmedierna och hur dessa användes för att uppnå en viss effekt.

Konkreta exempel:

Hur uttrycks i tidningen viktiga nyheter (rubriken, bilderna, platsen i tidningen, texttypen osv.)? Hur uttrycks en viktig nyhet i tv:n (placering i tids-

schemat, den använda tiden, bildmaterialet, experterna etc.)? En hurudan bild uttrycker ont sinnelag? De viktigaste nyheterna samlas ur tidningarna för en dag och likaså de viktigaste nyheterna i radio och tv. Tillsammans diskuteras de kriterier för betydelse, som använts. Hur stöder bilden i böcker och tidningar det verbala uttrycket och vad har bilden därutöver att tillägga? Om det är möjligt, kan man se på filmer och diskutera de däri använda uttrycksmedlen. Med vilka medel har man åstadkommit en viss verkan? Man kan även diskutera de vanliga trick, som filmen använder.

3.2.3. Mellanklasserna

(modersmålet; teckning)

Man klargör hur det inom en enskild artikel eller ett program eller en nyhet kan betonas vissa drag. Man planerar med vilka medel vissa korta innehållstemata kan uttryckas i olika massmedier. Man går igenom, hur det i olika artiklar eller program betonas olika saker och hur detta inverkar på bruket av uttrycksmedlen. Man behandlar mera detaljerat filmens uttrycksmedel, hur ett visst tema kan berikas med omväxlande uttryckssätt.

Konkreta exempel:

Hur kan man i en artikel betona vikten av en sats eller ett ord? (understreckning, kursiv osv.)? Hur kan man t.ex. i ett tv-program betona att någonting är speciellt viktigt (bildmaterialet, intervjuerna, experternas utlåtanden, bildvinklarna, närbilderna osv.)? Vilken enskild bild uttrycker effektivt hunger? Hur skall man ändra valet av objekt, om till bilden fogas en kort bildtext? Om den skulle fogas till en större artikel i samma ämne?

Vad placeras i tidningen på framträdande plats? Samma sak undersöks i tv-nyheterna för en kväll. Partiernas tidningar för samma dag jämförs och de viktigaste nyheterna uppsöks. Vad och vilka nyheter är illustrerade i tidningarna för en dag? Vad innehåller dessa bilder och stöder de texten? Samma sak undersökes i ett tv-program, t.ex. i nyhetssändningen.

3.2.4. De högsta klasserna

(modersmålet; teckning)

Man planerar, hur någonting kan uttrycks så, att en viss effekt uppnås. Man kan träna alternativa metoder, utan att det gäller olika saker. Användningen av bilden och det av bilden förmedlade budskapet diskuteras.

Konkreta exempel:

Hur man i tidningen uttrycker någonting så, att läsarna finner det vara viktigt, oviktigt, överraskande, att det äger allmän betydelse osv. Man planerar att framföra någonting a) dramatiskt, b) sakligt. På basen av exemplen studeras vilka omständigheter, som i varje uttryckssätt har betonats, och vad som skulle vara det bästa eller rätta sättet att uttrycka det på. Man planerar en affisch till förmån för hungrande flyktingar. Eleverna studerar vilka uttrycksmedel, som använts i en film för att förmedla olika innehåll och stämningar.

3.3. Budskapstyperna

3.3.1. Allmänt

Man försöker utreda de budskapstyper, som allmänheten mottar genom massmedierna. Speciellt klargörs sådana informationer och program- och tidningstyper, som eleverna själva använder i riklig mängd i en stor del av hemmen i vårt land. När man presenterar dessa, försöker man undvika etiska ställningstaganden men samtidigt erbjuda eleven impulser till sådant övervägande, att han själv lär sig välja bland alla till buds stående alternativ på basen av eget omdöme och egen kritik. Likaså försöker man lära eleverna att se hurudana värderingar de olika tidningarna förmedlar och hurudana "dolda värderingar", som ingår i dem. Då man presenterar budskapstyperna, bör man inte undvika att presentera s.k. dåliga tidningar och program eller filmer. Den största delen av biografteatrarnas program — och likaså de filmer som de unga sett — torde kunna klassificeras som "skräpfilmer" enligt allmän bedömning. Att man allmänt taget dömer ut dem befrämjar likväl inte elevens sakliga ställningstagande till produkter av detta slag. Man bör begrunda, vad de förmedlar, till vad de vädjar, varför de ses osv. En saklig behandling är ägnad att skapa ett kritiskt ställningstagande och påtrugar inte en åsikt.

3.3.2. Lågklasserna

(modersmålet; omgivningslära, åk I—II; medborgarfärdighet, åk III)

Eleverna undersöker, vilka tidningar som finnes, vilka artiklar de innhåller och vilka program som förekommer i radio och tv. I detta skede tränas närmast förmågan att skilja budskapstyperna från varandra.

Man skiljer på åtminstone följande budskapstyper: nyheter, dokumentärskildringar (på verkligheten grundade skildringar), fiktiva skildringar (illusionsmässiga), underhållning och reklam.

Konkreta exempel:

Hur skiljer sig reklam- och kortfilmen från varandra? Hur skiljer sig nyheterna från andra program? Hur skiljer sig dokumentärskildringarna från t.ex. seriefilmerna? Vilka tv-filmer intresserar eleverna mest? Till vilken budskapstyp hör de?

Nyheter:

Klargörs vad som är det typiska för nyheterna och något om varifrån nyhetsredaktionerna får sitt material. Diskuteras nyheternas betydelse för den enskilde. Studeras hurudana nyheter olika massmedier förmedlar.

Konkreta exempel:

Man går genom nyheterna för dagen i tidningspressen. Diskuteras vad den enskilda människan har för nytta av att höra på nyheter och vilken betydelse nyheterna har för eleverna. Hemma ser man en kväll på en nyhetssändning i tv och diskuterar i skolan, vilka nyheter sändningen innehöll. Man lyssnar i skolan på nyheterna i radion och diskuterar dem.

Dokumentärskildringar:
(modersmålet)

Man förklarar vad som är specifikt för dokumentärskildringen. Vilka arbetssätt som används i filmning och i berättandet.

Konkreta exempel:

Man ser på en dokumentärfilm i televisionen och diskuterar hur den skiljer sig från den fiktiva filmen och från verkligheten.

Fiktiva (illusions) skildringar och underhållning:

Diskuteras vad som är fiktiva skildringar, berättelser, film och skådespel med intrig, serietidningar och seriefilmer och vilket deras förhållande till verkligheten är. På kvällen ser man hemma på barnprogram och diskuterar dem följande dag i skolan. Fiktiva berättelser studeras i tidningen och diskuteras.

Konkreta exempel:

Man samtalar om en barnfilms med intrig förhållande till verkligheten och om dess budskap i allmänhet. Man diskuterar de seriefilmer i tv, som barnen tycker om, och studerar deras förhållande till verkligheten (hurudana rollstudier där förekommer, om dessa är vanliga eller ens möjliga i det vanliga livet, hur de utför sitt arbete osv.).

Barntidningar, som eleverna tycker om, och deras innehåll. Berättelserna i dem diskuteras.

Reklam:
(omgivningslära, åk I—II; medborgarfärdighet, åk III)

Utreds hur reklamen skiljer sig från tidningens övriga artiklar och televisionens program. Diskuteras reklamens nödvändighet. Diskuteras om det är sant det som i reklamen framförs. Vilken är en skillnaden mellan människorna i reklamen och i verkligheten?

Konkreta exempel:

Ur tidskrifter i skolan samlas olika annonser. Hur skiljer de sig från övriga artiklar? Hurudan är reklamen i tv? Vem talar i reklamen? (Inte skådespelaren utan affärsmannen). Är allt, som skildras i reklamen sant? Diskutera det ovannämnda på basen av konkreta exempel, som hämtats ur reklamtexterna. Vilka onödiga köp kan man göra, om man tror på all reklam? En tv-reklamannons dramatiseras.

3.3.3. Mellanklasserna

(modersmålet; medborgarfärdighet; teckning)

Man begrundar och grundligare klarläggs samt diskuteras, vilka olika informationstyper som framförs i massmedia. Likaså försöker man klarlägga, varför det behöves olika budskapstyper och vad, som kan framföras genom dessa informationstyper.

Konkreta exempel:

Radions och tv:ns programblad studeras och det klargörs, vilka olika budskapstyper som sänts under en kväll. Genom tidningskioskens löpsedlar eller tidningsförteckningarna undersöker man vilka tidningar det finns. Hurudana artiklar och artikeltyper finns det i tidningarna?

Nyheter:

Man reder ut varför och om vad det behövs nyheter. Man studerar nyhetskällor: vem kan meddela nyheter till FNB? Hur får vi nyheter från utlandet? Man kan grundligare behandla Finska notisbyrån och nyhetsbyråerna över huvud taget. Diskuteras vilka omständigheter som gör nyheten viktig, hurudant innehållet i en viktig nyhet ser ut; vem den angår, vilken händelsens inverkan är och hur händelsens geografiska närhet inverkar.

Konkreta exempel:

Vid en viss tidpunkt följer man systematiskt under en veckas tid radionyheterna och bandar dem (läraren). Banden studeras i klass, en grupp utreder vad nyheterna redogör för, en annan kan samla alla svåra och främmande ord i dem och med hjälp av uppslagsverk förklara dessa, en tredje kan följa upp vilka nyhetskällor som använts etc. Vilka nyhetsbyråer existerar det (uppslagsverk)? Ur partitidningarna kan man leta fram alla nyheter för dagen och studera dem på samma sätt som radionyheterna. På vilka grunder har man i tidningarna understrukit vikten av nyheterna? Hur ändamålsenlig förfaller betonandet av betydelsen?

Dokumentärskildringar:

Man klarlägger sammanställarnas — programproducentens, regissörens, författarens och fotografens — andel i dokumentärskildringen. Man studerar grundligare dokumentärskildringens förhållande till å ena sidan verkligheten och å andra sidan till den fiktiva (illusions) skildringen samt t.ex. till den vetenskapliga artikeln.

Konkreta exempel:

Grupperna planerar en tidningsartikel om boendestandarden i hemkommunen. Varför skiljer sig de planerade artiklarna från varandra? Som grupparbete planeras för tv en dokumentärskildring om arbetslösheten, om idrotten etc. Man ser på ett dokumentärprogram i tv och samtalar på basen av detta. En dokumentärartikel i en tidning läses och diskuteras. Man studerar bildens och fotograferingens andel i dokumentärprodukten. På vilket sätt är det klokast att välja bildobjekt eller ta filmprov?

Fiktiva skildringar:

Fiktiva skildringar och underhållning klarläggs. Speciellt koncentrerar man sig på sådana former av fiktiva skildringar och underhållning, som ungdomen i denna ålder intresserar sig för. Likaså försöker man påvisa, hurudant innehåll och vilka värderingar de förmedlar och hurudana "dolda värderingar" de innehåller.

Konkreta exempel:

Hur många av klassens elever lyssnar på schlagers och tycker om dem? Om det finns tillräckligt många schlagervänner i klassen, diskuteras detta slag av musik grundligare. Man anskaffar de populäraste schlagerstyckenas texter och diskuterar dem till innehållet. Tidskrifter, som ungdomen gillar, och tidningar, som inriktar sig på ungdomen, diskuteras. På hurudana angelägenheter koncentrerar de sig? Hur allmänna är sådana personer, företeelser och problem, som ungdomstidningar behandlar? Man dramatiserar sådana serietidningar och sådan lektyr, som ungdomen i den här åldern läser. Klassen diskuterar på basen av dramatiseringen varför den kanske verkade tokrolig. Diskuteras hurudana rollstudier det förekommer i tidskrifter av detta slag och hur allmänna sådana personer är i verkligheten. Klassen ser på filmer, som ungdomen gillar, och samtalar om dessa. Man

ser även på konstnärligt och innehållsmässigt betydande filmer och jämför dem med de föregående. Klassen diskuterar tv-program, seriefilmer, skådespel och filmer, popkonserter och annan musik, som ungdomen uppskatter.

Reklam:

Reklamen behandlas grundligare. Hurudan världsbild förmedlar den, vilket är dess syfte, vilket dess förhållande till verkligheten, är den nödvändig och existerar det något annat medel att informera om produkterna, som är bättre än reklamen? Vidare kan man begrunda hur mycket verklig kunskap reklamen förmedlar och på vilka ting i den man inte kan lita.

Konkreta exempel:

I tidskrifterna för en vecka studeras, vad man i dem gör reklam för. Är alla produkter för vilka det göres reklam nödvändiga? Är det som reklamförs mest de allra mest nödvändiga? Hurudana människor framträder i annonserna (ålder, kön, klädsel, fysisk dragningskraft, miljö osv.)? Man samlar ur tidskrifterna för en vecka sådana annonser, där en kvinna framträder. En hurudan bild av kvinnan ger annonserna, hurudana produkter erbjuds henne; hennes ålder, utseende, klädsel; vid hurudana tillfällen framträder hon, vad får hon enligt annonserna, när hon köper produkterna etc.)? Kan den annonserade produkten ge allt det, som reklamen utlovar? Man samlar en mängd annonser och dryftar hur mycket verkligt fakta, som ingår i dem.

3.3.4. De högsta klasserna

(medborgarfärdighet; samhällslära)

Nyheter:

Grundligare klarläggs nyhetsbyråerna och andra nyhetskällor. Kriterierna för nyheternas betydelse studeras: händelsens dramatik, det överraskande momentet, de omfattande följderna tidsmässigt, regionalt och kvantitativt, ovanlighet osv. Hur inverkar händelsens geografiska närhet på dess betydelse? Hur verkar nyhetsbyråernas koncentration i den nutida "bildade världen" på vår världsbild?

Konkreta exempel:

I vilka delar av världen befinner sig nyhetsbyråerna? I vilka länder har vi rundradions korrespondenter och kommentatorer? Från vilka länder får vi filmmaterial etc. i tv-nyheterna? Man samlar ett par kvällar i radio- eller tv-nyheterna främmande ord och slår upp deras betydelse i uppslagsverk. Under lektionerna lyssnar man på radionyheterna och diskuterar deras betydelse för en enskild medborgare. T.ex. eftermiddagsnyheterna bandas under en veckas tid. Vad behandlas i dessa nyheter och vilket nyhetsstoff behandlas som viktigt? Enligt vilka grunder har det ansetts vara viktigt?

Dokumentärskildringar:

Utgående från olika utgångspunkter eller attityder kan man göra dokumentärskildringar och man bör klargöra "författarens" förhandsinställning eller utgångspunkternas betydelse för slutresultatet. Sedan kan man diskutera vilken utgångspunkt som är "bättre" med tanke på hela befolkningen eller alla människor. Klassen försöker om möjligt att se dokumentärskildringar som gjorts om samhälleligt betydelsefulla frågor och diskuterar med ledning av dem. Anskaffas annat material, som ansluter sig till skildringen, och en fortsättning på skildringen planläggs.

Konkreta exempel:

Man planerar för tv två dokumentärprogram om föroreningen. En grupp gör ett program ur hela finska folkets synvinkel och en annan grupp ett program ur fabriksägarens synpunkt sett. Vilken synpunkt verkar mera rättvis, när man gör program för televisionen? Man ser på samhällsmässigt betydelsefulla dokumentärskildringar och läser liknande artikel och begrundar deras utgångspunkter. Vad är den största svårigheten för dokumentärskildraren, när han gör program med samhällsaspekt? Vilken sanning och synpunkt bör han förmedla?

Fiktiva skildringar och underhållning:

Man diskuterar den s.k. nöjesindustrin och särskilt de nöjesformer, som ungdomen föredrar. Man klargör hur de försöker förströ och till vad de vädjar. Den fiktiva litteraturen samt populärlitteraturen och den s.k. skönlitteraturen och tidskrifterna behandlas. Man ser på skådespel, filmer och seriefilmer och diskuterar dem. Man klarlägger deras samband med verkligheten, de värderingar och dolda värderingar, som de förmedlar.

Konkreta exempel:

Hurudana kvinnoroller favoriseras i tv:ns spännande seriefilmer, hurudana yrken förekommer i dem, hurudan är personernas förmögenhetsnivå osv.? Man jämför iakttagelserna med de egna erfarenheterna. Vad innehåller de s.k. sensationstidningarna? Vad vädjar till människorna i dem. Varför skriver människor om sitt privatliv och ger bilder av sig själv till dessa tidningar. Vad innehåller schlagertexterna?

Reklam:

Reklamen och frågor som ansluter sig till den klargörs grundligt. Man diskuterar skillnaden mellan konsumentupplysning och reklam. Man ger besked om vem, som betalar reklamen och hur mycket den kostar och om den alltid är ändamålsenlig. Diskuteras de konsumtionsbehov, som reklamen skapar.

Konkreta uppgifter:

Annonser samlas, som riktar sig till ungdomen. Med vad har man däri vädjat till ungdomen? Man utredar grundligt den världsbild som reklamen förmedlar: vilka omständigheter betonar annonserna, hurudana personer gynnar den, vad vädjar den till? Man undersöker t.ex. i 20—30 annonser vilka sakuppgifter de förmedlar. Man tar reda på vad annonserna kostar i olika tidningar. Man försöker klarlägga hur dyr tv-reklamen är. Vilka fabriker producerar tvättmedel? (Samma fabrik kan marknadsföra flera konkurrerande tvättmedel.) Vem betalar deras extra reklam? Konsumentupplysningens förhållande till reklamen och möjligheten att ersätta reklamen med konsumentupplysning diskuteras.

4. Att ta emot massmediernas budskap

4.1. Allmänt

Ovan har massmedierna behandlats närmast med tanke på programproducerandet, artikelförfattandet och själva innehållet i budskapet. Nu är avsikten att se saken ur mottagarens synvinkel: vilka som tar emot informationen, hur mångsidigt

olika människor får den information, som massmedierna förmedlar, hur de förstår den, vad nyheterna betyder för dem och hur de inverkar på dem.

4.2. Fysik dimension

4.2.1. Allmänt

Klarläggs hur stor del av finländarna som har massmedier till sitt förfogande och hurudan situationen är annorstädes, t.ex. i utvecklingsländerna. Man kan försöka att grundligare klarlägga hur stor del av befolkningen, som blott har ett eller få massmedier till förfogande och hur detta inverkar på utformningen av människornas världsbild. I detta sammanhang kan man även klargöra valet av program och läsvanorna samt sättet på vilket ett ensidigt val påverkar världsbilden och hur individen upplever den omgivande världen.

4.2.2. Lågklasserna

(omgivningslära, åk I—II; medborgarfärdighet åk III)

Utreds hur långt ett budskap kan sändas på olika sätt. Postgången i vårt land och hur snabbt informationen med olika massmedia kan föras till alla landsdelar.

Konkreta exempel:

Hur långt kan man förmedla information med trumma, röksignaler, radio, eller tv? Till vem kan man sända information med radio eller tv? Hur snabbt kan detta ske? Hur fort går posten från Helsingfors till elevens hemort eller från Helsingfors till en utby av Utsjoki i Lappland? Varför kommer det färre tidningar till en del hem? Vad läser eleverna i tidningarna? Hurudana program följer de med i radio och tv? Hurudana program följer föräldrarna med? Vilka är de mest populära radio- och tv-programmen?

4.2.3. Mellanklasserna

(medborgarfärdighet; geografi)

Man klargör huru olika omständigheter (utvecklingsländerna — de utvecklade länderna osv.) inverkar på medlen, som kan användas i nyhetsförmedlingen. Man diskutera hur nyhetssatelliterna och bildtelefonen i framtiden förändrar informationsförmedlingen. Man diskuteras programvalet, utbredningen av tv, radio och tidningar av olika slag i vårt land.

Konkreta exempel:

Diskuteras i grupper vilka svårigheter det fortfarande finns för nyhetsförmedlingen i vårt land. Hur borde behoven hos olika publikgrupper (barn, åldringar etc.) beaktas i tidningarna, radio och tv? Vad finns det för svårigheter för nyhetsförmedlingen i ett land, där avstånden är långa och befolkningen icke läskunnig och fattig?

4.2.4. De högsta klasserna

(samhällslära; medborgarfärdighet)

Massmediernas utbredning i vårt land klarläggs noggrannare. Man tar reda på hur många finländska hem som har massmedier och hur mångsidig information

findländarna får genom dem. Diskuteras vilka svårigheter man har att ta emot artiklar, program och filmer, som kommer från utlandet (vilka har tillgång till dem, vilka inte).

Konkreta exempel:

Med hjälp av statistik och uppslagsböcker uppgörs en förteckning över massmediernas utbredning i vårt land: hur många som har radio eller television, hur mycket de används dagligen och vilka program man ser, hur många som inte har tidningar, hur många blott har en eller ett par tidningar. Hur stor är tidningarnas upplaga i Finland: hur stor är de s.k. oavhängiga (kommersiella) tidningarnas andel, hur stor höger-, center- och vänstertidningarnas andel? Vilka hinder existerar det för mottagande av information från utlandet? Vilken information är det lätt och vilken svårt att ta emot?

4.3. Att förstå budskapet

4.3.1. Allmänt

Klarläggs vilka svårigheter det finns för att ta emot massmedieinformation. Vilka krav ställer massmedierna på mottagaren, vilka specialproblem ansluter sig till mottagandet av det budskap, som massmedierna förmedlar? Kan man i någon mån särskilja a) behärskandet av "språket" som är specifikt för mediets uttryckssätt och b) förståelsen av budskapets innehåll?

4.3.2. Lågklasserna
(modersmålet)

Klarläggs vad mottagandet och förståelsen av budskapet, som massmedierna förmedlat fordrar. Vilka omständigheter främjar den rätta förståelsen av informationen, vilka verkar hindrande?

Konkreta exempel:

Vem kan förstå ett budskap givet med eldsignaler, röksignaler eller morsetecken? Vem kan mottaga ett i tidningen skrivet budskap? Vilken metod används att ange att man i filmen förflyttar sig från den ena platsen till den andra (hur kan man veta, att samma film fortsätter, fastän platsen är en annan) etc.? Man läser korta avsnitt (en saga, en tidning, en serie, sakprosa, lagtext etc.) och ser vilka som förstod innehållet i de olika avsnitten. Man ser på tv-program, hör på radioprogram och skildrar med egna ord deras innehåll samt diskuterar de svåraste punkterna. Man läser i en tidning lättare texter, berättar och diskuterar dem med egna ord.

4.3.3. Mellanklasserna
(modersmålet)

Man diskuterar, varför program- eller artikelförfattaren i massmedierna måste ta hänsyn till sin publik och vad det ligger för svårigheter däri. Diskuteras, i vilket budskap det ingår ett exakt innehåll, vilket är avsett att förstås på ett enda sätt, och i vilket budskapet innehållet kan förstår på många sätt.

Konkreta exempel:

Hurudana tv-program har eleverna svårt att förstå? Vilka faktorer i dem gör dem svåra? Hur kan man försöka lära sig förstå dem? Av vem kan man begära hjälp? Hurudana tidningsartiklar är svåra att förstå? Hur kan bilderna bidra till textförståelsen? Hur tar producenten hänsyn till sin publik, t. ex. i barn- eller ungdomsprogram? Hurudana tv-program ser eleverna helst på? Vilka omständigheter i ett barnprogram tycker man om/tycker man inte om? Hurudan information förmedlar t. ex. en trafikskylt eller en väckarklocka? Hur skiljer sig denna information från tal?

4.3.4. De högsta klasserna
(modersmålet; teckning)

Man klarlägger hur svåra och lätta ord och begrepp påverkar förståelsen av budskapet. Man försöker klargöra hörselns och synens andel i förståelsen och hur detta varierar hos olika individer. Likaså kan man försöka klarlägga t. ex. abstraktionsnivåns andel i förståelsen av budskapet. Diskuteras hur olika typer av budskapet är avsedda att förstås.

Konkreta exempel:

Man försöker uttrycka samma budskap på ett sätt som anger olika svårighetsgrader/abstraktionsgrader. Eleven eller eleverna "författar" budskapen och klassen försöker klarlägga, om det är skillnad på dem och vilka faktorer som inverkat på förståelsen. Man fogar bilder till och diskuterar deras inverkan på förståelsen av budskapet. Man lyssnar på radioprogram och diskuterar den budskap de förmedlar. Vilka svåra punkter iakttog man? Man ser på tv-program av olika typ (nyheter, dokumentärskildring, experimenterande film eller skådespel). Hur enig är man om informationen i programmen? Vari divergerar tolkningen mest och varför? Man lyssnar på tv utan att se bilden och ser på tv:ns bild utan att ha ljud. Diskuteras om hur ljud och bild har inverkat på förståelsen av budskapet.

4.4. Massmediebudskapets betydelse för mottagaren

4.4.1. Allmänt

I den föregående punkten koncentrerade vi oss närmast på att klarlägga betydelsen av att behärska uttryckssättet eller av att förstå budskapets betydelse vid mottagandet. Nu klarläggs vad det intressanta, det kända och det dramatiska i det meddelande innehållet innebär för förståelsen och villigheten att mottaga budskapet. Fråga är till stor del om budskapets "psykologiska närhet till mottagaren".

4.4.2. Lågklasserna
(omgivningslära åk I—II; medborgarfärdighet, åk III)

Man försöker klarlägga vilka motiv som intresserar barnet och pröva hur dessa kunde utvidgas. Tillsammans med barnen går man igenom vilka faktorer som är nödvändiga i ett s. k. bra program, en bra skrivelse eller en god film.

Konkreta exempel:

Hur gör man ett program om förorening eller skövling, så att det intresserar de andra eleverna? Vilken av följande metoder kunde användas: eleverna förs för att se på en förorenad sjö, man tar bilder av den och visar dem; man inkallar en expert för att berätta om föroreningen (hur skulle du hindra honom att tala alltför invecklat?); man slår upp i böckerna uppgifter om föroreningen; man intervjuar människor, som bor vid sjön; man kallar på ett barn, som bor vid stranden till den förorenade sjön för att berätta om förhållandet osv. Hur har man i barnprogram beaktat, att tittarna och lyssnarna är barn?

Man hör på sådana hörspel, läser sådana berättelser och ser på program och filmer, i vilka man försökt göra innehållet förståeligt för barn, fastän innehållet är invecklat.

4.4.3. Mellanklasserna
(modersmålet)

Klargörs möjligheterna till dramatisering och identifiering i budskapsförmedlingen. Dessa för budskapet närmare människan men de kan innebär även nackdelar (kritiklöshet, brist på generalisering, osv.).

Konkreta exempel:

Nyheter bandas. Vilka nyheter gäller alla människor, vilka i synnerhet unga och barn? Hur underlättas deras förståelse? Hur har man i det budskap filmen eller tv-skådespelet förmedlar tillgodogjort sig identifieringsmöjligheten? Manuskripten jämförs med de gjorda dramatiseringarna. Hur har dramatiseringen inverkat på uttryckssättet? Vilketdera är mera effektivt: dramatiserat manuskript eller manuskript utan dramatisering?

4.4.4. De högsta klasserna
(modersmålet)

Man klargör vad som gör en information betydelsefull och intressant ur en enskild människas synvinkel. Diskuteras i vilka sammanhang det är berättigat att nyttja identifiering och vad man därvid bör beakta. Dryftas vad som gör budskapet "intimt" för människorna.

Konkreta exempel:

Vilka är de företeelser som var och en borde inse, att angår henne? (luftens och vattnets förorening, krig, hungersnöd, våld osv.) Hur kan man effektivt berätta a) i radion, b) i tv:n, c) i filmen och d) i tidningen om dessa företeelser. Vilka framställningssätt skulle i presentationen av de nämnda företeelserna lämpa sig bäst a) för barnpublik, b) för äldre, c) för unga? Vilka faror kan dramatiseringen eller en stark identifiering innebära?

4.5. Verkningarna av massmediebudskapet

4.5.1. Allmänt

Man klargör vilken inverkan olika slags massmedier kan ha på mottagarna: på deras världsbild, värderingar och attityder.

4.5.2. Lågklasserna
(omgivningslära, åk I—II; medborgarfärdighet, åk III)

Man funderar ut, i vilken mån tv och radio kan inverka på vår dagliga tidsdisponering och våra intressen.

Konkreta exempel:

Hur många av barnen följer regelbundet med barnprogrammen? Hur många kommer in enbart för dessa programs skull? Hur många försöker hålla sig uppe, om det sent på kvällen kommer ett intressant och spännande program? Vilken inverkan på uppstigningen följande morgon kan denna vaka få? Vilka motiv är skrämmande? Hur klarar man sig undan rädslan? Vilka lekar eller spel har man lärt sig genom tv, radio och tidningar?

4.5.3. Mellanklasserna
(modersmålet; medborgarfärdighet)

Man klarlägger massmediebudskapets både avsedda och oavsedda verkningar. Bland sistnämnda "dolda verkningar' är ofta t. ex. en uppfattning, som uppstått på basen av ett program eller artiklar om kvinnans roll, uppfattningar om vad som är på modet osv.

Konkreta exempel:

Vilka avsedda dolda verkningar har t. ex. underhållningsprogrammen? Vilka verkningar har reklamen på tittarna eller läsarna? Om vad kan man få information i radio, tv eller tidningarna? Vad av dessa kunskaper kan användas till hjälp i skoluppgifterna? Vad kan man göra, om ett tv-program eller en film är skrämmande? Vad är eleverna rädda för?

4.5.4. De högsta klasserna
(samhällslära; medborgarfärdighet; modersmålet)

Man diskuterar televisionens inverkan på våra kunskaper och vår världsbild. Man klarlägger televisionens och radions betydelse som skapare av en "universell kultur".

Konkreta exempel:

På vilket sätt omskapar massmedierna vår världsbild? Är den bild som vi genom dem fått verklighetstrogen eller felaktig? Vilka faktorer influerar på förhållandet vilka världsdelar, människor och företeelser som blir de mest framgångsrika i massmediebudskapet? Hur kan t. ex. nyheterna göra vår världsbild skev? (Nyhetsbyråernas lokalisering, materialet från de kommersiella nyhetsbyråerna osv.) Till vilka företeelser skulle man förhålla sig annorlunda, om man inte skulle bruka massmedia? (Modet, schlagers, popkulturen, uppgifterna om utvecklingsländerna, uppgifterna om världspolitiken etc.) På vilket sätt har tv och filmen förenhetligat modet, sederna, nöjesindustrin osv. överallt i världen? Vilka verkningar kommer den information, som sker genom tv:n, att ha i utvecklingsländerna, där vetskapen om andra länder, seder, folk och så vidare har varit ringa? Massmedieinformationens betydelse ur nationell synvinkel/ur den universella enhetens synvinkel utrönes.

UNDER ÅR 1970 UTGIVNA KOMMITTÉBETÄNKANDEN

Tryckta

A 1 Suomen lippu-komitean mietintö
A 2 Muinaismuistohallinnon organisointitoimikunnan mietintö
A 3 Yritysdemokratiakomitean mietintö
A 4 Peruskoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö I
Opetussuunnitelman perusteet
A 5 Peruskoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö II s + r
Oppiaineiden opetussuunnitelmat
A 6 Kunnallisen sairaanhoitohallinnon järjestysmuodon kehittäminen
Kunnallisen yhteistoiminnan järjestysmuotokomitean II mietintö
A 7 Maakuntaitsehallinnon voimaan saattaminen
Kunnallisen yhteistoiminnan järjestysmuotokomitean IV mietintö
A 8 Naisten asemaa tutkivan komitean mietintö
A 9 Nuorisorikoskomitean mietintö
A 10 Lukion fysiikan ja kemian opetussuunnitelmatoimikunnan mietintö
A 11 Lukiokomitean mietintö
A 12 Kehitysvammakomitean mietintö II (Ehdotus kehitysvammalaiksi)
A 13 Ehdotus kuntauudistuksen toteuttamista koskevaksi lainsäädännöksi
Kuntauudistuksen neuvottelukunnan mietintö
A 14 Koulurakennusten kustannusarviotoimikunnan mietintö s + r
A 15 Oppikoulunopettajain palkkaustoimikunnan mietintö
A 16 Erityisopetuksen suunnittelutoimikunnan I osamietintö
A 17 Sienitaloustoimikunnan I osamietintö
A 18 Lääketeollisuus- ja apteekkilaitoskomitean mietintö
A 19 Elokuvakeskustoimikunnan II osamietintö

Duplicerade

B 1 Työvoiman liikkuvuus- ja asuntokysymystoimikunnan I osamietintö
B 2 Perheavustusten tarkistamistoimikunnan I osamietintö
B 3 Taideteollisen oppilaitoksen uudistamistoimikunnan mietintö
B 4 Huoneenvuokralain tarkistustoimikunnan I mietintö
B 5 Prosessitekniikan koulutustoimikunnan mietintö
B 6 Peltoalan vähentämistoimikunnan III mietintö
Ehdotukset asetukseksi pellon käytön rajoittamisesta annetun asetuksen muuttamisesta sekä laiksi maankäyttölain muuttamisesta
B 7 Tieteellisen Informoinnin neuvottelukunnan osamietintö I
Alustavat toimenpiteet yhteiskuntatieteellisen informaatiopalvelun kehittämiseksi
B 8 Kuntien väestönsuojelun tehostamista ja yhteistoimintaa tutkivan toimikunnan mietintö
B 9 Kurssikirjastojen organisointitoimikunnan I osamietintö
Helsingin yliopiston ylioppilaskunnan kirjaston aseman uudelleenjärjestäminen
B 10 Kuorma-autoilijain ansiotason tutkimustoimikunnan 1967 mietintö
B 11 Autokoulunopettajatoimikunnan mietintö
B 12 Rehukomitean mietintö
B 13 Oikeusasiamiesinstituution kehittämiskomitean mietintö
B 14 Lääninkertomustoimikunnan mietintö
Lääninhallituksen vuosikertomuksien laatimisohjeet
B 15 Maatalouden hintatoimikunnan mietintö
B 16 Lääkärintarkastusohjetoimikunnan mietintö I
B 17 Sähköalan 2 §:n 3 momentin selvittelytoimikunnan mietintö
B 18 Parturin ja kampaajan ammattikoulutuksen opetussuunnitelmatoimikunnan mietintö
B 19 Katsastusasematoimikunnan mietintö
B 20 Äänitearkistokomitean mietintö
B 21 Aluksenvakavuustoimikunnan mietintö
B 22 Tieteellisen informoinnin neuvottelukunnan II mietintö
Informaatiopalvelun hyväksikäytön opetuksen järjestäminen
B 23 Maataloustilastotoimikunta 1967:n II osamietintö
B 24 Aseistakieltäytymisen selvittämiskomitean mietintö
B 25 Vuoden 1970 ympäristönsuojelutoimikunnan mietintö I
B 26 Raahen seminaarin tilojen käyttöä selvittävän toimikunnan mietintö
B 27 Eläinlääkinnöllisten kliinisten näytteiden tutkimustoimikunnan mietintö
B 28 Korkeakouluneuvoston mietintö III
B 29 Kotiuttamisrahatoimikunnan mietintö
B 30 Tutkimuslaitosten virkanimitoimikunnan mietintö
B 31 Eläkejärjestelmäkomitean osamietintö IV
B 32 Kiihdytintoimikunnan mietintö
B 33 Kotitaloudellisen kansalaiskasvatuskomitean mietintö
B 34 Kauppamerenkulun kehittämistoimikunnan mietintö
B 35 Lappeenrannan teknillisen korkeakoulun suunnittelutoimikunnan osamietintö
B 36 Ympäristösuojelun organisaatiotoimikunnan mietintö I
B 37 Liikennemaksutoimikunnan mietintö

B 38 Valtion rahoitusjärjestelmiä selvittelevän toimikunnan mietintö
B 39 Rakennushallinnon järjestysmuotokomitean II osamietintö
B 40 Pohjois- ja Itä-Suomen metsänparannuskomitean osamietintö III
B 41 Huoneenvuokralain tarkistustoimikunnan II mietintö (Asuntotuomioistuimet)
B 42 Maatalousoppilaitosten opettajien palkkaustoimikunnan mietintö
B 43 Työvoimapoliittisen kiinteistöjen lunastustoimikunnan mietintö
B 44 Korkeakoulunlehtoritoimikunnan mietintö
B 45 Helsingin yliopiston opettajankoulutustoimikunnan mietintö
B 46 Viljavarastolakitoimikunnan mietintö
B 47 Maatalousverotuksen tarkistamistoimikunnan mietintö
B 48 Puolustushallinnon tilitoimen järjestelytoimikunnan mietintö
B 49 Luotsien työaikatoimikunnan mietintö
B 50 Julkisen hallinnon ikälisäkomitean mietintö
B 51 Ulkoasiainhallinnon koulutustoimikunnan mietintö
B 52 Tampereen Yliopiston opettajankoulutuksen toimikunnan mietintö
B 53 Kaupunkien vuokra-alueiden järjestelytoimikunnan mietintö
B 54 Ilmailuhallituskomitean mietintö
B 55 Kauppa-alusten kansipäällystön jatkokoulutustoimikunnan mietintö
B 56 Naisten osallistumista kriisiajan tehtäviin selvittävän toimikunnan mietintö
B 57 Kouluhallituksen alaisten opettajainvalmistus- ja eräiden muiden laitosten opettajien palkkaustoimikunnan mietintö
B 58 Kehitysvammakomitean mietintö III
B 59 Kuntoliikunnan suunnittelu
Kuntoliikuntapolitiikan perusteet ja periaatteet sekä kunnalliset suunnitteluohjeet
B 60 Asutus- ja maataloushallitusten yhdistämiskomitean II mietintö
B 61 Ammattikasvatushallituksen alaisten oppilaitosten opettajain palkkaustoimikunnan mietintö
B 62 Ennakonpidätystoimikunnan mietintö
B 63 Valtion insinööripalkkaustoimikunnan mietintö
B 64 Maatalouden tutkimus- ja tarkastuskomitean I mietintö
B 65 Tiekuljetussopimuskomitean mietintö
B 66 Talonmiesten työmäärätoimikunnan mietintö osa II
Talonmiehen pätevyys ja koulutus
B 67 Peltoalan vähentämistoimikunnan IV mietintö
B 68 Pitkäaikaisten sopimusten tarkistamiskomitean mietintö I
B 69 Tarkistettu ehdotus tuloverotuksen yksinkertaistamiseksi ja perheverotuksen uudistamiseksi
B 70 Eläkejärjestelmäkomitean osamietintö V
B 71 Ammattikurssikeskusten rakennusohjelmatoimikunnan mietintö
B 72 Vajaakuntoisten työllisyysturvatoimikunnan mietintö
B 73 Helsingin yliopiston hallinnonuudistustoimikunnan mietintö
B 74 Vesihallintotoimikunnan mietintö I
B 75 Kurssiopettajien koulutustoimikunnan mietintö
B 76 Pitkäaikaishoitotoimikunnan mietintö
B 77 Tieteellisen informoinnin neuvottelukunnan III mietintö
Informatiikan koulutuksen järjestäminen
B 78 Oulun yliopiston hallinnonuudistustoimikunnan mietintö I
B 79 Oulun yliopiston hallinnonuudistustoimikunnan mietintö II
B 80 Pitkäaikaisten sopimusten tarkistamiskomitean mietintö II
B 81 Jyväskylän yliopiston hallinnonuudistustoimikunnan mietintö
B 82 Liikeverotuksen uudistustoimikunnan mietintö IV
B 83 Jäteöljykomitean mietintö
B 84 Kuntien taloussuunnittelukomitean mietintö
B 85 Etelä-Saimaan jätevesikomitean mietintö
B 86 Puolustuslaitoksen kiinteistökomitean osamietintö II
B 87 Metsänparannustöiden yhteistyötoimikunnan II osamietintö
B 88 Puhelinliikenteen laitetoimikunnan mietintö
B 89 Sairaankuljetustoimikunnan mietintö
B 90 Pitkäaikaisten sopimusten tarkistamiskomitean mietintö III
B 91 Metsänviljelykustannusten toimikunnan mietintö
B 92 Tieteellisen informoinnin neuvottelukunnan IV mietintö
Ehdotus teknillistieteellisen informaatiopalvelun organisoimiseksi
B 93 Eläinlääketieteellisen korkeakoulun hallintouudistustoimikunnan mietintö
B 94 Radiosähköttäjien palkkaustoimikunnan mietintö
B 95 Merenkulkuhallinnon päällystön palkkaustoimikunnan mietintö
B 96 Painoalan opetussuunnittelutoimikunnan mietintö
B 97 Peltoalan vähentämistoimikunnan V mietintö
Ehdotus laiksi yhteisöjen maanhankinnan rajoittamisesta
B 98 Ministeriöiden sijoittamistoimikunnan mietintö
B 99 Liikeyritysten budjetointisäännösten tarkistustoimikunnan mietintö
B 100 Vuoden 1969 työttömyysvakuutuskomitean mietintö
B 101 Ammattikoulun rakennusmiehen opintolinjan opetussuunnitelmatoimikunnan mietintö
B 102 Elinkeinovirastotoimikunnan mietintö